

**Vlada Crne Gore**

**Ministarstvo pravde**

Podgorica, 24.11.2009

# **U p i t n i k**

Informacija koju od Vlade Crne Gore zahtijeva Evropska komisija u cilju pripreme Mišljenja o zahtjevu Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji

## **23 Pravosuđe i osnovna prava**

Odgovorno lice:	<b>Miras Radovic</b>
Rukovodilac grupe:	<b>Branka Lakocevic</b>
Zamjenik rukovodioca grupe:	<b>Natasa Radonjic</b>
Sekretar grupe:	<b>Vuksan Vuksanovic</b>
Zamjenik sekretara grupe:	<b>Merima Bakovic</b>
Kontakt MEI:	<b>Marija Maras</b>
IT Podrška:	<b>Dusan Polovic</b>



**Sadržaj:**

POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA.....	5
Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava .....	6
A. Pravosuđe .....	6
B. Borba protiv korupcije .....	87
C. Fundamentalna prava.....	171
D. Prava građana EU.....	394



**POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA  
OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA**

---

## Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava

---

### A. Pravosuđe

#### Nezavisnost

**1. Kako zakonodavstvo predviđa nezavisnost pravosuđa i autonomiju tužilaca? Je li nezavisnost sudija i autonomija tužilaca garantovana Ustavom? Kako su prava pravosuđa zaštićena? Je li je bilo kakvih pritužbi o nezavisnosti pravosuđa i autonomiji tužilaca? Ako je tako, kako su one riješene?**

Zakonom o sudovima i Zakonom o Sudskom savjetu razrađeno je ustavno načelo samostalnosti i nezavisnosti sudstva. Zakonom o sudovima propisano da sudija sudi i odlučuje samostalno i nezavisno, da se sudijska funkcija ne smije vršiti ni pod čijim uticajem i da niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije, a Zakonom o Sudskom savjetu je propisano da Sudski savjet obezbjeđuje nezavisnost, samostalnost, odgovornost i profesionalnost sudova i sudija u skladu sa Ustavom i zakonom, i da članovi Sudskog savjeta moraju biti lica visokih moralnih i profesionalnih kvaliteta i u obavljanju svojih dužnosti postupati nezavisno i nepristrasno.

Zakonom o državnom tužilaštvu razrađeno je ustavno određenje da je državno tužilaštvo jedinstven i samostalan državni organ, tako da se funkcija državnog tužioca ne smije vršiti ni pod čijim uticajem, osim u slučajevima predviđenim tim zakonom.

Osnovno ustavno načelo sudstva je da je sud samostalan i nezavistan i da samostalnost i nezavisnost sudstva i sudija obezbjeđuje Sudski savjet kao samostalan i nezavistan organ. Ustavom je propisano da je Državno tužilaštvo jedinstven i samostalan državni organ, koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti, i da Tužilački savjet obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca.

Ustavom je propisana stalnost sudijske funkcije i uslovi za prestanak sudijske funkcije, kao i razlozi za razrješenje. Sudija uživa funkcionalni imunitet. Funkcionalni imunitet podrazumijeva da sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje i glasanje pri donošenju sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom djelu, kao i da sudija, u postupku pokrenutom zbog krivičnog djela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije, ne može biti pritvoren bez odobrenja Sudskog savjeta. O imunitetu sudija odlučuje Sudski savjet. Kada nadležni sud ocijeni da postoje razlozi da se protiv sudije odredi pritvor, dužan je da odmah zatraži od Sudskog savjeta da odluči da li odobrava određivanje pritvora, a Sudski savjet je dužan da donese odluku u roku od 24 časa od prijema zahtjeva. Ustavom je garantovano načelo nespojivosti sudijske funkcije, po kome sudija ne može vršiti poslaničku ili drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost. Zakonom o Sudskom savjetu propisano je da sudija može od Sudskog savjeta tražiti mišljenje o tome da li su određene aktivnosti nespojive sa vršenjem sudijske funkcije, o čemu Sudski savjet donosi odluku. Ako predsjednik suda smatra da sudija suda čiji je on predsjednik obavlja aktivnost koja je nespojiva sa sudijskom funkcijom, ili je zabranjena, o tome će obavijestiti Sudski savjet koji donosi odluku.

Ustavom je propisano da se državni tužioci imenuju na vrijeme od pet godina, a Zakonom o državnom tužilaštvu je propisano je da je funkcija zamjenika državnog tužioca stalna, s tim da se zamjenik osnovnog državnog tužioca prvi put imenuje na vrijeme od tri godine. Takođe, Ustavom je propisano da državni tužilac i zamjenik državnog tužioca uživaju funkcionalni imunitet i da ne mogu biti pozvani na odgovornost za mišljenje dato ili odluku donijetu u vršenju svoje funkcije,

osim ako se radi o krivičnom djelu. Državni tužilac i zamjenik državnog tužioca ne mogu vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Predsjednik Vrhovnog suda i Vrhovni državni tužilac uživaju potpuni imunitet, koji podrazumijeva da ne mogu biti pozvani na krivičnu ili drugu odgovornost ili pritvoreni za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje funkcije, kao i da se ne može pokrenuti krivični postupak, niti odrediti pritvor, bez odobrenja Skupštine, osim ako su zatečeni u vršenju krivičnog djela za koje je propisana kazna u trajanju dužem od pet godina zatvora.

Prilikom usvajanja novog Ustava, iznošene su konceptualne primjedbe kojima je ukazivano da ustavna određenja o postupku izbora predsjednika Vrhovnog suda, sastavu Sudskog savjeta, kao i pravilu da državne tužioce imenuje i razrješava Skupština, ne doprinose nezavisnosti sudstva i samostalnosti državnog tužilaštva. Takve pritužbe iznošene su i nakon donošenja Ustava.

Polazeći od takvih ocjena, pri izradi Zakona o Sudskom savjetu i Zakona o izmjenama i dopunama zakona o državnom tužilaštvu vođeno je računa da se ojača uloga sudija, odnosno državnih tužilaca u ostvarivanju funkcija Sudskog i Tužilačkog savjeta, a naročito kada se radi o izboru sudija, imenovanju državnih tužilaca i njihovih zamjenika, kod utvrđivanja odgovornosti nosilaca pravosudne funkcije i učešća u definisanju budžetskog okvira.

Prije svega, u navedenim zakonima utvrđeni su kriterijumi za izbor nosilaca pravosudne funkcije, a prepušteno je Sudskom i Tužilačkom savjetu da ih bliže razrade i valorizuju u predviđenoj proceduri, u čemu dominantno učestvuju sudije i državni tužioci, obzirom da su u sastavu radnih tijela Sudskog i Tužilačkog savjeta (Komisije za izbor, Disciplinske komisije) nosioci pravosudne funkcije zastupljeni u cjelini ili pretežnom dijelu. Uz to, posebno važnu garanciju za nepristrasno odlučivanje predstavlja pravo na sudsku zaštitu protiv odluka Sudskog i Tužilačkog savjeta.

Bitna garancija za ostvarivanje sudske nezavisnosti i autonomije državnih tužilaca je ovlaštenje predsjednika dva savjeta da mogu učestvovati u radu parlamentarnih tijela kada se odlučuje o razdjelima budžeta za sudsku vlast i državno tužilaštvo, što je u praksi već dalo odgovarajuće rezultate.

Samostalnost državnog tužilaštva dodatno garantuje i propisana stalnost funkcije zamjenika državnog tužilaštva, izbor zamjenika državnog tužioca od strane Tužilačkog savjeta i učešće državnih tužilaca i zamjenika u Tužilačkom savjetu.

Praksa Sudskog i Tužilačkog savjeta iz novijeg vremena, da se kod rješavanja ključnih pitanja usvajaju stavovi članova koji su nosioci pravosudne funkcije, je pozitivan odnos prema jačanju nezavisnosti sudstva i samostalnosti državnog tužilaštva.

## **2. Molimo opišite odabir, unapređivanje i disciplinske postupke za sudije i tužioce i ukažite na njihov odnos prema odgovornosti i nezavisnosti pravosuđa (autonomiji u slučaju tužilaca). Je li je bilo kakvih pritužbi o postupcima? Ako je tako, kako su one riješene?**

Sudski savjet bira i razrješava sudije, predsjednike sudova i sudije-porotnike. Izbor sudija vrši se na osnovu javnog oglašavanja. O slobodnom mjestu sudije i predsjednika suda Sudski savjet obavještava: za sudiju predsjednik suda, a za predsjednika suda predsjednik neposredno višeg suda. Sudski savjet oglašava slobodno mjesto sudije u "Službenom listu Crne Gore" i jednom od štampanih medija. Prijave kandidata se podnose Sudskom savjetu u roku od 15 dana od dana oglašavanja. Prijava na oglas vrši se na standardizovanom obrascu, koji sadrži upozorenje da davanje neistinitih ili lažnih informacija ima za posljedicu isključivanje kandidata iz razmatranja ili pokretanje disciplinskog postupka. Sudski savjet obrazuje Komisiju za izbor. Komisija ima predsjednika i dva člana i imenuje se na period od jedne godine, a član komisije može biti ponovo imenovan po isteku jednogodišnjeg mandata. Predsjednik komisije je predsjednik Sudskog savjeta. U Komisiji za izbor većinu članova čine sudije. Komisija za izbor provjerava blagovremenost prijave i kompletnost priložene dokumentacije. Komisija za izbor nepotpune i neblagovremene prijave dostavlja Sudskom savjetu. Sudski savjet će odbaciti neblagovremene i nepotpune prijave. Protiv odluke o odbacivanju prijave podnosilac prijave ima pravo prigovora Sudskom savjetu, u roku od tri dana od dana prijema odluke Sudskog savjeta. Odluka Sudskog savjeta po prigovoru je konačna i

protiv nje se može voditi upravni spor. Komisija za izbor obavlja razgovor sa prijavljenim kandidatima koji ispunjavaju zakonske uslove. Razgovor se ne mora obaviti sa prijavljenim kandidatom, ako je negativno ocijenjen na obavljenom razgovoru za mjesto u sudu istog ili višeg stepena tokom posljednjih dvanaest mjeseci, ili više puta negativno ocijenjen na razgovorima za mjesto u sudu istog ili višeg stepena, bez obzira na to kada je sa njim obavljen posljednji razgovor. Tokom razgovora sa kandidatom, Komisija za izbor ispituje da li kandidat ispunjava kriterijume za izbor utvrđene Zakonom o Sudskom savjetu i Poslovnikom Sudskog savjeta. Po završetku razgovora sa kandidatom, Komisija ocjenjuje svakog kandidata i popunjava standardizovani obrazac za ocjenu kandidata. Na kraju obrasca svaki član unosi svoju konačnu ocjenu, sa obrazloženjem iste. Ukupnu ocjenu kandidata Komisija utvrđuje većinom glasova. Ukoliko se Komisija ne može saglasiti o ukupnoj ocjeni, ona se utvrđuje izračunavanjem prosječne ocjene, tako što se saberu konačne ocjene svakog člana Komisije, pa se dobijeni zbir podijeli sa tri. Sudski savjet može sprovesti pisano testiranje kandidata prije obavljenog razgovora. Komisija za izbor sprovodi pisano testiranje kada to odluči Sudski savjet. Na osnovu obavljenog razgovora, sprovedenog pisanog testiranja i prikupljene dokumentacije, Komisija sačinjava listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Lista kandidata sadrži ocjenu svih kandidata sa kojima je obavljen razgovor, odnosno koji su testirani, kao i kratak pregled rezultata ocjenjivanja. Lista kandidata se dostavlja Sudskom savjetu, koji donosi odluku o izboru na nejavnoj sjednici. Odluka o izboru mora da sadrži pisano obrazloženje. Sudski savjet o odluci o izboru obavještava izabranog kandidata, sud u koji se bira i Ministarstvo pravde. Odluka o izboru sudije se objavljuje u „Službenom listu Crne Gore“. Svi prijavljeni kandidati imaju pravo na uvid u svoju dokumentaciju i dokumentaciju drugih kandidata koja je formirana povodom raspisanog oglasa. Odluka o izboru je konačna i protiv nje se može voditi upravni spor.

Sudija disciplinski odgovara ako neuredno vrši sudijsku funkciju, ili ako vrijeđa ugled sudijske funkcije u slučajevima propisanim zakonom. Postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti sudija sprovodi Disciplinska komisija, koju imenuje Sudski savjet za period od jedne godine. Disciplinska komisija ima predsjednika i dva člana, koji imaju svoje zamjenike. Predsjednik Disciplinske komisije i njegov zamjenik imenuju se iz reda članova Sudskog savjeta, a članovi i njihovi zamjenici iz reda sudija koji nijesu članovi Sudskog savjeta. Disciplinske mjere su opomena i umanjeње zarade. Umanjenje zarade se može izreći u visini od 20% u trajanju do šest mjeseci. Prijedlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije podnosi se Disciplinskoj komisiji. Prijedlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije mogu podnijeti: predsjednik suda, predsjednik neposredno višeg suda i predsjednik Vrhovnog suda. Uz prijedlog moraju se dostaviti pisani dokazi na kojima se prijedlog zasniva. Ukoliko uz prijedlog nijesu dostavljeni pisani dokazi, Disciplinska komisija će pozvati podnosioca da u ostavljenom roku dostavi dokaze. Disciplinska komisija će odbaciti prijedlog ako podnosilac prijedloga u ostavljenom roku ne dostavi tražene dokaze. Neblagovremeni prijedlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti, kao i prijedlog podnijet od strane neovlašćenog lica, Disciplinska komisija će odbaciti. Disciplinska komisija blagovremeni i dozvoljeni prijedlog dostavlja sudiji čija se odgovornost ispituje, sa obavještenjem da može podnijeti pisani odgovor i da ima pravo da angažuje branioca. Sudija čija se odgovornost ispituje tokom postupka ima pravo na branioca koji može biti samo advokat. U odgovoru, sudija je dužan da predloži dokaze koje treba provesti i uz odgovor priloži pismena koja predlaže kao dokaz. Po proteku roka za davanje odgovora, predsjednik Disciplinske komisije zakazuje usmenu raspravu u roku od 15 dana od dana kada je istekao rok za davanje odgovora. Na raspravu se pozivaju podnosilac prijedloga i sudija protiv koga je prijedlog dostavljen, branilac, svjedoci i vještaci, čije je saslušanje predloženo u prijedlogu za pokretanje disciplinskog postupka, odnosno odgovoru na prijedlog ako je Komisija ocijenila da te dokaze treba provesti. Poziv za usmenu raspravu sudiji mora biti dostavljen najmanje osam dana prije dana održavanja rasprave. Ako uredno pozvani podnosilac prijedloga ne pristupi na usmenu raspravu, postupak se obustavlja. Ako se uredno pozvani sudija, protiv kojeg je pokrenut postupak, ili njegov branilac ne odazovu, postupak će se sprovesti u njegovom odsustvu. Ako stranka obavijesti Disciplinsku komisiju o razlozima nedolaska i Disciplinska komisija ocijeni da se radi o opravdanom razlogu, usmena rasprava će se odložiti. Usmenom raspravom rukovodi predsjednik Disciplinske komisije. Prijedlog za pokretanje disciplinskog postupka zastupa podnosilac prijedloga i na njemu je teret dokazivanja. U postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti, Disciplinska komisija će saslušati sudiju čija se odgovornost ispituje i sprovesti dokaze za koje ocijeni da su neophodni za pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja. U postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti sudije, Disciplinska komisija



može: odbiti prijedlog kao neosnovan; usvojiti prijedlog i izreći disciplinsku mjeru; prekinuti postupak, ukoliko utvrdi da ima elemenata za razrješenje i dostaviti predmet Sudskom savjetu. Odluka Disciplinske komisije se dostavlja podnosiocu prijedloga, sudiji čija se odgovornost ispituje i Sudskom savjetu.

Protiv odluke Disciplinske komisije može se izjaviti prigovor Sudskom savjetu, u roku od osam dana od dana prijema odluke. Prigovor mogu podnijeti podnositelj prijedloga, sudija čija se odgovornost ispituje i njegov branilac. Prigovor se dostavlja protivnoj stranci, koja može dati odgovor u roku od tri dana od dana prijema prigovora. Sudski savjet odlučuje o prigovoru na sjednici i može: odbaciti prigovor kao neblagovremen ili nedozvoljen, odbiti prigovor kao neosnovan, ukinuti odluku i vratiti Disciplinskoj komisiji na ponovni postupak i preinačiti odluku Disciplinske komisije. Odluka Sudskog savjeta o utvrđivanju disciplinske odgovornosti sudije je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor. U radu Sudskog savjeta, kad odlučuje po prigovoru, ne može učestvovati predsjednik Disciplinske komisije. U postupcima disciplinske odgovornosti sudija, ne glasa ministar pravde kao član Sudskog savjeta. Pokretanje postupka za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije zastarijeva u roku od tri mjeseca od dana saznanja za postojanje razloga. Vođenje postupka za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije zastarijeva kada protekne tri godine od dana postojanja razloga za pokretanje postupka. U Disciplinskoj komisiji i Sudskom savjetu, kad odlučuje o odgovornosti sudije, ne mogu učestvovati podnositelj prijedloga, članovi Disciplinske komisije i članovi Sudskog savjeta za koje postoje okolnosti koje izazivaju sumnju u njihovu nepristrasnost. O izuzeću odlučuje predsjednik Sudskog savjeta, a o njegovom izuzeću Sudski savjet.

Sudija se razrješava dužnosti ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje sudijske funkcije, ako nestručno ili nesavjesno obavlja sudijsku funkciju, ili ako trajno izgubi sposobnost za vršenje sudijske funkcije. Prijedlog za razrješenje mogu podnijeti predsjednik suda u kome sudija vrši sudijsku funkciju, predsjednik neposredno višeg suda, predsjednik Vrhovnog suda i drugi član Sudskog savjeta. Prijedlog za razrješenje dostavlja se sudiji na koga se prijedlog odnosi, sa obavještenjem da ima pravo da angažuje branioca i da se u roku od osam dana izjasni o prijedlogu za razjašnjenje. Disciplinska komisija Sudskog savjeta prikuplja podatke i dokaze za ispitivanje osnovanosti prijedloga. Radu Disciplinske komisije sudija čije se razrješenje traži ima pravo da prisustvuje. Izvještaj o nađenom Disciplinska komisija podnosi Sudskom savjetu, a primjerak dostavlja sudiji čije se razrješenje traži. Na osnovu izvještaja komisije, Sudski savjet može odbiti prijedlog kao neosnovan ili donijeti odluku o razrješenju sudije. Odluka o razrješenju mora biti obrazložena, a sudija protiv iste ima pravo da pokrene Upravni spor. Nakon što prihvati prijedlog za pokretanje postupka za razrješenje, Sudski savjet može donijeti odluku o privremenom udaljenju sudije sa dužnosti do donošenja konačne odluke.

Državne tužiocice imenuje na prijedlog Tužilačkog savjeta Skupština, a zamjenike državnih tužilaca imenuje Tužilački savjet. Državni tužilac i zamjenik imenuju se na osnovu javnog oglašavanja. Tužilački savjet oglašava slobodna mjesta državnog tužioca i zamjenika. Oglašavanje slobodnih mjesta objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i u dnevnom listu koji izlazi u Crnoj Gori. Prijave kandidata podnose se Tužilačkom savjetu u roku od 15 dana od dana oglašavanja na standardizovanom obrascu. Komisija ima predsjednika i dva člana. Predsjednik komisije je predsjednik Tužilačkog savjeta. U Komisiji za imenovanje, većinu članova čine državni tužioci, odnosno zamjenici državnih tužilaca. Komisija za imenovanje obrazuje se na period od jedne godine. Član Komisije može biti ponovo imenovan u Komisiju za imenovanje, po isteku jedne godine od prestanka prethodnog mandata. Komisija za imenovanje:

- provjerava blagovremenost prijave i kompletnost priložene dokumentacije;
- priprema test i sprovodi testiranje kandidata, ako Tužilački savjet odluči da se izvrši pismeno testiranje kandidata;
- sačinjava prijedlog rang liste prijavljenih kandidata.

Tužilački savjet će odbaciti neblagovremene i nepotpune prijave. Protiv odluke o odbacivanju neblagovremene i nepotpune prijave podnositelj ima pravo prigovora Tužilačkom savjetu u roku od tri dana od dana prijema odluke. Odluka Tužilačkog savjeta po prigovoru je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor. Tužilački savjet obavlja razgovore sa prijavljenim kandidatima koji ispunjavaju zakonske uslove. Tužilački savjet blagovremeno obavještava kandidata o datumu, vremenu i mjestu održavanja razgovora. Tokom obavljanja razgovora, ispitaće se da li kandidat ispunjava kriterijume za imenovanje. Na osnovu obavljenog razgovora i pribavljene dokumentacije,

Tužilački savjet ocjenjuje svakog kandidata, uzimajući u obzir kriterijume za imenovanje. O ocjeni kandidata Tužilački savjet odlučuje većinom glasova ukupnog broja članova. Tužilački savjet, odmah nakon obavljenog razgovora, popunjava standardni obrazac za ocjenu kandidata, koji sadrži ocjenu svih kandidata i njeno obrazloženje. Tužilački savjet može sprovesti pisano testiranje kandidata prije obavljanja razgovora. U tom slučaju Tužilački savjet, na osnovu rezultata postignutih na testiranju, sačinjava rang listu prijavljenih kandidata, koja se može izmijeniti na osnovu uspjeha koji kandidati pokažu na razgovoru. Na osnovu obavljenog razgovora, ocjene kandidata i pribavljene dokumentacije, Tužilački savjet sačinjava listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Lista kandidata sadrži ocjene svih kandidata sa kojima je obavljen razgovor, odnosno koji su testirani, kao i kratak pregled rezultata ocjenjivanja. Tužilački savjet utvrđuje prijedlog za imenovanje državnog tužioca na nejavnoj sjednici. Tužilački savjet dostavlja Skupštini obrazloženi prijedlog za imenovanje državnog tužioca, koji sadrži listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Tužilački savjet na osnovu liste kandidata donosi odluku o imenovanju zamjenika državnog tužioca na nejavnoj sjednici. Odluka o imenovanju zamjenika državnog tužioca mora da sadrži pisano obrazloženje. Tužilački savjet obavještava imenovanog kandidata, državno tužilaštvo u koje se imenuje i Ministarstvo pravde o svojoj odluci o imenovanju. Odluka o imenovanju zamjenika državnog tužioca objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore". Kandidat ima pravo da izvrši uvid u svoju i dokumentaciju drugih kandidata i da o tome dostavi pisano izjašnjenje Tužilačkom savjetu, u roku od tri dana od dana izvršenog uvida. Odluka Tužilačkog savjeta o imenovanju zamjenika je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor. Tužilački savjet odlučuje većinom glasova svih članova o utvrđivanju prijedloga za imenovanje državnog tužioca i donošenju odluke o imenovanju zamjenika državnog tužioca.

Državni tužilac i zamjenik državnog tužioca disciplinski odgovaraju, ako neuredno vrše svoju funkciju ili ako vrijeđaju ugled tužilačke funkcije. Disciplinske mjere su opomena ili umanjeње zarade. Umanjenje zarade se može izreći u visini do 20%, u trajanju do šest mjeseci. Prijedlog za utvrđivanje odgovornosti državnog tužioca ili zamjenika podnosi Tužilačkom savjetu ministar pravde za Vrhovnog državnog tužioca, Vrhovni državni tužilac, viši državni tužilac i osnovni državni tužilac za svog zamjenika, Vrhovni državni tužilac za višeg i osnovnog državnog tužioca i viši državni tužilac za osnovnog državnog tužioca, u roku od 15 dana od dana saznanja za postojanje razloga, a najkasnije u roku od 60 dana od dana nastanka razloga za utvrđivanje disciplinske odgovornosti. Prijedlog za utvrđivanje odgovornosti Tužilački savjet dostavlja državnom tužiocu ili zamjeniku čija se odgovornost ispituje, sa obavještenjem da ima pravo da angažuje branioca. Neblagovremeni prijedlog za utvrđivanje odgovornosti, kao i prijedlog podnijet od strane neovlašćenog lica, Tužilački savjet će odbaciti.

Postupak utvrđivanja odgovornosti državnog tužioca ili zamjenika sprovodi Disciplinsko vijeće Tužilačkog savjeta. Disciplinsko vijeće ima predsjednika i dva člana koje imenuje Tužilački savjet iz reda svojih članova. U organima koji sprovode disciplinski postupak ne mogu učestvovati podnosilac prijedloga i članovi Tužilačkog savjeta za koje postoje okolnosti koje izazivaju osnovanu sumnju u njihovu nepristrasnost. O izuzeću člana Tužilačkog savjeta odlučuje predsjednik Tužilačkog savjeta, a o njegovom izuzeću Tužilački savjet. Prijedlog za pokretanje disciplinskog postupka na sjednici Disciplinskog vijeća zastupa podnosilac prijedloga. U postupku utvrđivanja odgovornosti, Disciplinsko vijeće će saslušati državnog tužioca ili zamjenika čija se odgovornost ispituje i sprovede dokaze za koje ocijeni da su mu neophodni za pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja. Ako sa sjednice Disciplinskog vijeća izostane podnosilac prijedloga, postupak će se obustaviti, a ako se državni tužilac ili zamjenik čija se odgovornost utvrđuje ne odazovu pozivu, bez opravdanog razloga, Disciplinsko vijeće će sprovesti postupak u njegovom odsustvu.

U postupku utvrđivanja odgovornosti državnog tužioca ili zamjenika, Disciplinsko vijeće može odbiti prijedlog kao neosnovan, usvojiti prijedlog i izreći disciplinsku mjeru, i prekinuti postupak, ukoliko utvrdi da ima elemenata za razrješenje i predmet dostaviti Tužilačkom savjetu. Odluka Disciplinskog vijeća dostavlja se podnosiocu prijedloga, državnom tužiocu ili zamjeniku čija se odgovornost ispituje i Tužilačkom savjetu. Protiv odluke Disciplinskog vijeća može se izjaviti prigovor Tužilačkom savjetu u roku od osam dana od dana prijema odluke. Prigovor mogu podnijeti podnosilac prijedloga i državni tužilac ili zamjenik čija se odgovornost ispituje, ili njegov branilac. Postupajući po prigovoru, Tužilački savjet može odbaciti prigovor kao neblagovremen ili nedozvoljen, odbiti prigovor kao neosnovan, ukinuti odluku i vratiti predmet Disciplinskom vijeću na ponovni postupak i odlučivanje, i preinačiti odluku Disciplinskog vijeća. U radu Tužilačkog savjeta, kada odlučuje po prigovoru, ne mogu učestvovati članovi Disciplinskog vijeća. Odluka Tužilačkog

savjeta o utvrđivanju disciplinske odgovornosti državnog tužioca i zamjenika je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor. Postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti mora se okončati u roku od tri mjeseca od dana podnošenja prijedloga. Ukoliko se postupak ne okonča u navedenom roku, smatra se da je obustavljen.

Državni tužilac razrješava se dužnosti i ako ne ostvaruje zadovoljavajuće rezultate u rukovođenju poslovima kojima se ostvaruje funkcija državnog tužioca, ne pokrene postupak za razrješenje ili disciplinsku odgovornost državnog tužioca ili zamjenika kada je za to ovlašten, a zna ili je mogao znati za postojanje razloga za razrješenje, ili ako mu je dva puta u toku mandata izrečena disciplinska mjera. Inicijativa za razrješenje dostavlja se Tužilačkom savjetu, koji u roku od 30 dana od prijema inicijative odlučuje ima li osnova za vođenje postupka za utvrđivanje prijedloga za razrješenje, odnosno za donošenje odluke o razrješenju. Državni tužilac ili zamjenik imaju pravo da se pisano ili usmeno izjasne o inicijativi za svoje razrješenje i mogu angažovati branioca tokom postupka pred Tužilačkim savjetom. Ukoliko Tužilački savjet utvrdi da ima osnova za vođenje postupka, formiraće Komisiju za ispitivanje uslova za razrješenje. Komisija ima predsjednika i dva člana koje imenuje Tužilački savjet iz redova svojih članova. Komisija prikuplja podatke i dokaze od značaja za ispitivanje osnovanosti inicijative i o svom radu podnosi izvještaj Tužilačkog savjetu. Sjednici Tužilačkog savjeta prisustvuje podnosilac inicijative. Državni tužilac ili zamjenik čije se razrješenje traži imaju pravo da prisustvuju sjednici Tužilačkog savjeta. Kad odlučuje o inicijativi, Tužilački savjet može: odbiti inicijativu kao neosnovanu, utvrditi prijedlog za razrješenje Državnog tužioca i donijeti odluku o razrješenju zamjenika. Obrazloženi prijedlog za razrješenje državnog tužioca Tužilački savjet dostavlja Skupštini Crne Gore u roku od 60 dana od dana prijema inicijative. Odluku o razrješenju zamjenika Tužilački savjet mora donijeti u roku od tri mjeseca od dana podnošenja inicijative. Državni tužilac ili zamjenik je razriješen funkcije danom donošenja Odluke o njegovom razrješenju. Odluka Tužilačkog savjeta o razrješenju zamjenika je konačna i protiv nje se može pokrenuti upravni spor. Državni tužilac ili zamjenik može biti privremeno udaljen sa dužnosti, ako se protiv njega odredi pritvor ili sprovođenje istrage za krivično djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje funkcije. Odluku o privremenom udaljavanju donosi Tužilački savjet.

Formiranjem nezavisnog i samostalnog organa Sudskog savjeta, u čijoj nadležnosti je, između ostalog, izbor i razrješenje sudija, otklonjen je politički uticaj na izbor i razrješenje sudija, što je jedan od preduslova za njihovu nezavisnost. Takođe, princip nezavisnosti se ostvaruje i kroz način odlučivanja Sudskog savjeta i sprovođenja transparentnih procedura u ostvarivanju svojih nadležnosti. Sudija u postupku izbora i razrješenja ima pravo na sudsku zaštitu, što je poseban element koji garantuje njegovu nezavisnost. Tačno propisanim razlozima za razrješenje i prestanak funkcije, kao i propisanim postupcima disciplinske odgovornosti, štiti se nezavisnost sudije, jer ne može biti razriješen mimo razloga propisanih Ustavom, a u disciplinskom postupku ima pravo učešća i pravo na branioca. Uz to, sudija u postupku izbora i razrješenja ima pravo na sudsku zaštitu, što je poseban element koji garantuje njegovu nezavisnost. Nezavisnost sudija garantovana je i stalnošću funkcije, te uživanjem funkcionalnog imuniteta i jačanjem materijalnog položaja.

Autonomija državnog tužilaštva je u pogledu nadležnosti, sastava i načina odlučivanja Tužilačkog savjeta, a naročito u tome što zamjenike državnih tužilaca imenuje Tužilački savjet i stalna im je funkcija, sa izuzetkom za zamjenike osnovnih državnih tužilaca za koje je predviđen mandat od tri godine za prvo imenovanje, a nakon toga, ako budu imenovani, funkcija im je stalna. Državne tužioce imenuje Skupština na prijedlog Tužilačkog savjeta. Državni tužilac u postupku izbora i razrješenja ima pravo na sudsku zaštitu, što je poseban element koji garantuje njegovu nezavisnost. Tačno propisanim razlozima za razrješenje i prestanak funkcije, propisanim postupcima disciplinske odgovornosti štiti se autonomija, jer ne može biti razriješen mimo razloga propisanih zakonom, a u disciplinskom postupku ima pravo učešća i pravo na branioca. Takođe, državni tužilac ima pravo na sudsku zaštitu povodom izrečenih disciplinskih mjera ili odluke o prestanku, odnosno razrješenju od dužnosti.

Takođe, materijalni položaj nosilaca pravosudne funkcije, kao garant njihove nezavisnosti i samostalnosti, ojačan je donošenjem posebnog Zakona o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija i donošenjem Odluke o posebnom koeficijentu za obračun zarada sudija, kao i u pogledu izdvajanja posebnih sredstava za rješavanje stambenih potreba nosilaca pravosudnih funkcije.

Kada je riječ o finansijskoj nezavisnosti pravosudnih organa, sredstva za rad sudova i državnog tužilaštva se obezbjeđuju u posebnim razdjelima Budžeta. Prijedloge potrebnih finansijskih sredstava samostalno predlažu Vladi i predsjednik Vrhovnog suda i Vrhovni državni tužilac, koji imaju pravo učešća na sjednici Skupštine kada se raspravlja o Budžetu.

Odgovornost sudija potencirana je vođenjem disciplinskih postupaka, te izričitim naznačenjem da nestručno ili nesavjesno obavljanje sudijske funkcije predstavlja razlog za razrješenje. U dosadašnjoj praksi rada Sudskog savjeta, samo protiv jedne odluke o izboru sudije pokrenut je upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore. Ta tužba je pravosnažnom odlukom odbijena kao neosnovana.

### **3. Kako je princip nepristrasnosti sudija (principle of the natural judge) pokriven u zakonodavstvu Crne Gore i kako se on sprovodi u praksi?**

Nepristrasnost sudova predviđena je Ustavom Crne Gore, kojim je u dijelu ličnih prava i sloboda propisano da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom uspostavljenim sudom, kao i to da sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora. Ustavom su takođe obuhvaćeni principi javnosti suđenja, stalnosti sudske funkcije, funkcionalni imunitet, nespojivost sudijske i tužilačke funkcije sa poslaničkom i ostalim javnim funkcijama i profesionalnim obavljanjem drugih djelatnosti. Sudski savjet, kao samostalan i nezavisan organ, koji je pretežno sastavljen iz reda sudija, bira i razrješava sudije i predsjednike sudova.

Ustavom ustanovljen princip nepristrasnosti sudova i navedene ustavne odredbe detaljnije su razrađene organizacionim zakonima.

Zakonom o sudovima je propisano, u okviru osnovnih načela, da se sudijska funkcija ne smije vršiti ni pod čijim uticajem i da niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije; svako ima pravo na nepristrasno suđenje u razumnom roku; svako ima pravo da u njegovoj pravnoj stvari, nezavisno od stranaka i svojstva pravne stvari, sudi sudija određen slučajem. Zakonom o sudovima je razrađen princip slučajne dodjele predmeta, na način da se predmet dodjeljuje sudiji po dnevnom redoslijedu podnošenja zahtjeva za pokretanje sudske postupka, prema azbučnom redu početnih slova prezimena sudija. Takođe su veoma striktno određeni slučajevi oduzimanja dodijeljenog predmeta i to samo ako se utvrdi da sudija neopravdano ne postupa u predmetu, zbog izuzeća ili ako je sudija spriječen da vrši sudijsku funkciju više od tri mjeseca. Predviđena je odgovornost predsjednika suda ukoliko se predmeti dodjeljuju suprotno zakonu. Metod slučajne dodjele predmeta detaljno je uređen Sudskim poslovnikom i u praksi sudova se primjenjuje, a potpuna implementacija slučajne dodjele predmeta u skladu sa pomenutim propisima uslijediće nakon uspostavljanja pravosudnog informacionog sistema.

Zakonom o Državnom tužilaštvu, u okviru načela nepristrasnosti i objektivnosti propisano je da se funkcija državnog tužioca vrši u javnom interesu radi obezbjeđenja primjene prava, pri čemu se mora obezbijediti poštovanje i zaštita ljudskih prava i sloboda, kao i da se funkcija državnog tužioca mora vršiti nepristrasno i objektivno; državni tužioci moraju se pridržavati Kodeksa tužilačke etike koji utvrđuje Tužilački savjet. Zarade tužilaca se uređuju posebnim zakonom. Zakonom je uređeno da se dodjela predmeta vrši na način kojim se obezbjeđuje nepristrasnost, nezavisnost i efikasnost u radu. Slučajna dodjela predmeta u radu državnih tužilaca se implementira na način što se kod osnovnih i viših državnih tužilaca za usmjeravanje predkrivičnog postupka, obezbjeđivanje učešća u procesnim radnjama i drugim poslovima predkrivičnog postupka, kao i za druge neophodne radnje organizuje stalno dežurstvo, odnosno pripravnost. Organizuju se sedmična dežurstva državnih tužilaca po spisku dežurnih nosilaca tužilačke funkcije, te po tom osnovu sva krivična djela učinjena u tom vremenskom periodu spadaju u nadležnost i rad dežurnog tužioca. Ovakav način organizacije rada dodjele predmeta po osnovu dežurstva državnih tužilaca između ostalog garantuje princip nepristrasnosti u radu tužilaca.

Zakonom o sudskom savjetu propisano je da Sudski savjet obezbjeđuje nezavisnost, samostalnost, odgovornost i profesionalnost sudova i sudija u skladu sa Ustavom i zakonom; da u

obavljanju svojih dužnosti, od kojih su najznačajnije izbor sudija, prestanak sudijske funkcije i odgovornost, kao i kontrola rada suda i sudija, članovi Sudskog savjeta postupaju nezavisno i nepristrasno, kao i da Sudski savjet štiti sud i sudiju od političkog uticaja. Ovim zakonom su precizirani kriterijumi za izbor za sudiju, koji su detaljnije razrađeni Poslovníkom o radu Sudskog savjeta, a uslovi za prestanak i razrješenje sudijske funkcije utvrđeni su Ustavom.

U odnosu na veoma bitnu garanciju za nepristrasno postupanje pravosudnih organa, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku propisani su razlozi za izuzeće sudije ili sudije-porotnika, koji se uglavnom odnose na: sukob interesa, odnosno da sudija nije oštećen krivičnim djelom, zatim niz razloga koji uključuju bračni, rodbinski i drugi odnos sudije sa strankama, ranije učešće postupajućeg sudije u tom predmetu, kao i slučaj postojanja okolnosti koje izazivaju sumnju u nepristrasnost. Pored detaljno navedenih razloga za izuzeće, procesnim zakonima je uređen i postupak za izuzeće. Naime, sudija ili sudija porotnik čim sazna da postoji neki od razloga za izuzeće je dužan da prekine svaki rad na predmetu i da o tome obavijesti predsjednika suda, koji će na propisan način dodijeliti predmet drugom sudiji; ako se radi o izuzeću predsjednika suda, njega će za taj slučaj zamijeniti sudija tog suda najstariji po stažu, a ako to nije moguće onda će odluku donijeti predsjednik neposredno višeg suda. Procesnim zakonima taksativno je određeno i ko može tražiti izuzeće i u kojoj fazi postupka, kao i da o zahtjevu za izuzeće odlučuje predsjednik suda; propisan je i postupak odlučivanja. Rješenje kojim se zahtjev za izuzeće odbija može se pobijati posebnom žalbom. Obaveze sudije ili sudije-porotnika u slučaju podnošenja zahtjeva za izuzeće takođe su predviđene procesnim zakonima, a posebno je uređeno izuzeće državnog tužioca i drugih učesnika u postupku. Ukoliko je u izricanju presude učestvovao sudija koji je pravosnažnom odlukom izuzet ili se morao izuzeti od suđenja, to predstavlja bitnu povredu postupka. U upravnom sporu, saglasno Zakonu o upravnom sporu, primjenjuju se odredbe o izuzeću propisane Zakonom o parničnom postupku.

Odredbe o izuzeću sudije i državnog tužioca u praksi se striktno sprovode.

Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija, koji je u primjeni od 2007. godine, znatno je poboljšana materijalna položaja nosilaca pravosudne funkcije.

Zakon o sprječavanju sukoba interesa iz 2008. godine eliminiše sukob interesa kada su u pitanju sudije i državni tužioci kao javni funkcioneri. Ovaj zakon uređuje ograničenja u vršenju javnih funkcija, obavezuje javne funkcionere na podnošenje izvještaja o prihodima i imovini i druge mjere za sprečavanje sukoba javnog i privatnog interesa. Zakonom je propisano: da se javni funkcioner može baviti naučnom, nastavnom, kulturnom, umjetničkom i sportskom djelatnošću i sticati prihode od autorskih, patentnih i sličnih prava intelektualne i industrijske svojine; da je javni funkcioner obavezan da ove prihode prijavi Komisiji za utvrđivanje konflikta interesa, koju obrazuje Skupština Crne Gore; da sudija ili državni tužilac ne može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica i da ne može da zaključi ugovor o pružanju usluga javnom preduzeću; ako javni funkcioner u organu vlasti u kojem vrši javnu funkciju učestvuje u raspravi i odlučivanju u stvari u kojoj on ili povezano lice imaju privatni interes, dužan je da davanjem izjave o postojanju privatnog interesa obavijesti ostale učesnike u raspravi i odlučivanju prije svog učešća u raspravi, a najkasnije prije početka odlučivanja; javni funkcioner ne može da zastupa pravno i fizičko lice u periodu od jedne godine po prestanku javne funkcije, kao ni pravno ili fizičko lice pred organom vlasti u kojem je kao javni funkcioner učestvovao u donošenju odluke; javni funkcioner ne smije primiti novac, hartije od vrijednosti ili dragocjeni metal, bez obzira na njihovu vrijednost, niti primiti poklone, osim protokolarnih poklona i prigodnih poklona manje vrijednosti, do 50€; javni funkcioner kome je ponuđen poklon koji ne smije da primi, dužan je da ponudu odbije, odnosno da saopšti poklonodavcu da poklon ne može da primi; primljeni pokloni i njihova vrijednost upisuju se u evidenciju poklona, koju vodi organ vlasti u kojem javni funkcioner vrši funkciju.

Zakonom o sprječavanju sukoba interesa takođe je predviđeno da javni funkcioner u roku od 15 dana od dana stupanja na funkciju podnese Komisiji za utvrđivanje konflikta interesa Crne Gore izvještaj o svojoj imovini i prihodima, kao i o imovini i prihodima supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu, prema stanju na dan izbora, postavljenja ili imenovanja. U toku vršenja javne funkcije, sudije i tužioci podnose izvještaj jednom godišnje, do kraja februara u tekućoj godini

za prethodnu godinu, a u slučaju promjene podataka iz izvještaja koji se odnose na uvećanje imovine preko 5.000€, u roku od 15 dana od dana nastanka promjene.

Sukob interesa postoji kada javni funkcioner privatni interes stavlja ispred javnog interesa, radi sticanja materijalne koristi ili privilegija za njega ili sa njim povezana lica, a postojanje sukoba interesa utvrđuje i mjere za sprječavanje sukoba interesa preuzima Komisija za sprječavanje sukoba interesa Crne Gore, kao nezavisno tijelo. Podaci o prihodima i imovini sudija i tužilaca dostupni su javnosti.

Saglasno Zakonu o sprječavanju sukoba interesa, povreda tog zakona utvrđena konačnom, odnosno pravosnažnom odlukom smatra se nesavjesnim vršenjem javne funkcije, o čemu Komisija obavještava Sudski savjet radi eventualnog pokretanja postupka razrješenja.

Konferencija sudija je u julu 2008. godine donijela Kodeks sudijske etike, a Tužilački savjet je 2006. godine utvrdio Etički kodeks državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca, koji će svakako pomoći u razrješavanju pitanja profesionalne etike i autonomije u odlučivanju i obavijestiti javnost o standardima koje mogu da očekuju od sudija i tužilaca, kao i doprinijeti davanju garancija javnosti da se odluke donose na nezavisan i nepristrasan način.

#### 4. Kadrovska politika:

**a) Opišite metode i kriterijume za izbor, imenovanje i unapređivanje kandidata za sudsku funkciju. Kako se sudije i tužioci zapošljavaju (da li postoje javni ispiti u sklopu konkursne procedure; sistematično intervjuisanje svih kandidata; upoređivanje biografija, itd.)?**

Za sudiju može biti izabrano lice koje je državljanin Crne Gore, ima opštu zdravstvenu i poslovnu sposobnost, diplomirani pravnik sa položenim pravosudnim ispitom. Pored navedenih opštih uslova, za sudiju može biti birano lice koje ima radno iskustvo na poslovima pravne struke (i to za osnovni sud pet godina, za privredni sud šest godina, za viši sud osam godina, Apelacioni i Upravni sud deset godina, za Vrhovni sud 15 godina) i koje se odlikuje profesionalnom nepristrasnošću, visokim moralnim kvalitetima i dokazanim stručnim sposobnostima. Kriterijumi za izbor sudija su: stručno znanje, radno iskustvo i radni rezultati; objavljeni naučni radovi i druge aktivnosti u struci; stručno usavršavanje; sposobnost da nepristrasno, savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavlja funkciju za koju se prijavljuje; komunikativnost; odnos sa kolegama, ponašanje van posla, profesionalnost, nepristrasnost i ugled.

Bliži kriterijumi za izbor sudije koji se prvi put bira su:

Stručno znanje:

- uspješnost tokom studiranja, koja se izražava kroz dužinu studiranja i prosječnu ocjenu,
- rezultati pisanog testa,
- sposobnost korišćenja informacione i komunikacione tehnologije,
- znanje stranih jezika,
- ocjena dobijena na završnom ispitu inicijalne edukacije u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije,
- napredovanje na poslu.

Radno iskustvo:

- dužina radnog staža i mjesto gdje je isti obavljen (sud, tužilaštvo, advokatura, uprava, privreda).

Radni rezultati:

- napredovanje u poslu,
  - mišljenje pribavljeno od organa u kojem je kandidat radio.
- Objavljeni naučni radovi i druge aktivnosti:
- referati podnijeti na seminarima u zemlji i inostranstvu,

- učešće u komisijama za izradu zakona i podzakonskih akata,
- predavanja u Centru za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije i u organizaciji Uprave za kadrove,
- medijacija.

Stručno usavršavanje:

- magistratura i doktorat,
- završene obuke u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije i u organizaciji međunarodnih organizacija,
- prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacije.

Prilikom izbora sudija na višu sudijsku funkciju, pored navedenih kriterijuma posebno će se cijeliti efikasnost, odgovornost i kvalitet vršenja sudijske funkcije, ukoliko je kandidat vršio sudijsku funkciju. Bliži kriterijumi koji se cijene za sudije koje napreduju:

Radno iskustvo:

- dužina sudijskog staža.

Radni rezultati:

- broj završenih predmeta (ukupan broj u toku godine i procentualno) u posljednje tri godine prije prijave na oglas,
- način rješavanja predmeta (broj predmeta riješen na osnovu sporne rasprave, odnosno glavnog pretresa, poravnanjem, medijacijom i na drugi način),
- kvalitet rada izražen kroz broj potvrđenih, preinačenih i ukinutih odluka u posljednje tri godine,
- uzimanje predmeta po datumu prispjeća u sud,
- poštovanje zakonskih rokova za radnje u postupku,
- poštovanje zakonskih rokova u izradi sudskih odluka,
- poštovanje radnog vremena,
- broj zahtjeva za ubrzanje postupka koji su od strane predsjednika suda ocijenjeni osnovanim saglasno Zakonu o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku,
- broj oduzetih predmeta na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku,
- izrečene disciplinske mjere.

Objavljeni naučni radovi i druge aktivnosti u struci:

- učešće u komisijama za izradu zakona i podzakonskih akata,
- medijacija,
- predavanja u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije,
- rad na fakultetima u okviru klinika,
- referati podnijeti na seminarima u zemlji i inostranstvu.

Stručno usavršavanje:

- završene obuke u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije i u organizaciji međunarodnih organizacija,
- prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacija.

Sudski savjet pribavlja mišljenje o stručnim i radnim kvilitetima svih kandidata od institucija u kojima su kandidati radili ili rade, od sjednice sudija suda u koji se kandidat bira i sjednice sudija neposredno višeg suda. Sudski savjet obrazuje Komisiju za izbor. Komisija za izbor obavlja razgovor za prijavljenim kandidatima koji ispunjavaju zakonske uslove. Razgovor se ne mora obaviti sa prijavljenim kandidatom, ako je negativno ocijenjen na obavljenom razgovoru za mjesto u sudu istog ili višeg stepena tokom posljednjih dvanaest mjeseci ili više puta negativno ocijenjen na razgovorima za mjesto u sudu istog ili višeg stepena, bez obzira na to kada je sa njim obavljen posljednji razgovor. Tokom razgovora sa kandidatom Komisija za izbor ispituje da li kandidat ispunjava prethodno navedene kriterijume za izbor. Po završetku razgovora sa kandidatom Komisija ocjenjuje svakog kandidata i popunjava standardizovani obrazac za ocjenu kandidata. Ocjena za svaki kriterijum je od jedan do pet. Na kraju obrasca svaki član unosi svoju konačnu ocjenu sa obrazloženjem iste. Ukupnu ocjenu kandidata Komisija utvrđuje većinom glasova. Ukoliko se Komisija ne može saglasiti o ukupnoj ocjeni utvrđuje se izračunavanjem prosječne ocjene tako što se saberu konačne ocjene svakog člana Komisije pa se dobijeni zbir podijeli sa tri. Sudski savjet može sprovesti pisano testiranje kandidata prije obavljenog razgovora. Komisija za izbor sprovodi pisano testiranje kada odluči Sudski savjet. Test za pisano testiranje sačinjava

Komisija tako da se na osnovu rezultata testa može ocijeniti: poznavanje procesnih i materijalnih propisa, poznavanje sudske prakse crnogorskih sudova, poznavanje i primjena međunarodnih ugovora i prakse Evropskog suda za ljudska prava, nivo analitičke sposobnosti u rješavanju složenih pravnih i faktičkih pitanja. Komisija za izbor ocjenjuje rezultate testa ocjenom od jedan do pet. Ocjena se utvrđuje većinom glasova članova Komisije za izbor. Na osnovu obavljenog razgovora i prikupljene dokumentacije Komisija sačinjava listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Lista kandidata sadrži ocjenu svih kandidata sa kojima je obavljen razgovor, odnosno koji su testirani, kao kratak pregled rezultata ocjenjivanja. Lista kandidata se dostavlja Sudskom savjetu koji donosi odluku o izboru na nejavnoj sjednici. Odluka o izboru mora da sadrži pisano obrazloženje.

Državne tužioce imenuje na predlog Tužilačkog savjeta Skupština, a zamjenike državnih tužilaca imenuje Tužilački savjet. Za državnog tužioca ili zamjenika može biti imenovano lice koje je:

- državljanin Crne Gore;
- zdravstveno i poslovno sposobno;
- diplomirani pravnik sa pravosudnim ispitom. Za državnog tužioca ili zamjenika može biti imenovano lice koje, pored opštih uslova, ima radno iskustvo na poslovima pravne struke, i to za:
  - Vrhovnog državnog tužioca i njegovog zamjenika 15 godina;
  - višeg državnog tužioca i njegovog zamjenika 10 godina;
  - osnovnog državnog tužioca šest godina, a njegovog zamjenika tri godine.

Kriterijumi za imenovanje državnog tužioca i zamjenika su:

- 1) stručno znanje, radno iskustvo i radni rezultati;
- 2) objavljeni stručni radovi i druge aktivnosti u struci;
- 3) stručno usavršavanje;
- 4) sposobnost da nepristrasno, savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavlja funkciju za koju se prijavljuje;
- 5) komunikativnost;
- 6) odnos sa kolegama, ponašanje van posla, profesionalnost i ugled.

Za imenovanje državnog tužioca, posebno će se cijeliti i organizacione sposobnosti.

Državni tužilac i zamjenik imenuju se na osnovu javnog oglašavanja. Tužilački savjet oglašava slobodna mjesta državnog tužioca i zamjenika. Oglašavanje slobodnih mjesta objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i u dnevnom listu koji izlazi u Crnoj Gori. Tužilački savjet obavlja razgovore sa prijavljenim kandidatima koji ispunjavaju zakonske uslove. Tužilački savjet blagovremeno obavještava kandidata o datumu, vremenu i mjestu održavanja razgovora. Tokom obavljanja razgovora, ispitaće se da li kandidat ispunjava kriterijume za imenovanje. Razgovor se ne mora obaviti sa prijavljenim kandidatom, ako je u poslednjih 12 mjeseci sa njim obavljen razgovor na osnovu kojeg je ocijenjen I više puta negativno ocijenjen na razgovorima za mjesto državnog tužioca ili zamjenika, bez obzira na to kada je sa njim obavljen posljednji razgovor.

Prilikom obavljanja razgovora sa kandidatom za državnog tužioca, poseban akcenat staviće se na pitanja koja se odnose na način organizovanja posla, rukovođenja državnim tužilaštvom, poslovima tužilačke uprave i idejama za unapređenje pravilnog i blagovremenog rada.

Bliži kriterijumi za imenovanje zamjenika koji se prvi put imenuje su:

Stručno znanje, koje obuhvata:

- stručnost u obavljanju poslova, koja se procjenjuje na osnovu samostalnosti, kreativnosti i kvaliteta obavljenih poslova,
- rezultate pismenog testiranja,
- poznavanje informacione tehnologije,
- znanje stranih jezika,
- ocjenu dobijenu na završnom ispitu inicijalne edukacije;

Radno iskustvo, koje obuhvata:

- dužinu radnog iskustva i vrstu poslova koje je kandidat ranije obavljao (sud, tužilaštvo, advokatura, uprava, privreda);



Radni rezultati, koji obuhvataju:

- stručnost, obim rada i blagovremenost u obavljanju poslova,
- ocjenu, odnosno mišljenje o dosadašnjem radu kandidata, pribavljeno od organa ili drugog subjekta u kojem je kandidat radio,
- napredovanje na poslu;

Objavljeni stručni radovi i druge aktivnosti u struci, koji obuhvataju:

- objavljene radove,
- referate podnijete na seminarima i drugim stručnim skupovima,
- učešće u radu komisija za izradu zakona, podzakonskih akata, komentara propisa, stručnih analiza, informacija i dr.
- učešće u edukaciji u svojstvu predavača;

Stručno usavršavanje, koje obuhvata:

- magistraturu i doktorat,
- master diploma,
- završene specijalističke obuke i
- prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacije.

Prilikom imenovanja zamjenika državnog tužioca, koji se ponovno imenuje odnosno koji se imenuje u više tužilaštvo, pored navedenih kriterijuma posebno će se cjeniti i:

Radni rezultati, koji obuhvataju:

- broj završenih predmeta (ukupan broj u toku godine i procentualno), a posebno složenih predmeta u posljednje tri godine prije prijave na oglas,
- način rješavanja predmeta, (broj predmeta riješen u redovnom, odnosno skraćenom postupku i posebno korišćenjem alternativnog načina rješavanja predmeta),
- kvalitet rada, izražen kroz broj usvojenih optuženja, usvojenih žalbi i usvojenih vanrednih pravnih lijekova,
- uzimanje predmeta po redosljedu prispjeća,
- poštovanje zakonskih rokova za radnje u postupku i u podnošenju optužnih i drugih akata,
- broj predloženih i sprovedenih finansijskih istraga i predloga za privremeno oduzimanje predmeta, imovine i imovinske koristi,
- poštovanje radnog vremena,
- izrečene disciplinske mjere;

Sposobnost za nepristrasno obavljanje funkcije, koja obuhvata: savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavljanje funkcije za koju se kandidat prijavljuje.

Komunikativnost i profesionalnost, koji obuhvataju:

- odnos sa kolegama,
- sposobnost za timski rad,
- pismeno i usmeno izražavanje,
- ostvarena saradnja sa saradnicima,
- spremnost na prenošenje vlastitog znanja i iskustva na saradnike i
- ponašanje u skladu sa etičkim kodeksom državnih tužilaca.

Prilikom predlaganja imenovanja državnog tužioca, pored prethodno navedenih kriterijuma u zavisnosti da li je kandidat ranije obavljao funkciju tužioca ili ne, cijeniće se: organizacione sposobnosti kandidata (ekonomično i kvalitetno organizovanje posla u cilju bržeg izvršavanja radnih zadataka), usklađenost radnih aktivnosti sa prioritetnim poslovima državnog tužilaštva, viđenje načina funkcionisanja državnog tužilaštva, primjena novih tehnika u poslovanju i spremnost za unapređenje rada, postizanje efikasnosti i ažurnosti državnog tužilaštva.

Prilikom ponovnog predlaganja za imenovanje državnog tužioca, cijeniće se i rezultati postignuti u prethodnom mandatu, izraženi kroz ukupnu ažurnost državnog tužilaštva i postignuti kvalitet u radu, poštovanje rokova, odnos i saradnja sa drugim organima na planu suzbijanja kriminaliteta i dosljedna primjena Zakona o državnom tužilaštvu, Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku.

Na osnovu obavljenog razgovora i pribavljene dokumentacije, Tužilački savjet ocjenjuje svakog kandidata, uzimajući u obzir kriterijume za imenovanje. O ocjeni kandidata Tužilački savjet odlučuje većinom glasova ukupnog broja članova. Tužilački savjet, odmah nakon obavljenog razgovora, popunjava standardni obrazac za ocjenu kandidata, koji sadrži ocjenu svih kandidata i njeno obrazloženje.

Tužilački savjet može sprovesti pisano testiranje kandidata prije obavljanja razgovora. U tom slučaju Tužilački savjet, na osnovu rezultata postignutih na testiranju, sačinjava rang listu prijavljenih kandidata koja se može izmijeniti na osnovu uspjeha koji kandidati pokažu na razgovoru. Na osnovu obavljenog razgovora, ocjene kandidata i pribavljene dokumentacije Tužilački savjet sačinjava listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Lista kandidata sadrži ocjene svih kandidata sa kojima je obavljen razgovor, odnosno koji su testirani, kao i kratak pregled rezultata ocjenjivanja. Tužilački savjet utvrđuje predlog za imenovanje državnog tužioca na nejavnoj sjednici. Tužilački savjet dostavlja Skupštini obrazloženi predlog za imenovanje državnog tužioca koji sadrži listu kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate. Tužilački savjet na osnovu liste kandidata donosi odluku o imenovanju zamjenika državnog tužioca na nejavnoj sjednici. Tužilački savjet odlučuje većinom glasova svih članova pri utvrđivanju predloga za imenovanje državnog tužioca i donošenju odluke o imenovanju zamjenika državnog tužioca. Odluka o imenovanju zamjenika državnog tužioca mora da sadrži pisano obrazloženje.

**b) Da li se ostvareni rezultati nosilaca pravosudne funkcije procjenjuju? Ako da, opišite nadležni organ, kao i relevantne metode i kriterijume. Kakva vrsta sistema napredovanja je uspostavljena u Crnoj Gori (na osnovu zasluga, radnog staža, kombinovani)?**

Ostvareni rezultati sudija se procjenjuju kroz izvještaje o pojedinačnom radu sudije i to u pogledu kvantiteta i kvaliteta rada. Izvještaji sadrže podatke o broju primljenih i završenih predmeta u godini i broj potvrđenih, ukinutih i preinačenih odluka. Izvještaji o radu suda dostavljaju se neposredno višem sudu, Vrhovnom sudu, Sudskom savjetu i Ministarstvu pravde. Takođe u skladu sa Zakonom o sudovima hijerarhijski viši sudovi mogu vršiti neposredan uvid u rad nižih sudova i sudija radi praćenja i proučavanja sudske prakse i organizacione i stručne kontrole rada sudova. U skladu sa Zakonom o Sudskom savjetu Sudski savjet vrši kontrolu rada sudova i sudija. To je kontrola koja se vrši od strane komisije koju formira Sudski savjet. Ukoliko ta komisija utvrdi propuste u radu sudije protiv takvog sudije se pokreće disciplinski postupak.

Ostvareni rezultati državnih tužilaca se procjenjuju kroz nadzor nad radom državnog tužilaštva koji se vrši putem godišnjih izvještaja o radu, posebnih izvještaja o radu, neposrednim uvidom u rad i na drugi odgovarajući način. Vrhovni državni tužilac vrši nadzor nad radom višeg državnog tužioca i osnovnog državnog tužioca. Viši državni tužilac vrši nadzor nad radom osnovnog državnog tužioca. Neposredan uvid u rad državnog tužioca vrši se, po pravilu, jednom godišnje, od strane neposredno višeg državnog tužioca.

Kriterijumi za napredovanje - izbor u viši sud u odnosu na sud u kojem sudija radi isti su kao i za sudiju koji se prvi put bira. Kriterijumi su stručno znanje, radno iskustvo i radni rezultati; objavljeni naučni radovi i druge aktivnosti u struci; stručno usavršavanje; sposobnost da nepristrasno, savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavlja funkciju za koju se prijavljuje; komunikativnost; odnos sa kolegama, ponašanje van posla, profesionalnost, nepristrasnost i ugled. Prilikom izbora sudija na višu sudijsku funkciju, pored navedenih kriterijuma posebno će se cijeniti efikasnost, odgovornost i kvalitet vršenja sudijske funkcije, ukoliko je kandidat vršio sudijsku funkciju.

Radno iskustvo cijeni se kroz dužinu sudijskog staža.

Radni rezultati cijene se kroz broj završenih predmeta u posljednje tri godine prije prijave na oglas; kroz način rješavanja predmeta (broj predmeta riješenih na osnovu sporne rasprave, odnosno glavnog pretresa, poravnanja, medijacijom i na drugi način); kroz kvalitet rada izražen kroz broj potvrđenih, preinačenih i ukinutih odluka u posljednje tri godine, kroz uzimanje predmeta po danu prispjeća u sud; kroz poštovanje zakonskih rokova za radnje u postupku, za izradu sudijskih odluka; kroz poštovanje radnog vremena; kroz broj kontrolnih zahtjeva koji su od strane predsjednika suda ocijenjeni osnovani saglasno čl. 18 Zakona o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku; kroz broj oduzetih predmeta na osnovu čl. 19 Zakona o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku, te kroz broj i vrstu izrečenih disciplinskih mjera;

Objavljeni stručni radovi i druge aktivnosti u struci cijene se kroz učešće u komisijama za izradu Zakona i podzakonskih akata; rad na medijaciji; predavanja u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije; rad na fakultetima u okviru klinika; kroz referate podnijete na seminarima u zemlji i inostranstvu,

Stručno usavršavanje cijeni se kroz završene obuke u organizaciji centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije i organizaciju međunarodnih organizacija, te kroz prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacije.

Prilikom imenovanja zamjenika državnog tužioca, koji se ponovno imenuje, zbog isteka mandata, odnosno imenovanja u više tužilaštvo (napredovanja), posebno će se cijeliti i:

Radni rezultati, koji obuhvataju:

- broj završenih predmeta (ukupan broj u toku godine i procentualno), a posebno složenih predmeta u posljednje tri godine prije prijave na oglas,
- način rješavanja predmeta, (broj predmeta riješen u redovnom, odnosno skraćenom postupku i posebno korišćenjem alternativnog načina rješavanja predmeta),
- kvalitet rada, izražen kroz broj usvojenih optuženja, usvojenih žalbi i usvojenih vanrednih pravnih ljekova,
- uzimanje predmeta po redosledu prispjeća,
- poštovanje zakonskih rokova za radnje u postupku i u podnošenju optužnih i drugih akata,
- broj predloženih i sprovedenih finansijskih istraga i predloga za privremeno oduzimanje predmeta, imovine i imovinske koristi,
- poštovanje radnog vremena,
- izrečene disciplinske mjere.

Sposobnost za nepristrasno obavljanje funkcije, koja obuhvata: savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavljanje funkcije za koju se kandidat prijavljuje.

Komunikativnost i profesionalnost, koji obuhvataju:

- odnos sa kolegama,
- sposobnost za timski rad,
- pismeno i usmeno izražavanje,
- ostvarena saradnja sa saradnicima,
- spremnost na prenošenje vlastitog znanja i iskustva na saradnike i
- ponašanje u skladu sa etičkim kodeksom državnih tužilaca.

Prilikom predlaganja imenovanja državnog tužioca, u zavisnosti da li je kandidat ranije obavljao funkciju tužioca ili ne, cijeniće se: organizacione sposobnosti kandidata (ekonomično i kvalitetno organizovanje posla u cilju bržeg izvršavanja radnih zadataka), uskladenost radnih aktivnosti sa prioritarnim poslovima državnog tužilaštva, vidjenje načina funkcionisanja državnog tužilaštva, primjena novih tehnika u poslovanju i spremnost za unapredjenje rada, postizanje efikasnosti i ažurnosti državnog tužilaštva.

Prilikom ponovnog predlaganja za imenovanje državnog tužioca, pored navedenih kriterijuma, cijeniće se i rezultati postignuti u prethodnom mandatu, izraženu kroz ukupnu aktivnost državnog tužilaštva i postignuti kvalitet u radu, odnos i saradnja sa drugim organima na planu suzbijanja kriminaliteta i dosljedna primjena Zakona o državnom tužilaštvu, Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku.

**c) Da li je garantovano trajanje funkcije navedeno u zakonodavstvu? Da li postoje zakonom obavezne godine za penzionisanje?**

Ustav Crne Gore garantuje stalnost sudijske funkcije i prediviđa uslove kada sudiji prestaje sudijska funkcija. Shodno članu 121 Ustava sudijska funkcija je stalana, osim u slučajevima u kojima je određeno da sudiji prestaje sudijska funkcija i kada se razriješava dužnosti obavljanja sudijske funkcije.

Sudiji prestaje funkcija ako to sam zatraži, kada ispuni uslove za ostvarivanje prava na starosnu penziju i ako je osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora.

Zakonom o Sudskom savjetu ("Službeni list CG" broj 13/2008) predviđeno je da kada nastupi neki od razloga za prestanak funkcije, o tome će odmah obavijestiti Sudski savjet: predsjednik suda za sudiju, a predsjednik neposredno višeg suda za predsjednika suda. Odluku o prestanku sudijske funkcije donosi Sudski savjet najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema obavještenja. Sudijska funkcija prestaje na dan donošenja odluke Sudskog savjeta o prestanku funkcije. Odluku o prestanku sudijske funkcije Sudski savjet dostavlja sudiji čija je funkcija prestala i sudu u kome je vršio sudijsku funkciju.

Funkcija državnih tužilaca nije stalna i oni se imenuju na period od pet godina, dok je funkcija zamjenika državnih tužilaca stalna, osim kada je u pitanju izbor za zamjenika osnovnog državnog tužioca koji se prvi put imenuje na period od tri godine.

Prestanak funkcije državnih tužilaca i njihovih zamjenika određen je Zakonom o državnom tužilaštvu ("Službeni list CG" broj 40/2008):

Državnom tužiocu ili zamjeniku državnog tužioca funkcija prestaje:

- 1) istekom mandata;
- 2) ostavkom;
- 3) ispunjenjem uslova za starosnu penziju;
- 4) prestankom državljanstva;
- 5) ako postane član organa političke stranke;
- 6) ako vrši poslaničku i drugu javnu funkciju ili profesionalnu djelatnost nespojivu sa tužilačkom funkcijom;
- 7) ako je osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Službeni list CG" broj 79/2008) reguliše pitanja koja se tiču sticanja uslova na starosnu penziju, a koja se odnose i na nosioce pravosudne funkcije.

**d) Ako postoji probni period za sudije:**

Ustavom Crne Gore, garantovana je stalnost sudijske funkcije, što znači da sudije jednom imenovane na tu funkciju, istu vrše dok u skladu sa Ustavom Crne Gore i zakonom ne budu razriješeni.

Uslovi za izbor sudije propisani su Zakonom o sudovima (Sl. list RCG, br. 5/02, 49/04 i 22/08), a dužina radnog iskustva na poslovima pravne struke zavisi od vrste i ranga suda za koji se lice imenuje na sudijsku dužnost. Pored navedenog i ispunjenja opštih uslova, propisani su i drugi posebni uslovi, da se odlikuje profesionalnom nepristrasnošću, visokim moralnim kvalitetima i dokazanim stručnim sposobnostima.

Prilikom izbora sudija na višu sudijsku funkciju, pored navedenih kriterijuma posebno se cijeni efikasnost, odgovornost i kvalitet vršenja sudijske funkcije, ukoliko je kandidat vršio sudijsku funkciju.

Probni period za sudije nije predviđen ni jednim propisom

- **Koliko traje?**
  
- **Da li postoji razlika u radnim obavezama sudija tokom probnog perioda i sudija koji su doživotno imenovani na funkciju?**
  
- **Da li sudije na probnom periodu dobijaju posebnu obuku?**
  
- **Da li postoje objektivne i unaprijed utvrđene procedure za ocjenu probnog perioda?**
  
- **Da li postoji nezavisno tijelo ili sudski savjet odgovoran za ocjenu probnog perioda?**
  
- **Jesu li odluke o probnom periodu predmet sudske ili administrativne provjere?**
  
- e) **Da li postoji viši sudski savjet? Da li je nadležan i za tužioce ili postoji tužilački savjet? Ako je tako, opisati njihov sastav, ulogu, prostorije i budžet. Kako se članovi imenuju? Koliko im traje mandat? Da li mandat može da se obnovi i ko može da ga obnovi? Koje su njihove kvalifikacije? Da li sudski savjet i tužilački savjet odlučuju o svojim proceduralnim pravilima? Kako je odgovornost osigurana? Kako se potencijalni konflikt interesa provjerava i uzima u obzir? Da li članovi tih savjeta po službenoj dužnosti imaju pravo glasa? Jesu li izabrani političari dio sudskog savjeta i / ili tužilačkog savjeta i koje su njihove uloge i funkcije? Je li Ministar pravde član takvog(ih) savjeta? Da li on / ona ima pravo glasa, a ako ima, u kojim slučajevima?**

Ustavom je određeno da je Sudski savjet samostalan i nezavisan organ koji obezbjeđuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija, a da Tužilački savjet obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca i da Tužilački savjet bira i razrješava Skupština, a da se izbor, mandate, nadležnosti, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta uređuju zakonom.

Sudski savjet ima predsjednika i devet članova. Predsjednik Sudskog savjeta je predsjednik Vrhovnog suda, a članovi su četiri iz reda sudija, dva iz reda poslanika, dva iz reda uglednih pravnika i ministar pravde. Sastav Sudskog savjeta proglašava Predsjednik Crne Gore.

Sudski savjet je po Ustavu nadležan da

- bira i razrješava sudije, predsjednike sudova i sudije-porotnike;
- utvrđuje prestanak sudijske funkcije;
- utvrđuje broj sudija i sudija-porotnika u sudu;
- razmatra izvještaj o radu suda, predstavke i pritužbe na rad suda i zauzima stavove o njima;
- odlučuje o imunitetu sudije;
- predlaže Vladi iznos sredstava za rad sudova;

Sudski savjet je po Zakonu o Sudskom savjetu nadležan da

- vrši kontrolu rada sudova i sudija;
- odlučuje o disciplinskoj odgovornosti sudija;
- daje mišljenja na nacрте zakona i podzakonskih akata iz oblasti pravosuđa i inicira donošenje relevantnih zakona i drugih propisa iz ove oblasti;
- obezbjeđuje primjenu, održivost i jednoobraznost Pravosudnog informacionog sistema u dijelu koji se odnosi na sudove;
- stara se o edukaciji nosilaca pravosudne funkcije u saradnji sa Tužilačkim savjetom;
- vodi evidenciju podataka o sudijama;
- razmatra pritužbe sudija i zauzima stavove u vezi ugrožavanja njihove nezavisnosti i samostalnosti;
- predlaže orjentaciona mjerila o potrebnom broju sudija i ostalih službenika i namještenika u sudovima;
- utvrđuje metodologiju za izradu izvještaja o radu sudova i godišnjeg rasporeda poslova;
- utvrđuje predlog etičkog kodeksa, koji donosi Konferencija sudija;
- vrši i druge poslove utvrđene zakonom.

Sudski savjet ima posebne prostorije za rad koje su adekvatno opremljene za obavljanje poslova i zadataka. Finansijska sredstva za rad Sudskog savjeta obezbjeđuju se u posebnom razdjelu Budžetu koji predlaže Sudski savjet Vladi, a predsjednik Sudskog savjeta ma pravo da učestvuje u radu sjednice Skupštine kada se razmatra Budžet.

Sudski savjet donosi Poslovnik Sudskog savjeta kojim se uređuju pitanja od značaja za organizovanje rada Sudskog savjeta i objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore".

Članove Sudskog savjeta iz reda sudija bira i razrješava Konferencija sudija, tajnim glasanjem. Konferenciju sudija čine sve sudije i predsjednici sudova. Članovi Sudskog savjeta iz reda sudija su: dva člana iz reda sudija Vrhovnog suda, Apelacionog suda Crne Gore, Upravnog suda Crne Gore i viših sudova i dva člana iz reda sudija svih sudova. Predlog kandidata za izbor članova Sudskog savjeta iz reda sudija Vrhovnog suda, Apelacionog suda Crne Gore, Upravnog suda Crne Gore i viših sudova utvrđuje se na posebnim sjednicama sudija Vrhovnog suda, Apelacionog suda Crne Gore i Upravnog suda Crne Gore, na kojima se predlaže po jedan kandidat iz tih sudova i na zajedničkoj sjednici viših sudova, na kojoj se predlaže jedan kandidat iz tih sudova. Listu od četiri kandidata sačinjava predsjednik Vrhovnog suda i dostavlja Konferenciji sudova. Radi utvrđivanja predloga kandidata za izbor članova Sudskog savjeta iz svih sudova utvrđuje se tako što predsjednik Vrhovnog suda pribavlja od svakog sudije i predsjednika suda inicijalni predlog, na način koji će obezbijediti tajnost inicijalnog predloga. Inicijalni predlog treba da sadrži predlog dva kandidata. Predsjednik Vrhovnog suda na osnovu inicijalnih predloga sačinjava listu od osam kandidata za koje je dat najveći broj inicijalnih predloga i dostavlja Konferenciji sudija. Na toj listi kandidata ne može biti kandidat koji je na listi kandidata za člana Sudskog savjeta iz reda sudija Vrhovnog suda, Apelacionog suda Crne Gore, Upravnog suda Crne Gore i viših sudova bez obzira na broj inicijalnih predloga.

Članovi Sudskog savjeta iz reda sudija biraju se sa lista kandidata. Glasanje za predložene kandidate sa lista vrši se odvojeno, na način što se prvo glasa za listu kandidata iz reda sudija Vrhovnog suda, Apelacionog suda Crne Gore, Upravnog suda Crne Gore i viših sudova. Ako nijedan od kandidata sa liste ne dobije potrebnu većinu glasova, glasanje će se ponoviti između tri kandidata koji su dobili najveći broj glasova. Za članove Sudskog savjeta biće izabrana po dva kandidata sa lista, koji su dobili najveći broj glasova na Konferenciji sudija.

Članove iz reda poslanika bira i razrješava Skupština I to jednog iz parlamentarne većine i jednog iz opozicije. Članove Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnikâ bira I razrješava Predsjednik Crne Gore a Ministar pravde je član po položaju.

Mandat Sudskog savjeta je četiri godine. Članovi Sudskog savjeta iz reda sudija mogu biti ponovo birani za člana Sudskog savjeta po isteku četiri godine od prestanka prethodnog mandata u Sudskom savjetu. Članu Sudskog savjeta prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran, ako:

- 1) mu prestane funkcija na osnovu koje je izabran u Sudski savjet;
- 2) je izabran za sudiju suda višeg stepena ili predsjednika suda, kada se radi o članu Sudskog savjeta iz reda sudija;
- 3) je izabran na sudijsku funkciju (za sudiju ili predsjednika suda), kad se radi o članu Sudskog savjeta koji nije iz reda sudija;
- 4) podnese ostavku;
- 5) bude osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora.

Sudski savjet konstatuje prestanak mandata člana Sudskog savjeta i o tome obavještava organ koji ga je izabrao.

Osnovnim odredbama Zakona o Sudskom savjetu je propisano da članovi Sudskog savjeta moraju biti lica visokih moralnih i profesionalnih kvaliteta i u obavljanju svojih dužnosti postupati nezavisno i nepristrasno. Član Sudskog savjeta se razrješava, ako obavlja svoju dužnost nesavjesno i neprofesionalno I ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje dužnosti u Sudskom savjetu. Predlog za razrješenje člana Sudskog savjeta podnosi Sudski savjet organu koji ga je izabrao.

Član Sudskog savjeta će biti privremeno udaljen od dužnosti ako se protiv njega odredi pritvor, dok pritvor traje I privremeno udalji od vršenja dužnosti, odnosno poslova na osnovu kojih je izabran u Sudski savjet.

Predsjednik Sudskog savjeta ili član Sudskog savjeta izuzeće se iz učešća u razmatranju pitanja i odlučivanja o istom koje se:

- tiče njega samog;
- direktnih krvnih srodnika;
- srodnika po pobočnoj liniji do četvrtog stepena;
- srodnika po tazbini do drugog stepena;
- supružnika ili vanbračnog druga ili usvojene djece;
- ili ako postoje druge okolnosti koje izazivaju sumnju u nepristrasnost predsjednika ili člana Sudskog savjeta.

O postojanju razloga za izuzeće predsjednik Sudskog savjeta, odnosno član dužan je da, odmah po saznanju za iste, obavijesti Sudski savjet u pisanoj formi ili usmeno na sjednici Sudskog savjeta. Usmena izjava će se zabilježiti u zapisnik sjednice. Zahtjev za izuzeće predsjednika ili člana Sudskog savjeta može podnijeti i lice o čijim pravima i obavezama se odlučuje. Zahtjev se podnosi u pisanoj formi. Prije odlučivanja o podnijetom zahtjevu pribaviće se izjašnjenje lica čije se izuzeće traži. Predsjednik, odnosno član Sudskog savjeta o čijem izuzeću se raspravlja, može učestvovati u raspravi o izuzeću, ali ne može glasati povodom odluke o vlastitom izuzeću. Odluku o izuzeću člana Sudskog savjeta donosi predsjednik Sudskog savjeta, a o njegovom izuzeću Sudski savjet većinom glasova. Član koji je izuzet ne može učestvovati u bilo kom postupku ili raspravi koja se odnosi na pitanje zbog kojeg je izuzet.

Članovi Sudskog savjeta koji su u radnom odnosu u državnim organima imaju pravo na odsustvo sa rada radi obavljanja dužnosti u Sudskom savjetu. Članovi Sudskog savjeta čija se zarada obezbjeđuje iz sredstava budžeta, za vrijeme odsustva zbog obavljanja dužnosti u Sudskom savjetu ostvaruju zaradu i druge naknade po osnovu radnog odnosa kod organa u kome su zaposleni. Članovi Sudskog savjeta iz reda sudija mogu, na osnovu odluke Sudskog savjeta, raditi do 70% svog radnog vremena u toku godine u Sudskom savjetu, zbog čega će im obim sudijskih poslova u odgovarajućoj mjeri biti smanjen. U odluci Sudskog savjeta utvrđuju se poslovi koje članovi obavljaju u Sudskom savjetu. Članovi Sudskog savjeta imaju pravo na naknadu za rad u Sudskom savjetu u visini koju utvrdi Sudski savjet.

Članovi Sudskog savjeta pored prethodno navedenih prava imaju sljedeća prava i dužnosti:

- da redovno prisustvuju sjednicama Sudskog savjeta, izuzev u slučajevima opravdanog izostanka o čemu su, u mjeri u kojoj je to moguće, dužni unaprijed obavijestiti predsjednika ili direktora Sekretarijata;

- da učestvuju u raspravi o svakom pitanju koje je na dnevnom redu i glasaju, po svom uvjerenju, o svakom predlogu o kome se odlučuje na sjednici Sudskog savjeta;
- da obavljaju sve dužnosti i zadatke određene od strane Sudskog savjeta, a posebno da učestvuju u intervjuima, disciplinskim predmetima, sjednicama posebnih komisija i stručnih timova, sastancima radnih grupa, itd;
- da obezbjeđuju neophodne informacije administrativnom i finansijskom odjeljenju Sekretarijata u vezi sa obračunavanjem pripadajućih naknada;
- da čuvaju tajnost podataka koje je Sudski savjet odredio tajnim.

Svi članovi Sudskog savjeta ima pravo i dužnost da odlučuje, odnosno glasa o svakom predlogu o kome se odlučuje na sjednici Sudskog savjeta. Glasanje je javno. Za vrijeme glasanja u prostoriji u kojoj radi Sudski savjet mogu biti prisutni samo predsjednik i članovi Sudskog savjeta. Odluka je donijeta ako je za istu glasala većina svih članova Sudskog savjeta. Dva člana Sudskog savjeta su iz reda poslanika jedan je iz reda parlamentarne većine, a jedan iz reda opozicije I oni su punopravni članovi sa pravom glasa o svim pitanjima iz nadležnosti Sudskog savjeta. Ministar pravde je član Sudskog savjeta po položaja ima pravo glasa o sivim pitanjima osim u postupcima disciplinske odgovornosti sudija.

Tužilački savjet ima predsjednika i deset članova. Vrhovni državni tužilac po položaju je predsjednik Tužilačkog savjeta. Članovi Tužilačkog savjeta su šest iz reda državnih tužilaca i zamjenika, jedan iz reda profesora Pravnog fakulteta u Podgorici, dva iz reda istaknutih pravnika u Crnoj Gori, od kojih je jedan sa iskustvom iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda, na predlog Predsjednika Crne Gore, uz pribavljeno mišljenje Zaštitnika ljudskih prava i sloboda I jedan predstavnik Ministarstva pravde.

Tužilački savjet:

- 1) utvrđuje predlog za imenovanje i razrješenje državnog tužioca, imenuje, razrješava i utvrđuje prestanak funkcije zamjenika;
- 2) utvrđuje broj zamjenika državnog tužioca;
- 3) sprovodi postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti državnog tužioca i zamjenika;
- 4) stara se o edukaciji nosilaca tužilačke funkcije u saradnji sa Sudskim savjetom;
- 5) utvrđuje predlog razdjela budžeta za finansiranje rada Državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta;
- 6) daje mišljenje na nacрте zakona i podzakonskih akata iz oblasti pravosuđa i inicira donošenje relevantnih zakona i drugih propisa iz ove oblasti;
- 7) obezbjeđuje primjenu, održivost i jednoobraznost Pravosudnog informacionog sistema u dijelu koji se odnosi na tužilaštvo;
- 8) vodi evidenciju podataka o državnim tužiocima i zamjenicima;
- 9) predlaže orijentaciona mjerila o potrebnom broju državnih tužilaca i zamjenika i ostalih službenika i namještenika u državnim tužilaštvima;
- 10) utvrđuje metodologiju za izradu izvještaja o radu državnog tužilaštva i godišnjeg rasporeda poslova;
- 11) utvrđuje Kodeks tužilačke etike;
- 12) donosi Poslovnik o svom radu;
- 13) vrši i druge poslove određene zakonom.

Tužilački savjet ima posebne prostorije za rad u kojima se održavaju sjednice i čuvaju evidencije podataka o državnim tužiocima i zamjenicima državnih tužilaca, zapisnici i ostala dokumentacija vezana za rad Tužilačkog savjeta.

Finansijska sredstava za rad Državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta se obezbjeđuju u posebnom razdjelu budžeta Crne Gore, u okviru kojeg su posebno iskazana sredstva za rad u Tužilačkom savjetu. Tužilački savjet utvrđuje predlog razdjela budžeta za finansiranje rada Državnog tužilaštva koji je u 2009. godini iznosio 4.982.150,53 eura, kao i sredstava Tužilačkog savjeta koji je u istoj godini iznosio 75.435,27 eura.

Skupština bira članove Tužilačkog savjeta iz reda državnih tužilaca i zamjenika na predlog proširene sjednice Vrhovnog državnog tužilaštva, članove iz reda profesora Pravnog fakulteta u Podgorici, na predlog Pravnog fakulteta u Podgorici; članove iz reda istaknutih pravnika u Crnoj



Gori na predlog Predsjednika Crne Gore, a predstavnika Ministarstva pravde na predlog ministra pravde.

Predlog kandidata za člana Tužilačkog savjeta iz reda državnih tužilaca i zamjenika utvrđuje proširena sjednica Vrhovnog državnog tužilaštva, tajnim glasanjem. Sastav proširene sjednice, pored Vrhovnog državnog tužioca i njegovih zamjenika, čine i viši državni tužioci. Prije utvrđivanja predloga za člana Tužilačkog savjeta iz reda državnog tužioca i zamjenika, proširena sjednica Vrhovnog državnog tužilaštva će pribaviti od svakog državnog tužioca i zamjenika u Crnoj Gori inicijalni predlog na način koji će obezbijediti tajnost inicijative.

Predlog za izbor člana Tužilačkog savjeta iz reda državnih tužilaca i zamjenika utvrđuje se većinom glasova na proširenoj sjednici Vrhovnog državnog tužilaštva. Ako je predloženo više kandidata od broja koji se bira, a nije izabran potreban broj, glasa se ponovo o kandidatima koji su dobili najveći broj glasova od broja koji se bira i ako treći krug glasanja ne uspije, postupak se ponavlja sa novim kandidatima.

Članove Tužilačkog savjeta bira Skupština, na vrijeme od četiri godine. Članovi Tužilačkog savjeta mogu biti ponovo izabrani na ovu funkciju. Mandat članu Tužilačkog savjeta koji je naknadno izabran na upražnjeno mjesto u Tužilačkom savjetu ističe istekom mandata Tužilačkog savjeta. Članstvo u Tužilačkom savjetu prestaje prije isteka vremena na koje je izabran, ako to sam zatraži ili mu prestane tužilačka funkcija, odnosno radni odnos koji je bio osnov za izbor. Prestanak članstva u Tužilačkom savjetu konstatuje Skupština, na osnovu obavještenja predsjednika Tužilačkog savjeta.

Tužilački savjet donosi Poslovnik Tužilačkog savjeta kojim se uređuju pitanja određena ovim zakonom, način rada i odlučivanja Tužilačkog savjeta i druga pitanja od značaja za njegov rad. Tužilački savjet donosi i druge akte od značaja za njegov rad, u skladu sa zakonom. Poslovnik Tužilačkog savjeta objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i na web stranici Tužilačkog savjeta.

Predsjednik ili član Tužilačkog savjeta ne može učestvovati u radu Tužilačkog savjeta ako se predmet odlučivanja odnosi na njega, njegovog bračnog druga, ili lice sa kojim živi u vanbračnoj zajednici, ili njegovog krvnog srodnika u pravoj liniji do bilo kog stepena, u pobočnoj do četvrtog, a po tazbini do drugog stepena ili ako postoje druge okolnosti koje izazivaju sumnju u njegovu nepristrasnost. Predsjednik, odnosno član Tužilačkog savjeta, čim sazna da postoji neki od razloga za izuzeće dužan je da odmah o tome obavijesti Tužilački savjet, u pisanoj formi ili usmeno na sjednici Tužilačkog savjeta. Usmena izjava će se zabilježiti u zapisnik sjednice. Zahtjev za izuzeće predsjednika ili člana Tužilačkog savjeta može podnijeti i lice o čijim pravima i obavezama se odlučuje. Prije odlučivanja o podnijetom zahtjevu, pribaviće se izjašnjenje lica čije se izuzeće traži. Predsjednik, odnosno član Tužilačkog savjeta o čijem izuzeću se raspravlja, može učestvovati u raspravi o izuzeću, ali ne može glasati povodom odluke o vlastitom izuzeću. Odluku o izuzeću člana Tužilačkog savjeta donosi predsjednik Tužilačkog savjeta, a o njegovom izuzeću Tužilački savjet većinom glasova. Predsjednik, odnosno član koji je izuzet, ne može učestvovati u postupku ili raspravi koja se odnosi na pitanje zbog kojeg je izuzet.

Članovi Tužilačkog savjeta obavezni su:

- da prisustvuju sjednicama Tužilačkog savjeta i učestvuju u njenom radu;
- da učestvuju u disciplinskim postupcima, sjednicama posebnih komisija i stručnih timova, sastancima radnih grupa;
- da čuvaju tajnost podataka, koje je Tužilački savjet odredio tajnim; i
- učestvuju u vršenju drugih poslova iz nadležnosti Tužilačkog savjeta.

Članovi Tužilačkog savjeta imaju pravo da odsustvuju sa rada radi obavljanja dužnosti u Tužilačkom savjetu. Članovima Tužilačkog savjeta iz reda državnih tužilaca, odnosno zamjenika, na osnovu odluke Tužilačkog savjeta, može se smanjiti obim tužilačkih poslova u mjeri u kojoj su angažovani u radu Tužilačkog savjeta. Predsjednik, članovi Tužilačkog savjeta i sekretar imaju pravo na nagradu za svoj rad u Tužilačkom savjetu, kao i članovi komisija i stručnih timova. Visinu nagrade utvrđuje Tužilački savjet.

Svi članovi Tužilačkog savjeta ima pravo i dužnost da odlučuje, odnosno glasa o svakom predlogu o kome se odlučuje na sjednici Tužilačkog savjeta. Glasanje je javno. Za vrijeme glasanja u prostoriji u kojoj radi Tužilački savjet mogu biti prisutni samo predsjednik, članovi i sekretar

Tužilačkog savjeta. Tužilački savjet na sjednici odlučuje većinom glasova prisutnih članova Tužilačkog savjeta. Izuzetno, pri utvrđivanju predloga za imenovanje državnog tužioca, donošenju odluke o imenovanju zamjenika državnog tužioca ili privremenom udaljenju od vršenja dužnosti, Tužilački savjet odlučuje većinom glasova svih članova Tužilačkog savjeta. U slučaju jednakog broja glasova za određenu odluku, odnosno protiv određene odluke, odluka je donesena ako je za nju glasao predsjednik Tužilačkog savjeta. Rezultate glasanja utvrđuje predsjednik Tužilačkog savjeta.

**f) Da li postoji inspeksijska služba za pravosuđe? (Koji su uspostavljeni mehanizmi interne kontrole?) Ako je tako, opisati njen sastav, ulogu, način funkcionisanja, budžet i broj slučajeva koje ima. Koje su mogućnosti za žalbu protiv bilo kakvih disciplinskih mjera i ko odlučuje o njima?**

Ministarstvo pravde vrši nadzor nad poslovima sudske i tužilačke uprave preko ovlašćenih službenika za nadzor koji ispunjavaju uslove za sudiju višeg suda. Poslovi nadzora su organizovani u okviru Sektora za pravosuđe kao poseban Odsjek za nadzor. U odsjeku su zaposlena tri ovlašćena službenika.

Poslovi nadzora nad sudskom upravom odnose se na:

- 1) organizovanje rada u sudovima, u skladu sa Sudskim poslovnikom;
- 2) postupanje po predstavkama i pritužbama;
- 3) rad Sekretarijata Sudskog savjeta u dijelu poslova koji se odnose na sudsku upravu;
- 4) rad pisarnice i arhive;
- 5) naplatu novčanih kazni, troškova krivičnog postupka i oduzete imovinske koristi;
- 6) postupanje po depozitima;
- 7) vođenje poslovnih knjiga za novčano i materijalno poslovanje sa strankama;
- 8) vođenje odgovarajućih - propisanih evidencija;
- 9) druge poslove vezane za pravilan rad i poslovanje sudske uprave

U vršenju nadzora Ministarstvo pravde ne može preduzimati radnje kojima se utiče na odlučivanje suda u sudskim predmetima. Ako ovlašćeni službenik prilikom vršenja nadzora utvrdi nepravilnosti upozorit će predsjednika suda ili sudiju i ostaviti rok od 15 dana da se utvrđene nepravilnosti otklone. Zapisnik o izvršenom nadzoru uz upozorenje dostaviće se predsjedniku suda gdje je vršio nadzor, predsjedniku neposredno višeg suda, predsjedniku Vrhovnog suda i Ministru pravde.

Ministarstvo pravde vrši nadzor nad radom tužilačke uprave u odnosu na:

- 1) organizovanje rada državnog tužioca u skladu sa Pravilnikom o unutrašnjem poslovanju državnog tužioca;
- 2) postupanje po predstavkama i pritužbama
- 3) rad pisarnice i arhive
- 4) vođenje propisanih službenih evidencija
- 5) druge poslove vezane za pravilan rad i poslove tužilačke uprave.

Rad ovlašćenih službenika koji vrše nadzor finansira se iz razdjela Budžeta koji je opredijeljen Ministarstvu pravde i ovlašćeni službenik ima položaj i status državnog službenika.

Saglasno Zakonu o sudovima, radom suda rukovodi predsjednik suda. On organizuje rad u sudu, vrši raspored poslova i preduzima mjere radi urednog i blagovremenog izvršavanja poslova u sudu. On je ovlašćen da kontroliše da li se predmeti uzimaju u rad po vremenu prispjeća u sud, da li se u zakonskim rokovima zakazuju sudjenja i obraduju odluke. Predsjednik suda ispituje i osnovanost svake predstavke stranaka povodom rada sudije. Kada utvrdi propuste u radu sudije predsjednik suda ima ovlašćenje i dužnost da protiv sudije pokrene disciplinski postupak. Disciplinski postupak vodi disciplinska komisija Sudskog savjeta i donosi odluku. Ukoliko predsjednik suda ne pokrene disciplinski postupak protiv sudije, predsjednik neposredno Višeg suda ima pravo i dužnost da protiv takvog predsjednika suda pokrene disciplinski postupak.

U skladu sa Zakonom o Sudskom savjetu Sudski savjet vrši kontrolu rada sudova i sudija. To je kontrola koja se vrši od strane komisije koju formira Sudski savjet. Ukoliko ta komisija utvrdi propuste u radu sudije protiv takvog sudije se pokreće disciplinski postupak.

Svaki građanin ima pravo da podnese pritužbu na rad sudije. Takvu pritužbu može podnijeti predsjedniku suda u kojem sudija radi, predsjedniku neposredno višeg suda, predsjedniku Vrhovnog suda, Kancelariji za prijem pritužbi pri Vrhovnom sudu, Sudskom savjetu i kancelariji za korupciju pri Sudskom savjetu. Svaka pritužba se provjerava. Podnijeta pritužba se dostavlja predsjedniku suda u kojem sudija radi. Taj predsjednik je dužan provjeriti navode podnijete pritužbe. Ukoliko nadje da je osnovana dužan je pokrenuti disciplinski postupak, odnosno postupak za razrješenje sudije. Ukoliko ne nadje osnova za pokretanje postupka predsjednik suda je dužan o nadjenom obavijestiti Sudski savjet, odnosno predsjednika neposredno Višeg suda ili predsjednika Vrhovnog suda u zavisnosti kome je predstavka podnijeta.

Protiv odluke disciplinske komisije Sudskog savjeta, sudija i podnosilac predloga imaju pravo prigovora Sudskom savjetu u roku od osam dana od dana prijema. Protiv odluke Sudskog savjeta po podnijetom prigovoru sudija i podnosilac predloga imaju pravo pokretanja upravnog spora pred Upravnim sudom Crne Gore.

Nadzor nad radom državnog tužilaštva vrši se putem godišnjih izvještaja o radu, posebnih izvještaja o radu, neposrednim uvidom u rad i na drugi odgovarajući način.

Vrhovni državni tužilac podnosi Skuštini godišnji izvještaj o radu državnog tužioca. Godišnji izvještaj o radu sadrži opis i analizu stanja u tužilaštvu, detaljne podatke za svako tužilaštvo koji se odnose na broj primljenih i riješenih predmeta u toku godine za koju se izvještaj sačinjava, kao i probleme i nedostatke u njihovom radu. Godišnji izvještaj o radu sadrži podatke o radu Tužilačkog savjeta i predlog mjera za unapređenje rada državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta.

Vrhovni državni tužilac obavezan je na zahtjev Vlade podnijeti poseban izvještaj o stanju kriminaliteta i o problemima i pojavama od opšteg interesa koje je zapazio u svom radu.

Vrhovni državni tužilac vrši nadzor nad radom višeg državnog tužioca i osnovnog državnog tužioca. Viši državni tužilac vrši nadzor nad radom osnovnog državnog tužioca. Neposredan uvid u rad državnog tužioca vrši se, po pravilu, jednom godišnje, od strane neposredno višeg državnog tužioca.

Disciplinska odgovornost i disciplinske mjere državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca propisane su Zakonom o državnom tužilaštvu i Pravilnikom o radu Tužilačkog savjeta.

Državni tužilac ili zamjenik državnog tužioca disciplinski odgovara, ako neuredno vrši svoju funkciju ili ako vriedja ugled tužilačke funkcije, po kom osnovu državni tužilac ili zamjeniku državnog tužioca disciplinsko vijeće koje je formirano od strane Tužilačkog savjeta, može izreći disciplinsku mjeru: opomenu ili umanjeње zarade do 20% u trajanju do šest mjeseci. Protiv odluke disciplinskog vijeća može se izjaviti prigovor Tužilačkom savjetu. Kada odlučuje o prigovoru, u radu Tužilačkog savjeta mogu učestvovati članovi disciplinskog vijeća. Odluku Tužilačkog savjeta o razrješenju državnog tužioca, odnosno zamjenika državnog tužioca i privremeno udaljenje od vršenja dužnosti je konačna i protiv nje može se pokrenuti upravni spor.

### **g) Da li je odabir pripravnika objektivan i transparentan?**

Prema Zakonu o državnim službenicima i namještenicima (Sl.list CG, br.50/08), pripravnik je lice koje prvi put zasniva radni odnos u državnom organu, radi osposobljavanja za samostalno vršenje poslova. Prilikom zapošljavanja pripravnika u državnom organu primjenjuju se odredbe Zakona o državnim službenicima i namještenicima i osnovna načela koja su sadržana u ovom Zakonu, a koja garantuju jednaku dostupnost radnih mjesta pod jednakim uslovima i političku neutralnost i nepristrasnost u vršenju poslova u skladu sa javnim interesom. Navedeni Zakon primjenjuje se i prilikom zapošljavanja pripravnika u sudu i državnom tužilaštvu kao državnim organima.

Postupak zapošljavanja pripravnika je transparentan i javan, počev od samog postupka oglašavanja koji sprovodi Uprava za kadrove, na osnovu zahtjeva starješine državnog organa u kojem pripravnik zasniva radni odnos.

Uprava za kadrove javne oglase objavljuje na svom sajtu, u dnevnoj štampi koja se objavljuje na teritoriji Crne Gore i na sajtu Zavoda za zapošljavanje. Na ovaj način obezbjeđuje se transparentnost i javnost u postupku oglašavanja slobodnog radnog mjesta. Shodno Zakonu o državnim službenicima i namještenicima svaki javni oglas ima obaveznu sadržinu (naziv državnog organa i mjesto vršenja posla, naziv radnog mjesta, uslove za zasnivanje radnog odnosa, dokaze koje kandidat mora priložiti uz prijavu, rok i adresu i ime lica koje je zaduženo da daje informacije), a kandidati moraju ispuniti opšte uslove koji su sadržani u članu 16 Zakona o državnim službenicima i namještenicima i posebne uslove koji su utvrđeni u aktu o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji.

Javni oglas se objavljuje u skladu sa opštim propisima o radu, a rok za podnošenje prijave ne može biti kraći od 8 ni duži od 15 dana od dana objavljivanja javnog oglasa. Uprava za kadrove na osnovu prijave sačinjava listu kandidata koji ispunjavaju uslove javnog oglasa u kojoj su uvršteni kandidati koji su predali potpunu i blagovremenu dokumentaciju kojom potvrđuju ispunjenost opštih i posebnih uslova za zasnivanje radnog odnosa.

Imajući u vidu da je pripravnik lice koje prvi put zasniva radni odnos radi osposobljavanja za samostalno vršenje poslova, to postupak provjere sposobnosti koji je utvrđen u članu 23 Zakona o državnim službenicima i namještenicima nije obavezan. Međutim, starješina državnog organa, imajući u vidu nadležnosti, potrebe i poslove koji se vrše u tom državnom organu, može zahtijevati da se kao posebni uslovi za zasnivanje radnog odnosa predvide i provjere posebnih znanja i vještina (poznavanje stranog jezika, poznavanje rada na računaru i dr.).

U tom slučaju sprovodi se postupak obavezne provjere sposobnosti u skladu sa ovim Zakonom i Pravilima o obliku i načinu provjere sposobnosti za vršenje poslova u državnom organu koja je utvrdila Uprava za kadrove. Postupak provjere sposobnosti može se obaviti u više faza u kojima se broj kandidata postepeno smanjuje, a isti se može obaviti u pisanom obliku, usmenim intervjuom ili na drugi odgovarajući način. Postupak provjere sposobnosti obavlja se u prisustvu komisije za provjeru sposobnosti u čijem sastavu učestvuje i predstavnik državnog organa u kome se zasniva radni odnos.

Nakon toga Uprava za kadrove sačinjava listu za izbor kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate u postupku provjere sposobnosti i dostavlja je starješini državnog organa (pored ove liste starješini se dostavlja i izvještaj sa postupka provjere koji sadrži informacije o samom postupku provjere, rezultatima i bodovima koje su kandidati ostvarili u postupku testiranja) ili samo listu za izbor ukoliko zahtjevom za sprovođenje postupka oglašavanja nije tražena provjera posebnih znanja i vještina.

Starješina državnog organa obavezan je da shodno članu 25 Zakona o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list Crne Gore“,br.50/08), u roku od 30 dana od dana dostavljanja liste za izbor donese odluku o izboru. Ukoliko ne izvrši izbor između kandidata sa liste za izbor, dužan je da Upravu za kadrove obavijestio o razlozima za takvu odluku. U tom slučaju javni oglas se može ponoviti.

Protiv odluke o izboru, zbog povrede postupka izbora može se podnijeti žalba, u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list Crne Gore“,br.50/08). Po žalbi protiv odluke o pravima i obavezama iz rada i po osnovu rada odlučuje Komisija za žalbe.

Nakon zasnivanja radnog odnosa u državnom organu, pripravnik se osposobljava za samostalno vršenje poslova u skladu sa Programom koji je utvrdila Uprava za kadrove.

**h) Da li postoji pravni osnov za zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u pravosuđu? Kako su pripadnici nacionalnih manjina zastupljeni u pravosuđu u praksi? Da li postoje posebne procedure za zapošljavanje sudija iz nacionalnih manjina?**

Ustavnim određenjem o posebnim manjinskim pravima, pripadnicima nacionalnih manjina jemči se potpuna zaštita nacionalnog, kulturnog jezičkog i vjerskog identiteta i ovome imanentna druga prava, pravo na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Ustav Crne Gore jemči da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti. Ustavom je zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu.

Strategija manjinske politike Vlade Crne Gore iz 2008. godine, u dijelu koji govori o zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u pravosudnim organima, se oslanja na Akcioni plan za implementaciju strategije reforme pravosudja (2007-2012), koji kao jednu od mjera, koje su u obavezi da realizuju Sudski savjet i Tužilački savjet, predviđa uspostavljanje i stalno ažuriranje baze podataka o zaposlenima u pravosudnim organima. Sudski savjet vodi evidenciju o sudijama, ali ona ne obuhvata izjašnjenje o nacionalnoj pripadnosti. Tužilački savjet vodi evidenciju tužilaca i njihovih zamjenika, ali ona ne obuhvata izjašnjenje o nacionalnoj pripadnosti.

Uprava za kadrove Crne Gore vodi centralnu kadrovsku evidenciju službenika i namještenika koja se odnosi na zaposlene u sudskoj i tužilačkoj administraciji. Stvaranje navedene evidencije je u postupku. Centralna kadrovska evidencija sadrži dio koji se odnosi na izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti, a za koji ne postoji obaveza popunjavanja.

Ne postoji posebna procedura za zapošljavanje sudija iz nacionalnih manjina.

## **5. Mobilnost sudija:**

### **a) Koji postupak reguliše raspoređivanje sudija za pojedine sudove i regije?**

Zakonom o Sudskom savjetu uređen je postupak izbora sudija i sudija-porotnika, način utvrđivanja prestanka sudijske funkcije, disciplinska odgovornost i razrješenje sudija i sudija-porotnika i druga pitanja od značaja za rad Sudskog savjeta. Sudija i predsjednik suda se biraju na osnovu javnog oglašavanja. O slobodnom mjestu sudije i predsjednika suda Sudski savjet obavještava: za sudiju predsjednik suda, a za predsjednika suda predsjednik neposredno višeg suda. Sudija određenog suda može se postati nakon što se provede postupak imenovanja sudije u sud za koji je Sudski savjet donio odluku o izboru.

Ustavom Crne Gore propisano je da sudija ne može biti premješten ili upućen u drugi sud protiv svoje volje, osim odlukom Sudskog savjeta u slučaju reorganizacije sudova.

Zakonom o Sudskom savjetu propisano je upućivanje sudije u drugi sud uz pristanak sudije, postupak za privremeno upućivanje u drugi sud i upućivanje na rad u drugi sud bez pristanka sudije.

Upućivanje u drugi sud uz pristanak sudije - Sudija vrši sudijsku funkciju u sudu u koji je izabran. Sudski savjet može sudiju, uz njegov pristanak, trajno ili privremeno uputiti u drugi sud istog ili

nižeg stepena, ako zbog izuzeća ili spriječenosti sudije tog suda da obavlja sudijsku funkciju ili iz drugih opravdanih razloga bude dovedeno u pitanje redovno vršenje poslova u sudu u koji se sudija upućuje. Sudski savjet može sudiju, uz njegov pristanak, privremeno uputiti u sud višeg stepena, ako se u tom sudu privremeno poveća obim posla ili kada postoji veliki broj neriješenih predmeta koji se sa postojećim brojem sudija ne može riješiti. Sudija koji se upućuje mora da ispunjava uslove propisane za izbor sudije suda u koji se upućuje. Naknade i druge troškove nastale usljed upućivanja sudije na rad u drugi sud, uz pristanak sudije, snosi sud u koji se sudija upućuje.

Upućivanje u drugi sud bez pristanka sudije - U slučaju reorganizacije sudova kojom se smanjuje ili ukida broj sudijskih mjesta, Sudski savjet može premjestiti ili uputiti u drugi sud sudiju bez njegovog pristanka. Naknade i druge troškove nastale usljed premještanja ili upućivanja sudije u drugi sud bez pristanka sudije snosi sud u koji se sudija premješta, odnosno upućuje.

**b) Može li se sudijama tražiti premještanje u sudovima i regijama? Ko donosi takvu odluku i kako se donosi odluka o premještanju sudije?**

Postupak za premještanje sudija u druge sudove tj. privremeno upućivanje sudije u drugi sud, u cjelosti je opisano u odgovoru na pitanje 5a.

U cilju ažuriranja predmeta kod pojedinih sudova, tokom 2008. godine, donijete su odluke o privremenom upućivanju 28 sudija u drugi sud. Sudski savjet će, shodno svom Izvještaju o radu i dalje nastaviti sa upućivanjem sudija iz sudova koji nijesu opterećeni u sudove koji su iskazali neažurnost. Prioriteti su i dalje utvrđeni na rješavanju predmeta sa elementima koruptivnosti i organizovanog kriminala i ratnih zločina, kao i predmeti koji su više godina u radu kod sudova i koji će po novoj metodologiji evidencije morati imati prioritet u postupanju. Preduzimaće se mjere i radnje na afirmaciji za primjenu zakona o zaštiti suđenja u razumnom roku, kako bi se skratile sudske procedure i sudski predmeti brže rješavali.

**6. Koje su mjere uspostavljene za osiguravanje interne nezavisnosti pravosuđa? Jesu li osnovni sudovi nezavisni od Vrhovnog suda? Je li Vrhovnom sudu ili nekom drugom višem sudu zabranjeno da daje smjernice, preporuke, objašnjenja ili da vrši superviziju nad osnovnim sudovima? Da li rukovodeće funkcije u pravosuđu imaju bilo kakva ovlaštenja za evaluaciju, procjenu ili disciplinska ovlaštenja? Ako je tako, koje zaštitne mjere postoje kako bi se spriječio nepropisni uticaj interne pravosudne hijerarhije?**

Zakonom o sudovima propisano je da sudija sudi i odlučuje samostalno i nezavisno. Sudijska funkcija se ne smije vršiti ni pod čijim uticajem, a niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije.

Saglasno čl. 27 Zakona o sudovima, Opšta sjednica Vrhovnog suda:

- 1) utvrđuje načelne pravne stavove i načelna pravna mišljenja, radi jedinstvene primjene Ustava, Zakona i drugih propisa na teritoriji Crne Gore,
- 2) razmatra pitanja u vezi sa radom sudova, primjenom zakona i drugih propisa i vršenjem sudijske vlasti o čemu kad ocijeni potrebnim obavještava Skupštinu,

Svaki sud može tražiti zauzimanje ili izmjenu načelnog pravnog stava. Načelni pravni stav je pravilo o pravnom pitanju od opšteg značaja povodom potupaka u pravnim stvarima o kojima odlučuje Vrhovni sud i o pravnim pitanjima od kojih zavisi ravnopravnost pravnih subjekata pred zakonom i poštovanje drugih prava i sloboda, zajamčenih Ustavom i međunarodnim ugovorima, dok se načelno pravno mišljenje daje o odredjenom pravnom pitanju koje je nastalo u praksi Vrhovnog suda ili nižih sudova od kojih zavisi jedinstvena primjena Ustava i zakona na teritoriji Crne Gore.

Dakle, Vrhovni sud zauzima načelne pravne stavove ili načelna pravna mišljenja kojim ne daje instrukcije kako da se radi u konkretnom predmetu i kakva odluka da se donese. Takvo ovlaštenje nema ni bilo koji drugi sud.

Neposredno Viši sud u odnosu na sud u kojem se odluka donosi svoje stanovište o suštini spora može dati samo u svojoj odluci povodom izjavljenog zakonom propisanog pravnog lijeka. Saglasno procesnim zakonima nižestepeni sudovi su vezani nalogom žalbenog suda za provodjenje dokaza i utvrđivanjem činjenica, ali nijesu vezani pravnim stanovištem Višeg suda. Izuzetak predstavlja odredba čl. 57 Zakona o upravnom sporu, kojim je propisano da su upravni organi vezani pravnim stanovištem suda iznijetog u presudi donijetoj u Upravnom sporu.

Predsjednik suda je ovlašten da kontroliše da li se predmeti uzimaju u rad po redu prispijeća, da li se blagovremeno zakazuju sudjenja u skladu sa zakonskim odredbama, da li se blagovremeno rade odluke i uopšte za pravilno funkcionisanje sudske uprave. Medjutim, predsjednik suda nema nikakva ovlaštenja, niti može uticati na donošenje odluke u konkretnom predmetu.

Predsjednik suda ima ovlaštenje da pokrene disciplinski postupak protiv sudije, ali odluku o tome donosi disciplinska komisija Sudskog savjeta. Protiv odluke Disciplinske komisije Sudskog savjeta, sudija ima pravo prigovora Sudskom savjetu, a protiv odluke Sudskog savjeta ima pravo da pokrene upravni spor.

## **7. Jesu li odluke viših sudova lako dostupne i na koji način?**

Na web stranici Vrhovnog suda Crne Gore (<http://www.vrhsud.gov.me>), objavljene su sve presude tog suda donijete u toku 2009. godine, a na web stranici Upravnog suda Crne Gore (<http://www.upravnisudcg.org>) sve odluke tog suda donijete od osnivanja suda tj. januara 2005. godine pa nadalje.

Od 01. septembra 2009. godine, na web stranici Apelacionog suda Crne Gore, dva Viša suda i Osnovnog suda u Podgorici dostupne su odluke tih sudova.

## **Nepriustranost**

## **8. Kako zakonodavstvo predviđa nepriustranost pravosuđa?**

Nepriustranost sudova predviđena je Ustavom Crne Gore kojim je u dijelu ličnih prava i sloboda propisano da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepriustranim i zakonom uspostavljenim sudom, kao i da sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora. Ustavom su takođe obuhvaćeni principi javnosti suđenja, stalnosti sudske funkcije, funkcionalni imunitet, nespojivost sudijske i tužilačke funkcije sa poslaničkom i ostalim javnim funkcijama i profesionalnim obavljanjem drugih djelatnosti. Sudski savjet kao samostalan i nezavisan organ pretežno je sastavljen iz reda sudija, bira i razrješava sudije i predsjednike sudova.

Ustavom ustanovljen princip nepriustranosti sudova i navedene ustavne odredbe detaljnije su razrađene organizacionim zakonima.

Zakonom o sudovima je propisano, u okviru osnovnih načela, da se sudijska funkcija ne smije vršiti ni pod čijim uticajem i da niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije; svako ima pravo na nepriustrano suđenje u razumnom roku; svako ima pravo da u njegovoj pravnoj stvari, nezavisno od stranaka i svojstva pravne stvari, sudi sudija određen slučajem. Zakonom o sudovima je razrađen princip slučajne dodjele predmeta na način da se predmet dodjeljuje sudiji po

dnevnom redosljedu podnošenja zahtjeva za pokretanje sudskog postupka, prema azbučnom redu početnih slova prezimena sudija. Takođe su veoma striktno određeni slučajevi oduzimanja dodjeljenog predmeta i to samo ako se utvrdi da sudija neopravdano ne postupa u predmetu, zbog izuzeća ili ako je sudija spriječen da vrši sudijsku funkciju više od tri mjeseca. Predviđena je odgovornost predsjednika suda ukoliko se suprotno zakonu dodjeljuju predmeti. Metod slučajne dodjele predmeta detaljno je uređen Sudskim poslovníkom.

Zakonom o državnom tužilaštvu u okviru načela nepristrasnosti i objektivnosti propisano je da se funkcija državnog tužioca vrši u javnom interesu radi obezbjeđenja primjene prava, pri čemu se mora obezbjeđiti poštovanje i zaštita ljudskih prava i sloboda i da se funkcija državnog tužioca mora vršiti nepristrasno i objektivno; da se pridržavaju Kodeksu tužilačke etike koji utvrđuje Tužilački savjet. Zarade tužilaca se uređuju posebnim zakonom. Zakonom je uređeno da se dodjela predmeta vrši na način kojim se obezbjeđuje nepristrasnost, nezavisnost i efikasnost u radu.

Zakonom o Sudskom savjetu propisano je da Sudski savjet obezbjeđuje nezavisnost, samostalnost, odgovornost i profesionalnost sudova i sudija u skladu sa Ustavom i zakonom; da u obavljanju svojih dužnosti, od kojih su najznačajnije izbor sudija, prestanak sudijske funkcije i odgovornost, kao i kontrola rada suda i sudija, članovi Sudskog savjeta postupaju nezavisno i nepristrasno, kao i da Sudski savjet štiti sud i sudiju od političkog uticaja. Ovim zakonom su precizirani kriteriji za izbor za sudiju koji su detaljnije razrađeni Poslovníkom o radu Sudskog savjeta a uslovi za prestanak i razrješenje sudijske funkcije utvrđeni su Ustavom.

U odnosu na veoma bitnu garanciju za nepristrasno postupanje pravosudnih organa Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku propisani su razlozi za izuzeće sudije ili sudije-porotnika koji se uglavnom odnose na sukob interesa, odnosno da sudija nije oštećen krivičnim djelom, zatim niz razloga koji uključuju bračni, rodbinski i drugi odnos sudije sa strankama, ranije učešće postupajućeg sudije u tom predmetu, kao i slučaj postojanja okolnosti koje izazivaju sumnju u nepristrasnost. Pored detaljno navedenih razloga za izuzeće procesnim zakonima je uređen i postupak za izuzeće. Naime, sudija ili sudija porotnik čim sazna da postoji koji od razloga za izuzeće je dužan da prekine svaki rad na predmetu i da o tome obavjesti predsjednika suda koji će na propisan način dodjeliti predmet drugom sudiji a ako se radi o izuzeću predsjednika suda njega će za taj slučaj zamjeniti sudija tog suda najstariji po stažu a ako to nije moguće onda će odluku donijeti predsjednik neposredno višeg suda. Procesnim zakonima taksativno je određeno i ko može tražiti izuzeće i u kojoj fazi postupka, kao i da o zahtjevu za izuzeće odlučuju predsjednik suda i propisan je postupak odlučivanja. Rješenje kojim se zahtjev za izuzeće odbija može se pobijati posebnom žalbom. Obaveze sudije ili sudije-porotnika u slučaju podnošenja zahtjeva za izuzeće takođe su predviđene procesnim zakonima a posebno je uređeno izuzeće državnog tužioca i drugih učesnika u postupku. Ukoliko je u izricanju presude učestvovao sudija koji je pravosnažnom odlukom izuzet ili se morao izuzeti od suđenja to predstavlja bitnu povredu postupka. U upravnom sporu saglasno Zakonu o upravnom sporu primjenjuju se odredbe o izuzeću propisane Zakonom o parničnom postupku.

Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija koji je u primjeni od 2007 godine, znatno je poboljšan materijalni položaj nosilaca pravosudne funkcije.

Zakon o sprečavanju sukoba interesa iz 2008. godine, eliminiše sukob interesa kada su u pitanju sudije i državni tužioci kao javni funkcioneri. Ovaj zakon uređuje ograničenja u vršenju javnih funkcija, obavezuje javne funkcionere na podnošenje izvještaja o prihodima i imovini i druge mjere za sprečavanje sukoba javnog i privatnog interesa. Zakonom je propisano je da se javni funkcioner može baviti naučnom, nastavnom, kulturnom, umjetničkom i sportskom djelatnošću i da stiče prihode od autorskih, patentnih i sličnih prava intelektualne i industrijske svojine; javni funkcioner je obavezan da ove prihode prijavi Komisiji za utvrđivanje konflikta interesa koju obrazuje Skupština Crne Gore; da sudija ili državni tužilac ne može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvrši direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica. i ne može da zaključi ugovor o pružanju usluga javnom preduzeću; ako javni funkcioner u organu vlasti u kojem vrši javnu funkciju učestvuje u raspravi i odlučivanju u stvari u kojoj on ili povezano lice ima privatni interes, dužan je da davanjem izjave o postojanju privatnog interesa obavijesti ostale učesnike u raspravi i odlučivanju prije svog učešća u raspravi, a najkasnije prije početka odlučivanja; javni funkcioner ne može da zastupa pravno i fizičko lice u



periodu od jedne godine po prestanku javne funkcije, da zastupa pravno ili fizičko lice pred organom vlasti u kojem je kao javni funkcioner učestvovao u donošenju odluke; javni funkcioner ne smije primiti novac, hartije od vrijednosti ili dragocjeni metal, bez obzira na njihovu vrijednost niti primati poklone, osim protokolarnih poklona i prigodnih poklona manje vrijednosti, do 50€; javni funkcioner kome je ponudjen poklon koji ne smije da primi, dužan je da ponudu odbije, odnosno da saopšti poklonodavcu da poklon ne može da primi; primljeni pokloni i njihova vrijednost upisuju se u evidenciju poklona koju vodi organ vlasti u kojem javni funkcioner vrši funkciju.

Zakonom o sprečavanju sukoba interesa takođe je predviđeno da javni funkcioner u roku od 15 dana od dana stupanja na funkciju podnese Komisiji za utvrđivanje konflikta interesa Crne Gore izvještaj o svojoj imovini i prihodima kao i o imovini i prihodima supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu prema stanju na dan izbora postavljenja ili imenovanja. U toku vršenja javne funkcije sudije i tužioci podnose izvještaj: jednom godišnje do kraja februara, u tekućoj godini za prethodnu godinu, a u slučaju promjene podataka iz izvještaja koji se odnose na uvećanje imovine preko 5.000€ u roku od 15 dana od dana nastanka promjene.

Sukob interesa postoji kada javni funkcioner privatni interes stavlja ispred javnog interesa radi sticanja materijalne koristi ili privilegije za njega ili sa njim povezana lica a postojanje sukoba interesa i mjere za sprječavanje sukoba interesa preuzima Komisija za sprječavanje sukoba interesa Crne Gore kao nezavisno tijelo. *Podaci o prihodima i imovini sudija i tužilaca dostupni su javnosti.*

Saglasno Zakonu o sprečavanju sukoba interesa povreda tog zakona utvrđena konačnom, odnosno pravosnažnom odlukom smatra se nesavjesnim vršenjem javne funkcije o čemu Komisija obavještava Sudski savjet radi eventualnog pokretanja postupka razrješenja.

Konferencija sudija je u julu 2008 godine, donijela Kodeks sudijske etike a Tužilački savjet je 2006 godine utvrdio Etički kodeks državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca, koji će svakako pomoći u u razrješavanju pitanja profesionalne etike i autonomije u odlučivanju i obavjestiti javnost o standardima koje mogu da očekuju od sudija i tužilaca, i doprinijeti davanju garancija javnosti da se odluke donose na nezavisan i nepristrasan način.

## 9. Odgovornost i disciplina:

### a) Da li postoji etički kodeks za članove pravosuđa? Ako postoji, ko ga je odredio? Koji je njegov pravni status? Kako se sprovodi?

U skladu sa Zakonom o Sudskom savjetu Konferencija sudija donijela je Kodeks sudijske etike 26.07.2008. godine (Sl. list CG, 45/08) kojim se utvrđuju etička načela i pravila ponašanja sudija i kojih se sudije moraju pridržavati radi očuvanja, afirmacije i unapređenja dostojanstva i ugleda sudije i sudstva. Nepoštovanje Etičkog kodeksa može predstavljati osnov za disciplinsku odgovornost sudije.

Sudski savjet je formirao Komisiju za praćenje sprovođenja kodeksa sudijske etike i do sada nije pokrenut nijedan disciplinski postupak zbog nepoštovanja odredbi Kodeksa koje se odnose na afirmaciju zakonitosti, nezavisnosti, nepristrasnosti, stručnosti, profesionalnosti, njihovoj radnoj posvećenosti, poštenja, nepodmitljivosti, dostojanstva sudskog poziva, odgovornosti, odnosu sa javnošću i medijima i u odnosu prema kolegama i zaposlenim u sudu.

Odlukom Tužilačkog savjeta Etički kodeks državnih tužilaca i zamjenika stupio je na snagu 10. novembra 2006. godine, a po prethodno pribavljenom mišljenju državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca. Kodeksom se utvrđuju načela i pravila ponašanja državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca i on je obavezujući za sve državne tužioce i zamjenike državnih tužilaca. Zakonom o državnom tužilaštvu propisano je da se državni tužioci i zamjenici državnih tužilaca u

vršenju svoje funkcije pridržavaju Kodeksa tužilačke etike. Zamjenici državnih tužilaca, prilikom polaganja zakletve pred Tužilačkim savjetom, potpisuju i Izjavu o prihvatanju Etičkog kodeksa koja glasi: «Izjavljujem da sam saglasan sa odredbama Etičkog kodeksa, te da ću ga se pridržavati sa ciljem očuvanja i daljeg razvoja dostojanstva i ugleda državnog tužilaštva, kao samostalnog organa». U praksi nije bilo slučajeva kršenja Etičkog kodeksa.

**b) Da li se sudije od početka svojih karijera ne mogu ukloniti sa radnih mjesta? Kako se ta neuklonjivost sprovodi i poštuje?**

Ustavom Crne Gore je propisana stalnost sudijske funkcije i uslovi kada sudiji prestaje funkcija odnosno kada se razrješava dužnosti.

Sudiji prestaje funkcija ako to sam zatraži, kada ispuni uslove za ostvarivanje prava na starosnu penziju i ako je osuđen na безусловnu kaznu zatvora. Za prestanak funkcije ne vodi se nikakav postupak već je dovoljno da se konstatuje postojanje razloga za prestanak funkcije.

Sudija se razrješava dužnosti: ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje sudijske funkcije; nestručno ili nesavjesno obavlja sudijsku funkciju ili ako trajno izgubi sposobnost za vršenje sudijske funkcije.

U toku 2008. godine Sudskom savjetu su podnijeta četiri predloga za razrješenje sudija. Postupajući po tim predlozima Sudski savjet je donio odluku o razrješenju dvije sudije. Jedan sudija u toku postupka za razrješenje podnio je zahtjev za prestanak funkcije, dok je po jednom predlogu postupak za razrješenje obustavljen nakon povlačenja predloga podnijetog od strane ovlaštenog predlagača.

Zakonom o Sudskom savjetu („Službeni list CG“, broj 13/08), propisani su uslovi za privremeno udaljenje sudije od dužnosti, ako se:

- 1) protiv njega odredi pritvor, dok pritvor traje;
- 2) protiv njega odredi sprovođenje istrage za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje sudijske funkcije.

Sudija može biti privremeno udaljen od dužnosti nakon što Sudski savjet prihvati predlog za pokretanje postupka za razrješenje. Odluku o privremenom udaljenju od dužnosti donosi Sudski savjet.

U dosadašnjem radu privremeno je udaljeno od dužnosti 14 sudija.

**c) Da li zakoni garantuju imunitet sudija? Ako je tako, šta imunitet obuhvata? Koji je postupak za ukidanje imuniteta sudije? Šta se radi kako bi se osiguralo da je to jasno i transparentno? Dajte primjere kako se to provodi? Koje su moguće sankcije?**

Ustavom je garantovano pravo sudije da uživa funkcionalni imunitet. Funkcionalni imunitet podrazumijeva da sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje i glasanje pri donošenju sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom djelu, kao i da sudija, u postupku pokrenutom zbog krivičnog djela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije, ne može biti pritvoren bez odobrenja Sudskog savjeta. O imunitetu sudija odlučuje Sudski savjet. Kada nadležni sud ocijeni da postoje razlozi da se protiv sudije odredi pritvor dužan je da odmah zatraži od Sudskog savjeta da odluči da li odobrava određivanje pritvora koji je dužan da donese odluku u roku od 24 časa od prijema zahtjeva. Rad Sudskog savjeta je javan. Glasanje je javno. Za vrijeme glasanja u prostoriji u kojoj radi Sudski savjet mogu biti prisutni samo predsjednik i članovi Sudskog savjeta. Odluka je donijeta ako je za istu glasala većina svih članova Sudskog savjeta, što se primjenjuje i u postupku odlučivanja o imenutietu sudije.

Predsjednik Vrhovnog suda uživa potpuni imunitet koji podrazumijeva da ne može biti pozvani na krivičnu ili drugu odgovornost ili pritvoren za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje funkcije i da se ne može pokrenuti krivični postupak, niti odrediti pritvor, bez odobrenja Skupštine, osim ako je zatečen u vršenju krivičnog djela za koje je propisana kazna u trajanju dužem od pet godina zatvora.

U dosadašnjem radu Sudskog savjeta samo u jednom predmetu traženo je skidanje imuniteta radi određivanja pritvora protiv jednog sudije. Odlukom Sudskog savjeta sudiji je skinut imunitet i odobreno određivanje pritvora.

**10. Koja je skala dohotka za sudije i tužioce? Kakav je njen odnos u poređenju s drugim profesijama (visokih državnih službenika, advokata, pravnika u privatnim firmama, itd.) i prosječnog prihoda? Kako je plata sudija i tužilaca određena i prilagođena u praksi? Ko odlučuje o tome?**

#### Zarade i druga primanja

Zarada nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija uređuje se Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija. Za vrijeme vršenja funkcije, nosioci pravosudnih i ustavnosudskih funkcija imaju: pravo na zaradu i druga primanja u vezi sa vršenjem funkcije.

Prilikom utvrđivanja zarade nosioci pravosudnih i ustavnosudskih funkcija, zavisno od zvanja, složenosti, odgovornosti, značaja i uslova rada, razvrstavaju se u sedam platnih razreda izraženih koeficijentima:

Platni razred	OPIS	Koeficijent
1	Predsjednik Vrhovnog suda Crne Gore	,98 12
	Predsjednik Ustavnog suda Crne Gore	,98 12
	Vrhovni državni tužilac	,98 12
	Specijalni tužilac za suzbijanje organizovanog kriminala	,98 12
2	Sudija Vrhovnog suda Crne Gore	,50 11
	Sudija Ustavnog suda Crne Gore	11

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

		,50	
	Predsjednik Apelacionog suda Crne Gore	,50	11
	Predsjednik Upravnog suda Crne Gore	,50	11
	Zamjenik Vrhovnog državnog tužioca	,50	11
	Zamjenik specijalnog tužioca za suzbijanje organizovanog kriminala	,50	11
3	sudija Apelacionog suda Crne Gore	,00	11
	sudija Upravnog suda Crne Gore	,00	11
	Predsjednik Višeg suda	,00	11
	Viši državni tužilac	,00	11
4	Predsjednik Privrednog suda	,70	10
5	sudija Višeg suda	,50	10
	Zamjenik višeg državnog tužioca	,50	10
	Predsjednik Osnovnog suda	,50	10
	Osnovni državni tužilac	,50	10

6	sudija Privrednog suda	10 ,30
7	sudija Osnovnog suda	10 ,00
	Zamjenik osnovnog državnog tužioca	10 ,00

Nosiocu pravosudne i ustavnosudske funkcije visina fiksnog dijela zarade utvrđuje se množenjem koeficijenta, razvrstanog u platni razred iz gore navedene tabele, sa vrijednošću koeficijenta koju za određeni mjesec - period utvrđuje Vlada. Vrijednost navedenog koeficijenta u ovom trenutku iznosi 75 €, kao i za državne i javne funkcionere i veći je od koeficijenta na osnovu koga se utvrđuju zarade državnih službenika i namještenika i koji iznosi 55 €.

Nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije ima pravo na dodatak na funkciju u visini od 30% zarade utvrđene ovim Zakonom.

Nosioци pravosudne i ustavnosudske funkcije takođe imaju uvećanje zarade po osnovu radnog staža i to: za svaku započetu godinu do 10 godina radnog staža za 0,5%, za svaku započetu godinu od 10 do 20 godina radnog staža za 0,75% i za svaku započetu godinu preko 20 godina radnog staža za 1,0%.

Nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije koji nema stan, porodičnu stambenu zgradu u svojini, susvojini ili zajedničkoj svojini, odnosno ne stanuje kod roditelja ili roditelja bračnog druga, ima pravo na naknadu dijela troškova zakupa stana u iznosu od tri najniže cijene rada mjesečno.

Nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije kome je prestala funkcija na lični zahtjev ili istekom mandata, kao i koji je razriješen funkcije zbog trajnog gubitka sposobnosti za njeno vršenje, po prestanku funkcije, odnosno razrješenju, ostvaruje naknadu u visini zarade koju je primao u posljednjem mjesecu prije prestanka funkcije uz odgovarajuće usklađivanje.

Ovo pravo nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije ostvaruje za vrijeme od godinu dana od dana prestanka funkcije, odnosno razrješenja, a izuzetno još godinu dana, ukoliko u tom vremenu stiče pravo na penziju.

Nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije ima pravo na životno osiguranje.

Odluku o vrsti i visini osiguranja donosi predsjednik Vrhovnog suda Republike Crne Gore za sudije, predsjednik Ustavnog suda za sudije Ustavnog suda, a Vrhovni državni tužilac za državne tužioce i njihove zamjenike.

#### Odnos zarada nosilaca pravosudnih funkcija u pođenju sa drugim profesijama i prosječnog prihoda.

Uvažavajući činjenicu da je u Crnoj Gori vlast uređena na načelu podjele na zakonodavnu izvršnu i sudsku, te da odnos vlasti počiva na ravnoteži i međusobnoj kontroli, tako je i u sferi zarada vođeno računa da nosioci sve tri vlasti imaju istu zaradu. Shodno tome, predsjednik Vrhovnog suda, predsjednik Ustavnog suda i Vrhovni državni tužilac imaju istu zaradu kao predsjednik Vlade i predsjednik Skupštine Crne Gore. Sudije Vrhovnog i Ustavnog suda, zamjenik Vrhovnog državnog tužioca imaju zarade na istom nivou kao poslanici odnosno ministri. U odnosu na

rukovodeća lica u državnim organima (sekretari, pomoćnici ministra i pomoćnici starješine organa državne uprave) već sudije Osnovnog suda imaju zaradu veću za 30 %, ne računajući dodatak na funkciju. U poređenju sa zaradama službenika sa završenim pravnim fakultetom u organima državne uprave je znatno veća.

Zarade nosilaca pravosudnih funkcija u odnosu na zarade diplomiranih pravnika u privatnim firmama i advokaturi teško je uporediti. Naime, zarade u ovom segmentu uređuju se ugovorom o radu i predstavljaju dogovor poslodavca i lica koje zasniva radni odnos i često su tajna. Podaci o primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija su javni.

Zarada sudije Osnovnog suda i zamjenika osnovnog državnog tužioca je oko 2.5 puta veća od prosječne zarade u Crnoj Gori.

### Određenje zarade

Rješenje o zaradi sudije donosi predsjednik tog suda, predsjednik Ustavnog suda Crne Gore za sudije Ustavnog suda i državni tužilac za zamjenike državnog tužioca.

Rješenje o zaradi predsjednika suda, predsjednika Ustavnog suda i državnog tužioca donosi nadležno radno tijelo Skupštine Crne Gore.

Obračun dijela zarade na osnovu radnog staža u skladu sa zakonom vrši nadležna obračunska služba organa u kojem nosilac pravosudne i ustavnosudske funkcije ostvaruje zaradu.

### **11. Koji je sistem za dodjelu (alokaciju) predmeta? Ima li nekih izazova za praktično sprovođenje sistema?**

Zakonom o sudovima je propisano da se predmeti dodjeljuju u rad bez odlaganja, prema godišnjem rasporedu poslova, metodom slučajne dodjele predmeta koja zavisi isključivo od oznake i broja predmeta; sudija vrši sudijsku funkciju u jednoj ili više oblasti prava koja mu je dodijeljena na početku kalendarske godine u okviru godišnjeg rasporeda; u pojedinoj pravnoj oblasti u kojoj je raspoređeno dvije ili više sudija predmeti se dodjeljuju sudiji po dnevnom redosledu podnošenja zahtjeva za pokretanje sudskog postupka prema azbučnom redu početnih slova prezimena sudije; ukoliko je istog dana podnijeto više zahtjeva za pokretanje sudskog postupka za istu pravnu oblast ili kod unaprijed odredjenih vrsta predmeta u okviru iste pravne oblasti, onda se predmeti prvo razvrstavaju po azbučnom redu početnih slova prezimena, odnosno imena stranaka, odnosno učesnika protiv kojih je podnijet procesni akt i dodjeljuje se prema azbučnom redu početnih slova prezimena sudija.

- Predmet dodijeljen na prednji način sudiji može biti oduzet samo pod uslovima i na način propisan Zakonom o sudovima. Dodijeljeni predmet se oduzima sudiji samo ako se utvrdi da neopravdano ne postupa u predmetu, zbog izuzeća ili ako je sudija spriječen da vrši sudijsku funkciju više od tri mjeseca;
- Rješenje o oduzimanju predmeta donosi predsjednik suda;
- Protiv rješenja o oduzimanju predmeta sudija ima pravo da izjavi prigovor predsjedniku neposredno višeg suda, koji je dužan da o prigovoru odluči u roku od dva dana;
- Protiv rješenja predsjednika Vrhovnog suda o oduzimanju predmeta, sudija Vrhovnog suda ima pravo da podnese prigovor Opštoj sjednici tog suda, koja o prigovoru odlučuje u roku od tri dana od dana prijema.

Predmeti upućeni višim sudovima ili Vrhovnom sudu u kojima rješavaju po redovnom ili vanrednom pravnom lijeku se dodjeljuju sudiji po dnevnom redosledu dospjelih spisa na način naprijed naveden.

Slučajna dodjela predmeta propisana Zakonom o sudovima, detaljnije je razrađena Sudskim poslovníkom kojim su propisane i posebne odredbe o korišćenju računara. Jedini izazov u primjeni pravila slučajne dodjele predmeta sada je, nefunkcionisanje PRISA. Očekuje se da taj sistem do kraja 2009. godine bude u funkciji i ti izazovi će biti otklonjeni.

**12. Koje su mjere uspostavljene za sprečavanje konflikta interesa u pravosuđu? Ko može odlučivati o tome? Kako se osigurava spovođenje i koji su praktični izazovi u sprovođenju tih mjera?**

Osnovna mjera za sprečavanje konflikta interesa u konkretnom predmetu je institut izuzeća sudija. Razlozi za izuzeće i postupak za izuzeće navedeni su u odgovoru na pitanje broj 3. iz ovog poglavlja.

Ustav Crne Gore propisuje da sudija i državni tužilac ne može vršiti poslaničku ili drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost, a Zakon o Sudskom savjetu, da sudija može od Sudskog savjeta tražiti mišljenje o tome da li su određene aktivnosti nespojive sa vršenjem sudijske funkcije o čemu Sudski savjet donosi odluku. Ukoliko predsjednik suda smatra da sudija obavlja aktivnosti koje su nespojive sa sudijskom funkcijom ili su zabranjene, o tome obavještava Sudski savjet koji donosi odluku.

Na sudije i tužioce se primjenjuje Zakon o sprječavanju sukoba interesa kojim je propisano da je javni funkcioner koji u toku vršenja javne funkcije prihvati da obavlja drugu dužnost odnosno funkciju, dužan da u roku od 15 dana od dana početka vršenja druge funkcije, odnosno dužnosti podnese ostavku na javnu funkciju; Javni funkcioner ne smije primiti novac, hartije od vrijednosti ili dragocjene metale bez obzira na njihovu vrijednost, kao ni bilo kakav drugi poklon osim protokolarnih poklona i prigodnih poklona manje vrijednosti ( do 50 €); Javni funkcioner je dužan da svake godine prijavi svoju imovinu, te da u toku vršenja javne funkcije u slučaju promjene podataka koje se odnose na uvećanje imovine preko 5000 € u roku od 15 dana od dana nastanka promjene; Po prestanku javne funkcije sudija i tužilac je dužan da podnese nadležnoj Komisiji izvještaj o imovini.

Povreda Zakona o sprječavanju sukoba interesa utvrđena pravosnažnom odlukom nadležnog organa smatra se nesavjesnim vršenjem javne funkcije. O sukobu interesa odlučuje Komisija koja ima predsjednika i 6 članova. Komisiju bira Skupština Crne Gore.

Postupak u kojem se odlučuje o tome da li je sudija ili državni tužilac povrijedio odredbe Zakona o sprječavanju sukoba interesa, pokreće Komisija, po inicijativi organa u kojem se vrši funkcija, odnosno organa nadležnog za imenovanje. Postupak može pokrenuti Komisija po službenoj dužnosti. Postupak se sprovodi po pravilima upravnog postupka u kojem se moraju utvrditi sve činjenice i okolnosti za odluku. Ako Komisija pravosnažnom odlukom utvrdi povredu u vršenju funkcije, o tome će obavijestiti organ nadležan za imenovanje radi eventualnog postupka razrješenja.

**13. Kako je nepristrasnost tužilaca i sudija osigurana u slučaju domaćih suđenja za ratne zločine? Da li je dostupna statistika koja sadrži prikaz slučajeva i etničko porijeklo optuženika u odnosu na domaća suđenja za ratne zločine?**

Specijalizovana odjeljenja pri višim sudovima su nadležna za suđenje za ratne zločine.

Nepristrasnost sudija i tužilaca u slučaju domaćih suđenja za ratne zločine osigurana je doslednom primjenom Zakonika o krivičnom postupku i njegovim odredbama o izuzeću. Nepristrasnost postupanja pravosudnih organa u ovim predmetima, proizilazi i iz činjenice da nije bilo prigovora na

njihov rad od strane okrivljenih, njihovih branilaca, niti pak od strane oštećenih i njihovih punomoćnika.

Statistika koja sadrži prikaz broja slučajeva suđenja za ratne zločine je dostupna. Tabela pregled procesuiranih slučajeva:

Slučajevi	Broj lica	Krivično djelo	Faza postupka			Broj Oštećenih lica
			Istraga	Optuženja	Glavni pretres	
1	8	Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl.142.st.1.KZ SRJ		Podignuta optužnica 30.07.2008.g	U toku	22
2	6	Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl.142.st.1.KZ SRJ i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz čl.144.SRJ		Podignuta optužnica 15.08.2008.g	U toku	169
3	9	Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl.142.st.1.KZ SRJ		Podignuta optužnica 19.01.2009.g	U toku pripreme za glavni pretres	79
4	7	Ratni zločin protiv čovječnosti iz čl.427.KZ CG	Zahtjev za sprovođenje istrage od 11.12.2007. Istraga je u toku			8

Statistika o etničkom porijeklu optuženih nije dostupna.

**14. Koje su mjere kojima se osigurava nepostojanje nepropisnog spoljašnjeg uticaja i kako se one sprovode u praksi? Da li zakon predviđa sankcije protiv osoba koje pokušavaju uticati na sudije? Jesu li sudije samo krivično odgovorne za krivična djela koja su počinili mimo svoje pravosudne funkcije? Da li postoji sistem građanske odgovornosti sudija za njihove odluke?**

Ustavom je propisano da sudovi i Državno tužilaštvo vrše svoju funkciju na osnovu Ustava, zakona i ratifikovanih međunarodnih ugovora; Sudija, državni tužilac i zamjenik ne smiju biti članovi političkih stranaka; sudija i državni tužilac i zamjenik državnog tužioca ne mogu vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Zakonom o sudovima je propisano da se sudijska funkcija ne smije vršiti ni pod čijim uticajem i da niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije a Zakonom o državnom tužilaštvu da se



funkcija državnog tužioca vrši u javnom interesu radi obezbjeđenja primjene prava, pri čemu se mora obezbjeđiti poštovanje i zaštita ljudskih prava i sloboda i da se funkcija državnog tužioca mora vršiti nepristrasno i objektivno; da se pridržavaju Kodeksu tužilačke etike. Zakonom o Sudskom savjetu propisano je da Sudski savjet obezbjeđuje nezavisnost, samostalnost, odgovornost i profesionalnost sudova i sudija u skladu sa Ustavom i zakonom; da u obavljanju svojih dužnosti, od kojih su najznačajnije izbor sudija, prestanak sudijske funkcije i odgovornost, kao i kontrola rada suda i sudija, članovi Sudskog savjeta postupaju nezavisno i nepristrasno, kao i da Sudski savjet štiti sud i sudiju od političkog uticaja.

Navedene odredbe predstavljaju normativni okvir za profesionalno ponašanje i objektivno, nezavisno i nepristrasno vršenje funkcije oslobođeno bilo kakvog spoljašnjeg uticaja. Krivičnim zakonikom propisano je kao krivično djelo *Protivzakonito posredovanje* za koje djelo se kažnjavaju lica koja, koristeći svoj službeni ili društveni položaj ili uticaj posreduju da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja. Takođe je, ukoliko se vrši uticaj na službeno lice da izvrši ili ne izvrši neka službena radnja, davanjem ili obećanjem poklona predviđeno krivično djelo - *Davanje mita*.

Ukoliko pokušaji uticaja na sudiju poprime karakter prijetnje ili nasilja takvo ponašanje dobija karakteristike krivičnog djela - *Sprječavanje službenog lica u vršenju službene radnje* i *Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti* u kojima je posebno normirano izvršenje ovih krivičnih djela na štetu sudije ili državnog tužioca i za te slučajeve je propisana strožija kazna. Pokušaj ovih krivičnih djela je takodje kažnjiv.

Ustav Crne Gore propisuje funkcionalni imunitet sudija i državnih tužilaca, koji ih štiti od mogućnosti da budu pozvani na odgovornost za izraženo stručno mišljenje ili odluku donijetu u vršenju svoje funkcije, osim ako se radi o krivičnom djelu. Ova ustavna odredba propisuje krivičnu odgovornost sudija i državnih tužilaca ukoliko i u vršenju svoje funkcije učine krivično djelo. Predsjednik Vrhovnog suda i vrhovni državni tužilac uživaju imunitet i protiv njih se ne može pokrenuti krivični postupak, niti odrediti pritvor bez odobrenja Skupštine, osim ako su zatečeni u vršenju krivičnog djela za koje je propisana kazna u trajanju dužem od pet godina zatvora.

Pored krivične odgovornosti sudija i državnih tužilaca za krivična djela učinjena u vršenju sudijske funkcije postoji i disciplinska odgovornost nosilaca pravosudne funkcije koja je detaljno objašnjena u okviru ovog poglavlja-pitanje broj 2. Za nosioce pravosudnih funkcija ne postoji krivična odgovornost za nenamjerne propuste u vršenju svoje funkcije obzirom da je uspostavljen system kontrole neposredno više instance putem pravnih ljekova.

Primjenom opštih načela Zakona o obligacionim odnosima, moguće je uspostaviti system građanske odgovornosti nosilaca pravosudne funkcije. Naime, Zakonom o obligacionim odnosima propisano je da pravno lice, u ovom slučaju Država, odgovara za štetu koju njen organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija. Ako je takva šteta skrivljena namjerno ili krajnom nepažnjom Država ima pravo regresne tužbe- pravo da iznos isplaćene naknade naplati od nosica pravosudne funkcije koji je štetu skrivio.

**15. Postoji li politika, strategija ili akcioni plan za borbu protiv korupcije u pravosuđu? Ako postoji, koji su praktični rezultati primjene? Možete li navesti statističke podatke o optužbama za korupciju u pravosuđu i o presudama?**

Vlada Crne Gore usvojila je, na sjednici od 28. jula 2005. godine, Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, a 24. avgusta 2006. godine Akcioni plan za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, koji je inoviran 2008. godine. .

Za sprovođenje Akcionog plana, Vlada Crne Gore obrazovala je Nacionalnu komisiju, sastavljenu od predstavnika državnih organa i predstavnika civilnog sektora.

Akcionim planom za implemenaciju operacionalizuju se prioriteti utvrđeni Programom borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, na način što se utvrđuju konkretne mjere i aktivnosti resornih ministarstava, organa uprave i institucija nadležnih za sprječavanje i suzbijanje korupcije i

organizovanog kriminala. Akcionim planom utvrđuju se rokovi, tj. dinamika izvršenja obaveza, indikatori za mjerenje uspjeha i mogući faktori rizika.

Sprovođenjem Akcionog plana uvažavaju se prioriteta iz Odluke Savjeta Evropske unije o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu (24. januar 2006), Konvencije UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu (Palermo, UNTOC konvencija), zahtjevi implementacije Konvencije UN-a protiv korupcije (stupila na snagu 19. januara 2006. godine), Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i druge obaveze koje proizilaze iz članstva Crne Gore u međunarodnim organizacijama i institucijama.

Posebna poglavlja Progama posvećena su pravosuđu i tužilaštvu. U poglavlju posvećenom pravosuđu, predviđaju se posebne mjere u cilju sprječavanje korupcije u sudstvu. U tom smislu, utvrđeni su konkretni ciljevi: stvoriti uslove za veću otvorenost i transparentnost i bržu primjenu pravde, stvoriti mehanizme interne kontrole za sprječavanje zloupotrebe i uspostaviti sistem kojim će se poboljšati stručnost onih koji rade u sudovima.

Posebne mjere u cilju sprječavanja korupcije u tužilaštvu, identične su mjerama koje treba preduzeti u sudovima. Poglavlje III Akcionog plana posvećeno je specifičnim mjerama protiv korupcije i organizovanog kriminala, odnosno efikasnom krivičnom gonjenju i suđenju, i u okviru ovog poglavlja tretiraju se sudovi i tužilaštvo.

Takođe, i strateška dokumenta za reformu pravosudnog sistema – Strategija reforme pravosuđa 2007-2012. i Akcioni plan za njenu implementaciju, u posebnom poglavlju tretiraju borbu protiv kriminala, posebno organizovanog kriminala, *korupcije*, terorizma i ratnih zločina, koja se pospješuje jačanjem normativnog i institucionalnog okvira za ostvarivanje ovog strateškog cilja. Ratifikovane su Konvencije Savjeta Evrope, i to: Konvencija o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, Konvencija o suzbijanju terorizma i Drugi dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima izvršeno je koncentrisanje nadležnosti u predmetima organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina kod dva viša suda, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu proširena je nadležnost Odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala i na krivična djela korupcije, terorizma i ratnih zločina. U skladu sa navedenim zakonima formirana su specijalizovana odjeljenja u dva viša suda i određene sudije, stručni saradnici i namještenici za rad u tim odjeljenjima. Takođe, povećan je broj zamjenika Specijalnog tužioca, u skladu sa koncentracijom nadležnosti Odjeljenja kojim rukovodi Specijalni tužilac. U toku je postupak raspoređivanja i prijema službenika i namještenika u Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina. Pored kadrovskih uslova, stvaraju se i prostorni i tehnički za rad specijalnih odjeljenja u sudovima i u Državnom tužilaštvu. U Centru za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija i Upravi za kadrove sprovodi se edukacija nosilaca pravosudne funkcije i službenika drugih državnih organa u ovoj oblasti u skladu sa programima inicijalne i kontinuirane obuke. Saradnja pravosudnih organa i Uprave policije u primjeni instituta zaštićenog svjedoka je na zadovoljavajućem nivou. Ministarstvo pravde je pribavilo publikacije međunarodnih ugovora koji se odnose na ovu oblast. Takođe su utvrđene potrebe lične zaštite nosilaca pravosudnih funkcija, u skladu sa kojima Uprava policije obezbjeđuje ličnu zaštitu.

U Državnom tužilaštvu, na operativnom nivou, aktivnosti iz Akcionog plana sprovodi Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, formirano u okviru Vrhovnog državnog tužilaštva. Pri dva Viša suda formirana su Specijalizovana odjeljenja za sudjenje za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina.

U periodu 01.01.2006. do 14.08.2009.godine, Državno tužilaštvo je podiglo optužnice protiv 7 lica, od čega protiv jednog lica - sudije osnovnog suda, zbog krivičnog djela - zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika, jednog lica - sudije višeg suda, zbog krivičnog djela - primanje mita iz člana 423 Krivičnog zakonika, protiv 4 lica - službenika u sudu, zbog krivičnog djela - zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika i jednog lica - službenika u sudu, zbog krivičnog djela - nesavjestan rad u službi iz člana 417 Krivičnog zakonika. Tim predmetima sudovi su dali apsolutni prioritet i u istom periodu su donijete presude protiv šest lica od čega protiv jednog lica - sudije osnovnog suda, zbog krivičnog djela - zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika kojom je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne)

godine, četiri lica - službenika u sudu, zbog krivičnog djela - zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika, od kojih je jedno lice osuđeno na kaznu zatvora u trajanju od 4 (četiri) godine, jedno na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dvije) godine i 6 (šest) mjeseci, jedno na kaznu zatvora od 2 (dvije) godine i jedno na kaznu zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca, kao i protiv jednog lica - službenika u sudu, zbog krivičnog djela - nesavjestan rad u službi iz člana 417 Krivičnog zakonika, koje je osuđeno uslovnom osudom.

Sada se vodi istraga protiv 7 lica-sudija, zbog krivičnog djela – zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika i dva lica – službenika u sudu, zbog krivičnog djela – nesavjestan rad u službi iz člana 417 Krivičnog zakonika.

Pri Sudskom savjetu je formirana Kancelarija za prijavu korupcije u sudovima. Sudski savjet je u borbi protiv korupcije u sudstvu pokrenuo široku kampanju u okviru koje su štampani plakati sa pozivom građanima da prijave svaki oblik korupcije u sudstvu. Ta kampanja je široko promovisana putem štampanih i elektronskih medija, a u svakom sudu izlijepljeni plakati sa pozivom da se prijavi korupcija u sudovima na telefonski broj vidno oštampiran na tim plakatima.

### **Profesionalizam / Kompetencija**

#### **16. Obrazovni sistem:**

##### **a) Jesu li stažiranja diplomaca prava organizovana u okviru pravosuđa? Ako jesu, kako se sprovode?**

U sudu pripravnik može biti diplomirani pravnik koji ispunjava uslove za rad u državnim organima i koji se prvi put zapošljavaju radi obučavanja u struci. Sud može na praksu bez naknade primiti diplomiranog pravnika radi stručnog osposobljavanja, kao volontera. Njihovo osposobljavanje se sprovodi na isti način kao i sudijskih pripravnika.

Obuka pripravnika vrši se u skladu sa posebnim programom koji donosi predsjednik suda u kojem pripravnik radi. Predsjednik suda pripravnike raspoređuje na rad u pojedina odjeljenja i službe i prerasuđuje druge mjere za njihovo osposobljavanje za praktičan rad, pri čemu vodi računa da se tokom prakse upoznaju sa svim poslovima u sudu.

Za svakog sudijskog pripravnika ustanovljava se evidencija u koju se upisuju podaci o vremenu provedenom na praksi u pojedinim odjeljenjima i službama, kao i o poslovima na kojima je pripravnik radio. Podatke ovjerava sudija, odnosno rukovodilac službe kod kojega je pripravnik bio na praksi. Sudijski pripravnik se zapošljava na vrijeme od dvije godine.

Pravo da se polaže pravosudni ispit stiče se nakon navršene dvije godine pripravničkog staža. Ako se pripravnik, po ocjenama sjednice sudija, u toku obuke naročito istakao za vršenje sudijskog posla, može mu se produžiti rad i nakon isteka pripravničkog staža još za jednu godinu ako položi pravosudni ispit u roku od tri mjeseca.

U državnom tužilaštvu pripravnik može biti lice koje je diplomirani pravnik i koje ispunjava opšte uslove za rad u državnim organima. Radni odnos pripravnik zasniva na vrijeme od dvije godine. Diplomirani pravnik može, radi sticanja potrebnog znanja i uslova za polaganje pravosudnog ispita, biti primljen na obuku u državno tužilaštvo, kao volonter.

Obuka pripravnika vrši se u skladu sa posebnim programom koji donosi državni tužilac. Ako se pripravnik, u toku obuke, po ocjeni sjednice tužioca, naročito istakao u radu može mu se produžiti

radni odnos i nakon isteka pripravničkog staža za još jednu godinu, ako položi pravosudni ispit u roku od tri mjeseca.

**b) Postoji li posebna škola ili zavod za edukaciju sudija i tužilaca? Ako postoji, dati informacije o njenim programima, osoblju, broju studenata itd.;**

Edukacija u pravosudnim organima obavlja se u okviru Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije koji je organizovan kao posebna organizaciona jedinica Vrhovnog suda Crne Gore.

Centrom rukovodi Izvršni direktor kojeg postavlja predsjednik Vrhovnog suda Crne Gore, uz mišljenje Vrhovnog državnog tužioca na osnovu javnog oglasa.

Uloga Centra je edukacija sudija i državnih tužilaca - organizovano usvajanje i usavršavanje teorijskih i praktičnih znanja i vještina korišćenjem programa koji obezbjeđuju aktivno angažovanje nosilaca pravosudne funkcije tokom edukacije.

Cilj edukacije je sticanje, održavanje i usavršavanje znanja, sposobnosti i vještina nosilaca pravosudnih funkcija koje će omogućiti samostalno, nepristrasno, stručno i efikasno vršenje njihove funkcije u skladu sa etičkim standardima progresije. Nosioci pravosudne funkcije imaju pravo i obavezu da se stručno usavršavaju.

Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima propisana je inicijalna i kontinuirana edukacija kao i stručno usavršavanje nosilaca pravosudnih funkcija i zajednički programi edukacije.

Inicijalna edukacija organizuje se za stručne saradnike u pravosudnim organima (sudovima i tužilaštvima), kao i za diplomirane pravnike koji ispunjavaju opšte uslove za rad u državnim organima i imaju položen pravosudni ispit i ima za cilj njihovu pripremu za vršenje pravosudne funkcije.

Kontinuirana edukacija organizuje se za nosioce pravosudne funkcije i ima za cilj održavanje i usavršavanje znanja, sposobnosti i vještina radi kvalitetnog obavljanja pravosudne funkcije.

Obavezno stručno usavršavanje se, putem posebnih programa, organizuje za nosioce pravosudne funkcije u slučajevima napredovanja, promjene pravne oblasti u kojoj rade, odnosno promjene referata i specijalizacije, uvođenja novih procedura i tehnika rada, kao i u drugim slučajevima.

Zajednički programi edukacije organizuju se za nosioce pravosudne funkcije i predstavnike drugih državnih organa kada je neophodno organizovati edukaciju koja će se odnositi na koordinirano djelovanje više organa u određenoj pravnoj oblasti.

U okviru Centra za organizovanje i sprovođenje edukacije formirana su posebna tijela - Koordinacioni odbor, Programski odbor i Ispitna komisija.

Koordinacioni odbor donosi godišnji program edukacije i plan njegove realizacije u okviru opredijeljenih sredstava; određuje programske odbore za realizaciju posebnih programa edukacije, bira članove tih odbora i određuje broj polaznika edukacije; prati evaluaciju programa; utvrđuje listu stalnih i povremenih predavača; bira članove Ispitne komisije; donosi Poslovnik o svom radu; vrši druge poslove od značaja za edukaciju

Koordinacioni odbor ima sedam članova i to dva iz reda sudija Vrhovnog suda, jedan iz reda zamjenika Vrhovnog državnog tužioca, jedan predstavnik Sudskog savjeta, jedan predstavnik Tužilačkog savjeta, jedan predstavnik Ministarstva pravde i jedan predstavnik Pravnog fakulteta.

Programski odbor ima tri člana. Članove Programskog odbora bira Koordinacioni odbor iz reda stručnjaka za oblast koja je tema posebnog programa edukacije. Programski odbor razrađuje i izvršava posebni program edukacije i utvrđuje plan njegove realizacije; utvrđuje strukturu polaznika; određuje i angažuje predavače sa liste predavača; podnosi izvještaj o realizaciji posebnog programa edukacije Koordinacionom odboru, Sudskom savjetu, Tužilačkom savjetu i Ministarstvu pravde; vodi evidencije o realizaciji posebnih programa edukacije.

Ispitna komisija ima tri člana. Članove Ispitne komisije bira Koordinacioni odbor iz reda predavača za pojedine oblasti koje čine sastavni dio programa inicijalne edukacije. Ispitna komisija organizuje polaganje prijemnog i završnog ispita za inicijalnu edukaciju u skladu sa ovim zakonom.

Koordinacioni odbor za svoj rad odgovara Sudskom i Tužilačkom savjetu, a programski odbori i Ispitna komisija Koordinacionom odboru.

Predavači za edukaciju u pravosudnim organima se određuju iz reda sudija, tužilaca, profesora, domaćih i stranih stručnjaka istaknutih u određenoj pravnoj oblasti.

Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije vodi evidencije o realizovanim programima edukacije; strukturi i broju učesnika programa edukacije; izdatim sertifikatima; stalnim i povremenim predavačima, kao i njihovom angažmanu; strukturi i broju nosilaca pravosudne funkcije koji nijesu učestvovali u edukaciji; drugim podacima koji se odnose na edukaciju.

Centar dostavlja Sudskom savjetu i Tužilačkom savjetu godišnji izvještaj koji sadrži podatke o realizovanim programima edukacije, strukturi i broju učesnika programa, kao i ostale podatke o kojima se vodi evidencija, a koji su od značaja za edukaciju.

Osim Centra ne postoji drugi specijalizovani organ za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija.

### **c) Da li postoji bilo kakav drugi oblik obuke prije stupanja u službu?**

Na pravnim fakultetima u okviru nastavnih programa predviđene su prave klinike na četvrtoj specijalističkoj godini studija. Pravne klinike podrazumijevaju upoznavanje sa praktičnom primjenom prava. Takođe između Vlade Crne Gore i Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore zaključen je Sporazum o Internship programu koji podrazumijeva upoznavanje studenata završne godine sa radom i praksom u državnim organima za određeni vremenski period. Isto tako postoje internship programi Skupštine i Predsjednika Crne Gore sa Univerzitetom Crne Gore u okviru kojeg se biraju i studenti pravnog fakulteta.

## **17. Obuka:**

### **a) Opišite sistem obuke za sudije i državne tužioce. Je li obavezan? U slučaju da je početna obuka obavezni uslov za započinjanje karijere jednog sudije ili tužioca, koji su kriterijumi za odabir za takvu obuku? Ako je uslov da se položi završni ispit, kako je takav ispit organizovan?**

Obuka sudija i državnih tužioca obavlja se u okviru Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, koji je organizovan kao posebna organizaciona jedinica Vrhovnog suda Crne Gore.

Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima propisana je inicijalna i kontinuirana edukacija. Inicijalna edukacija se organizuje za stručne saradnike u pravosudnim organima, kao i za diplomirane pravnike koji ispunjavaju opšte uslove za rad u državnim organima i imaju položen pravosudni ispit i ima za cilj njihovu pripremu za vršenje pravosudne funkcije. Inicijalna edukacija se organizuje na osnovu posebnih programa. Kontinuirana edukacija se organizuje za sudije i tužioce i ima za cilj održavanje i usavršavanje znanja, sposobnosti i vještina radi kvalitetnog obavljanja pravosudne funkcije.

Kontinuirana edukacija se organizuje na osnovu posebnih programa za:

- 1) nosioce pravosudne funkcije koji tu funkciju obavljaju manje od tri godine,
- 2) nosioce pravosudne funkcije koji tu funkciju obavljaju više od tri godine,
- 3) starješine pravosudnih organa.

Programi edukacije su javni i objavljuju se na web stranici Centra i pravosudnih organa kao i na drugi način.

Za organizovanje i sprovođenje edukacije u pravosudnim organima formiraju se posebna tijela u okviru Centra za edukaciju: Koordinacioni odbor, programski odbori i Ispitna komisija. Koordinacioni odbor godišnjim programom na osnovu stvarih potreba i slobodnih mjesta nosilaca pravosudnih funkcija utvrđuje broj polaznika koji će pohađati inicijalnu edukaciju za tu godinu.

Kandidati za inicijalnu edukaciju biraju se na osnovu javnog oglasa koji se objavljuje u prvoj polovini novembra tekuće godine za narednu godinu u najmanje jednom od štampanih medija koji izlaze u Crnoj Gori.

Prijavljeni kandidati polažu prijemni ispit pred ispitnom komisijom, koja na osnovu rezultata postignutih na prijemnom ispitu sačinjava rang listu i kandidati koji ostvare najbolje rezultate na prijemnom ispitu primaju se na inicijalnu edukaciju.

Inicijalna edukacija odvija se kroz predavanja, radionice, okrugle stolove. Nakon završene inicijalne edukacije kandidati polažu završni ispit i o položenom završnom ispitu dobijaju sertifikat.

Lista kandidata koji su položili završni ispit rangirani prema postignutim rezultatima dostavlja se Sudskom i Tužilačkom savjetu i biva posebno cijenjena prilikom izbora, odnosno imenovanja nosilaca pravosudne funkcije - čl. 34 Zakona o edukaciji u pravosudnim organima.

Završni ispit sastoji se iz pisanog i usmenog dijela. Pisani dio završnog ispita obuhvata izradu sudijskih odluka ili akata iz nadležnosti tužioca, a iz krivične, građanske i upravne materije.

U toku 2007. godine 17 kandidata je položilo završni ispit, a 2008. godine njih 15.

Osim navedenih vidova edukacije Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima propisano je i stručno usavršavanje nosilaca pravosudnih funkcija i zajednički programi edukacije.

Obavezno stručno usavršavanje se, putem posebnih programa, organizuje za nosioce pravosudne funkcije u slučajevima napredovanja, promjene pravne oblasti u kojoj rade, odnosno promjene referata i specijalizacije, uvođenja novih procedura i tehnika rada, kao i u drugim slučajevima.

Zajednički programi edukacije organizuju se za nosioce pravosudne funkcije i predstavnike drugih državnih organa kada je neophodno organizovati edukaciju koja će se odnositi na koordinirano djelovanje više organa u određenoj pravnoj oblasti.

Prilikom prvog izbora za sudiju jedan od kriterijuma za izbor jeste stručno usavršavanje, koji je propisan Zakonom o Sudskom savjetu. Taj kriterijum bliže razradjuje Poslovnik Sudskog savjeta, na način da se prilikom izbora cijeni ocjena dobijena na završnom ispitu inicijalne edukacije u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, a pod kriterijumom stručno usavršavanje cijene se završene obuke u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacije.

Takođe, i prilikom napredovanja u službi, u okviru kriterijuma stručno usavršavanje cijene se završene obuke u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije i u organizaciji međunarodnih organizacija, prisustvo seminarima i drugim oblicima edukacije.

**b) Da li postoji nezavisni nacionalni centar za obuku nosilaca pravosudne funkcije i kako je on osnovan? Koja je njegova uloga? Ako postoji više od jednog, je li obuka usklađena? Kako su osigurani finansiranje centra/centara i obuka?**

U skladu sa Projektom reforme pravosuđa Vlade Republike Crne Gore iz 1998. godine, juna 2000. godine formiran je Centar za obuku sudija Republike Crne Gore.

Osnivači su bili Ministarstvo pravde Crne Gore, Udruženje sudija Crne Gore, Institut za otvoreno društvo, SOROS - Crne Gore, i Američko udruženje pravnika - inicijativa za Centralnu i istočnu Evropu (ABA/CEELI).

2006. godine donijet je Zakon o edukaciji u pravosudnim organima, kojim je Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije definisan kao posebna organizaciona jedinica Vrhovnog suda Crne Gore.

Uloga Centra je edukacija sudija i državnih tužilaca, kao i lica koja se pripremaju za vršenje pravosudne funkcije u cilju usvajanja i usavršavanja teorijskih i praktičnih znanja i vještina koje će omogućiti samostalno, nezavisno, nepristrasno, stručno i efikasno vršenje njihove funkcije u skladu sa etičkim standardima profesije.

Osim Centra ne postoji drugi specijalizovani organ za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija.

Treba posebno napomenuti da je u svim oblastima Centar do sada saradjivao sa velikim brojem relevantnih partnera (Evropska Unija/Evropska agencija za rekonstrukciju, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju-OEBS, Savjet Evrope, Fondacija Institut za otvoreno društvo-Soros, Checchi and Company Consulting, Inc./USAID, UNDP, itd.). U oblasti obrazovanja o ljudskim pravima i standardima Savjeta Evrope, Centar je saradjivao sa organizacijama koje su specijalizovane za izvođenje ovakvih programa: dakle, prije svega, sa Savjetom Evrope, zatim AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), CEDEM-om (Centar za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori) iz Podgorice, i sl.

Takođe, Centar je u saradnji sa drugim institucijama u Crnoj Gori kao što su Uprava za kadrove i Policijska akademija organizovao zajedničke programe edukacije.

Sredstva za finansiranje edukacije obezbeđuju se kao posebna stavka u okviru budžeta Vrhovnog suda Crne Gore, kao i donacija, poklona i drugih izvora - čl. 11 Zakona o edukaciji u pravosudnim organima.

### **c) Koji objekti za obuku i programi za obuku postoje? Da li programi za obuku uključuju i početnu i kontinuiranu obuku?**

Centar za edukaciju ima prostorije u zgradi čiji je vlasnik Agencija za izgradnju i razvoj Podgorice - Opština Podgorica u kojoj su smješteni i drugi državni organi. Ukupan poslovni prostor sa kojim raspolaže Centar sastoji se od dvije kancelarije i male konferencijske sale i iznosi ukupno 75 m<sup>2</sup>, dok sale za obuku koriste zajedno sa Upravom za kadrove.

Programi za obuku uključuju početnu i kontinuiranu obuku.

Edukacija u pravosudnim organima se organizuje na osnovu godišnjeg programa i posebnih programa edukacije, u skladu sa Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima.

### **d) Opišite sistem obuke za pravnike?**

Prema članu 5 Zakona o advokaturi, pravo upisa u imenik advokata ima lice koje ispunjava, između ostalog, i uslov da je položilo pravosudni i advokatski ispit. Pravo na polaganje advokatskog ispita ima lice sa položenim pravosudnim ispitom. Na advokatskom ispitu provjerava se poznavanje zakonskih propisa koji uređuju advokatsku djelatnost, Statuta Advokatske komore i Kodeksa advokatske etike.

Advokatski ispit polaže se pred Komisijom za polaganje advokatskog ispita, koju obrazuje predsjednik Advokatske komore. Način rada i odlučivanja Komisije za polaganje advokatskog ispita propisuje se Statutom Advokatske komore. Program i način polaganja advokatskog ispita propisuje nadležni organ Advokatske komore.

Briga o stručnom usavršavanju advokata je, prije svega, obaveza svakog advokata pojedinačno, i ista je propisana Kodeksom advokatske etike, kao uslov za stručno i savjesno obavljanje profesije. Prema Kodeksu, advokat je dužan da u radu postupa stručno, sa znanjem za koje je kvalifikovan. Advokat treba stalno da prati propise, pravnu praksu i stručnu literaturu i da obnavlja, usavršava i proširuje svoje pravno i opšte obrazovanje.

Advokatska komora podstiče i potpomaže edukaciju svojih članova-advokata, kroz razne oblike: organizovanjem seminara, predavanja, okruglih stolova i sličnog. U ovoj godini, u suorganizaciji Advokatske komore, održan je u Podgorici jedan trodnevni seminar, kao i jedno stručno predavanje, na kojima je aktivno učešće uzeo veliki broj advokata. Osim toga, advokatska komora je u više navrata upućivala veći broj svojih članova na seminare u organizaciji nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija, državnih organa i drugih subjekata.

Advokatska komora planira da ove jeseni organizuje edukaciju – učenje engleskog jezika za jedan broj prijavljenih i zainteresovanih članova-advokata, kao i advokatskih pripravnika.

Advokatska komora donijela je i poseban Program obuke advokatskih pripravnika, kojim je akcenat edukacije stavljen na njihove principale – advokate kod kojih obavljaju praksu, na način što bi principali bili obavezni da ih što bolje pripreme za samostalno obavljanje ove djelatnosti u najskorijoj budućnosti.

**e) Je li jezička obuka jedan aspekt obuke sudija, državnih tužilaca i advokata?**

Jedan od aspekata obuke sudija i državnih tužilaca je i jezička obuka.

Način i oblici edukacije crnogorskih sudija i državnih tužilaca uređeni su Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima. Državni tužioci Crne Gore postali su ciljna grupa Centra za edukaciju donošenjem tog zakona koji je stupio na snagu 1. januara 2007. godine. Advokati nisu ciljna grupa za edukaciju u Centru.

Od svog osnivanja 2000.godine Centar je organizovao više kurseva stranih jezika.

2003.godine Centar je započeo kurseve francuskog jezika za sudije i stručne saradnike u sudovima u saradnji i uz podršku Francuskog kulturnog centra iz Crne Gore. Kursevi su organizovani za sjeverni i južni region Crne Gore.

U toku 2005. godine nastavilo se sa pomenutom saradnjom i organizovani su kursevi francuskog jezika za 15 zainteresovanih sudija iz centralnog regiona Crne Gore.

Tokom perioda od 2004. do 2006.godine u okviru projekta „Podrška Centru za obuku sudija“ Evropske agencije za rekonstrukciju organizovan je veliki broj prvostepenih kurseva engleskog jezika u svim sudovima u Crnoj Gori. Takođe, u okviru istog projekta Centar je organizovao specijalizovani kurs engleskog jezika pravne terminologije za deset sudija i stručnih saradnika koji imaju visok nivo znanja engleskog jezika.

Crnogorskim nosiocima pravosudne funkcije omogućeno je pohađanje kurseva stranih jezika i u organizaciji Uprave za kadrove Crne Gore.

**f) Da li se organizuju specifični kursevi za obuku sudija u novim oblastima kao što su privredno pravo, kompjuterski kriminal, finansijski kriminal, zakonodavstvo EU, sudska praksa ECHR, itd., ali takođe i vezano za etiku u pravosuđu, kao i o osnovnim pravima? Ima li kontinuirane obuke za sudije?**

U okviru Centra za obuku sudija, sada Centra za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija u periodu od 2002. do 2009. godine organizovane su obuke u oblasti privrednog prava, kompjuterskog kriminala, finansijskog kriminala, zakonodavstva Evropske unije i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava.

U februaru 2003.godine pet sudija (osnovnih sudova, Višeg suda u Podgorici i Privrednog suda u Podgorici) učestvovalo je na seminaru o intelektualnoj svojini u Beogradu, u organizaciji Ekonomske komisije Ujedinjenih Nacija.

U martu 2003.godine Centar je organizovao seminar o pranju novca u saradnji sa Američkim advokatskim udruženjem - Pravna inicijativa za centralnu i istočnu Evropu, u Podgorici. Takođe,



tokom mjeseca marta u okviru Tempus projekta "Evropski prostor pravde", koji je organizovan od strane Univerziteta Bolonje-Centro per l'Europa Centro Orientale e Balcanica, a u saradnji sa Ministarstvom pravde Republike Crne Gore, Univerzitetom Crne Gore i Centrom za obuku sudija Republike Crne Gore organizovan je kurs sa tematikom evropskog prava.

U maju 2003.godine Centar je organizovao seminar za sudije privrednih sudova, u Podgorici.

Tokom jula 2003.godine Centar je organizovao dva seminara o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u Tivtu i Cetinju za sudije iz sudova južnog dijela Republike, u saradnji i uz podršku Savjeta Evrope, u okviru projekta "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima".

U septembaru 2003.godine Centar je organizovao seminar o pranju novca u saradnji sa američkim Ministarstvom finansija.

Tokom oktobra 2003.godine Centar je organizovao dva seminara o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u Bijelom Polju za sudije iz sudova sjevernog dijela Republike, u saradnji sa Savjeta Evrope, a u okviru projekta "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima". Takođe, u oktobru Centar je organizovao konferenciju o članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima u saradnji sa Savjeta Evrope i Evropske agencije za rekonstrukciju.

U novembaru 2003.godine Centar je organizovao jedan seminar o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u Bijelom Polju za sudije iz sudova sjevernog dijela Republike, u saradnji i uz podršku Savjeta Evrope – (projekat podržan od strane Savjeta Evrope, ime projekta: "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima").

Decembar 2003. – Centar je organizovao jedan seminar o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u Podgorici (za sudije iz sudova centralnog dijela Republike) u saradnji i uz podršku Savjeta Evrope – (projekat podržan od strane Savjeta Evrope, ime projekta: "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima").

Februar 2004. – Centar je organizovao dva seminara o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u Podgorici (za sudije iz sudova centralnog dijela Republike) u saradnji i uz podršku Savjeta Evrope – (projekat podržan od strane Savjeta Evrope, ime projekta: "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima").

Februar 2004. (EAR) – Centar je organizovao seminar o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i najnovijoj reformi krivičnog zakonodavstva u Crnoj Gori, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Igalu.

Mart 2004. – Centar je organizovao posljednji u nizu seminara o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima na Prčanju, u Kotoru (za sudije Vrhovnog i Ustavnog suda Crne Gore) u saradnji i uz podršku Savjeta Evrope – (projekat podržan od strane Savjeta Evrope, ime projekta: "Obuka sudija u Republici Crnoj Gori o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima") - EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

April 2004. (EAR) – Centar je organizovao seminar o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i najnovijoj reformi krivičnog zakonodavstva u Crnoj Gori, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Bečićima - EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Maj 2004. – Centar obezbijedio predavača i učešće osam sudija na seminaru o balansu između slobode izražavanja i drugih ljudskih prava, organizovanom od strane Savjeta Evrope i Evropske agencije za rekonstrukciju, u Kumboru - EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Avgust 2004. – Centar organizovao selekciju i učešće pet crnogorskih sudija u školi ljudskih prava u Pragu (na Ceeli Institutu-ABA/Ceeli), organizovano i podržano od strane OEBS-a – EKLJP.

Septembar 2004. (EAR) – Centar je organizovao seminar o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i novom crnogorskom Zakonu o parničnom postupku i Zakonu o izvršnom postupku, u

saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Bijeloj.

Septembar 2004. (EAR) – Centar organizovao seminar u Podgorici o pravu Evropske Zajednice i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima za sudije privrednih sudova u Crnoj Gori i deset sudija učesnika studijske posjete Savjetu Evrope, Strazburu, koju je takođe organizovao Centar.

Septembar 2004. (EAR) – Centar je organizovao studijsku posjetu Savjetu Evrope/Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu za 10 sudija (2 iz Vrhovnog suda Crne Gore, 2 iz Višeg suda u Podgorici, 2 iz Višeg suda u Bijelom Polju, 2 iz Privrednog suda u Podgorici i 2 iz Privrednog suda u Bijelom Polju) EKLJP – sudska praksa

Oktobar 2004. – Centar organizovao seminar u Igalu na temu “Obuka trenera”, za sudije-predavače na seminarima o članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, iz Crne Gore i Srbije, seminar podržan od strane Savjeta Evrope.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2004. (EAR) - Centar je organizovao seminar o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijesti i slobodi udruživanja i okupljanja – standardi Evropske konvencije o ljudskim pravima i nacionalno zakonodavstvo i praksa, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Herceg Novom.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2004. – Centar organizovao učešće 15 sudija na seminaru o ljudskim pravima (zapravo o dokumentima Ujedinjenih Nacija u ovom kontekstu), u Herceg Novom. Glavni organizator seminara je kancelarija UNDP-ja (United Nations Development Program) iz Beograda. Centar je obezbijedio i organizovao održavanje ovog skupa u prostorijama Osnovnog suda u Herceg Novom.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2004. – Centar organizovao učešće 6 crnogorskih sudija na seminaru posvećenom Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i nekim njenim krivičnim aspektima, u Budvi. Glavni organizator seminara je Društvo sudija Srbije.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Februar 2005. (EAR) – Centar je organizovao seminar o porodičnom pravu i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Herceg Novom.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Februar 2005. – Centar je organizovao učešće 5 sudija na seminaru o pranju novca i finansiranju terorizma (praktične studije slučaja i razmjena iskustava), u Beogradu. Glavni organizator seminara je Pravosudni centar Srbije u saradnji sa Akademijom za evropsko pravo iz Trira.- PRANJE NOVCA

Februar 2005. – Centar je obezbijedio učešće 5 sudija na seminaru o balansu između slobode izražavanja i drugih ljudskih prava, organizovanom od strane Savjeta Evrope i Evropske agencije za rekonstrukciju, u Herceg Novom, Igalu.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Mart 2005. – direktor Centra učestvovao u radionici održanoj u Podgorici u okviru Regionalnog CARDS projekta 2003, Modul 4 , Pravosuđe, na temu »Uvod u pravo EU i pravosudni sistem EU«.- ZAKONODAVSTVO EU

April 2005. (EAR) - Centar organizovao seminar o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i reformi krivičnog zakonodavstva u Crnoj Gori, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Herceg Novom, Igalu.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

April 2005. – direktor Centra učestvovao na radionici sa temom »Uvod u pravo EU i pravosudni sistem EU, Saradnja između institucija EU i nacionalnih sudova i vlasti, poseban fokus na međupresudu i Zakon o konkurenciji EU« održanom u Beogradu u okviru Regionalnog CARDS projekta 2003, Modul 4, Pravosuđe. Ovaj skup je bio svojesvrсна priprema za studijsku posjetu Evropskom sudu pravde u Luksemburgu u kojoj je direktor Centra učestvovao sa još 3 sudije Vrhovnog suda RCG.- ZAKONODAVSTVO EU

April 2005. – direktor Centra učestvovao u studijskoj posjeti Evropskom sudu pravde u Luksemburgu zajedno sa 3 sudije Vrhovnog suda RCG. Posjeta je organizovana u okviru Regionalnog CARDS projekta 2003, Modul 4, Pravosuđe.- ZAKONODAVSTVO EU

Jun 2005. – Centar u saradnji sa Savjetom Evrope, Pravosudnim centrom iz Srbije i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi) organizovao specijalizovani seminar za stručne saradnike iz Vrhovnih i Ustavnih sudova Crne Gore i Srbije i Suda Državne zajednice Srbija i Crna Gora, o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (EKLJP) - pojedinim članovima i aspektima Konvencije, u Igalu. Ovaj seminar je nastavak serije seminara o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima organizovanih uz podršku Savjeta Evrope širom Crne Gore za sve sudije, počevši od 2003. god.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Jun 2005. (EAR) – Centar je organizovao seminar o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i reformi krivičnog zakonodavstva u Crnoj Gori, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava u Crnoj Gori (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Igalu.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Jul 2005. - direktor Centra učestvovao na radionici održanoj na Sv. Stefanu u okviru Regionalnog CARDS projekta 2003, Modul 4 , Pravosuđe, na temu „Efekti i tumačenje prakse Evropskog suda pravde i uticaj prava EU na nacionalnom nivou i zaštita fundamentalnih prava od strane Evropskog suda pravde i Evropskog suda za ljudska prava“. - ZAKONODAVSTVO EU

Novembar 2005. (EAR) – Centar organizovao seminar o slobodi izražavanja, pravu na poštovanje privatnog života i pravu na pravično suđenje prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Budvi. EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2005. – Centar organizovao i obezbijedio učešće grupe crnogorskih sudija na seminaru organizovanom u Podgorici od strane OEBS-a u okviru projekta o suzbijanju organizovanog kriminala-izgradnja kapaciteta crnogorskog sudstva. Tema seminara je bila cyber kriminal i pranje novca, istražne tehnike i procesuiranje predmeta. Učešće je obezbijeđeno u okviru posebnog šesto-mjesečnog projekta podrške Centru od strane OEBS-a.- KOMPJUTERSKI KRIMINAL I PRANJE NOVCA

Mart 2006. – Centar organizovao seminar o javnim nabavkama, pravu konkurencije i pravima intelektualne svojine, u Budvi, u saradnji sa CARDS regionalnim projektom 2003. Seminar je bio organizovan za sve zainteresovane crnogorske sudije i naglasak je bio na regulativi EU u ovim oblastima.- ZAKONODAVSTVO EU

Maj 2006. (EAR) - Centar organizovao seminar o pravu zaštite životne sredine i zaštiti potrošača, u Podgorici, u saradnji sa CARDS regionalnim projektom 2003. Seminar je bio organizovan za sve zainteresovane crnogorske sudije i naglasak je bio na regulativi EU u ovim oblastima.- ZAKONODAVSTVO EU

Jun 2006. (EAR) - Centar organizovao seminar o materijalnim i procesnim obavezama prema članu 2 i 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Igalu.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Jul 2006. – Centar organizovao seminar o članu 3, 8 i članu 1 Protokola 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima u Igalu. Seminar je organizovan za sudije-predavače u oblasti Konvencije iz

Crne Gore i Srbije i za određeni broj sudija Vrhovnog suda Crne Gore. Seminar je realizovan uz podršku Savjeta Evrope, a u saradnji sa Pravosudnim centrom iz Srbije.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Oktober 2006. - Centar organizovao seminar o pravu na pravično suđenje prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, u saradnji sa Savjetom Evrope, Centrom za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i AIRE Centrom iz Londona (Centar za pružanje pravne pomoći u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), u Bečićima.- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Oktober 2006. – Centar posredovao i obezbijedio učešće za 5 sudija Vrhovnog suda, i sudija Osnovnog suda u Herceg Novom, na seminaru o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima za trenere, organizovanog od strane Generalnog direktorata za ljudska prava Savjeta Evrope .- EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2006. – Organizovan seminar na temu „Pomorsko pravo“ za sudije Privrednog suda u Podgorici i sudije Apelacionog suda RCG uz podršku Checchi and Company Consulting, Inc. / USAID.

Januar 2007. - U saradnji sa britanskim AIRE Centrom (Centar za pružanje savjetodavnih usluga u pogledu zaštite ljudskih prava u Evropi), a uz podršku Fondacije Institut za otvoreno društvo-Soros, izvršena je distribucija svim sudijama i tužiocima u CG biltena »Praksa Evropskog suda za ljudska prava«, za mjesec januar i februar 2007.- SUDSKA PRAKSA- EKLJP/EHCR

Mart 2007. - U saradnji sa Regionalnim CARDS projektom u oblasti reforme pravosuđa, Centar je obezbijedio učešće crnogorskih sudija na okruglim stolovima u oblasti zaštite potrošača i zaštite životne sredine.- ZAKONODAVSTVO EU

Novembar 2007. – Centar je u Podgorici organizovao okrugli sto na temu »Zaštita prava na suđenje u razumnom roku«, u saradnji sa Ministarstvom pravde CG i OEBS-Misijom u Crnoj Gori. Okrugli sto je organizovan za predsjednike svih sudova u CG, sudije Vrhovnog suda CG i državne tužioce. - EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA – sudska praksa

Decembar 2007 - Centar obezbijedio učešće jednog sudije Vrhovnog suda Crne Gore i jednog zamjenika Vrhovnog državnog tužioca na Međunarodnoj Konferenciji o anti-korupcijskim mjerama i ulozi pravosuđa, u Zagrebu. Konferencija je organizovana od strane Pravosudne Akademije Ministarstva pravde Hrvatske u saradnji sa TAIEX-om.- KORUPTIVNA KRIVIČNA DJELA

Decembar 2007 - Centar obezbijedio učešće dvoje crnogorskih sudija na seminaru organizovanom od strane Mađarskog Regionalnog Centra za Konkurenciju i Mađarske Pravosudne Akademije, u Budimpešti. Tema seminara – Osnovi evropskog prava konkurencije.- ZAKONODAVSTVO EU

Februar 2008. - Centar je organizovao učešće jednog sudije Privrednog suda u Podgorici na regionalnoj konferenciji u Banja Luci. Tema konferencije je bila: "Stečaj - zakonodavstvo i praksa". Konferencija je organizovana u organizaciji centara za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine uz podršku Agencije za tehničku saradnju Njemačke („GTZ“). – PRIVREDNO PRAVO.

Septembar 2008. - U Ulcinju, u saradnji sa TRIM MNE projektom EU kojim upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju/EU i Ministarstvom za ekonomski razvoj Crne Gore, Centar je organizovao radionicu na temu "Prezentacija novog pravnog okvira u oblasti intelektualne svojine". Cilj radionice je bio omogućavanje boljeg razumijevanje novog pravnog okvira u oblasti intelektualne svojine, od strane predstavnika državne uprave i sudskog sistema. Glavne teme o kojima se diskutovalo tokom radionice bile su direktno vezane za Zakon o patentima, Zakon o žigovima i Zakon o geografskom porijeklu.– PRIVREDNO PRAVO.

Septembar/Oktobar 2008. – U Budvi/Bečićima, u saradnji sa TRIM MNE projektom EU kojim upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju i Ministarstvom za ekonomski razvoj, Centar je organizovao manji skup tj. radionicu na temu "Politika konkurencije", koja je imala za cilj upoznavanje učesnika sa osnovnim elementima evropskog i crnogorskog prava o konkurenciji. Na istoj su učestvovali sudije Privrednog suda u Bijelom Polju i tužioc i savjetnik iz sljedećih državnih tužilaštava: Osnovnih Podgorica, Berane, Bijelo Polje i Rožaje.

Novembar 2008. – U Podgorici, u okviru tzv. "twinning" projekta podrške Centru od strane EU (naziv projekta: "Savjetodavna podrška edukaciji tužilaca u Crnoj Gori") je za tužioce i predstavnike policije organizovan seminar na temu "Kompjuterski kriminal". Skupu su prisustvovali tužioci i savjetnici iz sljedećih državnih tužilaštava: Višeg u Podgorici, Osnovnih na Cetinju i u Podgorici, Baru, Rožajama i Nikšiću, kao i službenici Uprave policije.- KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Novembar 2008. – seminar "Pravo EU/pravni sistem EU: instrumenti, karakteristike i fundamentalni principi" u organizaciji Centra i EIPA/Evropski institut za javnu upravu iz Luksemburga.

Februar 2009. - u organizaciji Centra i EIPA/Evropski institut za javnu upravu iz Luksemburga organizovan seminar za sudije i tužioce na temu "Organizacija, funkcionisanje, pravna sredstva i postupci pred evropskim sudovima.

Mart 2009. –U Podgorici, u saradnji sa TRIM MNE projektom EU kojim upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju i Ministarstvom za ekonomski razvoj, Centar je organizovao seminar na temu "Sudska praksa o pravu konkurencije". Organizovano je učešće sudija i stručnih saradnika iz Privrednog suda u Podgorici i Bijelom Polju, Višeg suda u Podgorici, Osnovnih sudova u Podgorici i Herceg Novom, kao i savjetnika iz Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici. Cilj seminara je bio upoznavanje učesnika sa sudskom praksom prava konkurencije. - PRIVREDNO PRAVO

April 2009. - U Podgorici, u saradnji sa TRIM MNE projektom EU kojim upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju i Ministarstvom za ekonomski razvoj, Centar je organizovao seminar na temu "Sistematsko uvođenje u pravo konkurencije". Organizovano je učešće sudija i stručnih saradnika iz Privrednog suda u Podgorici i Bijelom Polju, Višeg suda u Podgorici, Osnovnih sudova u Podgorici, Cetinju, Baru, kao i savjetnika iz Osnovnog i Višeg državnog tužilaštva u Podgorici. - PRIVREDNO PRAVO

April 2009. - seminar "Pravo EU/pravni sistem EU: instrumenti, karakteristike i fundamentalni principi" u organizaciji Centra i EIPA/Evropski institut za javnu upravu iz Luksemburga.

Jun 2009. - u organizaciji Centra i EIPA/Evropski institut za javnu upravu iz Luksemburga organizovan seminar za sudije i tužioce na temu "Organizacija, funkcionisanje, pravna sredstva i postupci pred evropskim sudovima.

Februar 2009.- seminar za sudije i saradnike Privrednog i Apelacionog suda iz Podgorice na temu "Pomorsko pravo", u okviru projekta "Podrška Centru za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije od strane Vlade kraljevine Holandije"- PRIVREDNO PRAVO

Pored gore navedenih održano je još 4 seminara trening trenera (ToT) za domaće predavače iz oblasti EKLJP ( 2 u prošloj i 2 u ovoj godini). Učesnici su pet izabranih sudija Vrhovnog suda i pet izabranih državnih tužioca. - EKLJP

Jul 2009.- seminar o članovima 2, 3 i 5 EKLJP , u Podgorici za tužioce. Predavači su bili obučeni domaći treneri iz oblasti EKLJP.

### **g) Koliko ima i koje su vrste specijalizovanih sudija i tužilaca?**

U skladu sa Zakonom o sudovima postoje dvije vrste specijalizovanih sudova, i to dva privredna suda i upravni. U privrednim sudovima u skladu sa Odlukom o broju sudija u sudovima u Crnoj Gori je 24 sudije i predsjednici sudova, a u Upravnom sudu 8 sudija i predsjednik suda.

Pri višim sudovima postoje Specijalizovana odjeljenja za sudjenje za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina. U tim Odjeljenjima rade 8 specijalizovanih sudija i 3 istražne sudije.

Godišnjim rasporedom u svakom sudu se određuje u kojoj oblasti koji sudija radi (krivična, građanska, vanparnica, izvršno). Praksa je da sudije u određenoj oblasti rade kontinuirano, pa se na taj način vrši specijalizacija sudija po materijama.

Specijalizacija tužilaca, uslovljena je, najprije, činjenicom da je u Vrhovnom državnom tužilaštvu Crne Gore obrazovano Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kojim rukovodi Specijalni tužilac. Osim ovog, kod Vrhovnog državnog tužilaštva Crne Gore postoji Odjeljenje za međunarodnu saradnju, kao i Odjeljenje koje ima svoje nadležnosti u građanskoj i upravnoj oblasti. Pored specijalnog tužioca, poslove u Odjeljenju obavlja i 5 zamjenika specijalnog tužioca koji su specijalizovani za poslove suzbijanja navedenih oblika kriminala. U Odjeljenju za međunarodnu saradnju, poslove obavlja jedan zamjenik tužioca.

**h) Da li postoji osposobljavanje tokom službe ? Je li obavezno? Molimo opišite opseg i koliko često se vrši.**

U Centru za edukaciju vrši se kontinuirana obuka sudijai državnih tužilaca tokom službe.

U skladu sa Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima konituirana obuka predstavlja pravo i dužnost sudije i državnog tužioca.

Kontinuirana edukacija je uslovljena brojnim novodonijetim zakonima i potrebom da se sudska praksa u Crnoj Gori usaglasi sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, Evropskim sudom pravde.

Edukacija se obavlja kroz seminare, radionice, strudijske posjete, okrugle stolove, konferencije.

**i) Koji procenat sudija, tužilaca i drugog osoblja u pravosudnom sektoru je dobio dodatnu obuku tokom prošlih 5 godina (u poređenju sa profesijom u cjelini)?**

U okviru projekta "Podrška Centru za obuku sudija" od strane Evropske Agencije za rekonstrukciju/EU u periodu od jula do decembra 2005. godine sprovedeno je istraživanje o sudijama i stručnim saradnicima i njihovoj obuci, uz stručnu pomoć Centra za preduzetništvo i ekonomski razvoj Crne Gore. Istraživanje je rezultiralo izdavanjem publikacije koja sadrži rezultate, uz grafički prikaz istih. Evidencija iz marta mjeseca 2005. godine pokazala je da je ukupno 219 sudija (93,59% od ukupnog broja sudija u Crnoj Gori) učestvovalo na seminarima koje je organizovao Centar za obuku sudija, kao i 69 stručnih saradnika (85,2%od ukupnog broja stručnih saradnika u Crnoj Gori).

Za period od 2005-2009 ne postoji slično istraživanje. Centar uredno vodi evidenciju o učešću sudija (od januara 2007. i državnih tužilaca) u aktivnostima koje Centar realizuje.

Trenutno u Crnoj Gori ima 249 sudija i 89 državnih tužilaca. Od ukupnog broja sudija (249) u raznim aktivnostima obuke Centra u periodu od 2005-2009 učestvovalo je 193 sudije tj. 77,2% od ukupnog broja istih.

Državni tužioci su Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima uvršteni u ciljnu grupu Centra. Od stupanja na snagu pomenutog zakona tj. od januara 2007. godine, Centar uredno vodi i evidenciju o učešću državnih tužilaca u aktivnostima obuke Centra. U periodu od 2007-2009 od ukupnog broja državnih tužilaca (89) u aktivnostima obuke Centra učestvovalo je 75 državnih tužilaca tj. 84,3% od ukupnog broja istih.

**18. Administrativno osoblje:**

**a) Da li oni dobijaju određeno početno i stručno obrazovanje (za upravljanje predmetima, IT, odnosi s javnošću, itd.)? Koja institucija je zadužena za te obuke?**

Opšti uslovi i vrsta stručne spreme koju moraju ispunjavati državni službenici i namještenici za raspored na radno mjesto, propisani su Zakonom o državnim službenicima i namještenicima i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u državnom tužilaštvu. Stručnu spremu državni službenici i namještenici stiču u okviru obrazovnog sistema Crne Gore. Osim propisane stručne spreme, državni službenici i namještenici moraju pred komisijom Ministarstva pravde položiti stručni ispit kojim se provjerava njihovo stručno znanje potrebno za obavljanje poslova u državnim organima. Državni službenici u sudovima i tužilačkoj organizaciji: sekretari, stručni saradnici i savjetnici, pored državnog ispita polažu i pravosudni ispit pred ispitnom komisijom Ministarstva pravde.

Dalje stručno usavršavanje i specijalističke obuke za državne službenike i namještenike zaposlene u pravosuđu sprovodi se kod Uprave za kadrove u skladu sa Programom stručnog usavršavanja državnih službenika i namještenika. Pravo prijavljivanja na teme iz Programa stručnog usavršavanja državnih službenika i namještenika imaju svi zaposleni, kako u organima državne uprave, tako i administrativno osoblje. Što se tiče administrativnog osoblja najčešće su pohađali sledeće obuke: Upravljanje vremenom, Kancelarijsko poslovanje, Vještine komunikacije sa strankama, Upravljanje stresom na radnom mjestu, Rješavanje konfliktnih situacija, Uvođenje načela rodne ravnopravnosti u praksu kao i kurseve stranih jezika i upotrebe računara i informacionih sistema. U sklopu realizacije Pravosudnog informacionog sistema (PRIS) vrši se inicijalna obuka za rad na računaru i obuka za primjenu programskog rješenja PRIS-a. Svi korisnici ovog informacionog sistema do kraja 2009.godine biće obučeni za rad u njemu.

**b) Koju opremu (kompjuteri, imejl, faks i sl.) administrativno osoblje ima na raspolaganju za obavljanje svojih funkcija?**

U svim pravosudnim institucijama administrativno osoblje raspolaže neophodnom opremom (računari, printeri, skeneri, kopir aparati, telefaks i dr.) potrebna za obavljanje svojih poslova. Elektronsku poštu je moguće ostvariti na svim lokacijama putem interneta korišćenjem modemske veze, dok je pristup internetu kroz konekciju na MipNet (brzu računarsku vezu) obezbijeđen u ovom trenutku na lokacijama navedenim u tabeli u prilogu odgovora. Navedene institucije pravosuđa s obzirom na broj zaposlenog osoblja predstavljaju 80 % sistema. Do kraja godine MipNet konekcija biće obezbijeđena u svim institucijama pravosuđa. U toku je implementacija Pravosudnog informacionog sistema, kojim će do kraja 2009. biti omogućeno da se poslovi unutar ministarstva pravde, sudova tužilaštava i zavoda za izvršenje sankcija u cjelosti vode na računarima. Zavisno od poslova koje obavljaju administrativno osoblje pored pravosudnog informacionog sistema (Pris), radi u računovodstveno-informacionom sistemu (Sap) i kadrovskom informacionom sistemu (Kis).

U sklopu reforme pravosuđa kroz implementaciju informacionog sistema u okviru Ministarstva pravde, sudova, tužilaštava, prekršaja i Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija povećaće se efikasnost, efektivnost u radu i administrativni kapaciteti navedenih institucija. Kroz realizaciju reformskih aktivnosti do kraja godine će biti sproveden postupak javnih nabavki u cilju kupovine neophodne računarske opreme kojom će se zamijeniti postojeća oprema starija od 5 godina i izvršiti nabavka neophodne nove opreme u vrijednosti 700 000 €. Na ovaj način početkom iduće godine svih 1100 korisnika Pris imaće novu, odnosno opremu koja nije starija od 2 godine.

Kako je u svakodnevnom radu sudija i njihovih saradnika uključujući i administrativno osoblje potreban brz pristup propisima i sudskoj praksi u sudovima su instalirani katalozi propisa IngPro i Nespa (Službeni list). IngPro je distribuirana instalacija po radnim stanicama. Održavanje i ažuriranje ovog sistema zahtjeva direktno pristupanje svakoj radnoj stanici i ažuriranje sa CD-a.

Nespa je katalog propisa koji nezahtjeva velike hardverske resurse i gdje ima uslova instalacija je urađena centralizovano (zgrada Vrhovnog suda).

Takođe treba istaći da je aministrativno osoblje aktivno uključeno u postupku ažuriranja web stanica ministarstva pravde - [www.pravda.gov.me](http://www.pravda.gov.me) - na kojoj se nalaze aktuelni podaci o događajima vezanim za ministarstvo, strateški dokumenti, zakoni koji su donešeni u ovoj oblasti, nacrti i predlozi zakona, organizacija ministarstva, vodiči za građane, ankete i dr.; [www.vrhsudcg.gov.me](http://www.vrhsudcg.gov.me), [www.sudovi.co.me](http://www.sudovi.co.me), [www.apelacionisudcg.gov.me](http://www.apelacionisudcg.gov.me) i [www.upravnisud.org](http://www.upravnisud.org) – za sve sudove aktuelni događaji, podaci o sudovima, sudijama, izvestaji o radu bilten; [www.sudskisavjet.gov.me](http://www.sudskisavjet.gov.me) – podaci o radu Sudskog savjeta, aktuelnosti, obavjestenja sa sjednica, izvjestaji o radu, propisi i obrasci; [www.crps.co.me](http://www.crps.co.me) – centralni registar Privrednog suda u Podgorici, pregled privrednih subjekata, propisi i uputstva za registraciju.

Lokacija	Modem	Router	Kapacitet link-a	Napomena
Vrhovni sud Podgorica	Da	Da	2Mbps	Zgrada Vrhovnog suda
Apelacioni sud Podgorica			2Mbps	
Upravni sud Podgorica			2Mbps	
Viši sud Podgorica			2Mbps	
Vrhovno državno tužilaštvo	Da	Da	2Mbps	Zgrada Vrhovnog državnog tužilaštva
Više državno tužilaštvo	Da	Da	2Mbps	
Specijalno odjeljenje za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala	Da	Da	2Mbps	
Privredni sud Podgorica	Da	Da	2Mbps	
Viši sud Bijelo Polje	Da	Da	512 Kbps	Zgrada Višeg suda u Bijelom Polju
Osnovni sud Bijelo Polje			512 Kbps	
Više državno tužilaštvo Bijelo Polje	Da	Da	512 Kbps	
Osnovno državno tužilaštvo Bijelo Polje	Da	Da	512 Kbps	
Privredni sud Bijelo Polje	Da	Da	512 Kbps	
Zavod za izvršenje krivičnih sankcija Bijelo Polje	Da	Da	512 Kbps	
Osnovni sud Kolašin	Da	Da	1 Mbps	
Osnovno državno tužilaštvo Kolašin	Da	Da	1Mbps	
Osnovni sud Žabljak	Da	Da	512 Kbps	
Osnovni sud Nikšić	Da	Da	512 Kbps	
Osnovno državno tužilaštvo Nikšić	Da	Da	512 Kbps	



Osnovni sud Danilograd	Da	Da	512 Kbps	
Zavod za izvršenje krivičnih sankcija Spuž	Da	Da	512 Kbps	
Sekretarijat sudskog savjeta	Da	Da	2Mbps	
Ministarstvo pravde	Da	Da	2Mbps	

**c) Da li se arhivama dobro upravlja i jesu li kompjuterizovane? Ima li dovoljnog i direktnog pristupa bazama pravnih podataka?**

Arhiviranje, čuvanje i izdvajanje predmeta propisano je Sudskim poslovníkom. Pravosnažno riješeni predmeti arhiviraju se i čuvaju na osnovu naredbe koju potpisuje sudija ili za to ovlašćeni službenik suda koji na omotu predmeta svojim potpisom na štambilju određuje da je predmet za arhiviranje.

Formiraju se dvije vrste arhiva: priručni i opšti arhiv. Priručni arhiv se nalazi u sastavu pisarnice, po pravilu u posebnoj prostoriji. U priručnom arhivu završeni predmeti se drže najduže dvije godine, a zatim predaju opštem arhivu. Opšti arhiv je zajednički za sve vrste predmeta i drži se odvojeno od sudske pisarnice u posebnoj prostoriji. Pored predmeta u arhivi se čuvaju upisnici i imenici iz prethodnih godina. Arhiviranim predmetima rukuje namještenik pisarnice (arhivar).

Arhive u sudovima nijesu kompjuterizovane, ali će se uvođenjem informacionog sistema u oblasti pravosuđa, koje je u toku, izvršiti kompjuterizacija poslova i u ovom dijelu.

Čuvanje, odabiranje i izdvajanje spisa, upisnika, imenika i drugih pomoćnih knjiga vrši se po važećim propisima o čuvanju, prikupljanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala.

Za potrebe sudstva u Crnoj Gori izrađeno je programsko rješenje za potrebe informacionog sistema (PRIS) koje podrazumijeva elektronsko upravljanje predmetima. Instalacija pomenutog sistema po sudovima je u toku i do kraja tekuće godine očekuje se da u svim sudovima upravljanje predmetima bude kompjuterizovano. Implementacijom pomenutog softvera obezbeđuje se kompatibilan softver na nivou cijele zemlje (implementacija obuhvata centralno, jedinstvenu bazu podataka sa WEB orjentisanom aplikacijom i izradu bezbjedne mrežne infra strukture, za bezbjedan rad u okviru mreže državnih organa (lokalne, i izlazak na internet). Pri Sekretarijatu Sudskog savjeta obrazovano je odjeljenje za IKT i multimedije čiji je primarni zadatak da određuje potrebe, sprovodi kompjuterizaciju i nabavku hardvera i softvera, kao i pružanje savjetodavnih usluga i pomoć u radu sudova.

**Trenutno sudovi:**

- Vrhovni sud Crne Gore,
- Apelacioni sud Crne Gore,
- Upravni sud Crne Gore,
- Viši sud u Podgorici,
- Osnovni sud u Podgorici,
- Viši sud u Bijelom Polju,
- Osnovni sud u Bijelom Polju,
- Osnovni sud u Nikšiću,
- Osnovni sud u Kolašinu,
- Osnovni sud u Danilovgradu,
- Osnovni sud u Žabljaku imaju obezbijedjenu neprekidnu internet konekciju preko mreže državnih organa i tako su sudijama dostupne sve baze podataka drugih organa koje su

objavljene na njihovim WEB sajtovima. U toku je rad na uspostavljanju internet konekcije i u ostalim opštinama.

Na web sajtu Vrhovnog suda Crne Gore objavljene su presude tog suda donijete u toku 2009. godine, a na web sajtu Upravnog suda Crne Gore, odluke tog suda donijete od novembra mjeseca 2007. godine pa nadalje.

Od 01. septembra 2009. godine, na web sajtu Apelacionog suda Crne Gore, dva Viša suda i Osnovnog suda u Podgorici biće sve odluke tih sudova.

Sem toga kao dio informacionog sistema postoji baza sudske prakse koja je dostupna svim korisnicima pravosudnog informacionog sistema.

## **Efikasnost**

**19. Koji je godišnji budžet pravosuđa? Molimo unesite prikaz za posljednjih pet godina. Koji je postupak za odlučivanje o budžetu? Ko upravlja budžetom u pravosuđu?**

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Za potrebe Ministarstva pravde u Budžetu za 2009. god. Oprijedjeljeno je 1.406.052,80 eura, za potrebe sudova 20.080.914,22 eura, državnog tužilaštva 4.538.776,14 eura, organa za prekršaje 3.667.546,14 eura i 7.018.171,81 za potrebe Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, što ukupno iznosi 36.711.461.11 eura, odnosno 2.4% ukupnog Budžeta države (1.526.705.864,01 eura).

Prikaz budžeta za poslednjih 5 godina unesen je u tabeli koja slijedi:

### Tabela pitanje broj 19

Institucija	2005		2006		2007		2008		2009	
	Budžet	Rebalans	Budžet	Rebalans	Budžet	Rebalans	Budžet	Rebalans	Budžet	Rebalans
<b>Ministarsvo pravde</b>	684,252.12	768,763.64	884,648.69	884,648.69	821,180.06	894,407.56	1,133,387.01	1,133,387.01	1,486,915.19	1,406,052.80
<b>Sudovi</b>	7,502,383.67	7,812,496.60	8,426,193.39	8,426,193.39	12,708,649.42	13,586,548.48	15,092,026.75	19,779,371.38	20,468,877.00	20,080,914.22
<b>Tužilačka organizacija</b>	1,246,117.76	1,452,692.03	1,762,362.20	1,762,362.20	2,715,562.03	2,748,046.40	3,447,279.00	4,998,279.00	4,982,150.53	4,538,776.14
<b>Organi za prekršaje</b>	1,661,140.18	1,728,070.46	2,091,888.93	2,091,888.93	2,510,783.90	2,501,405.23	4,592,982.68	4,592,982.68	3,991,295.02	3,667,546.14
<b>ZIKS</b>	3,608,804.36	3,698,629.29	5,505,010.76	5,505,010.76	4,315,040.64	4,890,245.48	6,298,180.59	6,624,749.53	7,428,426.04	7,018,171.81
<b>Ukupno</b>	14,702,698.09	15,460,652.02	18,670,103.97	18,670,103.97	23,071,216.05	24,620,653.15	30,563,856.03	37,128,769.60	38,357,663.78	36,711,461.11
<b>Ukupan budžet/rebalans</b>	491.763.632.20	503.407.631.79	518.912.185.26	531.462.185.26	616.860.519.15	749.088.301.36	730.409.181.00	838.251.649.20	1.623.684.943.65	1.526.705.864.01

#### Procenat učešća u budžetu

<b>Ministarsvo pravde</b>	0,14%	0,15%	0,17%	0,16%	0,13%	0,12%	0,15%	0,13%	0,09%	0,09%
<b>Sudovi</b>	1,52%	1,55%	1,62%	1,58%	2,06%	1,81%	2,06%	2,36%	1,26%	1,31%
<b>Tužilačka organizacija</b>	0,25%	0,29%	0,34%	0,33%	0,44%	0,37%	0,47%	0,60%	0,31%	0,30%
<b>Organi za prekršaje</b>	0,34%	0,34%	0,40%	0,39%	0,41%	0,33%	0,63%	0,55%	0,24%	0,24%
<b>ZIKS</b>	0,73%	0,73%	1,06%	1,03%	0,70%	0,65%	0,86%	0,79%	0,46%	0,46%
<b>Ukupno</b>	2,98%	3,06%	3,59%	3,49%	3,74%	3,28%	4,17%	4,43%	2,36%	2,40%

Sudski savjet CG

230,000.00

Postupak o pripremi i planiranju Budžeta propisan je Zakonom o budžetu ("Službenom listu RCG", br. 40/2001, 44/2001, 71/2005 i "Službenom listu CG", br. 12/2007), finansijska sredstva za rad sudova i državnog tužilaštva obezbjeđuju se u posebnom razdjelu budžeta Crne Gore (Zakon o sudovima ("Službenom listu RCG", br. 5/2002, 49/2004 i Službenom listu CG", br. 22/2008) i Zakon o državnom tužilaštvu ("Službenom listu RCG", br. 69/2003 i "Službenom listu CG", br. 40/2008).

Zakon o budžetu države za fiskalnu godinu donosi Skupština. Fiskalna godina je kalendarska godina. Planiranje budžeta države zasniva se na projekcijama ekonomskog razvoja, makroekonomske stabilnosti, ekonomskoj politici, na zakonima i drugim propisima.

Ministarstvo finansija u februaru tekuće godine, na osnovu Smjernica za izradu kapitalnog budžeta koje usvaja Vlada, izdaje stručno uputstvo za pripremanje kapitalnog budžeta potrošačkih jedinica, koje predlažu kapitalne projekte za narednu fiskalnu godinu.

Potrošačke jedinice koje su predložile kapitalne projekte dužne su da zahtjeve za dodjelu budžetskih sredstava za kapitalne projekte podnesu Ministarstvu finansija do 15 aprila tekuće godine za narednu fiskalnu godinu.

Vlada određuje strateške prioritete ekonomske politike za narednu fiskalnu godinu najkasnije do 30. aprila tekuće godine, na predlog organa državne uprave nadležnog za predlaganje ekonomske politike za narednu fiskalnu godinu.

Ministarstvo finansija priprema i, u maju, dostavlja Vladi izvještaj o realizaciji makroekonomske i fiskalne politike za tekuću godinu i predlaže ciljeve i smjernice fiskalne politike, na osnovu kojih planira glavne kategorije primitaka i izdataka sa procjenom za naredne tri fiskalne godine.

Na osnovu odluke Vlade o ciljevima i smjernicama fiskalne politike, Ministarstvo finansija, u junu tekuće fiskalne godine, izdaje stručno uputstvo za pripremanje budžeta potrošačkih jedinica.

Stručno uputstvo sadrži: bitne ekonomske parametre, uputstva, smjernice i rokove za pripremu budžeta, okvirne iznose izdataka za svaku potrošačku jedinicu, kao i projekciju kapitalnog budžeta za narednu godinu, sa procjenom potrošnje tekućeg i kapitalnog budžeta za naredne tri godine, na osnovu smjernica i ciljeva fiskalne politike koje utvrdi Vlada.

Potrošačka jedinica, u postupku planiranja budžeta, podnosi zahtjev Ministarstvu finansija za dodjelu budžetskih sredstava do kraja avgusta tekuće za narednu fiskalnu godinu (Ministarstvo pravde, Vijeće za prekršaje, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija i dr.) .

Sudski savjet predlaže razdio godišnjeg budžeta za rad sudova, a Tužilački savjet za rad državnog tužilaštva. Sudski savjet dostavlja predlog godišnjeg budžeta za rad sudova Vladi, a Tužilački savjet za rad državnog tužilaštva.

Ministarstvo finansija, na osnovu procjene primitaka i dostavljenih zahtjeva za dodjelu budžetskih sredstava, nacrtom zakona o budžetu države predlaže izdatke za potrošačke jedinice.

Ministarstvo finansija priprema nacrt zakona o budžetu države i u oktobru ga dostavlja Vladi.

Predlog zakona o budžetu države utvrđuje Vlada i u novembru ga dostavlja Skupštini dalje razmatranje i usvajanje. Predsjednik Sudskog i Tužilačkog savjeta imaju pravo da učestvuje u radu sjednice Skupštine na kojoj se raspravlja o predlogu budžeta sudova. U praksi već imamo primjere da je amandmanski djelovano u skladu sa zahtjevima predstavnika pravosudnih institucija i da su ti amandmani u Skupštini usvojeni.

Za izvršenje budžeta države odgovoran je ministar finansija.

Potrošačke jedinice sredstva utvrđena zakonom o budžetu države koriste po dinamici koju je odobrilo Ministarstvo finansija.

Potrošačke jedinice utvrđuju raspodjelu sredstava za izdatke u okviru jedinica koje spadaju u njihovu nadležnost.

Za zakonito korišćenje sredstava odobrenih potrošačkoj jedinici odgovoran je budžetski izvršilac. kod sudova je to predsjednik Vrhovnog sud, a u državnom tužilaštvu vrhovni državni tužilac.

Predsjednik suda je finansijski nalogodavac u sudu.

**20. Koje je prosječno trajanje predmeta u: (a) građanskim i (b) krivičnim predmetima? U slučaju kašnjenja u rukovanju predmetima, sa kojim problemima su oni uglavnom povezani? (Na primjer: kompleksan proces dostavljanja sudskog poziva, produžen rok za prikupljanje dokaza; policijski dokazi nijesu prihvaćeni pred sudovima; nepojavljivanje svjedoka; nepojavljivanje vještaka; radni teret vezan za registraciju firmi; radni teret vezan za veliki broj žalbi; nepostojanje alternativnih mehanizama rješavanja sporova; kompleksno upravljanje slučajevima, nedostatak tehničke opreme);**

Trajanje postupka:

2005. godina

sud	Vrsta predmeta	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	do 9 mjeseci	do jedne godine	preko jedne godine
Osnovni sudovi	krivični prvostepeni	37,46 %	14,21 %	12,03 %	8,45 %	27,82 %
-	parnični prvostepeni	26,35 %	16,69 %	13,86 %	11,91 %	31,15%
Viši sud	krivični prvostepeni	60,65 %	18,44 %	4,09 %	1,22 %	15,57 %
-	krivični drugostepeni	57,19 %	9,15 %	9,34 %	11,54 %	12,75 %
-	građanski drugostepeni	48,38 %	19,62 %	9,74 %	10,52 %	11,71 %

2006. godina

sud	Vrsta predmeta	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	do 9 mjeseci	do jedne godine	preko jedne godine
Osnovni sudovi	krivični prvostepeni	24,88 %	16,20 %	11,69 %	10 %	37,19 %
-	parnični prvostepeni	28,43 %	15,80 %	10 %	11 %	37,74 %
Viši sud	krivični prvostepeni	33,64 %	21,49 %	9,34 %	8,72 %	26,79 %
-	krivični drugostepeni	74,22 %	11,09 %	4,57 %	3,50 %	6,59 %
-	građanski drugostepeni	54,10 %	12,31 %	10,86 %	11,20 %	11,50 %

23 Pravosuđe i osnovna prava

2007. godina

sud	Vrsta predmeta	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	do 9 mjeseci	do jedne godine	preko jedne godine
Osnovni sudovi	krivični prvostepeni	27,68 %	15,57 %	10,73 %	11,12 %	34,86 %
-	parnični prvostepeni	24,20 %	19,06 %	11,32 %	9,20 %	36,20 %
Viši sud	krivični prvostepeni	24,03 %	21,54 %	8,39 %	5,66 %	40,36 %
-	krivični drugostepeni	61,34 %	18,15 %	12,26 %	6,03 %	2,20 %
-	gradjanski drugostepeni	27,26 %	7,26 %	10,88 %	10,03 %	44,54 %

2008. godina

sud	Vrsta predmeta	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	do 9 mjeseci	do jedne godine	preko jedne godine
Osnovni sudovi	krivični prvostepeni	26,31 %	14,24 %	10,31 %	12,43 %	36,68 %
-	parnični prvostepeni	25,25 %	19,87 %	11,38 %	8,06 %	35,42 %
Viši sud	krivični prvostepeni	30,22 %	22,51 %	10,14 %	6,69 %	30,42 %
-	krivični drugostepeni	68,21 %	10,52 %	10,27 %	4,57 %	6,41 %
-	gradjanski drugostepeni	21,40 %	6,33 %	7,46 %	10,56 %	54,23 %

Dužina trajanja postupka uslovljena je:

- složenou predmeta u pravnom i činjeničnom pogledu, (broj stranaka, da li je neka od stranaka u inostranstvu, da li su eventualno svjedoci u inostranstvu i njihov broj, brojnost dokaza koje treba provesti, a posebno brojnost i složenost vještačenja od kojih se neka povjeravaju institucijama van Crne Gore),
- nedisciplina stranaka, svjedoka i vještaka,
- problemi u dostavljanju poziva,

- povezanost sa inostranim elementom,
- opterećenost sudija brojem predmeta koje imaju u radu,
- visok procenat žalbi na prvostepena rješenja u građanskom i krivičnom postupku,
- u ranijem periodu bila je prisutna pojava promjene jednog broja sudija, na čija mjesta su birane sudije sa manje pravničkog iskustva,
- takođe u ranijem periodu sudije nijesu bile dovoljno motivisane za efikasan i efektivan rad, a postojala je i nedovoljna briga za utvrđivanje sudijske odgovornosti,
- dugo trajanje postupka izbora sudija je predstavljalo problem do konstituisanja Sudskog savjeta 18. aprila 2008.godine, kada je postupak izbora izmješten iz Skupštine.

**21. Unesite statistiku (odvojene brojke za građanske, krivične i upravne predmete) o broju neriješenih predmeta u proteklih pet godina.**

<sup>1</sup>Broj neriješenih predmeta:

godina	krivični prvostepeni	krivični žalbi	po	grđjanski prvostepeni	gradjanski po žalbi	upravni
2005.	8.426	1.056		15.179	3.860	1.433
2006.	8.554	1.362		11.751	5.090	1.444
2007.	8.348	1.497		12.566	5.907	1.509
2008.	6.097	2.017		11.027	4.993	1.620

**22. Koja je stopa žalbi u odnosu na broj prvostepenih odluka u građanskim i krivičnim predmetima? (navedite globalni prikaz neriješenih slučajeva.) Koja je stopa uspješnih žalbi u odnosu na ukupan broj žalbi?**

Stopa žalbi

<sup>1</sup> izvor vrhovni sud crne gore

-pregled rada sudova u republici crnoj gori u 2005.

-pregled rada sudova u republici crnoj gori u 2006.

-pregled rada sudova u republici crnoj gori u 2007.

\*izvor sudski savjet:

-izvještaj o radu sudova za 2008.

Godina	Vrsta predmeta	Stopa žalbi	Uspješnost žalbi
2006. g.	krivični predmeti	39,52 %	46,29 %
	parnični predmeti	20,26 %	32,97%
2007.g.	krivični predmeti	40,89 %	39,80 %
	parnični predmeti	31,61 %	27,91 %
2008. g.	krivični predmeti	39,93 %	37,76 %
	parnični predmeti	30 %	39,87 %

**GLOBALNI PRIKAZ RIJEŠENIH I NERIJEŠENIH PREDMETA PO ŽALBI U GRAĐANSKIM I KRIVIČNIM PREDMETIMA**

**KRIVIČNI PREDMETI 2006.GODINA**

Sud	Broj završenih predmeta	Broj izjavljenih žalbi	Procenat	Preinačene + ukinute odluke	Procenat	Broj neriješenih žalbi	Procenat
Herceg Novi	194	47	24 %	23	49%	0	0
Bijelo Polje	811	384	47,35 %	105	27,34 %	109	28,39 %
Cetinje	337	47	19.88	21	44.67 %	6	12.44 %
Ulcinj	170	48	28.23 %	34	52 %	0	0
Rožaje	281	121	43 %	36	30 %	0	0
Pljevlja	292	93	31,84 %	30	31,19 %	0	0
Žabljak	60	26	43.33 %	4	26.66 %	11	42.3 %
Plav	116	99	85.34 %	30	54.45 %	0	0
Berane	1043	251	24.06	108	43 %	0	0
Kolašin	113	41	36,28 %	22	51,21 %	0	0
Bar	549	328	60 %	112	50 %	104	32 %
Nikšić	568	353	62 %	126	22 %	350	61 %
Danilovgrad	135	34	25.18 %	16	47 %	0	0
Kotor	575	193	33.57 %	101	52.45 %	40	20.73 %
Podgorica	1611	554	34,38 %	151	27,25 %	0	0
Viši Podgorica	246	152	61.78 %	73	45.06 %	0	0



23 Pravosuđe i osnovna prava

Viši Bijelo Polje	75	65	86.67 %	34	52.31 %	0	0
Ukupno	7176	2836	39,52 %	1026	46,29 %	620	21,86 %

**KRIVIČNI PREDMETI 2007.GODINA**

Sud	Broj završenih predmeta	Broj izjavljenih žalbi	Procenat	Preinačene + ukinute odluke	Procenat	Broj neriješenih žalbi	Procenat
Herceg Novi	262	37	14 %	16	44%	0	0
Bijelo Polje	988	384	38,86 %	113	29,43 %	93	24,22 %
Cetinje	285	66	23.16 %	22	33.33 %	0	0
Ulcinj	222	99	44.59 %	41	41.83 %	1	1 %
Rožaje	268	125	47 %	33	26 %	1	0.8 %
Pljevlja	292	96	32,87 %	40	43,74 %	0	0
Žabljak	74	18	24.32 %	7	29.17 %	3	16 %
Plav	173	87	50 %	23	26.43 %	0	0
Berane	631	397	62.91 %	188	47.34 %	13	3,17
Kolašin	199	67	33,66 %	30	41,79 %	0	0
Bar	646	302	47 %	68	36 %	112	37 %
Nikšić	623	378	60 %	60	16 %	267	70 %
Danilovgrad	150	34	22.66 %	12	35.29 %	2	5.88 %
Kotor	692	191	27.60 %	95	49.64 %	18	9.42 %
Podgorica	1795	613	34,15 %	210	34,25 %	0	0
Viši Podgorica	366	210	57.37 %	66	37.28 %	33	15.71 %
Viši Bijelo Polje	75	62	82.67	20	32.26 %	0	0
Ukupno	7741	3166	40,89 %	1044	39,80%	543	17,15 %

**KRIVIČNI PREDMETI 2008.GODINA**

Sud	Broj završenih	Broj izjavljenih	Procenat	Preinačene + ukinute	Procenat	Broj neriješenih	Procenat
-----	----------------	------------------	----------	----------------------	----------	------------------	----------

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

	predmeta	žalbi		odluke		žalbi	
Herceg Novi	350	55	16 %	13	24 %	11	20 %
Bijelo Polje	873	541	61,97 %	167	30,86 %	76	14,05 %
Cetinje	465	100	21.50 %	39	39 %	0	0
Ulcinj	435	240	55.17 %	98	48.6 %	39	16.25 %
Rožaje	290	145	50 %	31	22 %	5	3.5 %
Pljevlja	275	151	54,90 %	50	29,79 %	0	0
Žabljak	72	37	51.39 %	11	36.66 %	10	27 %
Plav	172	80	46.51 %	31	38.75 %	7	8.75 %
Berane	584	379	64.89	146	38,5 %	42	9,97
Kolašin	340	100	29,41 %	40	40 %	13	13 %
Bar	1244	525	42 %	155	42.5 %	160	30 %
Nikšić	923	406	32 %	81	19 %	145	35 %
Danilovgrad	273	59	21.61 %	17	28.81 %	12	20.33 %
Kotor	927	260	28.05 %	108	11.66 %	34	13.08 %
Podgorica	3036	844	33,61 %	268	31,74 %	10	0,15 %
Viši Podgorica	338	248	73.37 %	91	37.44 %	53	21.37 %
Viši Bijelo Polje	155	124	80 %	34	27.42 %	23	18.55 %
Ukupno	10752	4294	39,93 %	1380	37,76 %	640	14,90 %

### PARNIČNI PREDMETI 2006.GODINA

Sud	Broj završenih predmeta	Broj izjavljenih žalbi	Procenat	Preinačene + ukinute odluke	Procenat	Broj neriješenih žalbi	Procenat
Herceg Novi	518	229	44 %	36	15 %	120	52 %
Bijelo Polje	1248	358	28,68 %	77	21,51 %	116	32,40 %
Cetinje	333	107	32.13 %	22	20.56 %	19	12.44 %
Ulcinj	312	62	19.87 %	23	40.34 %	0	0
Rožaje	628	114	18 %	50	44 %	0	0

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Pljevlja	1699	190	9 %	80	33 %	0	0
Žabljak	274	42	15.69 %	3	15 %	22	52 %
Plav	249	49	19.67 %	14	28.56 %	0	0
Berane	1244	114	9.16	31	27.15 %	2	1,72
Kolašin	219	42	19,17 %	22	54,76 %	1	2,5 %
Bar	935	405	43 %	94	59 %	245	60 %
Nikšić	2581	401	15 %	65	16 %	154	38 %
Danilovgrad	272	65	23.9 %	18	27.69 %	0	0
Kotor	1446	330	22.82 %	72	21.82 %	178	53.94 %
Podgorica	4051	737	18,19 %	463	37,44%	0	0
Ukupno	16009	3245	20,26 %	1070	32,97 %	857	26,40 %

### PARNIČNI PREDMETI 2007.GODINA

Sud	Broj završenih predmeta	Broj izjavljenih žalbi	Procenat	Preinačene + ukinute odluke	Procenat	Broj neriješenih žalbi	Procenat
Herceg Novi	481	150	31 %	58	39 %	9	6 %
Bijelo Polje	1047	307	28,04 %	83	27,03 %	66	21,49 %
Cetinje	257	41	15.95 %	15	35.98 %	2	1.57 %
Ulcinj	360	95	26.38 %	22	43.13 %	44	46.31 %
Rožaje	628	120	19 %	41	34.5 %	0	0
Pljevlja	900	472	42 %	90	46 %	0	0
Žabljak	265	33	12.45 %	4	20 %	19	57.57 %
Plav	422	85	20.14 %	27	31.75 %	0	0
Berane	786	280	35.62 %	92	36.82 %	17	5,72
Kolašin	238	61	25,63 %	25	37,70 %	4	8 %
Bar	800	631	79 %	77	45 %	461	73 %
Nikšić	2420	450	18 %	73	16 %	236	32 %
Danilovgrad	297	69	23.23 %	17	24.64 %	0	0
Kotor	1046	259	24.76 %	65	25 %	98	37.84 %

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Podgorica	3355	1153	34,36 %	217	18,80 %	4	0,3 %
Ukupno	13302	4206	31,61 %	906	27,91 %	960	22,82 %

### PARNIČNI PREDMETI 2008.GODINA

Sud	Broj završenih predmeta	Broj izjavljenih žalbi	Procenat	Preinačene + ukinute odluke	Procenat	Broj neriješenih žalbi	Procenat
Herceg Novi	831	227	27 %	77	34 %	12	5 %
Bijelo Polje	1047	353	28,35 %	159	45,04 %	0	0
Cetinje	562	67	11,92 %	27	40,29 %	1	0,54 %
Ulcinj	406	95	23,39 %	35	46 %	19	20 %
Rožaje	643	165	26 %	50	30 %	8	5 %
Pljevlja	702	246	30 %	80	38 %	0	0
Žabljak	258	34	13,18 %	8	22,99 %	19	55,88 %
Plav	496	129	26 %	37	28,67 %	14	10,85 %
Berane	1045	314	30,04 %	136	46,3 %	68	17,80
Kolašin	461	106	22,99 %	45	46,22 %	23	21 %
Bar	682	568	83 %	145	40 %	204	36 %
Nikšić	1780	680	38 %	187	27 %	50	7 %
Danilovgrad	441	97	22 %	27	27,84 %	3	3,09 %
Kotor	1128	315	27,93 %	120	10,64 %	33	10 %
Podgorica	4460	1088	29,07 %	463	42,55 %	27	2,4 %
Ukupno	14942	4484	30 %	1596	39,87 %	481	10,72 %

Izvor: Podaci dobijeni od Vrhovnog suda.

### 23. Da li postoje planovi za smanjenje zaostalih predmeta? Ako da, navedite detalje.

Prilikom donošenja Strategije Reforme pravosuđa 2007-2012 određeni su strateški ciljevi za njenu realizaciju i to jačanje nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa, jačanje efikasnosti pravosuđa, jačanje dostupnosti pravosudnih organa, odnosno ostvarenja pristupa pravdi i jačanje javnog povjerenja u pravosuđe.

U cilju realizacije strateškog dokumenta usvojen je Akcioni plan za njegovu realizaciju. Posebno poglavlje strategije i akcionog plana posvećeno je jačanju efikasnosti pravosuđa kroz aktivnosti na:

- racionalizaciji sudske i državnotužilačke mreže;
- smanjenju zaostataka neriješenih predmeta uz skraćivanju trajanja sudskih postupaka;
- rasterećenju sudova od predmeta koji po svojoj prirodi nisu sudski;
- podsticanju na alternativno rješavanje sporova;
- reorganizaciji sudske uprave;
- rasterećenju sudije od administracije u predmetima;
- ujednačavanju sudske prakse.

Kako je pravosudni sistem u Crnoj Gori duži niz godina bio suočen sa velikim zaostatkom sudskih predmeta i dugim trajanjem sudskih postupaka koje je u javnosti stvaralo negativnu sliku o radu pravosudnih organa. Razlozi pravne sigurnosti svih onih koji se obraćaju pravosuđu za zaštitu prava i sloboda, i potreba da se vrati povjerenje javnosti u pravosuđe, opredijelilo je da ostvarivanje ovog cilja ima prioritet u reformi pravosuđa. Ostvarivanje ovog cilja zahtijevalo je kombinaciju više mjera, kako kroz donošenje novih propisa, tako i unaprijeđenjem postojećih koji se bave pitanjima organizacije pravosudnih institucija i sprovođenjem postupka u sudovima. Rasterećenje sudova od predmeta koji po svojoj prirodi nisu sudski, podsticanje na alternativno rješavanje sporova, izrada planova i programa za rješavanje zaostalih predmeta i konačno obezbjeđenje finansijskih sredstava za realizaciju ovih aktivnosti.

Mjere za realizaciju ovog cilja, planirane Akcionim planom za implementaciju Strategije reforme pravosuđa 2007-2012, za period do davanja ovog odgovora su u najvećem obimu završene ili se nalaze završnoj fazi.

U skladu sa tim doneseni su Zakoni o izmjenama i dopunama zakona o sudovima i zakona o državnom tužilaštvu. Nadalje, na osnovu njih donijeta su akta za utvrđivanje potrebnog broja nosilaca pravosudne funkcije i administrativnog osoblja za rad u pravosudnim organima. Nakon toga akti o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji pravosudnih organa čime su se stvorili preduslovi da se kroz bolju unutrašnju organizaciju i organizaciju rada unutar pravosudnih institucija poveća efikasnost u postupanju. Zakonom o zaradama drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija ("Sl. list RCG", br. 36/2007 i 53/2007) na adekvatan način je riješeno pitanje zarada sudija i državnih tužilaca, kao motivirajući faktor za stabilnost pravosudnog kadra a time i efikasnije rješavanje predmeta.

Aktivnosti u ovom dijelu zaokružene su donošenjem Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ("Sl. list CG", 11/2007). Zakonom o sudovima i Zakonom o parničnom postupku, u skladu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, propisano je kao osnovno načelo postupaka pred sudovima pravo na suđenje u razumnom roku, međutim ono što nije bilo predviđeno jeste zaštita tog prava, odnosno djelotvoran i efektivan pravni lijek koji je uveden Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Predmet uređenja ovog Zakona je usaglašen sa članom 6-pravo na pravično suđenje i članom 13-pravo na djelotvoran pravni lijek Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda obrizom da su države članice obavezne da obezbijede pravnu zaštitu prava garantovanih Konvencijom. Eksperati Savjeta Evrope su pozitivno ocijenili koncept zakona i opredjeljenje za sistem sudske zaštite.

Povratno dejstvo ovog zakona predviđeno u smislu da se odnosi na sudske postupke koji su pokrenuti prije stupanja na snagu ovog zakona, a nakon 3. marta 2004. godine od kada je ratifikovana Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, na nivou savezne države i od kog momenta smo kao republika članica obavezni da poštujemo istu.

Razlog donošenja ovog zakona jeste jačanje efikasnosti sudova na način što propisuje mehanizme za poštovanje rokova za preduzimanje procesnih radnji koji su predviđeni procesnim zakonima, a sve u cilju da se omogući zaštita prava građana u skladu sa pravom na pravično suđenje u razumnom roku.

Po stvaranju normativnih, organizacionih, kadrovskih i finansijskih preduslova pristupilo se izradi planova i programa za rješavanje zaostalih predmeta.

U svim sudovima donijeti su planovi i programi za rješavanje zaostalih predmeta. Tim programima prioritet u radu dat je starim predmetima.

Radi završetka zaostalih predmeta izvršena je delegacija predmeta iz najopterećenijeg suda Osnovnog suda u Podgorici na sudove koji su manje opterećeni (oko 1000 predmeta). Na kraju 2008. godine, sudovi u kojima su predmeti delegirani završili su 90 % tih predmeta.

Sudski savjet je u toku 2008. godine uputio 25 sudija na rad u druge sudove. Uz to za rad u u Višem sudu u Podgorici, kao jednom od sudova koji je imao najveći broj nezavršenih predmeta angažovani su da rade penzionisane sudije Vrhovnog suda.

Odlukama Sudskog savjeta formirane su komisije sačinjene u pretežnom broju od sudija Vrhovnog suda te sudija Apelacionog i Viših sudova, koje su obišle sve sudove u Crnoj Gori. Te komisije izvršile su pregled svih nezavršenih predmeta a u cilju utvrđenja dali su ti predmeti nezavršeni iz objektivnih razloga ili pak zbog nepostupanja sudija. O svemu nadjenom sačinjeni su zapisnici, a na sastancima sa sudijama nižestepenih sudova ukazano na propuste u radu i način kako da se ti propusti otklone. Zapisnici dostavljeni su svim sudijama, predsjednicima sudova i Sudskom savjetu i njihova sadržina bila je jedan od osnova za pokretanje disciplinskog postupka protiv sudija gdje je konstatovano da se ne poštuju zakonske odredbe o blagovremenosti postupanja u predmetima (blagovremeno zakazivanje sudjenja, neopravdanog odlaganja sudjenja ili neblagovremenost izrade odluka).

U svim sudovima uveden je prekovremeni rad - rad subotom.

Zahvaljujući svemu naprijed navedenom znatno je smanjen broj zaostalih predmeta tokom 2008. godine i za prvu polovinu 2009. godine, o čemu svjedoče statistički podaci dati dolje.

Smanjenje nezavršenih predmeta koji potiču iz 2007. i ranijih godina za period 01.01. - 31.12. 2008. godine.

sud	procenat smanjenja
Vrhovni	100 %
Apelacioni	100 %
Upravni	99 %
Viši sud Podgorica	78,50 %
Viši sud Bijelo Polje	92,37 %
Privredni sud u Podgorici	69 %
Privredni sud u Bijelom Polju	76,67 %
Osnivni sud Herceg Novi	64 %
- Bijelo Polje	88,23 %
- Cetinje	74,40 %
- Ulcinj	44,80 %
- Rožaje	86,45 %
- Pljevlja	89,50 %

- Žabljak	97,73 %
- Plav	92,55 %
- Berane	83,97 %
-Kolašin	79,47 %
- Bar	61,93 %
- Nikšić	86 %
- Danilovgrad	73,31 %
- Kotor	63,33 %
- Podgorica	49,57 %

Ukupno smanjenje ovih predmeta na kraju 2008. godine iznosi 66,26%.

U toku 2009. godine do 30.06.2009. godine smanjenje starih predmeta iz 2008. i ranijih godina po sudova iznosi:

- Apelacioni sud Crne Gore .....88,5%,
- Upravni sud Crne Gore.....85,8%,
- Viši sud u Bijelom Polju .....76,92%
- Viši sud u Podgorici .....77,6%
- Privredni suda u Podgorici .....54,72%
- Privredni suda u Bijelom Polju .....90,54%,
- Svi osnovni sudovi ukupno .....46 %,

Na nivou svih sudova ukupno smanjenje starih predmeta iznosi 53,42%.

Značajno mjesto u okviru aktivnosti za smanjenje broja predmeta u sudovima zauzimaju alternativni načini rješavanja sporova. Kada je u pitanju posredovanje (medijacija), imajući u vidu da je Centar za posredovanje započeo sa radom 2008.godine smatramo da će posredovanje, kao oblik alternativnog rješavanja sporova, u narednom periodu u punom smislu dati prave rezultate u Crnoj Gori i doprinijeti smanjenju broja predmeta u sudovima. Moramo reći da je u evidenciji Centra za posredovanje za period od 1.01.2008. do 31.09.2009. godine zabilježeno 723 postupka posredovanja, od kojih je 60% riješeno uspješno, što u odnosu na broj predmeta koji u toku godine u prosjeku uradi jedan sudija je više za 100 predmeta.

Struktura postupaka je slijedeća:

- posredovane u porodicnim sporovima 591,
- posredovanje u predkrivičnim sporovima 80
- posredovanje u imovinskim i privrednim sporovima 52.
- Vrijednost sredstva u ovim postupcima se procjenjuju na iznos od preko 7 000 000 eura.

Prema mišljenju međunarodnih subjekata koji prate posredovanje u prvom redu Međunarodne finansijske korporacije (IFC) kao dijela grupe Svjetske banke, aktivnosti Ministarstva pravde preko Centra za posredovanje u vezi sa organizacijom I upravljanjem postupkom posredovanja u Crnoj Gori su prepoznate kao najbolje u regionu. Uspješnost na polju medijacije u našoj državi je rezultirala i time da se Podgorica opredjeli kao buduće sjedište Foruma za Medijaciju jugoistočne Evrope (SEEMF).

Nadalje, nastojeći da doprinesu efikasnijem rješavanju nastalih krivičnih sporova, državni tužioci su širom primjenom instituta odloženog gonjenja, 240 takvih sporova riješili u tužilaštvu. Dakle, za toliki broj smanjili su priliv krivičnih predmeta u crnogorske sudove, što je približno jednako prosječnom broju predmeta koje u toku godine završi jedan sudija, i po osnovu primjene ovog instituta naplatili oko 60.000€, od kojih je značajan dio uplaćen u humanitarne svrhe, a jedan dio oštećenim licima, na ime obeštećenja.

**24. Koja je stopa izvršenja presuda u građanskim i krivičnim predmetima(u procentima)? Koja je brzina izvršenja građanskih i krivičnih odluka? Koliko je u prosjeku potrebno vremena do izvršenja presude? Da li postoji neki plan za poboljšanje izvršenja? Koji dio zaostalih predmeta je povezan sa izvršenjem presuda u građanskim parnicama?**

<b>predmeti</b>	<b>godina</b>	<b>stopa</b>
krivični	2005. god.	73,54 %
krivični	2006. god.	75,76%
krivični	2007. god.	72,09%
krivični	2008. god.	71,03%
parnični	2005. god.	70,99%
parnični	2006. god.	75,01%
parnični	2007. god.	62,36%
parnični	2008. god.	70,35%

Prosječno vrijeme potrebno za izvršenje krivične presude je četiri mjeseca, a za izvršenje presude u građanskim parnicama pet mjeseci.

Na kraju 2008. godine ostalo je neizvršenih presuda donijetih u građanskim parnicama 29,65 %.

U cilju ažuriranja sudova u izvršnim odjeljenjima preduzete su sledeće mjere:

- napravljeni planovi i programi završetka starih predmeta u svakom sudu,
- izvršna odjeljenja kadrovski ojačana sa brojem izvršitelja,
- uvedena radna subota u svim sudovima.

**25. Opišite postupak izvršenja presuda u građanskim parnicama. Je li obično potrebna zasebna odluka sudije o izvršenju?**

Postupak izvršenja presude u građanskim parnicama pokreće se po zahtjevu stranke - povjerioca.

U tom postupku izvršni sudija donosi rješenje o dozvoli izvršenja, koje se izrađuje na obrascu u vidu štambilja, koji je propisan Sudskim poslovníkom.



Protiv rješenja o dozvoli izvršenja stranka ima pravo žalbe.

Žalba se podnosi u roku od pet dana od dana prijema rješenja.

Po žalbi odlučuje drugostepeni sud. Rok za izjavljivanje žalbe je pet dana, a žalbeni sud je dužan po žalbi odlučiti u roku od 30 dana od dana prijema spisa - čl. 10 Zakona o izvršnom postupku.

Nakon što rješenje o izvršenju postane pravosnažno pristupa se sprovođenju izvršenja.

Shodno čl. 57 Zakona o izvršnom postupku, izvršni dužnik ima pravo da radi utvrđivanja neke činjenice koje se odnose na samo potraživanje, a medju strankama je sporno, sve do okončanja krivičnog postupka da pokrene parnični ili drugi postupak radi proglašenja da je izvršenje nedopustivo.

Shodno čl. 61 Zakona o izvršnom postupku kada je izvršenje sprovedeno izvršni dužnik može predlogom za protiv izvršenje zahtijevati od suda da obaveže izvršnog povjerioca da mu vrati ono što je izvršenjem dobio, ako su ispunjeni određeni zakonski uslovi.

Na predlog izvršnog dužnika i povjerioca shodno čl. 65 - 68 Zakona o izvršnom postupku, može se tražiti odlaganje izvršenja.

Izvršenje na pokretnim stvarima sprovodi se popisom i procjenom stvari, prodajom stvari i namirenjem izvršnog povjerioca iz iznosa dobijenog prodajom - čl. 75 Zakona o izvršnom postupku.

Izvršenje na novčanom potraživanju sprovodi se zabranom i prenosom potraživanja - čl. 97 Zakona o izvršnom postupku.

Izvršenje na nepokretnostima sprovodi se upisom rješenja o izvršenju u javnu knjigu, utvrđenjem vrijednosti nepokretnosti, prodajom nepokretnosti i namirenjem izvršnih povjerilaca iz iznosa dobijenim prodajom - čl. 144 Zakona o izvršnom postupku.

Prodaja pokretnih i nepokretnih stvari vrši se putem javne prodaje usmenim nadmetanjem - čl. 160 Zakona o izvršnom postupku.

Izvršni postupak se završava kada izvršenje bude sprovedeno ili obustavljeno sa razloga propisanih odredbama Zakona o izvršnom postupku.

## 26. Oprema:

**a) Je li upravljanje predmetima u sudovima kompjuterizovano? Jesu li sistemi i softver kompatibilni u cijeloj zemlji? (Potreba za upravljanjem kompjuterizacijom na nacionalnom nivou zahtijeva centralni kapacitet koji će odrediti potrebe, sprovesti kompjuterizaciju, uključujući nabavku hardvera i softvera, kao i pružati savjetodavne usluge i pomoć kompjuterizovanim sudovima.)**

Za potrebe pravosuđa u Crnoj Gori realizovan je informacioni sistem (PRIS) koje podrazumijeva elektronsko upravljanje predmetima u Ministarstvu pravde, sudovima, državnim tužilaštvima i Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija. Instalacija pomenutog sistema po sudovima je u toku i do kraja tekuće godine očekuje se da u svim sudovima upravljanje predmetima bude kompjuterizovano.

Implementacijom pomenutog softvera obezbedjuje se konpatibilan softver na nivou cijele zemlje (implementacija obuhvata centralno, jedinstvenu bazu podataka sa WEB orjentisanom aplikacijom i izradu bezbjedne mrežne infra strukture, za bezbjedan rad u okviru mreže državnih organa (lokalne, i izlazak na internet). Pri Sekretarijatu Sudskog savjeta obrazovano je odjeljenje za IKT i

multimedije čiji je primarni zadatak da određuje potrebe, sprovodi kompjuterizaciju i nabavku hardvera i softvera, kao i pružanje savjetodavnih usluga i pomoć u radu sudova.

**b) Da li postoji baza podataka Vrhovnog suda koja sadrži sudsku praksu koja je dostupna sudovima, pripadnicima pravne i pravosudne struke?**

Na web sajtu Vrhovnog suda Crne Gore ([www.vrhsudcg.gov.me](http://www.vrhsudcg.gov.me)) objavljene su presude tog suda donijete u toku 2009. godine.

Osim toga kao dio informacionog sistema postoji baza sudske prakse koja je dostupna svim korisnicima pravosudnog informacionog sistema.

**c) Jesu li baze podataka drugih organa za primjenu zakona dostupne sudovima?**

Trenutno sudovi u šest opština (Podgorica, Bijelo Polje, Nikšić, Kolašin, Danilovgrad i Žabljak) imaju obezbijedjenu neprekidnu internet konekciju preko mreže državnih organa i tako su sudijama dostupne sve baze podataka drugih organa koje su objavljene na njihovim WEB sajtovima.

U toku je rad na uspostavljanju internet konekcije i u ostalim opštinama. Aktivnosti u ovom dijelu biće završene do kraja 2009.godine, čime će biti omogućen pristup postojećim bazama podataka drugih organa sudijama svih sudova u Crnoj Gori.

**d) Kako se krivična evidencija (registar) ažurira sa informacijama o novim presudama u krivičnim predmetima, i sa informacijama o izvršenju zatvorske kazne, uključujući uslovni otpust?**

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku („Sl.list CG“, br.57/09), koji je stupio na snagu 26.08.2009. godine a koji će se primjenjivati nakon jedne godine od dana stupanja na snagu, kaznenu evidenciju o licima osuđenim za krivična djela izvršena na teritoriji Crne Gore, kao i licima osuđenim za krivična djela od stranih sudova, vodi ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa, a način vođenja kaznene evidencije propisuje Vlada.

Podzakonski akti koje predviđa novi Zakonik o krivičnom postupku, donijeće se u roku od devet mjeseci od dana stupanja na snagu Zakonika.

Do početka primjene novog Zakonika o krivičnom postupku, odnosno do donošenja odgovarajućeg podzakonskog propisa o načinu vođenja kaznene evidencije, poslovi vođenja kaznene evidencije obavljaju se prema važećem Pravilniku o kaznenoj evidenciji, koji je donijet, shodno članu 198 Krivičnog zakonika.

Do stupanja na snagu ovog Zakonika nadležan organ za vođenje kaznene evidencije je organ policije po mjestu rođenja osuđenog lica ( za domaće državljane i strance rođenje u Crnoj Gori ) odnosno organ policije u sjedištu suda koji je izrekao prvostepenu presudu ( za domaće državljane i strance rođene u inostranstvu ) – čl. 2 Pravilnika o kaznenoj evidenciji.

U skladu sa Pravilnikom o kaznenoj evidenciji, ista se vodi po sistemu kartoteke na posebnim kartonima na koje se ispunjavaju podaci o izrečenim kaznama licima, prema mjestu rođenja lica, u svim Područnim jedinicima i Ispostavama Uprave policije.

Službenici rasporedjeni na ovim poslovima, obavljaju upravne i stručne poslove vezane za vođenje evidencija pravosnažno osuđenih lica, evidenciju presuda i svih promjena po presudama,

izdavanje uvjerenja, potvrda i izvoda o podacima iz evidencija, brisanje osuda, sprovođenje upravnog postupka za donošenje rješenja o rehabilitaciji.

Poslovi kaznene evidencije organizovani su u okviru Sektora kriminalističke policije u svim područnim jedinicama i ispostavama. Organizaciona cjelina u Područnoj jedinici Podgorica za vođenje kaznene evidencije se nalazi se u okviru Ispostave kriminalističke policije, kao Ekspozitura za analitiku, informatiku i evidencije. U ostalim područnim jedinicama i ispostavama poslovi kaznene evidencije organizovani su kao referat kaznene evidencije.

Kao osnov za registrovanje u kaznenu evidenciju, kao i eventualne izmjene i dopune služe odluke sudova, presude i rješenja.

U evidencije se registruju podaci u skladu sa čl. 123 st. 1 i 2 Krivičnog zakonika Crne Gore.

Vršenje ovih poslova vezano je za elektronsku obradu podataka. Unos podataka, radi elektronske obrade vrši se na regionalnom nivou i podaci se dostavljaju u cilju objedinjavanja na centralnom nivou, Odsjeku za informacione sisteme.

Za vršenje ovih poslova koristi se elektronska oprema u okviru jedinstvenog informacionog sistema Uprave policije. Ove evidencije se u elektronskom formatu - aplikacijama ažuriraju neposredno u svim područnim jedinicama i Ispostavama (21).

Davanje podataka iz kaznene evidencije regulisano je čl. 123 Krivičnog zakonika. Naime, podaci iz kaznene evidencije nisu svakome dostupni, jer bi se inače otežalo uključivanje osuđenih u redovan život nakon izdržane kazne. Ograničenje za davanje podatka iz kaznene evidencije nastupa u slučaju brisanja osude. U slučaju takozvane zakonske rehabilitacije organ koji je nadležan za vođenje kaznene evidencije, donosi odgovarajuće rješenje (rehabilitacija po službenoj dužnosti čl. 547 Zakonika o krivičnom postupku). Zabrana davanja podataka iz kaznene evidencije, u skladu sa čl. 551 Zakonika predviđa da se pri davanju podataka iz kaznene evidencije, odluke o rehabilitaciji i prestanku pravnih posledica osude ne smiju pominjati. Građanima se, na njihov zahtjev, mogu davati podaci o njihovoj osuđivanosti ili neosuđivanosti samo ako su im potrebni radi ostvarivanja njihovih prava u inostranstvu.

U kriminalističke svrhe ova evidencija koristi se na način da se u istoj provjeri prije svega, da li je neko lice izvršilac krivičnih djela u povratu.

Prema Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.list RCG“, br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04), po prijemu na izdržavanje kazne zatvora osuđeno lice se upisuje u matičnu knjigu i za njega se obrazuje lični list. Sadržaj i način vođenja, kao i obrasci matične knjige i ličnog lista utvrđeni su podzakonskim aktom, to jest Uputstvom o sadržaju i načinu vođenja matične knjige i ličnog lista za osuđena, prekršajno kažnjena i pritvorena lica („Sl.list RCG“, br.68/06).

Shodno tome, u Matičnu knjigu se, između ostalog, unose i sledeći podaci: naziv krivičnog djela, odnosno prekršaja, naziv organa koji je donio odluku (broj i datum odluke), vrsta i visina kazne, datum i čas prijema, vrijeme provedeno u pritvoru, početak izvršenja kazne, istek kazne, naziv organa koji je donio odluku kojom je kazna izmijenjena (amnestija, pomilovanje...) odnosno izrečena nova kazna, pravni osnov i datum puštanja na slobodu.

U Ličnom listu osuđenog lica takođe se unose podaci o kazni, među kojima i sledeći podaci: vrsta kazne, visina kazne, naziv krivičnog djela, presuda (broj, datum, naziv i mjesto suda), pritvor, početak izdržavanja kazne (datum i čas), istek kazne, izmjene i prekid kazne, izmjena kazne - osnov po kome je izmijenjena i u čemu se sastoji izmjena, osnov puštanja na slobodu (redovan istek, uslovni otpust, pomilovanje, amnestija itd.), premještaj.

Ove evidencije, vode se u okviru organa nadležnog za izvršenje kazne zatvora.

Po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, podaci iz ličnog lista i drugi podaci o osuđenom licu koje izdržava kaznu zatvora, koje ovlašćena službena lica saznaju, predstavljaju službenu tajnu, a pristup tim podacima dozvoljen je ovlašćenim službenim licima prema poslovima i zadacima njihovog službeničkog mjesta, licima ovlašćenim za nadzor nad radom organizacije, odnosno organizacione jedinice, kao i osuđenom licu, osim pristupa podacima sadržanim u pojedinim stručnim zapažanjima i mišljenjima ovlašćenih lica.

## **27. Opšti uslovi rada:**

### **a) Da li sudije i tužioci imaju dovoljno zasebnih kancelarija, da li oni imaju kompjutere, štampače, faksove, sekretarice, saradnika?**

U nekoliko sudova više sudija koristi jednu kancelariju. Svaki sudija posjeduje kompjuter, štampač, e-mail nalog i službeni telefon, dok faksove imaju istražne sudije, a ostale sudije koriste tzv. uslužne faksove, koji se nalaze ili u upravi, ili u administraciji suda. Sudije koje rade u prvom stepenu i istražnom odjeljenju imaju svoje saradnike - zapisničare, a za sudije koje rade u drugostepenim odjeljenjima formirani su daktilobiroi.

Prema pravilniku o orjentacionim mjerilima za određivanje potrebnog broja sudija, službenika i namještenika u sudovima u tim odjeljenjima na dvije sudije dolazi jedan daktilograf.

Prema Pravilniku o orjentacionim mjerilima za određivanje potrebnog broja sudija, službenika i namještenika u sudovima, u Osnovnim i Privrednim sudovima na dvije sudije je uposlen jedan savjetnik, dok je u Višim sudovima, Apelacionom, Upravnom i Vrhovnom sudu na jednog sudiju sistematizovan jedan savjetnik.

Na dan 26.08.2009. godine u sudovima je zaposleno 104 savjetnika.

Zamjenici državnih tužilaca nemaju dovoljno zasebnih kancelarija. Najčešće istu kancelariju koriste dva ili više zamjenika. Državni tužioci i zamjenici imaju svoje kompjutere sa štampačima, međutim, zamjenici državnih tužilaca nemaju svoje faksove i sekretarice. U državnim tužilaštvima, shodno Pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, ima 19 stručnih saradnika koji pomažu državnim tužiocima i zamjenicima državnih tužilaca u radu.

### **b) Da li sudije i tužioci imaju pristup arhivama i bazama pravnih podataka?**

Trenutno sudovi i državna tužilaštva u šest opština (Podgorica, Bijelo Polje, Nikšić, Kolašin, Danilovgrad i Žabljak) imaju obezbijeđenu neprekidnu internet konekciju preko mreže državnih organa, tako da su sudijama i državnim tužiocima dostupne web stranice sudova na kojima se objavljuju odluke Vrhovnog suda, Apelacionog, Upravnog suda, Višeg i Osnovnog suda u Podgorici. Sve sudije i državni tužioci Podgorice, Bijelog Polja, Herceg Novog, Cetinja, Pljevalja, Nikšića, Kotora i Kolašina imaju lokalno (na svojim kompjuterima) instalirane kataloge propisa. Nakon uspostavljanja internet konekcije u pravosudnim institucijama u ostalim opštinama, čija se realizacija planira do kraja tekuće godine, u svim sudovima i državnim tužilaštvima sve baze podataka i pravni propisi biće dostupni sudijama i državnim tužiocima.

## **28. Administrativno osoblje:**

**a) Navedite broj administrativnog osoblja. Koji je njihov broj u odnosu na broj sudija i tužilaca? Ko je nadležan za odlučivanje o broju administrativnog osoblja?**

U sudovima u Crnoj Gori ukupno je zaposleno 1073 službenika i namještenika. Među njima su 104 stručna saradnika i 171 sudijski pripravnik. Sudijsku funkciju obavljaju 252 sudije, a po Odluci o broju sudija u sudovima je predviđeno 270 sudija.

Broj administrativnog osoblja u svakom sudu određuje se na osnovu broja sudija, koji rade u tom sudu, a saglasno Pravilniku o orjentacionim mjerilima za određivanje potrebnog broja sudija, službenika i namještenika u sudovima, koji predlaže Sudski savjet. Tako se u osnovnim i privrednim sudovima na svakog sudiju određuje po jedan daktilograf, a na dvije sudije po jedan savjetnik i jedan pripravnik, a u višim sudovima na jednog sudiju jedan savjetnik i jedan pripravnik. U tim sudovima na jednog sudiju dolazi jedan daktilograf, sem u žalbenim vijećima, gdje na dvoje sudija dolazi jedan daktilograf.

U državnom tužilaštvu je zaposleno 140 službenika, namještenika i pripravnika (3 sekretara, 19 stručnih saradnika, 77 namještenika i 41 pripravnik). Državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca je ukupno 86. Tužilački savjet predlaže orjentaciona mjerila o potrebnom broju državnih

Zaposleni kao administrativno osoblje u sudovima i državnom tužilaštvu imaju status državnih službenika, odnosno namještenika, saglasno Zakonu o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list RCG, br. 50/08).

**b) Da li oni imaju konkretne opise radnog mjesta?**

Zakonom o sudovima (Sl.list RCG, br. 05/02, 49/04, 22/08) i Zakonom o državnom tužilaštvu (Sl.list RCG, br. 69/03, 40/08) definiše se osnov za donošenje unutrašnje organizacije i sistematizacije u sudovima i državnoj tužilačkoj organizaciji. Sud i Državno tužilaštvo imaju potreban broj savjetnika, drugih službenika, namještenika i pripravnika i oni svoje poslove obavljaju u skladu sa zakonom i aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, kojim se definiše opis radnih mjesta.

Zakon o sudovima definiše uslove za vršenje poslova i djelokrug poslova za savjetnike, sekretara suda, namještenike i sudske pripravnike, na sljedeći način:

Savjetnik - može biti lice koje završilo pravni fakultet, ima položen pravosudni ispit, ispunjava opšte i posebne uslove koji su predviđeni za obavljanje određenih poslova u skladu sa zakonom i aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji suda. Savjetnici pomažu sudiji u radu, izrađuju nacрте odluka i obavljaju samostalno ili pod nadzorom i po uputstvima sudije druge stručne poslove predviđene zakonom ili propisima donijetim na osnovu zakona.

Sekretar – sud može imati sekretara, koji ispunjava uslove za savjetnika.

Namještenici - upravitelj sudske pisarnice može biti lice koje završilo pravni fakultet. Za rad na administrativnim i drugim poslovima u sudu može biti zaposleno lice koje ispunjava opšte i posebne uslove koji su predviđeni za obavljanje određenih poslova u skladu zakonom i aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji suda.

Sudski pripravnik - može biti diplomirani pravnik koji ispunjava opšte uslove za zapošljavanje u državnim organima, na vrijeme od dvije godine. Obuka pripravnika vrši se u skladu sa posebnim programom koji donosi predsjednik suda. Ako se pripravnik, po ocjenama sjednice suda, u toku obuke naročito istakao za vršenje sudijskog posla, može mu se produžiti rad i nakon isteka pripravničkog staža za još jednu godinu, ukoliko položi pravosudni ispit u roku od tri mjeseca.

Zakonom o državnom tužilaštvu definišu se uslovi za vršenje poslova i djelokrug poslova za savjetnike, sekretara, stručne pomoćnike, namještenike i pripravnike, na sljedeći način:

Savjetnik - pomaže državnom tužiocu ili njegovom zamjeniku u radu, izrađuje nacрте akata, uzima na zapisnik prijave, podneske i izjave građana, obavlja samostalno ili pod nadzorom i po uputstvima državnog tužioca ili njegovog zamjenika druge stručne poslove predviđene zakonom i propisima donesenim na osnovu zakona.

Savjetnik može biti lice koje ispunjava opšte i posebne uslove za određeno zvanje za rad u državnim organima, u skladu sa zakonom i aktom o organizaciji i sistematizaciji. Osnovni državni tužilac može, izuzetno, ovlastiti savjetnika da u postupku pred sudom zastupa optužne prijedloge.

Sekretar - Vrhovno državno tužilaštvo ima sekretara koji pomaže vrhovnom državnom tužiocu u vršenju poslova tužilačke uprave. Više državno tužilaštvo i osnovno državno tužilaštvo, koje ima najmanje 10 zamjenika, može imati sekretara koji pomaže državnom tužiocu u vršenju poslova tužilačke uprave. Sekretar mora ispunjavati iste uslove kao uslove navedene za savjetnika.

Stručni pomoćnici - Državno tužilaštvo može imati službenike sa višom ili visokom školskom spremom defektološke, sociološke, pedagoške, ekonomske, knjigovodstveno-finansijske ili druge odgovarajuće struke, i propisanim iskustvom u tim oblastima. Ovi službenici pomažu državnom tužiocu ili zamjeniku u radu u stvarima u kojima su potrebna stručna znanja.

Pripravnik - može biti lice koje je diplomirani pravnik i koje ispunjava opšte uslove za rad u državnim organima. Radni odnos pripravnik zasniva na vrijeme od dvije godine. Obuka pripravnika vrši se u skladu sa posebnim programom koji donosi državni tužilac. Ako se pripravnik u toku obuke, po ocjeni sjednice tužilaca, naročito istakao u radu, može mu se produžiti radni odnos i nakon isteka pripravničkog staža za još jednu godinu, ako položi pravosudni ispit u roku od tri mjeseca.

Pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji sudova i tužilaštava, koje na osnovu Zakona o sudu i Zakona o državnom tužilaštvu donosi predsjednik suda, odnosno državni tužilac, uz predhodnu saglasnost Vlade Crne Gore, nadalje se utvrđuje unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mjesta za službenike i namještenike u sudovima i državnim tužilaštvima, sa konkretnim opisima poslova za pojedina službenička i namještenička mjesta.

Važeći Pravilnici o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji sudova dobili su saglasnost Vlade Crne Gore 12.02.2009. godine, dok su važeći Pravilnici o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji državnih tužilaštava dobili saglasnost Vlade Crne Gore 09.06.2005. godine, i ovim dokumentima je konkretno opisano radno mjesto svakog uposlenog.

**c) Koju opremu (kompjuteri, imejl, faks i sl.) administrativno osoblje ima na raspolaganju za obavljanje svojih poslova? Da li se arhivama dobro upravlja i jesu li kompjuterizovane? Ima li dovoljno direktnog pristupa bazama pravnih podataka?**

Detaljan odgovor dat na pitanja 18 (b i c) ovog poglavlja.

## **Reforma pravosuđa**

### **29. Koja je osnova za reformu pravosuđa (strategija, akcioni plan i sl.)?**

Reforma pravosuđa u Crnoj Gori započela je 2000. godine, kada je Vlada Crne Gore usvojila strateški dokument - Projekat reforme pravosudnog sistema u Crnoj Gori. Na osnovu ovog dokumenta, donijeto je preko dvadeset zakona, od kojih su najvažniji: Zakon o sudovima, Zakon o državnom tužiocu, Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Zakon o izvršnom postupku, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Zakon o zaštiti svjedoka, Zakon o sudskim vještacima, Zakon o notarima, Zakon o posredovanju, Zakon o sudskim taksama, Zakon o vanparničnom postupku, Zakon o advokaturi, Zakon o

edukaciji u pravosudnim organima, Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, Porodični zakon, Zakon o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija i dr.

U postupku implementacije navedenih zakona donijet je određen broj podzakonskih akata, među kojima su najznačajniji Sudski poslovnik i Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji državnih tužilaca, razvijani su institucionalni mehanizmi, a naročita pažnja posvećena je osposobljavanju i edukaciji svih zaposlenih u pravosudnim organima.

Iako su u najvećem dijelu realizovane aktivnosti planirane Projektom reforme pravosuđa, za čije sprovođenje je vrijeme isteklo krajem 2005. godine, i stvorene solidne osnove za uspješno djelovanje samostalnog, nepristrasnog i efikasnog pravosuđa, u budućem periodu trebalo je preduzeti aktivnosti na sprovođenju dalje reforme pravosudnog sistema. Takođe, treba istaći da je tada nedefinisani državno-pravni status Crne Gore imao za posljedicu da reforma pravosuđa ne dostigne puni sadržaj, najviše zbog ustavno-pravnih ograničenja.

Proglašenjem samostalnosti i nezavisnosti Republike Crne Gore, stvoreni su uslovi da se nastave korjenite i potpune reforme u svim oblastima društvenog života, a naročito u oblasti pravosuđa.

Sprovođenje sveobuhvatne pravosudne reforme dovelo je do potrebe da se donese novi strateški dokument za oblast pravosuđa, kojim će se odrediti dalji pravci i ciljevi koji se žele postići reformom pravosudnog sistema, a koji mogu biti garancija većeg stepena nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa.

Pristupilo se izradi Strategije reforme pravosuđa 2007-2012, u kojoj su učestvovali predstavnici pravosudnih organa i međunarodnih organizacija, a posebno je značajno istaći da je Nacrt strategije bio predmet ekspertize eksperata Savjeta Evrope, u okviru Projekta CARDS 2003 za oblast pravosuđa.

Ovaj dokument postavlja četiri strateška cilja: Jačanje nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa, Jačanje efikasnosti pravosuđa, Jačanje dostupnosti pravosudnih organa, odnosno ostvarenja pristupa pravdi i Jačanje javnog povjerenja u pravosuđe. Strategija je podijeljena na 12 poglavlja: 1. Jačanje nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa; 2. Jačanje efikasnosti pravosuđa; 3. Jačanje dostupnosti pravosudnih organa, odnosno ostvarivanje pristupa pravdi; 4. Jačanje javnog povjerenja u pravosuđe; 5. Edukacija u pravosudnim organima; 6. Jačanje međunarodne i regionalne pravosudne saradnje; 7. Alternativno rješavanje sporova; 8. Borba protiv kriminala, posebno korupcije, terorizma i organizovanog kriminala; 9. Sudska praksa; 10. Zatvorski sistem i 11. Pravosudni informacioni sistem.

Poglavljem Jačanje nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa, predviđene su sljedeće aktivnosti: revidiranje Ustava i zakona u pogledu izbora nosilaca pravosudnih funkcija; proširenje ovlašćenja Sudskog i Tužilačkog savjeta u vođenju kadrovske politike u pravosuđu; utvrđivanje jasnih i objektivnih kriterijuma za izbor nosilaca pravosudnih funkcija; utvrđivanje kriterijuma za napredovanje i ocjenjivanje nosilaca pravosudnih funkcija; ostvarivanje veće samostalnosti u pogledu određivanja razdjela Budžeta za pravosuđe; revidiranje postojećeg normativnog okvira kojim je uređena disciplinska odgovornost nosilaca pravosudne funkcije, prestanak funkcije i razrješenje i preduzimanje aktivnosti za njegovu dosljednu primjenu.

Poglavlje Jačanje efikasnosti pravosuđa sadrži: ostvarivanje efikasne zaštite prava na suđenje u razumnom roku; reviziju krivičnog procesnog zakona u pogledu koncepta istrage; reviziju zakonodavstva u odnosu na maloljetnike u sukobu sa zakonom, donošenjem posebnog zakona; podsticanje alternativnih načina rješavanja krivičnih, građanskih i privrednih sporova; prenošenje određenih nadležnosti sudova na druge organe i službe; izradu programa rješavanja zaostalih predmeta u svim sudovima; jačanje ljudskih resursa u pravosuđu (specijalizacija i edukacija nosilaca pravosudne funkcije, službenika i namještenika u pravosuđu, kao i redefinisane njihove uloge u preduzimanju pojedinih radnji u predmetu); jačanje menadžmenta u pravosuđu, stavljanjem akcenta na poslove koji se odnose na kretanje predmeta, zaostatke, pritužbe i sl., u cilju poboljšanja kvaliteta rada po predmetima; uspostavljanje adekvatnog sistema sudskih izvršitelja, radi ubrzanja postupka, jačanja pravne discipline i smanjenja broja neizvršenih predmeta; unaprjeđenje metodologije vođenja pravosudne statistike; vršenje stalnih analiza rada pravosudnih organa u svim segmentima.

U cilju jačanja dostupnosti pravosudnih organa, odnosno ostvarivanja pristupa pravdi, predviđeno je: stvaranje normativnog okvira za uspostavljanje sistema besplatne pravne pomoći i obezbjeđivanje sredstava za održivost tog sistema; omogućavanje strankama da dobiju informacije za preduzimanje pojedinih radnji u sudskim postupcima i njihovo prethodno upoznavanje sa visinom potrebnih troškova za te radnje (brošure, informatori, troškovnici, i sl.); usvajanje posebnih pravila i prakse od strane suda, odnosno državnog tužioca, koji će se primjenjivati prema osjetljivim kategorijama lica (maloljetnici, žrtve silovanja, terorizma, nasilja u porodici, invalidi, itd.); usvajanje mehanizama za čuvanje sudskih, odnosno tužilačkih informacija i poboljšanje sigurnosti pravosudnih objekata; poboljšanje uslova za adekvatan smještaj i opremu u pravosudnim organima i unaprjeđenje fizičkog pristupa pravosudnim organima za posebne kategorije lica; poboljšanje orijentacije u zgradama pravosudnih organa i određivanje pravila ponašanja svih lica koja ulaze u zgrade pravosudnih organa.

Poglavlje Jačanje javnog povjerenja u pravosuđe nalaže da treba: obezbijediti bolju informisanost o ulozi i mjestu pravosudnih organa u pravnom sistemu; uspostaviti različite modele komunikacije pravosudnih organa sa građanima, kako bi se građani u potpunosti upoznali sa vođenjem sudskih postupaka i svih radnji koje treba preduzeti da bi se postupak okončao; omogućiti učesnicima u sudskim postupcima i građanima da daju određene primjedbe i sugestije radi poboljšanja rada pravosuđa; učiniti dostupnim javnosti praktični aspekt načela o jednakom postupanju pravosudnih organa u jednakim stvarima; poboljšati dostupnost sudskih odluka stručnoj široj javnosti.

Prema poglavlju V, edukaciju u pravosudnim organima treba poboljšati tako što će se implementirati zakon u cilju što kvalitetnije obuke nosilaca pravosudne funkcije, sa posebnim akcentom na inicijalnu obuku; jačati kapaciteti posebnih tijela zaduženih za sprovođenje edukacije, kao i administrativne i tehničke kapacitete Centra; unaprijediti saradnju sa Evropskom mrežom za razmjenu informacija između lica i institucija odgovornih za obuku sudija i tužilaca (Lisabonska mreža Savjeta Evrope); uspostaviti odgovarajuće transparentne procedure za izradu programa sprovođenja edukacija, odabira predavača i sl.

Jačanje međunarodne i regionalne pravosudne saradnje treba ostvariti sljedećim aktivnostima: uspostavljanjem odgovarajućeg normativnog okvira za efikasnije i efektivnije ostvarivanje međunarodne pravosudne saradnje; jačanjem regionalne saradnje, uz pristupanje i aktivno učešće u relevantnim regionalnim i međunarodnim udruženjima i mrežama; organizovanjem kontinuirane edukacije u oblasti međunarodne pravosudne saradnje i jačanjem kapaciteta Ministarstva pravde u dijelu usaglašavanja propisa sa pravom EU, kao i u pogledu međunarodne pravne pomoći i saradnje sa međunarodnim pravosudnim institucijama.

Radi podsticanja primjene alternativnih načina rješavanja sporova, neophodno je preduzeti sljedeće: organizovati edukaciju sudija i advokata i upoznati građane sa institutom posredovanja i njegovim prednostima; pratiti i analizirati razvoj alternativnog načina rješavanja sporova i preduzimati mjere radi daljeg jačanja ovih instituta; podsticati upravljačke strukture u privrednim društvima da njihove sporove rješavaju arbitražom i podsticati dalje implementiranje zakonskih odredbi u alternativnom rješavanju sporova.

Za uspješniju borbu protiv kriminala, posebno organizovanog, korupcije, terorizma i ratnih zločina neophodno je preduzeti sljedeće: ratifikovati međunarodne konvencije i zaključiti bilateralne ugovore; analizirati usklađenost zakonodavstva sa međunarodnim standardima; analizirati kadrovski potencijal i zaposliti nedostajući kadar; primijeniti dosljedno Etički kodeks i vršiti stalnu edukaciju o etičkim načelima zaposlenih u pravosudnim organima; obezbijediti stalnu edukaciju i specijalizaciju; poboljšati radne i životne uslove i materijalni položaj nosilaca pravosudnih funkcija; depolitizovati nosioce pravosudnih funkcija; obezbijediti zaštitu integriteta nosilaca pravosudnih funkcija; izvršiti koncentraciju nadležnosti pravosudnih organa za djela organizovanog kriminala i korupcije; uvesti efikasne istražne mehanizame za borbu protiv korupcije; uvesti mehanizme za efikasnije oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom; i obezbijediti efikasniju zaštitu oštećenog u krivičnom postupku.

Imajući u vidu značaj koji se postiže ujednačavanjem sudske prakse i objavljivanjem sudskih odluka, neophodno je: objavljivati odluke sudova važne za sudsku praksu, kako bi šira javnost bila više upoznata sa radom sudova; na internet stranici objavljivati izvode iz odluka Evropskog suda za ljudska prava; upoznati nosioce pravosudnih funkcija i širu javnost sa najvažnijim odlukama



Evropskog suda pravde; obezbijediti edukaciju sudija o pravu Evropske unije i o ulozi Evropskog suda pravde i učiniti dostupnim načelne pravne stavove i načelna pravna mišljenja Vrhovnog suda svim nosiocima pravosudne funkcije i široj javnosti.

U cilju poboljšanja smještajnih uslova, odnosno povećanja kapaciteta za smještaj osuđenih i pritvorenih lica, treba: stvarati uslove za međusobno razdvajanje kategorija osuđenih, odnosno pritvorenih lica, a posebno za izdvajanje kategorija maloljetnih osuđenih, odnosno pritvorenih lica; obezbijediti smještajne i kadrovske kapacitete za izvršenje maloljetničkog zatvora, kao i za izvršenje zavodskih mjera prema maloljetnicima; obezbijediti kontinuitet u aktivnostima na rekonstrukciji i adaptaciji postojećih objekata, kao i na izgradnji novih objekata; opremiti Specijalnu bolnicu i stvoriti posebne uslove za psihijatrijsko posmatranje i vještačenje lica protiv kojih se vodi krivični postupak, kao i za izvršenje mjera bezbjednosti kod obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja, obaveznog liječenja alkoholičara i obaveznog liječenja narkomana; unaprijediti sistem obezbjeđenja, kroz nabavku savremenih tehničkih sredstava, posebno uređaja za video nadzor; organizovati kontinuirano stručno obrazovanje, usavršavanje i provjeru znanja službenika Zavoda; unaprijediti tretman osuđenih lica, kroz uvođenje raznovrsnih programa obrazovnog, radnog, kulturnog, sportskog i drugih vrsta tretmana.

Imajući u vidu kompleksnost realizacije Projekta PRIS-a i njegove pune implementacije, kao i to da se radi o sistemu koji se usklađuje sa potrebama korisnika i na kog utiču izmjene zakonske regulative, podzakonskih propisa, uspostava novih institucija, novih procesa i procesnih okvira, realizacija strategije reforme pravosuđa u ovom segmentu dovešće do: zasnivanja poslovnih procesa na modernoj i integrisanoj IT tehnologiji; unaprjeđenja upravljanja u pravosudnim organima i Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija; bolje dostupnosti pravosudnih organa korisnicima (građanima, institucijama, privrednim subjektima, bankama i dr); unaprjeđenja administrativnih kapaciteta pravosudnih organa; dostupnosti sudske prakse stručnoj i široj javnosti; povećanja efikasnosti i kvaliteta rada u institucijama u oblasti pravosuđa, a samim tim i smanjenja troškova administracije. Postizanje osnovnih ciljeva projekta omogućeno je kroz odgovarajući koncept i standarde, i to kroz: jedinstvenost i centralizaciju podataka; definisanu nadležnost; standardizaciju unosa podataka i štampanje evidencija; čuvanje svih upisa i promjena podataka i drugo.

U cilju efikasnog ostvarivanja predviđenih strateških ciljeva, Vlada Crne Gore je krajem 2007. godine usvojila Akcioni plan za sprovođenje Strategije reforme pravosuđa i Budžet Akcionog plana. Akcioni plan sadrži konkretne mjere za ostvarivanje zacrtanih ciljeva, sa nosiocima aktivnosti i rokovima za njihovu realizaciju i indikatore uspjeha.

Za realizaciju mjera i ostvarenje predviđenih strateških ciljeva i usaglašenost između misije i vizije pravosuđa, odgovorne su pravosudne institucije, a posebno Ministarstvo pravde, Vrhovni sud, Vrhovni državni tužilac, Sudski savjet i Tužilački savjet, ukupno blizu 30 institucija i organizacija.

Za sprovođenje, koordinaciju i praćenje reforme, nadležna je Komisija za implementaciju Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme pravosuđa 2007-2012. godine, koju je obrazovala Vlada Crne Gore.

### **30. Koji uticaj je reforma imala na gore navedene principe? Ima li kakvih planova za dalju reformu?**

Na planu jačanja nezavisnosti i samostalnosti pravosuđa, tokom 2008. i u prvoj polovini 2009. godine, ostvaren je niz mjera za unaprjeđenje institucionalnog i normativnog okvira.

U skladu sa novom ulogom Sudskog savjeta, kome je Ustav dodijelio poziciju samostalnog i nezavisnog organa, koji obezbjeđuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija, donijet je Zakon o Sudskom savjetu. Ovim zakonom uređuje se: način izbora i prestanak mandata članova Sudskog savjeta, organizacija i način rada ovog organa, postupak izbora sudija, način utvrđivanja prestanka sudijske funkcije, disciplinska odgovornost i razrješenje sudija i druga pitanja od značaja za rad Sudskog savjeta. Sudski savjet je konstituisan, i u kratkom periodu svog rada preduzeo je intenzivne aktivnosti u ostvarivanju svojih nadležnosti. Ovaj organ: donio je Poslovnik o radu, kojim

se bliže definišu pitanja od značaja za njegov rad; obrazovao svoja radna tijela u cilju efikasnijeg obavljanja poslova; donio Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji Sekretarijata Sudskog savjeta, kao jedinice za pružanje logistike ovom organu; imenovao direktora Sekretarijata i započeo postupke izbora i utvrđivanja odgovornosti sudija. U drugoj polovini 2008. godine izabrano je 36 sudija u skladu sa novim kriterijumima i procedurom, a preduzete su i prve mjere na jačanju odgovornosti sudija. Tako su predsjednici sudova podnijeli šest prijedloga za pokretanje disciplinskih postupaka protiv sudija: dva su odbijena kao neosnovana, jedan postupak je pokrenut, dok su u dva predmeta izrečene disciplinske mjere umanjenja zarade u iznosu od 20% za tri mjeseca, odnosno za jedan mjesec; u jednom predmetu je izrečena opomena. Podnijeta su četiri prijedloga za razrješenje: dvoje sudija je razriješeno, jednom sudiji je prestala funkcija na lični zahtjev, dok je u jednom predmetu povučen prijedlog za razrješenje.

Takođe, donijet je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, kojim je izvršeno usaglašavanje Zakona sa Ustavom, koji predviđa novine u pogledu uređenja sudske vlasti.

Donijet je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu, kojim se Tužilačkom savjetu daju nove nadležnosti i ovlašćenja, a njegova organizacija i način rada definišu se slično zakonskim rješenjima o Sudskom savjetu. Tužilački savjet otpočeo je sa radom 30.08.2008. godine. Donijeta su podzakonska akta i obrazovana tijela u cilju efikasnijeg obavljanja poslova. Usvojenim Poslovnikom Tužilačkog savjeta bliže su razrađeni kriterijumi i postupak imenovanja državnih tužilaca, postupak razrješenja, disciplinski postupak i postupak udaljenja, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta.

U skladu sa drugačije postavljenim ustavnim nadležnostima Državnog tužilaštva, zastupanje države u imovinsko-pravnim sporovima izmješta se iz rada ovog organa i povjerava posebnom organu – Zaštitniku imovinsko-pravnih interesa Crne Gore.

Stvaraju se pretpostavke za brže rješavanje sporova i smanjenje sudskih zaostataka, u cilju jačanja efikasnosti pravosuđa.

Donijet je Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, koji predviđa mehanizme za zaštitu ovog prava u toku samog postupka (kontrolni zahtjev za ubrzanje postupka) i nakon okončanja sudskog postupka (tužba za pravično zadovoljenje), u skladu sa standardima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovim su stvorene pretpostavke za upotrebu djelotvornog pravnog sredstva za zaštitu navedenog prava na nacionalnom nivou, i time za smanjenje broja slučajeva obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava. Zakon se implementira i prati se implementacija i djelotvornost pravne zaštite, kroz predviđena pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. U razdjelu budžeta za sudove predviđena su sredstva za pravično zadovoljenje. U okviru programa obuke organizovani su seminari za primjenu zakona za predsjednike sudova. Izvršene su i obuke predsjednika sudova i sudija Vrhovnog suda o praktičnim aspektima koje je usvojio Evropski sud, na koje se naslanja primjena Zakona o suđenju u razumnom roku. Sudovi postupaju po pravnim sredstvima predviđenim ovim zakonom i po hitnoj proceduri donose odluke u ovoj oblasti.

Usvojen je novi Zakonik o krivičnom postupku, kojim su utvrđene pretpostavke za bolju podjelu nadležnosti u krivičnom postupku među pravosudnim organima, kao i bolju podjelu uloga u samoj istrazi, za efikasnije i efektivnije razjašnjenje krivičnogopravnog događaja i za djelotvornu saradnju sa pravosuđima drugih država, naročito u oblasti prekograničnog kriminala. O Nacrtu ovog zakonika održana je javna rasprava. Nacrt zakonika je bio predmet ekspertize Evropske komisije. Izrađen je i Nacrt plana implementacije novog Zakona o krivičnom postupku.

Donijet je Zakon o obligacionim odnosima, koji je usaglašen sa relevantnim evropskim propisima.

Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o notarima, kao i podzakonski akti, nakon čega će biti: obrazovana Komisija za notarski ispit, organizovan ispit i imenovani prvi notari u Crnoj Gori.

Preduzete su aktivnosti na podsticanju alternativnih načina rješavanja sporova i osnovan Centar za posredovanje.

Preduzete su značajne aktivnosti na rješavanju zaostalih predmeta, kroz utvrđeni godišnji okvirni program rješavanja zaostalih predmeta unutar sudske vlasti, na osnovu kojeg je izvršeno

upućivanje sudija iz ažurnih u neažurne sudove i delegacija zaostalih predmeta prema sudovima koji nijesu opterećeni zaostalim predmetima. Državna tužilaštva u krivičnom postupku postupaju u okviru zakonskih rokova i time doprinose efikasnosti krivičnog postupka i sprječavanju nepotrebnog odugovlačenja.

Sudije se upućuju iz jednog suda u drugi i angažuju se dodatne sudije.

Sprovedena je edukacija predsjednika sudova na temu rukovođenja sudovima, koje podrazumijeva praćenje i efikasnije upravljanje kretanjem predmeta u pravosudnim organima. Predsjednici sudova obavezni su da prate rad stručnih saradnika i pripravnika u sudovima.

Usvojena je Strategija za reformu prekršajnog sistema u Crnoj Gori i Analiza rada organa nadležnih za vođenje prekršajnog postupka. Obrazovana je radna grupa za izradu Zakona o prekršajnom postupku.

U cilju jačanja dostupnosti pravosudnih organa, u toku je izrada završne verzije Nacrta zakona o zaštiti od nasilja u porodici, čija rješenja će biti definisana u saradnji Ministarstva pravde i Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja.

Ministarstvo pravde izradilo je Analizu stanja za potrebe zakonskog uređenja sistema besplatne pravne pomoći, koju je Vlada usvojila u decembru 2008. godine, i formiralo Radnu grupu za izradu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.

Vlada je usvojila Informaciju o postojećem stanju objekata pravosudnih institucija, njihovoj opremljenosti i bezbjednosti i zadužila Ministarstvo pravde da, u saradnji sa Vrhovnim sudom, Vrhovnim državnim tužilaštvom, Vijećem za prekršaje, Ministarstvom finansija, Direkcijom javnih radova i Upravom za zajedničke poslove državnih organa, sačini Akcioni plan potreba izgradnje, rekonstrukcije i adaptacije objekata pravosudnih organa, kao i da pripremi inoviranu informaciju o strukturi potrebne bezbjedonosne opreme za potrebe pravosudnih organa.

Mjere i aktivnosti za unaprjeđenje transparentnosti rada pravosudnih organa i za upoznavanje javnosti sa rezultatima njihovog rada realizuju se blagovremeno, u cilju jačanja javnog povjerenja u pravosuđe.

Povodom godišnjih izvještaja o radu sudova, održavaju se redovne konferencije za štampu. Vrhovni državni tužilac redovno izvještava javnost o postupanju državnih tužilaca u značajnim i aktuelnim predmetima, saopštenjima za javnost i preko svog web sajta. Međutim, ove aktivnosti se ne sprovode u potpunosti, kako je to predviđeno Akcionim planom. Naime, u Sekretarijatu Sudskog savjeta još nije popunjeno radno mjesto za službenika za odnose sa javnošću. Tužilački savjet odredio je lice odgovorno za odnose sa javnošću.

Upravni sud izrađuje i publikuje zbirke sudskih odluka i objavljuje odluke na web stranici [www.upravnisudcg.org](http://www.upravnisudcg.org). U sudovima su izvršene pripreme za objavljivanje sudskih odluka iz 2008. godine, a u pripremi je i zbirka odluka Vrhovnog suda.

U cilju poboljšanja edukacije u pravosudnim organima, mjere za unaprjeđenje inicijalne i kontinuirane obuke, u skladu sa Zakonom o edukaciji nosilaca pravosudne funkcije, sprovode se planiranom dinamikom. Priroda zahtjevnog procesa obuke nosilaca pravosudne funkcije uslovlila je uglavnom njihov kontinuirani oblik, uz manji broj oročenih mjera.

Tijela Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije usvojila su plan i program obuke za 2008. i 2009. godinu. Na transparentan način i uz provjeru znanja izvršen je izbor kandidata za inicijalnu edukaciju. Utvrđen je broj predavača po različitim oblastima, organizovana njihova obuka u oblasti Evropske konvencije o ljudskim pravima, upućen poziv zainteresovanim predavačima da se angažuju u sprovođenju programa obuke, angažovan jedan broj univerzitetskih profesora kao predavača, kao i značajan broj predavača iz EU, Regiona i drugih zemalja. O sprovedenim edukacijama izvještavani su Sudski savjet i Tužilački savjet. U Koordinacionom odboru imenovani su predstavnici Sudskog i Tužilačkog savjeta, s obzirom na to da se o edukaciji u pravosudnim organima staraju Sudski i Tužilački savjet, kroz njihovu tijesnu saradnju.

Jedan broj obuka nosilaca pravosudne funkcije i državnih službenika i namještenika u pravosudnim organima organizovan je u saradnji Centra za edukaciju i Uprave za kadrove. U budućem periodu očekuje se veća posvećenost stručnom usavršavanju državnih službenika i

namještenika u pravosudnim organima, u skladu sa Programom stručnog usavršavanja i Planom obuke Uprave za kadrove.

Jačanje međunarodne i regionalne pravosudne saradnje je strateški cilj od odlučujućeg značaja za postizanje funkcionalnosti i kredibilitnosti crnogorskog pravosuđa, naročito na polju harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima. Polazeći od toga, u Akcionom planu su definisane mjere za ostvarenje ovog cilja.

Donijet je Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, koji je prihvatio međunarodne standarde u ovoj oblasti. Zakon ima supsidijarni karakter, jer njegova primjena dolazi u obzir samo ako međunarodni ugovor ne postoji, ili određena pitanja nijesu njime regulisana. Državni organi u svojoj praksi već implementiraju ovaj zakon.

Usvojen je Zakon o saradnji sa međunarodnim krivičnim sudovima.

Utvrđen je Prijedlog zakona o ratifikaciji Drugog dodatnog protokola uz Evropsku konvenciju o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima.

Zaključeni su memorandumi o saradnji Ministarstva pravde Crne Gore i ministarstava pravde Republike Albanije, BiH i Republike Makedonije.

Zaključena su tri ugovora o međunarodnoj pravnoj pomoći između Crne Gore i Republike Srbije: Ugovor o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, Ugovor o izručenju i Ugovor o Ojačani su kapaciteti Ministarstva pravde za ostvarivanje pune međunarodne pravosudne saradnje i ispunjenje nadležnosti u oblasti međunarodne pravne pomoći i međunarodne pravosudne saradnje, koji se odvijaju kroz zapošljavanje i obuku novih kadrova.

Uspješno se realizuju i mjere za pospješivanje alternativnog rješavanja sporova, čime se stvaraju pretpostavke za mirno rješavanje sporova između stranaka, a time i za smanjenje broja predmeta koji čekaju sudski epilog.

Formiran je i započeo rad Centar za posredovanje, kao neprofitna ustanova, koja planira i sprovodi obuku i stalno usavršavanje posrednika, obezbjeđuje tehničku pomoć za sprovođenje postupka posredovanja i informiše građane i zainteresovane subjekte o prednostima posredovanja u rješavanju sporova. Osnovane su područne jedinice Centra za posredovanje u Cetinju, Bijelom Polju i Kotoru. U Ministarstvu pravde uspostavljena je evidencija o postavljenim posrednicima.

Kroz realizaciju ovih mjera uspostavljena je saradnja i sa nevladinim udruženjima i međunarodnim organizacijama, sa ciljem izrade programskih dokumenata značajnih za razvoj posredovanja. Obezbijeđena je i tehnička pomoć i podrška u organizovanju postupaka posredovanja, tako da se u prostorijama Centra za posredovanje Crne Gore – Podgorica svakodnevno obavljaju postupci posredovanja.

U izdanju Centra za posredovanje, objavljeni su i distribuiraju se Vodič za posredovanje (namijenjen građanima) i Priručnik za obuku posrednika.

Napominjemo da su u 2008. godini sprovedena 433 postupka posredovanja, od kojih je 255 riješeno uspješno, što predstavlja 58,89 % uspješnosti.

Borba protiv kriminala, posebno korupcije, terorizma i organizovanog kriminala, pospješuje se jačanjem normativnog i institucionalnog okvira za ostvarivanje ovog strateškog cilja.

Ratifikovane su Konvencije Savjeta Evrope, i to: Konvencija o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, Konvencija o suzbijanju terorizma i Drugi dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima izvršeno je koncentrisanje nadležnosti u predmetima organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina kod dva viša suda, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu proširena je nadležnost Odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala i na krivična djela korupcije, terorizma i ratnih zločina. U skladu sa navedenim zakonima, formirana su specijalizovana odjeljenja u dva viša suda i određene sudije, stručni saradnici i namještenici za rad u tim odjeljenjima. Takođe, povećan je broj zamjenika Specijalnog tužioca, u skladu sa koncentracijom nadležnosti Odjeljenja, kojim rukovodi Specijalni tužilac. U toku je postupak raspoređivanja i prijema službenika i namještenika u

Odjeljenju za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina. Pored kadrovskih uslova, stvaraju se i prostorni i tehnički uslovi za rad specijalnih odjeljenja u sudovima i u Državnom tužilaštvu.

U Centru za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija i Upravi za kadrove sprovodi se edukacija nosilaca pravosudne funkcije i službenika drugih državnih organa u ovoj oblasti, u skladu sa programima inicijalne i kontinuirane obuke.

Saradnja pravosudnih organa i Uprave policije u primjeni instituta zaštićenog svjedoka je na zadovoljavajućem nivou.

Ministarstvo pravde je pribavilo publikacije međunarodnih ugovora koji se odnose na ovu oblast.

Takođe su utvrđene potrebe lične zaštite nosilaca pravosudnih funkcija, u skladu sa kojima Uprava policije obezbjeđuje ličnu zaštitu.

Kada je riječ o zatvorskom sistemu, u toku je sveobuhvatno razmatranje pribavljenih mišljenja i komentara eksperata Savjeta Evrope, kao i Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope o sankcijama i mjerama koje se sprovode u zajednici, sve u nastojanju da se tekst prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u najvećoj mogućoj mjeri upodobi sa odnosnim preporukama i mišljenjima, i da se shodno tome adekvatno definiše nadzor nad izvršenjem uslovne osude, uslovnog otpusta i kazne rada u javnom interesu.

U okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, nastavljeno je sa preduzimanjem mjera za unaprjeđenje zatvorskih uslova. Izrađena je projektna dokumentacija za rekonstrukciju i adaptaciju zatvorske jedinice u Podgorici. Takođe je izrađena projektna dokumentacija i raspisan tender za izgradnju novog objekta zatvorske jedinice u Bijelom Polju. U toku su radovi na rekonstrukciji i adaptaciji objekta bivšeg zavodskog restorana, za potrebe smještanja zatvorske kuhinje. Izrađene su i projektne dokumentacije za izgradnju objekta za izvršenje dugih kazni zatvora i objekta za vjerske potrebe zatvorenika, kao i za izgradnju i opremanje objekta zatvorske jedinice za južnu regiju, kroz čije kapacitete bi se, pored izvršenja pritvora i kratkih kazni zatvora (do 6 mjeseci), obezbijedilo i izvršenje mjera bezbjednosti, obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje, te obavezno liječenje alkoholičara i narkomana. Nabavljena je, instalirana i stavljena u funkciju oprema za video nadzor. Obuka se redovno sprovodi, a u toku su razgovori sa upravom Policijske akademije u Danilovgradu za obrazovanje kadra za rad u Zavodu. U toku je izrada projektne dokumentacije za izgradnju sale za sportske aktivnosti. Vode se razgovori sa Centrom za obrazovanje odraslih, i u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i nauke, sa ciljem da sertifikat koji osuđeno lice dobija za stručna znanja stečena kroz zatvorski tretman ima istu važnost kao i da su ta znanja stečena na slobodi.

U cilju unaprjeđenja evidentiranja, klasifikacije i objavljivanja sudske prakse, u Vrhovnom sudu uspostavljeno je odjeljenje sudske prakse i obezbijedena budžetska sredstva za vođenje i objavljivanje sudske prakse. Sentence odluka Vrhovnog suda objavljuju se u Biltenu Vrhovnog suda, a u pripremi je i zbirka odluka Vrhovnog suda. U budućem periodu, uz aktiviranje Pravosudnog informacionog sistema (PRIS), treba obezbijediti da se sve odluke, važne za sudsku praksu, objavljuju na web-sajtu Vrhovnog suda i publikuju na drugi način. Pozitivan primjer u ovom smislu je Upravni sud Crne Gore, koji na ovaj način objavljuje svoje odluke.

Vlada Crne Gore, u cilju jačanja efikasnosti pravosudnih institucija, dostupnosti građanima i vraćanju povjerenja u institucije pravosuđa, strateški je odredila punu implementaciju Pravosudnog informacionog sistema (PRIS) i, u tom cilju, kroz akcione planove, informacije i strategije definisala dinamiku realizacije i opredijelila određena finansijska sredstva. Implementacija PRIS-a zauzima značajno mjesto u Akcionom planu strategije reforme pravosuđa 2007-2012, u cilju zasnivanja svih postupaka u Ministarstvu pravde, pravosuđu i segmentu izvršenja krivičnih sankcija na modernom i integrisanom IT sistemu.

Implementacija programskog rješenja Pravosudnog informacionog sistema podrazumijeva centralizovanu jedinstvenu bazu podataka i bezbjedan pristup svih korisnika aplikacijama i podacima, a u skladu sa njihovim zakonskim ovlaštenjima.

Vlada Crne Gore obrazovala je Savjet za realizaciju Projekta pravosudnog informacionog sistema, koji ima svoj Ekspertski i Implementacioni tim.

Projekat će biti realizovan 31.12.2009. godine i od 01.01.2010. godine kreće se sa produkcijom.

### **31. Ko je odgovoran za sprovođenje, koordinaciju i praćenje reforme?**

Vlada Crne Gore obrazovala je Komisiju za implementaciju Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme pravosuđa 2007-2012. godine.

Predsjednik Komisije je Ministar pravde, a njeni članovi su: predsjednik Vrhovnog suda, Vrhovni državni tužilac, Ministar finansija, predsjednik Vijeća za prekršaje, predsjednik Udruženja sudija, predsjednik Udruženja tužilaca, predsjednik Advokatske komore i direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija. Administrativno-tehničke poslove za Komisiju obavlja Ministarstvo pravde.

Zadatak Komisije je da: organizuje i sinhronizuje aktivnosti organa državne uprave, državnih organa i drugih nadležnih institucija u implementaciji Akcionog plana; prati prioritete, dinamiku i rokove realizacije i ocjenjuje postignute rezultate u implementaciji Akcionog plana; kao i da dostavlja Vladi Crne Gore izvještaj sa pregledom stanja, ocjenom i prijedlogom mjera, najmanje dva puta godišnje.

Komisija ima Stručni tim, koji pribavlja pojedinačne izvještaje od institucija nosilaca aktivnosti predviđenih Akcionim planom i priprema polugodišnje izvještaje za Komisiju. Izvještaje sa pregledom stanja, ocjenom i prijedlogom mjera, Komisija dostavlja Vladi Crne Gore na usvajanje.

Komisija ima Poslovnik o radu, kojim se uređuju pitanja organizacije, načina rada i odlučivanja Komisije.

### **32. Koji je administrativni kapacitet predviđen kako bi se uspjelo u sprovođenju reforme?**

Prema Nacionalnom planu integracija, u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu i novim Zakonikom o krivičnom postupku, utvrdiće se adekvatan broj mjesta državnih tužilaca i njihovih zamjenika za efikasno sprovođenje istrage pod rukovodstvom državnog tužilaštva. Pojačaće se kapaciteti Specijalnog državnog tužioca, povećanjem broja zamjenika specijalnog tužioca i njihovom specijalizacijom za određene oblike organizovanog kriminala i korupcije. Reorganizovaće se službe sudskih izvršitelja, u skladu sa izmjenama zakona o izvršnom postupku.

Formiraće se novi organ za zastupanje imovinskih interesa Crne Gore, obezbijediti kadar i prostor, oprema i finansijska sredstva za njegov rad.

U Ministarstvu pravde jačaće se kapaciteti za obavljanje poslova evropskih integracija i praćenja usaglašavanja propisa sa zakonodavstvom EU, što će zahtijevati povećanje broja službenika i usavršavanje postojećeg kadra.

U 2009. godini, realizovaće se projekat Pravosudnog informacionog sistema i uspostaviti informacioni sistem i obezbijediti neophodan kadar i centralizovati nadgledanje funkcionisanja pravosudnog informacionog sistema kod jednog organa.

Početakom 2010. godine, biće imenovani prvi notari i obrazovana Notarska komora.

Donijeće se Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o edukaciji u pravosudnim organima i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravosudnom ispitu.

U periodu 2010-2012 godine donijeće se novi Zakon o sudovima i Zakon o državnom tužiocu, kojim treba racionalizovati sudsku i državno-tužilačku mrežu, kako u pogledu stvarne, tako i u pogledu mjesne nadležnosti i specijalizacije za pojedine pravne oblasti. Planirane su i izmjene i dopune Zakona o advokaturi, radi njegovog usaglašavanja sa Direktivom 31977L0249 i 31998L0005, u dijelu stvaranja uslova za nesmetano zastupanje inostranih advokata pred pravosudnim organima, kao i donošenje Zakona o zaštiti oštećenih u krivičnom postupku, u skladu sa Direktivom 32004L0080.

Izvršiće se reorganizacija sudova i državnog tužilaštva, u skladu sa promjenama Zakona o sudovima i Zakona o državnom tužiocu. Obrazovaće se fond za kompenzaciju žrtava krivičnih djela i reorganizovati organi nadležni za vođenje prekršajnog postupka, u skladu sa novim Zakonom o prekršajima.

Kada je riječ o planu zapošljavanja, do 2012. godine u Ministarstvu pravde biće 55 zaposlenih, Sudski savjet će brojati konstantnih 10 članova, sudovi će imati 255 sudija i 890 službenika, tužilaštvo 103 tužioca i 110 službenika, dok će broj sudija za prekršaje i zaposlenih zavisiti od reforme prekršajnog sistema, koja je u toku.

## **B. Borba protiv korupcije**

### **Politika i domaće institucije**

**33. Da li postoji nacionalna strategija za borbu protiv korupcije? Koji je njen status? Da li pokriva i mjere za primjenu zakona i preventivne mjere? Je li ona bila predmet široke konsultacije na svim nivoima (npr. međusektorskom na nacionalnom, regionalnom, lokalnom nivou, između zainteresovanih strana u privatnom sektoru i civilnom društvu, medijima i sl.)? Da li se strategija sprovodi, i ako je tako, kako se to radi i koji su rezultati? Kako je osigurano praćenje borbe protiv korupcije?**

#### **a) Nacionalna strategija**

Poslije procesa osnivanja novih antikorupcijskih tijela i posebnih jedinica za borbu protiv korupcije u okviru postojećih organa, kao i donošenja cijelog seta antikorupcijskih zakona (period od početka 2001. do sredine 2005. godine), pristupilo se izradi i utvrđivanju strateških antikorupcijskih dokumenata. Tako je Vlada Crne Gore, u julu 2005. godine, usvojila Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. U cilju sprovođenja Programa, Vlada je usvojila Akcioni plan avgusta 2006. godine, kao srednjoročni dokument projektovan za period od tri godine (2006-2008). Akcionim planom operacionalizuje se Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, i to na način što se utvrđuju konkretne mjere, nadležni organi i institucije, rokovi, indikatori za mjerenje uspjeha i faktori rizika.

Na izradi nacrtu Akcionog plana, od decembra 2005. godine radila je međuresorna komisija, obrazovana od strane Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave, čiji su članovi bili predstavnici: Uprave policije, Ministarstva pravde, Uprave za antikorupcijsku inicijativu, Ministarstva kulture i medija, Ministarstva finansija, Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Ministarstva za evropske integracije, Vrhovnog državnog tužilaštva, Osnovnog suda, Ministarstva inostranih poslova i predstavnik nevladine organizacije MANS. U izradi nacrtu Akcionog plana učestvovala su i dva eksperta Savjeta Evrope.

Sa prvim nacrtom Akcionog plana aprila 2006. godine upoznata je Komisija za politički sistem i unutrašnju politiku, koja je nacrt uputila nadležnim organima i institucijama, kako bi se upoznali sa njegovim sadržajem i dali sugestije i komentare, kako na predložene mjere, tako i na rokove za njihovu realizaciju.

Nakon toga, Komisija je pripremila drugi nacrt, koji je predstavljen na okruglom stolu, juna 2006. godine u Podgorici, uz učešće predstavnika nadležnih organa i institucija Crne Gore, predstavnika međunarodnih organizacija, nevladinog sektora, privatnog sektora i parlamentarnih političkih partija.

Komisija je u radu na matrici Akcionog plana uvažila značaj međunarodnih obaveza Republike Crne Gore, a posebno sljedeća dokumenta:

- Odluku Savjeta Evropske unije o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu (24. januar 2006. godine);
- Konvenciju UN-a o transnacionalnom organizovanom kriminalu (Palermo Konvencija);
- Konvenciju UN-a protiv korupcije (stupila na snagu 19. januara 2006. godine);
- Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- Rezoluciju (97) 24 Savjeta Evrope o Dvadeset vodećih principa u borbi protiv korupcije;
- Deset principa za unaprjeđenje borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala u zemljama koje pristupaju EU, zemljama kandidatima i trećim zemljama.

Program definiše korupciju kao svaki oblik zloupotrebe službenog položaja radi lične ili kolektivne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.

Akcioni plan ima tri poglavlja, kojima su pokrivena i mjere za primjenu zakona, mjere za sprječavanje korupcije, kao i druge mjere koje se odnose na unaprjeđenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta:

- i) Politička i međunarodna obaveza djelovanja
- ii) Opšti ciljevi
  - Efikasno krivično gonjenje za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala
  - Prevencija i edukacija
  - Javnost, civilno društvo (uključujući privatni sektor) i mediji
  - Lokalna samouprava
- iii) Specifične mjere protiv korupcije i organizovanog kriminala
  - Efikasno krivično gonjenje i suđenje
    - ii) A1 – Tužilaštvo
    - iii) A2 - Policija
    - iv) A3 – Sudstvo
  - Eksterna i interna revizija Budžeta
  - Savjet za privatizaciju
  - Uprava za sprječavanje pranja novca
  - Komisija za javne nabavke
  - Komisija za utvrđivanje konflikta interesa
  - Poreska uprava
  - Uprava carina
  - Uprava za antikorupcijsku inicijativu

Akcioni plan je inoviran maja 2008. godine, kada je period implementacije produžen do kraja 2009. godine, a istovremeno je povećan broj mjera i broj subjekata koji su dužni da sprovedu utvrđene mjere.

### b) Sprovođenje strategije i monitoring

Akcioni plan sprovedu organi i institucije (ukupno 54) koji su definisani kao obveznici, tj. nosioci pojedinih mjera i aktivnosti iz svih sektora društva, kako javnog, tako i privatnog i nevladinog.

Nacionalna komisija za praćenje implementacije Akcionog plana za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala osnovana je Odlukom Vlade Crne Gore 15. februara 2007. godine (Sl. list RCG, br. 15/07).

Članovi Nacionalne komisije su: Ministar za evropske integracije (predsjednik Komisije), Ministar unutrašnjih poslova i javne uprave (zamjenik predsjednika Komisije), Ministar finansija, Ministar pravde, predsjednici Odbora za ekonomiju, finansije i budžet, kao i Odbora za politički sistem, pravosuđe i upravu u Skupštini Crne Gore, predsjednik Vrhovnog suda, Vrhovni državni tužilac, direktor Uprave policije, direktor Uprave za antikorupcijsku inicijativu, izvršni direktor NVO MANS i izvršni direktor NVO CEMI. Na konstitutivnoj sjednici, Nacionalna komisija je usvojila Poslovnik o radu (Sl. list RCG, br. 39/07).



Praćenje sprovođenja Akcionog plana uređeno je na sljedeći način:

- 54 obveznika izvještavanja Nacionalnoj komisiji dostavljaju kvartalne izvještaje o realizovanim mjerama;
- Stručno tijelo za pripremu izvještaja, koga čine predstavnici Uprave policije, Uprave za antikorupcijsku inicijativu, Ministarstva pravde, Vrhovnog državnog tužioca i Kabineta Ministra za evropske integracije, analizira izvještaje nadležnih organa i priprema nacrt sumarnog izvještaja za Nacionalnu komisiju;
- Nacionalna komisija, nakon razmatranja, usvaja polugodišnji izvještaj o sprovođenju Akcionog plana, sa preporukama za dalje unaprjeđenje aktivnosti;
- Vlada Crne Gore razmatra i potvrđuje preporuke Nacionalne komisije.

Polugodišnji izvještaji Nacionalne komisije se objavljuju na web strani Uprave za antikorupcijsku inicijativu, zajedno sa prevodom na engleski jezik i pojedinačnim izvještajima nadležnih organa i institucija (obveznika izvještavanja). Izvještaji se dostavljaju i Skupštini Crne Gore na uvid.

Nacionalna komisija je do sada izradila 5 polugodišnjih izvještaja o sprovođenju Akcionog plana, sa kojima je upoznata i međunarodna zajednica i diplomatski kor u Crnoj Gori.

#### Statistika:

U periodu od septembra 2006. do maja 2007. godine (I izvještaj Nacionalne komisije), realizovano je 51% mjera iz Akcionog plana (zbir realizovanih mjera i mjera koje se realizuju kontinuirano), djelimično je realizovano 20% mjera, a nije realizovano 29% mjera.

U drugom izvještajnom periodu (II izvještaj Nacionalne komisije), realizovano je 46% mjera iz Akcionog plana (zbir realizovanih mjera i mjera koje se realizuju kontinuirano), djelimično je realizovano 37% mjera, a nije realizovano 16% mjera.

U periodu od januara 2008. do juna 2008. godine (III izvještaj Nacionalne komisije), realizovano je 52% mjera iz Akcionog plana (zbir realizovanih mjera i mjera koje se realizuju kontinuirano), djelimično je realizovano 16% mjera, a nije realizovano 32% mjera .

U periodu od jula 2008. do decembra 2008. godine (IV izvještaj Nacionalne komisije), realizovano je 71,9% mjera iz Akcionog plana (zbir realizovanih mjera i mjera koje se realizuju kontinuirano), djelimično je realizovano 11,1% mjera, a nije realizovano 17% mjera.

U periodu od januara 2009. do juna 2009. godine (V izvještaj Nacionalne komisije), realizovano je 66,5% mjera iz Akcionog plana (zbir realizovanih mjera i mjera koje se realizuju kontinuirano), djelimično je realizovano 13,2% mjera, a nije realizovano 20,3% mjera.

	<b>Procenat realizovanih mjera i mjera koja se realizuju u kontinuitetu</b>	<b>Procenat djelimično realizovanih mjera</b>	<b>Procenat nerealizovanih mjera</b>
I izvještaj NK	51	20	29
II izvještaj NK	46	37	16
III izvještaj NK	52	16	32
IV izvještaj NK	71,9	11,1	17
V izvještaj NK	66,5	13,2	20,3

Najzad, budući da su Program i (Inovirani) Akcioni plan oročeni do kraja 2009. godine, planiraju se aktivnosti na izradi novih strateških dokumenata (2010-2012) u oblasti antikorupcijske politike. Očekuje se analitičko sagledavanje institucionalnog okvira za primjenu politike u ovoj oblasti, kao i

prioritetna primjena zakona, imajući u vidu da je institucionalni i zakonodavni okvir u najvećoj mjeri zaokružen u prethodnom periodu.

**34. Postoje li određene prioritetne oblasti u kojima je više istaknuta korupcija? Ako je tako, kako su te prioritetne oblasti identifikovane i koje dodatne mjere se preduzimaju?**

Veza: pogledati pitanje br. 59, Politički kriterijumi

Prije donošenja Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala u julu 2005. godine, nije bilo validnih pokazatelja o stepenu korupcije u Crnoj Gori. Podaci sa kojima su nadležni organi raspolagali bili su: statistika krivičnih djela sa obilježjima korupcije, percepcija korupcije izražena kroz Transparency International CPI (u to vrijeme za Srbiju i Crnu Goru) i, najzad, istraživanje javnog mnjenja koje je u 2004. godini sprovedla agencija „Damar“. Stoga je Program usvojio sistemski, sveobuhvatan pristup u suzbijanju korupcije, koji se takođe odražava u Akcionom planu (usvojen 2006. godine, inoviran 2008. godine), kojim je Program operacionalizovan.

Primjena Akcionog plana, tj. pojedinačnih mjera koje plan sadrži, ukazala je na to da sve mjere nijesu jednako efikasne, tj. da nemaju jednaki učinak u suzbijanju korupcije. Tokom rada Nacionalne komisije, tj. tijela nadležnog za nadgledanje implementacije Akcionog plana, uočena je potreba da se Akcioni plan inovira, kako bi se dalje nastavio progres u suzbijanju korupcije, produžilo vrijeme sprovođenja, uključio veći broj subjekata u ovaj proces i, najzad, utvrdile dodatne mjere za suzbijanje korupcije. Takođe, aktivnije učešće nevladinog sektora u monitoringu politika sprječavanja sukoba interesa, slobodnog pristupa informacijama, finansiranja političkih partija, uređenja prostora i dr., doprinijelo je da se pojedine oblasti označe kao prioritetne.

Dakle, nakon što je Nacionalna komisija zaključila da je Akcioni plan potrebno inovirati, Ministar unutrašnjih poslova i javne uprave oformio je međuresorsku radnu grupu, čiji su članovi bili i predstavnici nevladinog sektora, sa zadatkom da izvrši potrebne izmjene i dopune pojedinih mjera iz Akcionog plana. Na osnovu prijedloga ove radne grupe, sačinjen je Inovirani Akcioni plan, koji je Vlada Crne Gore usvojila maja 2008. godine. Broj obveznika izvještavanja je sa 32 povećan na 54, čime je stvoren širi krug subjekata koji učestvuju u borbi protiv korupcije, a povećan je i broj mjera. Kao prioritetne oblasti izdvojile su se:

- zdravstvo i socijalna zaštita,
- prosvjeta i obrazovanje, i
- uređenje prostora.

Predviđena je izrada i usvajanje sektorskih akcionih planova, kako bi se na ove oblasti primijenile ciljane i efikasne mjere. U oblasti prosvete i obrazovanja, Ministarstvo prosvete i nauke sačinilo je i objavilo Akcioni plan za borbu protiv korupcije u oblasti prosvete i obrazovanja (2009-2012. godina), a u cilju upoznavanja javnosti sa sadržinom ovog dokumenta realizovano je više okruglih stolova za roditelje i kampanja u saradnji sa omladinskim sportskim klubovima.

Kada je u pitanju oblast zdravstva, Akcioni plan je usvojen od strane Vlade Crne Gore na sjednici održanoj 10. septembra 2009. godine. U oblasti uređenja prostora, Akcioni plan je u fazi nacрта i očekuje se njegovo razmatranje i usvajanje na nekoj od narednih sjednica Vlade Crne Gore.

Drugi pravac djelovanja, kada je u pitanju definisanje prioritetnih oblasti, jesu istraživanja korupcije. Uprava za antikorupcijsku inicijativu ima mandat (od kraja 2007. godine) da sprovodi istraživanja o pojavnim oblicima, uzrocima i mehanizmima korupcije. Uprava se, u saradnji sa Ministarstvom finansija, opredijelila za sektorska istraživanja u oblasti pravosuđa, lokalne samouprave, privatnog sektora i javne uprave, kako bi se u ove četiri važne oblasti došlo do validnih pokazatelja o korupciji i njenim oblicima. Oktobra 2008. godine objavljeni su rezultati istraživanja „Ocjena integriteta i kapaciteta pravosudnog sistema u Crnoj Gori“, a juna 2009. godine objavljeno je istraživanje „Ocjena integriteta i kapaciteta lokalnih samouprava u Crnoj Gori“. Ovo istraživanje ukazalo je da je uređenje i planiranje prostora najozbiljniji problem u radu organa lokalnih uprava. Rangirajući sektore u kojima je korupcija najizraženija, građani izdvajaju one koji su u vezi sa izgradnjom objekata, odnosno izdavanjem građevinskih dozvola, građevinskom inspekcijom i

urbanizmom. Dakle, sprovedena istraživanja potvrdila su važnost obaveze, koju predviđa Inovirani Akcioni plan, da se u odnosu na ovu oblast donese sektorski akcioni plan.

I drugi državni organi, po pravilu uz pomoć i podršku međunarodnih partnera, sprovode istraživanja u cilju sagledavanja problema u određenoj oblasti. Tako je Ministarstvo zdravlja naručilo istraživanje o korupciji u zdravstvu. Drugi državni organi, kao npr. Poreska uprava i Uprava carina, sprovode istraživanja u odnosu na pitanja iz svoje nadležnosti. Nevladine organizacije sprovele su istraživanje o korupciji u obrazovanju.

Cilj koji se nastoji postići istraživanjem korupcije u pojedinim oblastima je strateški: dubinsko skeniranje sistema i preporuke koje prate istraživanja omogućavaju dizajniranje ciljanih mjera koje mogu imati efekta na smanjenje nivoa korupcije. Tako su npr. preporuke i preduzete mjere koje se odnose na veću ažurnost pravosudnih organa imale odjeka na značajno povećanu ažurnost sudova u prvoj polovini 2009. godine.

Imajući u vidu da će se Inovirani Akcioni plan primjenjivati do kraja 2009. godine, te da je potrebno donijeti nova strateška dokumenta u ovoj oblasti, sprovedena istraživanja poslužiće kao polazna osnova, budući da daju uvid u trenutno stanje u naznačenim oblastima.

Takođe, planirano je da se sva sprovedena istraživanja ponove nakon dvije do tri godine, kako bi se mogli mjeriti ostvareni rezultati u realizaciji preporuka koje prate ova istraživanja.

U definisanju prioriternih oblasti, pažnja se poklanja i izvještajima međunarodnih organizacija, koji se analiziraju na tematskim sjednicama Nacionalne komisije, kada se definišu preporuke za dalji rad nadležnih organa i institucija, posebno u odnosu na godišnje Izvještaje o napretku.

**35. Da li postoje specijalizovane antikorupcione službe? Ako postoje, molimo opišite ih i naznačite njihov pravni i institucionalni status, sastav, funkcije i ovlašćenja. Kako su osigurani nezavisnost i resursi za te službe?**

U okviru opštih demokratskih procesa u Crnoj Gori, koji uključuju promjene u političkom, ekonomskom i zakonodavnom sistemu, antikorupcijski naponi predstavljaju značajan dio. Ozbiljniji naponi počinju 2000. godine, kada je Crna Gora potpisala Sporazum i Akcioni Plan Regionalne antikorupcijske inicijative Pakta stabilnosti (SPAI).

Ovi naponi podrazumijevali su zakonodavne i institucionalne reforme. Kako centralni antikorupcijski organ u Crnoj Gori ne postoji, to se pristupilo stvaranju posebnih antikorupcijskih institucija sa preventivnim, represivnim ili kombinovanim nadležnostima. Radi se o institucijama koje su osnivane posebnim zakonima, odnosno Vladinim uredbama i koje kroz svoje nadležnosti, sa svojih posebnih polja djelovanja, doprinose borbi protiv korupcije. To su sljedeće institucije:

Uprava za antikorupcijsku inicijativu osnovana je Uredbom Vlade Crne Gore 2001. godine. U skladu sa izmjenama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave u Crnoj Gori iz 2007. godine (Sl. list CG, br. 16/07), Upravi su povjerene sljedeće nadležnosti:

- propagandno-preventivno djelovanje, kao što je podizanje nivoa javne svijesti o problemu korupcije i sprovođenje istraživanja o obimu, pojavnim oblicima, uzrocima i mehanizmima nastanka korupcije;
- saradnja sa nadležnim organima, u cilju izrade i implementacije zakonodavnih i programskih dokumenata od značaja za prevenciju i suzbijanje korupcije;
- saradnja sa nevladinim i privatnim sektorom, u cilju suzbijanja korupcije;
- saradnja sa državnim organima u postupku po prijavama korupcije, koje Uprava dobija od građana i drugih subjekata;
- predlaganje Vladi zaključivanja i primjene evropskih i drugih antikorupcijskih međunarodnih standarda i instrumenata;
- praćenje implementacije preporuka Grupe zemalja Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO);

- koordinacija aktivnosti koje proizilaze iz primjene Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije;
- vršenje drugih poslova koji proizilaze iz članstva u Paktu stabilnosti za jugoistočnu Evropu i u drugim međunarodnim organizacijama i institucijama, kao i drugi poslovi koji su joj određeni u nadležnost.

Ministarstvo finansija je nadzorni organ u pogledu zakonitosti i efikasnosti rada Uprave.

Pored nadležnosti utvrđenih Uredbom, aktivnosti, ciljevi i zadaci Uprave za antikorupcijsku inicijativu definisani su u Inoviranom Akcionom Planu za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. Takođe, važan dio aktivnosti sprovodi se u odnosu na primjenu Konvencije UN-a protiv korupcije, kao i u odnosu na analizu usklađenosti domaćeg zakonskog okvira sa odredbama te konvencije. Dalje, jasno definisane aktivnosti Uprave proizilazi iz članstva Crne Gore u GRECO-u i iz procesa međusobne evaluacije koje ovo tijelo sprovodi. Uloga Uprave za antikorupcijsku inicijativu je koordinacija među subjektima državne uprave, u cilju procjene primjene standarda Savjeta Evrope.

Važan dio aktivnosti Uprave proizilazi iz članstva u regionalnim inicijativama, prije svega Regionalnoj antikorupcijskoj inicijativi (RAI), kao tijelu nadležnom za praćenje sprovođenja Deklaracije o 10 zajedničkih mjera za borbu protiv korupcije u Jugoistočnoj Evropi. Uprava godišnje dostavlja izvještaje RAI-u u pogledu ispunjenja političke deklaracije, potpisane 2005. godine.

Nadalje, saradnjom sa međunarodnim partnerima, Uprava za antikorupcijsku inicijativu konkuriše za razne projekte koji postavljaju zadatke i rokove za njihovu realizaciju. Projektne ideje se razvijaju kako bi omogućile ili unaprijedile implementaciju međunarodnih konvencija, čiji je potpisnik Crna Gora.

U pogledu obezbjeđivanja finansijskih sredstava na godišnjem planu, Uprava u odnosu na planirane ciljeve i zadatke podnosi prijedlog Ministarstvu finansija za odobravanje finansijskih sredstava. Ministarstvo finansija odobrava i prati trošenje odobrenih sredstava svim potrošačkim jedinicama u sistemu državne uprave Crne Gore. Uprava samostalno raspolaže sredstvima odobrenim u okviru budžetske podrške.

U okviru Uprave postoje tri organizacione jedinice: Sektor za propagandno-preventivnu djelatnost, Odjeljenje za međunarodnu saradnju i Služba za opšte poslove i finansije, sa ukupno 17 radnih mjesta.

Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma formirana je Uredbom Vlade Crne Gore od 15.12.2003. godine (Sl. list RCG, br. 67/03), shodno Zakonu o sprječavanju pranja novca (Sl. list RCG, br. 55/03). Novi Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. list CG, br. 14/07) stupio je na snagu 29.12.2007. godine.

Uprava je, shodno Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma i međunarodnim standardima, organizovana kao finansijsko-obavještajna jedinica administrativnog tipa. Uprava je samostalni organ, nad čijim radom Ministarstvo finansija vrši nadzor nad zakonitošću i cjelishodnošću rada.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, utvrđene su organizacione jedinice i sistematizovana 34 službenička mjesta, u okviru kojih se obavljaju poslovi iz nadležnosti Uprave i to:

1. Sektor za prijem, obradu i analizu podataka:
  - a) Odsjek za analitičke poslove
  - b) Odsjek za sumnjive transakcije
  - c) Odsjek za informacione tehnologije i prijem podataka
2. Sektor za kontrolu, međunarodnu i unutrašnju saradnju:
  - a) Odsjek za kontrolu obveznika
  - b) Odsjek za međunarodnu i unutrašnju saradnju

3. Referat – vođenje prvostepenog prekršajnog postupka

4. Služba za opšte poslove, finansije i odnose sa javnošću.

Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma vrši poslove u vezi otkrivanja i sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma, koji se odnose na: prikupljanje, analiziranje i dostavljanje nadležnim organima podataka, informacija i dokumentacije potrebne za otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma; provjeru transakcija i lica za koje postoji osnov sumnje da je u pitanju pranje novca ili finansiranje terorizma; privremeno obustavljanje transakcija; uspostavljanje međunarodne saradnje sa ovlašćenim organima drugih zemalja i međunarodnim organizacijama; nadzor nad sprovođenjem Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma u okviru utvrđenih nadležnosti, pokretanje i vođenje prvostepenog prekršajnog postupka zbog nepoštovanja odredbi Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma i druge poslove koji su joj određeni u nadležnost.

Pored toga, Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma ovlašćena je da:

- podnese inicijativu za izmjene i dopune propisa koji se odnose na sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma;
- priprema i objedinjava listu indikatora za prepoznavanje klijenata i transakcija za koje postoji osnov sumnje da se radi o pranju novca i finansiranju terorizma;
- učestvuje u obučavanju i stručnom usavršavanju ovlašćenih lica, zaposlenih kod obveznika i nadležnih državnih organa;
- inicira objavljivanje spiska zemalja koje ne primjenjuju standarde iz oblasti sprječavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma;
- priprema i izdaje preporuke ili smjernice za jedinstveno sprovođenje ovog zakona i propisa donijetih na osnovu njega, kod obveznika.

Sredstva za rad Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranje terorizma obezbjeđuju se u Budžetu Crne Gore.

Direkcija za javne nabavke vrši poslove državne uprave u oblasti javnih nabavki. U ovoj oblasti, nadležnosti imaju i Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki, i to u oblasti zaštite prava, i Ministarstvo finansija, kao resorno za oblast javnih nabavki, koje istovremeno vrši i nadzor nad zakonitošću i cjelishodnošću rada Direkcije. Sudska kontrola zakonitosti postupaka javne nabavke obezbijeđena je u upravnom sporu, kod Upravnog suda Crne Gore.

Direkcija za javne nabavke osnovana je Uredbom o izmjenama i dopunama uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl. list RCG, br. 72/06), kojom su u članu 42a utvrđene nadležnosti Direkcije. Takođe, članom 17 Zakona o javnim nabavkama propisane su nadležnosti Direkcije.

Direkcija je ovlašćena da: učestvuje u pripremi zakona, podzakonskih akata i drugih propisa o javnim nabavkama; utvrđuje odgovarajuće standardne formulare za primjenu Zakona; prati i analizira ostvarivanje sistema javnih nabavki, sa stanovišta usaglašenosti sa pravom Evropske unije i predlaže mjere kojima se obezbjeđuje ta usaglašenost; daje prethodnu saglasnost naručiocima na odabir vrste postupka u slučajevima predviđenim Zakonom; pruža savjetodavne i konsultantske usluge za oblast javnih nabavki naručiocima, kada oni to zatraže; učestvuje i saraduje u organizovanju obuke kadrova za vršenje poslova javnih nabavki; objavljuje pozive za javno nadmetanje i odluke o dodijeljenim ugovorima na internet stranici, u slučajevima predviđenim ovim zakonom; unaprjeđuje sistem informisanosti naručilaca i ponuđača o propisima o javnim nabavkama i objavljuje i vrši distribuciju odgovarajuće stručne literature; priprema model tenderske dokumentacije i ugovora za tipične javne nabavke; inicira i podstiče razvoj prakse elektronskih nabavki i komunikacija u oblasti javnih nabavki; ostvaruje međunarodnu saradnju sa institucijama i stručnjacima u oblasti javnih nabavki; obavještava Državnu revizorsku instituciju i podnosi prijave ostalim nadležnim organima o slučajevima kršenja postupaka javnih nabavki, za koje sazna u vršenju poslova iz svoje nadležnosti; prikuplja podatke od naručilaca javnih nabavki i vodi odgovarajuću evidenciju; priprema, objavljuje i ažurira listu obveznika primjene Zakona na svojoj internet stranici; priprema jedinstvene osnove za uspostavljanje evidencije i službenih lista ponuđača; na osnovu podataka o zaključenim i izvršenim ugovorima o javnim nabavkama, prati

postupke javnih nabavki i obezbjeđenje javnog interesa u tim postupcima; izdaje biltene o javnim nabavkama; dostavlja Vladi godišnji izvještaj o javnim nabavkama u Crnoj Gori i vrši druge poslove, u skladu sa zakonom.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji iz novembra 2008. godine, predviđeno je da Direkcija ima 15 službenika i namještenika, sistematizovanih u okviru Sektora za poslove javnih nabavki i Službi za opšte poslove i finansije.

Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki je samostalan i nezavisan organ, koji odlučuje po izjavljenim žalbama u postupcima javnih nabavki u Crnoj Gori. Odluke komisije su konačne, obavezujuće i izvršne. Rješenje Državne komisije je konačno u upravnom postupku, ali se protiv njega, radi utvrđivanja njegove zakonitosti, može tužbom pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore.

Komisija je prvi put osnovana Zakonom o javnim nabavkama iz 2001. godine. Važećim Zakonom o javnim nabavkama iz 2006. godine (Sl. list RCG, br. 46/06), osnovana je Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki, koja se sastoji od tri člana: predsjednika i dva člana, koje imenuje Vlada na period od četiri godine i to: predsjednika, na prijedlog ministarstva nadležnog za poslove pravde; jednog člana, na prijedlog ministarstva nadležnog za poslove finansija i jednog člana, na prijedlog Zajednice opština.

Predsjednik i članovi Komisije ne mogu biti: poslanici, odbornici, starješine državnih organa, organizacija i ustanova korisnika budžeta Republike, starješine organizacija za obavezno socijalno osiguranje, glavni administrator i starješina organa lokalne uprave, kao i direktori javnih preduzeća i drugih pravnih lica obveznika primjene ovog zakona.

Komisija je nadležna da:

- razmatra žalbe ponuđača na postupke javnih nabavki i donosi odluke po njima;
- ispituje pravilnost primjene Zakona o javnim nabavkama i predlaže i preduzima mjere za ispravku utvrđenih nepravilnosti, kojima se obezbjeđuje konkurentsko ponašanje ponuđača i transparentnost postupka javnih nabavki;
- utvrđuje načelne stavove, radi jedinstvene primjene zakona;
- obavlja i druge poslove, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama.

O stvarima iz svoje nadležnosti Komisija donosi rješenja i zaključke u pisanom obliku, na sjednicama. Odluke se donose na sjednicama većinom glasova prisutnih članova, a član Državne komisije ne može biti uzdržan od glasanja. Način rada Komisije uređen je Poslovníkom o radu. Sredstva za rad Komisije obezbjeđuju se u budžetu Republike.

U cilju postizanja većeg stepena transparentnosti, nakon svake sjednice Komisije sve donijete odluke objavljuju se na web stranici u ovom dijelu.

Državna revizorska institucija, u skladu sa članom 144 Ustava Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07) je samostalan i vrhovni organ državne revizije. Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji (Sl. list RCG, br. 28/04, 27/06, 78/06 i Sl. list CG, br. 17/07) utvrđena su prava, obaveze i način rada Državne revizorske institucije, u cilju obezbjeđenja kontrole pravilnosti i efikasnosti poslovanja subjekata revizije (organi i organizacije koje upravljaju budžetom i imovinom države, jedinice lokalne samouprave, fondovi, Centralna banka Crne Gore i druga pravna lica u kojima država učestvuje u vlasništvu), odnosno u cilju stručne i objektivne kontrole trošenja budžetskih sredstava i upravljanja državnom imovinom u Crnoj Gori.

Državna revizorska institucija (u daljem tekstu DRI) je samostalan i nezavisan državni organ koji radi u skladu sa načelima Limske deklaracije, donijete na IX Kongresu INTOSAI u Limi 1977. godine, kao osnovnog međunarodnog dokumenta o pravnoj organizaciji, položaju i radu revizije javnog sektora. Pravno je lice, sa sjedištem u Podgorici.

Na XIX Kongresu Svjetske organizacije državnih revizorskih institucija (INTOSAI), održanom novembra 2007. godine, DRI je stekla status punopravnog člana. Revizija se sprovodi u skladu sa Međunarodnim revizijskim standardima INTOSAI-a, a sve revizorske institucije članice INTOSAI imaju obavezu njihove dosljedne primjene.

Državna revizorska institucija je najviši organ kontrole upravljanja budžetom i imovinom države, jedinica lokalne samouprave, fondova, Centralne banke Crne Gore i drugih pravnih lica u kojima država učestvuje u vlasništvu.

DRI samostalno odlučuje o subjektima revizije, predmetu, obimu i vrsti revizije i jednom godišnje vrši reviziju završnog računa budžeta Crne Gore. DRI kontroliše pravilnost (zakonitost), ekonomičnost, efektivnost i efikasnost trošenja budžetskih sredstava i upravljanja imovinom države. O rezultatima izvršenih revizija DRI izvještava Skupštinu Crne Gore, podnošenjem godišnjeg izvještaja koji se dostavlja Skupštini i Vladi do kraja oktobra.

Institucija je dužna da, bez odlaganja, podnese krivičnu prijavu ako u postupku revizije utvrdi da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo.

Što se tiče unutrašnje organizacije, DRI je organizovana u sektore; u okviru sektora organizuju se odjeljenja, dok se za obavljanje administrativno-stručnih poslova obrazuje posebna služba.

Organi Institucije su Senat i kolegijumi. Senat ima pet članova i član Senata je rukovodilac sektora. Članove Senata imenuje i razrješava Skupština, na prijedlog nadležnog radnog tijela. Iz reda članova Senata, Skupština imenuje predsjednika na period od devet godina i isto lice ne može biti ponovo imenovano za predsjednika Senata. Funkcija člana Senata je stalna. Član Senata ne može vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost. Član Senata ne može biti član organa političke stranke. Senat odlučuje većinom glasova ukupnog broja članova.

Nadležnosti Senata su da: donosi godišnji izvještaj i posebne izvještaje; donosi godišnji plan revizije; donosi odluku, ukoliko nije donesena u skladu sa članom 44 stav 3 ovog Zakona (kada Kolegijum ne donese odluku vezano za određenu reviziju); donosi uputstvo o metodologiji rada (standardi revizije); preispituje, na prijedlog kolegijuma, ranije donesene svoje odluke i odluke kolegijuma; donosi poslovnik DRI; donosi akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji; utvrđuje završni račun DRI i vrši i druge poslove utvrđene ovim Zakonom i opštim aktima DRI.

Kolegijum rukovodi i prati određenu reviziju i odgovoran je za rezultat te revizije. Kolegijum se sastoji od dva člana Senata, od kojih je jedan rukovodilac sektora koji je vršio reviziju. Ukoliko Kolegijum ne donese odluku, donosi je Senat.

Poslove revizije obavlja državni revizor. Revizor zasniva radni odnos na osnovu javnog oglašavanja. DRI u postupku revizije može angažovati i eksternog stručnjaka, ukoliko revizija iziskuje posebno specijalističko znanje. Eksterni stručnjak obavezan je da čuva poslovnu i drugu tajnu.

Administrativno-stručne i druge poslove obavljaju državni službenici i namještenici. Bliži uslovi za zasnivanje radnog odnosa propisuju se aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji.

Sredstva za rad DRI obezbjeđuju se budžetom. Zahtjev za dodjelu budžetskih sredstava podnosi radno tijelo Skupštine nadležno za poslove finansija, na prijedlog DRI.

DRI obavlja, pored kontrolne, i savjetodavnu i upravnu funkciju. Usvojeni su unutrašnji akti DRI: Poslovnik o radu, Uputstvo o metodologiji rada (Sl. list RCG, br. 02/05), kao i Pravilnik o organizaciji rada i sistematizaciji poslova i zadataka. DRI ima svoj Etički kodeks.

Komisija za sprječavanje sukoba interesa je samostalno i nezavisno tijelo koje je osnovala Skupština Crne Gore 2004. godine, usvajanjem Zakona o konfliktu interesa (Sl. list RCG, br. 42/04, 12/05 i 17/05), koji je donijet u cilju: zakonitog i pravednog ustrojstva vlasti, obezbjeđenja nepristrasnosti u vršenju javne funkcije, otklanjanja i najmanje sumnje u objektivno vršenje vlasti, podizanja nivoa povjerenja, širenja demokratske političke kulture, pridržavanja etičkih normi i kodeksa ponašanja, i dr.

Novi Zakon o sprječavanju sukoba interesa (Sl. list CG, br. 1/09) stupio je na snagu 17. januara 2009. godine, i na osnovu njega je Skupština Crne Gore, na sjednici od 29. jula 2009. godine, donijela odluku o izboru predsjednika i šest članova Komisije za sprječavanje sukoba interesa, čime je Komisija započela rad po odredbama novog Zakona.

Ova Komisija je nadležna da:

- vodi postupak i donosi odluke o povredi Zakona o sprječavanju sukoba interesa (Komisija je pri tom i prvostepeni i drugostepeni organ, jer odlučuje o zahtjevima za preispitivanje prvostepenih odluka);
- daje mišljenje o postojanju sukoba interesa;
- utvrđuje vrijednosti poklona iz člana 14 stav 6 Zakona o sprječavanju sukoba interesa (javni funkcioneri ne smiju primati poklone; izuzetno, mogu primiti protokolarni poklon, koji javni funkcioner dobija od predstavnika druge države ili međunarodne organizacije, i prigodni poklon manje vrijednosti, čija vrijednost ne prelazi iznos od 50 eura);
- donosi pravila i poslovnik o radu Komisije, na prijedlog predsjednika Komisije;
- daje mišljenje na nacрте zakona, drugih propisa i opštih akata, ukoliko smatra da je to potrebno radi sprječavanja sukoba interesa;
- daje inicijativu za izmjenu i dopunu zakona, drugih propisa i opštih akata, radi njihovog usklađivanja sa evropskim i drugim međunarodnim standardima iz oblasti antikorupcijske inicijative i transparentnosti poslovnih transakcija;
- podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka područnim organima za prekršaje;
- vrši i druge poslove, u skladu sa Zakonom o sprječavanju sukoba interesa.

Poslovnikom o radu Komisije bliže se uređuju način rada i druga pitanja od značaja za rad Komisije. Na konačne odluke Komisije nezadovoljna stranka može pokrenuti upravni spor, i to Upravnom sudu. Sve odluke o postojanju sukoba interesa objavljuju se na internet stranici Komisije ([www.konfliktinteresa.me](http://www.konfliktinteresa.me)) i u medijima.

Predsjednik i članovi Komisije za sprječavanje sukoba interesa ne mogu biti članovi organa političke stranke; predsjednik Komisije vrši funkciju profesionalno i ima pravo na zaradu u visini koja je određena za Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, dok članovima pripada naknada koju određuje Administrativni odbor Skupštine Crne Gore.

Za vršenje stručnih i administrativnih poslova, Komisija obrazuje stručnu Službu, kojom rukovodi sekretar Komisije, dok akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Stručne službe donosi Komisija, uz prethodno mišljenje nadležnog radnog tijela Skupštine. Na prava, obaveze i odgovornost zaposlenih u stručnoj Službi primjenjuju se propisi o državnim službenicima i namještenicima. Rad Komisije za sprječavanje sukoba interesa finansira se iz Budžeta Crne Gore.

Pored posebnih antikorupcijskih institucija, institucionalna reforma je podrazumijevala i stvaranje posebnih odjeljenja u okviru već postojećih institucija i državnih organa, prije svega onih koji se tiču otkrivanja, gonjenja i kažnjavanja učinilaca koruptivnih krivičnih djela, pa su tako u okviru Uprave policije, Vrhovnog državnog tužilaštva i Viših sudova formirana posebna odjeljenja koja se bave ovim pitanjima. Osnivanje novih organa ili posebnih organizacionih jedinica pri Vrhovnom državnom tužilaštvu, Višim sudovima i Upravi policije, zahtijevalo je kontinuiranu obuku i edukaciju kadra, koja se već više godina sprovodi preko Centra za obuku sudija i tužilaca i Uprave za kadrove, u saradnji sa Upravom za antikorupcijsku inicijativu i drugim državnim organima, i uz ekspertsku i tehničku pomoć međunarodnih organa i organizacija.

Uprava policije formirana je nakon usvajanja Zakona o policiji (Sl. list RCG, br. 28/05) od 28. aprila 2005. godine, kojim je predviđena kompletna reorganizacija policije, koja je sada poseban organ u okviru državne uprave. Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave vrši nadzor nad radom Uprave policije.

Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Uprave policije (usvojenim u decembru 2006. godine), u okviru Sektora kriminalističke policije formiran je Odsjek za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, umjesto ranijeg Odjeljenja za suzbijanje i sprječavanje organizovanog kriminala. U Odsjeku je oformljena grupa za borbu protiv korupcije, čiji je osnovni zadatak da, sa ostalim operativnim strukturama Uprave policije i drugim nadležnim državnim organima, institucijama i civilnim sektorom, preventivno i represivno djeluje protiv svih pojava oblika koruptivnih krivičnih djela. Uprava policije je, u segmentu reorganizacije Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, ostvarila progres u dijelu povećanja broja izvršilaca, kroz novu sistematizaciju radnih mjesta. U preduzimanju mjera i radnji na planu suprotstavljanja



koruptivnim krivičnim djelima, Uprava policije je ostvarila punu međuagencijsku saradnju i to sa: Upravom za antikorupcijsku inicijativu, Agencijom za nacionalnu bezbjednost, Upravom carina, Poreskom upravom, Upravom za nekretnine, Upravom za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kao i drugim institucijama i nevladinim organizacijama.

Državno tužilaštvo vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela. Status i nadležnost tužilaštva propisani su članom 134 Ustava, u kome stoji da je Državno tužilaštvo jedinstveni i samostalni organ, koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti.

Državni tužioci i zamjenici svoju funkciju obavljaju u javnom interesu, nepristrasno i objektivno, radi obezbjeđenja primjene prava, uz poštovanje ljudskih prava i sloboda propisanih Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i sloboda i Ustavom (poglavlje II Lična prava i slobode čl. 26-46) i Zakonikom o krivičnom postupku.

Samostalnost i nepristrasnost propisani su Ustavom i Zakonom o državnom tužiocu, koji u članu 3 propisuje da se funkcija državnog tužioca ne smije vršiti ni pod čijim uticajem i da niko ne smije uticati na državnog tužioca u vršenju njegove funkcije. Samostalnost i nepristrasnost se obezbjeđuje preko Tužilačkog savjeta, koji obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca. Tužilački savjet bira i razrješava Skupština. Zakonom o državnom tužiocu (poglavlje VII, čl. 83-90), propisan je izbor, mandat, nadležnost, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta. Članom 84 Zakona o državnom tužilaštvu, predviđeno je da Tužilački savjet ima predsjednika i deset članova. Vrhovni državni tužilac je po položaju predsjednik Tužilačkog savjeta. U Tužilački savjet bira se i šest članova iz reda državnih tužilaca, tako da oni u tom tijelu predstavljaju većinu. Samostalnost se ostvaruje i kroz raspodjelu predmeta, na način koji je propisan i Pravilnikom o unutrašnjem poslovanju državnog tužioca.

Ovlašćenja državnih tužilaca i zamjenika, uključujući i specijalnog tužioca, propisana su Zakonikom o krivičnom postupku (Glava IV čl. 44 - 50), kojim je propisano da:

- rukovode prekrivičnim postupkom i usmjeravaju tok prethodnog krivičnog postupka,
- zahtijevaju sprovođenje istrage,
- podižu i zastupaju optužnicu,
- izjavljuju žalbe protiv nepravosnažnih sudskih odluka i podnose vanredne pravne lijekove protiv pravosnažnih sudskih odluka.

Za poslove suzbijanja korupcije, u Vrhovnom državnom tužilaštvu uspostavljeno je Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kojim rukovodi specijalni tužilac. U odjeljenju, pored specijalnog tužioca, radi i pet zamjenika i četiri namještenika. U okviru Odjeljenja izvršena je specijalizacija nosilaca tužilačke funkcije, tako što su za suzbijanje ovog vida kriminala zaduženi nosioci tužilačke funkcije sa dugogodišnjim radnim iskustvom u tužilaštvu, a koji su prethodno prošli potrebne stručne edukacije i usavršavanje.

Stvarna nadležnost specijalnog tužioca propisana je čl. 48 Zakona o državnom tužiocu. Specijalni tužilac preuzima radnje na koje je ovlašćen pred stvarno i mjesno nadležnim sudom, ili drugim državnim organima, pred kojima postupa u skladu sa zakonom. Članom 18 stav 1 tačka 3 Zakona o sudovima, propisana su krivična djela sa elementima korupcije po kojima postupa specijalni tužilac, a ista su u nadležnosti viših sudova, pri kojima postoje specijalizovana odjeljenja za korupciju:

- pranje novca,
- povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti,
- zloupotreba monopolističkog položaja,
- prouzrokovanje stečaja,
- prouzrokovanje lažnog stečaja,
- protivzakonito posredovanje,
- lažni bilans,

- zloupotreba procjene,
- odavanje poslovne tajne,
- odavanje i korišćenje berzanske tajne,
- primanje mita,
- davanje mita,
- odavanje službene tajne,
- zloupotreba službenog položaja, prevara u službi i zloupotreba ovlašćenja u privredi, za koja je propisana kazna zatvora od osam godina i teža kazna.

Sredstva za obavljanje poslova specijalnog tužioca propisana su i predviđena u Budžetu Crne Gore, i to u posebnom razdjelu za Državno tužilaštvo..

Viši sud je, nakon usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, marta 2008. godine (Sl. list CG, br. 22/08), nadležan za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina. U okviru dva Viša suda u Podgorici i Bijelom Polju, formirana su specijalizovana odjeljenja (član 99) za rad na ovim predmetima, koja postupaju počev od 01. septembra 2008. godine. Specijalizovano odjeljenje za suđenje za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina u okviru Višeg suda u Podgorici broji pet sudija i tri istražne sudije, dok odjeljenje Višeg suda u Bijelom Polju broji tri sudije.

Nezavisnost i resursi za rad specijalizovanih odjeljenja osigurani su na način da sudije koje sude u specijalizovanom odjeljenju za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina imaju pravo na iznos mjesečne zarade u visini mjesečne zarade sudije Vrhovnog suda i pravo na specijalni dohodak, zbog otežanih uslova rada i specifičnosti posla koji obavljaju (član 99).

Osnovno ustavno načelo sudstva je da je sud samostalan i nezavistan i da samostalnost i nezavisnost sudstva i sudija obezbjeđuje Sudski savjet, kao samostalan i nezavisan organ, kako je po ustavu određen njegov sastav i nadležnosti. Ustavom je propisana stalnost sudijske funkcije i uslovi za prestanak sudijske funkcije i razlozi za razrješenje, kao i to da sudija uživa funkcionalni imunitet, što sve predstavlja ustavne garancije nezavisnosti sudija. Nadalje, Zakonom o Sudskom savjetu (Sl. list CG, br. 13/08), se, između ostalog, uređuje: postupak izbora sudija i sudija porotnika, način utvrđivanja prestanka sudijske funkcije, disciplinska odgovornost i razrješenje sudija i sudija porotnika. Ovim zakonom su propisani i objektivni kriterijumi za izbor sudija: stručno znanje, radno iskustvo i radni rezultati; objavljeni naučni radovi i druge aktivnosti u struci; stručno usavršavanje; sposobnost da nepristrasno, savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavlja funkciju; komunikativnost; odnos sa kolegama, ponašanje van posla, profesionalnost i ugled, kao i organizacione sposobnosti.

**36. U kojoj mjeri i iz kojih izvora su dostupni statistički podaci o slučajevima korupcije (istrage, predmeti pred sudom, presude i nivo sankcije), međunarodnoj saradnji u slučajevima korupcije, vezi između korupcije i organizovanog kriminala i vezi između korupcije i pranja novca?**

Saglasno čl. 101 - a, Zakona o sudovima predsjednik suda je dužan da sačini izvještaj o radu suda u kojem se mora naznačiti broj predmeta koji su u radu kod suda po strukturi, koliko je predmeta završenih, koliko je predmeta ostalo nezavršenih. Takav izvještaj sačinjava se za svaku godinu i dostavlja Sudskom savjetu i Ministarstvu pravde najkasnije do 10 .02. tekuće godine za prethodnu godinu.

Na zahtjev Sudskog savjeta predsjednik suda je dužan da dostavi i posebne izvještaje, odnosno periodične u roku koji odredi Sudski savjet.

Za tačnost podataka u izvještaju odgovoran je predsjednik suda.

Na osnovu dostavljenih izvještaja svih sudova u Crnoj Gori Sudski savjet sačinjava godišnji izvještaj - čl. 26 Zakona o Sudskom savjetu. Taj izvještaj sadrži podatke o radu Sudskog savjeta, opis i analizu stanja u sudstvu, detaljne podatke za svaki sud koji se odnose na broj primjenih i riješenih predmeta u toku godine za koju se izvještaj sačinjava, probleme i nedostatke u njihovom radu, kao i mjere koje treba preduzeti da bi se otklonili uočeni nedostaci.

Godišnji izvještaj Sudskog savjeta dostavlja se Skupštini, Vladi i predsjedniku Crne Gore najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodne godine, a objavljuje se i na WEB stranici Sudskog savjeta.

Predsjednik Sudskog savjeta obrazlaže godišnji izvještaj u Skupštini.

Na nivou države, a radi utvrđivanja jedinstvene metodologije obrade podataka za krivična djela sa elementima korupcije i organizovanog kriminala i praćenja trendova u toj oblasti u oktobru mjesecu 2007. godine formirana je Tripartitna komisija. Tu komisiju čine predstavnici uprave policije, Vrhovnog državnog tužilaštva i Vrhovnog suda Crne Gore. Tripartitna komisija je dužna da svakog mjeseca, kvartalno i polugodišnje sačini i dostavi izvještaj Nacionalnoj komisiji izvještaj o broju podnijetih optužnih akata i završenih predmeta za ova krivična djela.

### **1. Otkrivanje krivičnih djela**

Statistički podaci o slučajevima korupcije navode se u izvještajima Tripartitne komisije za 2006-2009. godinu zaključno sa 30. 06. 2009. godine, Ovim izvještajem su obuhvaćena kao koruptivna sljedeća krivična djela:

- povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti iz člana 269 Krivičnog zakonika;
- zloupotreba monopolističkog položaja iz člana 270 Krivičnog zakonika;
- prouzrokovanje stečaja iz člana 273 Krivičnog zakonika;
- prouzrokovanje lažnog stečaja iz člana 274 Krivičnog zakonika
- zloupotreba ovlašćenje u privredi iz člana 276 Krivičnog zakonika;
- lažan bilans iz člana 278 Krivičnog zakonika;
- zloupotreba procjene iz člana 279 Krivičnog zakonika;
- odavanje poslovne tajne iz člana 280 Krivičnog zakonika;
- odavanje i korišćenje berzanske tajne iz člana 281 Krivičnog zakonika;
- zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika;
- nesavjestan rad u službi iz člana 417 Krivičnog zakonika
- protivzakonito posredovanje iz člana 422 Krivičnog zakonika;
- primanje mita iz člana 423 Krivičnog zakonika;
- davanje mita iz člana 424 Krivičnog zakonika i
- odavanje službene tajne iz člana 425 Krivičnog zakonika.

Službenici Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije i Odsjeka za suzbijanje privrednog kriminaliteta sprovedli su više zajedničkih policijskih istraga u saradnji sa Specijalnim tužiocem za borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina koje su rezultirale podnošenjem krivičnih prijava protiv više izvršilaca za krivična djela sa elementima korupcije.

Tokom 2006.godine podnijeto je ukupno 271 prijava protiv 449 lica.

Tokom 2007.godine podnijeto je ukupno 274 prijave protiv 435 lica.

Tokom 2008. godine podnijeto je ukupno 231 prijava protiv 363 lica, o čega je Uprava policije podnijela 50 prijava protiv 64 lica, dok su drugi subjekti podnijeli 181 prijavu protiv 299 lica.

U prvih šest mjeseci 2009. godine podnijeto je ukupno 111 prijava protiv 173 lica, od čega je Uprava policije podnijela 16 prijava protiv 24 lica, dok su drugi subjekti podnijeli 95 prijava protiv 149 lica.

Značajno je istaći da su u 2009.godini procesuirane i prijave protiv odgovornih lica AD «Luka Bar», Direktora AMS Crne Gore, Direktora JZU Dom zdravlja – Ulcinj, Načelnika komunalne

policije Cetinje, odgovornih lica Sektora za urbanizam u Tivtu, odgovornih lica AD «Plavsko jezero», direktora DOO «Džemo» iz Bara, Sudije Višeg suda u Bijelom Polju zbog primanja mita, Rukovodioca i službenike građevinske inspekcije u Ulcinju, Direktora Katastara i osam službenika zbog više krivičnih djela primanja mita i zloupotrebe službenog položaja, više policijskih službenika zbog primanja mita, carinskih službenika zbog primanja mita i sl.

## 2. Krivično gonjenje

U **Odjeljenju za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina** povećan je broj izvršilaca i izvršena popuna radnih mjesta, tako da funkciju tužioca, pored Specijalnog tužioca, vrše pet zamjenika, a poslove tužilačke uprave četiri namještenika. Odjeljenje je opremljeno adekvatnim kancelarijskim prostorom i potrebnom tehničkom opremom.

Tokom 2006. godine, Državno tužilaštvo je kod sudova zastupalo ukupno 79 optuženja protiv 104 lica (pet neposrednih optužnica protiv šest lica, 67 optužnica nakon sprovedene istrage protiv 89 lica i sedam optužnih predloga protiv devet lica).

Tokom 2007. godine, Državno tužilaštvo je kod sudova zastupalo ukupno 61 optuženje protiv 90 lica (pet optužnih predloga protiv osam lica, četiri neposredne optužnice protiv četiri lica i 52 optužnice nakon sprovedene istrage protiv 78 lica).

Tokom 2008. godine, Državno tužilaštvo je kod sudova zastupalo ukupno 34 optuženja protiv 50 lica.

Tokom 2009. godine, protiv tri lica su podnijeta tri optužna predloga.

## 3. Presuđivanje

Pri Višem sudu u Podgorici i Višem sudu u Bijelom Polju formirana su **Specijalizovana odjeljenja za sudjenja za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina**.

Programom rješavanja starih predmeta, koji programi su donijeti posebno za sve sudove, prioritet je dat rješavanju predmeta sa elementima korupcije.

**Tokom 2006. godine**, rješavajući po optuženjima tužilaštva, sudovi su završili krivični postupak u 65 predmeta protiv 85 lica, dok je u toku krivični postupak u 14 predmeta protiv 19 lica.

Nakon završenog krivičnog postupka donijete su 32 osudjujuće presude protiv 42 lica, četiri odbijajuće presude protiv pet lica i 29 oslobadjajućih presuda protiv 38 lica.

Na presude sudova tužilaštvo je izjavilo 37 žalbi protiv 51 lica, od čega je postupak po žalbi okončan u 26 predmeta protiv 28 lica, dok je postupak po žalbi u toku u 10 predmeta protiv 22 lica. Odlučujući po žalbama, drugostepeni sudovi su uvažili 11 žalbi protiv 12 lica, dok su odbili 15 žalbi protiv 16 lica. Okrivljeni su izjavili sedam žalbi u pet predmeta.

U 50 predmetu protiv 55 lica presude su pravosnažne.

**Tokom 2007. godine**, rješavajući po optuženjima tužilaštva, sudovi su završili krivični postupak u 59 predmeta protiv 89 lica, dok je u toku krivični postupak u dva predmeta protiv jednog lica.

Nakon završenog krivičnog postupka, donijeto je 25 osudjujućih presuda protiv 45 lica, pet odbijajućih presuda protiv sedam lica i 29 oslobadjajućih presuda protiv 37 lica.

Na presude sudova tužilaštvo je izjavilo 39 žalbi protiv 60 lica, od čega je postupak po žalbi okončan u 22 predmeta protiv 23 lica, dok je postupak po žalbi u toku u 15 predmeta protiv 22 lica.

Okrivljeni su izjavili žalbe u dva predmeta protiv tri lica.

Odlučujući po žalbama, drugostepeni sudovi su uvažili tri žalbe protiv tri lica, dok su odbili 19 žalbi protiv 20 lica.

U 34 predmeta protiv 39 lica presuda je pravosnažna.

**Tokom 2008. godine**, rješavajući po optuženjima tužilaštva, sudovi su završili krivični postupak u 26 predmeta protiv 31 lica, dok je u toku krivični postupak u 8 predmeta protiv 19 lica.

Nakon završenog krivičnog postupaka donijeto je 18 osudjujućih presuda protiv 20 lica, dvije odbijajuće protiv dva lica i šest oslobadjajućih presuda protiv devet lica.

Na presude sudova tužilaštvo je izjavilo 13 žalbi protiv 18 lica, od čega je postupak po žalbi okončan u tri predmeta protiv tri lica, dok je postupak po žalbi u toku u sedam predmeta protiv deset lica. Odlučujući po žalbama, drugostepeni sudovi su uvažili jednu žalbu protiv jednog lica, dok su odbili dvije žalbe protiv dva lica.

U devet predmeta protiv deset lica presude su pravosnažne.

U toku 2008. godine, u predmetima sa elementima korupcije donijeta je odluka o oduzimanju imovinske koristi u ukupnom iznosu od 1.037.825,00 €, i u iznosu od 116.000,00 USA dolara.

**Tokom 2009. Godine**, rješavajući po optužbama sudovi su završili krivični postupak u jednom predmetu protiv jednog lica, dok je u toku krivični postupak u dva predmeta protiv dva lica.

Nakon završenog krivičnog postupaka donijeta je jedna osudjujuća presuda protiv jednog lica. Presuda je pravosnažna.

Na dan 30. 06. 2009. godine, u sudovima u Crnoj Gori je bilo u radu 260 krivičnih predmeta sa elementima korupcije. U tom periodu riješen je 201 predmet (101 osudjujuća presuda, 86 oslobadjajućih i 14 odbijajućih). Od tog broja 107 odluka je pravosnažno, dok je u ostalim predmetima postupak po žalbi.

Na dan 30.06.2009. godine neriješeno je 59 ovih predmeta.

Naprijed dati podaci Tripartitne komisije o predmetima koji su pokrenuti po prijavama od 1.1.2006.godine, nesumnjivo ukazuju da je postignut značajan napredak u rješavanju predmeta sa elementima korupcije.

U slijedećoj tabeli dat je **komparativni prikaz trenda rasta efikasnosti u rješavanju predmeta korupcije ( jun 2008 - jun 2009.godine)** koji se odnose na predmete iz perioda 1.1.2006-30.6.2009.godine:

KRIVIČNA DJELA SA ELEMENTIMA KORUPCIJE	30. jun 2008		30. jun 2009		INDEX rasta 2009/2009	
	Br. Predm.	Br. Lica	Br. Predm.	Br. Lica	Br. Predm.	Br. Lica
<b>1. OPTUZENJA KOD SUDA</b>						
Broj predmeta / optuženja	<b>126</b>	<b>165</b>	<b>177</b>	<b>247</b>	<b>140</b>	<b>150</b>
<b>2.GLAVNI PRETRES I PRESUDA</b>						
<b>Krivični postupak završen presudom</b>	70	81	151	206		
Krivični postupak u toku	56	84	26	41		
Osudjujuća presuda	<b>35</b>	<b>41</b>	<b>76</b>	<b>108</b>	<b>217</b>	<b>263</b>
Odbijajuća presuda	4	5	11	14		
Oslobadjajuća presuda	31	35	64	84		

<b>3. POSTUPAK PO PRAVNIM LJEKOVIMA</b>						
Žalbe tužioca	45	51	89	129		
Postupak po žalbi okončan	21	21	51	54		
Postupak po žalbi nije okončan	24	30	32	54		
Zalba uvazena	10	10	15	16		
Zalba odbijena	11	11	36	38		
Žalba okrivljenog	2	2	7	10		
<b>Pravosnažne presude</b>	<b>37</b>	<b>39</b>	<b>94</b>	<b>105</b>	<b>254</b>	<b>269</b>

### Pojašnjenje tabele - pozitivan trend jun 2009. u odnosu na jun 2008:

- Broj predmeta u radu kod sudova do 30 juna 2009. u odnosu na status na dan 30 jun 2008. godine povećao se za 40%
- Broj osudjujućih presuda do 30 juna 2009. g. u odnosu na status na dan 30 jun 2008.g. povećao se za 117%
- Broj pravosnažnih presuda do 30 juna 2009.g. u odnosu na status na dan 30. jun 2008.g. povećao se za 154%

Na bazi nove urgencije Vrhovnog suda, nakon sastanka sa ekspertima za Viznu liberalizaciju, sudovi su dostavili ažurirane podatke o broju predmeta, pravosnažnosti i strukturi presuda za krivična djela sa elementima korupcije, ne samo za predmete iz od 1.1.2006 do 30.6.2009.g., nego i za predmete iz ranijih godina – drugim riječima za sve predmete koruptivnih krivičnih djela koji su pravosnažno presudjeni do 20. oktobra 2009.godine.

Po najnovijim podacima Vrhovnog suda, na bazi podataka iz crnogorskih sudova, broj pravosnažnih presuda sa elementima korupcije na dan **20. oktobar 2009.** je slijedeći:

**Ukupan broj pravosnažnih presuda za krivična djela sa elementima korupcije je 376 protiv 494 lica.**

**Broj osudjujućih pravosnažnih sudskih presuda za korupciju je 136, protiv 156 lica.**

**Struktura osudjujućih pravosnažnih presuda protiv 156 lica je slijedeća:**

- kazna zatvora do 8 godina – protiv 35 lica
- zatvor 8 godina – 2 lica
- uslovna osuda - 113 lica
- novčana kazna – 6 lica

**Vrsta koruptivnog dijela:**

- a) zloupotreba službenog položaja – 81 lice
- b) zloupotreba ovlašćenja u privrede – 45 lica
- c) primanje mita – 5
- d) davanje mita – 15
- e) nesavjestan rad u službi – 10

Pri Sudskom savjetu formirana je Kancelarija za prijavu korupcije u sudovima, gdje svaki građanin može, pa i anonimno, prijaviti korupciju u sudovima. Uz to Sudski savjet je organizovao i kampanju

za prijavu korupcije u sudstvu u okviru koje su štampani plakati sa brojem telefona na koji svaki građanin može da prijavi korupciju u sudstvu. Ta kampanja je organizovana i putem štampanih i elektronskih medija.

Pri Vrhovnom sudu Crne Gore duži niz godina postoji Kancelarija za pritužbe građana, gdje takodje svaki građanin može prijaviti bilo koji propust u radu sudije.

Svaka prijava se ispituje u skladu sa postupkom propisanim Zakonom o Sudskom savjetu i poslovnikom Sudskog savjeta.

Od dana formiranja Kancelarije za prijavu korupcije - 21. 05. 2009. godine, podnijeta je samo jedna prijava za korupciju u sudovima i u toku je provjera navoda iste.

#### 4. Preventivne mjere

Praktična iskustva u sprovođenju mjera koje za cilj imaju prevenciju korupcije data su u odgovoru pitanje broj 44, Poglavlje 23 – Pravosuđe i fundamentalna prava.

##### Tužilaštvo

Prema članu 103 Zakona o državnom tužilaštvu (Sl. list RCG, br. 69/03 od, Sl. list CG, br. 40/08), Vrhovni državni tužilac Crne Gore podnosi Skupštini Crne Gore, godišnji izvještaj o radu Državnog tužilaštva koji sadrži opis i analizu stanja u tužilaštvu, detaljne podatke za svako tužilaštvo koji se odnose na broj primljenih i riješenih predmeta u toku godine za koju se izvještaj sačinjava, kao i probleme i nedostatke u njihovom radu. Godišnji izvještaj sadrži i podatke o radu Tužilačkog savjeta i pregled mjera za unapređenje rada Državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta. Izvještaj se objavljuje na Web stranici tužilaštva [www.tuzilastvocg.co.me](http://www.tuzilastvocg.co.me)

Prema članu 100 Zakona o državnom tužilaštvu, Vrhovni državni tužilac Crne Gore, na zahtjev Ministarstva pravde, dostavlja podatke i obavještenja koja su mu potrebna radi praćenja organizacije i rada Državnog tužilaštva, postupanje po predstavkama i pritužbama građana, kao i opšte podatke o gonjenju učinilaca krivičnih djela i drugih zakonom kažnjivih djela.

Iz nadležnosti Specijalnog tužioca za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, počev od 01.09.2008.godine, kada je proširena nadležnost i na krivična djela korupcije, do 30.06.2009.godine, primljeno je u rad 36 prijave protiv 75 lica. Nakon provjere prijava u prekrivičnom postupku, odbačene su 2 prijave protiv 4 lica, zbog nepostojanja osnovane sumnje da je izvršeno krivično djelo korupcije niti drugo krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, podnijeto je 27 zahtjeva za sprovođenje istrage protiv 59 lica, dok je u toku prekrivični postupak po jednoj prijavi protiv 3 lica. Nakon završene istrage, podignuto je 15 optužnica protiv 36 lica, dok je istražni postupak u toku u 10 predmeta protiv 21 lica, a 2 predmeta protiv 2 lica ustupljena osnovnom državnom tužilaštvu na nadležnost. Optužba je riješena u 8 predmeta protiv 9 lica, osudjujućom presudom (zatvor), dok je u toku krivični postupak po optužbama u 7 predmeta protiv 27 lica. Specijalni tužilac preuzeo je u rad 6 optužnica drugih tužilaštava protiv 9 lica od kojih je riješeno 5 optužnica protiv 8 lica.

Specijalni tužilac je izjavio 2 žalbe protiv 3 lica, od kojih je postupak okončan po jednoj žalbi protiv 2 lica, u kome je žalba tužioca odbijena, dok je u toku postupak po jednoj žalbi protiv jednog lica.

Saradnja Državnog tužilaštva na međunarodnom planu u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, odvija se u skladu sa Evropskom konvencijom o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima sa dodatnim protokolima.

Uslovi i postupak pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima uređeni su Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (Sl. list CG, br. 04/08).

Kancelarija Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore, zaključila je više bilateralnih sporazuma o saradnji sa državnim tužilaštvima drugih zemalja i to:

- Generalnim tužiocem Ruske Federacije;
- Generalnim tužilaštvom Ukrajine;
- Državnim tužilaštvom Bosne i Hercegovine;

- Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske;
- Javnim tužilaštvom Republike Makedonije;
- Javnim tužilaštvom Republike Srbije;
- Tužilaštvom za ratne zločine Republike Srbije;
- Uredom za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala Republike Hrvatske.
- Sporazum o saradnji sa Misijom EULEXS-a i nadležnim tužilaštvom Kosova.

Memorandumom iz marta 2005.godine zaključenim u Skoplju, uspostavljena je saradnja i formirana Mreža tužilaca: Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Makedonije i Crne Gore.

Odlukom potpredsjednika Vlade Crne Gore za evropske integracije br. 10-8045 od 10. oktobra 2007. godine, formirana je Tripartitna komisija za analizu predmeta iz oblasti organizovanog kriminala i korupcije, kao i izvještavanje i izradu jedinstvene metodologije statističkih pokazatelja u oblasti organizovanog kriminala i korupcije. Zadatak Tripartitne komisije, koju čine predstavnici sudstva, tužilaštva i policije, je da po utvrđenoj jedinstvenoj metodologiji izvrši statističku obradu podataka neophodnih za ocjenu obima i rasprostranjenosti koruptivnih krivičnih djela i krivičnih djela u oblasti organizovanog kriminala, imajući u vidu različite kriterijume koje policija, tužilaštvo i sudovi uzimaju kao osnov za praćenje i postupanje, te da analizira i periodično izvještava o postupanjima po krivičnim prijavama za organizovani kriminal i korupciju, kao i da prati zajedničke aktivnosti u ovoj oblasti i daje preporuke za unapredjenje medjuinstitucionalne saradnje.

Prikupljeni i obrađeni podaci Tripartitne komisije su javni osim podataka koji su državna, vojna, službena ili poslovna tajna. i nalaze se na sajtu Uprave za antikorupcisku inicijativu.

Godišnji izvještaj o radu Uprave policije koji sadrži statističke podatke o svim slučajevima korupcije predmet je rasprave u Skupštini Crne Gore kroz Odbor za bezbjednost i Vladi, (koim Direktor policije podnosi izvještaj o radu) Ministarstvu unutrašnjih poslova koji u skladu s Ustavom i zakonom nadzire rad policije. Godišnji izvještaj o radu Uprave policije koji sadrži statističke podatke o svim slučajevima korupcije je javan osim podataka koji su državna, vojna, službena ili poslovna tajna. i nalazi se na sajtu Uprave policije.

Policijska saradnja na međunarodnom planu odvija se u najvećem obijmu preko NCB Interpola. Prilikom sprovođenja konkretnih kriminalističkih obrada uspostavlja se neposredna saradnja preko oficira za vezu ili lično sa nosiocima istrage. Saradnja se većinom temelji na potpisanim bilateralnim ugovorima o suzbijanju organizovanog kriminaliteta. Takođe, sa susjednim zemljama intenzivno se sarađuje kroz malograničnu saradnju. Saradnja s inozemnim policijama odvija se uglavnom putem Odeljenja za međunarodnu saradnju u Upravi policije i zadužena je za koordinaciju rada policijskih uprava.

### **37. Obuka:**

#### **a) Kako i ko obučava relevantno osoblje (tužioce koji rade na predmetima korupcije itd.)?**

Obuka tužilaca i sudija koji rade na predmetima korupcije obavlja se u Centru za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije. Obuka u Centru za edukaciju obavlja se kroz seminare, radionice, okrugle stolove, konferencije i organizaciju studijskih posjeta.



U periodu 2004-2008. godine, Centar za edukaciju je organizovao različite vrste edukacija iz oblasti korupcije, organizovanog kriminala i primjene evropskog prava. Uz to, preko Centra su sudije i tužioci upućivani i na međunarodne konferencije koje su se bavile ovom tematikom.

Obuka tužilaca i sudija koji rade na predmetima korupcije obavlja se i kroz različite oblike edukacije u organizaciji međunarodnih organizacija (OSSCE, UNDP, CEDEM).

Uprava policije, u saradnji sa Policijskom akademijom, sprovodi obrazovanje i edukaciju policijskih kadrova. Tema korupcija i suzbijanje privrednog kriminala ušla je u redovni plan i program nastave na Akademiji za sve policijske kadrove, kroz određeni broj nastavnih jedinica. U saradnji sa OSCE, ICITAP, IOM i UNDP-om, organizuju se specijalistički seminari za kriminalističke službenike koji rade na poslovima suzbijanja korupcije.

U periodu od 2007-2009. godine, službenici Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala su učestvovali na više obuka o korupciji u zemlji i inostranstvu, uz posredovanje međunarodnih organizacija, i to: OCTN, ICITAP, ICMPD, OLAF, ILEA, Interpol-a i Policijske Akademije, a po planu obuke za sve službenike grančne i kriminalističke policije.

**b) Koja tipična „propratna krivična djela“ (pronevjera, poreska krivična djela i pranje novca) su obuhvaćena obukom?**

U februaru 2005. godine, Centar je organizovao učešće sudija na seminaru u Beogradu, koji je organizovan od strane Pravosudnog Centra Srbije, u saradnji sa Akademijom za evropsko pravo iz Tirane, a na temu pranja novca. U decembru 2005. godine, u saradnji OEBS-a, organizovan je seminar na temu cyber kriminala i pranja novca, istražnih tehnika i procesuiranja predmeta.

U decembru 2007. godine, u organizaciji Centra, sudije i tužioci iz Crne Gore učestvovali su na Međunarodnoj konferenciji o antikorupcijskim mjerama i ulozi pravosuđa, koja je održana u Zagrebu.

U decembru 2007. godine, u organizaciji Centra, crnogorske sudije su učestvovali na seminaru koji je organizovan od strane Mađarskog regionalnog Centra za konkurenciju i Mađarske pravosudne akademije u Budimpešti, a na temu "Osnovi evropskog prava konkurencije".

U aprilu 2007. godine, održana je u Podgorici konferencija na temu "Implementacija Građanske konvencije Savjeta Evrope o korupciji".

U oktobru 2008. godine, u okviru "twinning" programa, održan je seminar o mjerama tajnog nadzora, kojem su prisustvovali sudije i tužioci iz Crne Gore, te seminar o organizovanom kriminalu i korupciji.

U novembru 2008. godine, preko Centra, sudije su upućene na skup pod nazivom "Integritet sudija i suzbijanje korupcije u pravosuđu", koji je organizovan kao petodnevni kurs od strane ABA/CEELI Instituta iz Praga. Polaznici tog seminara dobili su certifikate.

U decembru 2008. godine, uz podršku Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) - kancelarija u Podgorici, od strane g-dina Draga Kosa, predsjedavajućeg GRECO-a u okviru Savjeta Evrope, izrađen je "Program obuke crnogorskih nosilaca pravosudne funkcije u borbi protiv korupcije". Taj program treba da posluži kao sredstvo za edukaciju sudija i tužilaca na temu prepoznavanja korupcije i efikasne borbe protiv nje. Ovaj program je sastavni dio Godišnjeg programa obuke Centra za 2009. godinu.

U maju 2009. godine, Centar je, u saradnji sa Ambasdom SAD-a u Podgorici i OEBS -Misije u Crnoj Gori, organizovao seminar na temu "Mjere tajnog nadzora i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom".

U junu 2009. godine, u organizaciji Centra, dvojica tužilaca su učestvovala na Međunarodnoj konferenciji na temu "Novi tehnički načini nadzora i zaštite fundamentalnih prava - izazovi za evropsko pravosuđe".

Sudije specijalizovanih odjeljenja su bile polaznici "Ljetnje škole", organizovane od strane Regionalne antikorupcijske inicijative (RAI), koja je održana u Republici Makedoniji, a posvećena "Međunarodnim standardima i saradnji u borbi protiv korupcije".

Sudije specijalizovanih odjeljenja prisustvovala su seminaru na temu "Oduzimanje imovine stečene kriminalom", koji je održan u Luksemburgu od 23-24. aprila 2009. godine, u organizaciji Evropskog instituta za javnu upravu (EIP-a).

Obuke službenika Uprave policije za krivična djela pranje novca, pronevjera i poreska krivična djela 2007-2008-2009 godine:

- Službenik Odsjeka za suzbijanje pranja novca učestvovao je u radu na 27. Plenarnom zasjedanju komiteta Moneyval, održanom u Strazburu, Francuskoj, od 06. do 11.07.2008. godine.
- Dana 24-25.09.2007. godine, održana je Regionalna konferencija u Budvi, u organizaciji OSCE-a, na temu „Borba protiv pranja novca i sprječavanja finansiranja terorizma“. Seminaru su prisustvovali rukovodilac Odsjeka i rukovodilac grupe za suzbijanje organizovanog ekonomskog kriminala.
- U periodu od 22-26.10.2007. godine, u organizaciji EU-Misije za borbu protiv pranja novca CAFAO, organizovana je studijska posjeta istražnim jedinicama policije za pranje novca Finske i Švedske.
- Na planu stručnog osposobljavanja i usavršavanja, dva službenika Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije su prisustvovala dvodnevnom seminaru u organizaciji Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma i UNDP, na temu „Zakonska rješenja predviđena u novom Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma“.
- Dana 13. i 14.10.2008. godine, četiri službenika Odsjeka učestvovala su na konferenciji „Suzbijanje pranja novca“ u organizaciji OSCE-a.
- U periodu od 24-26.11.2008. godine, regionalna radionica na temu: „Sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma u finansijskom sektoru“, kojoj su prisustvovala dva službenika Grupe za suzbijanje organizovanog ekonomskog kriminala.
- Kolašin, 21-23.01.2009. godine - seminar „Pranje novca i finansiranje terorizma“
- Podgorica, 23. i 24.04.2009. godine - seminar u Upravi za kadrove Podgorica, na temu „Planiranje i izvršenje državnog Budžeta“
- Danilovgrad, 21. i 22.04.2009. godine - učešće na seminaru u organizaciji Ministarstva za ekonomski razvoj, u saradnji sa Švedskim istražnim biroom, na temu „Istrage i procesuiranje prekršaja iz oblasti kontrole izvoza roba dvostruke namjene“
- Budva, 28-30.05.2009. godine - seminar u organizaciji IOM-a – predavanja na temu „Borba protiv prekograničnog organizovanog kriminala“, aspekt 1.Krijumčarenje roba; 2.Finansijske istrage; 3.Pranje novca
- Podgorica, 25-26.05.2009. godine - seminar na temu „Sistem javnih finansija i državni budžet“
- Budva, 20-22.05.2009. godine, seminar za obuku instruktora, na temu „Borba protiv korupcije i prekograničnog organizovanog kriminala“

### **38. Šta se radi na jačanju organa za primjenu zakona u borbi protiv korupcije generalno, ali i u borbi protiv korupcije na internom nivou?**

Važan segment borbe protiv korupcije odnosi se na krivično gonjenje i kažnjavanje učinilaca ovih krivičnih djela. U tom smislu, reforme koje se sprovode u cilju kadrovskog jačanja sudova, Državnog tužilaštva i policije, poboljšanja materijalnih uslova službenika, uslova rada, adekvatnog opremanja i uspostavljanja povezanih baza podataka, predstavljaju preduslov za uspješnost te borbe. Uporedo se sprovode reforme i na zakonodavnom planu, u smislu reformi krivičnog zakonodavstva, koje omogućavaju efikasniji sistem za otkrivanje i progon ovih krivičnih djela. Sve navedeno prati aktivnija uloga ostalih državnih organa zaduženih za otkrivanje povezanih krivičnih

djela, kao što je pranje novca (Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma) i uvođenje efikasne interne kontrole (Uprava carina, Poreska uprava).

Uprava policije formirana je nakon usvajanja Zakona o policiji (Sl. list RCG, br. 28/05) od 28. aprila 2005. godine, kojim je predviđena kompletna reorganizacija policije, koja je sada poseban organ u okviru državne uprave. Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave vrši nadzor nad radom Uprave policije.

Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Uprave policije (usvojen decembra 2006. godine), u okviru Sektora kriminalističke policije formiran je Odsjek za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, umjesto ranijeg Odjeljenja za suzbijanje i sprječavanje organizovanog kriminala. Time se koncentriše nadležnost za ova krivična djela, imajući u vidu povezanost djela korupcije i organizovanog kriminala i potrebu da se ona suzbijaju. U Odsjeku, kao linija rada oformljena je grupa za borbu protiv korupcije, čiji je osnovni zadatak da sa ostalim operativnim strukturama Uprave policije i drugim nadležnim državnim organima, institucijama i civilnim sektorom preventivno i represivno djeluje protiv svih pojava oblika koruptivnih krivičnih djela. Uprava policije je, u segmentu reorganizacije Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, ostvarila progres u dijelu povećanja broja izvršilaca kroz novu sistematizaciju radnih mjesta. U preduzimanju mjera i radnji na planu suprostavljanja koruptivnim krivičnim djelima, Uprava policije je ostvarila punu međuagencijsku saradnju i to sa: Upravom za antikorupcijsku inicijativu, Agencijom za nacionalnu bezbjednost, Upravom carina, Poreskom upravom, Upravom za nekretnine, Upravom za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kao i drugim institucijama i nevladinim organizacijama.

U Upravi policije formirano je Odjeljenje za posebne provjere, čime su stvoreni uslovi za primjenu mjera tajnog nadzora. Obezbijeđena je tehnička pomoć, kao i sprovedene obuke usmjerene na mjere tajnog nadzora, koje su organizovane za one službenike koji su uključeni u primjenu ovih mjera.

Budžet Uprave policije u 2009. godini iznosio je 82.580.768,50 €; u 2008. godini 84.297.512,59 €; u 2007. godini 50.344.415,94 € i u 2006. godini 49.841.375,54 €. Uočava se rast budžetske podrške u odnosu na prethodne godine.

Kroz projekat „Nacionalnog obavještajnog sistema“, koji je započeo 2007. godine, a čiji je nosilac Uprava policije, u saradnji sa Upravom carina biće obezbijeđena automatska razmjena podataka na nacionalnom nivou, preko jedinstvene baze podataka.

Službenici Uprave policije su prisustvovali seminarima i obukama, koji su organizovani od strane domaćih i međunarodnih institucija (Uprava za kadrove, OCTN, ICITAP, OSCE, TAIEX, ICMPD, OLAF, ILEA i dr.), a koji su tretirali problematiku: suzbijanja korupcije i finansijskog kriminala, finansijske istrage i konfiskaciju imovine stečene krivičnim djelima, suzbijanje privrednog kriminaliteta i korupcije, pranje novca i finansijske istrage, borbe protiv korupcije u javnoj upravi, pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći u predmetima oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom, krivično gonjenje korupcije, plan integriteta, sistem javnih finansija i državni budžet, prijavljivanja i vođenja istraga korupcije u policiji, o primjeni Stručnog uputstva za prijavljivanje slučajeva sa elementima korupcije Upravi policije, uloge tužioca i saradnje sa policijom u prekrivičnom postupku, u cilju rasvjetljavanja svih krivičnih djela.

Programom obrazovanja, stručnih obuka i specijalističkog usavršavanja za službenike i namještenike Uprave policije, koji utvrđuje Policijska akademija u Danilovgradu, a na osnovu iskazanih potreba organizacionih jedinica Uprave policije, planirano je da se u toku 2009. godine održe sljedeći seminari i kursevi koji tretiraju organizovani kriminal i korupciju:

saradnja policije u regionu na suzbijanju organizovanog kriminala,

suzbijanje i otkrivanje kompjuterskog kriminala,

korupcija - otkrivanje krivičnih djela sa obilježjima korupcije,

pranje novca i finansijske istrage,

borba protiv ilegalne migracije,

borba protiv krijumčarenja i trgovine ljudima,

uloga unutrašnje kontrole u suzbijanju korupcije u policiji,  
primjena Kodeksa policijske etike,  
sprovođenje Uputstva u prijavljivanju korupcije policiji.

Shodno obavezama iz inoviranog Akcionog plana za sprovođenje programa borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, na Policijskoj akademiji je tokom 2009. godine organizovano pet seminara na temu „Etika, kodeks i antikorupcijske mjere i Uputstvo za prijavljivanje korupcije“, na kojima je 80 službenika obučeno za trenere.

Državno tužilaštvo vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela. Za poslove suzbijanja korupcije u Vrhovnom državnom tužilaštvu uspostavljeno je Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kojim rukovodi specijalni tužilac. Pravni i institucionalni status i sastav regulisani su Ustavom Crne Gore (čl. 134 - 138), Zakonom o državnom tužiocu (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 40/08), i to u poglavlju VI (čl. 66 - 82). U Odjeljenju pored specijalnog tužioca radi i pet zamjenika i četiri namještenika. U okviru Odjeljenja izvršena je specijalizacija nosilaca tužilačke funkcije, tako što su za suzbijanje ovog vida kriminala zaduženi nosioci tužilačke funkcije sa dugogodišnjim radnim iskustvom u tužilaštvu, a koji su prethodno prošli potrebne stručne edukacije i usavršavanje. U cilju stručnog usavršavanja nosilaca tužilačke funkcije u Odjeljenju, koji rade na suzbijanju korupcije, sprovodi se stalna edukacija u organizaciji Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije.

Specijalni tužilac i njegovi zamjenici nadležni su za postupanje pred Specijalizovanim odjeljenjima Viših sudova. U 2009. godini, Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina u potpunosti je opremljeno, i to u pogledu adekvatnog radnog prostora, kao i potrebne opreme i tehnike. Za te potrebe utrošeno je 60.000,00 € iz Budžeta Crne Gore. U skladu sa članom 81 Zakona o državnom tužilaštvu (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 40/08), uvećana su mjesečna primanja državnih tužilaca i zamjenika u Odjeljenju za organizovani kriminal, korupciju, terorizam i ratne zločine, time što su stimulisani specijalnim dodatkom od 50% na osnovnu mjesečnu zaradu. S obzirom na sadašnji broj predmeta sa elementima korupcije, Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina je kroz primjenu Pravilnika o organizaciji i sistematizaciji poslova kadrovski u potpunosti ojačano i spremno da, kako stručno, tako i po broju izvršilaca, u potpunosti ostvari svoju funkciju u skladu sa zakonom.

Jačanje tužilačke organizacije obezbijeđeno je kroz povećanje budžetske podrške, u cilju priprema za primjenu novog Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o državnom tužilaštvu, shodno prepoznatim potrebama za povećanjem broja tužilaca. Budžetom za 2009. godinu predviđeno je povećanje broja tužilaca, službenika i namještenika za 50% i odobren budžet u iznosu od 4.982.150,536 € i to za potprograme: »Administracija« 1.406.452,47 €, »Tužilaštva« 3.500.262,79 €, »Tužilački savjet« 75.435,27 €. Budžet tužilaštva u 2008. godini iznosio je 4.998.279,00 €; u 2007. godini 2.715.562,03 € i u 2006. godini 1.762.362,20 €. Iz navedenih podataka, uočava se da je budžetska podrška tužilačkoj organizaciji bila veća iz godine u godinu. Kapaciteti Kancelarije Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore su kadrovski pojačani, izborom još jednog zamjenika.

Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zaradama državnih službenika i namještenika, vršilac dužnosti Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore, u januaru 2008. godine, donio je privremena rješenja kojima je utvrđen fiksni dio zarade (40% povećanje, uključujući i nadoknade za radne subote) i zvanje državnih službenika i namještenika zavisno od složenosti, značaja, uslova i odgovornosti na radu. Tužilački savjet je u novembru 2006. godine utvrdio Etički kodeks državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca. Kodeksom državno-tužilačke etike, utvrđena su načela i pravila ponašanja državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca, kojih su se dužni pridržavati s ciljem očuvanja i daljeg razvoja dostojanstva i ugleda državnog tužilaštva kao samostalnog i nezavisnog organa. U 2009. godini, formiran je Savjet za realizaciju projekta Pravosudnog informacionog sistema, kao i obrazovan operativni tim u koji je uključen zamjenik osnovnog državnog tužioca u Podgorici. Osim jačanja kadrovskih kapaciteta, u Državnom tužilaštvu su preduzete sve neophodne mjere na planu obezbijeđenja potrebne opreme i radnog prostora, tako da svi nosioci tužilačke funkcije u Odjeljenju imaju adekvatan radni prostor (kancelarije) i potrebnu tehničku opremu. Takođe je obezbijeđen i potreban broj službenika i namještenika, neophodan za ažurno funkcionisanje tužilačke uprave.

Uspostavljeni su različiti mehanizmi za saradnju policije, državnih tužilaca i sudova. Odlukom potpredsjednika Vlade Crne Gore za evropske integracije, br. 10-8045 od 10. oktobra 2007. godine, formirana je Tripartitna komisija za analizu predmeta iz oblasti organizovanog kriminala i korupcije, kao i izvještavanje i izradu jedinstvene metodologije statističkih pokazatelja u oblasti organizovanog kriminala i korupcije. Članovi ove Komisije su predstavnici policije, državnog tužilaštva i sudova. Zajedničke obuke za inspektore i tužioce, kao i carinske službenike, organizovane su u cilju kreiranja jedinstvenog okvira za komunikaciju i saradnju tijela za sprovođenje zakona. Sporazumom o saradnji između Uprave policije i Uprave carina, koji je stupio na snagu u oktobru 2008. godine, omogućava se brža saradnja, uključujući i posebne uslove korišćenja baza podataka i razmjene informacija.

Vrhovni državni tužilac Crne Gore potpisao je niz bilateralnih sporazuma koji se odnose na međusobnu saradnju i razmjenu podataka u oblasti organizovanog kriminala, borbe protiv korupcije, terorizma, prekograničnog kriminala, od kojih se izdvajaju sporazumi sa: Generalnim tužiocem Ruske Federacije, Generalnim tužilaštvom Ukrajine, Državnim tužilaštvom Bosne i Hercegovine, Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske, Javnim tužilaštvom Republike Makedonije, Javnim tužilaštvom Republike Srbije, Tužilaštvom za ratne zločine Republike Srbije, Uredom za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala Republike Hrvatske i Sporazum o saradnji sa Misijom EULEX-a i nadležnim tužilaštvom Kosova.

Predstavnici Vrhovnog državnog tužilaštva pohađali su brojne treninge i seminare na temu: borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, primjene mjera tajnog nadzora, finansijskih istraga, međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima, uticaja korupcije na društvo, jačanja etike u sudskom sistemu, sporazuma o priznanju krivice, sukobu interesa u vršenju javnih funkcija, tipologija u pranju novca i finansiranju terorizma, novih tehničkih značenja stalnog nadzora i zaštite fundamentalnih prava - izazovi za evropsko pravosuđe, implementacije Drugog dodatnog protokola uz Evropsku konvenciju o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, poreskih i PDV prevara, korupcije i organizovanog kriminala u urbanizmu, međuagencijske saradnje u suzbijanju pranja novca i finansiranja terorizma, zaštite ličnih podataka, novih rješenja u nacrtu Zakonika o krivičnom postupku i Evropske konvencije o ljudskim pravima, mjera tajnog nadzora, preuzimanja istrage od strane državnih tužilaca, sprovođenja Stručnog uputstva o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja prijavljuju ova krivična djela Upravi policije, uspješnog krivičnog gonjenja korupcije, jačanja saradnje između policije, tužilaca i sudija u borbi protiv transnacionalnog i organizovanog kriminala, obuke državnih tužilaca, računovođa i revizora o prijavljivanju krivičnih djela sa obilježjima korupcije, međuinstitucionalne saradnje i razmjene podataka, suzbijanja pranja novca u finansijskom sektoru, antikorupcijske politike u Crnoj Gori, inkriminacije i primjene zakona, borbe protiv korupcije u procesu javnih nabavki, zaštite svjedoka, saradnje u borbi protiv terorizma i organizovanog kriminala i druge.

Viši sud je nakon usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, marta 2008. godine (Sl. list CG, br. 22/08), nadležan za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina. U okviru dva Viša suda u Podgorici i Bijelom Polju, formirana su specijalizovana odjeljenja (član 99) za rad na ovim predmetima koja postupaju počev od 01. septembra 2008. godine. Specijalizovano odjeljenje za suđenje za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina u okviru Višeg suda u Podgorici broji pet sudija i tri istražne sudije, dok odjeljenje Višeg suda u Bijelom Polju broji tri sudije. Sudije koje su raspoređene u ta odjeljenja imaju pravo na iznos mjesečne zarade u visini mjesečne zarade sudije Vrhovnog suda i pravo na specijalni dodatak zbog otežanih uslova rada i specifičnosti poslova koji vrše (čl. 21 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima). Odjeljenja su opremljena potrebnom tehnikom za uspješan rad, obezbijeđene su posebne prostorije za zaštićene svjedoke. Prema bezbjedonosnim procjenama, Uprava policije donosi odluku o obezbjeđivanju lične zaštite sudijama koje rade u ovim odjeljenjima i van suda, a shodno Odluci o određivanju ličnosti i objekata čiju zaštitu vrši Uprava policije (Sl. list RCG, br. 69/06).

Donijeti su i novi Pravilnici o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, koji predviđaju zaposlenje odgovarajućeg kadra u skladu sa novoutvrđenim potrebama. Pojedine sudije se upućuju u druge sudove kako bi se poboljšao kvalitet i efikasnost i intenzivirao rad na predmetima organizovanog kriminala i korupcije i starim predmetima.

Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija (Sl. list CG, br. 36/07, 53/07), koji je u primjeni od 01. septembra 2007. godine, poboljšana je materijalni položaj nosilaca sudske funkcije. Primjenjujući zakon, Vlada Crne Gore marta 2008. godine uvećala je vrijednost koeficijenta za 40% u odnosu na dosadašnju vrijednosti, sa retroaktivnom primjenom od 01. januara 2008. godine.

Budžet sudstva u 2009. godini iznosio je 20.468.877,00 €, u 2008. godini 19.779.371,38 €, u 2007. godini 12.708.649,42 €, i u 2006. godini 8.426.193,39 €. Iz navedenih podataka, uočava se da je budžetska podrška sudskoj vlasti bila veća iz godine u godinu.

Krajem 2008. godine, formiran je Savjet za uspostavu Informacionog sistema pravosuđa, čime će se doprinijeti efikasnijem radu sudova.

U 2006. godini, Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima (Sl. list RCG, br. 27/06), formiran je Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije čineći posebnu organizacionu jedinicu Vrhovnog suda Crne Gore. Centar je u skladu sa godišnjim Programom stručnog usavršavanja sudija i tužilaca organizovao brojne obuke za sudije i tužioce na teme: organizovanog kriminala i korupcije, oduzimanja imovinske koristi, rješenja u novom Zakoniku o krivičnom postupku, moralnih principa sudske i tužilačke funkcije, finansijskih istraga, mjera tajnog nadzora i oduzimanja imovine stečene krivičnim djelom, krivične odgovornosti pravnih lica, svjedoka saradnika i zaštićenog svjedoka, međunarodnih dokumenata o korupciji, sporazuma o priznanju krivice, budžetskog poslovanja i javnih nabavki, prekrivičnog postupka u odnosu na krivična djela sa elementima korupcije, istrage u odnosu na krivična djela sa elementima korupcije i sl.

Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma formirana je Uredbom Vlade Crne Gore od 15.12.2003. godine (Sl. list RCG, br. 67/03) shodno Zakonu o sprječavanju pranja novca (Sl. list RCG, br. 55/03). Novi Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. list CG, br. 14/07) stupio je na snagu 29.12.2007. godine.

Uprava je, shodno Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma i međunarodnim standardima, organizovana kao finansijsko-obavještajna jedinica administrativnog tipa. Uprava je samostalni organ nad čijim radom Ministarstvo finansija vrši upravni nadzor.

Usvajanjem novog Zakona proširen je krug obveznika koji su dužni da Upravi prijavljuju sumnjive transakcije. Izmjenama zakona obuhvaćeno je preko 10.000 organizacija, a Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma nadležna je za nadzor i za sprovođenje nasumičnih inspekcija kako bi se osiguralo da svi obveznici ispunjavaju obaveze utvrđene zakonom. S tim u vezi, usvojen je novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, kojim je u okviru Sektora kontrole, međunarodne i unutrašnje saradnje uveden Odsjek za kontrolu obveznika, kao organizaciona jedinica čiji inspektori u kontinuitetu vrše inspekcijsku kontrolu zakonskih obveznika.

Budžet Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma u 2009. godini iznosio je 534.036,21 €; u 2008. godini 491.440,22 €, u 2007. godini 393.598,46 € i u 2006. godini 331.363,31 €. Uočava se tendencija rasta budžetske podrške.

Kako bi se obezbijedila kvalitetna međuagencijska saradnja i bolja razmjena podataka, Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma potpisala je sporazume o saradnji sa sljedećim institucijama: Državnim komitetom za finansijski nadzor Ukrajine, Misijom EULEX-a u Prištini, američkim FinCEN-om i Nacionalnom kancelarijom za kontrolu i sprječavanje pranja novca - FIU Rumunije, FIU Ruske Federacije, FIU Poljske, Finansijsko-obavještajnom službom Portugalije, a zaključen je i Sporazum o saradnji između Centralne banke Crne Gore i USPniFT. Predstavnici Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma Crne Gore, FIU Albanije, FIU Hrvatske, FIU Slovenije, FIU Srbije i Agencije za istrage i zaštitu - BiH, potpisali su Regionalni protokol o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

U skladu sa programima domaćih i međunarodnih obuka, u cilju jačanja internih kapaciteta, službenici Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma pohađali su seminare na sljedeće teme: borba protiv terorizma i finansiranja terorizma, jačanje saradnje u suzbijanju pranja novca i finansiranja terorizma, međuagencijska saradnja u sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, tipologije pranja novca, konflikt interesa, međunarodne istrage o oružju za masovno uništenje, upotreba hartija od vrijednosti u šemama pranja novca, pranje novca i falsifikovanje

proizvoda i roba/komercijalne prevare, razmjena informacija između Finansijskih obavještajnih službi iz Jugoistočne Evrope.

Uprava carina nadležna je da, vezano za pitanje ponašanja i radnog učinka zaposlenih, uspostavi i primijeni standarde koji su u skladu sa standardima Evropske komisije za oblast carinske etike. Primjena ovih standarda utiče na smanjenje rizika od korupcije na graničnim prelazima, što je bio jedan od ciljeva TTFSE (Trgovinske i transportne olakšica u jugoistočnoj Evropi) Projekta Svjetske banke.

Odjeljenje za unutrašnju kontrolu formirano je u septembru mjesecu 2003. godine i vrši poslove u skladu sa zakonima i drugim propisima i internim aktima. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu igra važnu ulogu u razvoju i realizaciji Programa borbe protiv korupcije Uprave carina Crne Gore: preventivna - Odjeljenje je koordiniralo aktivnosti na razvoju i implementaciji samoprocjenjivanja integriteta i na izradi Akcionog plana; i represivna - Odjeljenje istražuje slučajeve zloupotrebe ovlašćenja od strane zaposlenih u Carini. U sprovođenju ove dvostruke funkcije, Odjeljenje je stavljeno pod direktnu kontrolu direktora Uprave carina.

Od svog formiranja, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu je sve aktivnije i preuzima sve veću odgovornost za sprovođenje istraga slučajeva zloupotrebe ovlašćenja, lošeg učinka, a posebno slučajeva kršenja Zakona o državnim službenicima i namještenicima Crne Gore.

Pravilnikom o radu Odjeljenja za unutrašnju kontrolu umnogome je potpomognuta prevencija i kontrola korupcije u carini, i to raznim mehanizmima nadzora i kontrole, kao što su: unutrašnji program provjere, unutrašnja i spoljna revizija, režimi istrage i krivičnog gonjenja. Ovi mehanizmi obezbjeđuju ravnotežu između preventivnih strategija koje će ohrabriti visok nivo integriteta i represivnih strategija, koje su osmišljene da identifikuju pojavu korupcije i da disciplinski ili krivično gone.

Odjeljenje za unutrašnju kontrolu zaduženo je da rukovodi, organizuje i sinhronizuje aktivnosti organizacionih jedinica u sprovođenju Akcionog plana za razvoj integriteta u carinskoj službi Crne Gore, usvojenog 2004. godine. Program integriteta podrazumijeva identifikovanje struktura i procedura koje su izložene riziku od zloupotrebe ovlašćenja i uspostavljanje procedura i standarda koji pospješuju integritet carinske službe i ujedno smanjuju rizik od korupcije. Shodno obavezi utvrđenoj Inoviranim Akcionim planom za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, usvojenom na sjednici Vlade Crne Gore od 29. maja 2008. godine, ova Uprava je u novembru 2008. godine, uz stručnu pomoć EU TACTA Misije (Tehnička pomoć carinskim i poreskim upravama) u Crnoj Gori, usvojila Revidirani Akcioni plan o razvoju integriteta u carinskoj službi Crne Gore.

Naime, izvršena je procjena rezultata strategije integriteta i definisane su oblasti na koje se dalje treba fokusirati, a u skladu sa 10 faktora Revidirane Aruša deklaracije iz 2003. godine, i to: preduzeti mjere u smislu efikasnije komunikacije između carinskih ispostava i PJ Carinarnica, PJ Carinarnica i Sektora, kao i predlaganje donošenja ili izmjene operativnih instrukcija; blagovremeno organizovanje obuke o primjeni novih propisa; dalji razvoj informacionog sistema, obuka zaposlenih i rukovodilaca za upotrebu informacionog sistema, povećanje bezbjednosti softvera i hardvera, efikasnija komunikacija carinskih službenika i službenika CIS-a po tehničkim pitanjima, dalji razvoj efikasnosti i djelotvornosti sistema za analizu rizika, studija o radnim mjestima koja su najizloženija korupciji, izrada, usvajanje i implementacija plana rotacije radnih zadataka u skladu sa sprovedenom studijom i drugo.

Jedna od mjera koju Uprava carina preduzima u cilju borbe protiv korupcije je rotacija carinskih službenika. Rotacija zaposlenih u okviru Područnih jedinica - Carinarnica je u nadležnosti Upravnika Carinarnica, a u okviru Uprave i između Carinarnica, u nadležnosti Direktora. Evidenciju o rotaciji u službi vodi Uprava carina. U saglasnosti sa članom 79 Zakona o državnim službenicima i namještenicima, zaposleni može biti premješten na odgovarajuće mjesto koje odgovara njegovim kvalifikacijama, bez saglasnosti zaposlenog ili na njegov zahtjev, u slučaju da potrebe državnog organa tako zahtijevaju.

Uprava carina je krajem 2008. godine usvojila Kodeks ponašanja carinskih službenika i namještenika, uz stručnu pomoć EU TACTA Misije u Crnoj Gori, sa ciljem podsticanja svijesti carinskih službenika o obavezi pridržavanja etičkih vrijednosti, što predstavlja važnu mjeru za

jačanje integriteta i ugleda carinske službe Crne Gore. Kodeks sadrži praktična i nedvosmislena pravila ponašanja koja se očekuju od carinskog službenika, ključnog elementa svakog programa integriteta.

Carinski informacioni sistem (CIS) je počeo sa radom u januaru 2003. godine, a 2005. godine nadograđen je sa novim projektom „Automatskih brojača“. Projekat je omogućio da evidencija carinskih deklaracija u CIS-u bude ažurna u realnom vremenu. Ovakav pristup doprinio je boljoj kontroli i analizi podataka zahvaljujući činjenici da stanje u sistemu odgovara stanju u realnom vremenu. Elektronska razmjena podataka (ERP) implementirana je i zvanično počela sa radom u maju 2006. godine. Projekat „Sistem za analizu rizika“ je implementiran u martu 2007. godine. Softver za analizu rizika je integrisan u CIS-u i kao takav čini jedinstven informacioni sistem carinske službe.

Saradnja Uprave carina i Vrhovnog državnog tužioca ostvaruje se po osnovu Instrukcije o obavezama postupanja carinske službe prema Vrhovnom državnom tužiocu u slučaju počinjenog krivičnog djela, usvojene na zajedničkom sastanku od decembra 2006. godine. Saradnja sa Upravom policije definisana je Sporazumom o međusobnoj saradnji, potpisanim u oktobru 2008. godine.

Zaposleni u Upravi carina pohađali su antikorupcijske obuke na temu: borbe protiv korupcije u javnoj upravi, plana integriteta, Zakona o slobodnom pristupu informacijama, sumnjivih transakcija, korupcije u javnoj upravi, mehanizama za uspješno krivično gonjenje korupcije, suzbijanja pranja novca i finansiranja terorizma, borba protiv falsifikovanja novčanica, i dr.

Poreska uprava je svoju strategiju za borbu protiv korupcije zasnovala na sljedećim principima: unaprjeđenje rada Poreske uprave koje će doprinijeti eliminisanju uslova za pojavu korupcije; prepoznavanje mogućnosti za pojavu korupcije unutar organa; uspostavljanje sistema organizacije poslova i zadataka koji će smanjiti na minimum mogućnost pojave korupcije; uspostavljanje sistema unutrašnje kontrole rada službenika i organizacionih jedinica; saradnja, razmjena informacija i zajedničko postupanje sa drugim državnim organima; saradnja sa udruženjima poreskih obveznika u cilju uvođenja poreske discipline i poboljšanja rada poreskog organa; uspostavljanje efikasnog sistema kontrole na svim nivoima i u svim organizacionim cjelinama.

Pored nadležnosti službenika raspoređenih na radna mjesta sa kontrolno-nadzornim ovlaštenjima, utvrđenih Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, novembra 2006. godine donijet je Pravilnik o radu interne kontrole.

Interna kontrola obuhvata i kontrolu postupaka inspekcijuskog nadzora, odnosno njihovu reviziju, koju sprovode poreski inspektori - kontrolori kvaliteta, odnosno lica sa visoko stručnim znanjima i dugogodišnjim iskustvima u toj oblasti. Interna kontrola obuhvata i kontrolu sprovođenja kaznene politike, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, izricanje kazni i sprovođenje postupka naplate izrečenih novčanih kazni.

Tokom perioda 2006-2009. godine, sprovedene su opšte i specijalizovane obuke i eksterne obuke u Crnoj Gori za zaposlene u Poreskoj upravi sa različitim tematskim oblastima, od kojih se izdvajaju one na temu korupcije: oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom, antikorupcijski napori sa akcentom na prevenciju, sprječavanje korupcije, plan integriteta, borba protiv korupcije u javnoj upravi, suzbijanje pranja novca i finansiranje terorizma, borba protiv PDV prevara, naplata poreza, poreska kontrola, sprječavanje biznis barijera, oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom.

**39. Javne funkcije: da li je garantovan jednak pristup svim građanima? Da li postoje propisi koji su objektivni i utemeljeni na kriterijumima postignuća (u smislu adekvatnih plata, socijalnih prava, rotacija na osjetljivim radnim mjestima, obaveze objavljivanja finansijskih podataka tokom ostanka na funkciji)?**

Ustav Crne Gore (Sl. list CG, br.01/07) u članu 62 jemči da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme



nezaposlenosti. U Zakonu o radu (Sl. list CG, br.49/08) u članu 5 zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama, ili neko drugo lično svojstvo. Zakon o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list CG, br.50/08) u članovima 5 i 8 propisuje da se poslovi u državnom organu vrše politički neutralno i nepristrasno, u skladu sa javnim interesom i da su prilikom zapošljavanja svim kandidatima, pod jednakim uslovima, dostupna sva radna mjesta.

Imajući u vidu citirane odredbe ovih akata, može se zaključiti da se njima na jasan i precizan način garantuje jednak pristup svim građanima i obezbjeđuje nezavisnost i nepristrasnost u vršenju poslova i obavljanju javnih funkcija.

Zakonom o državnoj upravi (Sl.list RCG, br.38/03) u poglavlju VI - upravljanje i odgovornost u organima državne uprave, članovi 41-46, utvrđuju se odgovornosti i dužnosti ministra i strješine organa uprave i definišu poslovi i odgovornost sekretara ministarstva, pomoćnika ministra i pomoćnika starješine organa uprave.

Zakon o državnim službenicima i namještenicima propisuje: ko su rukovodeća lica, uslove za obavljanje poslova rukovodećih lica, kao i postupak imenovanja, odnosno postavljenja istih.

Rukovodeća lica, u smislu ovog Zakona su: u ministarstvu, sekretar ministarstva i pomoćnik ministra; u organu uprave, pomoćnik starješine organa uprave; a u službi koju obrazuje Vlada, pomoćnik starješine službe. Rukovodeće lice mora imati visoku školsku spremu, najmanje pet godina radnog iskustva i položen stručni ispit.

Uprava za kadrove, u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima, sprovodi javne konkurse za zasnivanje radnog odnosa rukovodećih lica. U postupku sprovođenja javnog konkursa primenjuju se odredbe zakona koje uređuju javni oglas.

Postupak provjere sposobnosti vrši se putem usmenog intervjua, kojem obavezno prisustvuje starješina državnog organa u kome se zasniva radni odnos.

Na listu za izbor kandidata, koju Uprava za kadrove dostavlja državnom organu, starješina organa utvrđuje prijedlog za imenovanje, odnosno postavljenje.

Prijedlog za imenovanje, odnosno postavljenje, dostavlja se Vladi Crne Gore. Rješenje o imenovanju, postavljenju i razrešenju rukovodećih lica donosi Vlada Crne Gore.

Rukovodeća lica imenuju se, odnosno postavljaju, na period od 5 godina i po isteku tog roka može biti ponovo imenovano, odnosno postavljeno.

Uslovi za razrješenje rukovodećeg lica su:

- ako sam to zahtijeva;
- ako u toku mandata dobije ocjenu „ne zadovoljava“;
- istekom mandata;
- prestankom radnog odnosa.

Rukovodeće lice koje se razrješava ako samo zatraži, ili ako u toku mandata dobije ocjenu „ne zadovoljava“, ili istekom mandata, može se u istom ili drugom državnom organu rasporediti na radno mjesto koje odgovara njegovoj stručnoj spremi i sposobnostima.

Rukovodeće lice koje se ne može rasporediti u roku od godinu dana od dana razrješenja od dužnosti, za to vrijeme ima pravo da prima naknadu u visini zarade koju je imalo u posljednjem mjesecu vršenja službe, uz odgovarajuće usklađivanje. Izuzetno, pravo na naknadu može da se produži još godinu dana, ukoliko u tom vremenu to lice stiče pravo na penziju.

Što se tiče zarada, naknada i drugih primanja, one su regulisane posebnim propisima. Na državne službenike i namještenike primjenjuje se Zakon o zaradama državnih službenika i namještenika (Sl.list RCG, br.27/04 i Sl. list CG, br.17/0/ i 27/08). Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija (Sl.list RCG, br.36/07 i 59/07) uređuju se pitanja zarada i drugih primanja nosiocima pravosudnih i ustavnosudskih funkcija, a Zakonom o zaradama

i drugim primanjima državnih i javnih funkcionera (Sl. list CG, br.33/08) uređuje se pravo na zaradu, naknadu zarade i druge naknade državnih i javnih funkcionera, po osnovu vršenja javne funkcije.

Državni funkcioneri, u smislu Zakona o zaradama i drugim primanjima državnih i javnih funkcionera, su: Predsjednik Crne Gore, predsjednik Skupštine Crne Gore, predsjednik Vlade Crne Gore, potpredsjednik Skupštine, potpredsjednik Vlade, poslanik i ministar.

Pod javnim funkcionerom, u smislu ovog zakona, smatra se: generalni sekretar Skupštine Crne Gore, zamjenik generalnog sekretara Skupštine Crne Gore, generalni sekretar Predsjednika Crne Gore, generalni sekretar Vlade Crne Gore i direktor Agencije za nacionalnu bezbjednost.

Državni funkcioneri, vršeći funkciju, imaju pravo na:

- zaradu za obavljanje državne funkcije;
- razliku između zarade ili penzije koju ostvaruje i zarade koju bi ostvario da državnu funkciju obavlja profesionalno;
- naknadu troškova;
- drugu naknadu u vezi sa vršenjem funkcije.

Javni funkcioner, dok vrši funkciju, ima pravo na:

- zaradu;
- naknadu troškova;
- drugu naknadu u vezi sa vršenjem funkcije.

Državni, odnosno javni funkcioner koji je profesionalno obavljao funkciju, ima pravo da nakon prestanka funkcije godinu dana prima naknadu u visini zarade koju je primio posljednjeg mjeseca vršenja funkcije. Ovaj period se može produžiti za još godinu dana, ako u tom periodu državni, odnosno javni funkcioner stiče pravo na penziju.

Državni funkcioner ima pravo na starosnu penziju i prije ispunjavanja opštih uslova utvrđenih propisima kojima se uređuje penzijsko i invalidsko osiguranje:

- ako je državnu funkciju obavljao najmanje u dva mandata i ima najmanje 20 godina penzijskog staža osiguranja i najmanje 55 godina života - muškarac, odnosno 50 godina-žena;
- ako je državnu funkciju obavljao u najmanje tri mandata i ima najmanje 15 godina penzijskog staža osiguranja.

U smisli ostvarivanja određenih socijalnih prava na navedenu kategoriju lica primjenjuje se Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju i Zakon o zdravstvenoj zaštiti.

Zakonom o sprječavanju sukoba interesa (Sl. list CG, br.1/09 ) proširen je broj javnih funkcionera u odnosu na raniji Zakon o konfliktu interesa (Sl. list RCG, br. 42/04), koji je prestao da važi usvajanjem Zakona o sprječavanju sukoba interesa 17. januara 2009. godine. U skladu sa članom 3 Zakona o sprječavanju sukoba interesa, javnim funkcionerom smatra se :

- lice izabrano neposredno na izborima;
- lice koje bira, imenuje ili čiji izbor potvrđuje Skupština Crne Gore;
- lice koje postavlja Predsjednik Crne Gore;
- lice koje bira, imenuje, postavlja ili na čiji izbor saglasnost daje Vlada Crne Gore;
- predsjednik i član Sudskog savjeta i predsjednik suda i sudija, koga bira Sudski savjet, predsjednik i član Tužilačkog savjeta, zamjenik državnog tužioca i direktor Agencije za radio-difuziju;
- lice koje imenuje ili na čije postavljenje daje saglasnost skupština ili gradonačelnik Glavnog grada, Prijestonice ili opštine.

Javnim funkcionerom se smatra i drugo lice koje biraju, imenuju ili postavljaju organi iz stava 1 ovog člana, a koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom

interesu, osim lica koje imenuje Predsjednik Crne Gore u skladu s posebnim propisima koji se odnose na odbrambene i vojne poslove.

Članom 19 istog zakona propisana je obaveza podnošenja Izvještaja o prihodima i imovini javnih funkcionera. Navedenim članom propisano je da je javni funkcioner dužan da, u roku od 15 dana od dana stupanja na funkciju, podnese Komisiji izvještaj o svojoj imovini i prihodima, kao i o imovini i prihodima supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu, prema stanju na dan izbora, postavljenja ili imenovanja.

Po prestanku javne funkcije, javni funkcioner je dužan da podnese Komisiji Izvještaj, u roku od 15 dana od dana prestanka javne funkcije, kao i jednu godinu po prestanku funkcije, prema stanju na dan podnošenja Izvještaja.

Zakonom o sprječavanju sukoba interesa, članom 49 stav 1 tačka 8, propisano je da će se novčanom kaznom od petnaestostrukog do dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori kazniti za prekršaj javni funkcioner ako ne podnese Komisiji Izvještaj u propisanom roku, ili u Izvještaju ne navede tačne podatke .

### **40. Da li su osigurani integritet, odgovornost i transparentnost javne uprave, npr. pomoću alata za upravljanje kvalitetom, revizije i praćenja standarda, kao što je Zajednički okvir za procjenu rukovodećeg osoblja javne uprave EU?**

Ukupan sistem državne uprave Crne Gore, na novim reformskim osnovama, uspostavljen je Zakonom o državnoj upravi (Sl. list RCG, br. 38/03). Njegovo usaglašavanje sa Ustavom Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07) obezbijeđeno je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj upravi (Sl. list CG, br. 22/08).

Osnovna načela ili principi novouspostavljenog sistema državne uprave, koji se odnose na integritet organa državne uprave u Crnoj Gori, i to u najširem smislu, su: obezbjeđenje ustavnosti i zakonitosti (član 2 stav 1); profesionalnost, nezavisnost, samostalnost i nepristrasnost (član 2 stav 2); javnost i transparentnost, kao i dostupnost podataka, dokumenata i izvještaja i informacija, osim u slučajevima određenim zakonom (član 49); obezbjeđenje jednake i efikasne zaštite prava i na zakonu zasnovanih interesa fizičkih i pravnih lica (član 5 stav 1); dužnost da zakonito i blagovremeno odlučuju u stvarima iz svoje nadležnosti (član 5 stav 2); kontrole rada preko upravnog i drugog nadzora, sudske kontrole i drugih oblika kontrole u skladu sa zakonom (član 6).

Istovremeno, Zakonom se, takođe u sistemskoj dimenziji, uređuju odnosi između državne uprave i građana (odredbe čl. 51-59), na način što se utvrđuju instrumenti i procedure kojima se obezbjeđuje s jedne strane zakonitost, javnost, transparentnost i odgovornost organa državne uprave i sa druge strane, njihova servisna uloga prema građanima u ostvarivanju njihovih prava, ispunjavanju njihovih obaveza ili zaštiti njihovih interesa, kao i javnog interesa, što znači svih građana. Pitanja javnosti i transparentnosti detaljnije su uređena odredbama čl. 95-98 Zakona, kojima su utvrđene dužnosti i odgovornosti organa državne uprave da upoznaju javnost o vršenju poslova koji su im dati u mandat i da određene materijale objavljuju preko medija, kao i da medijima omoguće praćenje savjetodavnih i drugih stručnih oblika obrade pitanja iz svoje nadležnosti. Nešto što je posebno značajno su odredbe člana 80 Zakona, jer se odnose na obaveznu saradnju organa državne uprave sa nevladinim sektorom (NVO) i utvrđuju obavezni oblici te saradnje.

Upravljanje i odgovornost organa državne uprave (odredbe čl. 41- 46) uspostavljeni su na dvojnoj i kaskadnoj ravni, što znači da starješina organa državne uprave i rukovodeća lica u organima državne uprave odgovaraju za svoj rad i rad organa kojim rukovode organu koji je ovlašćen za predlaganje i organu koji je ovlašćen da bira, imenuje ili postavlja na određenu funkciju, odnosno položajnu dužnost ili poziciju u odgovarajućoj hijerarhijskoj strukturi. Tako ministar za svoj rad i rad ministarstva, kao i za stanje u resoru, odgovara Skupštini Crne Gore (koja ga bira i razrješava) i predsjedniku Vlade Crne Gore (koji ga predlaže za izbor, odnosno za razrješavanje na funkciju ministra - član 41). Rukovodeća lica (sekretar ministarstva i pomoćnik ministra) za svoj rad

odgovaraju ministru (koji je ovlašten da predloži postavljenje i razrješenje) i Vladi Crne Gore (koja ih postavlja, odnosno razrješava dužnosti - čl. 42 i 43).

Starješina drugog organa uprave (uprava, sekretarijat, zavod, direkcija i agencija, ali samo ona koja ima status organa državne uprave) za svoj rad, rad organa uprave kojim rukovodi i za stanje u oblasti odgovara resornom ministru (ovlašten da predloži imenovanje, odnosno razrješenje) i Vladi Crne Gore (ovlašćena da imenuje i razrješava - član 44).

Takođe, novouspostavljen sistem službeničko-namješteničkih odnosa ima ciljano i tematski određen set normi koji se odnosi na predmetna pitanja. Ovo zbog značaja administrativnih kapaciteta, kao preduslova za dobar rad organa državne uprave i, takođe, u cilju obezbjeđenja integriteta, odgovornosti i javnosti rada državne uprave u cjelini, što treba da promijeni sliku građana i vrati njihovo povjerenje u rad državne uprave. Pri tome, treba ukazati da je Zakon o državnim službenicima i namještenicima iz 2004. godine zamijenjen novim Zakonom iz 2008. godine. Novim Zakonom o državnim službenicima i namještenicima obezbijeđeno je usaglašavanje sa Ustavom Crne Gore. Pored ostalog, preciznije i potpunije su normirana pitanja konflikta interesa i zaštite državnih službenika i namještenika koji prijavljuju sumnju na korupciju i pitanja disciplinske i materijalne odgovornosti državnih službenika i namještenika.

Osnovni principi ili načela ovog zakona su: vršenje državne službe politički neutralno i nepristrasno, u skladu sa javnim interesima (član 5); službenička etika (član 6); zakonitost i odgovornost (član 7); jednaka dostupnost i javno oglašavanje prijema u državnu službu (član 8); napredovanje u službi ili karijernom sistemu (član 9); zaštita prava i zabrana povlašćivanja ili uskraćivanja prava državnih službenika i namještenika, naročito zbog političke, nacionalne, rasne ili vjerske ili pripadnosti po polu ili drugim osobenostima (odredbe čl. 10 i 11). Segment odgovornosti službenika (disciplinska i materijalna), procedure, institut sunspenzije, mjere i njihovo izricanje, uređena su odredbama čl. 57-78 Zakona. Po osnovu težeg disciplinskog prekršaja može se, pod Zakonom utvrđenim uslovima, izreći disciplinska mjera prestanka radnog odnosa (član 6 stav 2). Takođe, ako državni službenik ili namještenik dobije godišnju ocjenu rada „ne zadovoljava“, ukoliko posebna komisija, u postupku provjere, verifikuje takvu ocjenu i ako se ne može rasporediti na druge odgovarajuće poslove (za čije vršenje je sposoban) prestaje mu radni odnos - odredbe čl. 93-95. Rukovodeće lice se razrješava dužnosti ako u toku mandata dobije ocjenu rada „ne zadovoljava“ i ako ne može biti raspoređeno na druge odgovarajuće poslove (za čije vršenje je sposoban) i prestaje mu radni odnos - član 35.

Integritet i profesionalizam, odnosno kompetencije državnog službenika ili namještenika, su uslov za ostvarivanje punog integriteta organa državne uprave u svojoj misiji, a obezbijeđen je i kroz normu koja znači pravo državnog službenika i namještenika da traži pisano uputstvo, naredbu ili nalog u slučajevima kada mu usmeni nalog nije jasan ili smatra da je suprotan propisu. Kada dobije pisano uputstvo ili nalog pretpostavljenog lica, državni službenik ili namještenik dužan je da taj zadatak izvrši, osim ako je u pitanju krivično djelo. U tom slučaju oslobođen je materijalne i disciplinske, ali ne i krivične odgovornosti (član 47).

Zakonom o opštem upravnom postupku (Sl. list RCG, br. 60/03) i posebnim zakonima koji uređuju posebne upravne postupke, utvrđena su: prava, obaveze i ovlaštenja i odgovornosti državnih službenika i namještenika, koji obezbjeđuju profesionalan, nezavisan i nepristrasan odnos i poziciju, odnosno njihov integritet u vođenju upravnog postupka i u odlučivanju o pravima, obavezama i pravnim interesima stranaka u upravnom postupku. Ukazujemo na posebno značajna načela - slobodna ocjena dokaza, zaštita prava građana i zaštita javnog interesa (što znači svih građana i države, zbog čega se organi i osnivaju), obaveza pružanja stručne pomoći nekoj stranci, upućivanje na korišćenje pravnih lijekova (žalba, prigovor i drugo pravno sredstvo) i korišćenje drugih mehanizama koji znače ocjenu zakonitosti akata i rada organa državne uprave u upravnom postupku (inspekcije, posebno upravna inspekcija, drugostepeni organ ili organ koji vrši nadzorna prava, Upravni sud, Ombudsman, Ustavni sud Crne Gore - preko ustavne žalbe, i drugi mehanizmi i instrumenti nadzora i revizije rada organa državne uprave).

U praksi, ovim značajnim pitanjima, uzimajući u obzir njihov uticaj na vraćanje povjerenja građana i ukupne javnosti u rad organa državne uprave, nastojimo da se bavimo na aktivan i konstruktivan način. Značajan napredak postoji u praktikovanju javnosti i transparentnosti rada, dostupnosti, odnosno slobodi pristupa informacijama koje posjeduje organ državne uprave i u pitanjima

odgovornosti za vršenje državne službe, kao i u postupcima i procedurama upravnog postupka (Zakon o upravnom postupku). Svakako ima prostora za dalji razvoj i napredak, ali u odnosu na stanje prije procesa reforme državne uprave, možemo konstatovati progres. Tome je svakako doprinijela lepeza kontrolnih mehanizama i revizije rada organa državne uprave.

Takođe, svjesni smo činjenice da nam predstoji dalji rad i napredovanje u ovom segmentu procesa, pri čemu integritet, odgovornost i transparentnost rada organa državne uprave vidimo kao prioritet u stvaranju integriteta, autoriteta i time profesionalnog i stručnog vršenja službe od strane svakog pojedinog državnog službenika i namještenika.

U pripremi je zakonski tekst kojim će se odgovarajuće normirati pitanja integriteta organa vlasti u Crnoj Gori i kojim će se, pored ostalog, uzeti u obzir standardi i određenja Zajedničkog okvira za procjenu rukovodećeg osoblja javne uprave EU, kako bi se obezbijedila norma i praksa primjene instrumenata za kvalitetno upravljanje, reviziju i nadzor i unaprijedio i na odgovarajući način razvijao ovaj segment.

#### **41. Koje mjere se preduzimaju da se podigne nivo svijesti o korupciji kao teškom krivičnom djelu (na primjer kampanje, mediji i obuka)? Ko je odgovoran za podizanje svijesti?**

Vlada Crne Gore je 2001. godine osnovala Agenciju, danas Upravu za antikorupcijsku inicijativu (UAI), kao prvi državni organ čiji je osnovni cilj preventivno antikorupcijsko djelovanje. UAI je centralni državni organ nadležan za podizanje nivoa javne svijesti o štetnosti korupcije i mehanizmima za njeno suzbijanje, ali i drugi državni organi, npr: Uprava za kadrove, Komisija za utvrđivanje konflikta interesa, Uprava policije, Uprava carina, Poreska uprava, Direkcija za javne nabavke, Policijska akademija, sprovode aktivnosti na podizanju svijesti o pitanjima iz svoje nadležnosti. Najzad, nevladine organizacije, a posebno MANS, CEMI, CGO, CRNVO, aktivno prate antikorupcijsku politiku i sprovode promotivne aktivnosti. Time se razvija i afirmiše multidisciplinarni pristup djelovanja.

Vlada Crne Gore je, na sjednici od 2. aprila 2009. godine, usvojila „Program intenzivne promocije ostvarenih rezultata u realizaciji obaveza utvrđenih Inoviranim Akcionim planom za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, a koji obavezuje organe, institucije i druge subjekte uključene u sprovođenje Akcionog plana da sistematično i kontinuirano informišu javnost o naporima u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala u Crnoj Gori. Program se sprovodi u cilju podizanja nivoa javne svijesti o ovom problemu i jačanja povjerenja građana u nadležne institucije. Poseban akcenat u realizaciji ovog Programa stavljen je na međuinstitucionalnu saradnju, naročito u pogledu komuniciranja pojedinačnih i zajedničkih aktivnosti sa javnošću (opštom, stručnom, civilnim društvom i medijima), od čega će umnogome zavistiti uspješnost njegove realizacije i uopšte transparentnost procesa sprovođenja antikorupcijske politike u Crnoj Gori.

U obraćanju opštoj javnosti i pojedinačnim ciljnim grupama koriste se različiti komunikacioni kanali, kroz kampanje, informisanje putem medija i obuke. Takođe, svi organi i nevladine organizacije koje se bave podizanjem nivoa javne svijesti o problemu korupcije redovno ažuriraju svoje web stranice i na taj način čine dostupnim građanima sve relevantne informacije.

##### I Kampanje za podizanje nivoa javne svijesti o korupciji

###### a) Uprava za antikorupcijsku inicijativu

UAI sprovodi javne kampanje u cilju aktivnijeg učešća građana u borbi protiv korupcije i podizanja nivoa javne svijesti o tom problemu. Kampanje se sprovode na način što se izrađuju i distribuiraju informativni materijali, postavljaju bilbordi, vrši oglašavanje u dnevnim novinama, organizuju gostovanja na radio i TV emisijama, itd.

###### i. Globalna antikorupcijska kampanja

Od 2006. godine UAI učestvuje u globalnoj antikorupcijskoj kampanji, kojom se obilježava

Međunarodni dan borbe protiv korupcije (9. decembar) preko intenziviranih javnih kampanja početkom decembra i okruglog stola na kojem učestvuju članovi Nacionalne komisije i predstavnici međunarodne zajednice.

Priključivši se globalnoj antikorupcijskoj kampanji UNODC-a "Tvoje NE se računa", UAI je 2008. godine štampala i distribuirala brošure, kalendare i postere koji su bili dio kampanje "Tvoje NE se računa" na crnogorskom jeziku, kao i emitovala TV spot UNODC-a sa titlom na crnogorskom jeziku.

ii. Kampanja za ohrabrivanje lica koja prijavljuju korupciju, tj. whistleblowers-a

Direktor Uprave policije je 24.10.2008. godine, donio Stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja prijavljuju ova djela Upravi policije. Uputstvom su uspostavljene procedure prijavljivanja korupcije policiji putem telefona, faksa, elektronske pošte ili neposredno, kao i sistem zaštite lica koje prijavljuje korupciju i podataka koje tom prilikom saopštava.

U saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, Uprava policije i Uprava za antikorupcijsku inicijativu sprovode kampanje namijenjene promociji Stručnog uputstva, sa ciljem ohrabrivanja građana da prijavljuju ta krivična djela. Krajem novembra i početkom decembra 2008. godine, započeta je prva faza kampanje, putem bilborda, postera i pamfleta koji su distribuirani, između ostalog, i na graničnim prelazima. Kampanja je realizovana i posredstvom elektronskih medija i putem štampanih medija, kada je podijeljeno oko 100.000 flajera sa podacima o proceduri i mjerama zaštite koje pruža policija licu koje prijavljuje korupciju. Uprava za antikorupcijsku inicijativu i Uprava policije, uz podršku Misije OEBS-a, sprovela je drugu, intenzivnu fazu kampanje u trajanju od mjesec dana. Kampanja pod nazivom „Prijavi korupciju, ostalo je naša odgovornost“ obuhvatala je, pored prethodno navedenih načina komunikacije, i TV spot kojim se promoviše procedura i mjere zaštite građanima koji prijave korupciju.

iii. Privatni sektor i proces privatizacije

U saradnji sa Unijom poslodavaca publikovana je brošura "Suzbijanje korupcije – učešće privatnog sektora", koja sadrži informacije o: negativnim posljedicama korupcije za ukupan ekonomski razvoj; potrebi da se ona suzbije uz kreiranje efektivnih, dugoročnih mjera i aktivnosti; Etičkom kodeksu Unije poslodavaca; Građansko-pravnoj konvenciji Savjeta Evrope o korupciji; kao i preporuke za aktivnije učešće privatnog sektora u borbi protiv korupcije. U saradnji sa Komisijom za razmatranje prigovora, pritužbi, prijedloga i sugestija građana i drugih subjekata na proces privatizacije, publikovana je brošura o prijavljivanju korupcije u procesu privatizacije.

iv. Kampanja na visokoškolskim i srednjoškolskim ustanovama

Uprava za antikorupcijsku inicijativu od akademske 2006/2007 godine sprovodi antikorupcijsku kampanju na visokoškolskim ustanovama u Crnoj Gori, pod nazivom „Korupcija ne smije biti izlaz“. Kroz jednočasovna predavanja i diskusiju studenti su u prilici da se upoznaju sa pojmom, istorijskim razvojem, formama korupcije, te njenim posljedicama, kao i načinima preventivnog i represivnog djelovanja protiv te pojave. Posebna pažnja posvećuje se korupciji u obrazovanju. Takođe, cilj ove aktivnosti je povećanje netolerantnosti na korupciju. Tokom tri akademske godine, a zaključno sa 2008/2009 godinom, održano je ukupno 27 edukativnih sesija na 18 fakulteta državnog i privatnih univerziteta.

UAI od 2007. godine sprovodi i antikorupcijsku kampanju u učeničkim i studentskim domovima u Crnoj Gori, u okviru koje se distribuira informator koji sadrži kratak opis krivičnih djela sa obilježjima korupcije, sa posebnim osvrtom na korupciju u obrazovanju i organe nadležne za postupanje po prijavama građana.

Jedna od ciljnih grupa obuhvaćenih kampanjom Uprave od 2008. godine su i učenici srednjih škola. U saradnji sa NVO CEMI, UAI je u prošloj školskoj godini sprovodila antikorupcijsku kampanju (interaktivna predavanja prilagođenja srednjoškolskom uzrastu) u 14 crnogorskih srednjih škola, i to u sljedećim gradovima: Podgorica, Nikšić, Cetinje, Bar, Danilovgrad, Kotor, Igalo, Herceg Novi, Tivat, Budva, Mojkovac, Tuzi, Ulcinj, Bijelo Polje, Kolašin i Berane. Edukativne kampanje koje UAI sprovodi u srednjim školama prati brošura za srednjoškolce na crnogorskom i albanskom jeziku.

v. Informisanje stakeholdera

Komunikacionom strategijom odnosa sa javnošću UAI za 2009. godinu predviđen je niz aktivnosti kroz koje UAI sistematično, kontinuirano, pravovremeno i tačno informiše javnost o aktivnostima koje se preduzimaju u borbi protiv korupcije. Od 1. aprila 2009. godine, UAI publikuje Interni bilten "Antikorupcija", koji izlazi tromjesečno. Cilj izdavanje te publikacije je bogatija i efikasnija interakcija sa državnim organima, NVO sektorom i međunarodnim partnerima, koji se ovim putem informišu o širokom spektru antikorupcijskih aktivnosti koje pokreće i u kojima učestvuje UAI, ali i drugi subjekti uključeni u antikorupcijsku politiku.

Sve kampanje UAI uvijek prati info materijal. U toku svih kampanja distribuiraju se brošura i flajer koji sadrže osnovne informacije o korupciji i antikorupcijskim mjerama i aktivnostima, kao i broj telefona UAI na koji građani mogu prijaviti sumnju u postojanje korupcije.

U svojim kampanjama UAI promoviše i distribuira Konvenciju Ujedinjenih nacija o korupciji i Građanskopravnu konvenciju Savjeta Evrope.

II Aktivnosti drugih državnih organa na podizanju nivoa javne svijesti o štetnosti korupcije i mehanizmima za njeno suzbijanje

i. Uprava carina

U cilju unaprjeđenja sistema komunikacije sa građanima, Uprava carina Crne Gore je realizovala intenzivnu kampanju „Otvorena linija“, za primanje pritužbi građana telefonom ili u pismenoj formi, i upoznaje javnost sa mogućnošću prijave krijumčarenja, carinskih prekršaja, korupcije i svih nepravilnosti u radu carinske službe i carinskih službenika. Kampanja se sastojala od propagandnih postera, informativnih letaka, korišćenja reklamnog prostora u dnevnim novinama, isticanja znaka „otvorene linije“ na bilbordima širom Crne Gore, a posebno na mjestima koja su u blizini graničnih prijelaza.

Uprava carina je izradila brošure: „Pravila o porijeklu robe i preferencijalima“, „Primjena carinske tarife“, „Utvrđivanje carinske vrijednosti robe“, „Pojednostavljene procedure“, „Kako se žaliti carini“, „Kako uvoziti i izvoziti robu“, kao i „Vodič za građane“, koji je namijenjen fizičkim licima i sadrži neophodne informacije o carinskim postupcima sa robom, koja ova lica treba da znaju prilikom dolaska u Crnu Goru.

ii. Poreska uprava

Aktivnosti Poreske uprave usmjerene na podizanje nivoa javne svijesti o problemu korupcije zasnivaju se na stalnom pozivanju građana na prijavljivanje korupcije. Pored redovnog ažuriranja website-a, objavljuje se info materijal u kojem se mogu naći informacije o pojmu, štetnosti i mjerama za borbu protiv korupcije u poreskoj administraciji.

Poreska uprava je izradila letak „Korupcija“ sa uputstvima i pozivom za prijavljivanje svih uočenih nepravilnosti i nezakonitog ponašanja poreskih službenika, a i poreskih obveznika u dijelu nepoštovanja poreskih propisa.

Putem internet prezentacije Poreske uprave, pod linkom "ANTIKORUPCIJA", upućen je poziv svim nevladinim organizacijama čiji programi djelovanja i aktivnosti imaju za cilj borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, da predlože aktivnosti koje bi se tokom 2008. godine sprovodile u oblasti informisanja građana o štetnosti korupcije i organizovanog kriminala, a u kojima bi učestvovali i predstavnici Poreske uprave.

Takođe, putem "Kutija za pritužbe građana", koje su smještene u svim organizacionim djelovima, pozivaju se građani da ukažu na sve nepravilnosti u radu poreskih službenika, pa i korupciju. U ranijem periodu na internet prezentaciji Poreske uprave, objavljen je materijal pod nazivom „Korupciji kažimo NE“, koji je takođe distribuiran svim područnim jedinicama Poreske uprave, koje su ga postavile na oglasne table i pultove u svrhu pružanja neophodnih obavještenja privrednim subjektima i organima državne uprave i lokalne samouprave, sa molbom da ga učine dostupnim širem krugu građana i korisnika njenih usluga.

iii. Ministarstvo prosvjete i nauke

Ministarstvo prosvjete i nauke, u saradnji sa sa NVO CEPRIM (Centar za edukaciju, partnerstvo

roditelja i mladih iz Podgorice), sprovodi predavanja i anketiranje učenika u osnovnim i srednjim školama, organizuje radio i TV emisije na temu korupcije u obrazovanju, sačinjavanje Etičkog kodeksa za učenike i zaposlene u elektronskoj formi. Njihova saradnja podrazumijeva i kontinuirane aktivnosti, poput istraživanja o korupciji u obrazovanju, kampanja za podizanje nivoa javne svijesti o korupciji, kod prosvjetnih radnika i učenika i studenata i izradu etičkih kodeksa za zaposlene u obrazovanju, kao i učenike i studente.

Ministarstvo je u saradnji sa "CEPRIM"-om izdalo publikaciju "Istraživanje o korupciji u obrazovanju" iz decembra 2008. godine, koja je dostavljena većini škola na teritoriji Crne Gore i javno prezentovana. Štampani su i kraći informatori mjera u sprovođenju antikorupcijskog plana, sa sloganom "Oprezno". Prezentacija je obavljena putem medija, u štampi i neposredno. U toku kampanje NVO "CEPRIM" je organizovao seminare, edukacije roditelja, gdje je prethodno sprovedeno anketiranje po gradovima, npr. Podgorica, Budva, Nikšić, Berane i Danilovgrad.

iv. Direkcija za javne nabavke

Direkcija za javne nabavke publikovala je na svojoj internet prezentaciji praktično uputstvo „Način prijavljivanja nepravilnosti i nezakonitosti u postupcima javnih nabavki”, brošuru „Vodič kroz sistem javnih nabavki Crne Gore“, namijenjenu učesnicima procesa javnih nabavki, kao i Komentar Zakona o javnim nabavkama, izrađen u saradnji sa Komisijom za kontrolu postupka javnih nabavki.

v. Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki

Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki je, u saradnji sa Evropskom agencijom za rekonstrukciju, objavila stručnu publikaciju "Zaštita prava ponuđača" (komparativna analiza postupaka i načina ostvarivanja prava ponuđača i javnog interesa u javnim nabavkama). U saradnji sa Upravom za kadrove izdala je Priručnik o javnim nabavkama, a u saradnji sa Svjetskom bankom objavljena je publikacija „Zaštita prava ponuđača u postupcima javnih nabavki u Crnoj Gori".

vi. Sudski savjet

Pri Sudskom savjetu formirana je Kancelarija za prijavu korupcije u sudovima, gdje svaki građanin može i anonimno prijaviti korupciju u sudovima. Uz to Sudski savjet je organizovao i kampanju za prijavu korupcije u sudstvu, u okviru koje su štampani plakati sa brojem telefona na koji svaki građanin može da prijavi korupciju u sudstvu. Ta kampanja je organizovana i putem štampanih i elektronskih medija.

Intenzivirane su i aktivnosti na upoznavanju javnosti sa postojanjem i radom Kancelarije za prijavu korupcije u sudstvu, time što je i uspostavljena web stranica Sudskog savjeta, koja će imati svoj poseban dio koji će se odnositi na ohrabrenje građana da slobodno mogu prijaviti korupciju sudstvu.

### III Aktivnosti nevladinih organizacija

Koalicija 203 nevladinih organizacija - "Saradnjom do cilja" realizovala je kampanju "Društvo protiv korupcije", koju je podržala USAID, a u saradnji sa Institutom za medije Crne Gore, i nagrađeno je pet najboljih novinarskih priča o temama koje se tiču korupcije. Koalicija je tokom projekta organizovala sastanke sa građanima, radila zajednički plan za pokretanje građanskih inicijativa za izmjenu ili donošenje akata kojima će se obezbijediti veća javnost rada lokalnih samouprava, kao i veće učešće građana i NVO u procesu donošenja odluka i kontroli rada lokalne uprave.

Kada je riječ o setu mjera koje se odnose na intezivnu komunikaciju sa građanima u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava, NVO Mreža za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) obezbjedila je vidove komunikacije sa građanima. MANS je uspostavio INFO telefon za građane, preko koga mogu tražiti informacije u posjedu državnih organa, kao i SOS telefon za prijavljivanje korupcije.

MANS je publikovao i distribuirao informativni i edukativni materijal. Objavljene su mnoge publikacije, kao što su: „Pravo da znam” (publikacija o slobodnom pristupu informacijama), „Iza zatvorenih vrata” (publikacija o pristupu informacijama u procesu privatizacije), „Širom zatvorenih očiju” (publikacija o nelegalno izgrađenim objektima u opštinama Podgorica, Budva i Žabljak), „Da



li znaš da imaš pravo da znaš" (publikacija o pravu na slobodan pristup informacijama), „Zeleni lavirint“ (publikacija o pravu na pristup informacijama o životnoj sredini), „Korupcija ili EU integracije“ (publikacija o političkoj volji za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i preprekama u slobodnom pristupu informacijama). Sve publikacije su dostavljene institucijama, međunarodnim organizacijama i medijima.

MANS je organizovao tri okrugla stola o slobodnom pristupu informacijama, okrugli sto o konfliktu interesa, a takođe su organizovani i performansi u svim crnogorskim opštinama, na kojima je dijeljen promotivni materijal o pravu na pristup informacijama u okviru kampanje „Imam pravo da znam“. Za predstavnike institucija koje su obveznice izvještavanja po Inoviranom Akcionom planu održani su: okrugli sto na temu „Problemi u izvještavanju o realizaciji Inoviranog akcionog plana za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala“ (novembar 2008. godine) i okrugli sto na temu „Korupcija u urbanizmu“ (februar 2009. godine).

U decembru 2008. godine je sprovedena javna kampanja pod nazivom „Čist put ka Evropi“, u sklopu koje je organizovan performans i distribucija informativnog materijala.

MANS je u aprilu 2009. godine održao i treću Nacionalnu antikorupcijsku konferenciju posvećenu važnosti borbe protiv korupcije u procesu integracija, regionalnim iskustvima u monitoringu implementacije antikorupcijskih politika, efikasnosti u krivičnom gonjenju zbog korupcije i organizovanog kriminala, kao i transparentnosti u implementaciji reformi i uloge civilnog sektora u borbi protiv korupcije. Tom prilikom je izrađen, plasiran i promovisan Nacrt publikacije koji se odnosi na sprovođenje i monitoring Akcionog plana za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala u 2008. godini.

Institut za medije Crne Gore (IMCG) organizovao je u saradnji sa USAID/ORT MAP-om, Ministarstvom kulture, medija i sporta i Asocijacijom mladih novinara CG seminare „Primjena zakona o slobodnom pristupu informacijama – kako učiti na vlastitim i tuđim greškama“.

NVO Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) od 2006. godine, na godišnjem nivou sprovodi istraživanje pod nazivom: "Indeks demokratije". Ono predstavlja način da se izmjeri stepen do kojeg je razvijena demokratija u jednom društvu. Time se, jezikom brojki, kroz analizu specifičnih indikatora, ukazuje u kojoj mjeri je demokratija prisutna u društvu.

Oblasti koje su bile predmet istraživanja su:

- politika i vlast
- vladavina prava i zakona
- ekonomske slobode i ekonomska participacija
- demokratija u obrazovanju
- demokratski mediji
- položaj nacionalnih i vjerskih manjina
- položaj žena
- položaj osoba sa invaliditetom

CEDEM je navedena istraživanja objavio u formi publikacija, za 2006, 2007 i 2008. godinu.

"Javno mnjenje Crne Gore" jedan je od najvažnijih projekata CEDEM-a. U periodu od 1999 – 2009. obavljeno je 40 istraživanja. Najveći dio njih, ukupno trideset, tematski se kao zaseban projekat, odnosilo na političko javno mnjenje. Preostala istraživanja bila su posvećena pojedinim aspektima procesa reformi u Crnoj Gori (realizovana u okviru makroprojekta "Reforme za zdravo društvo" mreže NVO "Akcija") ili naročito aktuelnim temama u crnogorskom društvu.

Građani smatraju da je korupcija najprisutnija u carini (koeficijent 6.84), zatim opštinskim (6.81), pa državnim službama (6.76). Nakon njih slijede sudstvo (6.51), policiji (6.49), zdravstvo (6.40), tužilaštvo (6.30), visoko školstvo (5.66), mediji (5.25), sport (4.76),

srednje (4.60), i osnovno školstvo (3.88). Navedena istraživanja mogu se naći na internet stranici CEDEM-a ([www.cedem.me](http://www.cedem.me)).

#### IV Mediji

Cijeneci izuzetan značaj medija u informisanju javnosti i stvaranju javnog mnjenja, pored redovnog medijskog pokrivanja antikorupcijskih aktivnosti, UAI ostvaruje kontinuiranu saradnju u realizaciji tematskih emisija sa nekoliko crnogorskih medija.

Uprava je u saradnji sa Radiom Antena M i Radiom Crne Gore, tokom 2008. godine, započela seriju informativno-edukativnih emisija koje se emituju dva puta mjesečno, kao i polusatnu emisiju na TV Atlas koja se emituje jednom mjesečno. Emisije su namijenjene građanima i osmišljene tako da svaka tretira problem korupcije i način borbe protiv te pojave u nekoj specifičnoj oblasti. Ova aktivnost je nastavljena u 2009. godini, u skladu sa Programom intenzivne promocije ostvarenih rezultata u realizaciji obaveza utvrđenih Inoviranim Akcionim planom za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Inače, svi subjekti uključeni u borbu protiv korupcije obavještavaju putem medija javnost o aktivnostima koje sprovode. Najčešći kanali komunikacije su saopštenja za medije, konferencije za novinare i intervjui.

#### V Obuke

##### i. Uprava za antikorupcijsku inicijativu

UAI organizuje seminare i učestvuje u sprovođenju obuka koje organizuju drugi državni organi i nevladine organizacije, ili su rezultat saradnje sa međunarodnim organizacijama.

U dosadašnjem periodu UAI je organizovala više predavanja za stručnu javnost, među kojima treba izdvojiti: seriju predavanja na Institutu sertifikovanih računovođa Crne Gore i Institutu računovođa i revizora Crne Gore; edukaciju državnih tužilaca, računovođa i revizora o prijavljivanju krivičnih djela sa obilježjima korupcije, međuinstitucionalnoj saradnji i razmjeni podataka u saradnji sa Savjetom Evrope; okrugli sto „Usklađivanje crnogorskog zakonodavstva sa odredbama Konvencije Ujedinjenih nacija za protiv korupcije“, u saradnji sa UNDP-em; dva okrugla stola na temu „Implementacija Građansko-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji“, u saradnji sa Savjetom Evrope.

U posljednje tri godine predstavnici UAI učestvovali su kao predavači na seminarima, okruglim stolovima i javnim raspravama o problemu korupcije i njenom suzbijanju. Posebno treba istaći: seminare namijenjene svim zaposlenima u državnoj upravi, u organizaciji Uprave za kadrove; edukacije koje organizuje Policijska akademija; seminare koji su namijenjeni edukaciji lokalnih funkcionera, a koje organizuje Komisija za utvrđivanje konflikta interesa; „Korupcija u pravosuđu“ (UAI u saradnji sa UNDP-em i Nansen dijalog centrom); seminari „Korupcija u obrazovanju“ (u organizaciji Centra za monitoring i Centra za građansko obrazovanje) i dr.

Novinari su takođe ciljna grupa kojoj se UAI sve intenzivnije posvećuje. U martu 2009. godine, UAI je organizovala briefing za urednike informativnih redakcija crnogorskih medija, a u toku je organizovanje tri seminara posvećena istraživačkom novinarstvu, koji su planirani u okviru I komponente IPA 2007, tj. projekta „Podizanje nivoa javne svijesti o problemu korupcije“.

##### ii. Uprava za kadrove

Uprava za kadrove je u saradnji sa nadležnim organima utvrdila Program „Borba protiv korupcije u javnoj upravi“, koji obuhvata analizu savremenih preventivnih i represivnih mjera borbe protiv korupcije, iz kojih proizilazi mogućnost da odgovorna lica u državnim organima budu na vrijeme upoznata sa raspoloživim antikorupcijskim mjerama. Ciljnu grupu Programa čine svi državni službenici i namještenici. U okviru modula „Borba protiv korupcije u javnoj upravi“ obrađuju se teme: prevencija korupcije, međuinstitucionalna saradnja kroz izvršenje operativnih poslova i problematike dokazivanja korupcije, procedure prijavljivanja korupcije i slučajevi istrage korupcije, unutrašnja kontrola u funkciji sprječavanja i suzbijanja korupcije, razvoj integriteta, zahtjev za

pristup informacijama kao efikasna kontrola rada državnih organa, konflikt interesa i korupcija i mogućnost za pojavu korupcije u javnim nabavkama. Takođe, edukacijom su obuhvaćene teme: sprječavanje pranja novca, službenička etika kao elemenat modernog upravljanja, postupak inspeksijskog nadzora.

Uprava za kadrove je i izdavač priručnika „Prevenција korupcije“ i „Analiza primjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama“.

Najzad, 2009. godine uspostavljena je Regionalna škola javne administracije (ReSPA), sa sjedištem u Danilovgradu, u okviru koje će se sprovoditi edukacija u cilju jačanja administrativnih kapaciteta zemalja u regionu.

### iii. Uprava carina

Zaposleni u Upravi carina prošli su veliki broj antikorupcijskih obuka i seminara, poput seminara o: suzbijanju pranja novca, sumnjivih transakcija, korupcije u javnoj upravi, te mehanizama za uspješno krivično gonjenje korupcije i drugih, kako u organizaciji crnogorskih državnih organa, tako i međunarodnih partnera (TAIEX, CAFAO, Program CARDS 2003).

### iv. Uprava policije

Uprava policije organizovala je obuke za sve službenike Odjeljenja za unutrašnju kontrolu – seminar na temu "Prijavlјivanje i vođenje istraga korupcije u policiji", a službenici Uprave policije su učestvovali u radu više seminara koji su tretirali problematiku suzbijanja korupcije i finansijskog kriminala, a koji su organizovani od strane međunarodnih institucija (OCTN-a, OSCE, ICITAP). Takođe, sprovedene su obuke za službenike policije i tužioce, koji su direktnije uključeni u slučajeve korupcije, poput obuke o primjeni Stručnog uputstva za prijavljivanje slučajeva sa elementima korupcije Upravi policije.

U cilju jačanja kapaciteta policije u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, Policijska akademija u Danilovgradu sprovodi obuke iz oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. Od februara 2009. godine, Akademija organizuje seminar za trenere iz sektora Granične policije, Sektora policije opšte nadležnosti, Specijalne antiterorističke jedinice, Posebne jedinice policije.

U dogovoru sa Sektorom za graničnu policiju, edukovani su treneri koji će dalju edukaciju službenika policije vršiti u područnim jedinicama policije.

### v. Poreska uprava

Poreska uprava obavlja kontinuiranu obuku službenika interne kontrole i svih zaposlenih, u okviru kojih se izdvajaju opšte i specijalizovane obuke na temu Kodeks ponašanja kod oporezivanja poslovne djelatnosti, obuka službenika od strane eksperata Uprave za prihode i carine Njenog Veličanstva u Velikoj Britaniji „Sprječavanje korupcije“, Pristup informacijama o indikatorima iz Akcionog plana, Suzbijanje pranja novca i finansiranje terorizma, Borba protiv PDV prevara, Naplata poreza, Poreska kontrola, Uloga medija i odnosi sa Poreskom upravom, Elektronska kontrola-sredstva i metodologije, Sprječavanje biznis barijera, Implementacija projekta Objedinjene registracije i naplate, Veliki poreski obveznici i revizija, Tehnike kontrole malih i srednjih preduzeća, Oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom, Antikorupcijski naponi sa akcentom na prevenciju, „Obuke uz rad“.

Eksterne obuke u inostranstvu sprovedjene su u organizaciji IOT-e, a teme su bile: „Prevencije i detekcije PDV prevara“, „Oporezivanje posebnih vrsta industrije – građevinarstvo“, „Slučajevi PDV prevara“, „Oporezivanje finansijskih instrumenata“, „Naplata poreza“, „Forum obuke“, „Poreska kontrola“, „Edukacija poreskih obveznika i usluge“, „Spajanje poreskih i carinskih agencija“ i „Generalna skupština IOTA-e“.

### vi. Direkcija za javne nabavke

Direkcija za javne nabavke kroz različite seminare sprovodi edukaciju kadrova za implementaciju Zakona o javnim nabavkama (u saradnji EAR-om, SIGMA/OSCE, Upravom za kadrove). Uz podršku Misije OSCE-a u CG, realizovan je projekat pod nazivom „Ostvarivanje principa transparentnosti u postupcima javnih nabavki u Crnoj Gori“, u okviru kojeg je sprovedeno nekoliko radionica za službenike zaposlene u lokalnoj samoupravi u južnim, centralnim i sjevernim

opštinama Crne Gore.

Direkcija za javne nabavke, u saradnji sa SIGMOM, započela je novu fazu projekta – razradu generičkih modula obuke o javnim nabavkama za zemlje obuhvaćene projektom IPA – „Obuka u javnim nabavkama na Zapadnom Balkanu”.

Ovlašćeni predstavnici Komisije za kontrolu postupka javnih nabavki, učestvuju kao predavači u treninzima koje organizuje Uprava za kadrove i Komisija za utvrđivanje konflikta interesa.

vii. Državno tužilaštvo i sudovi

U skladu sa Akcionim planom za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, državni tužioci i zamjenici redovno prolaze specijalističke obuke, i to u odnosu na: međunarodne standarde u oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala; krivična djela sa obilježjima korupcije i organizovanog kriminala (KZ i ZKP); krivična djela iz glava XXIII i XXXIV KZ-a (krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i krivična djela protiv službene dužnosti); strategiju efikasnog krivičnog gonjenja (subjekti, radnje, mjere, rokovi, pretkrivični i istražni postupak); nove pojavne oblike kriminala, kao i primjenu mjera tajnog nadzora.

Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije organizovao je od 2007. godine seminare za polaznike inicijalne obuke (stručni saradnici u pravosudnim organima i lica sa položenim pravosudnim ispitom u drugim državnim organima), u skladu sa Godišnjim programom edukacije za 2007. godinu. U decembru 2008. godine od strane Koordinacionog odbora Centra za obuku nosilaca pravosudne funkcije usvojen je Program obuke nosilaca pravosudne funkcije o borbi protiv korupcije. Program je publikovan na crnogorskom i engleskom jeziku od strane Ministarstva pravde uz podršku UNDP Programa pravosudne reforme, a njegova implementacija započeta je uz podršku UNDP Programa pravosudne reforme i Misije OSCE-a u Crnoj Gori.

viii. Državna revizorska institucija

Predstavnici Državne revizorske institucije su prisustvovali međunarodnim radionicama na temu revizije privatizacije preduzeća i prevencije i otkrivanja korupcije, i na brojnim studijskim posjetama razmijenili iskustva na teme uvođenja programskog budžeta, godišnjeg i srednjoročnog planiranja, revizije donacija i sredstava iz evropskih fondova, saradnje sa parlamentom, planiranja i sprovođenja revizija uspjeha, kao i koncepta obuke i obrazovanja zaposlenih u Državnoj revizorskoj instituciji.

Članovi Senata DRI, preko Uprave za kadrove, angažovani su kao predavači na seminarima predviđenim Programom stručnog usavršavanja za 2008/09. godinu pod nazivom „Kontrola budžetskih sredstava kao oblik borbe protiv korupcije u državnim organima“. DRI je u plan aktivnosti i obuka za naredni period uvrstila i edukaciju državnih revizora iz oblasti podnošenja krivičnih prijava Državnom tužiocu, zbog sumnje na krivična djela korupcije i slučajeve korupcije.

ix. Komisija za sprječavanje sukoba interesa

Komisija za sprječavanje sukoba interesa održava kontinuirano više edukativnih seminara za javne funkcionere, NVO i medije, u saradnji sa NVO CEMI. Tim seminarima prisustvuje veliki broj državnih funkcionera, tužilaca, lokalnih funkcionera, kao i predstavnika medija. Teme seminara su: Sukob interesa – novi Zakon o sprječavanju sukoba interesa; ograničenja u vršenju javnih funkcija; prijave poklona; vođenje postupka pred Komisijom, kaznene odredbe i međunarodna iskustva. U okviru seminara održavana su i predavanja na temu “Šta je korupcija“. Snimljen je i TV SPOT na temu ponašanja javnih funkcionera kada su u pitanju upravni odbori, nepotizam, osnivanje firmi i dr.

x. Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma

U cilju kontinuirane edukacije i obuke, predstavnici Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma prisustvuju brojnim obukama koje se odnose na: međuagencijsku saradnju u sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, konflikt interesa.

xi. Nevladine organizacije

U svrhu podizanja svijesti i razvijanja kapaciteta lokalnih aktivista u borbi protiv korupcije, NVO MANS je 2008. i 2009. godine organizovao 14-to nedjeljnu Školu aktivnog građanstva za 20 mladih

polaznika.

U okviru HOPE FELLOWSHIP programa NVO Centar za monitoring – CEMI, Nacionalni Albansko-Američki Savjet (NAAC) i UAI organizuju javne prezentacije na temu jačanja borbe protiv korupcije na lokalnom nivou, namijenjene lokalnim službenicima i funkcionerima.

U saradnji sa NVO Centar za građansko obrazovanje (CGO), CEMI sprovodi projekat "Borba protiv korupcije u obrazovanju", koji podrazumijeva: istraživanje javnog mnjenja, izgradnju kapaciteta studentskih organizacija u borbi protiv korupcije, edukaciju srednjoškolaca i nastavnika o korupciji, analizu postojećih studentskih dokumenata i izradu preporuka za njihovo unaprjeđenje, konferencije i štampanje publikacije sa podacima i prijedlozima rješenja za uspješnu borbu protiv korupcije u obrazovanju.

NVO CEMI je u okviru projekta „Edukacija javnih funkcionera o konfliktu interesa“ organizovala seminar za predstavnike medija, pod nazivom „Predstavljanje novog Zakona o sprječavanju konflikta interesa, novine u zakonu“.

Projekat „Smanjenje korupcije u lokalnim samoupravama u Crnoj Gori“ (2009. godina) koji NVO Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO) realizuje u saradnji sa UAI i Zajednicom opština, podržan od strane američke ambasade, sprovodi se u cilju podizanja nivoa svijesti građana, NVO i odbornika o važnosti njihove komunikacije i saradnje sa aspekta unaprjeđenja stanja u lokalnoj zajednici, sa posebnim osvrtom na problem korupcije.

#### **42. Da li djelotvorni kodeksi ponašanja i druge mjere kojima se unapređuje korporativna društvena odgovornost postoje za privatni sektor kako bi se spriječile korumpirane prakse? Kako su ti kodeksi ponašanja sprovode?**

Jedan od načina djelovanja na unaprjeđenju korporativne odgovornosti, čime se doprinosi suzbijanju korupcije u privatnom sektoru, je i donošenje i poštovanje etičkih kodeksa u okviru institucija koji zastupaju interese privatnog sektora u Crnoj Gori.

Privredna komora Crne Gore je samostalna, poslovna, stručna i interesna organizacija privrednih društava, banaka i drugih finansijskih organizacija koje obavljaju privrednu djelatnost na teritoriji Crne Gore i koje povezuju zajednički poslovni interesi ([www.pkcg.org](http://www.pkcg.org))

Pri Privrednoj komori djeluje Sud časti, čiji je rad uređen Pravilnikom o sudu časti pri Privrednoj komori Crne Gore (Sl. list RCG, br. 32/04), koji je Skupština Komore donijela 5. maja 2004. godine, a istim je definisano da Sud utvrđuje odgovornost i izriče mjere zbog postupaka članova Komore kojima se nanosi šteta društvenoj zajednici, privrednim društvima, izigrava duh i priroda zakona i drugih propisa, ili se ruši ugled Crne Gore, povreda poslovnog morala i dobrih poslovnih običaja, u skladu sa Zakonom o Privrednoj komori Crne Gore (Sl. list RCG, br. 42/98), Statutom i kodeksom poslovnog morala u privredi. Sud je u vršenju funkcije nezavistan i samostalan u odlučivanju i sudi na osnovu zakona, kodeksa, opštih akata, poslovnih običaja i poslovnog morala. Komora obezbjeđuje sredstva za obavljanje djelatnosti Suda časti, čije je sjedište u Podgorici.

U planu je kodifikacija dobrih poslovnih običaja i poslovnog morala, budući da se trenutno primjenjuju pravila iz više izvora i oblika društveno-političkih i državnih sistema.

Takođe, pri Komori je uspostavljen i Arbitražni odbor za rješavanje sporova potrošača, u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača (Sl. list CG, br. 26/07), u cilju omogućavanja vansudskog rješavanja sporova potrošača i zaštite trgovaca od nelojalne konkurencije.

U toku je priprema kampanje za promociju svih oblika alternativnog rješavanja sporova u privredi, sudova pri komori, pa i Suda časti. Jedan dio ove kampanje biće posvećen i važnosti primjene Etičkog kodeksa, u cilju suzbijanja korupcije u privatnom sektoru.

Unija poslodavaca Crne Gore je dobrovoljna, nezavisna, nevladina, nepolitička i neprofitna organizacija poslodavaca, osnovana da kroz kolektivno pregovaranje, razvoj socijalnog dijaloga, demokratije i civilnog društva koordinira, zastupa, brani i promoviše interese svojih članova.

Unija poslodavaca Crne Gore je 2005. godine donijela Etički kodeks poslodavaca, koji je objavljen na internet adresi Unije poslodavaca ([www.poslodavci.org](http://www.poslodavci.org)). Etička načela poslovanja treba da daju svoj doprinos većoj humanosti i uspješnosti u obavljanju privrednih djelatnosti, a posebno u stvaranju privredne kulture. Etički kodeks sadrži deset principa Globalnog sporazuma UN-a, obavezu poštovanja i ostvarivanja Milenijumskih razvojnih ciljeva Ujedinjenih nacija, kao i načela poslovanja. Svaki član Unije poslodavaca učlanjenjem u tu organizaciju poslodavaca upoznaje se sa sadržinom Kodeksa i dužan je da se u skladu sa Kodeksom i ponaša. Kroz sve svoje aktivnosti Unija poslodavaca ukazuje na sadržinu i važnost primjene Etičkog kodeksa.

Montenegro business alliance je poslovna asocijacija koja okuplja preduzetnike, domaće i strane investitore i radi na promociji razvoja privatnog sektora i ukazuje na probleme u postojećoj zakonskoj regulativi, sa namjerom da kroz ponuđene prijedloge doprinese otklanjanju postojećih barijera i unaprjeđenju ukupnog ambijenta za biznis u Crnoj Gori ([www.visit-mba.org](http://www.visit-mba.org)).

Montenegro business alliance je donijela Kodeks o vođenju biznisa – Opšti principi poslovne etike koji se tiču ličnih i profesionalnih odnosa, korporativnog upravljanja, odnosa sa zaposlenima i odnosa sa drugim kompanijama. Svaki član pristupanjem u tu asocijaciju prihvata Kodeks i dužan je da u skladu sa njim postupa.

Institut računovođa i revizora Crne Gore je nezavisna, profesionalna organizacija računovođa i revizora, čiji je osnovni cilj da promovise i unaprjeđuje znanje, sposobnost i stručnost svojih članova u poslovima računovodstva i revizije ([www.irrcg.co.me](http://www.irrcg.co.me)).

Institut računovođa i revizora Crne Gore je usvojio Etički kodeks za članove instituta, koji ukazuje na odgovornosti profesionalnog ovlašćenog računovođe prema javnosti, zaposlenima i kolegama iz struke, koje on ima vršeci poslove struke u okviru Instituta. Takođe, primjenjuje se i Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

Uprava za antikorupcijsku inicijativu je u saradnji sa Savjetom Evrope krajem 2008. godine organizovala obuku državnih tužilaca, računovođa i revizora o prijavljivanju krivičnih djela sa obilježjima korupcije, međuinstitucionalnoj saradnji i razmjeni podataka, kojoj su prisustvovali i predstavnici Instituta. Jedan dio te obuke bio je posvećen i primjeni i poštovanju Etičkog kodeksa. Takođe, u martu 2008. godine predstavnik Uprave za antikorupcijsku inicijativu je na Institutu održao predavanje na temu „Prevenција korupcije“, u okviru kojeg je jedan dio posvećen i Etičkom kodeksu.

Institut sertifikovanih računovođa i revizora je samoregulatorno, nezavisno, dobrovoljno profesionalno udruženje, koje preduzima mjere na promovisanju znanja, sposobnosti, vještina i stručnosti svojih članova u poslovima računovodstva i revizije ([www.isrcg.com](http://www.isrcg.com)). Institut je usvojio svoj Etički kodeks, a primjenjuje i Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

U organizaciji Instituta sertifikovanih računovođa Crne Gore, u junu 2008. godine održan je seminar „Primjena MRS/MSFI, poreskih i drugih aktuelnih propisa“, gdje su predstavnici Uprave za antikorupcijsku inicijativu održali predavanje na temu „Prevenција korupcije“, u okviru kojeg su istakli značaj Etičkog kodeksa u suzbijanju korupcije.

Član Instituta je u obavezi da se u svemu ponaša u skladu sa Kodeksom etike IFAC-a i Instituta. U suprotnom, protiv njega se može pokrenuti disciplinski postupak. Ukoliko u postupku utvrdi da je učinjen prekršaj, Disciplinska komisija može članu Instituta koji je oglašen odgovornim izreći opomenu, novčanu kaznu ili kaznu isključenja iz članstva Instituta.

Advokatska komora Crne Gore je obavezna, nezavisna i profesionalna organizacija advokata koji imaju sjedište advokatskih kancelarija na teritoriji Crne Gore.

Advokatska komora je 1999. godine usvojila Kodeks profesionalne etike, koji je dostupan na internet stranici Advokatske komore Crne Gore ([www.advokatskakomora.me](http://www.advokatskakomora.me)). Etički kodeks sadrži opšta pravila koja se tiču: osnova profesionalne etike i odgovornosti, nezavisnosti i samostalnosti, stručnosti, savjesnosti, profesionalnog ugleda, zabrane reklamiranja, istupanja u javnosti, stručnog rada i nespojivosti poslova. Takođe, sadrži i posebna pravila koja se tiču odnosa advokata i klijenta, kao i advokatske tajne. Prije nego počne sa advokatskim radom, advokat je dužan da se

upozna sa sadržajem Kodeksa, a takođe jedno od pitanja pri polaganju advokatskog ispita vezano je za norme i primjenu Etičkog kodeksa.

Advokatska komora nadzire poštovanje Kodeksa, propisuje da li povreda Kodeksa ima za posljedicu disciplinsku odgovornost advokata i utvrđuje i sankcioniše takvu odgovornost. U periodu od novembra 2007. do maja 2009. godine bilo je 51 prijava protiv članova Komore.

Ljekarska komora Crne Gore je profesionalna organizacija koju osnivaju doktori medicine i doktori stomatologije, radi zaštite i daljeg razvoja stručnosti, medicinske etike, poboljšanja kvaliteta, zdravstvene zaštite i zaštite profesionalnih interesa.

Ljekarska komora Crne Gore je usvojila Kodeks medicinske etike, koji je objavljen na internet stranici Ljekarske komore Crne Gore ([www.ljekarskakomora.co.me](http://www.ljekarskakomora.co.me)).

Etičkim kodeksom se utvrđuju etička načela u obavljanju profesionalne dužnosti članova Ljekarske komore, kao i odnosi članova Komore prema pacijentima i međusobni odnosi među članovima Komore. U sastavu Komore formiran je Sud, koji na zahtjev tužioca pokreće postupak o utvrđivanju odgovornosti ljekara – člana Komore zbog povrede Zakona, Statuta i Kodeksa medicinske etike, i donosi odgovarajuću odluku. Sud Komore nezavisan je u vršenju funkcije i sudi na osnovu Zakona, Statuta, Kodeksa medicinske etike i Pravilnika o organizaciji, postupku i načinu rada Suda Komore. Za učinjene povrede, Sud Komore izriče sljedeće mjere: opomena, javna opomena, novčana kazna, privremeno brisanje iz Registra, trajno brisanje iz Registra.

Takođe, u sastavu Komore postoji i Komisija za etička pitanja, koja: brine o etičkim normama ljekara pri vršenju medicinske prakse; zauzima stavove i predlaže mjere u vezi etičkih pitanja saglasno Kodeksu medicinske etike; radi na očuvanju ugleda i dostojanstva ljekarske profesije, čuvanja ljekarske tajne i njegovanju kolegijalnih odnosa među ljekarima; daje mišljenje članovima Komore za podobnost obavljanja ljekarske profesije; pokreće postupak pred Sudom Komore zbog kršenja odredbi Kodeksa medicinske etike; obavlja i druge poslove iz domena medicinske etike i deontologije.

U toku je priprema promocije Etričkog kodeksa, kojom prilikom će se održati predavanje o značaju Etičkog kodeksa, kao i distribucija Kodeksa članovima Komore.

Na Medicinskom fakultetu u Podgorici, u okviru predmeta Medicina i društvo, izučavaju se načela medicinske etike.

Inžinjska komora Crne Gore predstavlja profesionalnu organizaciju lica koja rade na poslovima uređenja prostora i izgradnje objekata, u cilju obezbjeđivanja stručnosti i zaštite javnog interesa.

Inžinjska komora Crne Gore je 2003. godine usvojila Etički kodeks koji, po svojoj sadržini, normira ponašanje inženjera prema investitorima i trećim licima, a takođe, štiti inženjere od nesavjesnih investitora i trećih lica. Etički kodeks je objavljen na internet stranici Inžinjske komore Crne Gore ([www.ingkomora.me](http://www.ingkomora.me)).

Primjenu ovog Kodeksa kontrolišu i sagledavaju: Odbor za etička pitanja, Nadzorni odbor, Upravni odbor i izvršni odbori matičnih sekcija. U cilju sprovođenja kodeksa, donešen je Pravilnik o vođenju disciplinskog postupka, koji decidno propisuje način vođenja postupka i mjere za počinioc prekršaja u odnosu na Kodeks. Prijave za disciplinsku komisiju mogu da podnose sva zainteresovana fizička lica, investitori i inženjeri preko Stručne službe Komore i poslije njihove obrade predaju se Tužiocu u disciplinikom postupku, koji uz pomoć sekretara utvrđuje činjenice i odlučuje o pokretanju postupka.

Do sada, Disciplinski sud nije zasijedao, jer nije imao opravdanih zahtjeva.

Udruženje banaka Crne Gore je udruženje koje je osnovano radi unaprjeđivanja bankarskog poslovanja svojih članica, organizovanja i uspostavljanja poslovne saradnje sa partnerima u zemlji i inostranstvu, radi zastupanja i zaštite zajedničkih interesa članica kod Centralne banke Crne Gore, nadležnih državnih organa i organizacija i pred međunarodnim organizacijama i institucijama ([www.ubcg.org](http://www.ubcg.org)).

Udruženje banaka Crne Gore je 2004. godine usvojio Kodeks poslovnog ponašanja banaka, koji predstavlja skup načela i pravila po kojima postupaju banke u Crnoj Gori, prilikom obavljanja poslova utvrđenih u skladu sa zakonima i drugim propisima, kao i aktima i odlukama koje donose

organi Udruženja banaka Crne Gore. Kodeks je obavezan za sve banke u Crnoj Gori. Banka mora svakog radnika upoznati sa pravilima kodeksa i brinuti da svi obavljaju posao u skladu sa njegovim pravilima i načelima. Za utvrđivanje odgovornosti zbog povrede pravila ovog Kodeksa i za izricanje mjera nadležan je Sud časti pri Udruženju banaka.

Sud časti izriče mjere članicama Udruženja zbog povrede Statuta, dogovora i konvencija, posebnih uzansi bankarskog poslovanja i dobrih poslovnih običaja i Kodeksa poslovnog ponašanja. Sud časti može izreći sljedeće mjere: opomenu, opomenu sa objavljivanjem na sjednici Skupštine Udruženja, javnu opomenu sa objavljivanjem u informativnom glasilu Udruženja i u sredstvima javnog informisanja, isključenje iz članstva Udruženja uz saglasnost Upravnog odbora.

#### **43. Koji su praktični rezultati nastojanja u borbi protiv korupcije u Crnoj Gori?**

Detaljan odgovor naveden u odgovoru na pitanje 36 ovog poglavlja.

#### **44. Koje su mjere, pristupi, strategije i sl. koje za cilj imaju prevenciju korupcije? Koja su praktična iskustva u njihovom sprovođenju?**

Strateški okvir za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala u Crnoj Gori čine Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala i Akcioni plan za njegovo sprovođenje. Vlada Crne Gore je na sjednici od 28.07.2005. godine donijela Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, a 24.08.2006. godine Akcioni plan za period 2006-2008 godine. Njime su ustanovljene konkretne mjere i aktivnosti, nadležni organi i institucije, rokovi, indikatori uspjeha i faktori rizika.

Akcioni plan za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, budući da je refleksija sistemskog pristupa u borbi protiv korupcije, sadrži mjere koje se odnose na:

- prevenciju, tj. sprječavanje korupcije,
- represiju, tj. krivično gonjenje, i
- edukaciju i obezbjeđivanje podrške javnosti.

Koordinirana politika prevencije korupcije definisana je u svrhu prethodnog djelovanja, tj. otklanjanja uslova za pojavu korupcije, čime se istovremeno primjenju Konvencija UN-a protiv korupcije. Koordinacija i kontrola kvaliteta i dinamike djelovanja ostvaruje se kroz monitoring sprovođenja Akcionog plana od strane Nacionalne komisije, i to kako na praktičnom, tako i na političkom nivou.

Prevencija i edukacija, u skladu sa Akcionim planom, obuhvataju sljedeće ciljeve u odnosu na koje dostavljamo informacije:

- a) Poboljšanje uslova za rad i opšteg standarda sudija, tužilaca i policije, te povećanje integriteta sudija i tužilaca

U prethodne četiri godine realizovan je niz aktivnosti kojima se poboljšavaju uslovi za rad nosilaca pravosudnih funkcija.

Zakonom o zaradama i drugim primanjima nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija (Sl. list CG, br. 36/07, 53/07), koji je u primjeni od 01. septembra 2007. godine, poboljšan je materijalni položaj nosilaca sudske funkcije. Primjenjujući zakon, Vlada Crne Gore je marta 2008. godine uvećala vrijednost koeficijenta za 40% u odnosu na dosadašnju vrijednosti, sa retroaktivnom primjenom od 01. januara 2008. godine. Takođe, vršilac dužnosti Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore, u januaru 2008. godine, donio je privremena rješenja kojima je utvrđen fiksni dio zarade (40% povećanje, uključujući i nadoknade za radne subote) i zvanje državnih službenika i namještenika zavisno od složenosti, značaja, uslova i odgovornosti na radu.



Pojačana je samostalnost i nezavisnost suda, kroz utvrđivanje postupka za izbor i razrješenje sudija, kao i kroz uspostavljanje Sudskog savjeta koji obezbjeđuje samostalnost i nezavisnost sudova i sudija. U skladu sa Zakonom o Sudskom savjetu (Sl. list CG, br. 13/08), Sudski savjet štiti sud i sudiju od političkog uticaja (čl. 4), vrši kontrolu rada sudova i sudija i odlučuje o disciplinskoj odgovornosti sudija (čl. 23). Osim toga, Ustavom je utvrđena nadležnost Sudskog savjeta da bira i razješava sudiju, predsjednika suda i sudije porotnike (čl. 128 Ustava).

Intenzivirane su aktivnosti na upoznavanju javnosti sa postojanjem i radom Kancelarije za prijavu korupcije u sudstvu, time što je uspostavljen Internet portal Sudskog savjeta, koji će imati svoj poseban dio koji će se odnositi na ohrabrenje građana da slobodno mogu prijaviti korupciju sudstvu. Sudski Savjet je u prvoj polovini 2009. godine donio odluku kojom je odobrio određivanje pritvora sudiji Višeg suda u Bijelom Polju, zbog vođenja istrage za krivično djelo primanje mita. Osim toga, dvojica sudija su razriješena, dvojica sudija su podnijeli zahtjev za prestanak sudijske funkcije, kao i jedan predsjednik Višeg suda.

Kancelarija za prijavu korupcije u sudstvu, čije sjedište je u Sudskom savjetu, do juna 2009. godine je primila 15 prijava na osnovu kojih je sprovedena procedura, prilikom čega je utvrđeno da ni jedna prijava nije podnijeta zbog sumnje na korupciju, nego u smislu pritužbe na rad zbog neefikasnog postupanja sudije ili kao izraz nezadovoljstva stranke radom postupajućeg sudije. Jedna prijava je prosljeđena tužiocu radi preduzimanja određenih radnji i provjere navoda podnosioca.

Samostalnost i nepristrasnost državnih tužilaca propisani su Ustavom i Zakonom o državnom tužiocu (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 40/08), koji u članu 3 propisuje da se funkcija državnog tužioca ne smije vršiti pod ničijim uticajem i da niko ne smije uticati na državnog tužioca u vršenju svoje funkcije, osim u slučajevima koje predviđa ovaj Zakon. Samostalnost i nepristrasnost se obezbjeđuju i kroz način imenovanja preko Tužilačkog savjeta, koji obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca. Tužilački savjet bira i razješava Skupština. Zakonom o državnom tužiocu (poglavlje VII, čl. 83-90) propisan je izbor, mandat, nadležnost, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta.

Integritet sudija i tužilaca tretiraju Kodeks sudijske etike usvojen jula 2008. godine, odnosno Kodeks tužilačke etike koji je stupio na snagu novembra 2006. godine, a koji su sudije i državni tužioci dužni poštovati.

### b) Povećanje integriteta policije

Kada je u pitanju integritet policije, od decembra 2005. godine na snazi je Kodeks policijske etike. Na osnovu Kodeska, februara 2006. godine, ustanovljen je Etički odbor koji ispituje etičnost ponašanja policijskih službenika. Etički odbor razmatra slučajeve, odnosno predmete, na osnovu čega donosi mišljenje i prosljeđuje ga disciplinom tužiocu na dalje postupanje. Etički odbor radi u skladu sa svojim Poslovníkom i primjenjuje Zakon o policiji i Kodeks policijske etike.

Etički odbor Uprave policije kontinuirano postupa po predmetima za povredu policijske etike.

Etički odbor je, u periodu od 1. septembra 2006. godine do kraja 2007. godine, obradio 45 predmeta u dijelu utvrđivanja poštovanja Kodeksa policijske etike u obavljanju službenih zadataka i odlučio da se svih 43 predmeta procesuiraju na dalju nadležnost disciplinskom tužiocu. Za jedan predmet čeka se sudska presuda da bi Odbor zauzeo stav, a jedan predmet je vraćen radi dopune.

Tokom 2008. godine, Etički odbor je razmatrao 36 predmeta. Komisija je ocijenila da su povrijeđena pravila kodeksa policijske etike i procesuirao je disciplinskom tužiocu 31 predmet, dok u pet slučajeva nije konstatovano kršenje kodeksa policijske etike.

U prvoj polovini 2009. godine, Etički odbor je na jednoj sjednici razmatrao 22 predmeta. Komisija je ocijenila da su povrijeđena pravila kodeksa policijske etike i procesuirao je disciplinskom tužiocu 20 predmeta, dok su dva predmeta vraćena na dopunu i biće razmatrani na sljedećoj sjednici. Svi prispjeli predmeti koje je u prvoj polovini 2009. godine razmatrao Etički odbor odnose se na ponašanje i postupanje službenika Sektora policije opšte nadležnosti, koji su radno angažovani u organizacionim cjelinama Uprave policije.

Najzad, usvojeni su Pravilnik o utvrđivanju disciplinske odgovornosti službenika Uprave policije i jula 2009. godine Uputstvo o procedurama za donošenje plana zaštite službenika policije koji rade na poslovima organizovanog kriminala i korupcije.

c) Etika i prijavljivanje prihoda, imovine i primljenih poklona od strane javnih funkcionera

Regulativa koja se odnosi na oblast konflikta interesa takođe predstavlja segment preventivne antikorupcijske politike. Zakonom o sprječavanju sukoba interesa (Sl. list CG, br. 01/09) utvrđena je obaveza da javni funkcioneri, tokom vršenja javne funkcije, podnose izvještaje o svojim prihodima i imovini, kao i o prihodima i imovini supružnika i djece, i to: jednom godišnje, do kraja februara u tekućoj godini za prethodnu godinu, u slučaju promjene podataka iz Izvještaja koji se odnose na uvećanje imovine preko 5.000 eura, i najzad, po prestanku javne funkcije.

U 2008. godini, od ukupno 1.921 javnih funkcionera, 1.774, tj. 92,3% je dostavilo izvještaj. U 2009. godini, na 02. oktobar, od 2670 javnih funkcionera, njih 2313, tj. 86,8%, je ispunilo zakonom utvrđenu obavezu. Pritom, od 936 državnih funkcionera, 934 ili 99,8% je dostavilo izvještaj, dok kada su u pitanju lokalni funkcioneri kojih ima 1.734, njih 1.379 ili 79,5% je ispunilo svoju zakonsku obavezu. Dostavljeni podaci arhiviraju se u bazi podataka Komisije za utvrđivanje konflikta interesa, koja je dostupna na internet prezentaciji Komisije. Nevladine organizacije aktivno učestvuju u monitoringu propisa i prakse sprječavanja sukoba interesa.

Komisija jednom godišnje podnosi izvještaj o radu Skupštini Crne Gore.

d) Sužavanje prostora za potencijalnu korupciju u javnom sektoru

Sužavanje prostora za potencijalnu korupciju u javnom sektoru realizuje se kroz usvajanje, i nakon toga, primjenu sektorskih akcionih planova u oblasti zdravstva i socijalne zaštite, prosvete i obrazovanja i uređenja prostora.

U oblasti prosvete i obrazovanja, Ministarstvo prosvete i nauke sačinilo je i objavilo Akcioni plan za borbu protiv korupcije u oblasti prosvete i obrazovanja (2009-2012. godine), a u cilju upoznavanja javnosti sa sadržinom ovog dokumenta realizovano je više okruglih stolova za roditelje i kampanja u saradnji sa omladinskim sportskim klubovima. Imajući u vidu da je, nakon parlamentarnih izbora marta 2009. godine, u novom sastavu Vlade resor zdravstva odvojen od resora socijalne zaštite, biće donijeta dva sektorska akciona plana. Kada je u pitanju oblast zdravstva, akcioni plan je usvojen, dok se očekuje usvajanje akcionog plana u oblasti socijalne zaštite. U oblasti uređenja prostora, akcioni plan je u fazi nacрта.

Važan segment aktivnosti na prevenciji korupcije čine mjere za eliminisanje barijera u preduzetništvu. U cilju ispunjenja preporuke GRECO-a koja se odnosi na eliminisanje biznis barijera, Skupština Crne Gore je 11. avgusta 2008. godine donijela Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list CG, br. 51/08). Usvajanjem ovog Zakona izvršena je kodifikacija ove oblasti, jer su njime stavljeni van snage Zakon o planiranju i uređenju prostora, Zakon o građevinskom zemljištu, Zakon o izgradnji objekata i Zakon o urbanističkoj i građevinskoj inspekciji. U cilju otklanjanja biznis barijera, najvažnije novine u odnosu na važeće propise iz predmetne oblasti tiču se pojednostavljenja i skraćivanja upravne procedure kada je u pitanju revizija tehničke dokumentacije i dobijanje građevinske i upotrebne dozvole. Predloženim rješenjima navedeni postupci su skraćeni i pojednostavljeni, tako da investitor sam određuje vršioca revizije tehničke dokumentacije (član 86 Zakona), sprovođenjem jednog upravnog postupka dobija građevinsku dozvolu i sprovođenjem jednog upravnog postupka izdaje mu se upotrebna dozvola. Ranije, investitori su bili u obavezi da prođu sedam upravnih koraka, a nakon navedenih aktivnosti broj koraka je smanjen na dva.

Kada je u pitanju procedura za izdavanje građevinske dozvole, shodno članu 93. ovog Zakona, za izdavanje građevinske dozvole je neophodno podnijeti: idejni, odnosno glavni projekat, izvještaj o izvršenoj reviziji idejnog, odnosno glavnog projekta i dokaz o pravu svojine, odnosno drugom pravu na građevinskom zemljištu. Novina u odnosu na raniji zakon jeste da se građevinska dozvola izdaje na osnovu revidiranog idejnog, odnosno glavnog projekta. Mogućnost pribavljanja građevinske dozvole na revidirani idejni projekat, pruža šansu investitoru za obezbjeđivanje kredita, kao i privlačenje potencijalnih kupaca, kako zemljišta, tako i budućeg objekta, u slučaju da investitor nije krajnji korisnik. Ako se odluči za dobijanje dozvole na idejni projekat, investitor nema

obavezu pribavljanja saglasnosti na idejni projekat. Treba napomenuti da nema više posebne građevinske dozvole za pripreme radove, kao ni dopunske građevinske dozvole.

Prema članu 94 Zakona, građevinska dozvola se izdaje u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva, ako su ispunjeni uslovi iz člana 93 ovog zakona i objavljuje se na sajtu organa uprave, odnosno organa lokalne uprave u roku od sedam dana od dana izdavanja. Značajna novina je izmještanje obaveza nadoknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta sa građevinske na upotrebnu dozvolu, a sve u cilju neopterećivanja investicije u njenom začetku. Takođe, od 1. januara 2009. godine, građani i investitori nemaju obavezu plaćanja nadoknade za korišćenje građevinskog zemljišta.

Nadalje, 4. avgusta 2008. godine, usvojen je Zakon o unutrašnjoj trgovini (Sl. list CG, br. 49/08), koji propisuje da preduzeća koja pokreću trgovačku djelatnost u radnjama nijesu obavezna da od opštinskog organa uprave traže dozvolu za rad (licenca je praktično ukinuta). Trgovac je dužan da, najmanje osam dana ranije, prijavi početak rada nadležnom inspeksijskom i opštinskom organu uprave. Naravno, ovo ga ne abolira od obaveze da poslovni prostor mora da ispunjava minimalne tehničke uslove.

Zakonom o zanatstvu (Sl. list CG, br. 54/09), koji je stupio na snagu 18. avgusta 2009. godine, je predviđeno da preduzeća koja počinju obavljanje zanatske djelatnosti nijesu obavezna da od nadležnog organa uprave dobiju dozvolu za rad.

Poslije usvajanja Programa za eliminisanje barijera za razvoj preduzetništva (oktobar 2007. godine) i Operativnog plana (april 2008. godine), formiran je Savjet za eliminisanje biznis barijera, koji nadgleda njihovo sprovođenje i predlaže Vladi Crne Gore usvajanje i izmjenu propisa koji se odnose na eliminisanje biznis barijera. Savjet je u decembru 2008. godine usvojio Izvještaj o realizaciji plana aktivnosti za 2008. godinu. Tako, kada je u pitanju unaprjeđenje postojećeg zakonodavnog okvira koji se odnosi na eliminisanje biznis barijera, realizovane su sljedeće aktivnosti: Ministarstvo pravde je usvojilo izmjene i dopune Uputstva o radu Centralnog registra Privrednog suda, čime je u pravnom smislu omogućena online registracija preduzeća; formirana je radna grupa za izradu novog Zakona o insolventnosti privrednih društava, koja će tokom 2009. godine dostaviti Vladi Crne Gore tekst zakona na razmatranje i usvajanje; Uprava za nekretnine je formirala radnu grupu za izmjene i dopune Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti; formirana je radna grupa Uprave carina, koja je donijela preporuke za eliminisanje barijera iz oblasti spoljnotrgovinskog prometa; usvojen je novi Zakon o radu (Sl. list CG, br. 49/08), kojim su pojednostavljene procedure zasnivanja i raskida radnog odnosa i utvrđivanja odgovornosti zaposlenih i dr. Od februara 2009. godine, dostupna je web strana Savjeta za eliminisanje biznis barijera ([www.biznis-barijere.com](http://www.biznis-barijere.com)), na kojoj se mogu naći detaljne informacije o radu Savjeta.

Savjet za eliminisanje biznis barijera je, na sjednici održanoj 4. septembra 2009. godine, usvojio Akcioni plan za eliminisanje biznis barijera za period septembar-decembar 2009. godine, uz zaključak da će do kraja godine biti pripremljen srednjoročni Akcioni plan za eliminisanje biznis barijera. Usvojenim Akcionim planom su utvrđene aktivnosti u oblastima koje su, na osnovu prijedloga i inicijativa privrednih subjekata, prepoznate kao prioritete. U skladu sa tim, Savjet je verifikovao i formiranje operativnih timova za realizaciju aktivnosti definisanih Akcionim planom, u cilju preduzimanja konkretnih mjera za eliminisanje biznis barijera, i to u oblastima: naplata kinematografske takse, prepoznavanje netarifnih barijera u trgovini i carinskim procedurama, unaprjeđenje zakonskih rješenja u oblasti komunalnih taksa i zakonske regulative vezane za rad stranaca.

Narednu sjednicu Savjet je održao 2. oktobra 2009. godine, na kojoj je razmatrao izvještaj o lakoći poslovanja, kao i Akcioni plan koji sadrži koji sadrži kratkoročne i srednjoročne prioritete za unaprjeđenje poslovnog ambijenta. U cilju realizacije tih preporuka, Savjet je preduzeo aktivnosti i mjere u pravcu revidiranja određenih zakonskih propisa u kojima je evidentirano postojanje biznis barijera.

Izvještajem o lakoći poslovanja, koji publikuje Svjetska banka svake godine, a kojim se, između ostalog, analiziraju biznis barijere i time državama pomaže u prepoznavanju problema i njihovom otklanjanju, najbolje se oslikavaju naponi Crne Gore preduzeti na polju eliminisanja biznis barijera u proteklom periodu. Prema posljednjem Izvještaju o lakoći poslovanja, za period jun 2008 - jun 2009. godine (Doing Business 2010), Crna Gora je poboljšala biznis ambijent i za 6 mjesta

popravila svoju poziciju, zauzimajući 71. mjesto od ukupno rangirane 183 države. Ocijenjen je napredak Crne Gore u četiri od ukupno deset indikatora (kod indikatora: otpočinjanje biznisa, izdavanje građevinskih dozvola, zapošljavanje radnika i plaćanje poreza), a svega 11 država je ostvarilo poboljšanje u većem broju indikatora od Crne Gore.

Kad je u pitanju „Započinjanje biznisa“, Crna Gora se navodi kao reformator u pogledu uvođenja jedinstvene registracije preduzeća i ubrzane registracije obveznika kod Poreske uprave i fondova za zdravstveno i penzijsko-invalidsko osiguranje. Takođe, sprovedene reforme doprinijele su skraćenim ili pojednostavljenim postregistracionim procedurama (poreske prijave, registracije za socijalnu zaštitu, izdavanje dozvola). Kod Indikatora „Zapošljavanje radnika“ potvrđene su olakšice i pogodnosti implementirane novim zakonskim rješenjem, koje su rezultirale fleksibilnijim tržištem rada. Crna Gora je počela da primjenjuje ugovore na određeno vrijeme, koji su fleksibilniji, bez limita o kumulativnom trajanju. Indikator „Plaćanje poreza“ je ukazao na značajno smanjenje poreskih stopa u Crnoj Gori. Ističe se smanjenje stopa poreza na dobit (koje nije bilo evidentirano u prethodnim Izvještajima), kao i smanjenje opterećenja na zarade i doprinose koje plaćaju poslodavci. Takođe, napredak je konstatovan i u oblasti izdavanja građevinskih dozvola i to: donošenjem nove regulative, pojednostavljenog postupka pribavljanja dozvola uz pomoć potvrde o procjeni rizika, uvodeći na taj način skraćeni postupak za manje građevine, sa fokusom na veće projekte sa značajnim uticajem na životnu sredinu u pogledu sigurnosti.

U cilju realizacije reforme lokalne samouprave, aprila 2008. godine, osnovana je Radna grupa za uklanjanje biznis barijera u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave. Radna grupa je, decembra 2008. godine, izradila analizu propisa na opštinskom nivou, sa prijedlogom mjera i aktivnosti za eliminisanje biznis barijera koja je usvojena od strane Savjeta za eliminisanje biznis barijera. Februara 2009. godine izrađen je model za eliminisanje biznis barijera sa zaključcima koji je dostavljen Savjetu.

U cilju sprovođenja mjera na prevenciji i suzbijanju korupcije na lokalnom nivou, po uzoru na prethodno usvojene Modele programa i akcionog plana za borbu protiv korupcije u lokalnoj samoupravi, 11 jedinica lokalne samouprave donijelo je Program i Akcioni plan za borbu protiv korupcije u lokalnoj samoupravi, od kojih su neke počele sa realizacijom mjera predviđenih usvojenim dokumentima (Nikšić i Pljevlja).

U okviru Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, formirana je radna grupa u kojoj učestvuju i predstavnici Zajednice opština i Glavnog grada Podgorice, u cilju analize svih propisa iz oblasti planiranja i uređenja prostora i izgradnje objekata sa zadatkom i izrade prijedloga za reviziju zakonskih rješenja i procedura. Nakon konsultacija sa preko stotinu zainteresovanih subjekata koji utiču na planiranje prostora i izgradnju objekata u Crnoj Gori (predstavnici Sekretarijata za uređenje prostora 21 opštine, vodovoda, regionalnog vodovoda, elektroprivrede i dr.), urađen je tekst analize administrativnih biznis barijera u oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata i dostavljen na razmatranje Savjetu za eliminisanje biznis barijera.

Privredna komora Crne Gore kontinuirano evidentira biznis barijere, kako kroz neposredne kontakte sa privrednicima, tako i kroz rad odbora udruženja svih grana djelatnosti. Zajedno sa prijedlozima za njihovo eliminisanje, evidentirane barijere Komora procesuirala prema nadležnim državnim organima, i kao član Savjeta za biznis barijere aktivno učestvuje u unaprjeđenju poslovnog ambijenta.

UAI je, sa predstavnicima Savjeta za eliminisanje biznis barijera, Ministarstva ekonomije, Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Unije poslodavaca, Privredne komore i predstavnicima privatnog sektora, uz podršku OSCE Misije u Crnoj Gori, tokom jula 2009. godine započela realizaciju projekta koji podrazumijeva razmjenu iskustava o eliminisanju biznis barijera. Predstavnici navedenih institucija analiziraju postojeći zakonodavni i institucionalni okvir za pokretanje poslovne djelatnosti, uz poseban osvrt na izdavanje građevinskih dozvola. Prvi od ova tri okrugla stola održan je u Budvi 16. jula, dok su se ostala dva održala u oktobru 2009. godine.

Tokom jula 2009. godine, započeto je istraživanje o fenomenima, uzrocima i štetnim posljedicama korupcije u privatnom sektoru, koje će biti završeno u oktobru 2009. godine. Smatramo da će rezultati ovog istraživanja i preporuke koje iz njega proizađu, između ostalog, imati uticaja na uklanjanje biznis barijera i okolnosti koje pogoduju pojavi korupcije u tom sektoru.

e) efikasna implementacija Zakona o finansiranju političkih partija i Zakona o izboru predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opština

Skupština Crne Gore usvojila je dva Zakona koji, uz godišnji Zakon o budžetu, predstavljaju pravni okvir za finansiranje političkih partija i izbornih kampanja, i to: Zakon o finansiranju političkih partija (Sl. list CG, br. 49/08) i Zakon o finansiranju kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine (Sl. list CG, br. 08/09).

Političke partije su dužne da o svom godišnjem finansijskom poslovanju nadležnom organu podnose godišnji završni račun, uključujući i izvještaj o reviziji istog. Prilikom revizije izvještaja političkih partija u odnosu na parlamentarne izbore koji su održani u martu 2009. godine, revizori Ministarstva finansija nijesu pronašli ni jednu ozbiljniju zloupotrebu od strane političkih partija. Svi izvještaji se, na osnovu zakonske obaveze, objavljuju na web sajtu Državne izborne komisije, na koji način se postiže puna transparentnost procesa.

Finansiranje kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opština zasnovano je na istim principima kao i finansiranje kampanja političkih partija.

f) efikasna implementacija Zakona o slobodnom pristupu informacijama

Zakon o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list RCG, br. 68/05) na snazi je od novembra 2005. godine, a njime se garantuje pristup informacija u posjedu organa vlasti i to u skladu sa načelima: slobode informisanja, jednakih uslova za ostvarivanje prava, otvorenosti i javnosti rada organa vlasti i hitnosti postupka (čl. 2). Svi državni organi postupaju u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama i na taj način doprinose jačanju principa transparentnosti svog rada (u I polovini 2009. godine podnijeto je 402+ 958 = 1360 zahtjeva).

Od usvajanja Zakona o slobodnom pristupu informacijama od strane svih državnih institucija, u decembru 2005. godine, do kraja juna 2009. godine nevladina organizacija MANS podnijela je preko 20.400 zahtjeva za informacijama. Prema podacima ove NVO, procenat ćutanja administracije je visok i iznosi oko 1/4 podnijetih zahtjeva, dok je za oko 40% zahtjeva odobren pristup informacijama. Donijeto je preko 1.800 rješenja drugostepenih organa, kojima je utvrđeno kršenje zakona, a od preko 1.400 presuda Upravnog suda, 81% su bile u korist MANS-a.

Nakon razmatranja IV izvještaja Nacionalne komisije o sprovođenju Akcionog plana borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala (marta 2009. godine), Vlada je zadužila Ministarstvo kulture, sporta i medija da izradi Analizu primjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama, sa posebnim osvrtom na probleme u primjeni ovog zakona u oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i da na osnovu pripremljene analize sagleda potrebu izmjena i dopuna ovog zakona.

Analizom je utvrđeno da je Upravni sud Crne Gore u periodu od 1. januara 2006. godine do 20. aprila 2009. godine riješio 369 predmeta iz oblasti pristupa informacijama, od čega:

- 218 zbog nedonošenja rješenja (59%);
- 149 protiv konačnih rješenja i zaključaka (40%);
- 2 za izvršenje sudske odluke (1%).

Od ukupno podnesenih tužbi, Upravni sud je:

- 263 usvojio (71%);
- 106 odbio, odbacio ili postupak obustavio (29%).

Iz presuda Suda se može zaključiti da je najveći broj rješenja poništen zbog nejasnih i neobrazloženih razloga zbog kojih se pristup informaciji ograničava, odnosno ne dozvoljava. Takođe, značajan broj rješenja je poništen zbog neomogućavanja pristupa na način koji je stanka tražila, bez navođenja valjanih razloga za to.

Prevenција korupcije ostvaruje se i kroz donošenje i poštovanje etičkih kodeksa u okviru struke ili sektora. Državni službenici i namještenici dužni su poštovati Etički kodeks koji je donešen 2005. godine, dok službenici Poreske uprave i Uprave carina, pored navedenog, poštuju i posebne etičke kodekse. Takođe, asocijacije preduzetnika donijele su posebne kodekse (vidjeti odgovor na pitanje br. 42), što sve doprinosi antikorupcijskom djelovanju. Nadalje, nakon reforme postupka

zapošljavanja u javnom sektoru i formiranja Uprave za kadrove, omogućeno je centralizovano upravljanje ljudskim resursima u javnoj upravi, što otklanja mogućnost za nepotizam i povezane pojave.

Nadalje, usvajanje i primjena propisa u oblasti javnih nabavki i sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma, koji su usklađeni sa odgovarajućim direktivama EU i preporukama FATF-a, takođe predstavlja segment preventivne antikorupcijske politike.

Uprava carina realizuje projekat razvoja integriteta, u okviru kojeg je oktobra 2004. godine usvojen Akcioni plan za razvoj integriteta u carinskoj službi Crne Gore. Akcioni plan definiše 12 problematičnih oblasti, po svakom od kriterijuma Aruša deklaracije, tj. deklaracije Svjetske carinske unije o dobrom upravljanju i integritetu carinskih službi. Sprovođenjem navedenog Akcionog plana nastoji se, između ostalog, smanjiti rizik od korupcije.

Akcioni plan je revidiran u smislu procjene da li je strategija integriteta postigla rezultate koje predviđa deklaracija i definisanja oblasti na koje se dalje treba fokusirati, a u skladu sa 10 faktora Revidirane Aruša deklaracije iz 2003. godine. Revidirani Akcioni plan o razvoju integriteta usvojen je novembra 2008. godine. Neke od mjera koje imaju za cilj smanjenje rizika od korupcije obuhvataju:

- studiju o radnim mjestima koja su najizloženija korupciji,
- plan rotacije radnih zadataka u skladu sa sprovedenom studijom,
- vršenje periodičnih kontrola poštovanja operativnih instrukcija u cilju otklanjanja slabosti u okviru radnih metoda i integriteta zaposlenih,
- poboljšanje kapaciteta Odjeljenja za unutrašnju kontrolu,
- sistem ocjenjivanja radnog učinka i, u skladu sa tim, nagrađivanje koje će motivisati službenike da profesionalno i odgovorno pristupe svakom zadatku,
- sprovođenje Kodeksa ponašanja,
- uvođenje u godišnji plan edukacije obuke po pitanjima integriteta, primjene Kodeksa ponašanja, borbe protiv korupcije za rukovodioce i zaposlene,
- uvođenje obavezne obuke o integritetu za službenike na kursu za polaganje carinskog ispita.

Sprovođenje Akcionog plana koordinira Odjeljenje za unutrašnju kontrolu.

Važno je napomenuti i povezane ciljeve i mjere koje definiše Akcioni plan:

- zajedničko propagandno-preventivno djelovanje vladinog i nevladinog sektora i civilnog društva u cilju podizanja nivoa svijesti građana o negativnim posljedicama organizovanog kriminala i korupcije

Za informacije o aktivnostima na podizanju nivoa javne svijesti o korupciji i načinima borbe protiv ove negativne pojave, upućujemo na odgovor na pitanje br. 41.

- upoznavanje i edukacija u obrazovnim institucijama o opštim pojmovima i pojavama korupcije i organizovanog kriminala

Uprava za antikorupcijsku inicijativu od akademske 2006/2007 godine sprovodi antikorupcijsku kampanju na visokoškolskim ustanovama u Crnoj Gori, pod nazivom „Korupcija ne smije biti izlaz“. Kroz jednočasovna predavanja i diskusiju studenti su u prilici da se upoznaju sa pojmom, istorijskim razvojem, formama korupcije, te njenim posljedicama, kao i načinima preventivnog i represivnog djelovanja protiv te pojave. Posebna pažnja posvećuje se korupciji u obrazovanju. Takođe, cilj ove aktivnosti je povećanje netolerantnosti na korupciju. Tokom tri akademske godine, a zaključno sa 2008/2009 godinom, održano je ukupno 27 edukativnih sesija na 18 fakulteta državnog i privatnih univerziteta.

UAI od 2007. godine sprovodi i antikorupcijsku kampanju u učeničkim i studentskim domovima u Crnoj Gori, u okviru koje se distribuira informator koji sadrži kratak opis krivičnih djela sa obilježjima korupcije, sa posebnim osvrtom na korupciju u obrazovanju i organe nadležne za

postupanje po prijavama građana.

Jedna od ciljnih grupa obuhvaćenih kampanjom Uprave od 2008. godine su i učenici srednjih škola. U saradnji sa NVO CEMI, UAI je u prošloj školskoj godini sprovodila antikorupcijsku kampanju (interaktivna predavanja prilagođenja srednjoškolskom uzrastu) u 14 crnogorskih srednjih škola, i to u sljedećim gradovima: Podgorica, Nikšić, Cetinje, Bar, Danilovgrad, Kotor, Igalo, Herceg Novi, Tivat, Budva, Mojkovac, Tuzi, Ulcinj, Bijelo Polje, Kolašin i Berane. Edukativne kampanje koje UAI sprovodi u srednjim školama prati brošura za srednjoškolce na crnogorskom i albanskom jeziku.

- Unaprjeđenje transparentnosti poslovnih operacija

U cilju unaprjeđenja transparentnosti poslovnih operacija, Ministar pravde donio je Pravilnik o načinu vođenja kaznene evidencije pravnih lica (Sl. list CG, br. 23/08), kojim se uređuje vođenje kaznene evidencije privrednih društava, koja su osuđena za krivična djela sa obilježjima korupcije.

## **Domaći pravni okvir**

### **45. Molimo unesite koncizne informacije o zakonima ili drugim propisima koji uređuju ovu oblast;**

Intezivnu zakonodavnu aktivnost pratilo je usvajanje nacionalnih strateških dokumenata. Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala usvojen je 28. jula 2005. godine, a Akcioni plan za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala 24. avgusta 2006. godine. Inovirani Akcioni Plan usvojen je maja 2008. godine, Rezolucija o borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala Skupštine Crne Gore usvojena je decembra 2007. godine, sa jasno postavljenim ciljevima u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, rokovima za njihovo ispunjenje i indikatorima uspjeha.

U donošenju dolje navedenih zakona i nacionalnih strateških dokumenata i njihovom sprovođenju posebno značajnu ulogu je imalo usvajanje ključnih konvencija koje se tiču antikorupcijskih napora Crne Gore. (Za informacije o konvencijama kojima je Crna Gora pristupila, vidjeti odgovor na pitanje br. 54, Poglavlje 23)

U okviru opštih reformskih procesa u Crnoj Gori, antikorupcijska politika podrazumijevala je promjenu pravnog sistema. Otuda i zakonodavni okvir koji se odnosi na ovu oblast obuhvata više propisa, među kojima su najznačajniji:

- i. Krivični zakonik

Krivični zakonik usvojen je decembra 2003. godine (Sl. list RCG, br. 70/03). Uslijedile su izmjene i dopune navedenog zakona (Sl. list RCG, br. 13/04, 47/06 i Sl. list CG, br. 40/08). U toku je izrada izmjena i dopuna Krivičnog zakonika, u pogledu usaglašavanja sa promjenama u novom Zakoniku o krivičnom postupku i sa međunarodnim standardima.

- ii. Zakonik o krivičnom postupku

Reforma krivičnog procesnog prava započela je donošenjem Zakonika o krivičnom postupku, koji je usvojen u decembru 2003. godine (Sl. list RCG, br. 71/03), a izmjene i dopune tog Zakonika usvojene su u julu 2006. godine (Sl. list CG, 47/06).

Novi Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09) usvojen je 27. jula 2009. godine. Ovim zakonikom utvrđuju se pravila sa ciljem da se omogući pravično vođenje krivičnog postupka i da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog djela izrekne krivična sankcija pod uslovima

propisanim Krivičnim zakonikom i na osnovu zakonito sprovedenog postupka. Njegova primjena u odnosu na pojedine odredbe odložena je za šest mjeseci, odnosno godinu dana.

iii. Zakon o državnom tužilaštvu

Zakon o državnom tužilaštvu usvojen je decembra 2003. godine (Sl. list RCG, br. 69/03), a njime je, između ostalog, uspostavljeno Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala pri Vrhovnom državnom tužilaštvu, kojim rukovodi Specijalni tužilac. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužilaštvu usvojen je juna 2008. (Sl. list CG, br. 40/08).

iv. Zakon o sudovima

Zakon o sudovima (Sl. list RCG, br. 05/02, 49/04 i Sl. list CG, br. 22/08) uređuje: osnivanje, organizaciju i nadležnost sudova; uslove za izbor sudija i sudija porotnika; organizaciju rada sudova; pravosudnu upravu; finansiranje rada sudova i druga pitanja od značaja za funkcionisanje sudova. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima (Sl. list CG, br. 22/08), propisano je da su viši sudovi nadležni za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina i formirana su u tim sudovima specijalizovana odjeljenja za vođenje krivičnog postupka za navedena krivična djela.

v. Zakon o Sudskom savjetu

Zakon o Sudskom savjetu usvojen je februara 2008. godine (Sl. list CG, br. 13/08). U skladu sa Ustavom, uspostavljen je Sudski savjet kao samostalan i nezavisan organ, čija je jedna od osnovnih nadležnosti izbor, razrješenje i utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudija i predsjednika sudova, a ovim zakonom razrađen je način izbora i prestanka mandata članova Sudskog savjeta, organizacija i način rada Sudskog savjeta, postupak izbora sudija i sudija porotnika, način utvrđivanja prestanka sudijske funkcije, disciplinska odgovornost i razrješenje sudija i sudija porotnika.

vi. Zakon o sprječavanju sukoba interesa

Zakonom o sprječavanju sukoba interesa (Sl. list CG, br. 1/09) uređuju se ograničenja u vršenju javnih funkcija, podnošenje izvještaja o prihodima i imovini i druge mjere za sprječavanje sukoba javnog i privatnog interesa.

Detaljno obrazloženje ovog zakona dato je u odgovoru na pitanje broj 49 u okviru ovog poglavlja.

vii. Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela

Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela (Sl. list RCG, br. 2/07 i 13/07), uređeni su uslovi odgovornosti pravnih lica za krivična djela, krivične sankcije koje se primjenjuju prema pravnim licima, kao i krivični postupak u kome se te sankcije izriču. Prema ovom zakonu, pravno lice može odgovarati za krivična djela iz posebnog dijela Krivičnog zakonika i za druga krivična djela propisana posebnim zakonom, ako su ispunjeni uslovi za odgovornost pravnog lica propisani ovim zakonom.

viii. Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma

Zakonom o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. list CG, br. 14/07 i 4/08) uređene su mjere i radnje koje se preduzimaju radi otkrivanja i sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma i osnovana Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

ix. Zakon o zaštiti svjedoka

Zakonom o zaštiti svjedoka (Sl. list RCG, br. 65/04) uređena je vanskudska zaštita svjedoka koji svjedoči o izvršenju krivičnog djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore, protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, krivičnih djela organizovanog kriminala i krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od 10 godina i teža kazna, čime su obuhvaćena i teška koruptivna krivična djela za koja se može izreći zatvor od 10 godina ili teža kazna.

x. Zakon o državnoj upravi

Zakon o državnoj upravi usvojen je juna 2003. godine (Sl. list RCG, br. 38/03), a Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj upravi usvojen je 02. aprila 2008. godine (Sl. list CG,



br. 22/08). Navedenim Zakonom uređuje se organizacija državne uprave, poslovi koje organi obavljaju, odnosi između organa i prema građanima, kao i upravljanje i odgovornost organa državne uprave.

xi. Zakon o državnim službenicima i namještenicima

Zakonom o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list CG, br. 50/08) obezbijeđena je zaštita državnih službenika koji prijavljuju korupciju.

xii. Zakon o slobodnom pristupu informacijama

Zakon o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list RCG, br. 68/05) na snazi je od novembra 2005. godine, a njime se garantuje pristup informacija u posjedu organa vlasti, i to u skladu sa načelima: slobode informisanja, jednakih uslova za ostvarivanje prava, otvorenosti i javnosti rada organa vlasti i hitnosti postupka (čl. 2). Svi državni organi postupaju u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama i na taj način doprinose jačanju principa transparentnosti svog rada.

xiii. Zakon o javnim nabavkama

Zakonom o javnim nabavkama (Sl. list CG, br. 46/06) su utvrđeni kriterijumi za odabir najpovoljnijih ponuđača, zaštitu prava učesnika tendera, kao i decentralizaciju nabavke.

xiv. Zakon o finansiranju političkih partija

Zakonom o finansiranju političkih partija (Sl. list CG, br. 49/08) uređuju se način sticanja i obezbjeđivanja finansijskih sredstava za rad i izbornu kampanju političkih partija i način kontrole finansiranja i finansijskog poslovanja političkih partija, u cilju ostvarivanja zakonitosti i javnosti njihovog poslovanja.

xv. Zakon o finansiranju kampanje za izbor predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine

Zakon o finansiranju kampanje za izbor predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine, usvojen je januara 2009. godine (Sl. list CG, br. 08/09). Ovim zakonom se uređuje način sticanja i obezbjeđivanja finansijskih sredstava za izbornu kampanju i način kontrole finansiranja kandidata za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine, u cilju ostvarivanja zakonitosti i javnosti njihovog finansiranja.

xvi. Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji

Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji (Sl. list RCG, br. 28/04, 27/06, 78/06 i Sl. list CG, br. 17/07) formirana je Državna revizorska institucija, u cilju obezbjeđivanja kontrole pravilnosti i efikasnosti poslovanja subjekata revizije (organi i organizacije koje upravljaju budžetom i imovinom države, jedinice lokalne samouprave, fondovi, Centralna banka Crne Gore i druga pravna lica u kojima država učestvuje u vlasništvu), odnosno u cilju stručne i objektivne kontrole trošenja budžetskih sredstava i upravljanja državnim imovinom u Crnoj Gori.

xvii. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima usvojen je decembra 2007. godine (Sl. list CG, br. 04/08). Međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa međunarodnim ugovorom, a ako on ne postoji ili određena pitanja nijesu regulisana međunarodnim ugovorom, međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa ovim zakonom, pod uslovom uzajamnosti.

xviii. Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini

Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini usvojen je jula 2008. godine (Sl. list CG, br. 49/08). Ovim zakonom uređuje se način staranja, odnosno upravljanja privremeno ili trajno oduzetom imovinom u krivičnom ili prekršajnom postupku.

**46. Koji antikorupcioni zakoni postoje? Kako se sprovode i koji organi ih sprovode? Da li zakonodavstvo sadrži odredbe namijenjene za sprečavanje korupcije?**

U okviru opštih reformskih procesa u Crnoj Gori, antikorupcijska politika podrazumijevala je promjenu pravnog sistema. Otuda i zakonodavni okvir koji se odnosi na ovu oblast obuhvata više propisa, među kojima su najznačajniji:

## i) Krivični zakonik

Krivični zakonik usvojen je decembra 2003. godine (Sl. list RCG, br. 70/03). Uslijedile su izmjene i dopune navedenog zakona (Sl. list RCG, br. 13/04, 47/06 i Sl. list CG, br. 40/08 godine). Krivični zakonik sadrži koruptivna krivična djela propisana u glavama XXIII i XXXIV, i to: pranje novca iz člana 268; povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti iz člana 269; zloupotreba monopolističkog položaja iz člana 270; prouzrokovanje stečaja iz člana 273; prouzrokovanje lažnog stečaja iz člana 274; zloupotreba ovlaštenja u privredi iz člana 276; lažan bilans iz člana 278; zloupotreba procjene iz člana 279; odavanje poslovne tajne iz člana 280; odavanje i korišćenje berzanske tajne iz člana 281; zloupotreba službenog položaja iz člana 416; prevara u službi iz člana 419; protivzakonito posredovanje iz člana 422; primanje mita iz člana 423; davanje mita iz člana 424 i odavanje službene tajne iz člana 425.

Navedene inkriminacije u smislu krivičnog koncepta korupcije obuhvataju sve oblike mita i koruptivnog ponašanja propisane Krivično-pravnom i Građansko-pravnom konvencijom o korupciji Savjeta Evrope.

Krivični zakonik u članu 112 i 113 propisuje da se imovinska korist pribavljena krivičnim djelom obavezno oduzima sudskom odlukom kojom se utvrđuje izvršenje krivičnog djela. Od učinioca će se oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće, učinilac će se obavezati da plati novčani iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom oduzeće se i od lica na koje je prenesena, bez naknade ili uz naknadu koja očigledno ne odgovara stvarnoj vrijednosti. Ako je krivičnim djelom pribavljena imovinska korist za drugog, i ta korist će se oduzeti.

U pogledu inkriminacije o sprječavanju pranja novca, u toku su izmjene i dopune Krivičnog zakonika u pravcu daljeg usaglašavanja sa Međunarodnom konvencijom o sprječavanju pranja novca i obezbjeđenja pretpostavki za efikasnije gonjenje svih djelatnosti koje se preduzimaju radi pranja novca stečenog bilo kojim krivičnim djelom, biće uvedene i materijalnopravne odredbe o proširenoj konfiskaciji.

## ii) Zakonik o krivičnom postupku

Strategijom reforme pravosuđa 2007-2012 godine, posebna glava je posvećena borbi protiv korupcije, terorizma i organizovanog kriminala, kojom su predviđene dalje normative reformske aktivnosti usmjerene na reviziju krivično-procesnog sistema, kojim se napušta koncept sudske istrage i njeno vođenje povjerava državnom tužiocu. Saglasno Akcionom planu za implementaciju Strategije reforme pravosuđa, donijet je novi Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09) 27. jula 2009. godine. Zakonik je usaglašen sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i drugim međunarodnim dokumentima. Prema Zakoniku, istraga se povjerava državnom tužiocu.

Novi Zakonik propisuje postupak za privremeno oduzimanje imovinske koristi i imovine, kao i finansijsku istragu radi proširenog oduzimanja imovine čije zakonito porijeklo u krivičnom postupku nije dokazano (član 90 i 486 do 489), a teret dokazivanja prenosi se na okrivljenog (član 93), koji porijeklo imovine mora dokazati vjerodostojnom ispravom, odnosno na drugi način učiniti vjerovatnim da predmeti, imovinska korist ili imovina ne potiču iz krivičnog djela ili kriminalne djelatnosti, niti su pribavljeni prikrivanjem porijekla i osnova sticanja. Postupak upravljanja privremeno i trajno oduzetom imovinom pribavljenom izvršenjem krivičnog djela uređen je posebnim zakonom, tj. Zakonom o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini (Sl. list CG, br. 49/08).

Novim Zakonikom o krivičnom postupku propisana je nova dokazna radnja - uvid u fotografije, slušanje audio snimaka i uvid u audiovizuelne snimke (član 156).

Primjena mjera tajnog nadzora proširena je propisivanjem kataloga krivičnih djela, među kojima i određenih krivičnih djela korupcije, i to: pranje novca, prouzrokovanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne, protivzakonito posredovanje, kao i zloupotreba ovlaštenja u privredi, zloupotreba službenog položaja i prevara u službi za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna.

### iii) Zakon o državnom tužilaštvu

Zakon o državnom tužilaštvu usvojen je decembra 2003. godine (Sl. list RCG, br. 69/03), a njime je, između ostalog, uspostavljeno Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala pri Vrhovnom državnom tužilaštvu, kojim rukovodi Specijalni tužilac. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužilaštvu usvojen je juna 2008. (Sl. list CG, br. 40/08), kada je nadležnost Odjeljenja proširena tako da obuhvata krivično gonjenje korupcije, terorizma i ratnih zločina. Proširena je nadležnost Specijalnog tužioca za suzbijanje organizovanog kriminala i na sva krivična djela korupcije, osim na lakše oblike krivičnih djela zloupotreba službenog položaja, prevara u službi i zloupotreba ovlaštenja u privredi za koja je propisana kazna zatvora do 5 godina i koja su ostala u nadležnosti osnovnog državnog tužilaštva.

Samostalnost i nepristrasnost državnih tužilaca propisani su Ustavom i Zakonom o državnom tužiocu (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 40/08), koji u članu 3 propisuje da se funkcija državnog tužioca ne smije vršiti pod ničijim uticajem i da niko ne smije uticati na državnog tužioca u vršenju svoje funkcije, osim u slučajevima koje predviđa ovaj zakon. Nezavisnost i nepristrasnost se obezbjeđuju i kroz način imenovanja preko Tužilačkog savjeta, koji obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca. Tužilački savjet bira i razrješava Skupština. Zakonom o državnom tužiocu (poglavlje VII, čl. 83-90) propisan je izbor, mandat, nadležnost, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta. Članom 84 Zakona o državnom tužilaštvu predviđeno je da Tužilački savjet ima predsjednika i deset članova. Vrhovni državni tužilac je po položaju predsjednik Tužilačkog savjeta. U Tužilačkom savjetu bira se i šest članova iz reda državnih tužilaca, tako da oni u tom tijelu predstavljaju većinu. Nezavisnost se ostvaruje i kroz raspodjelu predmeta, na način koji je propisan i Pravilnikom o unutrašnjem poslovanju državnog tužioca. Nadalje, zakon reguliše osnov za disciplinsku odgovornost državnih tužilaca ili zamjenika, kao i postupak za utvrđivanje odgovornosti i izricanje disciplinske mjere.

Zakon o državnom tužilaštvu reguliše postupak imenovanja i razješavanja državnih tužilaca i zamjenika, uz definisanje opštih (državljanstvo, zdravstena i poslovna sposobnost, obrazovanje) i posebnih uslova (radno iskustvo), kao i objektivnih kriterijuma za izbor koji obuhvataju: stručno znanje, radno iskustvo i radne rezultate; objavljene stručne radove i druge aktivnosti u struci; stručno usavršavanje; sposobnost da nepristrasno, savjesno, marljivo, odlučno i odgovorno obavlja funkciju za koju se prijavljuje; komunikativnost; odnos sa kolegama, ponašanje van posla, profesionalnost i ugled.

### iv) Zakon o sudovima

Zakon o sudovima (Sl. list RCG, br. 05/02, 49/04 i Sl. list CG, br. 22/08) uređuje: osnivanje, organizaciju i nadležnost sudova; uslove za izbor sudija i sudija porotnika; organizaciju rada sudova; pravosudnu upravu; finansiranje rada sudova i druga pitanja od značaja za funkcionisanje sudova.

Marta 2008. godine, usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima (Sl. list CG, br. 22/08), koji je iz osnovne nadležnosti izmjestio nadležnost za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina na nadležnost dva Viša suda, u Podgorici i Bijelom Polju. U okviru pomenutih sudova formirana su dva specijalizovana odjeljenja (član 99) za rad na ovim predmetima. Shodno članu 18, stav 1, tačka 3 Zakona o sudovima, počev od 01. septembra 2008. godine, specijalizovana odjeljenja Viših sudova nadležna su da sude krivična djela sa elementima korupcije, osim lakših oblika krivičnih djela zloupotreba službenog položaja, prevara u službi i zloupotreba ovlaštenja u privredi, koja su ostala u nadležnosti osnovnog suda.

## v) Zakon o Sudskom savjetu

Zakon o Sudskom savjetu usvojen je februara 2008. godine (Sl. list CG, br. 13/08). U skladu sa Ustavom, uspostavljen je Sudski savjet kao samostalan i nezavistan organ, čija je jedna od osnovnih nadležnosti izbor, razrješenje i utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudija i predsjednika sudova, a ovim zakonom razrađen je način izbora i prestanka mandata članova Sudskog savjeta, organizacija i način rada Sudskog savjeta, postupak izbora sudija i sudija porotnika, način utvrđivanja prestanka sudijske funkcije, disciplinska odgovornost i razrješenje sudija i sudija porotnika. Sudski savjet kao samostalan organ obezbjeđuje samostalnost i nezavisnost sudija, štiti sud i sudije od političkog uticaja, vrši kontrolu rada sudova i sudija, odlučuje o disciplinskoj odgovornosti sudija i vrši niz drugih poslova utvrđenih Ustavom i zakonom.

## vi) Zakon o sprječavanju sukoba interesa

U tekst novog Zakona o sprječavanju sukoba interesa inkorporirani su neophodni međunarodni standardi i preporuke Konvencije UN-a protiv korupcije, Evropske unije i Savjeta Evrope u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, korupcije i pranja novca, a posebno preporuke GRECO-a (Grupa zemalja Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije).

U cilju stvaranja i održavanja povjerenja građana u savjesno i odgovorno vršenje javnih funkcija, ovim zakonom uređuju se ograničenja u vršenju javnih funkcija, primanje i prijavljivanje poklona (član 14 do 18), podnošenje izvještaja o prihodima i imovini (član 19 do 21), utvrđuju se jasna ograničenja za slučajeve prelaska javnih funkcionera iz javnog u privatni sektor („*pantouflage*“, član 13) i ustanovljena je Komisija za sprječavanje sukoba interesa za sprovođenje ovog zakona.

Za utvrđivanje sukoba interesa i preduzimanje mjera za sprječavanje sukoba interesa nadležna je Komisija za sprječavanje sukoba interesa, kao nezavisno tijelo. Mišljenja o postojanju sukoba interesa i odluke o povredi ovog zakona koje Komisija daje, odnosno donosi u skladu sa ovim zakonom, obavezujuća su za javnog funkcionera. Zakonom su proširene nadležnosti i ovlaštenja Komisije, naročito u pogledu donošenja odluka o povredi ovog Zakona i zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i pooštrene sankcije za njegovo kršenje.

U Zakon o sprječavanju sukoba interesa inkorporiran je član 2 Konvencije UN-a o korupciji, koji govori da se na sve javne funkcionere moraju odnositi i primjenjivati isti standardi.

Isto tako, utvrđena su jasna ograničenja za slučajeve prelaska javnih funkcionera iz javnog u privatni sektor („*pantouflage*“), kako bi se izbjegao sukob interesa, rješenje koje proizilazi iz preporuka GRECO-a i Konvencije UN-a.

Međutim, u Zakonu se nije do kraja slijedila preporuka Grupe zemalja Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO), a koja se odnosi na ograničenje članstva u upravnim odborima preduzeća.

Detaljno obrazloženje ovog zakona dato je u odgovoru na pitanje broj 50 u okviru ovog poglavlja.

## vii) Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela

Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela (Sl. list RCG, br. 2/07 i 13/07), uređeni su uslovi odgovornosti pravnih lica za krivična djela, krivične sankcije koje se primjenjuju prema pravnim licima, kao i krivični postupak u kome se te sankcije izriču. Prema ovom Zakonu, pravno lice može odgovarati za krivična djela iz posebnog dijela Krivičnog zakonika i za druga krivična djela propisana posebnim zakonom, ako su ispunjeni uslovi za odgovornost pravnog lica propisani ovim Zakonom.

Osnov za donošenje ovog zakona je član 31 Krivičnog zakonika, a njegovim donošenjem primjenjuju se i odredbe Konvencije UN-a protiv korupcije i Krivično-pravne konvencije o korupciji Savjeta Evrope. Zakon predviđa mjeru oduzimanja imovinske koristi pravnom licu, pribavljene krivičnim djelom. U članu 4 dat je pojam pravnog lica na koje se odnose odredbe ovog zakona. U članu 36 dati su uslovi i način oduzimanja imovinske koristi, dok se mjere obezbjeđenja radi izvršenja oduzimanja imovinske koristi navode u članu 62 ovog Zakona. Inače, osim ako nije drugačije određeno ovim zakonom, u krivičnom postupku protiv pravnog lica shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku, pa bi se shodno tome na mjere obezbjeđenja primjenjivale odredbe Zakona o izvršnom postupku.

viii) Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma

Ovim zakonom uređuju se mjere i radnje koje se preduzimaju radi otkrivanja i sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Prvi Zakon o sprječavanju pranja novca usvojen je septembra 2003. godine (Sl. list RCG, br. 55/03), a usaglašen je sa Direktivom 91/308/EEC o sprječavanju upotrebe finansijskog sistema u svrhe pranja novca i Direktivom 2001/97/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta.

Za sprovođenje ovog zakona nadležna je Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kao finansijska obavještajna jedinica administrativnog tipa. Osnovana je Uredbom Vlade Crne Gore iz septembra 2003. godine.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona iz marta 2005. godine (Sl. list RCG, br. 17/05) unijete su i odredbe o sprječavanju finansiranja terorizma, pa je i naziv Zakona izmijenjen. Zakon je usaglašen sa Preporukama FATF-a 40+8+1.

U novembru 2007. godine donijet je novi Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. list CG, br. 14/07), koji je usaglašen sa novim međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Naime, ova problematika je veoma dinamična, te se novi međunarodni standardi i mjere kontinuirano unose u nacionalno zakonodavstvo.

Novi Zakon u potpunosti je usaglašen sa Direktivom 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. oktobra 2005. godine o prevenciji upotrebe finansijskog sistema u svrhe pranja novca i finansiranja terorizma, kao i sa Konvencijom UN-a protiv korupcije.

ix) Zakon o zaštiti svjedoka

Ovim zakonom uređuju se uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći svjedoku van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, za koje je ovim zakonom predviđena mogućnost zaštite, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne.

Odluku o primjeni, prekidu, prestanku ili produženju primjene Programa zaštite donosi Komisija za primjenu Programa zaštite svjedoka. Komisiju čine: sudija Vrhovnog suda Republike Crne Gore, zamjenik Vrhovnog državnog tužioca i rukovodilac Jedinice za zaštitu. Administrativne poslove za potrebe Komisije obavlja Jedinica za zaštitu. Jedinica za zaštitu je specijalizovana organizaciona jedinica Uprave policije, koja sprovodi hitne mjere, primjenjuje Program zaštite i odgovorna je za njegovu primjenu i obavlja druge poslove u skladu sa ovim zakonom.

Zakon navodi (član 5) da se Program zaštite primjenjuje samo ako bez iskaza svjedoka ne može biti dokazano krivično djelo, ili bi njegovo dokazivanje na drugi način bilo znatno otežano, kao i kada se dokazuje neko od sljedećih krivičnih djela:

- a. protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore;
- b. protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom;
- c. koja se vrše na organizovan način;
- d. za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od 10 godina ili teža kazna.

x) Zakon o državnoj upravi

Zakon o državnoj upravi usvojen je juna 2003. godine (Sl. list RCG, br. 38/03), a Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj upravi 02. aprila 2008. godine (Sl. list CG, br. 22/08). Navedenim Zakonom se uređuje organizacija državne uprave, poslovi koje organi obavljaju, odnosi između organa i prema građanima, kao i upravljanje i odgovornost organa državne uprave.

Koncept ovog Zakona je promjena uloge državne uprave, iz prevashodno kontrolne i regulatorne, u servisno orjentisanu upravu koja mora počivati na demokratskim temeljima. Navedenim Zakonom uređuje se organizacija državne uprave, poslovi koje organi obavljaju, odnosi između organa i prema građanima, kao i upravljanje i odgovornost organa državne uprave.

Što se tiče prevencije korupcije, ona je tretirana kroz odredbe Zakona, koje govore o principima zakonitosti, javnosti, blagovremenosti u postupanju državnih organa, odredbe o kontroli rada, kao i načinima sankcionisanja za takvo nepostupanje.

## xi) Zakon o državnim službenicima i namještenicima

Ovim zakonom se uređuju pitanja položaja državnih službenika i namještenika, koja se odnose na: zasnivanje radnog odnosa, zvanja, prava i obaveze, odgovornost, raspoređivanje, ocjenjivanje, napredovanje i utvrđivanje sposobnosti, stručno usavršavanje, prestanak radnog odnosa, zaštitu prava, upravljanje kadrovima, kao i nadzor nad njegovim sprovođenjem.

Ovim zakonom su uređene nadležnosti Uprave za kadrove, posebnog organa osnovanog Uredbom Vlade Crne Gore 2004. godine, čije su glavne nadležnosti usmjerene na upravljanje i razvoj kadrovskih resursa crnogorskih državnih organa, kao i održavanje kadrovskog informacionog sistema za upravljanje i razvoj kadrovima u tim organima. Pored pomenutih i drugih definisanih nadležnosti, ovaj organ prati sprovođenje ovog zakona i drugih propisa o državnim službenicima i namještenicima, dok nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i drugih propisa vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, preko upravnih inspektora.

Što se tiče odredbi zakona koje se odnose na sprječavanje korupcije, u prvim članovima sadržane su odredbe koje u prvi plan ističu obaveznost zakonitog, etičkog i nezavisnog postupanja državnih službenika pri vršenju poslova (članovi 5, 6, 7). U članu 50, Zakon predviđa opštu zabranu za državnog službenika da dovede u sukob privatni sa javnim interesom, što bi moglo dovesti u sumnju njegovu nepristrasnost.

U zakonu je inkorporiran institut „whistleblowing“, tj. zaštita lica koja prijavljuju korupciju. Član 54 predviđa zaštitu državnog službenika i namještenika koji prijavi korupciju. Propisano je da zbog toga njegov radni odnos i status u organu ne mogu biti dovedeni u pitanje, pri čemu se garantuje zaštita identiteta koji ne može biti otkriven neovlašćenim licima. U slučaju da je život, zdravlje, fizički integritet, sloboda ili imovina službenika ugrožen, on može biti zaštićen shodno Zakonu o zaštiti svjedoka. Članom 59 predviđen je kao teži disciplinski prekršaj zlostavljanje, ograničavanje ili uskraćivanje prava državnog službenika i namještenika utvrđenih ovim zakonom, a koji podnese prijavu za krivično djelo s obilježjima korupcije, ili da službenu izjavu o tome. Za ovaj prekršaj može se izreći novčana kazna ili prestanak radnog odnosa. Članom 64 predviđeno je pokretanje disciplinskog postupka zbog teže povrede dužnosti iz radnog odnosa protiv rukovodećeg lica koje postupi suprotno članu 54.

## xii) Zakon o slobodnom pristupu informacijama

Zakon o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list RCG, br. 68/05) na snazi je od novembra 2005. godine, a njime se garantuje pristup informacija u posjedu organa vlasti, i to u skladu sa načelima: slobode informisanja, jednakih uslova za ostvarivanje prava, otvorenosti i javnosti rada organa vlasti i hitnosti postupka (čl. 2). Svi državni organi postupaju u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama i na taj način doprinose jačanju principa transparentnosti svog rada.

## xiii) Zakon o javnim nabavkama

Sistem javnih nabavki u Crnoj Gori uspostavljen je Zakonom o javnim nabavkama koji je stupio na snagu 29. jula 2006. godine, podzakonskim propisima donijetim na osnovu Zakona, kao i standardnim formularima i obrascima koji se odnose na postupak njegove primjene. Saglasno ovom Zakonu, uspostavljen je institucionalni okvir, obezbijedena je dosljedna primjena Zakona i ostvareni su preduslovi za potpuno uvođenje zakonodavstva Evropske unije i poštovanje obaveza predviđenih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, u oblasti javnih nabavki. Ovaj zakon sadrži antikorupcijske odredbe koje su veoma važne za zakonito sprovođenje postupka javnih nabavki. U članu 13 stoji da su naručioci, ponuđači i ostali učesnici u postupku javnih nabavki dužni preduzeti efikasne i djelotvorne mjere kojima se sprječava korupcija, zloupotreba službenog položaja, zaključivanje sporazuma radi prevare trećih lica, davanje lažnih podataka prilikom podnošenja ponuda, sukob interesa, nedostatak nepristrasnosti i transparentnosti u sprovođenju postupaka javnih nabavki. Osim toga naručilac je dužan da odbije ponudu, poništi postupak, ili odustane od sklapanja ugovora u slučaju sumnje da postoje koruptivne radnje. Dalje, svi učesnici u postupku javne nabavke dužni preduzeti sve što je potrebno da bi se otklonilo postojanje konflikta interesa.

Sprovedenjem Zakona o javnim nabavkama u izvještajnom periodu ispoštovana su pravila i zahtjevi Evropske unije u pogledu obezbjeđenja potpunih sloboda protoka roba, ljudi i kapitala. Zakonom je privrednim subjektima Evropske zajednice, koji su osnovani u Crnoj Gori ili izvan Crne Gore, omogućen pristup dodjeli ugovora o javnim nabavkama u Crnoj Gori, pod istim uslovima koji se primjenjuju na crnogorske privredne subjekte. Načelo slobode otvorenog tržišta u potpunosti je ispoštovano, što je u skladu sa članom 76 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Zakon o javnim nabavkama, u osnovi, usaglašen je sa Direktivom 32004R0018 za klasični sektor javnih nabavki i Direktivama 31989L0665 i 31992R0013 u oblasti zaštite prava. Obaveza iz stava 2, člana 41 Privremenog sporazuma, koja se odnosi na usaglašavanje zakonodavstva javnih nabavki sa sistemom Evropske unije, u oblasti sektora komunalnih usluga, u potpunosti će se ispoštovati harmonizacijom sa svim propisima i standardima Unije, inkorporiranjem u nacionalno zakonodavstvo, kroz Zakon o izmjenama i dopunama postojećeg Zakona ili donošenjem novog Zakona o javnim nabavkama za sektor komunalnih usluga, čime će se obezbijediti usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva o javnim nabavkama sa Direktivom 32004R0017. Postupak dodjele ugovora za sektor komunalnih usluga sada se sprovodi pod istim uslovima kao i za klasični sektor, odnosno Zakon ne pravi razlike u pogledu posebnosti (pojednostavljenja) postupka za komunalne usluge, što je strožije u odnosu na standarde Evropske unije, ali nije suprotno naznačenoj direktivi.

Takođe, kroz ovo usaglašavanje obezbijediće se i usklađivanje sa novom direktivom u oblasti zaštite prava 32007L0066 i potpuno harmonizovanje sa Direktivom 32004R0018 kojom su predviđeni novi postupci u dijelu koji se odnosi na konkurentski dijalog i dinamički sistem kupovine, granične vrijednosti javnih nabavki i rokove za trajanje javnog poziva.

Stručni komentar na Zakon o javnim nabavkama dao je ekspert UNCITRAL-a posebno se osvrćući na član 9 Konvencije UN-a protiv korupcije koji direktno govori o javnim nabavkama, i na članove 6-14 Konvencije koji sadrže mjere prevencije od značaja za javne nabavke. Ovaj komentar tretira Zakon o javnim nabavkama sa stanovišta svih ciljeva za nabavku (nadmetanje, transparentnost), posebno naglašavajući princip „integriteta na prvom mjestu“. Opšti zaključak je da Zakon o javnim nabavkama ispunjava zahtjeve člana 9 Konvencije UN-a protiv korupcije i predstavlja čvrst element uskladenosti sa drugim mjerama prevencije, kao i da predstavlja razumnu ravnotežu između ciljeva integriteta i drugih ciljeva nabavke, uključujući principe ekonomičnosti i efikasnosti.

Ipak je naglašeno da neka pitanja iz člana 9 stava 2 UN Konvencije protiv korupcije nijesu u potpunosti definisana u samom Zakonu o javnim nabavkama, kao ni u drugim relevantnim propisima. Ova pitanja se posebno odnose na 1) prikladne mjere kako bi se obezbijedila transparentnost i odgovornost u: državnom budžetu; приходima i rashodima; knjigovodstvenim i revizorskim standardima; upravljanju rizikom i internoj kontroli; i korektivnim mjerama, i 2) odredbe koje se odnose na postupak provjere i uslova u pogledu obuke zaposlenih zaduženih za nabavku. Medjutim, treba naglasiti da se zahtjevi UN Konvencije protiv korupcije odnose na „sistem“ i, kao takvi, ne moraju obavezno biti predmet samog Zakona o javnim nabavkama, ali bi trebalo da nadju svoje mjesto u drugim propisima.

Odredjene odredbe Zakona o javnim nabavkama trebalo bi dopuniti u dijelu koji se odnosi na: centralizovano objavljivanje svih informacija vezanih za nabavku (zakoni, propisi, pravila, sudske/administrativne odluke) i sve informacije koje su vezane za postupak javnih nabavki. Takodje, naglašena je i važnost pitanja povjerljivosti informacija i mogućnosti povezivanja sa odgovarajućim sistemom nadzora.

Zakonom o javnim nabavkama osnovana je Komisija za kontrolu postupka javnih dok je Direkcija za javne nabavke osnovana Uredbom o izmjenama i dopunama uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave ("Sl. list RCG", broj 72/06).

#### xiv) Zakon o finansiranju političkih partija

Ovim zakonom uređuju se način sticanja i obezbjeđivanja finansijskih sredstava za rad i izbornu kampanju političkih partija i način kontrole finansiranja i finansijskog poslovanja političkih partija, u cilju ostvarivanja zakonitosti i javnosti njihovog poslovanja. Političke partije sredstva za redovan rad i izbornu kampanju mogu sticati iz javnih i privatnih izvora, u skladu s ovim zakonom. Zakon je rezultat zahtjeva člana 7 .Konvencije UN protiv korupcije.

Zakon sadrži odredbe koje se odnose na obezbjeđivanje transparentnog i zakonitog rada političkih partija i njihovog finansiranja. Tu posebno treba apostrofirati norme koje regulišu dozvoljene i nedozvoljene izvore finansiranja političkih partija (član 19) kao i zabranu vršenja pritiska, odnosno zabranu obećanja ili stavljanja u izgled bilo kakve privilegije ili lične koristi darodavcu političke partije ili drugom podnosiocu proglašene izborne liste (član 20). Ne manje važna je propisana obaveza podnošenja kompletnih izvještaja o porijeklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava za izbornu kampanju (član 23).

Ovim zakonom predviđene su visoke novčane kazne za pravno lice koje finansira političku partiju mimo limita predviđenih zakonom, za političku partiju i Državnu izbornu komisiju, kada postupaju protivno zakonskim odredbama. Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši Ministarstvo finansija.

- xv) Zakon o finansiranju kampanje za izbor predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine

Zakon o finansiranju kampanje za izbor predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine, usvojen je januara 2009. godine ("Sl. list CG", broj 08/09 od 04. 02. 2009.). Ovim zakonom se uređuje način sticanja i obezbjeđivanja finansijskih sredstava za izbornu kampanju i način kontrole finansiranja kandidata za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine, u cilju ostvarivanja zakonitosti i javnosti njihovog finansiranja.

Na finansiranje kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine primjenjuju se odredbe Zakona o finansiranju političkih partija, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Nadzor nad sprovođenjem zakona vrši Ministarstvo finansija.

Kandidati su dužni da nadležnoj izbornoj komisiji dostave izvještaje o o visini i izvorima sredstava prikupljenih za troškove izborne kampanje, prije i nakon održanih izbora.

- xvi) Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji

Regulisanjem eksterne i nezavisne revizije utroška javnih finansija bitno se utiče na sužavanje prostora za pojavu korupcije. Zakonom o državnoj revizorskoj instituciji, koji je koncipiran na temelju najboljih međunarodnih standarda i prakse, uspostavljena je Državna revizorska institucija (DRI) i propisan način njenog djelovanja u kontroli usklađenosti sa propisima prikupljanja javnih prihoda, finansiranja rashoda, raspolaganja i upravljanja imovinom i izvršavanja drugih obaveza subjekata revizije. Institucija je dužna da bez odlaganja podnese krivičnu prijavu ako u postupku revizije utvrdi da postoji sumnja da je učinjeno krivično djelo (član 23).

Na XIX Kongresu Svjetske organizacije državnih revizorskih institucija (INTOSAI), održanom novembra 2007. godine, DRI je stekla status punopravnog člana. DRI, na osnovu preporuka Lima deklaracije, primjenjuje INTOSAI standarde, Evropske smjernice za njihovu primjenu kao i druge akte koji su vezani za eksternu državnu reviziju. Revizija se sprovodi u skladu sa standardima INTOSAI, koje donosi Međunarodna organizacija vrhovnih revizorskih institucija, a sve revizorske institucije članice ove organizacije imaju obavezu njihove dosljedne primjene.

Što se tiče usklađivanja sa Građansko-pravnom konvencijom SE o korupciji, Zakonom je članom 12 predviđena obaveza Institucije da iskazuje rezultat revizije u izvještaju o reviziji, kao i da izvještaj o reviziji sadrži utvrđeno činjenično stanje, ocjenu, zaključke i sugestije za otklanjanje eventualno utvrđenih nedostataka. Nadalje članovima 19, 20 i 21 predviđa se obaveza Institucije da izvještava Skupštinu i Vladu Crne Gore, redovnim godišnjim izvještajima, posebnim izvještajima i savjetovanjem na osnovu saznanja dobijenih putem revizije o sljedećem:

- ocjeni da li iznosi dati u završnom računu budžeta odgovaraju iznosima navedenim u evidenciji i da li su kontrolisani prihodi, rashodi i imovina pravilno dokumentovani u skladu sa propisima i opštim standardima;
- ocjeni u kojim bitnim slučajevima nijesu ispoštovani propisi i pravila o budžetu i ekonomskim poslovima države;
- bitnim primjedbama na uočene nedostatke kod subjekta revizije;
- mjerama koje se preporučuju.



Posebnim izvještajima DRI obavještava Skupštinu i Vladu o naročito značajnim i važnim pitanjima. DRI može, na osnovu saznanja pribavljenih revizijom, savjetovati Skupštinu i Vladu o pojedinačnim finansijski značajnim mjerama i važnim projektima. DRI može, u slučaju da je došla do saznanja da postojeći zakoni proizvode ili mogu proizvesti negativne posljedice ili ne dovode do planiranih rezultata, dati preporuku za njihove izmjene.

xvii) Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima usvojen je decembra 2007. godine ("Sl. list CG", broj 04/08). Međunarodna pravna pomoć obuhvata izručenje okrivljenih i osuđenih lica, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, izvršenje stranih krivičnih presuda, dostavljanje akata, pisanih materijala i drugih predmeta u vezi sa krivičnim postupkom u stranoj državi, kao i izvršenje pojedinih procesnih radnji kao što su: saslušanje okrivljenog, svjedoka i vještaka, uviđaj, pretresanje prostorija i lica i privremeno oduzimanje predmeta.

Međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa međunarodnim ugovorom, a ako on ne postoji ili određena pitanja nijesu regulisana međunarodnim ugovorom, međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa ovim zakonom, pod uslovom uzajamnosti.

xviii) Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini

Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini usvojen je jula 2008. godine ("Sl. list CG", broj 49/08 od 15. 08. 2008.). Ovim zakonom uređuje se način staranja, odnosno upravljanja privremeno ili trajno oduzetom imovinom u krivičnom ili prekršajnom postupku. Sud, odnosno organ nadležan za vođenje prekršajnog postupka, dužan je da, bez odlaganja, dostavi nadležnom organu za staranje tj upravljanje oduzetom imovinom, pravosnažnu odluku o trajnom oduzimanju imovine, odnosno odluku o privremenom oduzimanju.

Poslove staranja tj. upravljanja imovinom vrši Ministarstvo finansija koji vodi evidenciju o oduzetoj imovini. Sredstva dobijena prodajom trajno oduzete imovine, nakon namirenja troškova procjene vrijednosti, skladištenja, čuvanja i prodaje oduzete imovine, uplaćuju se u budžet Crne Gore. Ova sredstva koristiće se za finansiranje projekata iz oblasti jačanja kapaciteta sudskih, tužilačkih i organa nadležnih za unutrašnje poslove.

#### **47. Kako je osigurana veza između domaćih zakona i međunarodnih konvencija?**

Zahtjev za usklađenošću domaćeg zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima proizilazi iz niza međunarodnih konvencija i ugovora, kojih je Crna Gora potpisnica, dok je suprematija međunarodnog zakonodavstva garantovana najvišim pravnim aktom države:

„Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva“ (član 9. Ustava Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, broj 1/07)).

Shodno tome, u postupku donošenja zakona, koji je utvrđen poslovnica Vlade ("Sl. list RCG", br. 45/01, 09/03, 71/04, 71/06, "Sl. list CG", broj 18/08) i Skupštine Crne Gore („Sl. list RCG“, br. 51/06 i 66/06), harmonizacija pravnih akata sa evropskim pravom, te međunarodnim ugovorima i aktima Savjeta Evrope predstavlja preduslov za razmatranje, odnosno usvajanje određenog zakonskog akta.

Veza između domaćih zakona i međunarodnih konvencija osigurava se tokom postupka za izradu i donošenje novih ili izmjenu i dopunu postojećih zakona. Vlada, kao predlagač zakona, ovaj zahtjev ispunjava kroz rad njenih radnih tijela, a obaveza obrađivača je da pribavi mišljenje od nadležnog organa o usaglašenosti predloga akta sa odgovarajućim propisima Evropske unije (EU), te dostavi propise EU i potvrđene međunarodne konvencije sa kojima je taj akt usaglašen (član 49. Poslovnika Vlade Crne Gore). Nadalje, usklađenost sa relevantnim međunarodnim zakonodavstvom osigurava se i kroz javne rasprave koje Vlada sprovodi. Takođe, sva nova zakonska rješenja koja se odnose na oblast vladavine prava, demokratije i ljudskih prava

dostavljaju se relevantnim nadležnim organizacijama, najčešće Savjetu Evrope, Organizaciji za evropsku bezbjednost i saradnju i dr, radi dobijanja ekspertskog mišljenja.

Shodno članu 130. Poslovnika Skupštine, obrazloženje predloga zakona, između ostalog, mora da sadrži prikaz usaglašenosti sa evropskim zakonodavstvom i potvrđenim međunarodnim konvencijama.

Odbor za međunarodne odnose i evropske integracije je stalni skupštinski odbor, koji prati i, po potrebi, inicira usklađivanje pravnog sistema države sa evropskim pravom; prati izvršavanje prava i obaveza države koje proizilaze iz međunarodnih ugovora i akata Savjeta Evrope; razmatra programe pomoći i saradnje EU; razmatra i druge akte i pitanja iz nadležnosti Skupštine u ovoj oblasti; razmatra međunarodne ugovore koje potvrđuje Skupština, odnosno na koje daje saglasnost za njihovo potvrđivanje, i drugo (član 42. Poslovnika Skupštine Crne Gore). Pored ovog, Skupština ima još deset stalnih odbora, među kojima i Odbor za ljudska prava i slobode, koji učestvuje u pripremi i izradi dokumenata, te usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu u datim oblastima.

Shodno članu 73. Poslovnika Skupštine Crne Gore, tokom razmatranja predloga akta, pripreme predloga akta ili proučavanja određenih pitanja, a u cilju pribavljanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, odbor može, po potrebi ili za određeni period, angažovati naučne i stručne radnike za pojedine oblasti, predstavnike državnih organa i nevladinih organizacija, koji nemaju pravo odlučivanja (konsultativno saslušanje).

U okviru tzv. drugog čitanja, razmatranje predloga zakona na sjednici Skupštine započinje načelnim pretresom koji obuhvata raspravu o: ustavnom osnovu, razlozima za donošenje zakona, njegovoj usklađenosti sa evropskim zakonodavstvom i potvrđenim međunarodnim ugovorima, i dr.

U skladu sa Rezolucijom o ispunjavanju obaveza Crne Gore u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) (»Sl. list CG«, broj 2/08), Skupština Crne Gore osnovala je Nacionalni savjet za evropske integracije (»Sl. list CG«, broj 22/08), kao strateško savjetodavno tijelo visokog stepena participativnosti predstavnika crnogorskog društva, a s ciljem bolje koordinacije i praćenja primjene SSP-a i praćenja budućih pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji. Nacionalni savjet, između ostalog, po potrebi daje mišljenje o usaglašavanju zakonodavstva Crne Gore s propisima Evropske unije.

Akcionni plan za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala kao jednu od mjera sadrži analizu usklađenosti zakonodavstva sa međunarodnim standardima iz oblasti borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, uključujući i dalje aktivnosti na harmonizaciji. Kada je u pitanju usklađenost domaćih zakona sa međunarodnim antikorupcijskim konvencijama, Crna Gora je naročito posvećena usvajanju standarda datih u Krivično-pravnoj konvenciji Savjeta Evrope o korupciji, i protokolu uz ovu konvenciju, Građansko-pravnoj konvenciji Savjeta Evrope o korupciji, Konvenciji o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom, Konvenciji Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma, te u Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

Veza između domaćeg zakonodavstva i standarda Savjeta Evrope ostvaruje se, između ostalog, i kroz postupak međusobne evaluacije koji sprovode Grupa zemalja SE protiv korupcije (GRECO) i Komitet SE za evaluaciju mjera protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL).

U odnosu na Krivično-pravnu konvenciju Savjeta Evrope o korupciji, kao i Rezoluciju (97)24 o 20 Vodećih principa u borbi protiv korupcije u Crnoj Gori je do sada sproveden I i II krug evaluacije, koji je rezultirao sa 24 obavezujuće preporuke (2006. godina). Implementacija preporuka istovremeno podrazumijeva potpunije usaglašavanje sa standardima Savjeta Evrope. Ispunjavanje preporuka GRECO-a utvrđeno je kao obaveza u Akcionom planu za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. Nakon usvajanja Izvještaja o usaglašenosti za Crnu Goru decembra 2008. godine, sprovode se aktivnosti na implementaciji osam preporuka koje su ocijenjene kao djelimično realizovane.

Kada je riječ o MONEYVAL-u, evaluacija se sprovodi u odnosu na međunarodne i evropske standarde za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kao i 49 preporuka

međunarodne Radne grupe za finansijsku akciju (Financial Action Task Force - FATF). Izvještaji MONEYVAL-a sadrže detaljne preporuke za unaprjeđenje djelotvornosti sistema država članica za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, uključujući i međunarodnu saradnju u odnosu na ova pitanja.

Kada je u pitanju Konvencija UN-a protiv korupcije (UNCAC), Crna Gora je izvijestila Konferenciju strana ugovornica o stepenu primjene UNCAC-a (druga Konferencija strana ugovornica održana je 2008. godine). Usaglašavanje relevantnog crnogorskog zakonodavstva sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC) kontinuirano i najvećim dijelom se sprovodi kroz saradnju sa Programom za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), tj. regionalnom i kancelarijom u Crnoj Gori, te Kancelarijom Ujedinjenih nacija za borbu protiv narkotika i kriminala (UNODC).

U protekle dvije godine Uprava za antikorupcijsku inicijativu, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, obezbijedila je analize o usaglašenosti osam relevantnih crnogorskih zakona sa UNCAC-om, i to: Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, Zakona o slobodnom pristupu informacijama, Zakona o finansiranju političkih partija, Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Zakonika o krivičnom postupku, Krivičnog zakonika, Zakona o javnim nabavkama i Zakona o konfliktu interesa, kao i Zakona o državnim službenicima i namještenicima u dijelu koji se odnosi na zaštitu lica koja prijavljuju korupciju.

Generalno govoreći, za sve navedene zakone konstatovan je visok stepen usaglašenosti sa UNCAC-om, izuzimajući tekst prethodno važećeg Zakona o konfliktu interesa, budući da je u međuvremenu usvojen novi Zakon o sprječavanju sukoba interesa, u decembru 2008. godine. Ove analize, zajedno sa preporukama za poboljšanje i bliže usklađivanje pojedinih odredaba domaćih zakona sa UNCAC-om, proslijeđene su nadležnim organima koji ih imaju u vidu pri izradi novih zakona (npr. Ministarstvo pravde prilikom izrade Zakonika o krivičnom postupku i sl.).

Ocjena usklađenosti antikorupcijskih zakona sa evropskim zakonodavstvom i UNCAC-om, sa posebnim fokusom na mjere prevencije, te donošenje preporuka za njihovo unaprjeđenje u tom smislu, jedan je od ciljeva projekta „Borba protiv organizovanog kriminala i korupcije” MN-07/IB/JLS-02 (IPA 2007) u okviru kojeg su razmatrani Nacrt zakona o integritetu u javnom sektoru, Zakon o sprječavanju sukoba interesa, te Etički kodeks državnih službenika i namještenika, Zakon o državnim službenicima i namještenicima, Stručno uputstvo o procedurama za prijavljivanje krivičnih djela sa obilježjima korupcije i zaštiti lica koja ta djela prijavljuju Upravi policije, te Krivični zakonik Crne Gore.

**48. Je li korupcija definisana kao krivično djelo u skladu sa Građanskopravnom i krivičnopravnom konvencijom Savjeta Evrope o korupciji? Koja vrsta ponašanja može da se sankcioniše kao korupcija? Da li se sankcioniše davanje i/ili primanje mita? U javnom i/ili privatnom sektoru? Protivzakonito posredovanje? Koje vrste sankcija postoje (npr. mogućnost konfiskacije prihoda, mjere diskvalifikacije)?**

Krivična djela sa elementom korupcije sadržana u okviru Krivičnog zakonika i to pretežnim dijelom u okviru poglavlja krivičnih djela protiv službene dužnosti i poglavlju krivičnih djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja. Zakonom o sudovima kojim se određuje, pored ostalog, i nadležnost Specijalnog odjeljenja za sprječavanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, kao krivična djela sa elementima korupcije prepoznata su sljedeća krivična djela: zloupotreba službenog položaja; prevara u službi; zloupotreba ovlašćenja u privredi; pranje novca; povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti; zloupotreba monopolističkog položaja; prouzrokovanje stečaja; prouzrokovanje lažnog stečaja; protivzakonito posredovanje; lažni bilans; zloupotreba procjene; odavanje poslovne tajne; primanje mita; davanje mita i odavanje službene tajne. Dakle, korupcija u našem pravnom sistemu nije inkriminisana kao posebno krivično djelo već je sadržana u nizu krivičnih djela sa elementima korupcije koja su propisana Krivičnim zakonikom.

Krivičnim zakonikom, u okviru krivičnih djela protiv službene dužnosti, propisana su krivična djela- Primanje mita i Davanje mita dakle pasivno i aktivno podmićivanje u javnom sektoru.

Primanje mita kao krivično djelo podrazumjeva kažnjavanje službenog lica koje zahtijeva ili primi poklon ili drugu korist ili koje prihvati obećanje poklona ili druge koristi za sebe ili drugog da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smjelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti, kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina. Lakši oblik ovog krivičnog djela postoji ukoliko se izvrši službena radnja koja bi se morala izvršiti ili se ne izvrši službena radnja koja se ne bi smjela izvršiti. Ako službeno lice izvrši ovo djelo u vezi sa otkrivanjem krivičnog djela, pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka, izricanjem ili izvršenjem krivične sankcije, kazniće se zatvorom od tri do petnaest godina. Takođe je propisana kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine ako se poslije izvršenja, odnosno neizvršenja službene radnje, a u vezi s njom, zahtijeva ili primi poklon ili druga korist.

Krivičnim zakonikom propisano je i kažnjavanje za strano službeno lice koje učini ovo krivično djelo. Međutim, revizijom Krivičnog zakonika koja je u toku radi potpunog usaglašavanja sa pravom EU i čije se izmjene očekuju do kraja tekuće godine, pojam službenog lica je proširen i usaglašen sa Krivičnopravnom konvencijom o korupciji i u odnosu na strano službeno lice -lice koje je član zakonodavnog, izvršnog ili sudskog organa strane države, javni funkcioner ili službenik međunarodne organizacije i njenih organa, sudija i drugi funkcioner međunarodnog suda. Imajući u vidu ovako definisan pojam stranog službenog lica nije potrebno propisivati posebnu odgovornost za strano službeno lice s obzirom na to da je obuhvaćen pojmom službenog lica.

Davanje mita podrazumjeva kažnjavanje bilo kojeg lica koje službenom licu da, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smjelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti ili ko posreduje pri ovakvom podmićivanju službenog lica. Predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Naprijed navedeno u odnosu na krivično djelo primanja mita adekvatno se odnosi i na davanje mita.

Aktivno i pasivno podmićivanje odnosi se javni sektor, odnosno na službena lica u vršenju službenih ovlašćenja. Važeće rješenje u okviru navedenih krivičnih djela posebnim stavom propisuje i odgovornost odgovornog lica u privrednom društvu, ustanovi ili drugom subjektu koje učini krivično djelo davanje ili primanje mita. Revizijom Krivičnog zakonika predviđeno je propisivanje posebnih krivičnih djela u okviru poglavlja krivičnih djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja kao krivična djela. Protivpravno primanje poklona i Protivpravno davanje poklona, dakle posebna krivična djela podmićivanja i u privatnom sektoru sa nižom zapriječenom kaznom u odnosu na kazne propisane za koruptivna djela u javnom sektoru.

Protivzakonito posredovanje propisano je kao krivično djelo Krivičnog zakonika i sadrži i aktivni i pasivni oblik protivzakonitog posredovanja u jednom krivičnom djelu i s toga je po suštini i sadržaju usaglašen sa zahtjevima Krivičnopravne konvencije o korupciji. Na osnovu ekspertize i preporuke da se, radi sistematičnosti i veće jasnoće, definišu dva odvojena krivična djela pasivne i aktivne trgovine uticajem, odnosno protivzakonitog posredovanja, izmjenama Krivičnog zakonika propisaće se posebno Protivzakonito posredovanje i Navođenje na protivzakonito posredovanje, kao posebna krivična djela aktivnog i pasivnog protivzakonitog posredovanja. Važeće rješenje predviđa da se za protivzakonito posredovanje kažnjava svako ko primi nagradu ili drugu korist ili prihvati obećanje nagrade za sebe ili drugog da korišćenjem svog službenog ili društvenog položaja ili uticaja posreduje da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja. Takođe je predviđeno i kažnjavanje svakog lica koje koristeći svoj službeni ili društveni položaj ili uticaj posreduje da se izvrši službena radnja koja se ne bi smjela izvršiti ili da se ne izvrši službena radnja koja bi se morala izvršiti, kao i svako lice koje službenom ili drugom licu da, ponudi ili obeća nagradu ili kakvu drugu korist da korišćenjem svog službenog ili društvenog položaja ili uticaja posreduje da se izvrši ili ne izvrši neka službena radnja. Za sve oblike ovog krivičnog djela predviđene su zatvorske kazne u rasponu od tri mjeseca do do pet godina.

Za krivična djela davanja i primanja mita i protivzakonitog posredovanja propisane su kazne zatvora. Za primanje mita, primljeni poklon i imovinska korist se oduzima, kao i nagrada i imovinska korist kod protivzakonitog posredovanja.

Krivičnim zakonikom predviđeni su uslovi i način oduzimanja imovinske koristi. Od učinioca se oduzima novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koji su pribavljeni krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće učinilac će se obavezati da plati novčani iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi. Revizija krivičnog zakonodavstva definisaće materijalnopravne uslove za primjenu instituta prošireno oduzimanje imovine kroz određenje šta se smatra imovinom koja je stečena kriminalom i propisivanje liste krivičnih djela kod kojih dolazi u obzir primjena ovog instituta, vremenske veze između izvršenja krivičnog djela i sticanja imovine i zaštite savjesnih sticalaca.

Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom oduzeće se i od lica na koja je prenesena bez naknade ili od lica koje je znalo da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom ili je to moglo i bilo dužno da zna. Ako je krivičnim djelom pribavljena imovinska korist za drugog ta korist će se oduzeti.

Zakonikom o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu, a primjenjivaće se godinu dana od dana stupanja na snagu, uređen je postupak oduzimanja imovine koja je stečena krivičnim djelom a teret dokazivanja prebačen sa tužioca na okrivljenog. Sistem i postupak oduzimanja može se podijeliti na tri faze 1. istražna faza, u kojoj se prihod stečen krivičnim djelom utvrđuje i locira i prikupljaju dokazi o njegovom vlasniku (kao i podaci o imovini vlasnika) - finansijska istraga. Rezultat finansijske istrage može biti privremena mjera (privremeno oduzimanje) kako bi se osiguralo kasnije oduzimanje na osnovu sudske odluke 2. sudska faza, u kojoj se optuženi oglašava krivim ili oslobađa i 3. faza raspolaganja u kojoj država oduzima imovinu i njome raspolaže u skladu sa zakonom, pri čemu se vodi računa o međunarodnoj razmjeni odnosno vraćanju imovine. Oduzimanjem nezakonitog prihoda ostvaruje se princip da niko ne može imati koristi od krivičnog djela. Njegova svrha nije samo prevencija i kazna, nego i zaštita interesa oštećene strane. Kada je u pitanju upravljanje zamrznutom ili privremeno oduzetom imovinom, usvojen je Zakon o stranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini.

Krivična djela sa elementima korupcije, konfiskacija imovine i druga pitanja vezana za korupciju su i važećim rješenjima pretežnim dijelom usaglašena sa međunarodnim dokumentima a pomenutom revizijom Krivičnog zakonika, kao i Zakonikom o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu dosljedno će se u naš pravni sistem implementirati Krivičnopravna konvencija Savjeta Evrope o korupciji i drugi međunarodni dokumenti vezani za korupciju.

Zakon o zaštiti svjedoka iz 2004 godine obezbjeđuje zaštitu svjedoka van suda. Jedinica za zaštitu svjedoka je formirana sa ciljem sprovođenja programa zaštite, uključujući i pružanje fizičke zaštite svjedoku i članovima njegove porodice, promjenu identiteta, prikrivanje podataka o imovini itd., čime se omogućava efikasnija i koordinirana zaštita svjedoka

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela iz 2007 godine, uređuje uslove odgovornosti pravnih lica za krivična djela, krivične sankcije koje se primjenjuju prema pravnim licima, kao i krivični postupak u kojem se te sankcije izriču, čime se slijede savremeni trendovi u koncipiranju krivičnog zakonodavstva i primjenjuje UNCAC, Krivičnopravna konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma.

Primjena Građanskopravne konvencije o korupciji nije samoizvršna i u tom smislu je trebalo u domaćem zakonskom okviru stvoriti uslove za njenu primjenu što je i učinjeno sljedećim mjerama:

- naknada štete je inkorporirana u Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela i Zakon o izvršnom postupku
- odgovornost u Zakonu o obligacionim odnosima
- zaštita zaposlenih je u okviru Zakona o državnim službenicima i namještenicima i stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja ova djela prijavljuju policiji;
- račune i revizije kroz Zakon o računovodstvu i reviziji, Zakon o državnoj revizorskoj instituciji i Zakon o privrednim društvima;
- prikupljanje dokaza u Zakonu parničnom postupku, i
- privremene mjere u Zakonu o izvršnom postupku.

**49. Koja su pravila kojima se garantuje izbjegavanje konflikta interesa u radu zvaničnika na službi u Vladi, upravi ili pravosuđu? Da li zakonodavstvo predviđa javno objavljivanje imovnog stanja i/ili prijavu prihoda za spomenute zvaničnike?**

Zakon o sprječavanju sukoba interesa ("Službeni list CG", br. 1/2009 ) sadrži jasna pravila kojima se garantuje izbjegavanje konflikta interesa u radu javnih funkcionera.

Navedenim zakonom u čl.8 -1o, uređeno je pitanje izbjegavanje sukoba interesa kad je javni funkcioner: 1) vlasnik odnosno osnivač privrednog društva, uključujući i javno preduzeće koje u smislu ovog zakona obuhvata i akcionarska i druga privredna društva sa mješovitim kapitalom, privatnim i državnim, zatim ustanove i li drugog pravnog lica u kojem javni funkcioner po osnovu vlasništva ostvaruje upravljačka prava; 2) predsjednik ili član organa upravljanja, rukovodeće lice (izvršni direktor ili član menadžmenta) ili član nadzornog odbora u privrednim subjektima; 3) predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog odbora, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica sa učešćem kapitala čiji je vlasnik država odnosno lokalna samouprava. Javni funkcioner je u navedenim situacijama dužan da: prenese upravljačka prava i podnese ostavku na rukovodeće i druge funkcije u privrednim društvu ako je imenovan, izabran ili postavljen na javnu funkciju; podnese ostavku na javnu funkciju u slučaju prihvatanja obavljanja drugih društvi odnosno drugih funkcija. Javni funkcioner ne može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica. Izuzetno, javni funkcioner, osim član Vlade Crne Gore, sudija Ustavnog suda Crne Gore, sudija, državni tužilac i zamjenik državnog tužioca, može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica u jednom javnom preduzeću ili javnoj ustanovi u kojima je država, odnosno opština vlasnik. Javni funkcioner može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa naučnih, humanitarnih, sportskih i sličnih udruženja.

Javnom funkcioneru je zabranjeno, zaključivanje ugovora o pružanju usluga sa bilo kojim javnim preduzećem, kao i zaključivanje ugovora sa privatnim privrednim društvima koja su zaključila ugovor ili posluju sa Vladom ili jedinicom lokalne samouprave za vrijeme trajanja funkcije, osim ako vrijednost ugovora nije manja od 500 e godišnje (član 11).

Zakonom se utvrđuju pravila ponašanja za javnog funkcionera i organ vlasti kada se radi o učešću u raspravi ili odlučivanju u stvari u kojoj on ili povezano lice ima privatni interes. Javni funkcioner je dužan da prije svog učešća u raspravi da izjavu o postojanju privatnog interesa, a organ vlasti je dužan da tu izjavu unese u zapisnik i o tome zatraži mišljenje Komisije za rješavanje sukoba interesa, koje je obavezujuće za javnog funkcionera. Javni funkcioner ne može učestvovati u donošenju odluke dok Komisija ne da mišljenje o eventualnom sukobu interesa. (član 12)

Utvrđena su ograničenja po prestanku javne funkcije u uslovima u kojima postoji sumnja u konflikt interesa, odnosno sumnja u nepravednu prednost ranije javne funkcije ili službenog položaja tako što je posebno određeno trajanje obaveza i za razdoblje nakon prestanka javne funkcije tzv. pantoflaža (član 13)

Propisana su ograničenja i zabrana primanja poklona, kao jednog od pitanja kojima se obezbjeđuje javnost, integritet, sprječavanje i otklanjanje uzroka koruptivnog ponašanja. Javni funkcioner ne smije primiti novac, hartije od vrijednosti ili dragocjeni metal, bez obzira na njihovu vrijednost. Javni funkcioner ne smije primiti poklone, osim protokolarnih poklona i prigodnih poklona manje vrijednosti. Protokolarnim poklonom, smatra se, poklon predstavnika druge države ili međunarodne organizacije koji se daje prilikom posjete, gostovanja ili u drugim prilikama, kao i drugi poklon dat u sličnim prilikama. (član 14) Prigodnim poklonom manje vrijednosti smatra se poklon u vrijednosti do 50 eura. Ako javni funkcioner u toku jedne godine primi više poklona od istog poklonodavca, kao vrijednost poklona uzima se zbir svih poklona.

Zabrana, odnosno ograničenje primanja poklona odnosi se i na članove porodice javnog funkcionera.

Članom 16 Zakona o sprječavanju sukoba interesa utvrđen je način raspolaganja poklonima, što znači da se:

Primljeni pokloni i njihova vrijednost upisuju se u evidenciju poklona koju vodi organ vlasti u kojem javni funkcioner vrši funkciju. Ako se utvrdi da je prigodni poklon veće vrijednosti od vrijednosti od 50 eura, poklon se predaje na raspolaganje organu vlasti u kojem javni funkcioner vrši funkciju i postaje državna imovina, odnosno imovina opštine. Kada Komisija za sprječavanje sukoba interesa dobije informaciju da je javni funkcioner primao poklone suprotno ovom zakonu, dužna je da o tome obavijesti organ vlasti u kojem javni funkcioner vrši javnu funkciju i organ nadležan za izbor, odnosno imenovanje javnog funkcionera.

Zakona o sprječavanju sukoba interesa propisao je sljedeće sankcije: novčanu kaznu, zabranu vršenja poslova državnog službenika i namještenika u periodu od četiri godine od dana razrješenja, predlog za razrješenje javnog funkcionera i javno objavljivanje odluke Komisije.

Zakonom se precizno utvrđuje postupak pred Komisijom za utvrđivanje sukoba interesa, kada postupa i odlučuje o pravima i obavezama javnih funkcionera, sa njima povezanih lica i drugih pravnih i fizičkih lica, a koja se odnose na primjenu i sprovođenje zakona. (čl.23 do 37)

U odredbi člana 22 Zakona utvrđuje se postupak u slučaju sumnje javnog funkcionera da je u situaciji u kojoj postoji konflikt interesa ili drugi oblik kršenja zakona. Javni funkcioner u mandatu odnosno javni funkcioner, kome je prestala funkcija ima pravo i dužnost da Komisiji prijavi sumnju u postojanje sukoba interesa, odnosno traži davanje mišljenja o postojanju sukoba interesa koja je dužna da o tome da mišljenje u roku koji navede javni funkcioner. Na ovaj način obezbijeđena je jasna razlika između podnošenja zahtjeva javnog funkcionera za davanje mišljenja o postojanju sukoba interesa i donošenja odluke po inicijativi kojom se pokreće postupak za utvrđivanje povrede odredaba ovog zakona o čemu Komisija donosi odluku.

Zakon propisuje postupak u kome se odlučuje o tome da li postoji povreda odredaba ovog zakona. koji se može pokrenuti:

a) po sopstvenoj inicijativi Komisije; b) inicijativi organa vlasti u kojem javni funkcioner vrši javnu funkciju; c) organ nadležan za izbor odnosno imenovanje javnog funkcionera; d) državni organ ili organ opštine; e) drugo pravno ili fizičko lice. (član 24)

Precizno je propisan sadržaj inicijative za utvrđivanje sukoba interesa, postupak po inicijativi, izjašnjenje javnog funkcionera, utvrđivanje činjenica i okolnosti, povjerljivost postupka, sprovođenje usmene rasprave, davanje izjave podnosioca inicijative pred Komisijom i dostavljanje spisa Komisiji. (član 25)

Komisija donosi odluku kojom se utvrđuje da li je javni funkcioner aktom, radnjom ili nepostupanjem izvršio povredu odredaba ovog zakona, na sjednici, bez prisustva učesnika u postupku i javnosti, najkasnije u roku od 15 dana od dana okončanja postupka, sprovedenog u skladu sa ovim zakonom. Protiv ove odluke javni funkcioner može u roku od osam dana podnijeti zahtjev za preispitivanje odluke. (član 36)

Povredu odredaba Zakona o sprječavanju sukoba interesa, utvrđena konačnom, odnosno pravosnažnom odlukom Komisije, smatra se nesavjesnim vršenjem javne funkcije, o čemu Komisija obavještava organ vlasti u kojem javni funkcioner vrši javnu funkciju i organ nadležan za izbor, odnosno imenovanje ili postavljenje javnog funkcionera, radi eventualnog pokretanja postupka razrješenja.

Ukoliko javni funkcioner bude razriješen zbog nesavjesnog vršenja javne funkcije, organ nadležan za izbor, odnosno imenovanje ili postavljenje javnog funkcionera će o tome obavijestiti Komisiju.

Javni funkcioner koji je razriješen javne funkcije zbog povrede ovog zakona ne može vršiti poslove državnog službenika i namještenika, u periodu od četiri godine od dana razrješenja.

Organi nadležni za imenovanje ili postavljenje, dužni su da, prije odlučivanja o izboru, imenovanju ili postavljenju javnog funkcionera, kod Komisije provjere da li je predloženi kandidat, u posljednje četiri godine prije kandidovanja, bio razriješen dužnosti javnog funkcionera, zbog povrede Zakona o sprječavanju sukoba interesa.

Ukoliko Komisija, u bilo kojoj fazi postupka, posumnja da je javni funkcioner izvršio krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti podnijeće, bez odlaganja, prijavu nadležnom državnom tužiocu. Pored navedenih sankcija, propisana je i novčana kazna u iznosu od 825,00 do 1100 eura.

Postupak za utvrđivanje sukoba interesa sprovodi Komisija za sprječavanje sukoba interesa u skladu sa standardima struke (član 4). Definisana je i sastav i položaj članova Komisije uz vrlo precizno određivanje uslova za izbor i prestanak dužnosti u Komisiji.

Komisija ima predsjednika i šest članova. Predsjednika i članove Komisije bira Skupština Crne Gore, na predlog nadležnog radnog tijela Skupštine, na period od pet godina i ne mogu biti ponovo birani. Za predsjednika i člana Komisije mogu biti birana lica koja su stručnim radom i moralnim kvalitetima dokazala svoju nepristrasnost i savjesnost, a najmanje jedan član Komisije mora biti diplomirani pravnik sa položenim pravosudnim ispitom. (član 41) Predsjednik i članovi Komisije ne mogu biti članovi organa političke stranke. Predsjednik Komisije vrši funkciju profesionalno i ima pravo na zaradu u visini koja je određena za Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. Članovima Komisije za rad pripada naknada koju određuje nadležno radno tijelo Skupštine. (član 42) Dužnost predsjednika i člana Komisije prestaje istekom vremena na koje je izabran, ostavkom ili razrješenjem.

Predsjednik i član Komisije razrješava se dužnosti, ako:

- nesavjesno ili pristrasno vrši dužnosti koje ima kao član Komisije;
- postane član organa političke stranke;
- je pravosnažnom sudskom odlukom osuđen za krivično ili drugo kažnjivo djelo koje ga čini nedostojnim da bude član Komisije;
- Komisija utvrdi da nije postupio na način propisan ovim zakonom.

Razloge za razrješenje člana komisije ili predsjednika, utvrđuje Komisija na sjednici i o tome obavještava Skupštinu.

Predsjednik ili član Komisije ne mogu vršiti dužnost dok Skupština ne odluči o razrješenju. (član 43)

Javno objavljivanje imovnog stanja i prijava prihoda

Zakonom je uređen nadzor nad imovinskim stanjem javnih funkcionera, podnošenjem izvještaja o imovini kao preduslova za javnost i čestitost u vršenju javne funkcije i svakako neodvojivog dijela integriteta u vršenju te funkcije. Pravila o postupanju javnog funkcionera, nadležnost Komisije pri vršenju nadzora nad imovinskim stanjem funkcionera, vrsta i obim podataka o imovini koje funkcioner mora navesti u izvještaju taksativno su navedeni u Zakonu.

U smislu člana 19 Zakona o sprječavanju sukoba interesa javni funkcioner je dužan da, u roku od 15 dana od dana stupanja na funkciju, podnese Komisiji izvještaj o svojoj imovini i prihodima, kao i o imovini i prihodima supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu), prema stanju na dan izbora, postavljenja ili imenovanja.

Javni funkcioner je dužan da u Izvještaju navede tačne podatke.

U toku vršenja javne funkcije javni funkcioner podnosi Izvještaj:

- jednom godišnje, do kraja februara u tekućoj godini za prethodnu godinu,
- - u slučaju promjene podataka iz Izvještaja koji se odnose na uvećanje imovine preko 5000 eura, u roku od 15 dana od dana nastanka promjene.

Po prestanku javne funkcije javni funkcioner je dužan da podnese Komisiji Izvještaj, u roku od 15 dana od dana prestanka javne funkcije, kao i jednu godinu po prestanku funkcije, prema stanju na dan podnošenja Izvještaja.

Izvještaj o imovini, u smislu člana 20 o sprječavanju sukoba interesa sadrži:

- a) lične podatke javnog funkcionera, kao i članova porodice iz člana 19 stav 1 ovog zakona (ime i prezime, jedinstveni matični broj, prebivalište, odnosno boravište i adresa stanovanja, školska sprema i zvanje);
- b) podatke u vezi javne funkcije koju vrši;
- c) podatke o imovini i prihodima, a naročito o:
  - i. pravu svojine na nepokretnim stvarima i pravu zakupa na nepokretnim stvarima u trajanju dužem od jedne godine, u zemlji i inostranstvu;
  - ii. pravu svojine na pokretnim stvarima za koje je propisana obaveza registracije kod nadležnih organa (motorna vozila, plovni objekti, vazduhoplovi i sl.);
  - iii. depozitima u bankama i drugim finansijskim organizacijama, u zemlji i inostranstvu;
  - iv. akcijama i udjelima u pravnom licu;
  - v. gotovom novcu i hartijama od vrijednosti čiji iznos prelazi 5000 eura;
  - vi. pravima po osnovu autorskih, patentnih i sličnih prava, intelektualne i industrijske svojine;
  - vii. dugovima (glavnica, kamata i rok otplate) i potraživanjima;
  - viii. izvoru i visini prihoda od obavljanja naučne, nastavne, kulturne i sportske djelatnosti;



- ix. članstvu u organima upravljanja i nadzornim organima javnih preduzeća, javnih ustanova ili drugih pravnih lica sa učešćem kapitala čiji je vlasnik država, odnosno opština, kao i naučnih, humanitarnih, sportskih ili sličnih udruženja.

Bližu sadržinu Izvještaja i obrasca na kome se Izveštaj podnosi utvrđuje Komisija.

Podaci iz Izvještaja (član 21) evidentiraju se u registar prihoda i imovine koji vodi Komisija i dostupni su javnosti.

**50. Da li postoje precizni kodeksi ponašanja koji ukazuju na ono što jeste i što nije dozvoljeno, a koji su predmet stalnog procesa praćenja? Kako se ti kodeksi ponašanja sprovode?**

Precizna pravila ponašanja državnih službenika i namještenika, sadržana su u Zakonu o državnim službenicima i namještenicima, kao i u Etičkom kodeksu državnih službenika i namještenika.

Na državnog službenika, odnosno namještenika primjenjuju se opšti propisi o radu u pogledu prava, obaveza i odgovornosti, osim ako Zakonom o državnim službenicima i namještenicima ova pitanja nijesu drukčije uređena.

Državni službenik, odnosno namještenik vrši poslove politički neutralno i nepristrasno, u skladu sa javnim interesom. U vršenju poslova, državni službenik, odnosno namještenik pridržava se Etičkog kodeksa državnih službenika i namještenika. Etički kodeks utvrđuje ministarstvo nadležno za poslove uprave, po pribavljenom mišljenju državnih službenika, odnosno namještenika. Zakonom je propisano da u vršenju poslova državni službenik, odnosno namještenik ne smije privatni interes stavljati ispred javnog interesa i vršenje poslova koristiti za sticanje imovinske ili neimovinske koristi. Takođe, Zakonom je propisana i obaveza izbjegavanja konflikta interesa.

Državni službenik, odnosno namještenik vrši poslove na osnovu Ustava, zakona, drugih propisa i opštih akata. Odgovoran je za zakonitost, stručnost i efikasnost svog rada, za zakonitu, efikasnu i svrsishodnu upotrebu javnih sredstava kojima upravlja ili koja koristi u radu, kao i za štetu koju svojim nezakonitim ili nepravilnim radom nanese državnom organu ili trećem licu. Državni službenik, odnosno namještenik obavezan je da poslove vrši savjesno, u skladu sa zakonom, drugim propisima i pravilima struke, kao i da se pridržava propisa o službenoj dužnosti i da poštuje pravila službe.

Posebna odgovornosti je predviđena za pretpostavljenog službenika (državni službenik, odnosno namještenik koji rukovodi organizacionom jedinicom u državnom organu), koji osim odgovornosti za svoj rad, odgovara i za rad službenika, odnosno namještenika čijim radom koordinira, nezavisno od njihove lične odgovornosti. U vršenju poslova, moraju se poštovati uputstva i naredbe pretpostavljenog. Državni službenik, odnosno namještenik ima pravo da traži pisano uputstvo ili naredbu, ako smatra da sadržina usmenog uputstva ili naredbe nije jasna ili ako smatra da bi izvršenje usmene naredbe ili uputstva bilo suprotno propisu. Na osnovu pisanog uputstva ili naredbe državni službenik, odnosno namještenik dužan je da izvrši zadatak, osim kada bi izvršenje zadatka predstavljalo krivično djelo. U slučaju da državni službenik, odnosno namještenik, postupajući na osnovu pisane naredbe pretpostavljenog, prouzrokuje štetu ili napravi disciplinski prekršaj, oslobođen je materijalne i disciplinske odgovornosti.

Zakonom je predviđeno da je državni službenik, odnosno namještenik, obavezan da vrši poslove van opisa radnog mjesta i van radnog vremena, ako odgovaraju njegovoj stručnoj spremi. Takođe, propisana je i obaveza vršenja poslova u radnoj grupi u okviru organa, u drugom državnom organu ili međuresorskoj radnoj grupi.

Na osnovu Zakona o državnim službenicima i namještenicima, donijet je Etički kodeks državnih službenika i namještenika. Njega čini skup standarda i pravila ponašanja kojih se državni službenici i namještenici (službenici) pridržavaju u vršenju poslova državnog organa. Odredbe Etičkog kodeksa odnose se i na rukovodeća lica (lica koja su zasnovala radni odnos imenovanjem, odnosno postavljenjem u državnom organu).

Etički kodeks sadrži načela nepristrasnosti, političke neutralnosti, lojalnosti, profesionalnosti, posvećenosti strankama. Takođe, Kodeks određuje u kom slučaju postoji konflikt interesa, obavezu njegovog izbjegavanja i izjašnjavanja o istom. Etički kodeks je propisao i obavezu očuvanja javnog povjerenja, čuvanja službene tajne, kao i prijavljivanja neetičkih zahtjeva. Za povredu standarda i pravila Etičkog kodeksa, predviđena je disciplinska odgovornost.

Pravila ponašanja i etička načela sudija sadržana su u Kodeksu sudijske etike, koji je, u skladu sa Zakonom o Sudskom savjetu, donijela Konferencija sudija. Sudije ih se moraju pridržavati radi očuvanja, afirmacije i unaprječenja dostojanstva i ugleda sudija i sudstva. Nepoštovanje Etičkog kodeksa može predstavljati osnov za disciplinsku odgovornost sudije. Sudski savjet je formirao Komisiju za praćenje sprovođenja kodeksa sudijske etike i do sada nije pokrenut nijedan disciplinski postupak zbog nepoštovanja odredbi Kodeksa koje se odnose na afirmaciju zakonitosti, nezavisnosti, nepristrasnosti, stručnosti, profesionalnosti, njihovoj radnoj posvećenosti, poštenja, nepodmitljivosti, dostojanstva sudskog poziva, odgovornosti, odnosu sa javnošću i medijima i u odnosu prema kolegama i zaposlenim u sudu.

Pravila ponašanja i etička načela tužilaca sadržana su u Etičkom kodeksu državnih tužilaca i zamjenika, koji je odlukom Tužilačkog savjeta, stupio na snagu 10. novembra 2006. godine, a po prethodno pribavljenom mišljenju državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca. Kodeksom se utvrđuju načela i pravila ponašanja državnih tužilaca i zamjenika državnih tužilaca i on je obavezujući za sve državne tužioce i zamjenike državnih tužilaca. Zakonom o državnom tužilaštvu propisano je da se državni tužioци i zamjenici državnih tužilaca u vršenju svoje funkcije pridržavaju Kodeksa tužilačke etike. Zamjenici državnih tužilaca, prilikom polaganja zakletve pred Tužilačkim savjetom, potpisuju i Izjavu o prihvatanju Etičkog kodeksa koja glasi: «Izjavljujem da sam saglasan sa odredbama Etičkog kodeksa, te da ću ga se pridržavati sa ciljem očuvanja i daljeg razvoja dostojanstva i ugleda državnog tužilaštva, kao samostalnog organa». U praksi nije bilo slučajeva kršenja Etičkog kodeksa.

Posebni kodeksi ponašanja postoje i u drugim institucijama i organizacijama.

Unija poslodavaca Crne Gore je 2005. godine donijela Etički kodeks poslodavaca, koji je objavljen na internet adresi Unije poslodavaca. Etička načela poslovanja treba da daju svoj doprinos većoj humanosti i uspješnosti u obavljanju privrednih djelatnosti, a posebno u stvaranju privredne kulture. Etički kodeks sadrži deset principa Globalnog sporazuma UN-a, obavezu poštovanja i ostvarivanja Milenijumskih razvojnih ciljeva Ujedinjenih nacija, kao i načela poslovanja. Svaki član Unije poslodavaca učlanjenjem u tu organizaciju poslodavaca upoznaje se sa sadržinom Kodeksa i dužan je da se, u skladu sa Kodeksom i ponaša.

Kroz sve svoje aktivnosti Unija poslodavaca ukazuje na sadržinu i važnost primjene Etičkog kodeksa.

Privredna komora Crne Gore je samostalna, poslovna, stručna i interesna organizacija privrednih društava, banaka i drugih finansijskih organizacija koji obavljaju privrednu djelatnost na teritoriji Crne Gore i koje povezuju zajednički poslovni interesi.

Pri Privrednoj komori djeluje Sud časti čiji je rad uređen Pravilnikom o sudu časti pri Privrednoj komori Crne Gore, koji je donijela Skupština Komore, a istim je definisano da Sud utvrđuje odgovornost i izriče mjere zbog postupaka članova Komore kojim se nanosi šteta društvenoj zajednici, privrednim društvima, izigrava duh i priroda zakona i drugih propisa, ili se ruši ugled Crne Gore, povreda poslovnog morala i dobrih poslovnih običaja u skladu sa Zakonom o Privrednoj komori Crne Gore, Statutom i kodeksom poslovnog morala u privredi. Sud je u vršenju funkcije nezavistan i samostalan u odlučivanju i sudi na osnovu zakona, kodeksa, opštih akata, poslovnih običaja i poslovnog morala. Komora obezbjeđuje sredstva za obavljanje djelatnosti Suda časti, čije je sjedište u Podgorici.

Montenegro business alliance je donijela Kodeks o vođenju biznisa – Opšti principi poslovne etike koji se tiču ličnih i profesionalnih odnosa, korporativnog upravljanja, odnosa sa zaposlenima i odnosa sa drugim kompanijama. Svaki član, pristupanjem u tu asocijaciju prihvata Kodeks i dužan je da u skladu se sa njim postupa.

Institut računovođa i revizora Crne Gore je usvojio Etički kodeks za članove instituta koja ukazuju na odgovornosti profesionalnog ovlašćenog računovođe prema javnosti, zaposlenima i kolegama

iz struke, koje on ima vršeci poslove struke u okviru Instituta. Takođe, primjenjuje se i Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

Institut sertifikovanih računovođa i revizora, je usvojio svoj Etički kodeks, a primjenjuju i Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

Advokatska komora je 1999. godine usvojila Kodeks profesionalne etike koji je dostupan na internet stranici Advokatske komore Crne Gore. Etički kodeks sadrži opšta pravila koja se tiču osnova profesionalne etike i odgovornosti, nezavisnosti i samostalnosti, stručnosti, savjesnosti, profesionalnog ugleda, zabrani reklamiranja, istupanja u javnosti, stručnom radu i nespojivosti poslova. Takođe, sadrži i posebna pravila koja se tiče odnosa advokata i klijenta, kao i advokatske tajne. Prije nego počne sa advokatskim radom, advokat je dužan da se upozna sa sadržajem Kodeksa, a takođe jedno od pitanja pri polaganju advokatskog ispita vezano je za norme i primjenu Etičkog kodeksa. Advokatska komora nadzire poštovanje Kodeksa, propisuje da li povreda Kodeksa ima za posljedicu disciplinsku odgovornost advokata i utvrđuje i sankcioniše takvu odgovornost. U periodu od novembra 2007. do maja 2009. godine bilo je 51 prijava protiv članova Komore.

Ljekarska komora Crne Gore je usvojila Kodeks medicinske etike koji je objavljen na internet stranici Lekarske komore Crne Gore. Etičkim kodeksom se utvrđuju etička načela u obavljanju profesionalne dužnosti članova Ljekarske komore, kao i odnosi članova Komore prema pacijentima i međusobni odnosi među članovima Komore. U sastavu Komore formiran je Sud koji na zahtjev tužioca pokreće postupak o utvrđivanju odgovornosti ljekara – člana Komore zbog povrede Zakona, Statuta i Kodeksa medicinske etike, i donosi odgovarajuću odluku. Sud Komore nezavistan je u vršenju funkcije i sudi na osnovu Zakona, Statuta, Kodeksa medicinske etike i Pravilnika o organizaciji, postupku i načinu rada Suda Komore. Za učinjene povrede Sud Komore izriče sledeće mjere: opomena; javna opomena; novčana kazna; privremeno brisanje iz Registra; trajno brisanje iz Registra. Takođe, u sastavu Komore postoji i Komisija za etička pitanja koja brine o etičkim normama ljekara pri vršenju medicinske prakse; zauzima stavove i predlaže mjere u vezi etičkih pitanja saglasno Kodeksu medicinske etike; radi na očuvanju ugleda i dostojanstva ljekarske profesije, čuvanja ljekarske tajne i njegovanju kolegijalnih odnosa među ljekarima; daje mišljenje članovima Komore za podobnost obavljanja ljekarske profesije; pokreće postupak pred Sudom Komore zbog kršenja odredbi Kodeksa medicinske etike; obavlja i druge poslove iz domena medicinske etike i deontologije.

Inžinjerska komora Crne Gore je 2003. godine usvojila Etički kodeks koji, po svojoj sadržini, normira ponašanje inženjera prema investitorima i trećim licima, a takođe, štiti inženjere od nesavjesnih investitora i trećih lica. Etički kodeks je objavljen na internet stranici Inžinjerske komore Crne Gore. Primjenu ovog Kodeksa kontroliše i sagledava Odbor za etička pitanja, Nadzorni odbor, Upravni odbor i izvršni odbori matičnih sekcija. U cilju sprovođenja kodeksa donešen je Pravilnik o vođenju disciplinskog postupka koji decidno propisuje način vođenja postupka i mjere za počiniocima prekršaja u odnosu na Kodeks. Prijave za disciplinsku komisiju mogu da podnose sva zainteresovana fizička lica, investitori i inženjeri preko Stručne službe Komore i poslije njihove obrade predaju se Tužiocu u disciplinikom postupku, koji uz pomoć sekretara utvrđuje činjenice i odlučuje o pokretanju postupka.

Udruženje banaka Crne Gore je 2004. godine usvojio Kodeks poslovnog ponašanja banaka koji predstavlja skup načela i pravila, po kojima postupaju banke u Crnoj Gori, prilikom obavljanja poslova utvrđenih u skladu sa zakonima i drugim propisima, kao i aktima i odlukama koje donose organi Udruženja banaka Crne Gore. Kodeks je obavezan za sve banke u Crnoj Gori. Banka mora svakog radnika upoznati sa pravilima kodeksa i brinuti, da svi obavljaju posao u skladu sa njegovim pravilima i načelima. Za utvrđivanje odgovornosti zbog povrede pravila ovog Kodeksa i za izricanje mjera nadležan je Sud časti pri Udruženju banaka. Sud časti izriče mjere članicama Udruženja zbog povrede Statuta, dogovora i konvencija, posebnih uzansi bankarskog poslovanja i dobrih poslovnih običaja i Kodeksa poslovnog ponašanja. Sud časti može izreći sljedeće mjere: opomenu, opomenu sa objavljivanjem na sjednici Skupštine Udruženja, javnu opomenu sa objavljivanjem u informativnom glasilu Udruženja i u sredstvima javnog informisanja, isključenje iz članstva Udruženja uz saglasnost Upravnog odbora.

## 51. Prijavljivanje korupcije – da li postoje jasna pravila (uključujući djelotvornu zaštitu prijavlivača nepravilnosti) i mehanizmi prijave i u javnom i privatnom sektoru?

U cilju jačanja borbe protiv korupcije i u skladu sa preporukama GRECO-a i zajedničke I i II evaluacije Republike Crne Gore koji je usvojen na 30. plenarnoj sjednici u Strazburu, 09.-13.10.2006. godine, da se državni službenici i namještenici koji savjesno prijavljuju sumnju na korupciju (whistlerblowers-„duvači u pištaljku“) adekvatno se štite od negativnih posljedica, Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Službeni list CG“ broj 50/08) obezbijeđena je zaštita službenika od neopravdanog prestanka državne službe za one državne službenike i namještenike koji prijavljuju korupciju.

Članom 54 citiranog zakona propisano je da državnom službeniku i namješteniku koji je starješini državnog organa ili ovlaštenom licu nadležnog državnog organa prijavio krivično djelo koje ima obilježje korupcije ili je o tome dao službenu izjavu ne može prestatu radni odnos po ovom osnovu. Licima iz stava 1 člana 54 garantuje se zaštita otkrivanja identiteta neovlašćenim licima i zaštita od zlostavljanja, uskraćivanja ili ograničavanja prava utvrđenih ovim zakonom. Kada postoji osnovana bojazan da će državni službenik i namještenik koji je prijavio sumnju na korupciju biti izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, obezbjeđuje se zaštita u skladu s posebnim propisima o zaštiti svjedoka. Zloupotreba prava na prijavljivanje sumnje na korupciju ili davanje zlonamjerne izjave o tome predstavlja teži disciplinski prekršaj.

Citiranim Zakonom u članu 58 u stavu 1 tačka 16 propisuje se kao teži disciplinski prekršaj, zlostavljanje, ograničavanje ili uskraćivanje prava državnih službenika i namještenika da prijave sumnju na korupciju. Zlostavljanje, ograničavanje ili uskraćivanje prava državnog službenika i namještenika utvrđenih ovim zakonom koji podnese prijavu za krivično djelo sa obilježjima korupcije ili da službenu izjavu o tome, smatra se težim disciplinskim prekršajem.

Članom 64 citiranog Zakona propisano je:

Disciplinski postupak protiv rukovodećeg lica vodi i disciplinske mjere izriče komisija koju obrazuje organ nadležan za njegovo imenovanje, odnosno postavljenje.

Starješina državnog organa je dužan da pred komisijom iz stava 1 člana 64 pokrene disciplinski postupak zbog teže povrede dužnosti iz radnog odnosa protiv rukovodećeg lica koje postupi suprotno članu 54 stav 2 citiranog zakona, čime je obezbijeđeno utvrđivanje disciplinske odgovornosti rukovodećeg službenika koji državnom službeniku i namješteniku koji je prijavio opravdanu sumnju na korupciju ne obezbijedi zaštitu identiteta kao i zaštitu od zlostavljanja, uskraćivanja ili ograničavanja prava utvrđenih ovim zakonom.

Zakonom o sistemu unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru („Službeni list CG“ broj 73/08), uređen je sistem unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru Crne Gore, koji obuhvata finansijsko upravljanje i kontrolu i unutrašnju reviziju, utvrđena metodologija i standardi i druga pitanja od značaja za uspostavljanje, razvoj i sprovođenje sistema unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru. To podrazumijeva obavezu da se u svim organima državne uprave obrazuju Jedinica za unutrašnju reviziju koja mora biti funkcionalno i organizaciono odvojena od drugih organizacionih jedinica subjekta.

Funkcionalna nezavisnost ostvaruje se nezavisnim planiranjem, sprovođenjem i izvještavanjem o obavljenim unutrašnjim revizijama.

Rukovodilac jedinice za unutrašnju reviziju i unutrašnji revizor mogu obavljati samo poslove unutrašnje revizije.

Ovim zakonom se u članu 21 obezbjeđuje zaštita rukovodioca jedinice za unutrašnju reviziju koji ne može biti raspoređen na drugo radno mjesto ili otpušten zbog navođenja činjenica ili davanja preporuka u izvještaju o obavljenoj reviziji.

Zakonom o slobodnom pristupu informacijama („Službeni list RCG“ broj 68/05) obezbijeđena je zaštita lica (državnog službenika i namještenika) koji objelodane informacije o zloupotrebi ili neregularnosti vršenja javne funkcije. U smisli člana 25 citiranog Zakona zaposleni koji, savjesno vršeći dužnost, objelodani informaciju o zloupotrebi ili neregularnosti u vršenju javne funkcije, a koji

pri tome obavijesti starješinu organa vlasti ili nadležni organ za suzbijanje nedozvoljenih radnji, ne može biti pozvan na odgovornost.

Uprava za antikorupcijsku inicijativu i Uprava policije u saradnji sa OEBS-om u oktobru 2008. godine, donijeli su Stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja ova djela prijavljuju Upravi policije.

Zaštita svjedoka koji prijavljuju krivična djela, pa i krivična djela korupcije, pored ostalog uređena je: Zakonom o krivičnom postupku, udska zaštita svjedoka), Zakonom o zaštiti svjedoka (zaštita svjedoka u predkrivičnom postupku) i Zakonom o policiji (opšta zaštita svih lica.)

**52. Da li postoje jasna i transparentna pravila o finansiranju političkih stranaka, socijalnih partnera i drugih interesnih grupa? Da li ti subjekti podliježu eksternoj finansijskoj kontroli u cilju izbjegavanja konflikta interesa između njihovih predstavnika, javnih zvaničnika i privatnog sektora? Koje je praktično iskustvo u sprovođenju tih pravila?**

Opšti okvir za finansiranje političkih partija i izbornih kampanja u Crnoj Gori u suštini se dijeli na propise, ili djelove propisa, kojima je definisano finansiranje redovnog rada političkih partija i propise kojima je definisano finansiranje izbornih kampanja.

Poštujući preporuke Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) i GREKO –a Vlada Crne Gore je u saradnji sa civilnim sektorom (NVO) pripremila, a Skupština Crne Gore Usvojila dva Zakona koji, uz godišnji Zakon o budžetu, predstavljaju pravni okvir za finansiranje političkih partija i izbornih kampanja i to: Zakon o finansiranju političkih partija (Sl.List CG, br.49/08) i Zakon o finansiranju kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opštine (Sl.List CG, br.08/09).

a) Kad je u pitanju finansiranje redovnog rada političkih partija najznačajnije su slijedeće karakteristike opšteg okvira:

i. Sredstva za finansiranje redovnog rada političkih partija mogu se sticati iz Javnih i privatnih izvora.

Pod javnim izvorima se podrazumijevaju sredstva iz budžeta Crne Gore i sredstva iz budžeta lokalnih samouprava. Iz javnih izvora se sredstva mogu koristiti za redovan rad političkih partija i rad poslanika, odnosno odbornika. Iznos javnih sredstava koja se opredjeljuju u ove svrhe je ograničen i kreće se od 0.2-0.4% tekućeg budžeta Crne Gore i 0.5- 1% budžeta lokalnih samouprava. U budžetskoj 2009 godini za ove namjene je iz budžeta Crne Gore opredijeljeno 1.951.409.53 €. Ova sredstva se dijele na način da 15% od tog iznosa dijele ravnopravno sve političke partije, a 85% se dijeli proporcionalno broju mandata koje politička partija ima u trenutku raspodjele.

Sredstva iz privatnih izvora koja političke partije imaju pravo da prikupljaju za redovan rad ne smiju prelaziti iznos koji je nekoj političkoj partiji pripao iz javnih izvora, za konkretnu godinu koja se posmatra. Pri tome je donacija fizičkih lica ograničena na 2.000 €, a pravnih lica na 10.000 € na godišnjem nivou.

ii. Zabranjeni vidovi finansiranja političkih partija su: primanje materijalne i finansijske pomoći od stranih država, pravnih i fizičkih lica van teritorije Crne Gore; anonimnih darodavaca; javnih ustanova i preduzeća; ustanova i preduzeća sa učešćem državnog kapitala; sindikata; vjerskih organizacija; nevladinih organizacija; kazina; kladionica i drugih priređivača igara na sreću. Zabranjeno je primanje materijalne i finansijske pomoći u gotovini. Zabranjeno je parlamentarnim partijama i drugim podnosiocima izbornih lista da primaju priloge od privrednog društva i preduzetnika koji su, po ugovoru sa organima vlasti, obavljali javne usluge u prethodnom periodu od dvije godine, za vrijeme trajanja tog poslovnog odnosa, kao i dvije godine nakon prestanka tog poslovnog odnosa.

Ove zabrane se odnose i na finansiranje redovnog rada političkih partija i na finansiranje izbornih kampanja

- iii. Političke partije su dužne da o svom godišnjem finansijskom poslovanju nadležnom organu podnose godišnji završni račun, uključujući i izvještaj o reviziji istog.
- b) Kad je u pitanju finansiranje izbornih kampanja najvažnije karakteristike opšteg okvira su :
- i. Izborne kampanje se finansiraju iz Javnih i privatnih izvora.

Iz javnih izvora (budžeta Crne Gore i lokalnih samouprava) za ovu namjenu izdvajaju se sredstva u iznosu od 0.15 % tekućeg budžeta u godini u kojoj se održavaju izbori. U budžetskoj 2009 godini za finansiranje izbornih kampanja je iz budžeta Crne Gore izdvojeno 1.360.000 €. Ova sredstva su raspodijeljena na način da je 20 % isplaćeno svim ovlašćenim podnosiocima izbornih lista, a 80% je podijeljeno političkim partijama proporcionalno broju osvojenih mandata u Skupštini Crne Gore. Da bi neka politička partija ostvarila pravo na sredstva koja joj pripadaju po osnovu izbornog rezultata potrebno je da predhodno podnese revidirani izvještaj o utrošku sredstava. Prilikom revizije izvještaja političkih partija u odnosu na parlamentarne izbore koji su održani u martu 2009. godine revizori ministarstva finansija nijesu pronašli ni jednu ozbiljniju zloupotrebu od strane političkih partija.

Politička partija može sredstva za finansiranje izborne kampanje prikupljati i iz privatnih izvora, a maksimalno do dvasetostrukog iznosa u odnosu na iznos koji joj je dodijeljen iz javnih izvora. Utrošak ovih sredstava je predmet revizije ukoliko ona prelaze iznos od 50.000. €.

Svi izvještaji se, na osnovu zakonske obaveze, objavljuju na veb sajtu Državne izborne komisije, na koji način se postiže puna transparentnost procesa.

- ii. Izborne kampanje se finansiraju iz Javnih i privatnih izvora.

Sve političke partije su ravnopravne u raspodjeli sredstava iz javnih izvora, uzimajući kriterijum osvojenih mandata kao jedini koji u krajnjem utiče na raspodjelu dijela sredstava (80%). Dakle sve partije u startu imaju apsolutno jednaka prava.

Finansiranje kampanje za izbor Predsjednika Crne Gore, gradonačelnika i predsjednika opština

Finansiranje ovih kampanja u Crnoj Gori je zasnovano na istim principima na kojima je zasnovano finansiranje kampanja političkih partija, uz uvažavanje specifičnosti.

- a) Javni izvori finansiranja

Iz budžeta Crne Gore i lokalnih samouprava za ovu namjenu se izdvajaju sredstva u iznosu od 0.05-0,1 % budžeta u godini u kojoj se održavaju izbori.

Ova sredstva se dijele tako da 10% pripada svim kandidatima u jednakom iznosu, 40 % dijele u jednakim iznosima svi kandidati koji osvoje više od 10 %, a 50% dobija kandidat koji pobijedi na izborima.

- b) Privatni izvori

Kandidat može prikupljati i sredstva iz privatnih izvora, a njihov ukupni iznos ne smije preći iznos koji mu je dodijeljen iz javnih izvora.

Fizičko lice može za kampanju da donira najviše 2000 €, a pravno lice 10000 €.

- c) podnošenje izvještaja

Svi kandidati podnose izvještaje koji se moraju objaviti na veb sajtu Državne izborne komisije.

Zaključak:

Pravni okvir za finansiranje političkih partija u Crnoj Gori koji je trenutno na snazi rezultat je analiza predhodnog stanja od strane eksperata međunarodne zajednice, uz prilagodjavanje njihovih preporuka pravnom i finansijskom ambijentu u Crnoj Gori.

Generalno gledano može se reći da je pravni okvir za finansiranje političkih partija u Crnoj Gori u skladu sa dobrom praksom u demokratskim zemljama, a svi dalji planovi za njegovu reformu treba da vode u pravcu jačanja institucionalnog okvira, prije svega u pravcu jačanja kapaciteta i nadležnosti Državne izborne komisije.

Pravni okvir koji je opisan u odgovoru na ovo pitanje obezbjeđuje da se finansiranje političkih partija u Crnoj Gori vrši uz puno poštovanje principa transparentnosti i nediskriminatornosti odnosno davanja jednakih šansi svim političkim partijama i kandidatima.

### **53. Postoji li zakonodavstvo o slobodnom pristupu informacijama? Koje je iskustvo sa njegovom primjenom?**

U Crnoj Gori je pravo na slobodan pristup informacijama ustavna i zakonska kategorija.

Naime, Ustav Crne Gore (Sl.list CG, br. 1/07) u članu 51 jemči pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlaštenja. Ovo pravo može biti ograničeno ako je to u interesu: zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomske politike.

Isto tako, Zakonom o slobodnom pristupu informacijama (Sl.list RCG, br. 68/05) uređuje se način i postupak za ostvarivanje prava građana da traže, primaju i koriste informacije koje su u posjedu organa vlasti. Pristup informacijama u posjedu organa vlasti je slobodan, a pravo na pristup informacijama imaju domaća i strana fizička i pravna lica, bez diskriminacije. Ovim zakonom pravo na pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima oljudskim pravima i slobodama. zakon se zasniva na načelima: slobode informisanja, jednakim uslovima za ostvarivanje prava, otvorenosti i javnosti rada organa javne vlasti i hitnosti postupka. Članom 3 Zakona je propisano da je objavljivanje informacija u posjedu organa vlasti u javnom interesu.

Vlada Crne Gore je donijela Uredbu o naknadi troškova u postupku za pristup informacijama. Uredba je objavljena u Sl.listu CG, br. 02/07.

Radi efikasne i kvalitetne primjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama, Ministarstvo kulture i medija je, kao obrađivač ovog zakona, neposredno nakon njegovog donošenja, tj. u periodu od decembra 2005. do maja 2006. godine organizovalo više seminara za starješine organa vlasti i lica koja su u organima vlasti zadužena za rješavanje po zahtjevima za pristup informacijama i po žalbama iz ove oblasti, i to:

- 23. decembra 2005. godine u Bijelom Polju za ograne vlasti u opštinama: Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Rožaje, Andrijevica i Plav, na kojem je učestvovalo 40 predstavnika raznih organa vlasti;
- 11. januara 2006. godine u Baru za organe vlasti u opštinama: Ulcinj, Bar, Budva, Kotor, Tivat i Herceg Novi, na kojem je učestvovalo 39 predstavnika raznih organa vlasti;
- 13. januara 2006. godine u Podgorici za ministarstva i druge organe državne uprave, na kojem je učestvovalo 77 predstavnika naznačenih organa;
- 18. januara 2006. godine u Podgorici za organe vlasti u opštinama: Cetinje, Podgorica, Nikšić, Šavnik, Danilovgrad i Plužine, na kojem je učestvovalo 40 predstavnika raznih organa vlasti;
- 31. marta 2006. godine na Cetinju je održan posebni seminar za javne ustanove nad kojima nadzor vrši ovo Ministarstvo.

Na ovim seminarima je:

- ukazano na značaj prava na pristup informacijama u posjedu organa vlasti, instrumente sadržane u Zakonu za njegovo ostvarivanje i obaveze organa vlasti u pogledu primjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama;
- objašnjen sadržaj Vodiča za pristup informacijama, prezentovan Vodič za pristup informacijama u posjedu Ministarstva kulture i medija i objašnjena uloga ovog Ministarstva i drugih organa u primjeni zakona;
- prezentovana praktična primjena Zakona, kroz objašnjenje postupanja po zahtjevu, način ostvarivanja odobrenog pristupa informacijama, odlučivanje o troškovima postupka i njihova naplata, postupanje po žalbama, uz objašnjenja pripremljenih obrazaca akata koje će organi donositi zavisno od ishoda sprovedenog postupka.

U saradnji sa Kancelarijom OSCE-a u Podgorici, Ministarstvo je 10. marta 2006. godine u Podgorici organizovalo okrugli sto na temu: Implementacija Zakona o slobodno pristupu informacijama, na kojem su pored predstavnika državnih organa učestovali eksperti iz Bugarske Gergana Jouleva i Aleksander Kasumov koji su uključeni u realizaciju međunarodnog projekta – Program za pristup informacijama.

U saradnji sa Vijećem za prekršaje, Ministarstvo je 18. maja 2006. godine u Kolašinu organizovalo seminar za predstavnike područnih organa za prekršaje, na kojem su razmotrena i analizirana pitanja prekršajne odgovornosti propisane Zakonom o slobodnom pristupu informacijama.

U periodu od oktobra 2006. godine do jula 2009. godine Uprava za kadrove je organizovala:

- jednu konferenciju o slobodnom pristupu informacijama;
- jedan okrugli sto povodom dana prava na slobodan pristup informacijama;
- 46 seminara o praktičnoj primjeni Zakona o slobodnom pristupu informacijama, na kojima je prisustvovalo oko 500 državnih i lokalnih službenika.

U saradnji sa Kancelarijom OSCE-a u Podgorici, Uprava za kadrove je u aprilu 2007. godine izdala Priručnik za praktičnu primjenu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, koji je dopunjen u avgustu 2008. godine nakon donošenja Zakona o zaštiti tajnih podataka.

Vlada Crne Gore, na prijedlog Ministarstva kulture, sporta i medija, je 29. oktobra 2007. godine donijela Uredbu o naknadi troškova u postupku za pristup informacijama („Sl. list CG“, broj 2/07).

Iz dosadašnje prakse primjene Zakona može se konstatovati da je postignut značajan napredak u odnosu na početna nesnalaženja organa vlasti kad je u pitanju postupanje po zahtjevima podnijetim na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Naime nepoštovanje zakonske odredbe da je informacija postojeći dokument i zamjenom pojmova pristup informacijama odnosno dokumentima, pojedini organi formirali negativnu praksu da umjesto omogućavanja pristupa traženim dokumentima sačinjavaju informacije na postavljena pitanja ili o traženim podacima.

Takođe, možemo reći da veći broj organa vlasti pravilno primjenjuje Zakon u pogledu donošenja rješenja po zahtjevima za pristup informacijama, što je njihova zakonska obaveza, kao i da u sve većem broju omogućavaju pristup informacijama. No, i pored toga, treba ukazati da jedan broj organa ne postupa po zahtjevima za slobodan pristup informacijama, čime ne ispunjava svoju zakonsku obavezu, a time izaziva pokretanje postupka kod drugostepenog organa ili pred Upravnim sudom. Ovo znatno komplikuje postupak po ovom zakonu, izaziva nepotrebne troškove i podnosiocima zahtjeva otežava ostvarivanje njihovog zakonom garantovanog prava. Takođe, činjenica je da se smanjuje broj zahtjeva prema organima koji svoje informacije javno objavljuju što potvrđuje zakonsko opredjeljenje da je objavljivanje informacija u posjedu organa vlasti u javnom interesu i da je perspektiva ovog procesa u javnom objavljivanju informacija i njihovoj dostupnosti svim zainteresovanim licima. Takođe, podaci o broju podnijetih zahtjeva ukazuju da se povećava zainteresovanost raznih subjekata za pristup informacijama u posjedu organa vlasti, a posebno od strane civilnog sektora i medija, što se ne može kazati za građane kojima je Zakon u prvom redu namijenjen.

Donošenjem Zakona o tajnosti podataka (Sl.list CG, br. 14/08) i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti (Sl.list CG, br. 79/08), kao komplementarnih zakona sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, te dalja edukacija lica ovlašćenih u organima vlasti da rješavaju po zahtjevima za pristup informacijama, omogućiće kvalitetniju primjenu predmetnog zakona.

Seminari o praktičnoj primjeni Zakona o slobodnom pristupu informacijama su sastavni dio Programa stručnog usavršavanja državnih službenika koji realizuje Uprava za kadrove i predviđenim planom obuke u 2009. godini dostupan je svim državnim službenicima koji rade ne ovim poslovima.

### **Međunarodni pravni okvir i institucije**



**54. Molimo unesite koncizne informacije o poštovanju relevantnih međunarodnih konvencija (npr. Građanskopravna konvencija Savjeta Evrope o korupciji, Krivičnopravna konvencija Savjeta Evrope o korupciji, Konvencija Savjeta Evrope o pranju novca, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobijenih krivičnim djelom, Konvencija OECD-ja o suzbijanju podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama i o podmićivanju u međunarodnim poslovnim transakcijama, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije).**

U cilju poštovanja međunarodnih standarda koji se odnose na efikasnu borbu protiv korupcije, Crna Gora je pristupila nizu relevantnih konvencija koje tretiraju pitanje antikorupcijskog djelovanja.

U okviru Državne zajednice Srbija i Crna Gora (SCG), Crna Gora je Savjetu Evrope pristupila 3. aprila 2003. godine. Na referendumu održanom 21. maja 2006. godine, Crna Gora je obnovila nezavisnost države, a sukcesor članstva u Savjetu Evrope bila je Srbija. Kao nezavisna država, Crna Gora je postala članica Savjeta Evrope 11. maja 2007. godine.

Neposredno po proglašenju nezavisnosti 3. juna 2006. godine, Crna Gora je Savjetu Evrope uputila izjavu o sukcesiji u odnosu na sve konvencije Savjeta Evrope čija je potpisnica ili strana ugovornica bila Državna zajednica Srbija i Crna Gora.

Savjet Evrope je odobrio Crnoj Gori sukcesorsku izjavu za potpisane ili ratifikovane konvencije u okviru SCG, s datumom stupanja na snagu 6. juna 2006. godine.

Tako je, do danas, Crna Gora pristupila sljedećim konvencijama i protokolima Savjeta Evrope, a koji se tiču prevencije i borbe protiv korupcije:

- Evropska konvencija o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (ETS no. 030), sa dodatnim protokolom (ETS no. 099): (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima, sa dodatnim protokolom, »Službeni list Savezne republike Jugoslavije« – Međunarodni ugovori broj 10/2001),
- Konvencija o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom (ETS no. 141): (Zakon o ratifikaciji Konvencije o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom, »Službeni list Savezne republike Jugoslavije« – Međunarodni ugovori broj 7/2002, »Službeni list SCG« – Međunarodni ugovori broj 18/2005),
- Krivično-pravna konvencija o korupciji (ETS no. 173): (»Službeni list Savezne republike Jugoslavije« – Međunarodni ugovori broj 2/2002, »Službeni list SCG« – Međunarodni ugovori broj 18/2005),
- Dodatni protokol uz Krivično-pravnu konvenciju o korupciji (ETS no. 191), ratifikovana je 21. decembra 2007. godine (Zakon o potvrđivanju Dodatnog protokola uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji, »Službeni list CG« broj 11/2007 od 13. 12. 2007. godine),
- Građansko-pravna konvencija o korupciji (ETS no. 174), ratifikovana 18. januara 2008. godine (Zakon o ratifikaciji Građansko-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji, »Službeni list CG« broj 01/08 od 10. 01. 2008),
- Drugi dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (ETS no. 182), ratifikovana 15. avgusta 2008. godine (Zakon o potvrđivanju Drugog dodatnog protokola uz Evropsku konvenciju o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, »Službeni list CG« - Međunarodni ugovori, broj 5/2008 od 7. 8. 2008. godine),
- Konvencija Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma (ETS no. 198), ratifikovana 15. avgusta 2008. godine (Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, »Službeni list CG« - Međunarodni ugovori, broj 5/2008 od 7. 8. 2008. godine).

Kao nezavisna država, Crna Gora je 28. juna 2006. godine postala 192. punopravna članica Ujedinjenih nacija. Crna Gora je sukcesorskom izjavom deponovanom 23. oktobra 2006. godine kod generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, pristupila Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

Crna Gora nije članica Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), ali učestvuje u njenim projektima (npr. Program SIGMA).

## 55. Koje su praktične implikacije primjene navedenih međunarodnih konvencija?

U cilju primjene međunarodnih konvencija, Crna Gora u posljednje četiri godine preduzima niz aktivnosti koje se mogu klasifikovati na sljedeći način: osnivanje institucija i organa; uspostavljanje antikorupcijskog zakonodavnog okvira; kao i edukacija i rad na jačanju administrativnih kapaciteta za primjenu međunarodnih standarda. Imajući u vidu pomenute aktivnosti, u nastavku su date informacije o primjeni Konvencije UN-a protiv korupcije (UNCAC), Krivično-pravne konvencije SE o korupciji, sa dodatnim protokolom, Građansko-pravne konvencije SE o korupciji, Evropske konvencije o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima, sa dodatnim protokolom, Konvencije o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma.

- a) Primjena UNCAC-a, Krivično-pravne konvencije SE o korupciji i Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma
  - i. Preventivne mjere

Strateški okvir za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala u Crnoj Gori čine Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala i Akcioni plan za njegovo sprovođenje. Vlada Crne Gore, je na sjednici od 28. 07. 2005. godine donijela Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, a 24. 08. 2006. godine Akcioni plan za period 2006-2008. Njime su ustanovljene konkretne mjere i aktivnosti, nadležni organi i institucije, rokovi, indikatori uspjeha i faktori rizika. Akcioni plan je inoviran maja 2008. godine, kada je period implementacije produžen do kraja 2009. godine, a istovremeno je povećan broj mjera i broj subjekata koji su dužni da sprovedu utvrđene mjere. Program i Akcioni plan tretiraju korupciju i organizovani kriminal kao povezane pojave, a u izradi oba dokumenta učestvovali su predstavnici nevladinog sektora. Program definiše korupciju kao svaki oblik zloupotrebe vlasti radi lične ili kolektivne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Time se primjenjuje član 5 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC).

Crna Gora sprovodi politiku prevencije korupcije, čime se primjenjuje poglavlje II UNCAC-a. Navedeni model preventivne politike obuhvata donošenje posebnih antikorupcijskih zakona i osnivanje specijalizovanih organa za njihovo sprovođenje. Vlada RCG je uredbom od 7. decembra 2000. godine osnovala Upravu za antikorupcijsku inicijativu («Službeni list RCG», br. 2/01). U skladu sa Strategijom upravne reforme Crne Gore, donijeta je Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave ("Sl. list RCG", br. 54/04 od 09.08.2004, 78/04 od 22.12.2004, 06/05 od 11.02.2005), kojom su utvrđene nadležnosti Uprave, zadužene, između ostalog, za koordinaciju implementacije antikorupcijskih politika (član 6 UNCAC-a). Zatim su uspostavljeni i drugi organi i tijela koja se bave sprovođenjem antikorupcijskih i povezanih politika:

- Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma (član 14 UNCAC-a i članovi 12 i 13 i poglavlje V Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma),
- Direkcija za javne nabavke (član 9 UNCAC-a),
- Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki (član 9 UNCAC-a),
- Komisija za utvrđivanje konflikta interesa (član 8 UNCAC-a),

- Državna revizorska institucija (član 6 UNCAC-a), i
- Kancelarija zaštitnika ljudskih prava (član 6 UNCAC-a).

Najzad, Odlukom Vlade CG 15. februara 2007. godine („Sl. list“, broj 15/07) obrazovana je Nacionalna komisija za praćenje implementacije Akcionog plana za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, čime se takođe primjenjuje član 6 UNCAC-a.

Nadalje, potreba da se u domaći zakonski okvir ugrade standardi iz međunarodnih konvencija uslovlila je dalje unaprjeđenje zakonodavnog okvira, kako kroz donošenje novih zakona, tako i kroz izmjene i dopune postojećih. Politika prevencije korupcije regulisana je kroz:

- odredbe Zakona o državnoj upravi („Sl. list RCG“, broj 38/03 i „Sl. list CG“, broj 22/08), tj. principe zakonitosti, javnosti, blagovremenosti u postupanju državnih organa, odredbe o kontroli rada, kao i načinima sankcionisanja za takvo nepostupanje; zatim Zakona o državnim službenicima i namještenicima („Sl. list CG“, broj 50/08) kroz odredbe o pravima i obavezama državnih službenika i namještenika koji pružaju garancije zakonitog postupanja (član 7 UNCAC-a), koje su dodatno ojačane moralnim standardima predviđenim Etičkim kodeksom državnih službenika i namještenika („Sl. list RCG“ broj 81/05) i pojedinačnim etičkim kodeksima (član 8 UNCAC-a) određenih državnih organa (Uprave policije, Uprave carina, Poreske uprave) i Zakonom o javnim nabavkama („Sl. list RCG“ broj 46/06) kroz antikorupcijska pravila (član 9 UNCAC-a). Takođe, upravljanje javnim finansijama i kontrola tog procesa regulisane su i Zakonom o budžetu („Sl. list RCG“, br. 40/01, 44/01, 71/05, 12/07, 73/08) i Zakonom o računovodstvu i reviziji („Sl. list RCG“, broj 69/05 i „Sl. list CG“, broj 80/08). Kontrola utroška javnih finansija posebno je regulisana Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji („Sl. list RCG“, br. 28/04, 27/06, 78/06 i „Sl. list CG“, broj 17/07);
- odredbe Zakona o državnim službenicima i namještenicima, kojima se garantuje zaštita lica koja prijavljuju korupciju, tzv. „whistleblowers“. Procedure za zaštitu su dalje tretirane kroz Stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja prijavljuju ova djela Upravi policije.

Zakon o državnim službenicima i namještenicima, u članovima 54 i 59, reguliše pitanje zaštite lica koja prijavljuju korupciju. Tako je članom 54 određeno da državnom službeniku i namješteniku koji je starješini državnog organa ili ovlašćenom licu nadležnog državnog organa prijavio krivično djelo koje ima obilježje korupcije ili je o tome dao službenu izjavu ne može prestati radni odnos po ovom osnovu. Tim licima garantuje se zaštita otkrivanja identiteta neovlašćenim licima i zaštita od zlostavljanja, uskraćivanja ili ograničavanja prava utvrđenih Zakonom o državnim službenicima i namještenicima. Kada postoji osnovana bojazan da će državni službenik i namještenik koji je prijavio sumnju na korupciju biti izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, obezbjeđuje se zaštita u skladu s posebnim propisima o zaštiti svjedoka. Takođe, članom 59 istog zakona, zlostavljanje, ograničavanje ili uskraćivanje prava državnog službenika i namještenika koji podnese prijavu za krivično djelo s obilježjima korupcije ili da službenu izjavu o tome predstavlja teži disciplinski prekršaj.

U cilju detaljne razrade zakonskih odredaba i ohrabrivanja da se slučajevi korupcije prijavljuju Upravi policije direktor Uprave policije donio je Stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja ova djela prijavljuju Upravi policije u oktobru 2008. godine. Ovim Uputstvom bliže se uređuju procedure prijavljivanja krivičnih djela sa elementima korupcije Upravi policije, postupanje ovlašćenog policijskog službenika po prijavama o korupciji, zaštita građana koji prijavljuju korupciju i način promovisanja procedure i zaštite.

Time se primjenjuje član 33 UNCAC-a.

- odredbe Zakona o sprječavanju sukoba interesa („Sl. list CG“, broj 01/09) koji tretira ovu materiju, odredbe Zakona o državnim službenicima i namještenicima i Zakona o javnim nabavkama koje se odnose na ovu oblast. Prilikom izrade teksta Zakona o sprječavanju sukoba interesa, posebna pažnja poklonjena je međunarodnim standardima u ovoj oblasti, a posebno obavezujućim preporukama GRECO-a i Konvenciji UN-a protiv korupcije.

Naime, proširen je krug lica na koja se ovaj Zakon odnosi, proširena je nadležnost Komisije za utvrđivanje konflikta interesa koja sprovodi ovaj Zakon, posebno u smislu da može inicirati sankcije za kršenje ovog Zakona, unaprijeđene su odredbe koje se odnose na vrijednost poklona i ustanovljen je novi institut koji se odnosi na ograničenje javnih funkcionera vezano za njihov prelazak iz javnog u privatni sektor, tzv. pantouflage. Međutim, nije sprovedena preporuka GRECO-a koja se odnosi na član 9 ovog Zakona, kojim je poslanicima dozvoljeno da budu predsjednici ili članovi organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktori, članovi menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica u jednom javnom preduzeću ili javnoj ustanovi u kojima je država, odnosno opština vlasnik (pri čemu je članu Vlade Crne Gore, sudiji Ustavnog suda crne Gore, sudiji, državnom tužiocu i zamjeniku državnog tužioca to izričito zabranjeno). Time se primjenjuju članovi 7 i 8 UNCAC-a, premda je potrebno revidirati Zakon u odnosu na pitanje članstva u organima upravljanja i nadzornim organima javnih preduzeća.

- Antikorupcijski zakonodavni okvir biće zaokružen donošenjem Zakona o integritetu u javnom sektoru. U skladu sa obavezom koja proizilazi iz Inoviranog Akcionog plana, Zakon treba donijeti do kraja 2009. godine.
  - ii. Kazneno-represivna politika

Konvencija UN-a protiv korupcije i Krivično-pravna konvencija SE o korupciji imale su posebno uticaj na krivično zakonodavstvo, kako materijalno, tako i procesno. S tim u vezi, odgovarajućim zakonima u Crnoj Gori predviđeni su posebni mehanizmi za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, koji su prilagođeni kazneno – represivnoj politici iz Poglavlja III UNCAC-a. Naime, jedna od karakteristika Krivičnog zakonika ("Službeni list CG", broj 40/2008) su novine u oblasti krivičnih sankcija. Te novine se ogledaju u uvođenju nove sankcije rada u javnom interesu, kao i u drugačijem propisivanju kazni za pojedina krivična djela.

Tokom procjene usklađenosti Krivičnog zakona sa UNCAC-m, ukazano je na visok stepen usaglašenosti sa ovom konvencijom. Inkriminacija krivičnih djela sa elementima korupcije je, generalno, usaglašena sa globalnim antikorupcijskim instrumentom, dok se problemi javljaju u postupku dokazivanja ovih krivičnih djela. Krivična djela sa obilježjima korupcije navedena su u članu 18, stav 3 Zakona o sudovima („Sl. list CG“, br. 22/08) kojim su osnovana specijalna vijeća pri Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju.

Dakle, krivična djela sa elementima organizovanog kriminaliteta i korupcije su inkriminisana i utvrđena je nova kaznena politika i strategija za modernu kontrolu kriminaliteta. Time se primjenjuju članovi 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27 i 29 UNCAC-a, član 9 Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma, kao i odgovorajuće odredbe poglavlja II Krivično-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji. Dodatnim protokolom uz ovu konvenciju, proširena je njena primjena tako da obuhvata arbitre i sudije porotnike.

Usvajanjem Zakonika o krivičnom postupku jula 2009. godine („Sl. list CG“, broj 57/09) u pravni poredak Crne Gore uvedene su brojne izmjene. Jedno od najznačajnijih pitanja jeste promjena koncepta istrage, odnosno njenog izmještanja iz suda i povjeravanja državnom tužilaštvu. Povjeravanje istrage tužiocu ne znači da će istražni sudija biti automatski potisnut iz istrage; istražni sudija zadržava nadležnost nad postupanjem i određivanjem pritvora, odobravanjem mjera tajnog nadzora i dozvolom pretresa, u skladu sa Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i sloboda. Time se primjenjuje član 30 UNCAC-a, kao i preporuke GRECO-a koje se odnose na konsolidovanje vodeće uloge tužilaca u istrazi.

Ovim Zakonikom omogućava se primjena mjera tajnog nadzora na krivična djela sa obilježjima korupcije, čime je u potpunosti implementirana jedna od obavezujućih preporuka GRECO-a. S tim u vezi u Upravi policije formirano je Odjeljenje za posebne provjere. Time se primjenjuje član 50 UNCAC-a, članovi 4 i 7 Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma, kao i odgovarajuća preporuka GRECO-a.

Nadalje, posebna pažnja je posvećena oduzimanju imovine koja je stečena krivičnim djelom, u sklopu čega je teret dokazivanja prebačen sa tužioca na okrivljenog. Time se primjenjuje član 31

UNCAC-a i stvaraju uslovi za primjenu poglavlja V koje reguliše povraćaj dobara. Takođe, time se primjenjuje član 23 Krivično-pravne konvencije SE o korupciji, kao i odgovarajuća preporuka GRECO-a.

Sistem i postupak oduzimanja može se podijeliti na tri faze: 1) istražna faza, u kojoj se prihod stečen krivičnim djelom utvrđuje i locira i prikupljaju dokazi o njegovom vlasniku (kao i podaci o imovini vlasnika) – finansijska istraga. Rezultat finansijske istrage može biti privremena mjera (privremeno oduzimanje) kako bi se osiguralo kasnije oduzimanje na osnovu sudske odluke; 2) sudska faza, u kojoj se optuženi oglašava krivim (ili oslobađa) i 3) faza raspolaganja, u kojoj država oduzima imovinu i njome raspolaže u skladu sa zakonom, pri čemu se vodi računa o međunarodnoj razmjeni odnosno vraćanju imovine. Oduzimanjem nezakonitog prihoda ostvaruje se princip da niko ne može imati koristi od krivičnog djela. Njegova svrha nije samo prevencija i kazna, nego i zaštita interesa oštećene strane. Usredsređenost na imovinsku korist stečenu krivičnim djelom predstavlja efikasan instrument u borbi protiv teških krivičnih djela i organizovanog kriminala, gdje je glavni motiv sticanje imovinske koristi. Zakonikom je uređen postupak za privremeno oduzimanje imovinske koristi i imovine i finansijsku istraga radi proširenog oduzimanja imovine (član 90). Ovaj član zajedno sa čl. 486-489 čini odredbe postupka kojima se uređuje oduzimanje imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano, tj. »prošireno oduzimanje«. Teret dokazivanja sa suda prebacuje se na okrivljenog (član 93 stav 3) koji porijeklo imovine mora da dokaže vjerodostajnim ispravama, odnosno u nedostatku vjerodostojnih isprava na drugi način učini vjerovatnim da predmeti, imovinska korist ili imovina ne potiču iz krivičnog djela ili kriminalne djelatnosti, niti su pribavljeni prikrivanjem porijekla i osnova sticanja. Navedenom procedurom, takođe, osigurava se primjena članova 3, 5, i 6 Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma. Kada je u pitanju upravljanje zamrznutom ili privremeno oduzetom imovinom, što je sadržina člana 6 pomenute konvencije, navodimo da je usvojen Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini („Sl. list CG“, broj 49/08).

S tim u vezi, osnovana su specijalizovana odjeljenja u okviru policije, sudstva i tužilaštva kako bi se unaprijedili mehanizmi saradnje ovih tijela u kazneno – represivnom procesu kada su u pitanju krivična djela sa elementima korupcije. U okviru Uprave policije osnovano je Odjeljenje za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije (Zakon o policiji, "Sl. list RCG", broj 28/05), u Višem sudu u Podgorici i Bijelom Polju, Specijalizovana odjeljenja za borbu protiv, organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina (Zakon o sudovima, „Sl. list RCG“, broj 22/08 i „Sl. list CG“, broj 40/08) i u okviru Vrhovnog državnog tužilaštva – Specijalno odjeljenje za suzbijanje, organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina (Zakon o državnom tužilaštvu, "Sl. list RCG", broj 69/03 i „Sl. list CG“ broj 40/08). Time se primjenjuje član 36 UNCAC-a i član 20 Krivično-pravne konvencije SE o korupciji.

Zakon o zaštiti svjedoka donijet je oktobra 2004. godine („Sl. list CG“, broj 65/04). Njime se ova materija reguliše po prvi put u pravnom sistemu Crne Gore. Ovim Zakonom se obezbjeđuje zaštita svjedoka van suda. Jedinica za zaštitu svjedoka je formirana sa ciljem sprovođenja programa zaštite, uključujući i pružanje fizičke zaštite svjedoku i članovima njihove porodice, promjenu identiteta, prikrivanje podataka o imovini, itd. Usvojena su interna akta o njenom funkcionisanju, koja omogućavaju povećanje broja zaposlenih (sa sedam na deset). Dodatna tehnička sredstva obezbijeđena su posredstvom projekta za tehničku podršku koji je finansiralo Ministarstvo pravde Sjedinjenih američkih država. Potpisani su sporazumi o saradnji sa drugim državama, čime se omogućava efikasnija i koordinisanija zaštita svjedoka. Time se primjenjuje član 32 UNCAC-a i član 22 Krivično-pravne konvencije SE o korupciji.

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela donesen je 27. decembra 2007. godine („Sl. list CG“, br. 02/07, 13/07). Ovim zakonom se uređuju uslovi odgovornosti pravnih lica za krivična djela, krivične sankcije koje se primjenjuju prema pravnim licima, kao i krivični postupak u kome se te sankcije izriču, čime se slijede savremeni trendovi u koncipiranju krivičnog zakonodavstva. Osnov za donošenje ovog zakona je u članu 31 Krivičnog zakonika Crne Gore („Sl. list CG“, br. 40/08). Navedenim se primjenjuje član 26 UNCAC-a, član 18 Krivično-pravne konvencije SE o korupciji i član 10 Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma.

Najzad, primjena Krivično-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji u Crnoj Gori analizirana je u postupku zajedničke I i II runde evaluacije koju je sproveo GRECO. S tim u vezi, praktične implikacije primjene ove konvencije se ogledaju u ispunjavanju obavezujućih preporuka, od strane nadležnih organa Crne Gore (upućujemo na odgovor na pitanje broj 56).

b) Međunarodna pravna pomoć

Poglavlje IV Konvencije UN-a protiv korupcije, poglavlje IV Krivično-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji, poglavlje IV Konvencije Savjeta Evrope o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji prihoda stečenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma i Evropska konvencija o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (ETS no. 030), sa dodatnim protokolom primjenjuju se kroz Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima ("Sl. list CG", broj 04/08).

c) Primjena Građansko-pravne konvencije SE o korupciji

U nastavku su date informacije o primjeni Građansko-pravna konvencije Savjeta Evrope o korupciji. Ova konvencija nije samoizvršna te je u tom smislu potrebno u domaćem zakonskom okviru stvoriti uslove za njenu primjenu.

Tako je Crna Gora, mjere koje se odnose na:

- naknadu štete inkorporirala u sljedeće zakone: Zakonik o krivičnom postupku („Sl. list CG“, broj 57/09), Zakon o prekršajima („Sl. list RCG“, br. 25/94, 29/94, 38/96, 48/99), Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela („Sl. list CG“, br. 02/07, 13/07), Zakon o parničnom postupku („Sl. list RCG“, br. 22/04, 76/06) i Zakon o izvršnom postupku („Sl. list RCG“, broj 23/04). Time se primjenjuju članovi 1 i 3 Građanskopravne konvencije;
- odgovornost u Zakonu o obligacionim odnosima („Sl. list CG“, broj 47/08) i Zakonu o privrednim društvima („Sl. list RCG“, br. 6/02, 17/07, 80/08), kojima se primjenjuje član 4 Konvencije; odgovornost države u Zakonu o državnim službenicima i namještenicima ("Sl. list CG", br. 50/08), Zakonu o privrednim društvima („Sl. list RCG“, br. 6/02, 17/07, 80/08), i Zakonu o inspekcijском nadzoru („Sl. list RCG“, broj 39/03) (član 5 Konvencije); podijeljena odgovornost u Zakonu o obligacionim odnosima ("Sl. list CG", broj 47/08) kojim se primjenjuje član 6 Konvencije;
- rok zastarjelosti (član 7 Konvencije) i valjanost ugovora (član 8 Konvencije) kroz Zakon o obligacionim odnosima("Sl. list CG", broj 47/08);
- zaštitu zaposlenih (član 9 Konvencije) kroz Zakon o državnim službenicima i namještenicima („Sl. list CG“, broj 50/08) i Stručno uputstvo o procedurama za prijavu krivičnih djela sa elementima korupcije i zaštiti lica koja ova djela prijavljuju Upravi policije (oktobar 2008);
- račune i revizije (član 10 Konvencije) kroz Zakon o računovodstvu i reviziji ("Sl. list RCG", br. 69/05 od 18.11.2005. i 80/08 od 26.12.2008), Zakon o državnoj revizorskoj instituciji ("Sl. list RCG", br. 28/04, 27/06, 78/06, 17/07) i Zakon o privrednim društvima („Sl. list RCG“, br. 6/02, 17/07, 80/08);
- prikupljanje dokaza (član 11 Konvencije) u Zakonu o parničnom postupku („Sl. list RCG“, br. 22/04, 76/06) , i,
- privremene mjere (član 12 Konvencije) u Zakonu o izvršnom postupku („Sl. list RCG“, broj 23/04).

d) Jačanje administrativnih kapaciteta

Praktične implikacije primjene navedenih međunarodnih standarda ogledaju se i u kontinuiranim obukama predstavnika nadležnih organa. Kada su u pitanju nosioci pravosudne funkcije, obuka se kontinuirano sprovodi u okviru Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, a u skladu sa Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima (»Sl. list CG«, broj 27/06) i godišnjim programima obuke.

Kada su u pitanju državni službenici, obuka se organizuje i sprovodi od strane Uprave za kadrove, Policijske akademije ali i drugih organa koji su nadležni za antikorupcijsku politiku, kao npr. Uprave za antikorupcijsku inicijativu, Komisije za utvrđivanje konflikta, Direkcije za javne nabavke, i dr.

## 56. Kada je Crna Gora postala članica Grupe država Savjeta Europe za borbu protiv korupcije (GRECO) i koje mjere su preduzete za sprovođenje GRECO preporuka?

Savezna Republika Jugoslavija (Zajednica Crne Gore i Srbije) ratifikovala je Krivično-pravnu konvenciju o korupciji, 18. decembra 2002. godine, koja je stupila na snagu 1. aprila 2003. godine. Time je Državna zajednica Srbija i Crna Gora postala članica GRECO-a. Nakon referenduma koji je u Crnoj Gori održan 21. maja 2006. godine i nakon Deklaracije o nezavisnosti koju je Skupština Crne Gore usvojila 3. juna 2006, a u skladu sa članom 60. Ustavne povelje, Državna zajednica Srbija i Crna Gora prestala je da postoji. Crna Gora postala je nezavisna i suverena država, pa je Komitet ministara Savjeta Evrope, na svom 967. sastanku (14. jun 2006. godine), zaključio da Deklaracija o sukcesiji u odnosu na Krivično-pravnu konvenciju o korupciji (ETS 173), čini Crnu Goru *ipso facto* članicom GRECO-a.

U odnosu na Krivično-pravnu konvenciju Savjeta Evrope o korupciji, u Crnoj Gori je sproveden I i II krug GRECO evaluacije, o čemu je GRECO oktobra 2006. godine usvojio izvještaj sa 24 obavezujuće preporuke. GRECO je pozvao organe vlasti u Crnoj Gori da izvještaj o sprovođenju preporuka podnesu do 31. maja 2008. godine što je Crna Gora i učinila.

Preporuke GRECO-a se odnose na: poboljšanje zakonskog i regulativnog okvira za sprječavanje i borbu protiv korupcije; efikasniju implementaciju zakonodavstva; uvođenje novih instituta u naš pravni sistem ("pantouflage" i "whistleblowers"); istraživanje uzroka i pojava korupcije; unaprjeđenje obuka i specijalizacija lica, posebno onih koja su angažovana u istrazi, krivičnom gonjenju i presuđivanju krivičnih djela sa obilježjima korupcije; uspostavljanje efikasnih mehanizama saradnje izmedju policije i tužilaca, itd.

Razmatrajući Izvještaj GRECO-a Vlada je 11. januara 2007. godine zadužila ministarstva i druge organe uprave na koje se preporuke GRECO-a odnose da implementiraju preporuke i da o mjerama i aktivnostima preduzetim na tom planu dostave informaciju Upravi za antikorupcijsku inicijativu (dalje: UAI), koja će sveobuhvatni pregled ostvarenih obaveza iz Izvještaja dostaviti GRECO-u. Kako je Vlada Crne Gore 28. jula 2005. godine, usvojila je Program borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala (dalje: Program), a 24. avgusta 2006. godine Akcioni plan (dalje: AP) za njegovo sprovođenje, tako su 24 preporuke GRECO-a postale sastavni dio AP za sprovođenje Programa, čime je obezbijeđeno da se kroz monitoring sprovođenja AP-a kontroliše kvalitet i dinamika realizacije preporuka GRECO-a.

U skladu sa zaključkom Vlade, od 19. jula 2007. godine, UAI je po dobijanju potrebnih informacija od nadležnih organa izradila Analizu stepena realizacije obavezujućih preporuka iz GRECO Izvještaja o zajedničkoj I i II evaluaciji Crne Gore koja je prevedena na engleski jezik i dostavljena Sekretarijatu GRECO-a 30. maja 2008. godine.

Na 40. plenarnom zasijedanju dana 5. decembra 2008. godine GRECO je razmatrao i usvojio Izvještaj o usaglašenosti za Crnu Goru, kojim je zaključeno je da je Crna Gora implementirala 66,6 odsto preporuka, dok je osam preporuka ocijenjeno kao djelimično sprovedeno. Nije bilo preporuka koje su ocijenjene kao neizvršene. Istovremeno, GRECO je konstatovao da je „konkretan napredak postignut u gotovo svim oblastima na koje su bile upućene odgovarajuće preporuke GRECO-a. Nadležni organi Crne Gore pokrenuli su sistematičnu antikorupcijsku strategiju, zasnovanu kako na preventivnim, tako i na represivnim mehanizmima, koja utvrđuje i vrši monitoring ciljeva, aktivnosti, rokova i indikatora uspjeha. Značajni naponi uloženi su u utvrđivanje zakonskog okvira za borbu protiv korupcije (npr. uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica i uspostavljanje kaznene evidencije za pravna lica, unaprjeđivanje sistema javnih nabavki); sada treba procijeniti stepen efikasnosti implementacije novih standarda i njihov uticaj na nivo korupcije u Crnoj Gori. Obimne obuke i kampanje za informisanje javnosti o antikorupcijskim naporima realizovane su u protekle dvije godine. Inicijative koje su do sada sprovedene kako bi se osiguralo učešće lokalnih vlasti, kao i šire javnosti, u razvoj antikorupcijskih politika predstavljaju važne korake koji će jačati osjećaj pripadnosti i podršku čitavom procesu”.

Povodom osam preporuka ocijenjenih kao djelimično sprovedene, GRECO je ocijenio da su „dodatni naponi neophodni u pogledu, između ostalog, tekućih reformi pravosudnog sistema, pojednostavljanja i skraćivanja toka postupka za izdavanje dozvola i odobrenja, utvrđivanja propisa u oblasti sukoba interesa (uključujući poklone i prelazak funkcionera iz javnog u privatni sektor), itd. Nadalje, od suštinske je važnosti usvajanje Zakonika o krivičnom postupku, budući da obuhvata određeni dio odredbi koje bi dalje olakšale krivično gonjenje krivičnih djela s obilježjima korupcije, na primjer kroz omogućavanje oduzimanja imovine u ranoj fazi istrage, kroz širu primjenu mjera tajnog nadzora u odnosu na ova krivična djela, kroz konsolidovanje vodeće uloge tužioca u krivičnim istragama, itd”. Rok za sprovođenje preostalih osam djelimično sprovedenih preporuka je 18 mjeseci, tj. jun 2010. godine.

Izveštaj je preveden na crnogoski jezik i objavljen na web strani UAI. Takođe, sa sadržajem GRECO Izveštaja upoznata je i javnost na konferenciji za novinare koja je održana 24. decembra 2008. godine u Podgorici.

U pogledu dodatnih napora za implementaciju osam djelimično sprovedenih GRECO preporuka do septembra 2009. godine preduzete su sledeće aktivnosti:

Tako je u pogledu djelimično sprovedenih preporuka (*xvi, xvii i xix*), a odnose se na unaprjeđenje odredaba Zakona o konfliktu interesa, Skupština Crne Gore usvojila novi Zakon o sprječavanju sukoba interesa, 27. decembra 2008. godine (“Sl. list Crne Gore”, broj, 1/09) koji se primjenjuje od 17. januara 2009. godine. Tekst novog Zakona o sprječavanju sukoba interesa uzeo je u obzir GRECO preporuke tako da je: proširen krug lica na koja se ovaj Zakon odnosi; proširena je nadležnost Komisije za utvrđivanje konflikta interesa koja sprovodi ovaj Zakon u smislu da može inicirati sankcije za kršenje ovog Zakona; unaprijeđene su odredbe koje se odnose na primanje i evidentiranje poklona; ustanovljen je novi institut koji ograničava prelazak javnih funkcionera iz javnog u privatni sektor (“pantouflage”). GRECO preporuka koja nije do kraja sprovedena odnosi se na član 9. ovog Zakona. Naime, ovim članom određeno je da javni funkcioner ne može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica. Međutim, isti član predviđa i izuzetak kojim se dozvoljava poslanicima Skupštine Crne Gore da budu predsjednici ili članovi organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktori, članovi menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica u jednom javnom preduzeću ili javnoj ustanovi u kojima je država, odnosno opština vlasnik.

Shodno odredbama novog Zakona o sprječavanju sukoba interesa Skupština Crne Gore, na sjednici od 29. jula 2009. godine, donijela je odluku o izboru predsjednika i šest članova Komisije za sprječavanje sukoba interesa čime je broj članova Komisije povećan sa četiri na šest („Sl. list Crne Gore“, broj 51/09), tako da je Komisija započela rad po odredbama novog Zakona.

U cilju sprovođenja GRECO preporuka (*vi, viii i xi*) koje se odnose na: unaprjeđenje saradnje policije i tužilaca, proširenje mogućnosti primjene mjera tajnog nadzora na krivična djela korupcije, kao i na privremeno oduzimanje imovinske koristi u najranijoj fazi istrage, Skupština Crne Gore je 27. jula 2009. godine usvojila novi Zakonik o krivičnom postupku (“Sl. list Crne Gore”, broj 57/09) ali je njegova primjena, za pojedine odredbe, odložena za šest mjeseci odnosno godinu dana od stupanja na snagu, zbog značajnih novina koje zahtijevaju organizacione i tehničke pripreme, kao i edukaciju predstavnika policije, tužilaca i dr.

Odlukom potpredsjednika Vlade Crne Gore za evropske integracije br. 10-8045 od 10. oktobra 2007. godine, formirana je Tripartitna komisija za analizu predmeta iz oblasti organizovanog kriminala i korupcije, kao i izvještavanje i izradu jedinstvene metodologije statističkih pokazatelja u oblasti organizovanog kriminala i korupcije. Nadalje, zajedničke obuke za inspektore, tužioce i carinske službenike organizovane su, pored ostalog, u cilju kreiranja jedinstvenog okvira za komunikaciju i saradnju tijela za sprovođenje zakona.

Novi Zakonik o krivičnom postupku tužiocu povjerava vodeću uloga u fazi istrage, dok će istražni sudija određivati pritvor, izdavati naredbe o primjeni mjera tajnog nadzora i naloge za pretres u prekrivičnom postupku. Zakonik o krivičnom postupku omogućava primjenu mjera tajnog nadzora na sva krivična djela sa elementom korupcije i to: pranje novca, prouzrokovanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne, protivzakonito posredovanje, kao i zloupotreba ovlašćenja u privredi, zloupotreba službenog položaja i prevara u



službi za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna. U Upravi policije formirano je Odjeljenje za posebne provjere, a organizuju se i obuke za primjenu ovih mjera.

U novi Zakonik o krivičnom postupku unijete su zakonske odredbe koje omogućavaju primjenu mjera privremenog oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom u najranijoj fazi istrage, čak i kada se ne radi o krivičnim djelima organizovanog kriminala. Tako član 90. Zakonika predviđa postupak za privremeno oduzimanje imovinske koristi i imovine i finansijsku istragu radi proširenog oduzimanja imovine. Ovaj član zajedno sa čl. 486-489 uređuje oduzimanje imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano (tzv. prošireno oduzimanje), a teret dokazivanja o porijeklu imovine sa suda prebacuje se na okrivljenog (član 93. stav 3).

Preostale dvije preporuke (xxi i xxiv) koje je GRECO ocijenio kao djelimično sprovedene, a odnose se na eliminisanje biznis barijera i uputstva za državne revizore o postupku za prijavljivanje korupcije državnim tužiocima intenzivno se realizuju kroz brojne aktivnosti.

U cilju ispunjenja preporuke xxi koja se odnosi na eliminisanje biznis barijera, Skupština Crne Gore je, 11. avgusta 2008. godine, donijela Zakon o uređenju prostora i izgradnju objekata ("Sl. list Crne Gore", br. 51/08). Usvajanjem ovog Zakona izvršena je kodifikacija ove oblasti jer su njime stavljeni van snage Zakon o planiranju i uređenju prostora, Zakon o građevinskom zemljištu, Zakon o izgradnji objekata i Zakon o urbanističkoj i građevinskoj inspekciji. U cilju otklanjanja biznis barijera, najvažnije novine u odnosu na važeće propise iz predmetne oblasti tiču se pojednostavljenja i skraćivanja upravne procedure kada je u pitanju revizija tehničke dokumentacije i dobijanje građevinske i upotrebne dozvole. Predloženim rješenjima navedeni postupci su skraćeni i pojednostavljeni tako da investitor sam određuje vršioca revizije tehničke dokumentacije (član 86 Zakona), sprovođenjem jednog upravnog postupka dobija građevinsku dozvolu i sprovođenjem jednog upravnog postupka izdaje mu se upotrebna dozvola. Ranije, investitori su bili u obavezi da prođu sedam upravnih koraka, a nakon navedenih aktivnosti broj koraka je smanjen na dva.

Kada je u pitanju procedura za izdavanje građevinske dozvole, shodno članu 93. ovog Zakona, za izdavanje građevinske dozvole je neophodno podnijeti: idejni, odnosno glavni projekat, izvještaj o izvršenoj reviziji idejnog, odnosno glavnog projekta i dokaz o pravu svojine, odnosno drugom pravu na građevinskom zemljištu. Novina u odnosu na raniji zakon jeste da se građevinska dozvola izdaje na osnovu revidovanog idejnog, odnosno glavnog projekta. Mogućnost pribavljanja građevinske dozvole na revidovani idejni projekat, pruža šansu investitoru za obezbjeđivanje kredita, kao i privlačenje potencijalnih kupaca, kako zemljišta, tako i budućeg objekta, u slučaju da investitor nije krajnji korisnik. Ako se odluči za dobijanje dozvole na idejni projekat investitor nema obavezu pribavljanja saglasnosti na idejni projekat. Treba napomenuti da nema više posebne građevinske dozvole za pripremne radove, kao ni dopunske građevinske dozvole.

Prema članu 94 Zakona, građevinska dozvola izdaje u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva, ako su ispunjeni uslovi iz člana 93 ovog zakona i objavljuje se na sajtu organa uprave, odnosno organa lokalne uprave u roku od sedam dana od dana izdavanja. Značajna novina je izmještanje obaveza nadoknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta sa građevinske na upotrebnu dozvolu, a sve u cilju neopterećivanja investicije u njenom začetku. Takođe, od 1. januara 2009. godine, građani i investitori nemaju obavezu plaćanja nadoknade za korišćenje građevinskog zemljišta.

Nadalje, 4. avgusta 2008. godine, usvojen je Zakon o unutrašnjoj trgovini ("Sl. list Crne Gore", broj 49/08) koji propisuje da preduzeća koja pokreću trgovačku djelatnost u radnjama, nijesu obavezna da od opštinskog organa uprave traže dozvolu za rad (licenca je praktično ukinuta). Trgovac je dužan da, najmanje osam dana ranije, prijavi početak rada nadležnom inspekcijском i opštinskom organu uprave. Naravno, ovo ga ne abolira od obaveze da poslovni prostor mora da ispunjava minimalne tehničke uslove.

Zakonom o zanatstvu ("Sl. list CG" broj 54/09), koji je stupio na snagu 18. avgusta 2009. godine je predviđeno da preduzeća koja počinju obavljanje zanatske djelatnosti nijesu obavezna da od nadležnog organa uprave dobiju dozvolu za rad.

Poslije usvajanja Programa za eliminisanje barijera za razvoj preduzetništva (oktobar 2007. godine) i Operativnog plana (april 2008. godine), formiran je Savjet za eliminisanje biznis barijera koji nadgleda njihovo sprovođenje i predlaže Vladi Crne Gore usvajanje i izmjenu propisa koji se

odnose na eliminisanje biznis barijera. Savjet je u decembru 2008. godine usvojio Izvještaj o realizaciji plana aktivnosti za 2008. godinu. Tako, kada je u pitanju unaprjeđenje postojećeg zakonodavnog okvira koji se odnosi na eliminisanje biznis barijera realizovane su sledeće aktivnosti: Ministarstvo pravde je na prijedlog Privrednog suda usvojilo izmjene i dopune Uputstva o radu Centralnog registra privrednog suda, čime je u pravnom smislu omogućena on line registracija preduzeća; formirana je radna grupa za izradu novog Zakona o insolventnosti privrednih društava koja će tokom 2009. godine, dostaviti Vladi Crne Gore tekst zakona na razmatranje i usvajanje; Uprava za nekretnine je formirala radnu grupu za izmjene i dopune Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti; formirana je radna grupa Uprave carina koja je donijela preporuke za eliminisanje barijera iz oblasti spoljnotrgovinskog prometa; usvojen je novi Zakon o radu ("Sl. list CG", broj 49/08) kojim su pojednostavljene procedure zasnivanja i raskida radnog odnosa i za utvrđivanje odgovornosti zaposlenih i dr. Od februara 2009. godine, dostupna je web strana Savjeta za eliminisanje biznis barijera ([www.biznis-barijere.com](http://www.biznis-barijere.com)) na kojoj se mogu naći detaljne informacije o radu Savjeta.

Savjet za eliminisanje biznis barijera je, na sjednici održanoj 4. septembra 2009. godine, usvojio Akcioni plan za eliminisanje biznis barijera za period septembar-decembar 2009. godine, uz zaključak da će do kraja godine biti pripremljen srednjoročni Akcioni plan za eliminisanje biznis barijera. Usvojenim Akcionim planom su utvrđene aktivnosti u oblastima koje, su na osnovu prijedloga i inicijativa privrednih subjekata, prepoznate kao prioritete. U skladu sa tim, Savjet je verifikovao i formiranje operativnih timova za realizaciju aktivnosti definisanih Akcionim planom u cilju preduzimanja konkretnih mjera za eliminisanje biznis barijera, i to u oblastima: naplata kinematografske takse, prepoznavanje netarifnih barijera u trgovini i carinskim procedurama, unapređenje zakonskih rješenja u oblasti komunalnih taksa i zakonske regulative vezane za rad stranaca.

Narednu sjednicu Savjet je održao 2. oktobra 2009. godine na kojoj je razmatrao izvještaj o lakoći poslovanja, kao i Akcioni plan koji sadrži kratkoročne i srednjoročne prioritete za unaprjeđenje poslovnog ambijenta. U cilju realizacije tih preporuka, Savjet je preduzeo aktivnosti i mjere u pravcu revidiranja određenih zakonskih propisa u kojima je evidentirano postojanje biznis barijera.

Izvještajem o lakoći poslovanja, koji publikuje Svjetska banka svake godine, a kojim se, između ostalog, analiziraju biznis barijere i time državama pomaže u prepoznavanju problema i njihovom otklanjanju najbolje se oslikavaju naporu Crne Gore preduzeti na polju eliminisanja biznis barijera u proteklom periodu. Prema poslednjem Izvještaju o lakoći poslovanja, za period jun 2008 - jun 2009. godine (Doing Business 2010) Crna Gora je poboljšala biznis ambijent i za 6 mjesta popravila svoju poziciju, zauzimajući 71 mjesto od ukupno rangirane 183 države. Ocijenjen je napredak Crne Gore u četiri od ukupno deset indikatora (kod indikatora: otpočinjanje biznisa, izdavanje građevinskih dozvola, zapošljavanje radnika i plaćanje poreza), a svega 11 država je ostvarilo poboljšanje u većem broju indikatora od Crne Gore.

Kad je u pitanju „Započinjanje biznisa“, Crna Gora se navodi kao reformator u pogledu uvođenja jedinstvene registracije preduzeća i ubrzane registracije obveznika kod Poreske uprave i fondova za zdravstveno i penzijsko-invalidsko osiguranje. Takođe, sprovedene reforme doprinijele su skraćenim ili pojednostavljenim postregistracionim procedurama (poreske prijave, registracije za socijalnu zaštitu, izdavanje dozvola). Kod Indikatora „Zapošljavanje radnika“ potvrđene su olakšice i pogodnosti implementirane novim zakonskim rješenjem koje su rezultirale fleksibilnijim tržištem rada. Crna Gora je počela da primjenjuje ugovore na određeno vrijeme koji su fleksibilniji, bez limita o kumulativnom trajanju. Indikator „Plaćanje poreza“ je ukazao na značajno smanjenje poreskih stopa u Crnoj Gori. Ističe se smanjenje stopa poreza na dobit (koje nije bilo evidentirano u prethodnim Izvještajima), kao i smanjenje opterećenja na zarade i doprinose koje plaćaju poslodavci. Takođe, napredak je konstatovan i u oblasti izdavanja građevinskih dozvola i to: donošenjem nove regulative, pojednostavljenog postupka pribavljanja dozvola uz pomoć potvrde o procjeni rizika, uvodeći na taj način skraćeni postupak za manje građevine, sa fokusom na veće projekte sa značajnim uticajem na životnu sredinu u pogledu sigurnosti.

U cilju realizacije reforme lokalne samouprave, aprila 2008. godine, osnovana je Radna grupa za uklanjanje biznis barijera u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave. Radna grupa je, decembra 2008. godine, izradila analizu propisa na opštinskom nivou sa prijedlogom mjera i

aktivnosti za eliminisanje biznis barijera koja je usvojena od strane Savjeta za eliminisanje biznis barijera. Februara 2009. godine izrađen je model za eliminisanje biznis barijera sa zaključcima koji je dostavljen Savjetu.

U cilju sprovođenja mjera na prevenciji i suzbijanju korupcije na lokalnom nivou, po uzoru na prethodno usvojene Modele programa i akcionog plana borbe za protiv korupcije u lokalnoj samoupravi 11 jedinica lokalne samouprave donijelo je Program i Akcioni plan za borbu protiv korupcije u lokalnoj samoupravi od kojih su neke počele sa realizacijom mjera predviđenih usvojenim dokumentima (Nikšić i Pljevlja).

U okviru Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine formirana je radna grupa u kojoj učestvuju i predstavnici Zajednice opština i Glavnog grada Podgorice, u cilju analize svih propisa iz oblasti planiranja i uređenja prostora i izgradnje objekata sa zadatkom i izrade prijedloga za reviziju zakonskih rješenja i procedura. Nakon konsultacija sa preko stotinu zainteresovanih subjekata koji utiču na planiranje prostora i izgradnju objekata u Crnoj Gori (predstavnici Sekretarijata za uređenje prostora 21 opštine, vodovoda, regionalnog vodovoda, elektroprivrede i dr.) urađen je tekst analize administrativnih biznis barijera u oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata i dostavljen Savjetu za eliminisanje biznis barijera na razmatranje.

Privredna komora Crne Gore kontinuirano evidentira biznis barijere, kako kroz neposredne kontakte sa privrednicima, tako i kroz rad odbora udruženja svih grana djelatnosti. Zajedno sa predlozima za njihovo eliminisanje, evidentirane barijere Komora procesuirala prema nadležnim državnim organima i kao član Savjeta za biznis barijere aktivno učestvuje u unapređenju poslovnog ambijenta.

U cilju potpunije realizacije ove GRECO preporuke UAI je, sa predstavnicima Savjeta za eliminisanje biznis barijera, Ministarstva ekonomije, Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Unije poslodavaca, Privredne komore i predstavnicima privatnog sektora, uz podršku OSCE Misije u Crnoj Gori tokom jula 2009. godine započela realizaciju projekta koji podrazumijeva razmjenu iskustava o eliminisanju biznis barijera. Predstavnici navedenih institucija analiziraju postojeći zakonodavni i institucionalni okvir za pokretanje poslovne djelatnosti, uz poseban osvrt na izdavanje građevinskih dozvola. Prvi od ova tri okrugla stola održan je u Budvi 16. jula, dok se ostala dva održati u septembru i oktobru 2009. godine.

Tokom jula 2009. godine započeto je istraživanje o fenomenima, uzrocima i štetnim posljedicama korupcije u privatnom sektoru koje će biti završeno u oktobru 2009. godine. Smatramo da će rezultati ovog istraživanja i preporuke koje iz njega proizađu, između ostalog, imati uticaja na uklanjanje biznis barijera i okolnosti koje pogoduju pojavi korupcije u tom sektoru.

Konačno, u cilju realizacije GRECO preporuke xxiv koja se odnosi na uputstva za državne revizore o postupku za prijavljivanje korupcije državnim tužiocima, realizuje se projekat Uprave za antikorupcijsku inicijativu i Misije OSCE-a u Crnoj Gori. Sačinjene su Smjernice za državne revizore za postupanje u slučajevima kada u redovnom obavljanju svojih dužnosti posumnjaju da je počinjeno krivično djelo sa elementima korupcije, a planirane su i odgovarajuće obuke koje će biti sprovedene tokom septembra i oktobra 2009. godine.

Za detaljnije informacije u prilogu dostavljamo Izvještaj o zajedničkoj I i II evaluaciji Crne Gore i Izvještaj o usaglašenosti za Crnu Goru. Izvještaji su dostupni na web stranama UAI (<http://www.gov.me/eng/antikorup/>) i GRECO-a ([http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp)).

### **C. Fundamentalna prava**

#### **Uopšteno**

**57. Molimo vas da pružite sažete informacije o vašem ustavnom poretku, zakonodavstvu ili drugim pravilima koja uređuju područje ljudskih prava i njihovu usklađenost sa relevantnim međunarodnim konvencijama.**

Pravni sistem Crne Gore osigurava visok stepen zaštite ljudskih prava i sloboda. Naime, od Osnovnih odredbi Ustava Crne Gore koje daju pravni osnov za obezbjeđenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, garantuju nepovredivost i obavezu svakog da poštuje prava i slobode drugih, još 68 članova Ustava se odnose na ljudska prava i slobode, čime je normativno potvrđen značaj tih prava. Kao opšti preduslov za uživanje svih ljudskih prava i sloboda propisana je zabrana izazivanja ili podsticanja mržnje ili netrpeljivosti kao i zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu.

Ljudskim pravima i slobodama koje se ostvaruju na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma posvećen je Dio drugi Ustava, a kroz 65 članova sadrži lična prava i slobode, politička prava i slobode, ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode kao i posebna manjinska prava.

Pored ustavnih određenja, kojima se garantuje i štiti poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i prava manjina, Crna Gora je odredbom člana 9 Ustava utvrdila, da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

U skladu sa Ustavom (čl. 8 i 17) i potvrđenim međunarodnim sporazumima, zabranjena je svaka neposredna i posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu i svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Nadalje, članom 18 Ustava, država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. Jednaka zaštita prava i sloboda, pravo na pravni lijek i pravnu pomoć, pravo na lokalnu samoupravu i pravo na zdravu životnu sredinu takođe se definiše Ustavom.

Zajemčena ljudska prava i slobode mogu se ograničiti samo zakonom u obimu koji dopušta Ustav u mjeri koja je neophodna da bi se u otvorenom i slobodnom demokratskom društvu zadovoljila svrha zbog koje je ograničenje dozvoljeno. Ograničenja se ne smiju uvoditi u druge svrhe osim onih radi kojih su propisana. Za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja može se ograničiti ostvarivanje pojedinih ljudskih prava i sloboda, u obimu u kojem je to neophodno. Ograničenja se ne smiju činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva. Ne mogu se ograničiti prava na: život; pravni lijek i pravnu pomoć; dostojanstvo i poštovanje ličnosti; pravično i javno suđenje i načelo zakonitosti; pretpostavka nevinosti; pravo na odbranu; naknadu štete za nezakonito ili neosnovano lišenje slobode i neosnovanu osudu; slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti; zaključenje braka. Ne mogu se ukidati zabrane: izazivanja ili podsticanja mržnje ili netrpeljivosti; diskriminacije; ponovnog suđenja i osude za isto krivično djelo; nasilne asimilacije. Mjere ograničenja mogu važiti najduže dok traje ratno ili vanredno stanje.

Ustavom je, u dijelu Lična prava i slobode, propisana zabrana smrtne kazne, garantovano je pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu biologije i medicine; dostojanstvo i nepovredivost ličnosti i utvrđeno pravo na ličnu slobodu. Lišavanje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji je predviđen zakonom. Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode i mora biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere. Bezakonito lišavanje slobode je kažnjivo. Precizno je definisan način lišenja slobode i određenje pritvora; poštovanje ličnosti; garantovano je pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku; pravo na odbranu, pravo na naknadu štete zbog nezakonitog postupanja, garantovana je sloboda kretanja i nastanjivanja, pravo na privatnost i nepovredivost stana, garantovana je tajnost pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja, zajamčena je zaštita podataka o ličnosti, a obezbijeđeno je i pravo azila.

Iz korpusa političkih prava i sloboda, Ustavom Crne Gore je definisano biračko pravo, zajamčena sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti, dato je pravo na slobodu izražavanja i slobodu štampe, zabranjena je cenzura, dato pravo na pristup informacijama u posjedu državnih organa i

organizacija koje vrše javna ovlaštenja, zajamčena je sloboda mirnog okupljanja i sloboda udruživanja, dato pravo na obraćanje domaćim i međunarodnim organizacijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajamčenih Ustavom.

Kada su u pitanju ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode, Ustavom je zajamčeno pravo svojine; prava stranaca, tako da strano lice može biti subjekat prava svojine u skladu sa zakonom; sloboda preduzetništva; pravo nasljeđivanja, garantovano je pravo na rad; zabrana prinudnog rada, definisana su osnovna prava zaposlenih; usklađivanje socijalnog položaja; dato je pravo na štrajk, definisana je obaveznost socijalnog osiguranja; zajamčena je posebna zaštita lica sa invaliditetom; svakome je dato pravo na zdravstvenu zaštitu; definisana je zaštita potrošača. Porodica uživa posebnu zaštitu a djeca rođena van braka imaju ista prava i obaveze kao i djeca rođena u braku; majka i dijete uživaju posebnu zaštitu; dijete uživa prava i slobode primjereno njegovom uzrastu i zrelosti i djetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe; pravo na školovanje pod jednakim uslovima stim što je osnovno školovanje obavezno i besplatno; jemči se sloboda naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, uz obavezu države da podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture.

Ustav, u cilju zaštite ukupnog nacionalnog identiteta, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči cio set dodatnih prava i sloboda koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima i to:

- na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;
- na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;
- na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;
- na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudski organi vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;
- da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama;
- da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;
- na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;
- na informisanje na svom jeziku;
- da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno- istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja;
- na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Ustav je izričito zabranio nasilnu asimilaciju i obavezao državu da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Pored navedenih ustavnih odredbi, ljudska prava i slobode su razrađena i pojedinim zakonima koji se odnose na različita područja i aspekte zaštite ljudskih prava i sloboda. (Vidjeti odgovor na pitanje 58 Poglavlje 23 u pogledu pregleda zakonodavstva i njegove usaglašenosti).

**58. Navedite spisak konvencija o ljudskim pravima i protokolima koji se na njih odnose a koje je Crna Gora ratifikovala zajedno sa datumima njihovog potpisivanja i ratifikacije. Detaljno navedite rezerve koje su izražene u odnosu na te ugovore i sve deklaracije koje priznaju pravo pojedinca da podnosi predstavke odborima koje ove konvencije ustanovljavaju. Molimo vas i da navedete koji su nacionalni pravni propisi i odredbe usvojeni kako bi se obezbjedilo izvršenje obaveza koje proističu iz ovih konvencija. Kako se oni sprovode i kako se njihovo sprovođenje nadzire?**

Konvencije Savjet Evrope

Ljudska prava

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
1. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
2. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
3. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 2 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, conferring upon the European Court of Human Rights competence to give advisory opinions	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
4. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 3 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 29, 30 and 34 of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
5. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.

6. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 5 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 22 and 40 of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
7. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
8. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
9. Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 8 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
10. Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;	European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
11. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 18/2005-3;	European Charter for Regional or Minority Languages	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
12. Protokol br. 1 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, Sl. List SCG (Međunarodni ugovori br. 9/2003-7);	Protocol No. 1 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
13. Protokol br. 2 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;	Protocol No. 2 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
14. Protokol br. 11 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda,	Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Freedoms, restructuring the control machinery established thereby	sukcesiji	
15. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Sl. list SRJ (Međunarodni ugovor) br. 6/98-3;	Framework Convention for the Protection of National Minorities	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
16. Protokol br. 12 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
17. Protokol br. 13 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;	Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
18. Protokol br. 14 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 5/2005-25 i 7/2005-47	Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
19. Konvencija Savjeta Evrope o akcijama protiv trgovine ljudima  Sl. list CG 4/2008-38	Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings	Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara  30.07. 2008.	01.11. 2006.

## Porodično pravo – prava djece (pravna saradnja u građanskim stvarima)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupila na snagu
1. Evropska konvencija o priznanju i izvršenju odluka	European Convention on Recognition and Enforcement of	Notifikacija o	06.06.



o staranju o djeci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja, Sl. List SRJ (Međunarodni ugovori) br. 1/2001-38	Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children	sukcesiji	2006.
--	--	-----------	-------

## Konvencije i protokoli Ujedinjenih nacija

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
1. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine  OBJAVLJEN: Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 7/71;	International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
2. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine  OBJAVLJEN: Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 7/71;	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
3. Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine,  OBJAVLJEN: Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 7/1971 i Sl.list SRJ (Međunarodni ugovori) 04/01;	Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
4. Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čiji cilj je ukidanje smrtne kazne, usvojen u Njujorku 15. decembra 1989. godine  OBJAVLJEN:	Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty, New York, 15 December 1989	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.

Sl.list SRJ (Međunarodni ugovori) 04/01;			
<p>5. Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CAT), usvojena u Njujorku 10. decembra 1984. godine,</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 9/91-3;</p>	<p>Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10 December 1984</p> <p>DECLARATION:</p> <p>By the notification of succession the Government of Montenegro confirmed the declarations made by the Government of Yugoslavia under articles 21 and 22. The declaration reads as follows:</p> <p>“Yugoslavia recognizes, in compliance with Article 21, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against Torture to receive and consider communications in which one State Party to the Convention claims that another State Party does not fulfil the obligations pursuant to the Convention.</p> <p>Yugoslavia recognizes, in conformity with Article 22, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against Torture to receive and consider communications from or on behalf of individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by a State Party of the provisions of the Convention.”</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara</p> <p>23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
6. Fakultativni protokol uz Konvenciji protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (OPCAT), usvojen u Njujorku 18. decembra 2002. godine	Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 18 December 2002	Notifikacija o sukcesiji u odnosu na potpis deponovana kod	Sukcesija u odnosu na potpis proizvodi dejstvo od 03.06.

<p>Savezna Republika Jugoslavija je potpisala Fakultativni protokol 25. septembra 2003. godine.</p> <p>Nakon obnove nezavisnosti Skupština Crne Gore je potvrdila pomenuti protokol 17. decembra 2006. godine.</p> <p>OBJAVLJEN: Sl. list SCG (Međunarodni ugovori) 16/2005-28 i 2/2006-60;</p>	<p>DECLARATION:</p> <p>“The Government of Montenegro makes the following Declaration in relation to article 24 of the Optional Protocol:</p> <p>In accordance with the article 24 of the Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Montenegro postpones the implementation of its obligations under part IV of the present Optional Protocol for two years after the date of the entrance into force of the Optional Protocol.”</p>	<p>depozitara 23.10. 2006.  Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara 06.03. 2009.</p>	<p>2006.  Opcioni protokol stupio na snagu u odnosu na CG 05.04. 2009.</p>
<p>7. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD), usvojena u Njujorku, 7. marta 1966.godine</p>	<p>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 7 March 1966</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara</p>	<p>03.06. 2006.</p>

<p>OBJAVLJEN: Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 31/67-889 i 6/67-747;</p>	<p>DECLARATION</p> <p>By the notification of succession the Government of Montenegro confirmed the declaration made by the Government of Yugoslavia under article 14 of the Convention. The declaration reads as follows:</p> <p>“By affirming its commitment to establish the principles of the rule of law and promote and protect human rights, the Government of the Federal Republic of Yugoslavia recognizes the competence of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination to receive and consider complaints submitted by individuals and groups alleging violations of rights guaranteed under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.</p> <p>The Government of the Federal Republic of Yugoslavia determines the competence of the Federal Constitutional Court to accept and consider, within its domestic legal system, the complaints submitted by individuals and groups under the State jurisdiction, alleging to have been victims of rights violations under the Convention, and who have exhausted all available legal means provided for by the national legislation.”</p>	<p>23.10. 2006.</p>	
<p>8. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), usvojena u Njujorku 18. decembra 1979. godine,</p> <p>OBJAVLJENO:</p>	<p>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 18 December 1979</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 11/81-613;		2006.	
9. Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, usvojen u Njujorku 6. oktobra 1999. godine,  OBJAVLJENO: Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 13/2002-46;	Optional Protocol to the Convention on the Elimination of Discrimination against Women, New York, 6 October 1999	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
10. Konvenciji o pravima djeteta (CRC), usvojena u Njujorku 20. novembra 1989. godine  OBJAVLJEN: Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 15/90-8 i 4/96-68;	Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
11. Amandman na član 43 stav 2 Konvencije o pravima djeteta, usvojen u Njujorku 12. decembra 1995. godine  OBJAVLJEN: Sl. list SRJ –Međunarodni ugovori 2/97-70	Amendment to Article 43 (2) of the Convention on the Rights of the Child, New York, 12 December 1995	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
12. (Prvi) Fakultativni protokol o učešću djece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima djeteta, usvojen u Njujorku 25. maja 2000. godine  OBJAVLJEN: Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/2002-64;	Optional protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, New York, 25 May 2000  DECLARATION: "The Republic of Montenegro hereby declares that in accordance with article 3, paragraph 2, the Government of the Republic of Montenegro does not impose mandatory military service. The minimum age at which Montenegro will permit	Notifikacija o sukcesijisa odgovarajućom deklaracijom deponovana kod depozitara 02.05. 2007.	03.06. 2006.

	voluntary recruitment into its national armed forces shall be 18 years. This provision is already prescribed in the Bill on Defence and Bill on the Army of the Republic of Montenegro, which are currently in the procedure in the Montenegrin Government.”		
13. (Drugi) Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji uz Konvenciju o pravima djeteta, usvojen u Njujorku 25. maja 2000. godine,  OBJAVLJEN: Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/2002-58;	Optional protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, New York, 25 May 2000	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10.2006.	03.06.2006.
14. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (ICRMW), usvojena u Njujorku 18. decembra 1990. godine	International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, New York, 18 December 1990	Notifikacija o sukcesiji u odnosu na potpis deponovana kod depozitara 23.10.2006.	Sukcesija u odnosu na potpis proizvodi dejstvo 03.06.2006.
15. Konvencije o zaštiti svih lica od prinudnog nestanka, usvojena u Njujorku 20. decembar 2006. godine	International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, New York, 20 December 2006	Potpis 06.02.2007.	
16. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (ICPRD), usvojena u Njujorku 13. decembra 2006. godine	Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, 13 December 2006	Potpis 27.09.2007.	
17. Opcioni protokol o pravima osoba sa invaliditetom, usvojen u Njujorku 13. decembra 2006. godine;	Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, 13 December 2006	Potpis 27.09.2007.	
18. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnog djela genocid, usvojena u Njujorku 9. decembra 1948. godine  OBJAVLJEN: Sl. Vesnik Prezidijuma narodne	Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, New York, 9 December 1948.	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10.2006.	03.06.2006.

skupštine FNRJ, 2/50;	<p>RESERVATION:</p> <p>The succession was submitted with confirmation of the reservation made by Serbia and Montenegro upon accession:</p> <p>“[Montenegro] does not consider itself bound by Article IX of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide and, therefore, before any dispute to which [Montenegro] is a party may be validly submitted to the jurisdiction of the International Court of Justice under this Article, the specific and explicit consent of the FRY is required in each case.”</p>		
<p>19. Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, usvojena u Njujorku 26. novembra 1968. godine,</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 50/70;</p>	<p>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, New York, 26 November 1968.</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>20. Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda, usvojena u Njujorku, 30. novembra 1973.</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 14/75-340;</p>	<p>International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, New York, 30 November 1973</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>21. Međunarodna konvencija protiv aparthejda u sportu, usvojena u Njujorku 10. decembra 1985.</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Tekst nije objavljen, ali je SFRJ ratifikovala konvenciju 4. oktobar 1989. ( instrument o potvrđivanju deponovan kod depozitara 22.</p>	<p>International Convention Against Apartheid in Sports, New York, 10 December 1985</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

decembra 1989.)			
-----------------	--	--	--

## Druge konvencije Ujedinjenih nacija koje su povezane sa zaštitom ljudskih prava

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
22. Konvencija o statusu izbjeglica, usvojena u Ženevi 28. jula 1951. godine  OBJAVLJEN: Sl.list FNRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 7/60;	Convention relating to the Status of Refugees, Geneva, 28 July 1951  DECLARATION: "The Republic of Montenegro considers itself bound by alternative (b) of Article 1B (1) that is to say "events occurring in Europe or elsewhere before 1 January 1951".	Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara 10.10. 2006.	03.06. 2006.
23. Protokol o statusu izbjeglica, usvojen u Njujorku 31. januara 1967. godine  OBJAVLJEN: Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 15/67;	Protocol relating to the Status of Refugees, New York, 31 January 1967	Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara 10.10. 2006.	03.06. 2006.
24. Konvencija o statusu lica bez državljanstva, usvojena u Njujorku 28. septembra 1954. godine  OBJAVLJEN: Sl.list FNRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 9/59;	Convention relating tot he Status of Stateless Persons, New York, 28 September 1954	Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
25. Protokol kojim se mijenja Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama i djecom (Ženeva, 30. septembar 1921.), usvojen u Njujorku 12 novembra 1947.	International Convention for the Suppression of the Traffic in Womenand Children, concluded at Geneva on 30 September 1921, as Amended	Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara	03.06. 2006.



godine	by the Protocol signed at Lake Success, New York, on 12 November 1947	23.10. 2006.	
OBJAVLJEN: Sl.list FNRJ 41/50-774			
26. Protokol kojim se mijenjaju međunarodni sporazumi za uspješnu zaštitu od kriminalne trgovine poznate pod imenom »trgovina bijelim robljem« i međunarodne konvencije o suzbijanju trgovine bijelim robljem	International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, signed at Paris on 18 May 1904, amended by the Protocol signed at Lake Success, New York, 4 May 1949	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: Sl. list FNRJ-Dodatak 2/51			
27. Konvencija o suzbijanju trgovine ljudskim bićima i iskorišćavanja prostitucije drugih, usvojena u Njujorku 21. marta 1950.	Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the exploitation of the Prostitution of Others, Lake Success, New York, 21 March 1950	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: Službeni glasnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, br. 2/1951			
28. Konvencija o ropstvu potpisana u Ženevi 25. septembra 1926, izmijenjena Protokolom od 7. decembra 1953.	Slavery Convention, signed at Geneva on 25 September 1926 and amended by the Protocol, New York, 7 December 1953	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 4/1956			
Konvencija o ropstvu, usvojena u Ženevi 25. septembra 1926. godine (Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926)			
OBJAVLJEN: Zbirka Ugovora Kraljevine Jugoslavije 1929. str. 607			
Protokol o izmjenama Konvencije o ropstvu potpisane u Ženevi 25.			

<p>septembra 1926, usvojen u Njujorku 7. decembra 1953. godine (Protocol amending the Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926)</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 6/1955</p> <p>* * *</p> <p>UZIMAJUĆI U OBZIR STAV PRAVNE KANCELARIJE UN DA CRNA GORA NE MOŽE IZVRŠITI SUKCESIJU U ODNOSU NA MEĐ. SPORAZUME LIGE NARODA, NOTIFIKACIJA O SUKCESIJI JE PRIHVAĆENA SAMO ZA KONVENCIJU O ROPSTVU IZMIJENJENU PROTOKOLOM OD 7. DECEMBRA 1953, KOJA PREDSTAVLJA ZASEBAN MEĐUNARODNOPRAVNI INSTRUMENT UJEDINJENIH NACIJA</p>			
<p>29. Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu, usvojena u Ženevi od 7. septembra 1956. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1958</p>	<p>Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery,</p> <p>Geneva, 7 September 1956</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>30. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, usvojen 17. jula 1998. godine;</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl. list SRJ, Međunarodni, br. 5/2001-3</p>	<p>Rome Statute of the International Criminal Court,</p> <p>Rome, 17 July 1998</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponova na kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

	<p>NOTIFICATION :</p> <p>Notification of succession included the confirmation of the notification by Serbia and Montenegro upon accession which reads as follows:</p> <p>“... in accordance with article 87 paragraphs 1 (a) and 2 of the Rome Statute Serbia and Montenegro has designated Diplomatic Channel of communication as its channel of communication with the International Criminal Court and Serbian and English language as the languages of communication.”</p>		
<p>31. Konvencija o političkim pravima žena, usvojena u Njujorku 31. marta 1953. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Službeni list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1954</p>	<p>Convention on the Political Rights of Women,</p> <p>New York, 31 March 1953</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>32. Konvencija o državljanstvu udatih žena, usvojena u Njujorku 20. februara 1957. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1958</p>	<p>Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>33. Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj starosti za sklapanje braka i registraciju brakova, usvojena u Njujorku 10. decembra 1962. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p>Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 13/1964</p>	<p>Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages,</p> <p>New York, 10 December 1962</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>34. Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima,</p>	<p>Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana</p>	<p>03.06. 2006.</p>

posebno ženama i djecom uz Konvenciju UN o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojen u Njujorku, 15. novembra 2000. godine	and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime,  New York, 15 November 2000	na kod depozitara 23.10. 2006.	
OBJAVLJEN: Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3			
35. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom	Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime,  New York, 15 November 2000	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3			

## Konvencije i protokoli Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (HCCH)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnje	Stupila na snagu
1. Konvencija o građanskopravnim vidovima međunarodne otmice djece, potpisana u Hagu 25. oktobra 1980	Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 10.04. 2007.	Pravni kontinuitet, na osnovu sukcesije, ostvaren od datuma 01.12. 1991.
OBJAVLJEN: Sl. List SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/91-19			

## Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Sukcesi.	Stupil na snagu
1. Konvencija br. 2 o nezaposlenosti, usvojena 1919. godine;	Unemployment Convention, Co 2	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 25.05. 2007.	03.06. 2006.
2. Konvencija br. 3 o zaštiti materinstva, usvojena 1919. godine;	Maternity Protection Convention, Co 3	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
3. Konvencija br. 8 o naknadi za nezaposlenost u slučaju gubitka broda zbog brodoloma, usvojena 1920. godine ;	Unemployment Indemnity (Shipwreck) Convention, Co 8	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
4. Konvencija br. 9 o namještenju mornara, usvojena 1920. godine;	Placing of Seamen Convention, Co 9	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
5. Konvencija br. 11 o pravu na udruživanje u poljoprivredi, usvojena 1921. godine;	Right of Association (Agriculture) Convention, Co 11	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
6. Konvencija br. 12 o obeštećenju radnicima u poljoprivredi, usvojena 1921. godine;	Workmen's Compensation (Agriculture) Convention, Co 12	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
7. Konvencija br. 13 o upotrebi olovnog bjelila u bojadisanju, usvojena 1921. godine;	White Lead (Painting) Convention, Co 13	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
8. Konvencija br. 14 o nedjeljnom odmoru u industriji, usvojena 1921. godine;	Weekly Rest (Industry) Convention, Co 14	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
9. Konvencija br. 16 o obaveznom ljekarskom pregledu mladih lica zaposlenih na brodovima, usvojena 1921. godine;	Medical Examination of Young Persons (Sea) Convention, Co 16	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
10. Konvencija br. 17 o nadoknadi radnicima za slučaj nesreće na radu, usvojena 1925. godine;	Workmen's Compensation (Accidents) Convention, Co 17	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

		2007.	
11. Konvencija br. 18 o obeštećenju zbog oboljenja od profesionalnih bolesti, usvojena 1925. godine;	Workmen's Compensation (Occupational Diseases) Convention, Co 18	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
12. Konvencija br. 19 o jednakom tretmanu stranih i domaćih radnika u pogledu nesreće na radu, usvojena 1925. godine;	Equality of Treatment (Accident Compensation) Convention, Co19	Sukcesija Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
13. Konvencija br. 22 o ugovoru o najmu mornara, usvojena 1926. godine;	Seamen's Articles of Agreement Convention, Co 22	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
14. Konvencija br. 23 o repatrijaciji mornara, usvojena 1926. godine;	Repatriation of Seamen Convention, Co 23	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
15. Konvencija br. 24 o osiguranju za slučaj bolesti u industriji, usvojena 1927. godine;	Sickness Insurance (Industry) Convention, Co 24	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
16. Konvencija br. 25 o osiguranju za slučaj bolesti u poljoprivredi, usvojena 1927. godine;	Sickness Insurance (Agriculture) Convention, Co 25	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
17. Konvencija br. 27 o označavanju težine tereta koji se prevozi brodovima, usvojena 1929. godine;	Marking of Weight (Packages Transported by Vessels) Convention, Co 27	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
18. Konvencija br. 29 o prinudnom ili obaveznom radu, usvojena 1930. godine;	Forced Labour Convention, Co 29	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
19. Konvencija br. 32 o zaštiti za slučaj nesreće, usvojena 1932. godine;	Protection against Accidents (Dockers) Convention (Revised), Co 32	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
20. Konvencija br. 45 o radu žena na podzemnim radovima, usvojena 1935. godine;	Underground Work (Women) Convention, Co 45	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
21. Konvencija br. 48 o očuvanju migranata za slučaj bolesti, starosti i smrti, usvojena	Maintenance of Migrants' Pension Rights Convention, Co 48	Sukcesija 25.05.	03.06. 2006.

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

1935. godine;		2007.	
22. Konvencija br. 53 o stručnoj sposobnosti zapovjednika mornarice, usvojena 1936. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 9 /61-26	Officers' Competency Certificates Convention, Co 53	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
23. Konvencija br. 56 o osiguranju za slučaj bolesti pomoraca, usvojena 1936. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 12 /58-1	Sickness Insurance (Sea) Convention, Co 56	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
24. Konvencija br. 69 o diplomi o sposobnosti broskog kuvara, usvojena 1946. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ –Dodatak, br. 7 /61-10	Certification of Ships' Cooks Convention, Co 69	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
25. Konvencija br. 73 o ljeakarskom pregledu mornara, usvojena 1946. godine;	Medical Examination (Seafarers) Convention, Co 73	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
26. Konvencija br. 74 o sertifikatu sposobnosti za mornara, usvojena 1946. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 3 /62-41	Certification of Able Seamen Convention, Co 74	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
27. Konvencija br. 80 o djelimičnoj reviziji konvencija usvojenih od strane Generalne Konferencije MOR-a na 28 prvih zasijedanja, usvojena 1946. godine;	Final Articles Revision Convention, Co 80	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
28. Konvencija br. 81 o inspekciji rada, usvojena 1947. godine;	Labour Inspection Convention, Co 81	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
29. Konvencija br. 87 o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava, usvojena 1948. godine;	1Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, Co 87	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 8/58-1			
30. Konvencija br. 88 o organizaciji službe za posredovanje rada, usvojena 1948. godine;	Employment Service Convention, Co 88	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
31. Konvencija br. 89 o noćnom radu žena (revidirana), usvojena 1948. godine;	Night Work (Women) Convention (Revised), Co 89	25.05. 2007.	03.06. 2006.
32. Konvencija br. 90 o noćnom radu djece u industriji, usvojena 1948. godine;	Night Work of Young Persons (Industry) Convention ( R Revised), Co 90	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
33. Konvencija br. 91 o plaćenom odmoru pomoraca (revidirana), usvojena 1949. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ –Međunarodni ugovori, br. 7 /67-773	Paid Vacations (Seafarers) Convention (Revised), Co 91	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
34. Konvencija br. 92 o smještaju posade na pomorskom brodu (revidirana), usvojena 1949. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 3 /67	Accommodation of Crews Convention (Revised), Co 92	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
35. Konvencija br. 97 o migraciji u cilju zapošljavanja (revidirana), usvojena 1949. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 5 /68-335	Migration for Employment Convention (Revised), Co 97	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
36. Konvencija br. 98 o pravima radnika na organizovanje i na kolektivne pregovore, usvojena 1949. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ –Dodatak, br. 11 /58-4	Right to Organise and Collective Bargaining Convention, Co 98	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
37. Konvencija br. 100 o jednakosti nagrađivanja muške i	Equal Remuneration	Sukcesija	03.06.



## 23 Pravosuđe i osnovna prava

ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, usvojena 1951. godine;	Convention, Co 100	25.05. 2007.	2006.
38. Konvencija br. 102 o minimalnoj normi socijalnog obezbjeđenja, usvojena 1952. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 1 /55-41	Social Security (Minimum Standards) Convention, Co 102	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
39. Konvencija br. 103 o zaštiti materinstva (revidirana), usvojena 1952. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br.9/55-9	Maternity Protection Convention (Revised), Co 103	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
40. Konvencija br. 105 o ukidanju prinudnog rada, usvojena 1957. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 13 /2002-29	Abolition of Forced Labour Convention, Co 105	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
41. Konvencija br. 106 o nedjeljnom odmoru (trgovina i berza), usvojena 1957. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 12 /58-18	Weekly Rest (Commerce and Offices) Convention, Co 106	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
42. Konvencija br. 111 o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja, usvojena 1958. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 9 /61-83	Discrimination (Employment and Occupation) Convention, Co 111	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
43. Konvencija br. 113 o ljeakarskom pregledu mornara, usvojena 1959. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /62-23	Medical Examination (Fishermen) Convention, Co 113	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

<p>44. Konvencija br. 114 o o ugovoru o zapošljavanju ribara, usvojena 1959. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /62-23</p>	<p>Fishermen's Articles of Agreement Convention, Co 114</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>45. Konvencija br. 116 o djelimičnoj reviziji konvencija usvojenih od strane Generalne Konferencije MOR-a na prva 32 zasijedanja radi standardizacije odredaba koje se odnose na pripremanje izvještaja o primjeni konvencija MOR-a, usvojena 1961. godine;</p>	<p>Final Articles Revision Convention, Co 116</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>46. Konvencija br. 119 o zaštiti mašina, usvojena 1963. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ - Dodatak, br. 54 /70</p>	<p>Guarding of Machinery Convention, Co 119</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>47. Konvencija br. 121 o davanjima za slučaj povrede na radu, usvojena 1964. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ - Dodatak, br. 27 /70</p>	<p>Employment Injury Benefits Convention, Co 121</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>48. Konvencija br. 122 o politici zapošljavanja, usvojena 1964. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 34 /71-523</p>	<p>Employment Policy Convention, Co 122</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>49. Konvencija br. 126 o smještaju na ribarskim brodovima, usvojena 1966. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ, br. 43 /74-676</p>	<p>Accommodation of Crews (Fishermen) Convention, Co 126</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>50. Konvencija br. 129 o inspekciji rada u poljoprivredi, usvojena 1969. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p>	<p>Labour Inspection (Agriculture) Convention, Co 129</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

Sl.list SFRJ, br. 22 /75-725			
51. Konvencija br. 131 o utvrđivanju minimalnih plata, usvojena 1970. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-667	Minimum Wage Fixing Convention, Co 131	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
52. Konvencija br. 132 o plaćenom godišnjem odmoru (revidirana), usvojena 1970. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ, br. 52 /73-1579	Holidays with Pay Convention (Revised), Co 132	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
53. Konvencija br. 135 o predstavnicima radnika, usvojena 1971. . godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-672	Workers' Representatives Convention, Co 135	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
54. Konvencija br. 136 o zaštiti od opasnosti trovanja benzolom, usvojena 1971. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 16 /76-431	Benzene Convention, Co 136	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
55. Konvencija br. 138 o minimalnim godinama za zapošljavanje, usvojena 1973. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-676	Minimum Age Convention, Co 138	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
56. Konvencija br. 139 o profesionalnom raku, usvojena 1974. . godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 3 /77	Occupational Cancer Convention, Co 139	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

<p>57. Konvencija br. 140 o plaćenom odsustvu za obrazovne svrhe, usvojena 1974. . godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-684</p>	<p>Paid Educational Leave Convention, Co 140</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>58. Konvencija br. 142 o razvoju ljudskih resursa, usvojena 1975. . godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-689</p>	<p>Human Resources Development Convention, Co 142</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>59. Konvencija br. 143 o radnicima migrantima, usvojena 1975. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 12 /80-725</p>	<p>Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, Co 143</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>60. Konvencija br. 144 o tripartitnim konsultacijama, usvojena 1976. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SCG – Međunarodni ugovori, br. 1 /2005-11</p>	<p>Tripartite Consultation (International Labour Standards) Convention, Co 144</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>61. Konvencija br. 148 o zaštiti radne snage (zagađenje vazduha, buka, vibracija), usvojena 1977. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-694</p>	<p>Working Environment (Air Pollution, Noise and Vibration) Convention, Co 148</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>62. Konvencija br. 155 o zaštiti na radu i radnoj sredini, usvojena 1981. godine;</p> <p>OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/87-17</p>	<p>Occupational Safety and Health Convention, Co 155</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>63. Konvencija br. 156 o radnicima sa porodičnim obavezama, usvojena 1981.</p>	<p>Workers with Family</p>	<p>Sukcesija</p>	<p>03.06.</p>

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7 /87-30	Responsibilities Convention, Co 156	25.05. 2007.	2006.
64. Konvencija br. 158 o prestanku radnog odnosa, usvojena 1982. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 4 /84-139, 7/91-28	Termination of Employment Convention, Co 158	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
65. Konvencija br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalidnih lica, usvojena 1983. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 3 /87-6	Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, Co 159	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
66. Konvencija br. 161 o službama medicine rada, usvojena 1985. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /89-8	Occupational Health Services Convention, Co 161	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
67. Konvencija br. 162 o bezbjednosti pri korišćenju azbesta, usvojena 1986. godine;  OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 4 /89-3	Asbestos Convention, Co 162	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
68. Konvencija br. 182 o najgorim oblicima dječijeg rada, usvojena 1999. godine.  OBJAVLJENO: Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /2003-15	Worst Forms of Child Labour Convention, Co 182	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

Usklađenost nacionalnog zakonodavstva

Usklađenost nacionalnog zakonodavstva sa obavezama koje proizilaze iz potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora, odnosno njihov status u odnosu na nacionalni pravni poredak, regulisana je članom 9 Ustava na način što su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Sprovođenje i nadzor nad sprovođenjem

U slučajevima kada međunarodni ugovor nije moguće direktno implementirati, nadležni organi državne uprave pokreću postupak za usvajanje zakona i podzakonskih akata kojima se omogućava neposredno sprovođenje ugovora. Kao posljedica ovakvog pristupa ostvarivanje i zaštita određenog prava ili slobode je regulisana nizom propisa. Na prvom mjestu osnovne odredbe Ustava predstavljaju suštinsku i opštu garanciju zaštite i uživanja ljudskih prava i sloboda, propisuju zabranu izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, kao i zabranu diskriminacije, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda. Ustavne norme o ljudskim pravima i slobodama su, pored zajedničkih odredbi i odredbi o zaštitniku ljudskih prava i sloboda, sistematizovane u četiri grupe i to: lična prava i slobode; politička prava i slobode; ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode i posebna manjinska prava.

U različitim segmentima nadzora nad ostvarivanjem zaštite i promocije ljudskih prava i sloboda učestvuju sljedeće institucije: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstva kulture, sporta i medija, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo turizma, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, Ministarstvo finansija, Ministarstvo inostranih poslova, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Uprava policije, Kancelarija za rodnu ravnopravnost, Kancelarija za saradnju sa NVO, Kancelarija za održivi razvoj, Kancelarija Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica i druge.

U oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda najvažniju ulogu imaju Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, sudovi i Ustavni sud.

Osnovno polazište rada i djelovanja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda je da postupajući po pritužbama građana ili na sopstvenu inicijativu štiti građane od nezakonitog, nepravilnog i lošeg rada državne ili lokalne uprave, kao i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. Zaštitnik djeluje u dva smjera: pravovremeno upozorava na povrede ljudskih prava građana i pomaže njihovom ostvarivanju i doprinosi demokratskoj kontroli uprave i njenom poboljšavanju i unapređenju.

Uloga sudova u zaštiti ljudskih prava i sloboda proizilazi iz činjenica da svi procesni zakoni u Crnoj Gori obezbjeđuju pravo na djelotvoran pravni lijek kroz redovne i vanredne pravne lijekove. Zakonom o parničnom postupku uveden je novi institut ponavljanja postupka kada Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu ljudskog prava ili osnovne slobode zajamčene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, Krivični zakonik Crne Gore propisuje niz krivičnih djela protiv prava i sloboda čovjeka i građanina, protiv izbornih prava, povrede časti i ugleda, protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, krivično djelo nasilja u porodici i druga.

Ustavni sud je nadležan da odlučuje o ustavnim žalbama zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon što se iscrpe sva ostala djelotvorna pravna sredstva. Naime, Ustavom je propisano da svako ima pravo na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu.

Opšti pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

- **Ustav Crne Gore (Sl. list CG, br. 01/07)**
- **Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03)**
- **Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 39/04)**
- **Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG, br. 71/03, 07/04, 47/06)**

- **Krivični zakonik (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04, 47/06, Sl. list CG, br. 40/08)**
- **Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/03, 65/04)**
- **Zakon o vanparničnom postupku ("Sl. list RCG", br. 27/06)**
- **Zakon o parničnom postupku (Sl. list RCG, br. 22/2004-1, 76/2006-1)**
- **Zakona o izvršnom postupku (Sl. list RCG, br. 23/04 )**
- **Zakon o upravnom sporu (Sl. list RCG, br. 60/2003-49)**
- **Zakon o prekršajima (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94 i 48/99)**
- **Zakon o nasljeđivanju (Sl. list CG, br. 74/2008-1)**
- **Zakon o nevladinim organizacijama (Sl. list RCG, br. 27/99, 09/02, 30/02, Sl. list Crne Gore, br. 11/07)**
- **Strategija reforme pravosuđa (2007-2012) i Akcioni plan za njeno sprovođenje**
- **Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007)**
- **Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011);**
- **Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012);**

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje punog poštovanja zabrane diskriminacije po bilo kom osnovu, ostvarivanje prava manjina, rodne ravnopravnosti, prava lica sa statusom izbjeglice ili azilanta, prava lica sa posebnim potrebama

- **Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Sl. list RCG, br. 31/06, 51/06, 38/07)**
- **Zakon o upotrebi nacionalnih simbola (Sl. list RCG, br. 55/00)**
- **Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Sl. list RCG, br. 46/07)**
- **Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica (Sl. list SRCG, br. 9/77 i 26/77)**
- **Zakon o svetkovanju vjerskih praznika (Sl. list RCG, br. 56/93)**
- **Zakon o strancima ( Sl. list CG br. 82/08),**
- **Zakon o ličnoj karti ( Sl. list CG br. 12/07),**
- **Zakon o putnim ispravama ( Sl. list CG br. 21/08 i 25/08),**
- **Zakon o matičnim registrima (Sl. list CG, br. 47/08)**
- **Zakon o azilu (Sl. list RCG, br. 45/06)**
- **Zakon o ličnom imenu (Sl. list CG, br. 47/08)**
- **Zakon o crnogorskom državljanstvu (Sl. list CG, br. 13/08)**
- **Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom (Sl.list CG, broj 80/08);**
- **Zakon o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča (Sl.list CG, broj 18/08);**
- **Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 69/03 i 21/08);**
- **Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl.list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl.list CG, br.79/08 );**
- **Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom (Sl.list CG - Međunarodni ugovori, br. 2/09).**
- **Zakon o profesionalnom osposobljavanju i zapošljavanju lica s invaliditetom (Sl.list CG, br. 49/08);**
- **Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica (Sl. list RCG, br. 32/05)**
- **Zakon o specijalnom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 56/92)**
- **Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama (Sl. list RCG, br. 80/04)**

- **Strategija manjinske politike (2008-2012);**
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012);
- Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori;
- Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012);
- Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005-2008);
- Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016);
- Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009);
- Strategija razvoja socijalne zaštite starih lica.

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava djeteta i prava na obrazovanje i kulturna prava

- **Porodični zakon (Sl. list RCG, br.1/07)**
- **Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02, 31/05, 49/07 i 04/08)**
- **Zakon o osnovnoj školi (Sl. list RCG, br. 34/91, 48/91, 17/92, 56/92, 32/93, 27/94, 2/95, 20/95, 64/02)**
- **Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07)**
- **Zakon o gimnaziji (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07)**
- **Zakon o srednjoj školi (Sl. list SRCG, br. 28/91 i Sl. list RCG, br. 35/91, 56/92, 27/94-391, 27/94-395, 64/02)**
- **Zakon o specijalnom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 56/92)**
- **Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama (Sl. list RCG, br. 80/04 od 29.12.2004)**
- **Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07)**
- **Zakon o stručnom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07)**
- **Zakon o obrazovanju odraslih (Sl. list RCG, br. 64/02-49 i 49/07)**
- **Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03)**
- **Zakon o prosvjetnoj inspekciji (Sl. list RCG, br. 80/04)**
- **Zakon o naučno – istraživačkoj djelatnosti (Sl. list RCG, br.71/05)**
- **Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava (Sl. list CG, br. 4/08)**
- **Zakon o kulturi (Sl. list CG, br. 49/08)**
- **Zakonom o izdavaštvu (Sl. list RCG, br.20/95-254 i 22/95-300)**
- **Zakonom o kinematografiji (Sl. list CG, br. 14/08)**
- **Zakonom o pozorišnoj djelatnosti (Sl. list RCG, br.60/01)**
- **Zakonom o autorskom i srodnim pravima ("Sl. list SCG", br. 61/04)**
- **Zakonom o zaštiti spomenika kulture (Sl. list RCG, br.49/91)**
- Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011);
- Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010);
- Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006);
- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012);
- Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012);

**Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za zaštitu dostojanstva i nepovredivosti ličnosti, poštovanja prava na privatnost**



- **Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG, br. 71/03, 07/04, 47/06)**
- **Krivični zakonik (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04, 47/06, Sl. list CG, br. 40/08)**
- **Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/03, 65/04)**
- **Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (Sl. list CG, br.11/07)**
- **Zakon o policiji (Sl. list RCG, br. 28/05)**
- **Zakon o javnom redu i miru (Sl. list RCG" br. 41/94)**
- **Zakon o tajnosti podataka (Sl. list CG, br.14/2008-7)**
- Strategija reforme pravosuđa (2007-2012) i Akcioni plan za njeno sprovođenje
- Kodeks policijske etike

- Pravilnikom o uslovima koje moraju ispunjavati prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode

**Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje slobode mišljenja i izražavanja i prava na informisanje**

- **Zakon o medijima (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02)**
- **Zakon o radio-difuziji (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, Sl. list CGo, br. 50/08)**
- **Zakon o javnim radio-difuznim servisima „Radio Crne Gore“ i „Televizija Crne Gore“(Sl. list RCG, br.51/2002-25 i 62/2002-1)**

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava iz oblasti rada i po osnovu rada

- **Zakon o radu (Sl. list CG, br. 49/08)**
- **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 78/05)**
- **Zakon o zapošljavanju (Sl.list RCG br. 5/02, 79/04, 29/05, 12/07, 21/080 i Sl.list CG, br. 49/08).**
- **Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl. list RCG, br. 39/04, 23/05, 29/05 i "Sl. list Crne Gore", br. 12/07, 13/07)**
- **Zakonom o Socijalnom savjetu (Sl. list CG, br.16/07)**
- **Zakon o zapošljavanju i radu stranaca (Sl. list CG, br.22/08)**
- **Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl.list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl.list CG, br.79/08 );**
- **Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl.list RCG, br.78/06 i 14/07)**

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava na zdravu životnu sredinu

- **Zakona o životnoj sredini (Sl.list CG, br. 48/08)**
- **Zakona o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine (Sl.list RCG, br.80/05)**
- **Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list RCG, br.80/05)**
- **Zakon o upravljanju otpadom (Sl.list RCG, br.80/05)**
- **Zakon o kvalitetu vazduha (Sl.list RCG, br. 48/07)**
- **Nacionalna strategija održivog razvoja**
- **Nacionalna politika upravljanja otpadom**

**59. Kako su ove konvencije rangirane unutar vašeg domaćeg pravnog sistema, uključujući i vaš Ustav?**

Crna Gora je, odredbom člana 9 Ustava, utvrdila da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju

drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva. Ovim određenjem, ne samo da se verifikuje pravno dejstvo međunarodnih ugovora time što se oni smatraju dijelom unutrašnjeg pravnog poretka uz suprematiju u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, već se državni organi podsjećaju na potrebu harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim pravom, prevashodno na polju garantovanja, promovisanja i zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda.

**60. Koji su koraci preduzeti u saradnji sa organima UN koja se bave pitanjima ljudskih prava, uključujući i posjete specijalnih mehanizama UN (kao što su specijalni izvjestioci), a koje izvještavaju organe Ugovora i odgovaraju na preporuke organa Ugovora?**

Crna Gora je, kao članica svih relevantnih međunarodnopravnih instrumenata iz oblasti ljudskih prava, predstavila sljedeće izvještaje:

- Inicijalni izvještaj o implementaciji Konvencije UN o borbi protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka na 41. redovnom zasijedanju Komiteta protiv torture (CAT), 11-12. novembra 2008. u Ženevi
- Nacionalni izvještaj o stanju ljudskih prava u Crnoj Gori, u okviru Opšteg periodičnog pregleda (UPR) Savjeta za ljudska prava UN predstavljen je u Ženevi, na zasijedanju Radne grupe za UPR od 3-5. decembra 2008. Tokom interaktivne debate Nacionalni izvještaj je pozitivno ocijenjen, kao i posvećenost Crne Gore unapređenju i poštovanju ljudskih prava i sloboda
- U okviru 74. redovnog zasijedanju Komiteta UN za eliminaciju rasne diskriminacije, u Ženevi, od 2-3. marta o.g, predstavljen je Inicijalni izvještaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji rasne diskriminacije

Podniet je i Inicijalni izvještaj o implementaciji Konvencije za prava djeteta<sup>2</sup> u decembru 2008. godine, dok su izvještaji o implementaciji Prvog i Drugog protokola uz ovu Konvenciju podnieti 1. juna o.g.

U toku je izrada Inicijalnog izvještaja Crne Gore o sprovođenju Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

Crna Gora s punom odgovornošću saraduje sa ugovornim tijelima UN u implementaciji odgovarajućih konvencija iz domena ljudskih prava podnošenjem izvještaja i odgovarajući na upite specijalnih izvjestioca UN.

Radna grupa Ujedinjenih nacija za prinudne nestanke (WGEID) u toku svog 84. zasijedanja predstavila je Izvještaj koji je usvojen 14. marta 2008. godine. Dio izvještaja se odnosi i na stanje u Crnoj Gori po pitanju prinudnih nestanaka i to na tzv. neriješene slučajeve, odnosno na hapšenje 10 lica albanske nacionalnosti kod graničnog prelaza Božaj i na hapšenje četiri lica, takođe albanske nacionalnosti, kod Herceg-Novog i neprovjerene optužbe, koje se odnose na deportaciju 83 lica 1992. godine.

Ministarstvo inostranih poslova je u saradnji sa Ministarstvom pravde, Vrhovnim državnim tužiocem i Upravom policije pripremlilo odgovor Vlade Crne Gore na navode iznijete u Izvještaju koji je dostavljen Radnoj grupi 14. avgusta 2008. godine, preko Stalne misije Crne Gore pri UN i drugim međunarodnim organizacijama u Ženevi.

Specijalni izvjestilac Generalnog sekretara UN o stanju zaštitnika ljudskih prava Hini Jelani od 11. maja 2007. je zatražio informacije povodom navoda o kršenju prava gospodina Aleksandra Saše Zekovića, člana Savjeta za građansku kontrolu rada policije u Republici Crnoj Gori i istraživača kršenja ljudskih prava. Odgovor Vlade Crne Gore na upit specijalnog izvjestioca upućen je 29. juna 2007. godine.

Specijalni izvjestilac UN za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja Ambej Ligabo (Ambeyi Ligabo) obratio se Vladi Crne Gore 2. maja 2008. godine u cilju dobijanja

---

<sup>2</sup> Datum razmatranja Izvještaja još nije određen od strane Komiteta za prava djeteta

informacija vezano za presudu Višeg suda protiv nedjeljnika Monitor i novinara Andreja Nikolaidisa. S tim u vezi, Ministarstvo inostranih poslova je u saradnji sa nadležnim institucijama prikupilo podatke i prosljedilo Specijalnom izvjestiocu 30. juna 2008. godine.

Specijalni izvjestilac Ligabo se, takođe, obratio Vladi Crne Gore 4. juna 2008. godine sa zahtjevom za provjeru navoda u vezi sa slučajem sportskog novinara Mladena Stojovića. Odgovor nadležnih organa o aktivnostima preduzetim u cilju utvrđivanja detalja za rasvjetljavanje tog slučaja upućen je Specijalnom izvjestiocu 3. jula 2008. godine.

U proteklom periodu Crna Gora je odgovorila na sljedeće upite Kancelarije Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR):

- Upitnik Savjetodavnog komiteta Savjeta za ljudska prava UN o pravu na obrazovanje i nauku od 4. novembra 2008.
- Upitnik o postojanju tajnih zatvora na teritoriji država članica upućen od strane specijalnog izvjestioca o promociji i zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u borbi protiv terorizma, specijalnog izvjestioca za torturu i ostala okrutna, nečovječna i ponižavajuća postupanja ili kažnjavanja, predsjedavajućeg izvjestioca Radne grupe za arbitrarna hapšenja i predsjedavajućeg izvjestioca Radne grupe za prinudne i prisilne nestanke od 16. aprila 2009.
- Upitnik Radne grupe UN za arbitrarno pritvaranje od 15. juna 2009
- Upitnik kojim se države članice Ujedinjenih nacija pozivaju da, u skladu sa rezolucijom Savjeta UN za ljudska prava 11/3, dostave mišljenje o dokumentu »Preporuke principa i smjernica o ljudskim pravima i trgovini ljudima« od 9. jula 2009.

Crna Gora je, takođe, odgovorila na upitnik Odjeljenja za unapređenje položaja žena u skladu sa rezolucijom 61/143 Generalne skupštine o obimu, prirodi i posljedicama nasilja nad ženama od 11. decembra 2008. i upitnik UNECE o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju iz 1995. godine i zaključaka 23. specijalne sjednice Generalne skupštine (2000) koji je uputila Kancelarija izvršnog sekretara 19. januara 2009.

#### **61. Koji su koraci preduzeti kako bi se Rimski statut o Međunarodnom krivičnom sudu ratifikovao i primjenio u domaćem zakonodavstvu?**

Crna Gora snažno podržava proces razvoja međunarodnog krivičnog prava kao nadnacionalnog prava i funkcionisanje međunarodnog krivičnog pravosudnog sistema. U skladu sa takvim opredjeljenjem Crna Gora je od samo početka podržavala ideju za osnivanje Međunarodnog krivičnog suda, dajući presudan doprinos u definisanju politike po ovom pitanju u okviru državno pravnog okvira u kojem se sa Republikom Srbijom tada nalazila.

Crna Gora kao nezavisna država, sa punim međunarodno pravnim subjektivitetom, obnovom državne nezavisnosti, preuzela je obavezu primjene međunarodnih ugovora i sporazuma kojima je pristupila državna zajednica Srbija i Crna Gora kao pravni sljedbenik SRJ. Takvo opredjeljenje sadržano je u Odluci o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore i Deklaraciji nezavisne Republike Crne Gore (Sl. list RCG, br. 36/06) i u Ustavu Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07). Stoga ratifikacijom Rimskog statuta od strane SRJ, primjenjujući ustavne principe, Crna Gora je preuzela obaveza da uredi i krivičnoprocesne aspekte saradnje sa Međunarodnim krivičnom sudom. U tom pravcu Crna Gora je donošenjem strateških dokumenata i zakona ispunila te obaveze. Tako je Strategijom reforme pravosuđa 2007–2012. godine posebna glava posvećena jačanju međunarodno–pravosudne saradnje. Kao dio te aktivnosti donesen je i Zakon o međunarodno pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Takođe, donošenjem Krivičnog zakonika Crna Gora je u potpunosti uskladila svoje krivično pravo sa materijalno pravnim zahjevima iz Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda. Naime, u Glavi 35 Krivičnog zakonika, pod nazivom Krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, implementirani su članovi 6, 7 i 8 Rimskog statuta koji se odnose na inkriminaciju genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Pitanje komandne odgovornosti riješeno je tako što je predviđena odgovornost vojnog zapovjednika ili drugog lica koje faktički vrši tu funkciju, odnosno drugog pretpostavljenog. Takođe, predviđena je odgovornost za nehatno izvršenje krivičnog djela.

Donošenjem zakona o saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom u Skupštini na sjednici održanoj 27 jula 2009. godina Crna Gora u potpunosti zaokružuje implementaciju obaveza koje proističu iz Rimskog statuta. Ovim zakonom uređuje se saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom i izvršavanje drugih obaveza, u skladu sa Rimskim statutom Međunarodnog krivičnog suda, kao i druga pitanja u vezi gonjenja učinilaca krivičnih djela iz člana 5 Statuta, odnosno krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom koja se odnose na kršenje međunarodnog humanitarnog prava iz Krivičnog zakonika Crne Gore.

U skladu sa Zakonom Vlada može sa Međunarodnim krivičnim sudom zaključiti poseban sporazum o pitanjima preuzimanja postupka ili o međusobnoj saradnji.

Nadalje, Zakon predviđa učešće Crne Gore u radu Skupštine država članica Međunarodno krivičnog suda, kao i u radu drugih organa Suda i opredjeljenje Sredstva za finansiranje Međunarodnog krivičnog suda koja je Crna Gora dužna da podmiri u skladu sa Statutom, koja se obezbjeđuje u Budžetu Crne Gore.

Konačno, uređeno je da se odredbe ovog zakona koje se odnose na saradnju sa Međunarodnim krivičnim sudom primjenjuju na krivična djela iz člana 5 Rimskog statuta izvršena nakon 1. jula 2002. godine, tj. kad je Statut stupio na snagu.

**62. Postoji li Ombudsman sa opštom nadležnošću u području ljudskih prava, prava žena, prava djece i zaštite manjina? Ukoliko postoji, opišite odgovarajuće pravne propise kao i statističke podatke o ukupnom broju slučajeva koje je Ombudsman primio posljednjih godina, broj preporuka koje je dao i broj njegovih preporuka koje su nadležni organi sproveli.**

Ustavom Crne Gore je propisano da je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Zaštitnik vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora pridržavajući se i načela prava i pravičnosti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) ustanovljen je Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda („Službeni list RCG“ broj 41/2003), kao samostalan i nezavisan organ koji štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. Oktobra iste godine Skupština RCG je imenovala prvog Zaštitnika.

Zaštitnik postupa povodom individualnih pritužbi građana koji smatraju da im je aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne uprave povrijeđeno neko pravo ili sloboda, ali može da pokrene postupak i po sopstvenoj inicijativi.

Pored bavljenja pojedinačnim slučajevima kršenja ljudskih prava i sloboda Zaštitnik se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda i ostvaruje saradnju sa odgovarajućim organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama.

Radi što potpunijeg ostvarivanja funkcije Zaštitnika u pogledu zaštite prava građana, iniciranje i tok postupka pred Zaštitnikom su krajnje pojednostavljeni. Postupak je za stranku besplatan, a formalni zahtjevi za iniciranje postupka su svedeni na najmanju mjeru koja je neophodna za sprovođenje ispitnog postupka i utvrđivanje povrede prava. Naime, pritužba treba da sadrži: naziv organa na čiji se rad odnosi, opis povrede ljudskih prava i sloboda, činjenice i dokaze koji potkrepljuju pritužbu, podatke o tome koja su pravna sredstva iskorišćenja, lično ime i adresu podnosioca pritužbe i naznaku o tome da li je podnosilac saglasan da se njegovo ime otkrije u postupanju. Podnosilac pritužbe može biti svako ko smatra da mu je aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne uprave povrijeđeno neko ljudsko pravo ili sloboda. Pritužbu može podnijeti sam ili preko odgovarajućeg udruženja, kao i preko poslanika. Pritužba se podnosi u pisanom obliku, uključujući sve vidove elektronske komunikacije, a može se izjaviti i usmeno na zapisnik u prostorijama institucije. Lice lišeno slobode može podnijeti pritužbu u zapečaćenoj

koverti, koju zatvorska uprava ne smije otvarati. Zaštitnik obavještava podnosioca pritužbe, kako o pokretanju ispitnog postupka, tako i o svakoj radnji koju preduzima tokom tog postupka.

Rok za podnošenje pritužbe Zaštitniku je jedna godina od dana učinjene povrede, odnosno od dana saznanja o povredi. Izuzetno, Zaštitnik može postupati i po isteku tog roka, ako ocijeni da je slučaj značajan.

Na zahtjev podnosioca pritužbe Zaštitnik je dužan da sačuva tajnost njegovih ličnih podataka. Naime, postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv. Lice koje podnese pritužbu ili na bilo koji način učestvuje u ispitivanju koje sprovodi Zaštitnik, ne može zbog toga biti pozvano na odgovornost niti se, po tom osnovu može dovesti u nepovoljniji položaj.

Radi lakšeg pristupa građana ovoj instituciji izrađen je poseban formular, koji je dostupan građanima prilikom neposrednog dolaska u instituciju, a nalazi se i na web stranici Zaštitnika.

Kada Zaštitnik ocijeni da pritužba ispunjava uslove za postupanje o tome obavještava organ na koji se odnosi, odnosno starješinu tog organa, kao i njenog podnosioca. Saglasno Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda organi javne uprave i drugi nosioci javnih ovlašćenja dužni su da Zaštitniku, na njegov zahtjev, stave na raspolaganje sve podatke i obavještenja iz svoje nadležnosti, bez obzira na nivo tajnosti i da mu omoguće slobodan pristup svim prostorijama.

Nepostupanje po zahtjevu Zaštitnika smatra se ometanjem njegovog rada i on o tome može obavijestiti neposredno viši organ, Skupštinu ili javnost.

Ukoliko smatra da je to efikasnije, Zaštitnik može tražiti od podnosioca pritužbe da prije njegovog postupanja po pritužbi iscrpi druga pravna sredstva za otklanjanje povrede na koju ukazuje.

Ishod sprovedenog ispitnog postupka može biti različit. Ukoliko utvrdi da nije bilo povrede prava na koju je podnosilac pritužbe ukazivao, postupak se završava takvom konstatacijom, čime se ukazuje da je, u konkretnom slučaju organ postupio pravilno. Ukoliko u toku ispitnog postupka organ otkloni učinjenu povredu slobode ili prava, Zaštitnik će postupak okončati konstatacijom da je povreda otklonjena u toku ispitnog postupka. No, kada utvrdi da je došlo do povrede prava ili slobode, a ista nije otklonjena ili nije izvjesno njeno otklanjanje, Zaštitnik sačinjava konačno mišljenje i upućuje preporuku organu šta treba da preduzme da bi se utvrđena povreda otklonila i istovremeno određuje rok za otklanjanje povrede. Ukoliko organ ne postupi po preporuci, Zaštitnik o tome može obavijestiti neposredno viši organ, Skupštinu ili, što je možda važnije, javnost. Zaštitnik može, takođe, predložiti nadležnom organu pokretanje disciplinskog postupka, odnosno postupka za razrješenje službenog lica čijim radom je prouzrokovana povreda ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ima pravo zakonodavne inicijative, ako smatra da je do problema u funkcionisanju uprave odnosno povrede prava došlo zbog normativnih nedostataka, odnosno neusklađenosti propisa sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i slobode.

Takođe, može dati predlog za pokretanje postupka pred Ustavnim sudom RCG za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti propisa i opštih akata koji se odnose na ljudska prava i slobode.

U vršenju svojih ovlašćenja Zaštitnik nema pravo da donosi pravno obavezujuće odluke, ali zato ima pravo da javno iznosi činjenice o utvrđenim nepravilnostima u radu javne uprave, odnosno kršenjima ljudskih prava i sloboda.

Mogućnost obavještavanja javnosti o nepravilnostima u radu javne uprave i kršenju ljudskih prava i sloboda putem medija predstavlja jedno od glavnih oruđa koja Zaštitniku stoje na raspolaganju radi obezbjeđenja poštovanja njegovih mišljenja, inicijativa, predloga i preporuka. Na taj način, Zaštitnik skreće i usredsređuje pažnju javnosti i utiče da postaje sve osjetljivija na nezakonitosti, nerad, nepravdu i svaki drugi oblik lošeg vršenja javnih ovlašćenja i da na taj način djeluje u pravcu otklanjanja uzroka i mogućnosti kršenja ljudskih prava i sloboda. U tome veoma važnu ulogu imaju mediji. Oni su u stvari najsnažnije oružje Zaštitnika. S druge strane, mediji i Zaštitnik imaju zajednički cilj, a to je unapređenje i zaštita ljudskih prava i sloboda.

Što se tiče broja pritužbi koje je Ombudsman primio, broja preporuka koje je uputio državnim organima, kao i onih koje su ispoštovane od strane tih organa stanje je sledeće:

GODINA	BR. PRITUZBI	BR. PREPORUKA	ISPOSTOVANE PREPORUKE
2003 i 2004	373	34	19
2005	575	29 (preneseno 10 iz 2004)	20
2006	495	34	22
2007	448	13 (preneseno 7 iz 2006)	9
2008	430	30 (preneseno 7 iz 2007)	19
2009	300	6	2

\*Izvor podataka: Izvještaji o radu Zaštitnika

U procesu usaglašavanja zakonodavstva Crne Gore sa zakonodavstvom EU, ka i Ustavom Crne Gore, te u viđajući potrebu da se obuhvate sve oblasti iz domena zaštite ljudskih prava i sloboda, u procesu smo donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Nacrtom Zakona predviđeno je da Zaštitnik ima najmanje četiri zamjenika i da se prilikom specijalizacije zamjenika za određene oblasti posebno vodi računa o zaštiti prava lica lišenih slobode, zaštiti prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, zaštiti prava djeteta, ravnopravnosti polova, zaštiti prava lica sa invaliditetom i zaštiti o diskriminaciji. Datim Predlogom Zaštitnik se određuje kao nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, kao i nacionalni mehanizam za zaštitu o diskriminacije.

### **63. Kojim sredstvima i osobljem Ombudsman raspolaže u obavljanju dužnosti? Da li se njegov budžet posebno izglasava?**

Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda, propisano je da Zaštitnik ima najmanje jednog zamjenika, a Odluku o broju zamjenika Zaštitnika donosi Skupština Crne Gore, na predlog Zaštitnika. Jedan od zamjenika Zaštitnika, kao je propisano navedenim zakonom, bavi se i zaštitom manjinskih prava. U periodu davanja odgovora, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima tri zamjenika.

Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji stručne službe Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, u članu 4 je predviđeno da se za poslove stručne službe utvrđuje 18 službeničkih mjesta, i to: Sekretar/ka Zaštitnika; Savjetnik/ca Zaštitnika; Savjetnik/ca Zaštitnika za državnu upravu; Samostalni savjetnik/ca I kod Zaštitnika, za lokalnu samoupravu; Savjetnik/ca Zaštitnika za sudstvo, tužilaštvo i izvršenje krivičnih sankcija; Savjetnik/ca Zaštitnika za zaštitu manjinskih i vjerskih prava, rodne i druge ravnopravnosti građana; Savjetnik/ca Zaštitnika za zaštitu dječjih prava i prava iz socijalne zaštite, socijalnog osiguranja i radnih odnosa; Samostalni/a savjetnik/ca I za odnose sa javnošću i međunarodnu saradnju; Samostalni/a savjetnik/ca I kod Zaštitnika; Samostalni/a savjetnik/ca II kod Zaštitnika; Savjetnik/ca Zaštitnika za finansije; Namještenik/ca I ili IV- upisničar/ka-arhivar/ka; Namještenik/ca IV – tehnički sekretar/ica; Namještenik/ca IV-PC operater/ka; Namještenik/ca VI-vozačica-kurir/ka; Namještenik/ca IV-prijemni službenik-operater; Viši namještenik III za održavanje informacionih sistema kod Zaštitnika.

Stručna služba vrši stručno - istraživačke i administrativno – tehničke i pomoćne poslove za potrebe Zaštitnika ljudskih prava i sloboda kao jedinstvena organizaciona cjelina. Stručno - istraživački poslovi su poslovi kojima se ostvaruje Zakonom i drugim propisima utvrđena nadležnost Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Administrativno – tehnički i pomoćni poslovi su poslovi čije je obavljanje potrebno za blagovremeno ostvarivanje funkcija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Odredbom člana 50 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/2003) finansijska sredstva za rad Zaštitnika određuju se u posebnom razdjelu Budžeta RCG.

Predlog ovog razdjela Budžeta utvrđuje Zaštitnik i dostavlja ga Vladi. Zakonom o Budžetu za 2009.godinu, razdio budžeta za Zaštitnika iznosi 422.136,93 eura.

**64. Da li je Ombudsmanu garantovan pristup svim zvaničnim dokumentima? Je li Ombudsman ovlašćen da zadrži izvršenje upravnog akta ukoliko odredi da taj akt može prouzrokovati nepopravljivo umenjenje prava neke osobe? Ako jeste, kako se to sprovodi u praksi? Da li Ombudsman ima pravo da ospori usaglašenost zakona sa Ustavom, i ako ima kako se to sprovodi u praksi?**

Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03) propisano je da je organ dužan da Zaštitniku na njegov zahtjev stavi na raspolaganje sve podatke i obavještenje iz svoje nadležnosti, bez obzira na nivo tajnosti i da mu omogući slobodan pristup svim prostorijama. Ukoliko organ ne postupi po zahtjevu Zaštitnika u određenom roku, mora bez odlaganja iznijeti razloge zbog kojih nije postupio po zahtjevu. Organ je dužan da omogući Zaštitniku, na njegov zahtjev, neposredan uvid u službene spise, dokumentacije, podatke, kao i da mu dostavi kopije traženih spisa i dokumenata, saglasno pravilima o rukovanju službenim spisima i dokumentima.

Nepostupanje po zahtjevu Zaštitnika smatra se kao ometanje njegovog rada i o tome Zaštitnik može da obavijesti neposredno viši organ, Skupštinu ili javnost.

Ombudsman nije ovlašćen da zadrži izvršenje upravnog akta, ukoliko utvrdi da je taj akt u suprotnosti sa zakonom, obzirom da zakonitost upravnih akata cijeni Upravni sud koji može u upravnom postupku odrediti privremenu mjeru da se odloži izvršenje osporenog upravnog akta, ako bi izvršenje nanijelo tužiocu štetu, koja bi se teško mogla nadoknaditi a odlaganje nije protivno javnom interesu. U skladu sa Ustavom postupak ocjene ustavnosti i zakonitosti vodi Ustavni sud a može ga pokrenuti sud, drugi državni organ, organ lokalne samouprave i pet poslanika. U toku tog postupka Ustavni sud može narediti da se obustavi izvršenje pojedinačnog akta ili radnje koji su preduzeti na osnovu Zakona, drugog propisa ili opšteg akta čija se ustavnost ili zakonitost ocjenjuje, ako bi njihovim izvršenjem mogla nastupiti neotklonjive štetne posledice.

**65. Da li su Ombudsmanove kancelarije decentralizovano raspoređene?**

Kancelarija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda nije decentralizovana. Naime, Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03) u članu 6 propisano je da je sjedište Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Podgorici te da Zaštitnik može organizovati dane zaštitnika van svog sjedišta.

**66. Koje strategije i mjere već postoje kako bi se obezbjedilo poštovanje fundamentalnih prava?**

U cilju obezbjeđenja punog poštovanja osnovnih prava i sloboda, pored postojeće zakonske legislative i prihvaćenih međunarodnih dokumenata, Vlada Crne Gore je donijela niz strateških dokumenata kojima je definisala mjere za unapređenje postojećeg stanja u pojedinim oblastima. Najznačajnije strategije iz oblasti zaštite i unapređenja osnovnih ljudskih prava i sloboda su:

- Strategija manjinske politike (2008-2012);
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012);
- Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori;

- Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012);
- Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007);
- Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011);
- Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010);
- Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006);
- Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005-2008);
- Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011);
- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012);
- Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016);
- Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009);
- Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012);
- Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012);
- Strategija razvoja socijalne zaštite starih lica
- Strategija reforme pravosuđa (2007-2012)
- Akcioni plan za implementaciju strategije reforme pravosuđa (2007-2012)
- Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima
- Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima (2009)
- Akcioni plan za prevenciju torture
- Strategija unaprijeđenja mentalnog zdravlja
- Akcioni plan za mentalno zdravlje
- Strategija obrazovanja

## Ljudska prava

### - Pravo na život i integritet ličnosti

**67. Molimo vas da pružite pregled pravnih propisa i sudske prakse koji se tiču prava na život. Pružite takođe i pregled nacionalnih pravnih propisa, sudske prakse i običaja/prakse koji se tiču smrtne kazne. Kako vaše zakonodavstvo pokriva oblast protivpravnog lišavanja života (extra-judicial killing) i zločina počinjenih u ime časti. Koji su praktični rezultati postignuti u istraživanju ovih zločina?**

U cilju usklađivanja sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima, Protokola broj 6 i Protokola 13 koji se odnose na pravo na život, u Crnoj Gori je izmjenama i dopunama Krivičnog zakona iz 2002 godine ukinuta smrtna kazna i propisani uslovi za izricanje kazne zatvora od 40 godina kojom je smrtna kazna zamijenjena.

Ustavom Crne Gore zabranjena je smrtna kazna. U dosadašnjoj sudskoj praksi i u vrijeme kada je bilo dozvoljeno propisivanje i izricanje smrtne kazne za najteže oblike teških krivičnih djela, smrtna kazna je izricana vrlo restriktivno samo u najtežim slučajevima a u periodu poslije Drugog svjetskog rata pa do njenog ukidanja izvršena je samo u dva slučaja.

Ustavom Crne Gore (član 27), jemči se pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine. Istim članom propisuju se dvije zabrane i to u odnosu na: intervencije u vezi sa kloniranjem, i vršenje medicinskih i drugih ogleda, bez dozvole odnosnog pojedinca.

Pravo na život, jemči se i Krivičnim zakonikom Crne Gore (Sl. list RCG, br.70/03, 13/04 i 47/06), kroz niz odredbi.



Krivičnim zakonikom Crne Gore propisana su krivična djela protiv života i tijela i to: ubistvo, teško ubistvo, ubistvo na mah, ubistvo djeteta pri porođaju, lišenje života iz samilosti, nehatno lišenje života, navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu, nedozvoljen prekid trudnoće), (čl. 143-150).

Tako je za ubistvo propisana kazna zatvora od pet do petnaest godina, dok je za teško ubistvo, lišenje života na svirep ili podmukao način; lišenje života pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju; lišenje života i pri tom sa umišljajem dovodenje u opasnost života još nekog lica; lišenje života iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda; lišenje života službenog ili vojnog lica pri vršenju ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti; lišenje života djeteta ili bremenite žene; lišenje života člana svoje porodice ili porodične zajednice kojeg je predhodno zlostavljao ili ko sa umišljajem liši života više lica, a ne radi se o ubistvu na mah, ubistvu djeteta pri porođaju ili ubistvu iz samilosti, propisana kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna zatvora od četrdeset godina. (član 144 KZ).

Ista kazna propisana je i za krivično djelo ubistva najviših predstavnika države motivisano namjerom da se ugrozi ustavni sistem ili bezbjednost Crne Gore (član 363 KZ), kao i za lišenje života pri izvršenju krivičnog djela razbojničke krađe ili razbojništva. (čl. 241 i 242 KZ).

Za ubistvo na mah propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, dok je za Ubistvo djeteta pri porođaju, Lišenje života iz samislosti, Nehatno lišenje života, propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina (član 146-148 KZ).

Za krivično djelo navođenje na samoubistvo i pomaganje u izvršenju samoubistva, pa isto bude izvršeno ili pokušano, propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina. Ko drugom pomogne u izvršenju samoubistva iz samilosti zbog teškog zdravstvenog stanja u kojem se ovo nalazi, a na njegov ozbiljan i izričit zahtjev, pa ovo bude izvršeno ili pokušano, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina; za djelo učinjeno prema maloljetniku ili prema licu koje se nalazi u stanju bitno smanjene računljivosti, predviđena je kazna od dvije do deset godina; ako je djelo učinjeno prema djetetu ili prema neuračunljivom licu, kazniće se kao za ubistvo iz člana 144 KZ, i ako se surovo ili nečovječno postupa sa licem koje se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti pa ono usled takvog postupanja izvrši ili pokuša samoubistvo koje se može pripisati nehatu učinioca, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Za nedozvoljen prekid trudnoće bremenitoj ženi sa njenim pristankom predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine, a ako je nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška tjelesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do šest godina.

Ako je djelo izvršeno bez njenog pristanka, predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina, a ako je nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška tjelesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.

U okviru krivičnih djela protiv života i tijela inkriminisana je i teška tjelesna povreda, laka tjelesna povreda, učestvovanje u tuči, ugrožavanje opasnim oruđem u tuči i svađi, izlaganje opasnosti, napuštanje nemoćnog lica i nepružanje pomoći.

Takođe je Krivičnim zakonikom sadržana grupa krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava i to: genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločini, terorizam i dr. Krivični zakonik ustanovljava i krivična djela protiv zdravlja ljudi: nepostupanje po zdravstvenim propisima za vrijeme epidemije, prenošenje zaraznih bolesti, prenošenje HIV virusa, nesavjesno pružanje ljekarske pomoći, neukazivanje ljekarske pomoći. Inkriminacijom ovih djela protiv zdravlja ljudi u širem kontekstu štiti pravo na život. Posebnim poglavljem obuhvaćena su krivična djela protiv životne sredine, protiv opšte sigurnosti ljudi, protiv bezbjednosti javnog saobraćaja, kojima se takođe štiti pravo na život. Pravo na život se štiti dodatno u slučajevima kada krivična radnja nekog drugog krivičnog djela rezultira smrću jednog ili više lica, što se tretira kao kvalifikovan – teži oblik tog krivičnog djela.

U svim navedenim slučajevima država je dužna da spriječi izvršenje krivičnih djela odnosno da kazni počinioce. Prema postojećim krivičnopravnim propisima Crne Gore upotreba sile koja rezultira gubitkom nečijeg života neće se smatrati krivičnim djelom i povlačiti krivičnopravnu odgovornost u slučajevima nužne odbrane, krajnje nužde ili prijetnje koji instituti su obuhvaćeni

Krivičnim zakonikom. U svim ovim slučajevima, posebno u slučaju nužne odbrane prvi uslov za isključenje odgovornosti je nepostojanje drugog načina da se od sebe ili drugog otkloni istovremeni ili neposredno predstojeći protivpravni napad, odnosno istovremena ili neposredno predstojeća neskrivena opasnost – čime je ispunjen osnovni zahtjev iz stava 2 člana 2 Konvencije koja se odnosi na „apsolutnu neophodnu upotrebu sile“. Drugi zahtjev člana 2 Konvencije razvijen je u praksi suda da „sila mora biti strogo srazmjerna – proporcionalna ciljevima koji se žele postići. U slučaju krajnje nužde učinjeno zlo ne smije biti veće od zla koje je prijetilo, dok je u slučajevima nužne odbrane i sile i prijetnje, sudu ostavljena obaveza da u svakom konkretnom slučaju utvrdi srazmjernost – proporcionalnost između upotrijebljene sile i nastale posljedice, odnosno zakonitosti i opravdanosti ciljeva koji se žele postići.

U slučajevima prekoračenja granica nužne odbrane, krajnje nužde, sile ili prijetnje, učinilac se može blaže kazniti a ako je prekoračenje nužne odbrane učinjeno usljed jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom, učinilac se može osloboditi od kazne.

Princip „upotrebe sile radi zakonitog hapšenja ili sprječavanja bjekstva lica zakonito lišenog slobode“ u skladu sa članom 2 Konvencije, predviđen je kao osnov isključenja postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti u određenim situacijama. Pitanje upotrebe sile od strane službenih lica u vršenju službene dužnosti, uključujući tu i vatreno oružje i moguće posljedice po nečiji život, propisano je Zakonom o policiji i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Zakonom o policiji je propisano da se policijska ovlašćenja vrše srazmjerno opasnosti koju treba otkloniti i da se između više ovlašćenja primjenjuje ono koje ima najmanje štetnih posljedica po lice protiv koga se sredstvo prinude upotrebljava. Takođe je ovim zakonom predviđena i upotreba vatrenog oružja i to samo ako je to neophodno radi odbijanja od sebe neposrednog napada vatrenim oružjem, opasnim oruđem ili drugim predmetom kojim se može ugroziti život, napada od strane dva ili više lica ili napada na mjestu i u vrijeme kada se ne može očekivati pomoć, a u cilju zaštite života ljudi; sprječavanje bjeksta lica zatečenog u izvršenju krivičnog djela koje se goni po službenoj dužnosti i za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna; sprječavanje bjekstva lica lišenog slobode ili lica za koje je doneseno rješenje o lišenju slobode zbog izvršenja teških krivičnih djela ili lica za koje je doneseno rješenje o lišenju slobode zbog izvršenja krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna; odbijanja neposrednog napada kojim se ugrožava njegov život; odbijanja napada na objekat ako je izvjesno da će napadom biti ugrožen život lica koje obezbjeđuje objekat ili drugog lica. Upotreba vatrenog oružja je u svim slučajevima uslovljena postojanjem neposredne opasnosti po život policijskog službenika; upozorenjem licu da će se protiv njega upotrijebiti oružje u slučaju pokušaja bjekstva ili napada i obavezom da se čuva život drugih lica.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da ovlašćeno službeno lice smije upotrijebiti vatreno oružje samo ako drugačije ne može da odbije neposredni napad kojim se ugrožava njegov život ili život drugog lica; da odbije napad na objekat koji obezbjeđuje; da spriječi bjekstvo osuđenog lica koje kaznu zatvora izdržava u zatvorenom ili poluotvorenom odjeljenju; da spriječi bjekstvo osuđenog lica koje sprovodi ili obezbjeđuje samo ako je u pitanju lice osuđeno za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna.

U slučaju sumnje da je smrt nekog lica prouzrokovana krivičnim djelom, kao i u situaciji kada je ona očigledno prouzrokovana krivičnim djelom uvijek će se preduzeti obdukcija leša, a ako je leš već zakopan odrediće se ekshumacija u cilju njegovog pregleda i obdukcije, čime se utvrđuje neposredni uzrok smrti, šta je taj uzrok izazvalo i kada je smrt nastupila. Ako postoji osnovana sumnja da je smrtni slučaj uzrokovan radnjom krivičnog djela utvrđena je obaveza sprovođenja istrage kao pozitivna obaveza države.

U istrazi će se prikupiti dokazi i podaci koji su potrebni da bi se moglo odlučiti da li će se podići optužnica ili obustaviti postupak, dokazi za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo otežano, kao i drugi dokazi koji mogu biti od koristi za postupak, a čije se izvođenje, s obzirom na okolnosti slučaja, pokazuje cjelishodnim.

Već smo naveli da Krivični zakonik lišenje života iz bezobzirne osvete kvalifikuje teškim oblikom ubistva za koje se može izreći kazna zatvora od 10 godina ili kazna zatvora od 40 godina. Za postojanje takvog djela nije dovoljno utvrditi da je ubistvo izvršeno iz osvete, već i da li je motiv bio takav da osvetu čini bezobzirnomo što se procjenjuje u svakom konkretnom slučaju na osnovu objektivnih i subjektivnih okolnosti. U teoriji krivičnog prava i sudskoj praksi izdvojeni su slučajevi

kada se osveta smatra bezobzirnom. Takav slučaj je bio kada je postojala očigledna nesrazmjera između ubistva i zla zbog kojeg se ubistvo vrši (ubistvo zbog prethodno nanesene uvrede, klevete, nanijete lake tjelesne povrede). Bezobzirna osveta postoji i kad se ubistvo vrši nad licem koje nema nikakve veze sa zlom zbog kojeg se osveta vrši (npr. prema srodniku) kao i u situacijama kada se osveta vrši po proteku dužeg vremenskog perioda iako je postojala srazmjera između zla koje se nanose i zla zbog kojeg se osveta vrši. Kao ubistvo iz bezobzirne osvete kvalifikuje se i slučaj osvete nad licem koje je za prethodno djelo bilo kažnjeno ili oslobođeno od kazne, kao i slučaj osvete prema licu koje je na osnovu zakona izvršilo neku radnju (lišenje života sudije ili drugog službenog lica koje je učestvovalo u donošenju odluke, ubistvo svjedoka zbog datog iskaza i sl.).

U svim navedenim slučajevima ostvarena su obilježja ubistva iz bezobzirne osvete, kao težeg oblika krivičnog djela. Ali i kada se osveta kao motiv izvršenja krivičnog djela ne tretira kao bezobzirna osveta, savremena sudska praksa je kvalifikuje kao otežavajuću okolnost koja utiče da se odmjeri strožija kazna u okvirima zakonom propisanog raspona.

### **68. Koje su strategije i mjere već na snazi kako bi se obezbjedilo poštovanje prava na integritet ličnosti?**

Ustavom se jemče prava kojima se garantuje fizički i duhovni integritet ličnosti, i to: pravo na ličnost, pravo na jednakost i dostojanstvo ličnosti, pravo na život, lična sloboda i sloboda kretanja i nastanjivanja, sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti. U Crnoj Gori zabranjena je smrtna kazna. Ustav jemči pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine. Zabranjena je svaka intervencija usmjerena na stvaranje ljudskog bića koje je genetski identično sa drugim ljudskim bićem, živim ili mrtvim. Zabranjeno je na ljudskom biću, bez njegove dozvole, vršiti medicinske i druge ogledne. Takođe jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava. Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. Niko se ne smije držati u ropstvu ili ropskom položaju. Svako ima pravo na ličnu slobodu. Lišavanje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji je predviđen zakonom. Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode. Lice lišeno slobode istovremeno mora biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Na zahtjev lica lišenog slobode, organ je dužan da o lišenju slobode odmah obavijesti lice koje lišeni slobode sam odredi. Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere. Nezakonito lišavanje slobode je kažnjivo. Jemči se poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom ili drugom postupku, u slučaju lišenja ili ograničenja slobode i za vrijeme izvršavanja kazne. Zabranjeno je i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja i izjava. Ustavom je i zajemčeno pravo na slobodu kretanja i nastanjivanja, kao i pravo napuštanja Crne Gore. Sloboda kretanja, nastanjivanja i napuštanja Crne Gore može se ograničiti ako je to potrebno za vođenje krivičnog postupka, sprječavanja širenja zaraznih bolesti ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore. Ustavom je i garantovana zaštita podataka o ličnosti i zabranjena je upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni. Svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe. Svakome se jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima. Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajemčenih Ustavom.

Krivični zakonik polazeći od toga da zaštita čovjeka i drugih osnovnih društvenih vrijednosti predstavlja osnov i granicu za određivanje krivičnih djela i propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primjenu propisuje više krivična djela u pogledu krivičnopravne zaštite integriteta ličnosti. Ta su krivična djela svrstana u grupe krivičnih djela prema zaštitnom objektu u posebnim glavama krivičnog zakonika, i to su: krivična djela protiv života i tijela, protiv sloboda i prava čovjeka i

građanina, protiv zdravlja ljudi, protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Povreda prava na integritet ličnosti ima za posledicu procesuiranje i sankcionisanje svih počinilaca te povrede, a lice čiji integritet povrijeđen ima pravo na naknadu pričinjene kao materijalne, tako i nematerijalne štete u skladu sa domaćim zakonodavstvom.

Prethodno navedena prava koja jemči Ustav a koja predstavljaju garanciju integriteta ličnosti su garantovana i razrađena velikim brojem zakona u skladu sa ustavnim određenjem ovih prava i relevantnim međunarodnim konvencijama kojima je Crna Gora pristupila. (Vidi odgovor na pitanje broj 58 Poglavlje 23)

Crna Gora je pristupila gotovo svim relevantnim konvencijama kojima se garantuje pravo na integritet ličnosti i njeno strateško opredjeljenje je pristupanje svim međunarodnim instrumentima i potpuna usaglašenost nacionalnog zakonodavnog i institucionalnog okvira sa međunarodnim standarima kojima se garantuje poštovanje ljudskih prava pa i prava na integritet ličnosti.

U cilju obezbjeđenja punog poštovanja osnovnih prava i sloboda, pored zakonske legislative i prihvaćenih međunarodnih dokumenata, Vlada Crne Gore je donijela niz strateških dokumenata kojima je definisala mjere za unapređenje postojećeg stanja u pojedinim oblastima. (Vidjeti odgovor na pitanje 66 Poglavlje 23)

**69. Da li postoje precizna pravila u području medicine i biologije a kojima se ukazuje šta jeste a šta nije dozvoljeno? Da li su ta pravila podložna stalnom nadzoru, posebno u pogledu prava na integritet ličnosti?**

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni akt, članom 27 propisuje da se jamči pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine, te da je zabranjena svaka intervencija usmjerena na stvaranje ljudskog bića koje je genetski identično sa drugim ljudskim bićem, živim ili mrtvim. Ista odredba propisuje i da je zabranjeno na ljudskom biću, bez njegove dozvole, vršiti medicinske i druge ogledne. Ovako ustavno uređenje je garancija zaštite dostojanstva ličnosti, kao osnovnog ljudskog prava. Odredba člana 28 istog pravnog akta, propisuje da se jamči dostojanstvo i sigurnost čovjeka kao i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.

Ustavom je propisano da se zakonom uređuje način ostvarivanja ljudskih prava i sloboda, kada je to neophodno za njihovo ostvarivanje, što je u konkretnom slučaju, pa je Vlada Crne Gore utvrdila predlog Zakona o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama i Zakona o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja i isti se nalaze u skupštinskoj proceduri.

- a) Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama
  - i. Odgovor u dijelu šta je dozvoljeno ovim Zakonom

Odredba člana 2 ovog Zakona propisuje da svako ima pravo na liječenje od neplodnosti primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, pod jednakim uslovima i slobodno izraženom voljom, u skladu sa ovim zakonom. Dakle, ova zakonska odredba garantuje jednakost u ostvarivanju prava ovim vidom liječenja neplodnosti bez obzira na rasnu, vjersku, socijalnu i svaku osobenost.

Ista odredba propisuje da se primjenom biomedicinskih dostignuća u liječenju neplodnosti, svakom jamči pravo na dostojanstvo, zaštita identiteta, poštovanje ličnog integriteta i ostalih ličnih prava i sloboda, a da se posebna briga mora posvetiti zaštiti zdravlja, prava i interesa djeteta začeto i rođenog primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kao i zaštiti zdravlja majke. Ove odredbe na jasan i nedvosmislen način garantuju zaštitu, života i zdravlja, dostojanstva ličnosti, zaštitu identiteta, poštovanje ličnog integriteta i ostalih ličnih prava i sloboda u primjeni ovih biomedicinskih postupaka. Unutrašnji pravni propisi izjednačavaju bračnu i vanbračnu zajednicu, tako da na ovaj vid liječenja imaju pravo i bračni i vanbračni supružnici, pod jednakim uslovima ako

u vrijeme postupka liječenja žive u toj zajednici. Primjena postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija obavlja se, u duhu slobode ličnosti, na osnovu pisane saglasnosti bračnih, odnosno vanbračnih supružnika, što propisuju odredbe člana 25-27 Zakona, ako se postupak obavlja polnim ćelijama supružnika, a ako se postupak obavlja polnim ćelijama donatora ili donatorke, odredba člana 28 Zakona. Naime, ove odredbe propisuju (za postupke sa polnim ćelijama bračnih, odnosno vanbračnih supružnika) punu informisanost supružnika od strane ljekara koji rukovodi postupkom. Prije postupka oplodnje upoznaje ih o mogućnostima na uspjeh, eventualnim rizicima postupka i svim potrebnim uputstvima i savjetima, a može ih, po procjeni uputiti, u cilju pune informisanosti i u drugu ustanovu na konsultacije. Ljekar supružnike upoznaje sa svrhom prikupljanja i obrade njihovih ličnih podataka, uz obavještenje da se ti podaci čuvaju kao tajni lični podaci, kao i sa pravilima čuvanja polnih ćelija i embriona i o njihovom pravu na izjašnjenje o roku čuvanja i postupcima sa mogućim neupotrijebljenim embrionima. Nakon pune informisanosti supružnici daju pisanu saglasnost, koju mogu opozvati i odustati od liječenja sve dok se sjemene ćelije, neoplođene jajne ćelije ili rani zamci ne unesu u tijelo žene. Postupci oplodnje korišćenjem poklonjenih polnih ćelija takođe se obavljaju uz pisanu saglasnost supružnika, koja se daje nakon potpune informisanosti, a može se opozvati sve do momenta formiranja zigota.

Ovaj Zakon propisuje i informisanost donatora u odnosu na donirane polne ćelije i u odnosu na prava prema djetetu začeto doniranim ćelijama, prema kome nema prava ni obaveza (čl. 29-34). Tako, donacija sjemenih ćelija i neoplođenih jajnih ćelija može se obavljati samo na osnovu pisane saglasnosti koja se može opozvati do upotrebe tih ćelija.

Briga za život i zdravlje ljudi, kao i rađanje zdravog potomstva propisana je odredbom člana 11 ovog zakona koja propisuje da na liječenje ovim postupkom imaju pravo, pored supružnika koji, s obzirom na iskustva medicinke nauke i već preduzete načine liječenja, ne mogu očekivati da će doći do trudnoće prirodnim putem i supružnici kod kojih treba spriječiti prenos teške nasljedne bolesti na dijete. Isti cilj sadrži i odredba člana 33 koja propisuje da je ljekar dužan, prije uzimanja doniranih polnih ćelija, da utvrdi zdravstveno stanje donatora, odnosno donatorke, kao i stanje uzetih polnih ćelija koje se mogu upotrijebiti samo ako se, u skladu sa biomedicinskim dostignućima i iskustvima, može očekivati da su podobne za oplodnju i da njihova upotreba neće prouzrokovati opasnost po zdravlje žene i djeteta.

Odredba člana 4 ovog zakona propisuje da su svi podaci vezani za postupak asistiranih reproduktivnih tehnologija, a posebno lični podaci o ženi, njenom bračnom, odnosno vanbračnom supružniku, djetetu začeto u postupku asistiranih reproduktivnih tehnologija, donatoru i donatorki poslovna tajna. Ovakvo zakonsko određenje garantuje zaštitu ličnih podataka.

Sloboda rađanja djece primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, uz brigu o životu i zdravlju, obezbijedena je članom 12 zakona koji propisuje da na liječenje neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama imaju pravo bračni ili vanbračni supružnici koji su punoljetni, poslovno sposobni i skoji su u tarosnoj dobi koja omogućava obavljanje roditeljskih dužnosti, podizanje, vaspitanje i osposobljavanje djeteta za samostalan život i koji su u takvom psihosocijalnom stanju na osnovu kojeg se može očekivati da će djetetu obezbijediti uslove za pravilan i potpun razvoj. Radi ostvarivanja prava na rađanje zdravog potomstva Zakon odredbom člana 14 stav 1 propisuje mogućnost korišćenja polnih ćelija donatora ili donatorke, kada nema mogućnosti za začeće korišćenjem polnih ćelija jednog od supružnika ili kada je potrebno spriječiti prenos teške nasljedne bolesti. U cilju rađanja zdravog potomstva i kontrole doniranih polnih ćelija odredba člana 22 propisuje da se polne ćelije donatora ili donatorki mogu davati samo u jednoj zdravstvenoj ustanovi za primjenu ovih postupaka. Odredba člana 24 propisuje da zakonski zastupnik djeteta i dijete, pod uslovom da je navršilo 15 godina života i da je sposobno za rasuđivanje može, kada to nalažu zdravstveni razlozi djeteta, zahtijevati od zdravstvene ustanove da ga upozna sa zdravstveno važnim podacima o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto. Ljekar, takođe ima pravo uvida u registar podataka o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto, ako to zahtijevaju opravdani zdravstveni razlozi djeteta, u skladu sa pravilima medicinske struke. Za potrebe sudskog postupka, podaci iz registra o donatorima ili donatorkama polne ćelije mogu se učiniti dostupnim, po zahtjevu, u skladu sa zakonom koji uređuje taj postupak.

Sjemene ćelije, neoplođene jajne ćelije i rani embrioni mogu se koristiti za naučno istraživačko ispitivanje u naučno verifikovanom postupku uz saglasnost supružnika, mišljenje etičkog komiteta i

medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 36, u vezi sa članom 40 stav 3 i članom 41 stav 3).

Dozvoljeno je u medicinski indikovanim slučajevima u genetskoj osnovi polnih ćelija ili zametaka praviti zahvat sa ciljem da se promijeni nasljedna osnova djeteta, u cilju zaštite života i zdravlja (član 37 stav 1).

Oplodnja jajnih ćelija sjemenom ćelijom koja je posebno određena za korišćenje radi određivanja pola djeteta može se vršiti samo u cilju sprječavanja teške nasljedne bolesti povezane sa polom (član 37 stav 3).

Prijeimplantaciona genetska ispitivanja embriona, odnosno detekcija hromozomskih i/ili genetskih anomalija prije embriotransfera embriona, dozvoljena su samo u slučaju postojanja medicinske indikacije za navedeno ispitivanje (član 37 stav 2).

U okviru opšteprihvaćenih etičkih pravila ponašanja, naučnoistraživački rad na ranim embrionima dobijenim primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, dozvoljen je u cilju naučnog progresa, očuvanja i unapređenja ljudskog zdravlja, sprječavanja i suzbijanja teških nasljednih bolesti, pod uslovom da se ne može primijeniti životinjski eksperimentalni model, zbog nemogućnosti sagledavanja neželjenih efekata. Rani embrioni se mogu ispitivati samo u naučno verifikovanom postupku i uz pisano odobrenje supružnika kojima se pomaže ovim postupkom, mišljenje etičkog komiteta i medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 41 st. 2 i 3).

Takođe je dopušteno i ispitivanje ranih embriona koji, prema biomedicinskim dostignućima i iskustvima biomedicinske nauke, nijesu prikladni za unos u tijelo žene ili ispitivanje čuvanih embriona koji bi se inače morali pustiti da umru, uz saglasnost supružnika, mišljenje etičkog komiteta i medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 42).

#### ii. Odgovor u dijelu šta je zabranjeno ovim Zakonom

U interesu očuvanja života i zdravlja žene, zabranjeno je u postupak liječenja primjenom asistiranih reproduktivnih tehnologija uključiti ženu koja nije u starosnoj dobi primjerenom za rađanje ili koja, po opštem zdravstvenom stanju, nije sposobna da rađa. I ova odluka se donosi u skladu sa medicinskim standardima, donosi je medicinski odbor zdravstvene ustanove za primjenu postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija (član 12 stav 2 i 3).

Surogatno materinstvo je izričito zabranjeno odredbom člana 13 koja propisuje da je liječenje neplodnosti primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija zabranjeno ženi koja namjerava da dijete poslije rođenja, uz naknadu ili bez naknade, prepusti trećem licu.

Poseban oblik zloupotreba biologije i medicine zabranjuje odredba člana 14 st. 2,3, i 4, a to je zabrana liječenja primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija istovremenim korišćenjem poklonjenih sjemenih ćelija i poklonjenih jajnih ćelija, te upotrebe mješavine sjemenih ćelija dvojice ili više muškaraca, odnosno jajnih ćelija dvije ili više žena. Zabranjeno je korišćenje polnih ćelija lica koja se nalaze u krvnom srodstvu i to: srodnici u pravoj liniji, brat i sestra, brat i sestra po ocu ili majci, stric i sinovica, ujak i sestričina, tetka i bratanić, tetka i sestrić, ni djeca rođene braće i sestara i djeca braće i sestara po ocu ili majci, kao i srodstvu zasnovanom na potpunom usvojenju, te srodstvu zasnovanom na nepotpunom usvojenju između usvojioca i usvojenika i njegovih potomaka. Zabranjeno je i korišćenje polnih ćelija srodnika po tazbini: svekra i snahe, zeta i tašte, očuha i pastorka, maćehe i pastorka.

Odluka o doniranju polnih ćelija je izraz slobodno izražene volje, tako odredba člana 15 Zakona propisuje da je zabranjena donacija polnih ćelija licima koja nijesu punoljtna, zdrava i poslovno sposobna. Ista odredba propisuje i zabranu poklanjanja ljudskih embriona za primjenu postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija.

Poklanjanje polnih ćelija je dobročin posao i odredba člana 16 zabranjuje bilo kakav oblik komercijalizacije. U tom smislu, zabranjeno je davanje ili primanje naknade ili bilo kakve koristi za poklonjene polne ćelije. Zabranjeno je i posredovanje u poklanjanju polnih ćelija, oglašavanje ponude i potrebe za polnim ćelijama u medijima ili na bilo kojem drugom nosiocu oglasne poruke, osim u ovlaštenoj zdravstvenoj ustanovi u okviru pravila medicinske struke.

Zaštita ličnog identiteta lica uključenih u postupak asistiranih reproduktivnih tehnologija zasniva se odredbi člana 24 stav 4 koja propisuje da su sva lica koja su došla do saznanja o podacima iz registra donatora ili donatorki polnih ćelija, u obavljanju službenih poslova, dužna da ih čuvaju kao tajne podatke o ličnosti. To znači da je zabranjeno neovlašćeno davanje podataka o donatorima ili donatorkama polnih ćelija

Zaštita osnovnih ljudskih prava i genetskog identiteta garantuje se i odredbom člana 37 Zakona koja propisuje da se u genetskoj osnovi polnih ćelija ili zametaka ne smiju praviti zahvati sa ciljem da se promijeni nasljedna osnova djeteta jer se mora zaštititi genetski identitet tog ljudskog bića.

Zloupotrebe postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, u vezi određivanja pola djeteta, onemogućava zabrana oplodnje jajnih ćelija sjemenom ćelijom koja je posebno određena u tom cilju (član 37 stav 3).

Značajan broj zabrana, u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava, propisuje član 39 Zakona, a to su: omogućavanje vantjelesnog razvoja embriona koji je star više od 14 dana odnosno nakon što se razvije primitivna brazda; omogućavanje nastanka embriona isključivo u istraživačke svrhe; omogućavanje nastanka embriona sa istom naslednom osnovom ili embriona koji su po naslednoj osnovi istovjetni sa drugim živim ili mrtvim licem u svrhu reproduktivnog kloniranja; oplodnja jajne ćelije ljudskog bića sa sjemenim ćelijama životinja ili životinjsku jajnu ćeliju sa sjemenom ćelijom ljudskog bića ili mijenjati embrion presađivanjem djelova drugih ljudskih ili životinjskih embriona (omogućavanje nastanka hibrida i himera); unos embriona koji je nastao postupkom iz al. 3 i 4 ovog stava, u tijelo žene ili životinje; unos polne ćelije ljudskog bića ili embrion ljudskog bića u životinju; unos životinjske polne ćelije ili životinjski embrion u tijelo žene; promijena nasledne osnove ćelija koje su dio embriona, osim u medicinski indikovanim slučajevima u okviru terapije naslednih oboljenja; upotreba embrionalnog materijala za izradu biološkog oružja; stvaranje embriona od ćelije ili dijela ćelije uzetog od embriona ili fetusa, kao i transplantacija tako stvorenog embriona u tijelo žene; stvaranje ljudskog bića van materice odnosno ektogeneza; stvaranje identičnih blizanaca; primjena terapije genima primitivne brazde. Ova odredba daje i uopštenu sabranu sprovođenja drugih aktivnosti koje su u suprotnosti sa ovim zakonom.

Zloupotreba naučnoistraživačkog rada u biologiji i medicini i zaštita ljudskog dostojanstva i integriteta sadržana je i u odredbi člana 41 stav 1 koja propisuje da je zabranjeno uzimanje polnih ćelija i stvaranje „in vitro“ embriona ili korišćenje neupotrijebljenih embriona u ove svrhe koje bi narušilo dostojanstvo ljudskog entiteta.

## b) Zakon o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja

### i. Odgovor u dijelu šta je dozvoljeno ovim Zakonom

Zaštita života i zdravlja ljudi naglašena je i ovim zakonom, tako da se obezbjeđuje njegova dostupnost svima kojima je to jedini način liječenja, bez diskriminacije i pod jednakim uslovima na osnovu Liste čekanja koju vodi Ministarstvo, na osnovu spiskova lica kod kojih je utvrđeno da je presađivanje djelova tijela jedini način liječenja. Spiskove ovih lica Ministarstvu dostaljavaju zdravstvene ustanove u kojima se vrši uzimanje, onsono presađivanje djelova tijela .

Lista čekanja sačinjava se po vrstama potrebnih djelova tijela. Uzeti djelovi tijela dodjeljuju se primaocima na osnovu Liste čekanja u skladu sa transparentnim, pravičnim i opšteprihvaćenim medicinskim kriterijumima (član 12).

Odredba člana 2 ovog zakona propisuje da se uzimanje i presađivanje djelova tijela u svrhu liječenja vrši u skladu sa odgovarajućim profesionalnim standardima medicinske nauke i prakse i uz poštovanje etičkih principa, kao i da se ovaj postupak liječenja vrši samo ako je medicinski opravdan, ako je to jedini način liječenja i pod uslovima propisanim ovim zakonom. Dakle, ova odredba propisuje kako, kome i pod kojim uslovima se dozvoljava sprovođenje postupka liječenja uzimanjem i presađivanjem djelova ljudskog tijela.

Nadalje, odredba člana 3 propisuje načela na kojima se zasniva ovaj postupak u cilju zaštite dostojanstva ličnosti i zaštite ljudskog identiteta i ostalih osnovnih ljudskih prava i sloboda, tako da se ovaj postupak vrši primjenom načela: pristanka, odnosno saglasnosti primaoca i davaoca; davanja u cilju liječenja; nekomercijalnog davanja i anonimnosti davaoca i primaoca.

Odredba člana 4 isključuje mogućnost zloupotreba i propisuje da se postupak uzimanja i presađivanja djelova tijela vrši nakon sprovedenih medicinskih ispitivanja i ostalih metoda liječenja, na osnovu kojih je utvrđeno da ovaj postupak predstavlja dobrobit za primaoca, a prema medicinskim kriterijumima prihvatljiv rizik po zdravlje davaoca i da postoji vjerovatnoća za uspješan zahvat.

Zakon u članu 5 decidno propisuje da se u postupcima uzimanja i presađivanja djelova tijela davaocu i primaocu garantuje zaštita njegovog identiteta, dostojanstvo ličnosti i ostala lična prava i slobode, a odredba člana 9 da ljekar primaoca ima pravo uvida u zdravstvene podatke o davaocu, kada to nalažu medicinski opravdani razlozi.

Zdravstveni radnici koji učestvuju u postupku uzimanja i presađivanja djelova tijela dužni su da preduzmu sve standardne mjere i aktivnosti kako bi se spriječio rizik prenosa zarazne ili bilo koje druge bolesti na primaoca i izbjegli uticaji na očuvanost djelova tijela za presađivanje, u skladu sa propisom ministarstva nadležnog za poslove zdravlja, koji će biti donijet nakon usvajanja zakona (član 8 stav 2).

Zaštitu ljudskog integriteta obezbjeđuje i odredba člana 13 koja propisuje da se djelovi tijela od živog davaoca mogu uzeti isključivo u svrhu liječenja primaoca, ako ne postoji odgovarajući dio tijela umrlog davaoca niti drugi oblik medicinske intervencije. Isti smisao ima i odredba člana 16 koja propisuje da je uzimanje djelova tijela od živog davaoca dozvoljeno ako je davalac za taj zahvat dao pisanu saglasnost, koja podrazumijeva slobodno izraženu volju davaoca, i koja se može opozvati do početka zahvata. Saglasnost davaoca djelova tijela odnosi se samo na planiranu medicinsku intervenciju, odnosno samo na uzimanje određenih djelova tijela, a može se dati i uz uslov da se presađivanje obavi određenom licu.

Zaštitu integriteta ličnosti propisuje i odredba člana 15, na način što se uzimanje djelova tijela može vršiti samo od lica koje je punoljetno, poslovno sposobno i sposobno za rasuđivanje, a prije uzimanja djelova tijela sprovode se odgovarajući medicinski pregledi i zahvati radi procjene i smanjenja fizičkih i psihičkih rizika po zdravlje davaoca. Ista odredba propisuje i da se uzimanje djelova tijela može izvršiti samo ako po život i zdravlje davaoca postoji rizik koji je, prema medicinskim kriterijumima, u granicama prihvatljivog i u srazmjeri sa očekivanom koristi za primaoca. Davalac ima pravo da bude obaviješten o rezultatima do kojih se došlo u ovim postupcima, a koji su od značaja za njegovo zdravlje.

Uzimanje djelova tijela vrši se na osnovu informisanog pristanka, kako to propisuje odredba člana 17, da je ljekar koji učestvuje u postupku uzimanja djelova tijela dužan da upozna davaoca o prirodi, svrsi i toku zahvata, vjerovatnoći njegovog uspjeha i uobičajenim rizicima uzimanja djelova tijela.

Davalac se upoznaje i o pravu na nepristrasan savjet u pogledu rizika po zdravlje i od strane ljekara koji neće učestvovati u uzimanju ili presađivanju djelova tijela, odnosno koji nije izabrani ljekar primaoca, i o ostalim pravima propisanim ovim zakonom.

Odredba člana 8 propisuje da Etički komitet zdravstvene ustanove može odobriti uzimanje regenerativnog tkiva od maloljetnog lica i od punoljetnog lica koje nije sposobno za rasuđivanje, ako su kumulativno ispunjeni sljedeći uslovi: ne postoji raspoloživi kompatibilni davalac koji je sposoban za davanje saglasnosti; primalac je brat ili sestra davaoca; davanje ima za svrhu spašavanje života primaoca; pribavljena je propisana saglasnost zakonskog zastupnika, odnosno staratelja davaoca, a ako ga nema mišljenje nadležnog centra za socijalni rad i ne protive se mogući davalac i primalac. Isti član propisuje da je dozvoljeno uzimanje ćelija za slučaj davanja koje ima za svrhu spašavanje života primaoca i kada je pribavljena propisana saglasnost zakonskog zastupnika, odnosno staratelja davaoca, a ako ga nema mišljenje nadležnog centra za socijalni rad, ako se utvrdi da njihovo uzimanje uključuje samo minimalni rizik i minimalno opterećenje za davaoca i ako se utvrdi da njihovo uzimanje uključuje samo minimalni rizik i minimalno opterećenje za davaoca.

Odredba člana 19 propisuje da je dopušteno prikupljanje i čuvanje krvotvornih matičnih ćelija prikupljenih iz izdvojene pupčane vrpce živorođenog djeteta. Tako prikupljene ćelije mogu se upotrijebiti za presađivanje srodnicima i drugim licima.



Odredba člana 21 propisuje da se uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca vrši uz poštovanje njegovog dostojanstva i osjećanja članova njegove porodice i uz preduzimanje svih mjera kako bi se povratio spoljašnji izgled umrlog davaoca.

Uzimajući u obzira običaje i tradiciju našeg društva, odredba člana 22 propisuje da se uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca može obaviti samo ako je to lice kao punoljetno, poslovno sposobno i sposobno za rasuđivanje, dalo pisanu dobrovoljnu saglasnost za ovaj postupak kod izabranog doktora. Odredba člana 23 propisuje da se sa umrlog maloljetnog lica dozvoljava uzimanje djelova tijela zbog presađivanja drugom licu u svrhu liječenja samo uz pisanu saglasnost oba roditelja, a da saglasnost može dati i jedan roditelj ukoliko je drugi umro ili je proglašen umrlim.

Uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca može se vršiti radi presađivanja drugom licu, nakon što je sa sigurnošću, prema medicinskim kriterijumima i na propisani način, utvrđena i potvrđena njegova smrt, a smrt lica sa koga se uzimaju djelovi tijela radi presađivanja nastupila je, u smislu ovog zakona, ako je, na osnovu medicinskih kriterijuma, sa sigurnošću utvrđen i potvrđen prestanak rada mozga. Uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca vrši se kada je Komisija zdravstvene ustanove sastavljena od najmanje tri ljekara utvrdila smrt lica čiji se djelovi tijela mogu uzimati radi presađivanja.

Odredba člana 24 propisuje da se dozvoljava uzimanje djelova tijela umrlog lica koje je strani državljanin ili koje nema prebivalište u Crnoj Gori, radi presađivanja, pod jednakim uslovima kao i crnogorskim državljanima, osim ako je to međunarodnim sporazumom drugačije uređeno.

Presađivanje djelova tijela vrši se kada je to jedini način liječenja lica kod kojih je nastupilo potpuno oštećenje dijela, odnosno djelova tijela ili lica kod kojih je zbog oštećenja dijela, odnosno djelova tijela podobnih za presađivanje smanjen kvalitet života i koje nije moguće liječiti drugim metodama uporedive efikasnosti i ako su prethodno sprovedeni svi postupci liječenja, u skladu sa medicinskim standardima i praksom. Presađivanje djelova tijela u svrhu liječenja, vrši se po odobrenju medicinskog odbora zdravstvene ustanove. Dakle, i ova odredba garantuje zaštitu fizičkog i ličnog integriteta lica.

Dobrovoljnost za presađivanje djelova dijela propisuje odredba člana 27 na način što se može vršiti samo uz pisanu saglasnost informisanog primaoca koji je punoljetan, poslovno sposoban i sposoban za rasuđivanje. Za maloljetna lica i punoljetna lica koja nijesu poslovno sposobna ili su nesposobna za rasuđivanje saglasnost daje zakonski zastupnik odnosno staratelj. Za lica koja nijesu u mogućnosti da se izjasne, saglasnost može dati bračni drug, roditelj ili srodnik po krvi u pravoj ili pobočnoj liniji do drugog stepena srodstva. Informisanost je osnovni elemenat ovih postupaka, pa tako odredba člana 28 propisuje da je ljekar koji učestvuje u postupku presađivanja djelova tijela dužan da upozna primaoca sa prirodom, svrhom i tokom presađivanja, mogućnostima za uspjeh i uobičajenim rizicima, o čemu sačinjava zabilješku u medicinskoj dokumentaciji. Ako razlozi hitnosti, zbog ugroženosti života primaoca, nalažu a postoji kompatibilan dio ljudskog tijela, ljekar može obaviti presađivanje i bez saglasnosti, o čemu sačinjava zabilješku u medicinskoj dokumentaciji. Dakle, ni u kom slučaju život i zdravlje lica ne mogu biti dovedeni u pitanje, već se postupa u skladu sa pravilima medicinske struke.

## ii. Odgovor u dijelu šta je zabranjeno ovim Zakonom

Strah od instrumentalizacije i komercijalizacije ljudskog tijela doveo je do formiranja jedinstvenog stava da ljudski organi ne mogu biti predmet prodaje, što je konkretizovano odredbom člana 6 koja propisuje da nije dozvoljeno davanje i primanje naknade za djelove tijela, a odredbom člana 7 da je zabranjena trgovina djelovima tijela, oglašavanje potrebe i ponude djelova tijela u medijima ili na bilo kom drugom nosiocu oglasne poruke ili posredovanje u ovim poslovima.

Zaštita ličnih prava i dostojanstva sadržana je i u odredbi člana 9 na način da podaci o davaocu i primaocu djelova tijela predstavljaju profesionalnu tajnu i da lične podatke o umrlom davaocu nije dozvoljeno davati primaocu, a lične podatke o primaocu porodici umrlog davaoca.

### c) Nadzor nad sprovođenjem ovih zakona

Nadzor nad sprovođenjem ovih zakona i propisa koji će se donijeti za njegovo sprovođenje vrši Ministarstvo zdravlja, što propisuju sami zakoni. Zakon o asistitanim reproduktivnim tehnologijama propisuje odredbom člana 8 da Ministarstvo zdravlja obrazuje posebnu Komisiju za primjenu

postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kao stručno savjetodavno tijelo, a članom 9 propisane su njene nadležnosti i djelokrug rada. Proces stalnog nadzora podrazumijeva i prijavljivanje svakog postupka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kako vantjelesnih tako i unutartjelesnih. Jedinostveni registar za sve postupke asistiranih reproduktivnih tehnologija vodi Ministarstvo. Ovaj proces praćenja postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija propisuje odredba člana 10 zakona. Odredba 43 Zakona propisuje vođenje evidencija o postupcima asistiranih reproduktivnih tehnologija, a odredba člana 45 da zdravstvene ustanove dostavljaju Ministarstvu izvještaje o broju i vrsti obavljenih postupaka, njihovoj uspješnosti, zamrznutim sjemenim ćelijama i neoplođenim jajnim ćelijama, ranim embrionima i sprovedenim naučnoistraživačkim ispitivanjima. Izvještaji se dostavljaju godišnje, a na zahtjev Komisije mogu i ranije. Inače, Komisija razmatra izvještaje zdravstvenih ustanova o obavljenim postupcima i njihovoj primjeni, a daje i mišljenje o naučnom ispitivanju ranih embriona. Sugestije, predloge i mišljenja o ovim izvještajima daje Ministarstvu.

Nadzor nad sprovođenjem Zakona o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja vrši Ministarstvo kome zdravstvene ustanove u kojima se vrši uzimanje i presađivanje djelova tijela dostavljaju izvještaje o podacima za davoca i primaoca, svakom uzimanju i presađivanju djelova tijela, razmjeni djelova tijela, uspješnosti postupaka, eventualnim komplikacijama, zdravstvenom stanju davoca i primaoca nakon sprovedenog postupka, preduzetim mjerama radi obezbjeđenja kvaliteta obavljanja intervencija, što propisuje odredba član 38 zakona. Izvještaji se dostavljaju godišnje, a po potrebi mogu i ranije.

Takođe, treba naglasiti da se provjera kvaliteta stručnog rada zdravstvenih ustanova sprovodi u kontinuitetu, kao interna u skladu sa statutom tih ustanova i kao eksterna koju organizuje i sprovodi Ministarstvo, preko posebne komisije. Ova kontrola uređena je članovima 112-118 Zakona o zdravstvenoj zaštiti. Takođe Ministarstvo nadzor na radom zdravstvenih ustanova sprovodi i preko zdravstvene inspekcije, čije su nadležnosti i ovlašćenja propisana Zakonom o zdravstvenoj inspekciji.

#### **- Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja**

#### **70. Koje strategije i mjere već postoje kako bi se obezbjedilo poštovanje naročito sljedećih temeljnih prava: ljudskog dostojanstva, zabrane mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.**

Među strateškim dokumentima koje je donijela Vlada Crne Gore u raznim oblastima ljudskih prava, sa ciljem da se obezbijedi poštovanje osnovnih ljudskih prava, nalazi se i Strategija reforme pravosuđa, odnosno Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa, kao i Akcioni plan za prevenciju torture. Ovim dokumentima definisani su i ciljevi kojim se želi obezbijediti poštovanje osnovnih ljudskih prava lica lišenih slobode, pri tome imajući u vidu da je pitanje poštovanja i zaštite ljudskih prava i sloboda, od posebnog značaja kada je riječ o ovoj kategoriji lica.

Strategija reforme pravosuđa donijeta je krajem 2007 godine, a strukturu iste čini jedanaest poglavlja, među kojima je i poglavlje u okviru kojeg su definisani ciljevi za unapređenje zatvorskog sistema, a isti se odnose na:

- stvaranje uslova za međusobno razdvajanje kategorija osuđenih, odnosno pritvorenih lica, a posebno za izdvajanje kategorija maloljetnih osuđenih, odnosno pritvorenih lica, te obezbjeđivanje smještajnih i kadrovskih kapaciteta za izvršenje maloljetničkog zatvora,
- rekonstrukciju i adaptaciju postojećih zatvorskih objekata, kao i izgradnju novih zatvorskih objekata,
- opremanje zatvorske bolnice,

- unapređenje sistema obezbjeđenja, kroz nabavku savremenih tehničkih sredstava, posebno uređaja za video nadzor,
- kontinuirano stručno obrazovanje, usavršavanje i provjeru znanja zatvorskih službenika,
- unapređenje tretmana osuđenih lica, kroz uvođenje raznovrsnih programa obrazovnog, radnog, kulturnog, sportskog i drugih vrsta tretmana.

Akcionim planom za implementaciju Strategije reforme pravosuđa definisano je niz konkretnih mjera za ostvarenje ciljeva predviđenih Strategijom, a realizacija tih mjera vezuje se za period od 2007 do 2012 godine. Sastavni dio Akcionog plana čini i procjena sredstava neophodnih za ostvarenje planiranih mjera. Implementaciju Akcionog plana prati međuresorska Komisija koju je formirala Vlada Crne Gore.

Akcioni plan za prevenciju torture donijet je početkom 2009. godine, a donošenje istog uslijedilo je nakon prve periodične posjete Crnoj Gori od strane Komiteta za borbu protiv torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Savjeta Evrope (CPT). Akcioni plan je međuresorskog karaktera, i njime se operacionalizuju preporuke i zahtjevi dati od strane Komiteta, na način što se utvrđuju konkretni ciljevi, mjere i aktivnosti resornih ministarstava, organa uprave i institucija. Akcionim planom je takođe utvrđena dinamika izvršenja planiranih mjera i aktivnosti, a određeni su i indikatori za mjerenje uspjeha, kao i finansijski aspekt definisanih mjera i aktivnosti.

Ciljevi definisani Akcionim planom za prevenciju torture, odnose se na:

- rješavanje problema prenatrpanosti zatvorskih jedinica, i unapređenje materijalnih uslova u njima,
- unapređenje zdravstvenog tretmana lica lišenih slobode,
- unapređenje tretmana pritvorenih lica,
- unapređenje sistema vođenja evidencija,
- implementaciju standarda kojima se obezbjeđuje zaštita od torture lica zadržanih od strane policije,
- unapređenje sistema vršenja kontrole zakonitosti i efikasnosti obavljanja policijskih poslova,
- obezbjeđivanje da policijske prostorije namijenjene za zadržavanje, zadovoljavaju potrebne higijensko tehničke uslove,
- poboljšanje uslova boravka lica ometenih u razvoju,
- unapređenje smještaja lica sa invaliditetom,
- rješavanje problema preopterećenosti kapaciteta za smještaj forenzičkih pacijenata,
- unapređenje zdravstvenog tretmana lica sa izrečenom mjerom obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja,
- obezbjeđivanje vršenja poslova obezbjeđenja forenzičko-psihijatrijskog odjeljenja u Specijalnoj bolnici za psihijatriju,
- obezbjeđivanje reintegracije hroničnih bolesnika.

Akcionim planom za prevenciju torture predviđeno je i uspostavljanje nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, shodno opcionom Protokolu uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka.

U cilju obezbjeđivanja poštovanja ljudskog dostojanstva, odnosno zabrane mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, postoji niz mjera bliže opisanih kroz odgovor na Pitanje br.48 (Politički kriterijumi – Demokratija i vladavina prava), odnosno Pitanje br.116c (Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava).

**71. Molimo pružite informacije o posebnim nacionalnim zakonskim kao i upravnim mjerama čija je svrha da spriječe pojavu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u državnim ustanovama, zatvorima ili policijskim stanicama, itd. U tom smislu, koje se mjere sprovode kako bi se sprovodila inspekcija pritvora i policijskih stanica? Da li je predviđeno pravno zadovoljenje za žrtve?**

Dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, jemči Ustav Crne Gore (Sl. list CG, br.1/07), uz određenje da niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju, i da se niko ne smije držati u ropstvu ili ropском položaju. Jemči se i poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom ili drugom postupku, u slučaju lišenja ili ograničenja slobode, kao i za vrijeme izvršavanja kazne, a zabranjeno je i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja i izjava.

Mučenje i zlostavljanje predstavlja krivično djelo prema Krivičnom zakoniku (Sl.list RCG, br.70/03, 47/06 i 40/08), koji predviđa kažnjavanje i za službeno lice koje u vršenju službe učini djelo kvalifikovano kao mučenje i zlostavljanje.

Jedno od osnovnih načela Zakonika o krivičnom postupku (Sl.list RCG, br.71/03 i 47/06) je zabrana i kažnjivost nasilja nad licem lišenim slobode i licem kojem je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja ili kakve druge izjave od okrivljenog ili drugog lica koje učestvuje u postupku, a sudska odluka se ne može zasnovati na priznanju ili kakvoj drugoj izjavi pribavljenoj iznuđivanjem, torturom ili nečovječnim postupanjem.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09), koji je stupio na snagu 26.08.2009. godine a koji će se primjenjivati nakon jedne godine od dana stupanja na snagu, jedno od osnovnih pravila je da je zabranjeno prijetiti ili vršiti nasilje nad osumnjičenim, okrivljenim ili drugim licem koje učestvuje u postupku, kao i iznuđivanje priznanja ili druge izjave od tih lica, a sudska odluka se ne može zasnovati na priznanju ili drugoj izjavi pribavljenoj iznuđivanjem, mučenjem, nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem.

Pravila postupanja prilikom izvršenja kazne zatvora regulisana su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (Sl.list RCG, br. br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04), kao i podzakonskim propisima donijetim na osnovu ovog zakona. U izvršenju krivične sankcije, učiniocu krivičnog djela mogu biti oduzeta ili ograničena određena prava samo u mjeri koja odgovara prirodi i sadržini te sankcije i na način kojim se obezbjeđuje poštovanje ličnosti učinoca i njegovog ljudskog dostojanstva. Zabranjeni su i kažnjivi postupci kojima se osuđeno lice podvrgava bilo kom obliku mučenja, zlostavljanja i ponižavanja, ljekarskim i naučnim eksperimentima, a zabranjenim postupcima prvenstveno se smatraju postupci koji su nesrazmjerni održavanju reda i discipline u zatvorskoj organizacionoj jedinici ili su nezakoniti, pa mogu proizvesti trpljenje ili neprimjereno ograničenje osnovnih prava osuđenog lica. Pri izvršenju kazne zatvora osuđena lica se ne smiju dovoditi u međusobno neravnotežan položaj s obzirom na rasu, boju kože, pol, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinu, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili druge osobine. Prema osuđenom licu mogu se primjenjivati mjere prinude samo pod uslovima i na način određen ovim zakonom i propisima donijetim na osnovu njega. Sredstva prinude (fizička snaga, vezivanje, izdvajanje, gumena palica, šmrkovi sa vodom, specijalno obučeni psi, hemijska sredstva i vatreno oružje) mogu se primjenjivati samo kad je to neophodno da se spriječi bjekstvo, fizički napad na službeno ili osuđeno lice, nanošenje povreda drugom licu, samopovređivanje ili prouzrokovanje materijalne štete, kao i kad je nužno da se spriječi otpor prema zakonitom naređenju službenika.

Pod uslovima koje predviđa Zakon, svako osuđeno lice ima pravo na: pravnu pomoć, rad, informisanje, zdravstvenu zaštitu, dopisivanje, posjete, prijem pošiljki, bračni život, vjerski život, kao i druga prava predviđena Zakonom i podzakonskim aktima. Osuđeno lice ima pravo pritužbe, ukoliko smatra da mu je povrijeđeno pravo u vezi sa izdržavanjem kazne ili zbog drugih nepravilnosti koje su mu pričinjene. Osuđenim licima se obezbjeđuje zaštita prava utvrđenih ovim zakonom, kroz zaštitu na nivou organizacije nadležne za izvršenje kazne zatvora - Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (prigovor na odluku starješine organizacione jedinice, o kojem odlučuje

starješina Zavoda), kao i kroz sudsku zaštitu prava osuđenih lica, koja se ostvaruje u upravnom sporu (tužba protiv odluke starješine Zavoda).

U slučaju upotrebe sredstava prinude prema osuđenom licu, obaveza je Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija da sačini, i Ministarstvu pravde dostavi izvještaj sa utvrđenim činjenicama i ocjenom o prekoračenju ovlašćenja.

Nadzor nad zakonitošću i cjelishodnošću rada Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, u nadležnosti je Ministarstva pravde, kao i kontrola zakonitosti izvršenja kazne zatvora, koja se vrši preko ovlašćenog službenika Ministarstva. U vršenju te kontrole postoji mogućnost: pregleda prostorija u kojima osuđena lica borave, razgovora sa osuđenim licima, pregleda opštih i pojedinačnih akata, evidencije i druge dokumentacije koja se odnosi na osuđena lica, utvrđivanja potrebnih činjenica, kao i postupanja po pritužbama osuđenih lica.

Pravila o izvršavanju pritvora regulisana su Zakonikom o krivičnom postupku (Sl.list RCG, br.71/03 i 47/06). U toku pritvora ne smije se vrijeđati ličnost i dostojanstvo pritvorenika. Prema pritvoreniku mogu se primjenjivati samo ona ograničenja koja su potrebna da se spriječi bjekstvo, podstrekavanje trećih lica da unište, sakriju, izmijene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog djela i neposredni ili posredni kontakti pritvorenog lica usmjereni na svjedoke, saučesnike i prikrivače. U istoj prostoriji ne mogu biti zatvorena lica različitog pola, niti se u istu prostoriju mogu smještati lica koja su na izdržavanju kazne sa licima u pritvoru. Svakog dana, u trajanju od najmanje osam sati, pritvorenik ima pravo na neprekidni noćni odmor, a obezbijediće mu se i kretanje na otvorenom u trajanju od najmanje dva sata dnevno. Pritvorenici imaju pravo da nose svoje odijelo, da se služe svojom posteljinom, a mogu o svom trošku nabavljati i koristiti hranu, knjige, stručne publikacije, štampu, pribor za pisanje i crtanje, i druge stvari koje odgovaraju njihovim redovnim potrebama, osim predmeta podobnih za nanošenje povreda, narušavanje zdravlja ili pripremu bjekstva.

Po odobrenju istražnog sudije, a po potrebi i pod njegovim nadzorom ili nadzorom lica koje on odredi, u granicama kućnog reda, pritvorenika mogu posjećivati bliski srodnici, a po njegovom zahtjevu - ljekar i druga lica. Diplomatski i konzularni predstavnici stranih država imaju pravo da, sa znanjem istražnog sudije, obilaze i bez nadzora razgovaraju sa pritvorenicima koji su državljani njihove države. Po odobrenju predsjednika suda pritvorenika mogu posjećivati i predstavnici domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava. Pritvorenik se može dopisivati sa licima van zatvora, sa znanjem i pod nadzorom istražnog sudije, koji može zabraniti odašiljanje i primanje pisama i drugih pošiljki štetnih za vođenje postupka. Zabrana se ne odnosi na pisma koja pritvorenik šalje međunarodnim sudovima i domaćim organima zakonodavne, sudske i izvršne vlasti, ili ih od njih prima. Zabrana se ne odnosi ni na pisma koja pritvorenik šalje svom braniocu ili ih od njega prima, osim ako se pregled prepiske sa braniocem pokazao opravdanim. Nikad se ne može zabraniti odašiljanje molbe, pritužbe ili žalbe.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br. 57/09) pritvoreno lice mogu posjećivati supružnik ili lica sa kojima živi u trajnoj vanbračnoj zajednici ili njegovi bliski srodnici, a po njegovom zahtjevu – doktor medicine i druga lica.

Ako se okrivljeni nalazi u pritvoru, branilac se može s njim dopisivati i razgovarati. Izuzetno, istražni sudija može narediti da se pisma koja okrivljeni iz pritvora upućuje braniocu, ili ih branilac upućuje pritvorenom okrivljenom predaju tek pošto ih istražni sudija prethodno pregleda, ako ima razumnog osnova za vjerovanje da se ona koriste za pokušaj organizacije bjekstva, uticanja na svjedoke, zastrašivanje svjedoka ili neko drugo ometanje istrage. O zadržavanju i pregledanju pisama istražni sudija će sačiniti zabilješku. Kad se završi istraga ili kad se optužnica, odnosno optužni predlog podigne bez sprovođenja istrage, okrivljenom se ne može zabraniti da se slobodno i bez nadzora dopisuje i razgovara sa svojim braniocem.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br. 57/09), dopisivanje i razgovor branioca sa okrivljenim koji se nalazi u pritvoru, može se obavljati bez nadzora. Branilac ima pravo i na povjerljiv razgovor sa osumnjičenim koji je lišen slobode i prije nego što je osumnjičeni saslušan, a kontrola ovog razgovora prije prvog saslušanja dopuštena je samo posmatranjem, ali ne i slušanjem.

Za disciplinske presteupe pritvorenika, istražni sudija, odnosno predsjednik vijeća može izreći disciplinsku kaznu ograničenja posjeta, a to ograničenje se ne odnosi na opštenje pritvorenika s

braniocem. Protiv rješenja o disciplinskoj kazni dozvoljena je žalba vijeću nadležnog suda u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, a vijeće će o žalbi odlučiti u roku od 3 dana od dana prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br. 57/09), za disciplinske prestupe pritvorenog lica, lice koje rukovodi zatvorom ili lice koje on ovlasti može izreći disciplinsku kaznu ograničenja posjeta ili upućivanja u samicu do 15 dana. Ovo ograničenje ne odnosi se na komunikaciju pritvorenog lica sa braniocem. Protiv rješenja o disciplinskoj kazni dozvoljena je žalba sudiji za istragu u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, a sudija za istragu će odlučiti o žalbi u roku od 3 dana od dana prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Nadzor nad izvršenjem pritvora, odnosno nadzor nad pritvorenicima vrši predsjednik suda koji je na to ovlašćen. Predsjednik suda ili sudija koga on odredi dužan je da najmanje jedanput mjesečno obiđe pritvorenike i da se, ako nađe za potrebno, i bez prisustva nadzornika i stražara, informiše kako se pritvorenici hrane, kako se snabdijevaju drugim potrebama, i kako se sa njima postupa. Predsjednik suda ili sudija koga on odredi, dužan je da preduzme potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene prilikom obilaska zatvora. Predsjednik suda i istražni sudija mogu, u svako doba, da obilaze sve pritvorenike, da sa njima razgovaraju i da od njih primaju pritužbe.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br. 57/09), predsjednik suda ili sudija koga on odredi, dužan je, najmanje dva puta godišnje da obiđe pritvorena lica, i da o svom obilasku sačini izvještaj koji podnosi predsjedniku Vrhovnog suda i dostavlja ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa.

Donošenje propisa kojim se bliže uređuje način izvršavanja pritvora, u nadležnosti je ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa.

I u slučaju upotrebe sredstava prinude prema pritvorenom licu, obaveza je Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija da sačini, i Ministarstvu pravde dostavi izvještaj sa utvrđenim činjenicama i ocjenom o prekoračenju ovlašćenja, a starješina Zavoda je dužan o tome obavijestiti i predsjednika suda koji vrši nadzor u pogledu zakonitog postupanja prema pritvorenicima.

Aktivnosti uprave Zavoda usmjerene su na eliminisanje bilo kojeg vida torture od strane službenika Zavoda, pri čemu se akcenat stavlja na edukaciju, posebno pripadnika obezbjeđenja na teme iz oblasti ljudskih prava, sa akcentom na borbu protiv torture i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja lica lišenih slobode. Osuđenim i pritvorenim licima omogućeno je da prijave eventualne slučajeve torture nadležnim u Zavodu, preko sandučadi koja su postavljena u svim organizacionim jedinicama, kao i državnim organima i predstavnicima NVO.

Policijski poslovi, kao i policijska ovlašćenja i dužnosti, uređeni su Zakonom o policiji (Sl. list RCG, br. 28/05). Prema ovom zakonu, policijski službenik dužan je da izvrši naređenja neposrednog starješine, odnosno starješine policije i da postupi po njima, ako su u granicama zakona, osim onih kojima se naređuje obavljanje radnje koja predstavlja krivično djelo. Stoga se službenik policije ne može pravdati naredbom starješine u slučaju činjenja radnji koje sadrže elementa mučenja i torture zadržanih lica.

Zakonom su precizno regulisane situacije kada je policijski službenik ovlašćen da primjeni sredstva prinude. U tom smislu, sredstva prinude se mogu upotrijebiti radi sprečavanja bjekstva lica lišenog slobode ili zatečenog u izvršenju krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, radi savladavanja otpora lica koje narušava javni red i mir ili koje treba dovesti ili lišiti slobode u zakonom utvrđenim slučajevima, kao i radi odbijanja napada od sebe, drugog lica ili objekta koji se obezbjeđuje. Policijski službenik će upotrijebiti sredstvo prinude tako da službenu radnju obavi srazmjerno opasnosti koju treba otkloniti i sa najmnje štetnih posledica po lice protiv koga se sredstvo prinude upotrebljava. Sredstva prinude su: fizička snaga, palica, sredstva za vezivanje lica, uređaji za prinudno zaustavljanje motornih vozila, službeni psi, hemijska sredstva za privremeno onesposobljavanje, specijalna vozila, posebne vrste oružja, eksplozivna sredstva i vatreno oružje.

Zakonom o policiji je predviđeno da će se vatreno oružje i druga sredstva prinude upotrijebiti samo po naređenju policijskog službenika koji rukovodi izvršenjem službenog zadatka. Policijski službenik koji je upotrebio, odnosno naredio upotrebu vatrene oružja i drugih sredstava prinude, obavezan je da o tome odmah obavijesti starješinu policije. Ukoliko starješina policije ocjeni da su sredstva prinude nezakonito upotrijebljena, obavezan je da, najkasnije u roku od 3 dana od dana saznanja, preduzme mjere za utvrđivanje odgovornosti policijskog službenika koji je upotrebio, odnosno naredio upotrebu sredstava prinude. Za nezakonitu primjenu sredstava prinude lično je odgovoran policijski službenik koji je primjenio, odnosno naredio nezakonitu upotrebu sredstava prinude.

Opravdanost svake upotrebe sredstava prinude ocjenjuje Odjeljenje za unutrašnju kontrolu i kontrolu primjene ovlaštenja Uprave policije.

Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlaštenja u obavljanju tih poslova predviđa da policijski službenik koji vrši zadržavanje lica, odgovara za njegovu bezbjednost od njegovog smještanja u prostorije za zadržavanje do otpuštanja. Prema ovom pravilniku bolesno ili povrijeđeno lice kome je očigledno potrebna ljekarska pomoć ili lice koje pokazuje znake težeg trovanja alkoholom ili drugim sredstvom ne može se smjestiti u prostorije za zadržavanje. Policijski službenik koji vrši zadržavanje, bolesnim ili povrijeđenim licima mora obezbjediti prevoz u zdravstvenu ustanovu gdje će mu biti pružena pomoć. Kada zadržano lice zahtjeva ljekarsku pomoć, policijski službenik pomoć obezbjeđuje u prostorijama za zadržavanje ili prevozom do najbliže zdravstvene ustanove. Licu koje je zadržano duže od 12 sati obezbjeđuje se ishrana i to tri obroka dnevno, a zadržano lice ima pravo na neprekidni osmočasovni odmor u toku 24 sata. Ukoliko je lice dovedeno u prostorije za zadržavanje u mokroj ili na drugi način za njegovo zdravlje neodgovarajućoj odjeći, za vrijeme zadržavanja mu se obezbjeđuje odgovarajuća odjeća.

Prema Kodeksu policijske etike, policijski službenik odgovara za bezbjednost svakog lica lišenog slobode i štiti ga.

U programima obuke na svim nivoima, službenici policije stiču znanja u oblasti osnovnih ljudskih prava, sa posebnim naglaskom na međunarodne konvencije, pravila i deklaracije o ljudskim pravima lica lišenih slobode koji, između ostalog, tretiraju zabranu mučenja i drugih nehumanih postupaka. Kao posebni predmeti na osnovnoj i dopunskoj obuci, nastavno se obrađuju predmeti etike, policijske etike i ljudskih prava.

Osim unutrašnje kontrole, Zakon o policiji predviđa i građansku kontrolu rada policije, koju vrši Savjet za građansku kontrolu rada policije, kao tijelo koje ocjenjuje primjenu policijskih ovlaštenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda. Zakon takođe predviđa i parlamentarnu kontrolu policije, koju vrši Skupština Crne Gore, preko nadležnog radnog tijela.

Državni službenik, odnosno namještenik, među koje se svrstava i zatvorski, i policijski službenik, disciplinski je odgovoran za vršenje poslova, odnosno za povrede dužnosti iz radnog odnosa, a ukoliko su u radnjama službenika, odnosno namještenika stečeni elementi krivičnog djela, isti podliježe i krivičnoj odgovornosti.

Svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova prava i sloboda, može se obratiti Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Prema Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03) nadženosť je Zaštitnika da ispituje povrede ljudskih prava i sloboda kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa, i u skladu sa ovim zakonom, preduzima aktivnosti za njihovo otklanjanje. Postoji i mogućnost da Zaštitnik nadležnom organu podnese inicijativu da se protiv lica, čijim radom je pruzrokovana povreda ljudskih prava i sloboda, pokrene disciplinski postupak, odnosno postupak za razrješenje.

Pravno zadovoljenje za žrtve mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja obezbijedeno je kroz pravo na pritužbu, pravo na naknadu štete, pravo na podnošenje predloga za ostvarenje imovinsko-pravnog zahtjeva, pravo na pravni lijek.

**72. Postoji li neko nezavisno tijelo koje nadgleda uslove u takvim ustanovama? Navedite detalje o disciplinskim i krivičnim sankcijama za državne izvršioce optužene za zlostavljanje ili mučenje za vrijeme vršenja dužnosti.**

Kao samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, u Crnoj Gori postoji i djeluje Zaštitnik ljudskih prava i sloboda. Funkciju vrši na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, uz pridržavanje načela pravde i pravičnosti, a nadležnost ovog organa regulisana je Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl.list RCG, br.41/03). U okviru svoje nadležnosti Zaštitnik ima i posebna ovlašćenja za zaštitu prava lica lišenih slobode, što između ostalog obuhvata i mogućnost da Zaštitnik, bez najave, izvrši pregled svih prostorija u zatvorima i drugim mjestima gdje se nalaze lica lišena slobode, kao i pravo da razgovara sa licima lišenim slobode, bez prisustva službenih lica.

Pored toga što Zaštitnik ljudskih prava i sloboda već ima zakonska ovlašćenja za zaštitu prava lica lišenih slobode, preduzimaju se i određene aktivnosti na planu dodatnog osnaživanja institucije Zaštitnika, obzirom na opredjeljenje da Zaštitnik može adekvatno odgovoriti zahtjevima opcionog Protokola uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka, odnosno da može obavljati funkciju nacionalnog mehanizma za prevenciju torture. U vezi s tim, Akcionim planom za prevenciju torture predviđene su konkretne mjere koje se odnose na stvaranje normativnih pretpostavki neophodnih da se, shodno opcionom Protokolu, odredi, odnosno uspostavi nacionalni mehanizam za prevenciju torture.

Shodno Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list RCG, br.71/03 i 47/06), nadzor nad izvršenjem pritvora, odnosno nad pritvorenima vrši predsjednik suda koji je na to ovlašten. Predsjednik suda ili sudija koga on odredi, dužan je najmanje jedanput mjesečno, da obiđe pritvorenike i da se, ako nađe za potrebno, i bez prisustva nadzornika i stražara, informiše kako se pritvorenici hrane, kako se snadbijevaju drugim potrebama i kako se sa njima postupa. Predsjednik suda, odnosno sudija koga on odredi dužan je da preduzme potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene prilikom obilaska zatvora. Predsjednik suda i istražni sudija mogu u svako doba da obilaze sve pritvorenike, da sa njima razgovaraju i da od njih primaju pritužbe.

Prema izvještaju predsjednika Višeg suda u Bijelom Polju u čijoj nadležnosti je nadzor nad pritvorenima u istražnom zatvoru u Bijelom Polju u posljednje tri godine nije bilo pritužbi pritvorenika na uslove u pritvoru.

Prema izvještaju predsjednika Višeg suda u Podgorici u posljednje tri godine bilo je pritužbi pritvorenih lica i to:

01.07.2005. godine deset pritvorenika iz Istražnog zatvora Podgorica obavijestilo je predsjednika tog suda da je stupilo u štrajk gladju nezadovoljno uslovima u pritvoru (pritvorske jedinice prenatrane, a pritvorenima nije omogućena zagarantovana šetnja u trajanju od 120 minuta). Postupajući po toj pritužbi predsjednik Višeg suda je naredio načelniku zatvora da jedan broj pritvorenih lica premjesti iz zatvora u Podgorici u zatvoru u Bijelom Polju kako bi se izvršilo rasterećenje pritvorskih jedinica i stvorili uslovi da se pritvorenima obezbijedi pravo na šetnju.

U septembru mjesecu 2005. godine jedan broj pritvorenika je predsjedniku suda dostavio pritužbu na ponašanje pripadnika policije prilikom izvršenja naredbe istražnog sudije za pretresanje jednog broja pritvorenika uz tvrdnju da su u pritvorske jedinice ušli sa fantomkama na glavama, prilikom pretresa upotrijebili silu i nanijeli tjelesne povrede većem broju pritvorenih lica. Po toj pritužbi naredjeno je direktoru zavoda da se izvrši ljekarski pregled lica koja su se žalila na nanošenje tjelesnih povreda, da se o tome sačini službena zabilješka i ista dostavi državnom tužiocu na ocjenu da li u radnjama pripadnika policije ima elemenata krivičnog djela.

17.09.2008. godine, podnijeta je pritužba zbog postupanja službenog lica prema jednoj pritvorenici. Po nalogu predsjednika suda pritvorenica je odvedena na ljekarski pregled i utvrđeno da je tom prilikom pritvorenica zadobila laku tjelesnu povredu.



U toku 2008. godine podnijeta je i pritužba na grubo zlostavljanje jednog pritvorenika. Povodom te pritužbe zatražen je pisani izvještaj direktora zatvora, te pribavljene službene zabilješke šefa smjene i službenika sektora obezbjeđenja, kao i medicinska dokumentacija o povredama službenih lica, pa je načelnik zatvora protiv tog pritvorenika nadležnom državnom tužiocu podnio krivičnu prijavu zbog napada na službeno lice.

Zakonik o krivičnom postupku predviđa i mogućnost da pritvorenika posjete i predstavnici domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, a u tom kontekstu su i posjete koje, shodno svom mandatu, realizuje Međunarodni Komitet Crvenog krsta.

Novi Zakonik o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09) koji je stupio na snagu 26.08.2009. godine, a koji će se primjenjivati nakon jedne godine od dana stupanja na snagu, predviđa mogućnost da kada je to predviđeno potvrđenim međunarodnim ugovorom, pritvoreno lice mogu posjećivati i predstavnici međunarodnih komiteta protiv torture, Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, i predstavnici međunarodnih organizacija koja se bave zaštitom ljudskih prava, kao i mogućnost da takvu posjetu ostvare i predstavnici domaćih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, po odobrenju predsjednika suda.

Interesovanje za uslovnost policijskih prostorija za zadržavanje, i za postupanje prema zadržanim licima, pokazuju i nevladine organizacije kao što su: Istraživač kršenja ljudskih prava, Inicijativa mladih za ljudska prava, Helsinški komitet za ljudska prava, kao i Stalna misija OEBS-a u Podgorici.

Prema Krivičnom zakoniku (Sl.list RCG, br.70/03, 47/06 i 40/08), ako službeno lice (kojim se smatra i lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti) u vršenju službe, primjenom sile prijetnje ili na drugi nedozvoljeni način, drugome nanese veliki bol ili teške patnje, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina, a ako drugog zlostavlja ili prema njemu postupi na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Osim krivične odgovornosti, državni službenik, odnosno namještenik, disciplinski je odgovoran za vršenje poslova. Prema Zakonu o državnim službenicima i namještenicima (Sl.list RCG, br.27/04 i 31/05), zloupotreba službenog položaja ili prekoračenje ovlašćenja spada u teže disciplinske prekršaje, za koje ovaj zakon predviđa disciplinske mjere: novčanu kaznu u iznosu od 20 do 30% zarade isplaćene za mjesec u kojem je prekršaj počinjen, i prestanak radnog odnosa.

## **- Zabrana ropstva, ropskog položaja i prinudnog ili prisilnog rada**

### **73. Molimo pružite informacije o posebnim nacionalnim pravnim propisima, strategijama kao i mjerama čija je svrha da spriječe pojavu ropstva, ropskog položaja, prinudnog ili prisilnog rada.**

Ustavom Crne Gore propisano je da su prava i slobode nepovredivi i da je svako obavezan da poštuje prava i slobode drugih. Zabrana ropstva garantovana je Ustavom Crne Gore - članom 28 kojim je propisano da se niko ne smije držati u ropstvu ili ropskom položaju. Članom 62 propisano je da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti. Ustavom se zabranjuje prinudni rad i propisuje da se prinudnim radom ne smatra rad uobičajen u sklopu izdržavanja kazne lišenja slobode; obavljanje službe vojne prirode ili službe koja se zahtijeva umjesto nje; rad koji se zahtijeva u slučaju krize ili nesreće koja prijeti ljudskim životima ili imovini.

Posebnu pažnju zavređuje ustavno opredjeljenje da su međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio međunarodnog pravnog poretka, da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i da se neposredno primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od od unutrašnjeg zakonodavstva. Ovim određenjem se verifikuje pravno dejstvo međunarodnih ugovora time što se oni smatraju dijelom unutrašnjeg pravnog poretka uz suprematiju u odnosu na domaće zakonodavstvo.

Crna Gora preuzela je sukcesijom Konvencije međunarodne kancelarije rada i to: Konvenciju ILO o prisilnom i obaveznom radu iz 1930 ( broj 29) Konvenciju o ukidanju prisilnog rada iz 1957 (broj 105), Konvenciju o najgorim oblicima dječijeg rada (broj 182) Konvenciju o inspekciji rada ( broj 81) Konvenciju o inspekciji rada u poljoprivredi ( broj 129) Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala ( Palermo, 12-15 decembar 2000. godine), kao i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom koji dopunjava navedenu Konvenciju.

U skladu sa konvencijom UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu ( Palermo konvencija), protokolom za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito žena i djecom, strategijom Vlade Crne Gore za borbu protiv trgovine ljudima i preporukama o saradnji između Vladinog sektora, Vrhovnog državnog tužioca i nevladinih organizacija, a u saradnji sa Kancelarijom Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudskim bićima i Misijom Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju u Crnoj Gori, potpisan je sporazum o međusobnoj saradnji Vrhovnog državnog tužioca, Ministarstva rada, Ministarstva prosvjete i nauke, Uprave policije i nevladinih organizacija „ Crnogorski ženski lobi“, „ Sigurna ženska kuća“ i „Centar plus“, a u cilju saradnje u borbi protiv trgovine ljudima u praksi kroz prevenciju, edukaciju, krivično gonjenje izvršilaca i zaštitu potencijalnih žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece.

Takođe je 25.08.2008. godine usvojen Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudskim bićima za 2009. godinu u kome su precizirane obaveze svih aktera iz ove oblasti u 2009. godini.

Krivičnim zakonikom Crne Gore u Glavi 35 propisana su krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Tako je članom 444 propisano krivično djelo "Trgovina ljudima" kojim je propisano da ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina. Ukoliko je navedeno djelo učinjeno prema maloljetnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo i kad nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja. Ako je učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine.

Ako je usljed navedenog djela nastupila teška tjelesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina. Ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina. Ko se bavi vršenjem krivičnog djela iz st. 1 do 3 ovog člana ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.

Trgovina djece radi usvojenja (član 445) je krivično djelo koje je inkriminisalo oduzimanje lica koje nije navršilo četrnaest godina radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda drugo lice koje nije navršilo četrnaest godina ili ga prevozi, obezbjeđuje mu smještaj ili ga prikriva, pri čemu je učiniocu ovog krivičnog djela zapriječena kazna zatvorom od jedne do pet godina. Ko se bavi vršenjem djelatnosti iz stava 1 ovog člana ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje tri godine.

Nadalje, članom 446 Krivičnog zakonika propisano je kao krivično djelo „Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu“ kojim se inkriminiše, stavljanje drugog u ropski ili njemu sličan odnos, držanje u takvom odnosu, kupovina, prodaja, predaja drugom licu ili posredovanje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podsticanje drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili o kojem se stara. Zapriječena kazna za navedeno krivično djelo je od jedne do deset godina. Za teži oblik ovog krivičnog djela koje je učinjeno prema maloljetnom licu propisana je kazna zatvora od pet do petnaest godina.“

Kao jednu od mjera u cilju borbe protiv trgovine ljudima Vlada Crne Gore osnovala je pri Generalnom sekretarijatu Kancelariju nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u

kojoj se obavljaju poslovi koji se odnose na primjenu međunarodnih propisa, konvencija i sporazuma iz oblasti borbe protiv trgovine ljudima, pokretanje inicijativa za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, uspostavljanje odnosa i ostvarivanje saradnje domaćih i međunarodnih subjekata, u cilju stvaranja efikasnih mehanizama za borbu protiv trgovine ljudima, kao i drugi poslovi iz ove oblasti.

#### 74. Da li je Crna Gora ratifikovala odgovarajuće međunarodne konvencije i sporazume?

Ustavom Crne Gore (Sl. list CG, br.1/07) propisano je da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i da se neposredno primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Ovim ustavnim određenjem verifikuje se pravno dejstvo međunarodnih ugovora, time što se oni smatraju dijelom unutrašnjeg pravnog poretka uz suprematiju u odnosu na domaće zakonodavstvo.

Crna Gora ratifikovala je sledeće konvencije:

##### Konvencije Savjeta Evrope

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
20. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
21. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
22. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 2 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, conferring upon the European Court of Human Rights competence to give advisory opinions	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
23. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 3 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 29, 30 and 34 of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
24. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni</i>	Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.

<i>ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto		
25. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 5 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 22 and 40 of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
26. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
27. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
28. Protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 8 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
29. Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;</i>	European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
30. Protokol br. 1 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori br. 9/2003-7);</i>	Protocol No. 1 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
31. Protokol br. 2 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 2 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
32. Protokol br. 11 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i</i>	Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.

5/2005-31;	thereby		
33. Protokol br. 12 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
34. Protokol br. 13 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
35. Protokol br. 14 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 5/2005-25 i 7/2005-47</i>	Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06.06. 2006.
36. Konvencija Savjeta Evrope o akcijama protiv trgovine ljudima <i>Sl. list CG 4/2008-38</i>	Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings	Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara 30.07. 2008.	01.11. 2006.

#### Konvencije i protokoli Ujedinjenih nacija

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
36. Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CAT), usvojena u Njujorku 10. decembra 1984. godine,  OBJAVLJEN: <i>Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) 9/91-3;</i>	Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10 December 1984  DECLARATION: By the notification of	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.

	<p>succession the Government of Montenegro confirmed the declarations made by the Government of Yugoslavia under articles 21 and 22. The declaration reads as follows:</p> <p>“Yugoslavia recognizes, in compliance with Article 21, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against Torture to receive and consider communications in which one State Party to the Convention claims that another State Party does not fulfil the obligations pursuant to the Convention.</p> <p>Yugoslavia recognizes, in conformity with Article 22, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against Torture to receive and consider communications from or on behalf of individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by a State Party of the provisions of the Convention.”</p>		
<p>37. Fakultativni protokol uz Konvenciji protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (OPCAT), usvojen u Njujorku 18. decembra 2002. godine</p> <p>Savezna Republika Jugoslavija je potpisala Fakultativni protokol 25. septembra 2003. godine.</p> <p>Nakon obnove nezavisnosti Skupština Crne Gore je potvrdila pomenuti protokol 17. decembra 2006. godine.</p>	<p>Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 18 December 2002</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji u odnosu na potpis deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p> <p>Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara 06.03. 2009.</p>	<p><i>Sukcesija u odnosu na potpis</i> proizvodi dejstvo od 03.06. 2006.</p> <p>Opcioni protokol stupio na snagu u odnosu na CG 05.04. 2009.</p>

<p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovori) 16/2005-28 i 2/2006-60;</i></p>	<p>DECLARATION:</p> <p>“The Government of Montenegro makes the following Declaration in relation to article 24 of the Optional Protocol:</p> <p>In accordance with the article 24 of the Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Montenegro postpones the implementation of its obligations under part IV of the present Optional Protocol for two years after the date of the entrance into force of the Optional Protocol.”</p>		
--	---	--	--

<p>38. Konvencija o ropstvu potpisana u Ženevi 25. septembra 1926, izmijenjena Protokolom od 7. decembra 1953.</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 4/1956</i></p> <p>Konvencija o ropstvu, usvojena u Ženevi 25. septembra 1926. godine (Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926)</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Zbirka Ugovora Kraljevine</i></p>	<p>Slavery Convention, signed at Geneva on 25 September 1926 and amended by the Protocol, New York, 7 December 1953</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
--	---	--	---------------------

<p><i>Jugoslavije 1929. str. 607</i></p> <p>Protokol o izmjenama Konvencije o ropstvu potpisane u Ženevi 25. septembra 1926, usvojen u Njujorku 7. decembra 1953. godine (Protocol amending the Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926)</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 6/1955</i></p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>UZIMAJUĆI U OBZIR STAV PRAVNE KANCELARIJE UN DA CRNA GORA NE MOŽE IZVRŠITI SUKCESIJU U ODNOSU NA MEĐ. SPORAZUME LIGE NARODA, NOTIFIKACIJA O SUKCESIJI JE PRIHVAĆENA SAMO ZA KONVENCIJU O ROPSTVU IZMIJENJENU PROTOKOLOM OD 7. DECEMBRA 1953, KOJA PREDSTAVLJA ZASEBAN MEĐUNARODNOPRAVNI INSTRUMENT UJEDINJENIH NACIJA</p>			
<p>39. Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu, usvojena u Ženevi od 7. septembra 1956. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1958</i></p>	<p>Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery,</p> <p>Geneva, 7 September 1956</p>	<p>Notifikacija o <i>sukcesiji</i> deponova na kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>40. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, usvojen 17. jula 1998. godine;</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list SRJ, Međunarodni, br.</i></p>	<p>Rome Statute of the International Criminal Court,</p> <p>Rome, 17 July 1998</p>	<p>Notifikacija o <i>sukcesiji</i> deponova na kod depozitara 23.10.</p>	<p>03.06. 2006.</p>



5/2001-3	<p>NOTIFICATION :</p> <p>Notification of succession included the confirmation of the notification by Serbia and Montenegro upon accession which reads as follows:</p> <p>“... in accordance with article 87 paragraphs 1 (a) and 2 of the Rome Statute Serbia and Montenegro has designated Diplomatic Channel of communication as its channel of communication with the International Criminal Court and Serbian and English language as the languages of communication.”</p>	2006.	
<p>41. Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i djecom uz Konvenciju UN o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojen u Njujorku, 15. novembra 2000. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3</i></p>	<p>Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime,</p> <p>New York, 15 November 2000</p>	<p>Notifikacija o <i>sukcesiji</i> deponova na kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>42. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3</i></p>	<p>Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime,</p> <p>New York, 15 November 2000</p>	<p>Notifikacija o <i>sukcesiji</i> deponova na kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (HCCH)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnje	Stupila na snagu
----------------------	--------------------	---------------	------------------

<p>2. Konvencija o građanskopravnim vidovima međunarodne otmice djece, potpisana u Hagu 25. oktobra 1980</p> <p>OBJAVLJEN: <i>Sl. List SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/91-19</i></p>	<p>Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 10.04. 2007.</p>	<p>Pravni kontinuitet, na osnovu sukcesije, ostvaren od datuma 01.12. 1991.</p>
---	--	--	---

Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Sukcesi.	Stupila na snagu
69. Konvencija br. 29 o prinudnom ili obaveznom radu, usvojena 1930. godine;	Forced Labour Convention, Co 29	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
70. Konvencija br. 81 o inspekciji rada, usvojena 1947. godine;	Labour Inspection Convention, Co 81	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
71. Konvencija br. 89 o noćnom radu žena (revidirana), usvojena 1948. godine;	Night Work (Women) Convention (Revised), Co 89	25.05. 2007.	03.06. 2006.
72. Konvencija br. 90 o noćnom radu djece u industriji, usvojena 1948. godine;	Night Work of Young Persons (Industry) Convention ( R Revised), Co 90	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
73. Konvencija br. 105 o ukidanju prinudnog rada, usvojena 1957. godine;	Abolition of Forced Labour Convention, Co 105	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
<p>OBJAVLJENO: <i>Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 13 /2002-29</i></p>			
74. Konvencija br. 106 o nedjeljnom odmoru (trgovina i berza), usvojena 1957. godine;	Weekly Rest (Commerce and Offices) Convention, Co 106	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 12 /58-18</i>			
75. Konvencija br. 129 o inspekciji rada u poljoprivredi, usvojena 1969. godine;  OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ, br. 22 /75-725</i>	Labour Inspection (Agriculture) Convention, Co 129	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
76. Konvencija br. 131 o utvrđivanju minimalnih plata, usvojena 1970. godine;  OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-667</i>	Minimum Wage Fixing Convention, Co 131	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
77. Konvencija br. 132 o plaćenom godišnjem odmoru (revidirana), usvojena 1970. godine;  OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ, br. 52 /73-1579</i>	Holidays with Pay Convention (Revised), Co 132	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
78. Konvencija br. 138 o minimalnim godinama za zapošljavanje, usvojena 1973. godine;  OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14 /82-676</i>	Minimum Age Convention, Co 138	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.
79. Konvencija br. 182 o najgorim oblicima dječijeg rada, usvojena 1999. godine.  OBJAVLJENO: <i>Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /2003-15</i>	Worst Forms of Child Labour Convention, Co 182	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06. 2006.

### 75. Kakvo je praktično iskustvo sa sprovođenjem pravnih propisa u ovom području?

Krivičnim zakonikom Crne Gore u glavi XXXV propisana su krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Članom 446 propisano je krivično djelo

zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu. Za period od 2006. do 01. avgusta 2009. godine prema podacima vrhovnog državnog tužilaštva državna tužilaštva nijesu imala u radu predmete protiv izvršilaca ovih krivičnih djela.

Za posljednjih pet godina nadležni sudovi u Crnoj Gori podigli su 13 optužnica zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 Krivičnog zakonika.

U jednom predmetu zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 st.6 Krivičnog zakonika, optužnica je podignuta protiv dva lica, a žrtve su bile dva lica ženskog pola. U tom predmetu izrečene su kazne zatvora u trajanju od 4 godine i 4 mjeseca odnosno 3 godine i 6 mjeseci.

U jednom predmetu optužnica je podignuta protiv tri lica zbog krivičnog djela iz čl. 444 st.6 u vezi st.1 krivičnog zakonika. Žrtva u tom predmetu je jedno lice ženskog pola. Suđenje u tom predmetu je u toku.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv jednog lica, zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz člana 444 st. 3 u vezi st.1 Krivičnog zakonika. Žrtva u tom predmetu je jedno lice ženskog pola. U tom predmetu izrečena je kazna zatvora u trajanju od četiri godine.

U jednom predmetu nadležni tužilac je tokom suđenja izmijenio činjenični i pravni opis djela iz podignute optužnice i optuženom stavio na teret izvršenje krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici iz čl. 220 st.3 u vezi st.1 KZ.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv tri lica zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 st.6 u vezi st.1 i 2 krivičnog zakonika. Žrtve u tom predmetu su bila dva lica ženskog pola. U navedenom predmetu izrečene su kazne zatvora u trajanju od po pet godina.

U jednom predmetu optuženo je jedno lice zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 st.6 u vezi st.1 Krivičnog zakonika, ali je sudskom odlukom utvrđeno da se u radnjama tog optuženog stiču elementi biča krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije iz čl. 210 st.1 KZ I za to djelo optuženom je izrečena kazna zatvora u trajanju od 11 mjeseci. Žrtvas u tom predmetu je jedno lice ženskog pola.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv četiri lica zbog krivičnog djela zločinačko udruživanje iz čl. 401 st.2 u vezi st.1 KZ u sticaju sa krivičnim djelom trgovina ljudima iz čl. 444 st.6 u vezi st.1 Kz. Žrtva u tom predmetu su dva lica ženskog pola. U ovom predmetu donijeta je presuda kojom su tri lica oglašena krivim i osuđena na kazne zatvora u trajanju od 6 godina i 10 mjeseci, 5 godina i 10 mjeseci, 3 godine i 6 mjeseci, dok je jedan od optuženih oslobođen od optužbe.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv tri lica zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 446 st.6 u vezi st.1 i 3 KZ. Optuženi su državljani Republike Albanije, a jedan od njih je nedostupan sudu, pa je raspisana međunarodna potjernica. Žrtva u ovom predmetu je jedno lice ženskog pola. Postupak je u toku.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv tri lica zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl.444 st.6 u vezi st.1 KZ. Oštećeni u ovom predmetu su tri lica muškog pola. Postupak u ovom predmetu je u toku.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv tri lica zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 st.6 st.1 KZ. Žrtva u tom predmetu je jedno lice. U naznačenom predmetu donijeta je oslobađajuća presuda.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv jednog lica zbog krivičnog djela trgovine ljudima iz čl.444 Žrtva u tom predmetu je jedno lice. U tom predmetu donijeta je presuda kojom je optuženom izrečena kazna zatvora u trajanju od jedne godine.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv jednog lica zbog krivičnog djela iz čl. 444 KZ. U tom predmetu žrtva je bilo jedno lice, a optuženom je izrečena kazna zatvora u trajanju od dvije godine.

U jednom predmetu podignuta je optužnica protiv tri lica zbog krivičnog djela iz čl. 444 KZ. U tom predmetu donijeta je presuda kojom se optuženi oslobađaju od optužbe.

Najveći problem prilikom suđenja u ovim predmetima je obezbjeđenje prisustva optuženih i oštećenih na glavnom pretresu. Ovo sa razloga što neki optuženi nijesu dostupni državnim organima Crne Gore- nalaze se u inostranstvu, pa je potrebno vrijeme za raspisivanje potjernice i njihovo pronalažanje. Poseban problem predstavlja činjenica da su oštećeni u većem broju predmeta državljani drugih država, pa je potrebno obezbijediti njihovo saslušanje na glavnom pretresu.

## - Poštovanje privatnog i porodičnog života i komunikacija

**76. Molimo pružite informacije o svim pravnim mjerama čija je svrha da zaštite i podstaknu poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i komunikacija. U kojim okolnostima se mogu narušiti ova prava?**

Opredjeljenost Crne Gore i njenih građana da žive u državi u kojoj je osnovna vrijednost poštovanje ljudskih prava i sloboda, demokratija i vladavina prava potvrđena je Ustavom garantovanim pravima i slobodama.. Tako je i pravo na privatnost garantovano Ustavom. Naime, članom 28 Ustava Crne Gore jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava. Članom 40 Ustava garantovano je da svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, dok se članom 41 garantuje nepovredivost stana te nemogućnost da se bez odluke suda uđe u stan ili druge prostorije protiv volje njegovog držaoca i u njima vrši pretres. Članom 42 jemči se nepovredivost tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja. Od načela nepovredivosti tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja može se odstupiti samo na osnovu odluke suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore.

Ustavom se svakom jemči zaštita podataka o ličnosti. Zabranjena je upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni. Svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe (član 43 Ustava Crne Gore).

Porodični zakon propisivanjem zaštite porodične zajednice istovremeno osigurava zaštitu od neopravdanog miješanja države u porodični život, s jedne strane, i predviđa pozitivne obaveze koje država ima prema porodici s druge strane. Tako se u stvari uz poštovanje autonomije porodice preciziraju situacije i uslovi kad specijalizovani organi ( posebno sudovi i starateljski organi) mogu i treba da intervenišu radi zaštite interesa pojedinih članova porodice, posebno djece. Dakle osnov za ovu intervenciju je interes porodice, tj.potreba da se u određenim situacijama( najčešće konfliktnim) zaštite prava i interesi učesnika bračno- porodičnih odnosa. Lični karakter ovih odnosa zahtijeva da se Porodičnim zakonom jasno odrede pretpostavke i uslovi za intervenciju kako nadležni organi nebi prekoračili ovlašćenje. Polazni stav pri tome je da se intervencija koju ne opravdavaju interesi porodice i njenih članova nije dozvoljena.

Krivični Zakonik Crne Gore štiti navedena ustavna načela sledećim inkriminacijama:

Članom 170 (protivzakonito pretresanje) inkriminiše se protivzakonito pretresanje i propisuje kazna zatvora do tri godine za službeno lice koje u vršenju službe protivzakonito vrši pretresanje stana, prostorija ili lica,

Član 171 (neovlašćeno otkrivanje tajne) propisuje ako advokat, lekar ili drugo lice koje neovlašćeno otkrije tajnu koju je saznalo u vršenju svog poziva, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Neće se kazniti za navedeno djelo ko otkrije tajnu u opštem interesu ili interesu drugog lica, koji je pretežniji od interesa čuvanja tajne.

Član172 (povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno otvori tuđe pismo, telegram ili kakvo drugo zatvoreno pismeno ili pošiljku ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost ili ko neovlašćeno zadrži, prikrije, uništi ili drugom preda tuđe pismo, telegram ili drugu pošiljku ili ko povrijedi tajnost elektronske pošte. Istom kaznom kazniće se i ko saopšti drugom sadržinu koju je saznao povredom tajnosti

tuđeg pisma ili kakvo drugo pismeno ili pošiljku, telegrama ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke ili se tom sadržinom posluži. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 173 (neovlašćeno prisluškivanje i snimanje) propisuje se za učinioca koji posebnim uređajima neovlašćeno prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nijesu namijenjeni novčana kaznu ili kazna zatvora do jedne godine. Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se i ko omogući nepoznatom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluškivali, odnosno tonski snimani. Ako je navedeno djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 174 (neovlašćeno fotografisanje) propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna. Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 175 (neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka) propisana je novčana kazna ili zatvor do jedne godine za učinioca koji objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 176 (neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka) propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine za učinioca koji podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni. Istom kaznom kazniće se i ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 197 (iznošenje ličnih i porodičnih prilika) Krivičnog zakonika propisano je da ko iznosi ili pronosi što god iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu kazniće se novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura. Ako je navedeno djelo učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura. Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura. Za iznošenje ili pronošnje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio. Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi iz ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazati, osim u slučajevima iznošenja ili pronošnja ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa.

Član 355 (neovlašćeni pristup zaštićenom računaru i računarskoj mreži) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za učinioca koji se, kršeći mjere zaštite, neovlašćeno uključi u računar ili računarsku mrežu. Istom kaznom kazniće se i učinilac koji izvrši neovlašćeno presretanje računarskih podataka, dok je novčana kazna ili zatvor do tri godine propisana za učinioca koji upotrijebi podatak dobijen na prethodno navedeni način. Ako su usljed djela iz stava 3 ovog člana nastupile teške posljedice za drugog, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Kazna zatvora od 6 mjeseci do pet godina propisana je za učinioca koji upotrijebi podatak na način predviđen ovim krivičnim djelom i ako su usljed djela nastupile teške posljedice za drugog.

Član 211 (prikazivanje pornografskog materijala) propisuje da će se ko djetetu proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci. Ko iskoristi dijete za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ko prodaje, prikazuje, javno izlaže ili elektronski ili na drugi način čini

dostupnim slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine nastale iskorišćavanjem djeteta za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavkazniče se zatvorom do dvije godine. Predmeti će se oduzeti i uništiti.

Članom 41 stav 3 Ustava propisano je da službeno lice može ući u stan ili druge prostorije i bez odluke suda i vršiti pretres bez prisustva svjedoka ako je to neophodno radi sprječavanja vršenja krivičnog djela, neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi spašavanja ljudi i imovine.

Zakonikom o krivičnom postupku, članom 75 propisano je da se pretresanje stana i ostalih prostorija okrivljenog ili drugih lica i njihovih pokretnih stvari izvan stana može preduzeti ako je vjerovatno da će se pretresanjem okrivljeni uhvatiti ili da će se pronaći tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za krivični postupak. U tom smislu, pretresanje pokretnih stvari obuhvata i pretresanje elektronskog računara i sličnih uređaja za automatsku obradu podataka koji su sa elektronskim računarom povezani. Pretresanje lica može se preduzeti kad je vjerovatno da će se pretresanjem pronaći tragovi i predmeti važni za krivični postupak.

Član 76 Zakonika o krivičnom postupku propisuje da pretresanje naređuje sud, pisano obrazloženom naredbom. Naredba o pretresanju predaje se prije početka pretresanja licu kod koga će se ili na kome će se pretresanje izvršiti. Prije pretresanja pozvaće se lice na koje se odnosi naredba o pretresanju da dobrovoljno izda lice, odnosno predmete koji se traže. To lice će se poučiti da ima pravo da uzme advokata, odnosno branioca koji može prisustvovati pretresu. Ako lice na koje se odnosi naredba o pretresu zahtijeva prisustvo advokata, odnosno branioca, početak pretresa će se odložiti do njegovog dolaska, a najduže za dva sata. Pretresanju se može pristupiti i bez prethodne predaje naredbe, kao i bez prethodnog poziva za predaju lica ili stvari i pouke o pravu na branioca, odnosno advokata, ako se očekuje oružani otpor ili druga vrsta nasilja ili ako je pretresanje nužno izvršiti iznenadno ili ako se očigledno priprema ili je otpočelo uništavanje tragova krivičnog djela ili predmeta važnih za krivični postupak ili ako se pretresanje ima izvršiti u javnim prostorijama.

Članom 79 Zakonika o krivičnom o postupku, propisan je ulazak u tuđi stan bez naredbe. Ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije i po potrebi sprovesti pretresanje, ako držalac stana to traži ili ako neko zove u pomoć ili radi izvršenja odluke suda o pritvaranju ili dovođenju okrivljenog ili drugog lica, ili radi lišenja slobode odbjeglog učinioca krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, a za koje djelo se može izreći kazna zatvora preko tri godine, ili radi otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu veće vrijednosti. Držalac stana, ako je prisutan, ima pravo da protiv postupka organa iz stava 1 ovog člana izjavi prigovor. Ovlašćeni policijski službenik je dužan da držaoca stana obavijesti o ovome pravu i da njegov prigovor unese u potvrdu o ulasku u stan, odnosno u zapisnik o pretresanju stana.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da se mogu odrediti mjere tajnog nadzora protiv lica za koje postoje osnovi sumnje da su sama ili zajedno sa drugim izvršila krivična djela

- za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna;
- sa elementima organizovanog kriminala;
- sa elementima korupcije, i to: pranje novca, prouzrokovanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne, protivzakonito posredovanje, kao i zloupotreba ovlašćenja u privredi, zloupotreba službenog položaja i prevara u službi za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna;
- otmica, iznuda, ucjena, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje pornografskog materijala, zelenaštvo, utaja poreza i doprinosa, krijumčarenje, nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija, napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti, sprječavanje dokazivanja, zločinačko udruživanje, nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija, nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi;
- protiv bezbjednosti računarskih podataka,

Na pisani i obrazloženi predlog državnog tužioca istražni sudija može odrediti sljedeće mjere tajnog nadzora: tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno sredstava za tehničku komunikaciju na daljinu i privatnih razgovora koji se obavljaju u privatnim ili javnim prostorijama ili na otvorenom i tajno fotografisanje u vizuelno snimanje u privatnim prostorijama. Ove mjere se mogu odrediti i prema licima za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu ili od izvršioca krivičnih djela za koja se može odrediti mjera tajnog nadzora prenose poruke u vezi sa krivičnim djelom, odnosno da se izvršilac služi njihovim priključcima na telefon ili drugim

telekomunikacionim uređajem. Mjere tajnog nadzora simulirana kupovina predmeta ili lica i simulirano davanje i primanje mita; praćenje prevoza i isporuke predmeta krivičnog djela; snimanje razgovora uz prethodno informisanje i saglasnost jednog od učesnika razgovora; angažovanje prikrivenog isljednika i saradnika, na obrazloženi predlog policije određuje naredbom državni tužilac.

### **77. Kakvo je praktično iskustvo sa sprovođenjem pravnih propisa u ovom području?**

Zakonska određenja iz propisa koja su navedena u odgovoru na pitanje br. 76 su jasna, određena i precizna, pa u njihovoj primjeni u sudskoj praksi nema nikakvih poteškoća.

### **78. Poštovanje privatnosti: je li privatnost zaštićena zakonom? Postoji li neki slučaj u kojem je dozvoljeno prisluškivanja telefonskih razgovora ili pretraživanje doma bez sudskog naloga?**

Opredjeljenost Crne Gore i njenih građana da žive u državi u kojoj je osnovna vrijednost poštovanje ljudskih prava i sloboda, demokratija i vladavina prava potvrđena je Ustavom garantovanim pravima i slobodama.. Tako je i pravo na privatnost garantovano Ustavom. Naime, članom 28 Ustava Crne Gore jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava. Članom 40 Ustava garantovano je da svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, dok se članom 41 garantuje nepovredivost stana te nemogućnost da se bez odluke suda uđe u stan ili druge prostorije protiv volje njegovog držaoca i u njima vrši pretres. Članom 42 jemči se nepovredivost tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja. Od načela nepovredivosti tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja može se odstupiti samo na osnovu odluke suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore.

Ustavom se svakom jemči zaštita podataka o ličnosti. Zabranjena je upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni. Svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe (član 43 Ustava Crne Gore). Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti („Sl. List CG”79/2008) obezbjeđuje se zaštita podataka o ličnosti u skladu sa principima i standardima sadržanim u potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Članom 2 Zakona propisuje se da se podaci o ličnosti mogu obrađivati za namjenu koja je određena zakonom ili uz prethodno pribavljenu saglasnost lica čiji se podaci obrađuju. Lični podaci ne mogu se obrađivati u većem obimu nego što je potrebno da bi se postigla svrha obrade niti na način koji je nije u skladu sa njihovom namjenom. Zaštita ličnih podataka obezbjeđuje se svakom licu bez obzira na držljavljanstvo, prebivalište, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje društveni položaj ili drugo lično svojstvo.

Krivični Zakonik Crne Gore štiti navedena ustavna načela kojima se garantuje pravo na privtanost sledećim inkriminacijama:

Članom 162 (protivpravno lišenje slobode) propisana je kazna zatvora do jedne godine za izvršioca koji drugog protivpravno zatvori, drži zatvorenog ili mu na drugi način protivpravno oduzme ili ograniči slobodu kretanja. Kažnjiv je i pokušaj navedenog djela. Ako krivično djelo protivpravno lišenje slobode počini službeno lice zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ako je protivpravno lišenje slobode trajalo duže od trideset dana ili je vršeno na svirep način ili je licu koje je protivpravno lišeno slobode usljed toga teško narušeno zdravlje ili su nastupile druge teške posljedice, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ako je nastupila smrt lica koje je protivpravno lišeno slobode, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.

Članom 169 (narušavanje nepovredivosti stana) inkriminisano je narušavanje nepovredivosti stana na način što je propisano da ko neovlašćeno prodre u tuđ stan ili tuđe zatvorene prostorije ili se na



zahtjev ovlaštenog lica iz tog stana ili prostorije ne udalji, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Ako krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine. Za pokušaj ovog krivičnog djela kazniće se izvršilac.

Članom 170 (protivzakonito pretresanje) inkriminiše se protivzakonito pretresanje i propisuje kazna zatvora do tri godine za službeno lice koje u vršenju službe protivzakonito vrši pretresanje stana, prostorija ili lica.

Član 171 (neovlašćeno otkrivanje tajne) propisuje ako advokat, ljekar ili drugo lice koje neovlašćeno otkrije tajnu koju je saznalo u vršenju svog poziva, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Neće se kazniti za navedeno djelo ko otkrije tajnu u opštem interesu ili interesu drugog lica, koji je pretežniji od interesa čuvanja tajne.

Član 172 (povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno otvori tuđe pismo, telegram ili kakvo drugo zatvoreno pismeno ili pošiljku ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost ili ko neovlašćeno zadrži, prikrije, uništi ili drugom preda tuđe pismo, telegram ili drugu pošiljku ili ko povrijedi tajnost elektronske pošte. Istom kaznom kazniće se i ko saopšti drugom sadržinu koju je saznao povredom tajnosti tuđeg pisma ili kakvo drugo pismeno ili pošiljku, telegrama ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke ili se tom sadržinom posluži. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 173 (neovlašćeno prisluškivanje i snimanje) propisuje se za učinioca koji posebnim uređajima neovlašćeno prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nijesu namijenjeni novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se i ko omogući nepoznatom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluškivali, odnosno tonski snimani. Ako je navedeno djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 174 (neovlašćeno fotografisanje) propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna. Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 175 (neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka) propisana je novčana kazna ili zatvor do jedne godine za učinioca koji objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 176 (neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka) propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine za učinioca koji podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni. Istom kaznom kazniće se i ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 197 (iznošenje ličnih i porodičnih prilika) Krivičnog zakonika propisano je da ko iznosi ili pronosi što god iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu kazniće se novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura. Ako je navedeno djelo učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura. Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura. Za iznošenje ili pronošnje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio. Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi iz ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazati, osim u slučajevima iznošenja ili pronošnja ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa

Član 355 (neovlašćeni pristup zaštićenom računaru i računarskoj mreži) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za učinioca koji se, kršeći mjere zaštite, neovlašćeno uključi u računar ili računarsku mrežu. Istom kaznom kazniće se i učinilac koji izvrši neovlašćeno presretanje računarskih podataka, dok je novčana kazna ili zatvor do tri godine propisana za učinioca koji upotrijebi podatak dobijen na prethodno navedeni način. Ako su usljed djela iz stava 3 ovog člana nastupile teške posljedice za drugog, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Kazna zatvora od 6 mjeseci do pet godina propisana je za učinioca koji upotrijebi podatak na način predviđen ovim krivičnim djelom i ako su usljed djela nastupile teške posljedice za drugog.

Članom 41 stav 3 Ustava propisano je da službeno lice može ući u stan ili druge prostorije i bez odluke suda i vršiti pretres bez prisustva svjedoka ako je to neophodno radi sprječavanja vršenja krivičnog djela, neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi spašavanja ljudi i imovine.

Zakonikom o krivičnom postupku, članom 75 propisano je da se pretresanje stana i ostalih prostorija okrivljenog ili drugih lica i njihovih pokretnih stvari izvan stana može preduzeti ako je vjerovatno da će se pretresanjem okrivljeni uhvatiti ili da će se pronaći tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za krivični postupak. U tom smislu, pretresanje pokretnih stvari obuhvata i pretresanje elektronskog računara i sličnih uređaja za automatsku obradu podataka koji su sa elektronskim računarom povezani. Pretresanje lica može se preduzeti kad je vjerovatno da će se pretresanjem pronaći tragovi i predmeti važni za krivični postupak.

Član 76 Zakonika o krivičnom postupku propisuje da pretresanje naređuje sud, pisano obrazloženom naredbom. Naredba o pretresanju predaje se prije početka pretresanja licu kod koga će se ili na kome će se pretresanje izvršiti. Prije pretresanja pozvaće se lice na koje se odnosi naredba o pretresanju da dobrovoljno izda lice, odnosno predmete koji se traže. To lice će se poučiti da ima pravo da uzme advokata, odnosno branioca koji može prisustvovati pretresu. Ako lice na koje se odnosi naredba o pretresu zahtijeva prisustvo advokata, odnosno branioca, početak pretresa će se odložiti do njegovog dolaska, a najduže za dva sata. Pretresanju se može pristupiti i bez prethodne predaje naredbe, kao i bez prethodnog poziva za predaju lica ili stvari i pouke o pravu na branioca, odnosno advokata, ako se očekuje oružani otpor ili druga vrsta nasilja ili ako je pretresanje nužno izvršiti iznenadno ili ako se očigledno priprema ili je otpočelo uništavanje tragova krivičnog djela ili predmeta važnih za krivični postupak ili ako se pretresanje ima izvršiti u javnim prostorijama.

Članom 79 Zakonika o krivičnom o postupku, propisan je ulazak u tuđi stan bez naredbe. Ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije i po potrebi sprovesti pretresanje, ako držalac stana to traži ili ako neko zove u pomoć ili radi izvršenja odluke suda o pritvaranju ili dovođenju okrivljenog ili drugog lica, ili radi lišenja slobode odbjeglog učinioca krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, a za koje djelo se može izreći kazna zatvora preko tri godine, ili radi otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu veće vrijednosti. Držalac stana, ako je prisutan, ima pravo da protiv postupka organa iz stava 1 ovog člana izjavi prigovor. Ovlašćeni policijski službenik je dužan da držaoca stana obavijesti o ovome pravu i da njegov prigovor unese u potvrdu o ulasku u stan, odnosno u zapisnik o pretresanju stana.

Članom 158 novog Zakonika o krivičnom postupku koji je stupio na snagu i počeo da se primjenjuje propisuje da se mogu odrediti mjere tajnog nadzora protiv lica za koje postoje osnovi sumnje da su sama ili zajedno sa drugim izvršila krivična djela

- za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna;
- sa elementima organizovanog kriminala;
- sa elementima korupcije, i to: pranje novca, prouzrokovanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne, protivzakonito posredovanje, kao i zloupotreba ovlašćenja u privredi, zloupotreba službenog položaja i prevara u službi za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna;
- otmica, iznuda, ucjena, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje pornografskog materijala, zelenaštvo, utaja poreza i doprinosa, krijumčarenje, nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija, napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti, sprječavanje dokazivanja, zločinačko udruživanje, nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija, nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi;
- protiv bezbjednosti računarskih podataka,

U pogledu pristupka za određivanje mjera tajnog nadzora primjenjuje se Zakonik o krivičnom postupku koji će prestati da važi kada počne primjena novog zakonika. Na pisani i obrazloženi predlog državnog tužioca istražni sudija može odrediti sljedeće mjere tajnog nadzora: tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno sredstava za tehničku komunikaciju na daljinu i privatnih razgovora koji se obavljaju u privatnim ili javnim prostorijama ili na otvorenom i tajno fotografisanje u vizuelno snimanje u privatnim prostorijama. Ove mjere se mogu odrediti i prema licima za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu ili od izvršioca krivičnih djela za koja se može odrediti mjera tajnog nadzora prenose poruke u vezi sa krivičnim djelom, odnosno da se izvršilac služi njihovim priključcima na telefon ili drugim telekomunikacionim uređajem. Mjere tajnog nadzora simulirana kupovina predmeta ili lica i simulirano davanje i primanje mita; praćenje prevoza i isporuke predmeta krivičnog djela; snimanje razgovora uz prethodno informisanje i saglasnost jednog od učesnika razgovora; angažovanje prikrivenog isljednika i saradnika, na obrazloženi predlog policije određuje naredbom državni tužilac.

Novim zakonikom, pored prethodno navedenih, predviđena je nova mjera tajnog nadzora tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, i u skladu sa novim konceptom krivičnog postupka i mjere tajnog nadzora na obrazloženi predlog državnog tužioca, pisanom naredbom određivaće sudija za istragu, odnosno na obrazložen predlog policije državni tužilac.

## - Pravo na stanje u brak i pravo na zasnivanje porodice

### 79. Detaljno opišite kako je vašim pravnim propisima zaštićeno pravo na stupanje u brak i pravo na zasnivanje porodice.

Ustavom (»Sl. list CG«, br.1/07) je propisano da se brak može zaključiti samo uz slobodan pristanak žene i muškarca, dok je Porodičnim zakonom (»Sl. list CG«, br.1/07) brak definisan kao zakonom uređena zajednica života muškarca i žene.

Slobodan pristanak na brak je jedna od osnovnih ustavnih sloboda čovjeka i građanina, koja je posebno zaštićena i u najvažnijim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima.

Za zaključenje punovažnog braka potrebno je da su ispunjeni sledeći uslovi: saglasna izjava volja budućih bračnih drugova, različitost polova, zaključenje braka u cilju zajednice života i odsustvo bračne smetnje.

Bračne smetnje predstavljaju činjenice ili okolnosti predviđene zakonom koje ometaju zaključenje punovažnog braka. Propisivanjem bračnih smetnji društvo štiti važne društvene interese, ali i interese svakog pojedinca. Činjenice koje ometaju zaključenje punovažnog braka u crnogorskom bračnom pravu su bračnost, duševna bolest i nesposobnost za rasuđivanje, maloljetstvo, srodstvo i nedostatak volje.

Porodičnim zakonom se izričito zabranjuje mogućnost da jedno lice istovremeno bude u dva braka. Niko ne može sklopiti novi brak dok mu prethodni nije prestao na zakonom predviđen način. Ovo pravilo je izraz načela monogamije koje je usvojilo naše pravo. Porodičnim zakonom su takođe, predviđene izvjesne preventivne mjere u cilju spriječavanja višebračnosti (obaveza budućih bračnih drugova da podnesu izvode iz knjige rođenih, koji ne mogu biti stariji od tri mjeseca, i sl.). Pored preventivnih, u zakonu su predviđene i izvjesne represivne mjere protiv višebračnosti. Ništavost braka koja se predviđa kao sankcija višebračnosti, smatra se da nije dovoljna u ovom slučaju, pa je Krivičnim zakonikom Crne Gore propisano krivično djelo dvobračnosti. Ono ima dva oblika: jedan postoji kada neko lice koje se već nalazi u braku zaključi novi brak, a drugi oblik čini lice koje zaključi brak sa licem za koje zna da se već nalazi u braku.

Brak nije punovažan ako ga zaključi lice koje je nesposobno za rasuđivanje uslijed duševne bolesti ili nekog drugog razloga. Razlog za ovu sankciju je u nepostojanju pravnorelevantne volje za zaključenje braka. Pored ovih pravnih razloga, ovakvi brakovi se ne mogu dozvoliti i zbog toga što ne pružaju dovoljno garancija za razvoj zdravog potomstva.

Pod pojmom maloljetstva u bračnom pravu podrazumijeva se određen uzrast koji se po zakonu ne smatra kao dovoljan da bi dvije osobe različitog pola mogle zaključiti brak. Prema odredbama porodičnog zakona to su sva ona lica koja nijesu navršila 18 godina života. Izuzetno sud može dozvoliti sklapanje braka maloljetnom licu starijem od 16 godina.

Takođe, sve tri vrste srodstva krvno, adoptivno i tazbinsko predstavljaju smetnju za zaključenje punovažnog braka.

Volja budućih bračnih drugova za zaključenje braka mora da bude slobodna i bez bilo kakve mane. U našem pravu ne postoji nijedna odredba kojom bi se nalagalo nekom licu da mora sklopiti brak.

Pravo na slobodno roditeljstvo uređeno je Porodičnim zakonom. Pravo je svakog lica da slobodno odlučuje o rađanju svoje djece, a kao roditelja da stvara mogućnost i obezbijedi uslove za njihov zdrav psihofizički razvoj u porodici i društvu.

Nacionalna politika države koja se odnosi na planiranje porodice uređena je ustavnim principom, na način što država stvara uslove kojim se podstiče rađanje djece. Dalje, u Porodičnom zakonu propisano je da, država mjerama socijalne, zdravstvene i pravne zaštite, sistemom vaspitanja, obrazovanja i informisanja, politikom zapošljavanja, stambenom i poreskom politikom, kao i razvijanjem svih drugih djelatnosti u korist porodice i njenih članova obezbijedi uslove za slobodno i odgovorno roditeljstvo.

### **80. Kako vaši pravni propisi uređuju brak ili ozvaničen partnerski odnos, uključujući i onaj parova istoga pola?**

U pravnom sistemu Crne Gore brak i bračno pravo uređeni su Ustavom Crne Gore (»Sl. list CG«, br.1/07) i Porodičnim zakonom (»Sl. list CG«, br.1/07).

Ustavom je propisano da se brak može zaključiti samo uz slobodan pristanak žene i muškarca, dok je Porodičnim zakonom brak definisan kao zakonom uređena zajednica života muškarca i žene.

Slobodan pristanak na brak je jedna od osnovnih ustavnih sloboda čovjeka i građanina, koja je posebno zaštićena i u najvažnijim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima.

U našem pravu ne postoji nijedna odredba na osnovu koje bi se brak mogao zasnovati niti održavati prinudnim putem. Jedan od osnovnih uslova za zaključenje punovažnog braka je saglasnost volja budućih bračnih drugova.

Različitost polova je biološka osnova braka i u crnogorskom pravnom sistemu je normirana kao pretpostavka za njegovo punovažno zaključenje. Ovaj uslov je naglašen u definiciji braka, isticanjem da je to zajednica života muškarca i žene.

Porodičnim zakonom propisano je da se brak zaključuje radi ostvarivanja zajednice života bračnih drugova, i ona predstavlja osnovno pravo i dužnost bračnih drugova.

Istim zakonom se izričito zabranjuje mogućnost da jedno lice istovremeno bude u dva braka. Niko ne može sklopiti novi brak dok mu prethodni nije prestao na zakonom predviđen način. Ovo pravilo je izraz načela monogamije koje je usvojilo naše pravo. Takođe, sve tri vrste srodstva krvno, adoptivno i tazbinsko predstavljaju smetnju za zaključenje punovažnog braka. Brak ne može sklopiti lice koje zbog duševne bolesti ili iz drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje, kao ni lice koje nije navršilo 18 godina života, dok izuzetno sud može dozvoliti sklapanje braka maloljetnom licu starijem od 16 godina.

Zaključenjem braka za bračne drugove nastaju određena prava i dužnosti u pogledu kojih su oba supružnika ravnopravna. Načelo ravnopravnosti bračnih drugova sastoji se u primjeni ustavnog načela o ravnopravnosti supružnika i manifestuje se kroz potpuno izjednačavanje muža i žene u pogledu sticanja, vršenja i zaštite svih prava i obaveza u braku.

Porodičnim zakonom propisano je da je zajednica života muškarca i žene koja traje duže vrijeme (vanbračna zajednica) izjednačena je sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinskopravnih odnosa.

Ustavom su izjednačena prava i obaveze djece rođene van braka i djece rođene u braku.

## - Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti

### 81. Detaljno opišite postojeće pravne strukture koje obezbjeđuju zaštitu prava na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti.

Ustav članom 46 svakome jamči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promjeni vjeru ili uvjerenje. Takođe, istim članom garantuje se sloboda svakome da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovjedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima.

Ustavom je proklamovano da su vjerske zajednice odvojene od države, kao i da su vjerske zajednice ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova. Takođe, Ustavom je garantovano pravo na prigovor savjesti, tako da niko nije dužan da protivno svojoj vjeri ili ubijeđenju ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja.

Ostvarivanje vjerskih prava posebno se uređuje Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica (Sl. list SRCG, br. 9/77 i 26/77) i Zakonom o svetkovanju vjerskih praznika (Sl. list RCG, br. 56/93). Shodno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica, osnivanje vjerskih institucija i organizacija, odnosno vjerskih zajednica je slobodno, uz obavezu da njihovo osnivanje ili prestanak rada prijave organu uprave nadležnom za unutrašnje poslove na teritoriji lokalne samouprave na kojoj je sjedište novoosnovane ili ukinute vjerske zajednice. Zakon izričito zabranjuje zloupotrebu vjerskih zajednica i njihovih institucija kao i vjerskih aktivnosti, odnosno vjerskih osjećanja u političke svrhe. Takođe je zakonom zabranjeno sprečavanje ili ometanje vršenja vjerskih obreda i vjerskih poslova, odnosno ispoljavanja vjerskih osjećanja. Za nepoštovanje ovih, kao i drugih, odredaba zakona predviđene su kaznene mjere. S obzirom na garantovanu slobodu vjeroispovijesti, zabranjeno je i prisilno učlanjenje u neku vjersku zajednicu, kao i prisila u učestvovanju u vjerskim obredima.

Vjerski obredi se mogu vršiti u crkvama, hramovima, službenim prostorijama, grobljima, privatnim domovima itd. bez odobrenja nadležnih organa, a van ovih mjesta je potrebno odobrenje nadležnog organa.

Lica koja su smještena u zdravstvenu, socijalnu i sličnu instituciju imaju mogućnost da vrše ispovijedanje svoje vjere, u granicama kućnog reda te institucije. Na njihov lični zahtjev, ova lica može posjećivati i svešteno lice radi obavljanja vjerskog obreda. Takođe, licima na izdržavanju zakonske kazne garantovano je pravo na vođenje religioznog života.

U okviru svoga rada, vjerske zajednice imaju pravo osnivanja vjerskih škola i domova za smještaj polaznika tih škola. Ove škole su van vaspitno-obrazovnog sistema Crne Gore, jer njima direktno upravljaju vjerske zajednice, one određuju program i plan nastave, kao i nastavni kadar za njegovu realizaciju. Svaka vjerska zajednica koristi ovo pravo i mogućnost, i organizuje vjersku nastavu u svojim objektima. Takođe, vjerskim zajednicama je ostavljena mogućnost da u okviru svoje djelatnosti mogu izdavati i distribuirati vjersku štampu. Kod ove vrste djelatnosti važe opšti propisi o informisanju i izdavačkoj djelatnosti. Vjerske zajednice koriste ovo pravo, tako da postoje interna štampana glasila svih vjerskih zajednica u Crnoj Gori.

Slobodno izražavanje vjerskih uvjerenja omogućeno je i zakonskim rješenjima kojima se vjernicima omogućava da u vremenu svojih najvećih praznika odsustvuju sa posla. Zakon o svetkovanju vjerskih praznika predviđa pravo na plaćeno odsustvo radi svetkovanja vjerskih praznika. Pravoslavnim vjernicima plaćeno odsustvo pripada za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak, Vaskrs (drugi dan) i krsnu slavu; rimokatolicima za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak,

Uskrs (drugi dan) i Sve svete; muslimanima za Ramazanski bajram (tri dana) i Kurbanski bajram (tri dana) i Jevrejima za Pashu (dva dana) i Jom Kipur (dva dana). Ovim zakonom je propisana i prekršajna odgovornost koja se novčano kažnjava za odgovorno lice u preduzeću, ustanovi, drugom pravnom licu, državnom organu i za preduzetnika koji zaposlenom ne obezbjedi plaćeno odsustvovanje za vrijeme svetkovanja vjerskih praznika.

Državna pomoć vjerski zajednicama se realizuje kroz participaciju u doprinosima za penzijsko, socijalno i zdravstveno osiguranje sveštenika (50% ovih troškova), a u najvećem obimu u ulaganja u sakralne objekte, naročito u zaštitu onih objekata koji imaju karakter spomenika kulture. Država finansijski pomaže duhovne manifestacije i kulturne aktivnosti vjerskih zajednica. Vjerske zajednice raspolazu svojom imovinom, a mogu prikupljati i dobrovoljne priloge u vjerske svrhe, sa kojima same raspolazu.

Krivičnim zakonikom inkriminisano je krivično djelo povreda slobode ispovijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda.

U pogledu slobode izražavanja vidjeti odgovor na pitanje 85 Politički kriterijumi I Demokratija i vladavina prava.

## **82. Molimo navedite detalje i objasnite sva dozvoljena ograničenja ove slobode.**

Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajamčenih Ustavom (član 46).

Za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja može se ograničiti ostvarivanje pojedinih ljudskih prava i sloboda, u obimu u kojem je to neophodno. Ovo privremeno ograničenje se ne smije činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva. Pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti je jedno od prava koje se, u ovoj situaciji, ne mogu ograničavati, mimo legitimnih ograničenja navedenih u članu 46 Ustava.

## **83. Molimo pružite informacije o mjerama preduzetim radi sprečavanja diskriminacije vjerskih manjina u Crnoj Gori.**

### **a) Zakonodavne mjere**

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni instrument nacionalnog zakonodavstva, zabranjuje svaku neposrednu i posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu (član 8). Takođe, istim članom je omogućeno donošenje propisa i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, te da se ti propisi i mjere neće smatrati diskriminacijom (pozitivna diskriminacija, afirmativna akcija). Ove posebne mjere imaju ograničeno temporalno dejstvo, tj. mogu se primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete. Članom 17 Ustava propisana je jednakost pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Ustavom je svakom garantovano pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19). Izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu Ustav je izričito zabranio (član 7). Ograničenje ostvarivanja pojedinih ljudskih prava i sloboda za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja se ne smije činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva (član 25). Članom 50 Ustava definisano je da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi, između ostalog, i spriječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Takođe, Ustav je zabranio djelovanje političkih i drugih organizacija čije je djelovanje usmjereno na izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Crna Gora je prihvatila većinu međunarodnih ugovora za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda. Prema Ustavu Crne Gore, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, a po pravnoj snazi su iznad zakona. U području suzbijanja diskriminacije, Crna Gora je stranka sljedećih najvažnijih međunarodnih dokumenata: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965.godine, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.godine, Konvencija o pravima djeteta iz 1989.godine, Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda iz 1973.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 100) o jednakim platama za muškarce i žene iz 1951.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 111) o zabrani diskriminacije u zvanju i zapošljavanju iz 1958.godine, UNESCO konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju iz 1960.godine, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.godine, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995.godine.

Uz Ustav i međunarodne ugovore, nacionalno zakonodavstvo sadrži niz zakona čijim odredbama se zabranjuje diskriminacija, promoviše jednakost i utvrđuju anti-diskriminacione mjere. Najznačajniji zakonski akti u pravnom sistemu Crne Gore kojim se zabranjuje diskriminacija i promoviše jednakost su:

- Zakon o manjinskim pravima i slobodama pripadnicima manjina garantuje ravnopravnost sa drugim državljanima i uživanje jednake zakonske zaštite. Takođe, ovaj zakon zabranjuje svaku posrednu i neposrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovjesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.
- Zakonom o zapošljavanju predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- Zakonom o radu je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lica koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.
- Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti predviđeno je u ostvarivanju prava iz socijalne i dječije zaštite građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.
- Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života
- Sadržaji seta zakona iz oblasti obrazovanja (Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjoj školi, Zakon o visokom obrazovanju), kao i set zakona iz oblasti medija (Zakon o medijima, Zakon o radiodifuziji,

Zakon o javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore), takođe sadrže nediskriminatorski pristup u ostvarivanju prava iz ovih oblasti.

Krivični zakonik -Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakonodavstvom. Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbijedena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina.

Krivično djelo - Povreda prava upotrebe jezika i pisma - propisano je u članu 158 Krivičnog zakonika i poseban je oblik povrede ravnopravnosti koja se odnosi na uskraćivanje ili ograničavanje građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG. Za ovo krivično djelo zapriječena je novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.Članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti.Povreda slobode kretanja i nastanjivanja inkriminisana je u članu 163 Krivičnog zakonika Crne Gore.

U glavi dvadesetj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada.Tako je članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju, članom 231 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava za vrijeme privremene nezaposlenosti, članom 269 Krivičnog zakonika – povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti.

Navedena krivična djela gone se po službenoj dužnosti, od strane nadležnog državnog tužioca. U svim ovim slučajevima u krivičnom postupku potencijalna žrtva diskriminacije ima status oštećenog kao lice čije je neko lično ili imovinsko pravo ugroženo ili povrijeđeno izvršenjem krivičnog djela. Oštećeni ima pravo da prijavi krivično djelo nadležnom državnom tužiocu. Pravo podnošenja prijave nadležnom državnom tužiocu utvrđeno je članom 229 Zakona o krivičnom postupku.Ako je prijava podnesena sudu, policiji ili nenadležnom državnom tužiocu, oni će prijavu primiti i odmah dostaviti nadležnom državnom tužiocu.

Članom 62 Zakonika o krivičnom postupku propisano je da oštećeni kao tužilac ima ista prava koja ima državni tužilac, osim onih koja pripadaju državnom tužiocu kao državnom organu.

#### b) Strateška dokumenta

Vlada je usvojila više strategija i akcionih planova u različitim oblastima koje su od značaja za suzbijanje diskriminacije. Među najznačajnijim su: Strategija manjinske politike (2008-2012); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori; Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012); ); Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011); Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008); Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011);

#### c) Nezakonodavne mjere

Nezakonodavne mjere u cilju suzbijanja diskriminacije po svim osnovama uključuju niz aktivnosti, prije svega edukativne aktivnosti (novi koncept obrazovanja i uvođenje građanskog obrazovanja u formal sistem, seminari, predavanja, radionice...), kampanje za podizanje svijesti javnosti, aktivnosti nevladinih organizacija, međunarodna saradnja crnogorskih državnih organa sa međunarodnim organizacijama, državama i međunarodnim nevladinim organizacijama.

Aktivnosti nevladinih organizacija u promovisanju tolerancije, suzbijanju diskriminacije i pružanju pomoći žrtvama diskriminacije je potrebno posebno naglasiti među ostalim mjerama. Te aktivnosti većinom provode nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i promovisanjem nediskriminacije, organizacijom seminara, radionica, treninga i ostvarivanjem projekata koji za svrhu imaju promociju jednakosti.

Mediji imaju veoma važnu ulogu u podizanju svijesti u javnosti na promovisanju tolerancije i potrebi suzbijanja diskriminacije. Sadržaji programa na javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore umnogome oslikavaju Crnu Goru kao multinacionalnu, multietničku, multikulturalnu državu. Medijske kampanje koje sprovode državni organi (samostalno ili u saradnji sa nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama) rezultiraju upoznavanjem javnosti i podizanjem svijesti o šarolikosti crnogorskog društva. Najznačajnije medijske kampanje na promovisanju



jednakosti i anti-diskriminaciji u proteklom periodu su bile: “Svi zajedno u školu”, “Sigurno”, “Dekada uključenja Roma”, “Dosta”, “16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama”, “Rodna ravnopravnost-temeljna vrijednost demokratske Crne Gore”...

d) Institucionalni sistem

- i. Vlada Crne Gore – sva ministarstva i drugi organi državne uprave, iz domena svoje nadležnosti i djelovanja, u sprovođenju normativnih akata imaju imepartiv garancija jednakosti i nediskriminacije. Suzbijanjem diskriminacije, kao osnovom za ukupno poštovanje garantovanih ljudskih prava i sloboda, najdirektnije se bave Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo kulture, sporta i medija, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, Uprava policije, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica, Zavod za zapošljavanje, Uprava za kadrove, itd. S obzirom na osjetljivost pitanja položaja manjinskih nacionalnih zajednica (pogotovu Roma) i rodne ravnopravnosti, u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava oformljena su dva nezavisna odjeljenja, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije.
- ii. Skupštinski Odbor za ljudska prava i slobode - razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unapređivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unapređivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti.
- iii. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda - štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. To je organ kojem se građani mogu lako, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti za brzu i efikasnu intervenciju ali, takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv i niko ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi Zaštitnik ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj. Sa svojim nalazima, stavovima i mišljenjima on upoznaje Parlament i širu javnost, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Parlamentu, Vladi, javnosti i građanima. Prema sadašnjim normativnim rješenjima Zaštitnik ima dva zamjenika, od kojih se jedan bavi zaštitom manjinskih prava.
- iv. Pravosudni sistem - U Crnoj Gori sudsku vlast vrši 15 Osnovnih sudova, dva Viša, dva Privredna, Apelacioni, Upravni i Vrhovni sud u okviru svojih nadležnosti, utvrđenih zakonom.

Ustavnom sudu se najvišim pravnim aktom, uz tradicionalnu ulogu kontrole ustavnosti, dodjeljuje nadležnost da odlučuje, ne samo o usaglašenosti zakona i drugih opštih akata sa Ustavom, već i

sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, a u cilju obezbjeđenja visokog stepena zaštite ljudskih prava i sloboda uvodi se institute ustavne žalbe, kao pravnog sredstva o kome će odlučivati Ustavni sud. Svakome se daje mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom sudu, nakon što su iscrpljena pravna sredstva pred drugim državnim organima.

**84. Kakav je ustavni položaj religija u vašoj zemlji? Postoji li državna religija? Postoji li zakonski okvir za prigovor savjesti? Ukoliko postoji, molimo vas da nam pružite detalje o njemu.**

Ustavom Crne Gore propisano je da su vjerske zajednice odvojene od države a vjerskim zajednicama koje djeluju na teritoriji Crne Gore, Ustav garantuje ravnopravnost i slobodu u vršenju obreda i vjerskih poslova (član 14). Dakle, vjerske zajednice samostalno uređuju svoju organizaciju i poslove.

Prigovor savjesti definisan je ustavnim odredbom člana 48 Ustava Crne Gore, kojim se propisuje da svako ima pravo na prigovor savjesti i da niko nije dužan da, protivno svojoj vjeri ili ubjeđenju, ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja.

Članom 177 Zakona o Vojci Crne Gore, propisano je da je licu koje, zbog vjere i ubjeđenja nije spremno da učestvuje u obavljanju vojne dužnosti koja uključuje upotrebu oružja, dopušten prigovor savjesti.

Vojnoj obavezi podliježu svi crnogorski državljani za vrijeme vanrednog ili ratnog stanja.

Za vrijeme mira vojni obveznici se mogu, na principu dobrovoljnosti, pozivati na obuku radi sticanja neophodnih znanja i za obavljanje dužnosti u ratu, u trajanju od najduže 15 dana u toku kalendarske godine.

Ministarstvo raspisuje oglas za obuku i utvrđuje način izvršenja iste.

Dakle, licu koje istakne prigovor savjesti omogućeno je da ne vrši vojne dužnosti koje uključuju upotrebu oružja.

#### **- Sloboda izražavanja uključujući i medijske slobode i medijski pluralizam**

**85. a) Pružite informacije o razradi i sprovođenju pravnih propisa koji se odnose na promovisanje slobode izražavanja i informisanja uopšte, i, posebno na medijske slobode i medijski pluralizam u Crnoj Gori. Molimo detaljno opišite mjere namijenjene sprečavanju uplitanja u te slobode.**

Ostvarivanje prava u oblasti informisanja garantovano je Ustavom Crne Gore (Sl.list CG br.1/07). Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugroževa javni moral ili bezbjednost Crne Gore (čl. 47).

Jemči se sloboda štampe i drugih vidova obavještavanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa. Ustavom se garantuje pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja (čl. 49).

U Crnoj Gori nema cenzure. Ustavom je predviđeno da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještavanja samo ako je to neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, zatim očuvanje teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje

krivičnog djela, kao i sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne ili vjerske mržnje ili diskriminacije (čl. 50).

Po Ustavu svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlaštenja koje se može ograničiti ako je to u interesu: zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomske politike (čl. 51)

Ustavnom zajamčena prava na slobodu izražavanja u Crnoj Gori bliže se uređuju medijskom regulativom u čijem okviru su zakoni:

- Zakon o medijima (Sl. list RCG, br. 51/02 i 62/02)
- Zakon o radio-difuziji (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, Sl. list CG, br. 50/08 i 79/08)
- Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji (Sl. list CG, br. 01/08)
- Zakon o javnim radio difuznim servisima Crne Gore (Sl. list CG, br. 79/08)
- Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08)

Zakon o medijima je sistemski medijski zakon kojim se uređuje osnivanje medija, obavezno objavljivanje podataka, prava i obaveze u informisanju, pravo na ispravku i odgovori i inostrana informativna djelatnost.

Ovaj zakon je regulisao obavezu države da obezbijedi i jamči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (OUN, OEBS, Savjet Evrope, EU). i. Odredbom člana 1 ovog zakona propisano je da ovaj zakon treba tumačiti i primjenjivati u skladu sa principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava, da su mediji slobodni, kao i da je zabranjena cenzura.

Ovim zakonom se garantuje pravo na osnivanje i nesmetan rad medija zasnovano na: slobodi izražavanja mišljenja, slobodi istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i prikupljanja informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija. Takođe je zagantovano ravnopravno učešće u informisanju i domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima (član 2).

Zakon propisuje da država obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajamčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture i informisanje osoba oštećenog sluha i vida. Radi ostvarivanja ovih prava, Crna Gora usmjerava finansijska sredstva za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa (član 3).

Zakonom je takođe garantovano ravnopravno učešće u informisanju domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima (član 2), u skladu sa ovim i Zakonom o radio-difuziji

U slučaju kršenja ustavom i zakonom zajamčene slobode informisanja, Zakonom o medijima je predviđena sudska zaštita (član 4).

Zakon o medijima pravu na ispravku i odgovor posvećuje poglavlje VI, a u članu 26 tog poglavlja se navodi da svako fizičko i pravno lice ima pravo na ispravku i odgovor kada smatra da je putem objavljenog programskog sadržaja povrijeđeno neko njegovo Ustavom i zakonom ustanovljeno pravo.

Zakon o radio-difuziji uređuje rad elektronskih medija, kao specifičnu formu ostvarivanja prava na slobodu izražavanja na načelima- slobode, profesionalizma i nezavisnosti elektronskih medija, zabrane svakog oblika cenzure ili nezakonitog miješanja u njihov rad, kao i razvoja konkurencije i pluralizma u kontekstu afirmacije osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Stupanjem na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o javnim radio difuznim servisima Crne Gore 2008. godine, pojedina rješenja iz Zakona o radio-difuziji su djelimično ili u potpunosti ukinuta. Prije svega, ukinute su nadležnosti Agencije za radio-difuziju u dijelu dodjele prava na korišćenje radio-difuznih frekvencija. Donošenjem Zakona o potvrđivanju Konvencije o

prekogranichnoj televiziji, Crna Gora je prihvatila takav pravni okvir kojim se širi polje slobode izražavanja saglasno članu 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore reguguliše prava i obaveze nacionalnih javnih radio-difuznih servisa u medijskom sistemu Crne Gore.

Saglasno ovom zakonu, javni radio-difuzni servis koncipiran je tako da uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez diskriminacije, svojim programskim sadržajima zadovoljava i štiti interes javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou putem informativnih, kulturnih, obrazovnih, sportskih i zabavnih programa, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama čime se ostvaruje promocija i poštovanje ljudskih prava i sloboda, , promocija pluralizma društvenih i socijalnih ideja, unapređenje kulture javnog dijaloga, kao i poštovanje jezičkih razlika. Na ovaj način se doprinosi slobodnom formiranju mišljenja, uz postojanje uređivačke nezavisnosti u pogledu utvrđivanja programske šeme koncepcije proizvodnje i emitovanja programa, uređivanja i emitovanja informacija o aktuelnim događajima i organizovanja obavljanja djelatnosti (član 9).

S obzirom da uređivačka nezavisnost (član 13) podrazumijeva i nezavisnost novinara koji pripremaju programske sadržaje, Zakonom o javnim radio-difuznim servisima je garantovana nezavisnost novinara RTCG u radu i djelovanju u interesu javnosti, kao i njihova zaštita od odgovornosti za stavove i mišljenja koja su izražena u skladu sa profesionalnim standardima i programskim pravilima (član 14).

Javni radio-difuzni servisi rade u interesu građana /javnosti i odgovorni su isključivo javnosti (član 12).

Zakonom o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore propisano je da se budžetom Crne Gore obezbjeđuje dio sredstava za proizvodnju i emitovanje posebnih programskih sadržaja od značaja za: razvoj nauke i obrazovanja, kulture, za informisanje osoba oštećenog sluha i vida, kao i za iste ove sadržaje na albanskom i jezicima drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Zakon propisuje da se finansijska sredstva koja obezbjeđuje država mogu koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja (član 17).

Ovim zakonom predviđena je i mogućnost osnivanja regionalnih radio i tv studija s posebnom obavezom proizvodnje i emitovanja regionalnih i programa na jezicima pripadnika manjinskih naroda i nacionalnih zajednica na tom prostoru (član 8).

Saglasno medijskim zakonima, usaglašenim sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, medijsku scenu u Crnoj Gori karakterišu slobodno osnivanje i rad medija što doprinosi medijskoj raznovrsnosti i pluralizmu- u štampanim i elektronskim medijima.

Donošenjem Zakon o slobodnom pristupu informacijama doprinosi se ostvarivanju i afirmaciji slobode izražavanja. Zakonom o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list broj 68/05) uređuje se način i postupak za ostvarivanje prava građana da traže, primaju i koriste informacije koje su u posjedu organa vlasti. Pristup informacijama u posjedu organa vlasti je slobodan. Ovim zakonom pravo na pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Članom 3 Zakona je propisano da je objavljivanje informacija u posjedu organa vlasti u javnom interesu.

Krivičnim zakonikom Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina - propisano je niz krivičnih djela kojima je inkriminisana povreda slobode izražavanja i informisanja uopšte. Tako je krivičnim djelom iz člana 178 -Povreda slobode govora i javnog istupanja – propisano da ko drugom na protivpravan način uskrati ili ograniči slobodu govora ili javnog istupanja kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine. Krivičnim djelom iz člana 179 -Sprječavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanje programa – propisano je da ko neovlašćeno spriječi ili ometa štampanje, snimanje, prodaju ili rasturanje knjiga, časopisa, novina, audio i video kasete ili drugih sličnih štampanih ili snimljenih stvari, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Istom kaznom kazniće se i ko neovlašćeno spriječi ili ometa emitovanje radio i televizijskog programa. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine. Članom 180 -Sprječavanje objavljivanja odgovora i

ispravke- propisana je novčana kazna ili zatvor do jedne godine licu koje suprotno pravosnažnoj odluci suda odbije ili spriječi objavljivanje odgovora ili ispravke objavljenog netačnog podatka ili obavještenja kojim se povređuje nečije pravo ili interes.

**86. Molimo opišite medijske prilike (štampani mediji i audiovizuelni sektor). Kako se finansiraju audiovizuelni mediji? Postoji li nadzorno tijelo za audiovizuelne medije, a ako postoji, kako funkcioniše? Jesu li pri izradi nacrtu pravnih propisa u području medija uzete u obzir preporuke stručnjaka iz Savjeta Evrope, Evropske komisije i OEBS-a? Jesu li medijski pravni propisi usklađeni sa evropskim standardima?**

Medijsku scenu u Crnoj Gori, nakon višegodišnje primjene medijske regulative, usaglašene sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, karakterišu slobodno osnivanje i rad medija što doprinosi medijskoj raznovrsnosti i pluralizmu- u štampanim i elektronskim medijima.

Saglasno članu 8 Zakona o medijima, medij se osniva slobodno i bez odobrenja upisuje u evidenciju medija koju vodi nadležni republički organ.

Zakonom o radio difuziji iz 2002. godine izvršena je klasifikacija elektronskih medija na nacionalne javne radio-difuzne servise / emitere (engl. *National Public Service Broadcasters*), lokalne radio-difuzne servise /emitere (engl. *Local Public Service Broadcasters*) i komercijalne radio-difuzne servise radio-difuzne servise / emitere (engl. *Commercial Broadcasters*).

Ova klasifikacija rezultat je namjere da se, u skladu sa međunarodnim standardima, izvrši generalna podjela radio-difuzije na javnu i komercijalnu, sa svim svojim specifičnostima u načinu finansiranja, programskoj strukturi i slično.

Saglasno Zakonu o javnim radio - difuznim servisima Crne Gore, postoje dva nacionalna javna radio-difuzna servisa: Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore). Oba servisa imaju po dva programa koja emituju na nacionalnom nivou. Od svog osnivanja Agencija za radio-difuziju je sprovela četiri javna konkursa za dodjelu prava na prenos i emitovanje radio-difuznih signala (dodjelu radio-difuznih frekvencija). Na osnovu toga, izdala je 43 dozvole za komercijalne radio emitere i 21 dozvolu za komercijalne TV emitere.

Saglasno Zakonu o radio-difuziji iz 2002. godine, osnovano je i 17 lokalnih javnih radio-difuznih servisa, od čega su 14 radio stanice i 3 TV stanice. Njihovi osnivači su skupštine jedinica lokalnih samouprava na čijoj teritoriji emituju program.

Jedna od Zakonom o radio-difuziji prepoznatih razlika između javnih i komercijalnih emitera upravo je način finansiranja. Dok javne emitere finansira i kontroliše javnost, komercijalne emitere finansira pravno lice u privatnom vlasništvu ili preduzetnik sa ciljem sticanja profita.

Nacionalni odnosno lokalni javni servisi finansiraju se iz javnih prihoda.

Poglavljem V – Finansiranje iz Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore, propisano je da Javno preduzeće "Radio i Televizija Crne Gore" (u daljem tekstu: RTCG) stiče sredstva:

- iz dijela opštih prihoda budžeta Crne Gore;
- proizvodnjom i emitovanjem reklamnih sadržaja;
- proizvodnjom i prodajom audiovizuelnih djela (emisija, filmova, serija i dr.) i nosača zvuka i slike, koji su u interesu javnosti;
- iz sponzorstva programskih sadržaja;
- organizovanjem koncerata i drugih priredbi;
- iz budžeta Crne Gore.

Iz opštih prihoda budžeta Crne Gore za ostvarivanje osnovne djelatnosti RTCG preusmjeravaju se sredstva na godišnjem nivou u visini 1,20% od tekućeg budžeta Crne Gore, utvrđenog zakonom o budžetu za određenu godinu. Izvještaj o preusmjerenim sredstvima se dostavlja uz završni račun budžeta Crne Gore.

Ministarstvo finansija je dužno da sredstva usmjerava RTCG mjesečno u skladu sa posebnim Uputstvom o načinu preusmjeravanja sredstava iz opštih prihoda Budžeta Crne Gore za finansiranje osnovne djelatnosti Radio i Televizija Crne Gore ("Sl. list CG", br. 03/09).

Uputstvo predviđa da se za finansiranje osnovne djelatnosti RTCG, preusmjeravaju sredstva iz opštih prihoda budžeta Crne Gore - akciza, na godišnjem nivou u visini 1,20 % od tekućeg budžeta Crne Gore, utvrđenog zakonom o budžetu za određenu godinu.

Ukoliko sredstva ostvarena po osnovu akciza nijesu dovoljna za obezbjeđenje pomenutog iznosa, nedostajuća sredstva se obezbjeđuju iz prihoda ostvarenih po osnovu poreza na dodatu vrijednost.

Uplata sredstava vrši se u visini od 1/12 ukupno utvrđenih sredstava, u periodu od 15. do 20. u mjesecu za tekući mjesec, na osnovu rješenja ministra finansija.

Takođe, Budžetom Crne Gore obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje prava građana na informisanje, po osnovu programskih sadržaja RTCG, koji su značajni za:

- razvoj nauke i obrazovanja;
- razvoj kulture;
- informisanje lica oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja navedenih prava, država obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Navedena finansijska sredstva mogu se koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja.

Ministarstvo kulture, sporta i medija i RTCG ugovorom uređuje međusobna prava i obaveze vezane za korišćenje navedenih sredstava, u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu zakona o budžetu Crne Gore za određenu godinu. Ugovor se objavljuje u Biltenu o radu RTCG i dostavlja se na uvid nezavisnom regulatornom tijelu za programske sadržaje.

Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava iz budžeta Crne Gore ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost RTCG. Isplata sredstava iz budžeta Crne Gore vrši se u četiri jednake rate, saglasno Zakonu o budžetu.

Na lokalnom nivou, jedan od izvora finansiranja lokalnih javnih emitera su budžeti jedinica lokalne samouprave koje su njihovi osnivači.

Saglasno čl. 100 Zakona o radio-difuziji, budžetom jedinice lokalne samouprave obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za:

- razvoj nauke i obrazovanja;
- razvoj kulture;
- informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

Isto kao i na nacionalnom nivou, u cilju ostvarivanja navedenih prava jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima nacionalnih i etničkih grupa.

Nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i javnog emiter ugovorom uređuju međusobna prava i obaveze vezana za korišćenje sredstava. Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost javnog emitera. Ugovor se objavljuje na način propisan osnivačkim aktom emitera i dostavlja se Agenciji za radio-difuziju na uvid.

Bužetima jedinica lokalne samouprave obezbjeđuju se sredstva za plaćanje usluga prenosa i emitovanja programa javnih emitera čiji su oni osnivači. Nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i RDC ugovorom uređuju međusobna prava i obaveze vezana za način i uslove plaćanja navedenih sredstava.

U slučaju nemogućnosti postizanja saglasnosti oko ugovora između organa uprave nadležnog za poslove javnog informisanja i RDC privremenu odluku po ovom osnovu donosi Agencija za radio-difuziju.

Agencija za radio-difuziju je nadzorno tijelo za oblast radio-difuzije i osnovana je saglasno Zakonu o radio-difuziji. Ona je nezavisni regulatorni organ za oblast radio-difuzije i vrši javna ovlašćenja u skladu sa ovim zakonom. Organi Agencije za radio-difuziju su: Savjet Agencije i direktor. Nadležnosti Agencije i njenih organa su definisane članovima 7 (Agencija) i 21 (Savjet Agencije) Zakona o radio-difuziji. Nakon donošenja Zakona o elektronskim komunikacijama, lista nadležnosti Agencije odnosno njenog Savjeta je redukovana.

Članom 6 Zakona o radio-difuziji propisano je da Agencija za radio-difuziju i nezavisni regulatorni organ nadležan za oblast telekomunikacija imaju obavezu da, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija, međusobno sarađuju i koordiniraju svoj rad u cilju - racionalnog i efikasnog korišćenja radio-frekvencijskog spektra.

Članom 9 Zakona o radio-difuziji propisano je da Agencija za radio-difuziju vrši nadzor nad radom emitera samostalno ili angažovanjem pravnog lica osposobljenog za takvu djelatnost. Pri tome, Agencija posebno vrši nadzor nad izvršenjem obaveza emitera da u svemu poštuju uslove iz izdate dozvole. U cilju sprovođenja zakonom utvrđenih nadležnosti, emiteri su dužni da Agenciji pruže sve tražene podatke, informacije i dokumenta u mjeri u kojoj je to neophodno za izvršavanje njenih zadataka.

Fizička i pravna lica imaju pravo da Agenciji za radio-difuziju podnose prigovore u vezi sa radom emitera koji nije u skladu sa izdatom dozvolom za prenos i emitovanje radio-difuznih signala (član 10 Zakona o radio-difuziji).

Zakonom o radio-difuziji (član 16. stav 2) propisano je da: "radi razmjene iskustava, unapređivanja rada i usklađivanja sa međunarodnim iskustvima i standardima, Agencija sarađuje sa odgovarajućim organizacijama drugih država, odnosno sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama". Saglasno navedenom, Agenciju za radio-difuziju je primljena u članstvo Generalnog sekretarijata EPRA - Evropska platforma nezavisnih regulatornih tijela iz oblasti radio-difuzije.

Agencija za radio-difuziju ima pravo da emiteru izrekne kaznenu mjeru upozorenja, novčanu kaznu, a može mu suspendovati i oduzeti dozvolu za prenos i emitovanje radio-difuznih signala, na način utvrđen Zakonom o radio-difuziji (čl. 47-52).

Sve odluke o izricanju kaznenih mjera emiterima Agencija za radio-difuziju donosi nakon sprovedenog postupka, u kojem je emiteru omogućeno da se izjasni. Sve odluke o izricanju kaznenih mjera objavljuju se u izvještajima o radu Agencije za radio-difuziju.

Emiter može pokrenuti upravni spor protiv svake odluke Agencije za radio-difuziju o izricanju kaznenih mjera.

Savjet Agencije za radio-difuziju je donio Pravilnik postupku po podnešenim prigovorima u slučajevima kršenja uslova iz izdate dozvole, odluka i propisa agencije za radio-difuziju ("Sl. list RCG", br. 47/05). Ovim aktom bliže se uređuje postupak donošenja odluke o suspendovanju i oduzimanju dozvole, koji je zasnovan na principima objektivnosti i nepristrasnosti, a emiteru je omogućeno da se izjasni o činjenicama koje su povod za sprovođenje postupka.

Agencija za radio-difuziju ima nadležnosti da sprovodi ex ante (prije licenciranja) i ex post (nakon licenciranja) mjere za sprečavanje nedozvoljene medijske koncentracije (čl. 105 – 110 Zakona o radio-difuziji).

Vlada je 20. maja 2009. godine utvrdila nacrt Zakona o elektronskim medijima, kojim će se, saglasno međunarodnim standardima, urediti položaj, prava i obaveze regulatornog organa za elektronske medije (ili audiovizuelne medijske usluge), tj. nove "Agencije za elektronske medije" (radni naziv), koja će preuzeti nadležnosti postojeće Agencije za radio-difuziju. U toku je javna rasprava i usaglašavanje nacrta sa sugestijama eksperata Savjeta Evrope i Evropske komisije.

Preraspodjelom nadležnosti u sektorima radio-difuzije i telekomunikacija, koju je regulisao Zakon o elektronskim komunikacijama, nadležnosti koje (neposredno ili posredno) utiču na oblast audio-

vizuelne politike dobili su:

- Vlada Crne Gore (član 4),
- Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija (član 5),
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (član 8).

Zakon o elektronskim komunikacijama predviđa saradnju regulatornog organa za elektronske komunikacije i regulatornog organa za programske sadržaje.

Medijsko zakonodavstvo u Crnoj Gori pripremano je uz stručnu pomoć i ekspertizu međunarodnih eksperata iz oblasti medija i međunarodnih organizacija (Savjet Evrope, OSCE, Evropska agencija za rekonstrukciju, Articl 19).

Saglasno tome, u ove zakone ugrađeni su principi i standardi sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima:

- Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima;
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- Deklaracija Savjeta Evrope o slobodi izražavanja i informisanja;
- Direktiva Evropske Unije »Televizija bez granica«;
- Konvencija o Prekograničnoj televiziji Savjeta Evrope;
- Preporuke Savjeta Evrope i to:
- R (2000) 23 o nezavisnosti i funkcionisanju regulatornih organa u oblasti radio-difuzije;
- R (2000) 7 o pravu novinara da ne otkrivaju svoje izvore informacija;
- R (97) 21 o medijima i podsticanju kulture tolerancije;
- R (99) 15 o mjerama koje se odnose na izvještavanje medija o predizbornim kampanjama;
- R (99) 1 o mjerama za podsticanje pluralizma medija;
- R (97) 20 o "govoru mržnje";
- R (96) 10 o garantovanju nezavisnosti javnog elektronskog emitovanja

**87. Kako je organizovan zakon protiv klevete i koji tip kažnjavanja se koristi? Kakav je opšti trend u sudskim odlukama u području slobode izražavanja (uključujući broj tužbi za klevetu i drugih slučajeva u kojima učestvuju predstavnici informativnih medija)?**

Ustavom Crne Gore predviđen je širok korpus ljudskih prava i sloboda od kojih vezano za slobodu izražavanja možemo istaći- jednakost svih pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo; da se jemči dostojanstvo i sigurnost čovjeka i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, njegove privatnosti i ličnih prava; da svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način koja se mogu ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore; jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještavanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa, pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune i netačne informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja. U Crnoj Gori nema cenzure. Nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještavanja samo ako je to neophodno radi sprječavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprječavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije.



U našem pravnom sistemu za povredu časti i ugleda predviđena je krivična i građanska odgovornost za lica i za takva djela satisfakcija se ostvaruje pred sudom u krivičnom, odnosno građanskom postupku.

U odnosu na krivičnopravni aspekt odgovornosti za povrede časti i ugleda Krivičnim zakonikom iz 2003 godine, izvršena kodifikacija krivično pravne materije uz značajne izmjene u odnosu na dotadašnja rješenja koje se, između ostalog, odnose i na klevetu i uvredu, odnosno korpus krivičnih djela protiv časti i ugleda.

Za ova krivična djela sada je propisana kao sankcija isključivo novčana kazna –kao glavna i jedina kazna umjesto dotadašnje kazne zatvora. Inače, ekspertiza Savjeta Evrope, koja je sastavni dio procedure izrade svih zakona Ministarstva pravde, sadrži i uporednopravni aspekt koji ukazuje da su krivična djela uvrede i klevete uobičajene inkriminacije u krivičnim zakonima Evrope i nisu u suprotnosti ni sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, niti članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Istraživanje koje je sproveo Odsjek za medije Generalne uprave za ljudska prava Savjeta Evrope 2003 godine, pokazuje da samo dvije države u Evropi ( Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske i Bosna i Hercegovina) od četrdeset zemalja u kojima je sprovedeno istraživanje u svojim krivičnim zakonima ne sadrže krivična djela protiv časti i ugleda. Dakle, nepropisivanjem kazne zatvora za krivična djela protiv časti i ugleda za Crnu Goru predstavlja značajan iskorak. Krivična djela protiv časti i ugleda gone se po privatnoj tužbi, za razliku od prethodnih zakona na osnovu kojeg su se ova djela gonila po službenoj dužnosti.

Krivičnim zakonikom- kao osnovni oblik krivičnog djela-*Kleveta* predviđeno je iznošenje ili pronošenje štogod neistinitog što može škoditi časti ili ugledu a teži oblik ovog krivičnog djela postoji ako je kleveta učinjena putem medija ili sličnih sredstava ili na javom skupu obzirom da se radi o tzv. javnoj kleveti, kod koje kvalifikatornu okolnost predstavlja način njenog vršenja – putem medija što ima za posljedicu upoznavanje većeg broja lica i samim tim veću opasnost nastupanja štetnih posljedica. Ako je ono što se neistinito iznosi ili pronosi dovelo ili je moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog predviđa se veća novčana kazna. Međutim, ukoliko je okrivljeni imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio neće se kazniti za klevetu ali se može kazniti za uvredu.

Krivičnim zakonikom u ukviru poglavlja krivičnih djela protiv časti i ugleda propisana su i krivična djela–uvreda, iznošenje ličnih i porodičnih prilika, povreda ugleda Crne Gore, povreda ugleda naroda i manjinskih grupa, povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije.

U opštem dijelu Krivičnog zakonika predviđeno je da pri osudi za krivično djelo učinjeno putem medija za koje bi objavljivanje presude doprinijelo da se otkloni ili umanja ta opasnost sud može odlučiti da se o trošku osuđenog istim putem ili na drugi odgovarajući način objavi sudska presuda u cjelini ili u izvodu. Zakonom se može odrediti obavezno objavljivanje presude. U tom slučaju sud će odlučiti putem kojeg medija će se presuda objaviti i da li će se objaviti u cjelini ili u izvodu. Javno objavljivanje presude može se izvršiti najkasnije u roku od trideset dana od dana pravosnažnosti presude. *Sprječavanje objavljivanja odgovora i ispravke*, u posebnom dijelu Krivičnog zakonika propisano je kao krivično djelo.

Za krivično djelo klevete i za ostala krivična djela protiv časti i ugleda, imajući u vidu propisanu kaznu-novčana kazna u skladu sa odredbama Zakona o sudovima nadležan za postupanje je osnovni sud.

U odnosu na građansko-pravnu zaštitu, odnosno naknadu nematerijalne štete, Zakonom o obligacionim odnosima propisano je, između ostalog, da za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, sud će, ako nađe da okolnosti slučaja a naročito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.

Broj krivičnih postupaka, zbog krivičnog djela-*Kleveta*

godina	ukupan broj	protiv medija
--------	-------------	---------------

2004. god.	93	10
2005. god.	80	6
2006. god.	73	3
2007. god.	78	9
2008. god.	65	4

Iz gornje tabele je vidljivo da je pred sudovima u Crnoj Gori, zbog krivičnog djela kleveta protiv novinara vodjeno 32 postupka. U tim predmetima donijete su: 13 oslobadjajućih presuda, 4 osudjujuće presude i to na novčane kazne u iznosima od 800 €, 1.200 €, 2000 € i 5000 €, dok je u 15 predmeta postupak u toku.

parničnom postupku po tužbi za naknadu nematerijalne štete sud može narediti objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom.

Tužba za naknadu štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda i časti, podnosi se protiv lica koje je takvu povredu učinilo, odnosno protiv autora i osnivača medija - Zakon o medijima .

Tužbe za naknadu štete, zbog klevete putem medija.

godina	broj tužbi	dosudjeni iznosi
2004. god.	1	-
2005. god.	7	2x5.000 €; 8000€ 10.000 € i 2x5000 €
2006. god.	9	1.000 €; 3.000 €; 3 x 5.450 €
2007. god.	9	1.000 €, 5.000 €; 3 x 4.300 €
2008. god.	5	500 €; 525 €; 4.000 € ; 5.000 € i 8000€

*Podaci dati od sudija Vrhovnog suda, učesnika u davanju odgovora.*

**88. Molimo naznačite kako su ili kako će biti izmijenjeni zakoni o telekomunikacijama kako bi se imale u vidu međunarodne preporuke u vezi sa slobodom izražavanja. (Pogledati takođe i Poglavlje 10 o informacionom društvu i medijima).**

U cilju unapredjenja i regulacije oblasti elektronskih komunikacija i stvaranja uslova za normalno odvijanje procesa u dodjeli radio-difuznih frekvencija, preduzete su aktivnosti za izmjenu Zakona o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, broj 50/08). U tom smislu, donijet je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, broj 70/09) kojim je propisano da

će: *“Poslove regulatornog organa za programske sadržaje, do stupanja na snagu i primjene zakona koji uređuje oblast elektronskih medija, obavljati Agencija za radio-difuziju”.*

Na ovaj način će se stvoriti uslovi za normalno odvijanje procesa u dodjeli radio-difuznih frekvencija shodno pravima i obavezama koje proističu iz Zakona o elektronskim komunikacijama.

Intenzivno se radi na donošenju svih podzakonskih akata koji proističu iz Zakona o elektronskim komunikacijama, a koji se po svojoj sadržini direktno odnose na usvajanje evropskih direktiva, odluka i preporuka iz oblasti elektronskih komunikacija u širem smislu, odnosno fiksnih, mobilnih, kablovskih i bežičnih sistema telekomunikacija.

U sferi slobode izražavanja prepoznali smo sljedeće međunarodne dokumente sa kojima je usklađeno crnogorsko zakonodavstvo:

- Medjunarodni pakt o gradjanskim i politickim pravima;
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- Evropska Konvencija o prekograničnoj televiziji;
- Direktiva 89/552/ECC Evropskog parlamenta i Savjeta od 3. oktobra 1989. godine o koordinaciji određenih odredbi propisanih zakonom, uredbom ili upravnim postupkom u državama članicama u vezi sa pružanjem usluga audiovizuelnih medija( Direktiva o uslugama audiovizuelnih medija) ;
- Direktiva 97/36/ECC Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. juna 1997. godine kojim se mijenja Direktivom 89/552 /ECC Evropskog parlamenta i Savjeta od 3. oktobra 1989. godine o koordinaciji određenih odredbi propisanih zakonom, uredbom ili upravnim postupkom u državama članicama u vezi sa pružanjem usluga audiovizuelnih medija;
- Direktiva 2007/65 /ECC Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2007. godine, kojim se mijenja Direktivom 89/552 /ECC Evropskog parlamenta i Savjeta od 3. oktobra 1989. godine o koordinaciji određenih odredbi propisanih zakonom, uredbom ili upravnim postupkom u državama članicama u vezi sa pružanjem usluga audiovizuelnih medija;
- Preporuka (2000) 23 o nezavisnosti i funkcionisanju regulatornih organa u oblasti radio-difuzije;
- Preporuka (2000) 7 o pravu novinara da ne otkrivaju svoje izvore informacija;
- Preporuka (97) 21 o medijima i podsticanju kulture tolerancije;
- Preporuka (99) 15 o mjerama koje se odnose na izvještavanje medija o predizbornim kampanjama;
- Preporuka (99) 1 o mjerama za podsticanje pluralizma medija
- Preporuka (97) 20 o "govoru mržnje";
- Preporuka (96) 10 o garantovanju nezavisnosti javnog elektronskog emitovanja.

**- Sloboda okupljanja i udruživanja, uključujući slobodu pokretanja političkih partija i pravo na sindikalno udruživanje**

**89. Molimo priložite informacije o svim pravnim mjerama namjenjenim zaštiti slobode okupljanja i udruživanja, uključujući slobodu formiranja političkih partija i prava na sindikalno udruživanje**

Slobode okupljanja i udruživanja građana u Crnoj Gori zagarantovane su Ustavom («Službeni list CG», br. 1/07) , i spadaju u korpus političkih prava i sloboda. Ustav Crne Gore jemči slobodu

političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Normativne pretpostavke za ostvarivanje ovih sloboda ostvarene su donošenjem Zakona o političkim partijama («Službeni list RCG», br. 21/04), Zakona o nevladinim organizacijama («Službeni list RCG», br. 27/99, 30/02, 11/07), Zakona o radu («Službeni list CG», br. 49/08 i 26/09), kao i donošenjem pratećih podzakonskih propisa za njihovu razradu.

## **90. Jesu li obezbjeđene slobode okupljanja i udruživanja?**

Slobode okupljanja i udruživanja građana u Crnoj Gori zagarantovane su Ustavom («Službeni list CG», br. 1/07) , i spadaju u korpus političkih prava i sloboda. Ustav Crne Gore jemči slobodu političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Normativne pretpostavke za ostvarivanje ovih sloboda ostvarene su donošenjem Zakona o političkim partijama («Službeni list RCG», br. 21/04), Zakona o nevladinim organizacijama («Službeni list RCG», br. 27/99, 30/02, 11/07), Zakona o radu («Službeni list CG», br. 49/08 i 26/09), kao i donošenjem pratećih podzakonskih propisa za njihovu razradu.

Oblik udruživanja građana u okviru političkih partija (tj. uslovi i način: osnivanja, organizovanja, registracije, udruživanja i prestanka rada političkih partija), regulisan je Zakonom o političkim partijama. U skladu sa odredbama ovog Zakona, politička partija je organizacija slobodno i dobrovoljno udruženih građana radi ostvarivanja političkih ciljeva demokratskim i mirnim sredstvima. Političke partije imaju svojstvo pravnih lica, djeluju javno i na teritorijalnom principu. Partiju mogu osnovati najmanje 200 građana sa biračkim pravom u Crnoj Gori, koji svojevolumno potpišu izjavu o osnivanju partije. Registar političkih partija je javna knjiga, i vodi ga Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave. Registracija političke partije vrši se po sistemu prijave, uz koju je neophodno dostaviti: odluku o osnivanju partije, statut partije i program partije.

Kada su u pitanju nevladine organizacije, Zakon o nevladinim organizacijama afirmiše liberalni koncept osnivanja i registracije nevladinih udruženja i nevladinih fondacija, na način što udruženje mogu osnovati najmanje pet lica sa prebivalištem, boravištem ili sjedištem u Crnoj Gori, a fondaciju najmanje jedno lice nezavisno od njegovog prebivališta, boravišta i sjedišta. Upis u registar kod organa državne uprave nadležnog za poslove evidencije i vođenja registra o nevladinim organizacijama (za domaće nevladine organizacije to je Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave), vrši se na osnovu prijave za upis, uz podnošenje opštih akata organizacije: statuta i akta o osnivanju.

Strane nevladine organizacije, u smislu ovog zakona, su nevladine organizacije sa sjedištem u inostranstvu, i one takođe mogu djelovati na teritoriji Crne Gore ukoliko svoje predstavništvo upišu u registar koji se vodi u Ministarstvu pravde.

U skladu sa važećim propisima koji regulišu različite aspekte odnosa Vlade i NVO, a u cilju dalje demokratizacije, promocije i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, uvažavanjem principa pluralizma i slobode udruživanja, Vlada Crne Gore je, 18. maja 2006. godine, usvojila dokument «Osnovi saradnje Vlade RCG sa nevladinim organizacijama», kojim su utvrđeni sljedeći ciljevi: izgradnja, demokratskog, otvorenog društva i uzajamna saradnja u razvoju evropskih integracionih procesa; razvoj međusobne saradnje, očuvanje nezavisnosti i unapređivanje transparentnosti i značaja uloge NVO; stvaranje partnerskih odnosa NVO i državnih institucija; ostvarivanje i dalje unapređenje komplementarnosti i interakcije, u cilju efikasnijeg društvenog razvoja; kreiranje raznovrsnih institucionalnih mehanizama za unapređenje i dalji razvoj saradnje i međusobne komunikacije; poboljšanje uslova rada nevladinih organizacija, i principi saradnje: partnerstvo, transparentnost, odgovornost, međusobno informisanje i nezavisnost nevladinih organizacija. Usvajanju dokumenta prethodila je rasprava u kojoj su učestvovali predstavnici jednog broja NVO i međunarodnih organizacija koje djeluju u Crnoj Gori.

Na temelju tog dokumenta Vlada Crne Gore je u I kvartalu 2007. godine osnovala Kancelariju za saradnju sa NVO, u maju 2007. godine obrazovala Međusektorsku radnu grupu za pripremu prijedloga Strategije saradnje Vlade Crne Gore i NVO. U ministarstvima i organima državne uprave imenovane su kontakt osobe za saradnju sa NVO (sada ih je 43 u ministarstvima, upravama, direkcijama, agencijama, zavodima idr), a sve to je rezultiralo donošenjem »Strategije saradnje Vlade Crne Gore i nevladinih organizacija« 2009.godine, kao i Akcionog plana realizacije Strategije za period 2009-2011. godine, na sjednici Vlade od 22. januara 2009. godine.

Osim što Ustav načelno garantuje slobodu sindikalnog udruživanja, Zakon o radu («Službeni list CG», br. 49/08 i 26/09), kao poseban zakon, preciznije reguliše ovu oblast. Zaposlenima je zagarantovana sloboda sindikalnog organizovanja i djelovanja, bez prethodnog odobrenja. Sindikalna organizacija je dužna da se upiše u registar koji vodi nadležni organ državne uprave. Da bi se dodatno obezbijedilo pravo na ovaj vid udruživanja i potpuna sloboda sindikalnog djelovanja, propisano je da predstavnik sindikalne organizacije i predstavnik zapošljenih, za vrijeme sindikalnih aktivnosti i 6 mjeseci nakon prestanka sindikalnih aktivnosti, ne može biti pozvan na odgovornost u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti, proglašen kao zapošljeni za čijim radom je prestala potreba, raspoređen na drugo radno mjesto kod istog ili drugog poslodavca u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti ili na drugi način doveden u nepovoljni položaj. Takođe, poslodavac ne može stavljati u povoljniji ili nepovoljniji položaj predstavnika sindikalne organizacije ili predstavnika zapošljenih zbog članstva u sindikatu ili njegovih sindikalnih aktivnosti.

**91. Navedite statističke podatke o broju nevladinih organizacija i udruženja ili fondacija aktivnih u vašoj zemlji?**

Upis u registar nevladinih udruženja, od 1999. do 2006. godine bio je u nadležnosti Ministarstva pravde. Registar je vođen i u elektronskoj formi, i bio dostupan na sajtu tog ministarstva, gdje se i danas može naći, sa ažuriranim podacima do maja 2006 (sajt Ministarstva pravde).

Od 2006. godine, vođenje Registra nevladinih organizacija je u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave. U vezi sa tim, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave radi na koncipiranju inovirane elektronske forme registra NVO. Ta aktivnost je predviđena „Strategijom saradnje Vlade Crne Gore i nevladinih organizacija“, kao i Akcionim planom realizacije Strategije. Međutim, kako je implementacija Strategije i Akcionog plana, u odnosu na aktivnosti predviđene za 2009. godinu (naročito prvu polovinu) pomjerena zbog vanrednih parlamentarnih izbora i formiranja nove Vlade, realizacija ove aktivnosti je u toku.

Na dan 11. avgusta 2009.godine u Crnoj Gori je registrovano:

- 4822 nevladina udruženja;
- 152 nevladine fondacije i
- 106 stranih nevladinih organizacija.

Registri nevladinih udruženja, nevladinih fondacija i stranih nevladinih organizacija su javne knjige, čija sadržina je dostupna na uvid zainteresovanim licima.

**92. Kakav je pravni status nevladinih organizacija i udruženja ili fondacija, uključujući njihovo finansiranje, oporezivanje, ograničenja koja se tiču učlanjivanja ili aktivnosti?**

Zakon o nevladinim organizacijama («Službeni list RCG», br. 27/99, 30/02, 11/07), kao lex specialis u ovoj oblasti, pored ostalog, uređuje i statusna pitanja u vezi sa nevladinim organizacijama. Nevladine organizacije, bilo da se radi o nevladinim udruženjima ili nevladinim fondacijama, imaju status pravnog lica i to svojstvo stiču danom upisa u Registar.

Nevladina udruženja su neprofitne organizacije sa članstvom, koju osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi ostvarivanja pojedinačnih ili zajedničkih interesa ili radi ostvarivanja javnog interesa.

Nevladine fondacije su neprofitne organizacije bez članstva, koje osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi udruživanja sredstava i imovine u cilju ostvarivanja dobrotvorne i druge djelatnosti koja je od javnog značaja.

Nevladine organizacije stiču imovinu od članarine, dobrovoljnih priloga, poklona, finansijskih subvencija, ostavnine, kamata na uloge, dividendi, zakupnine i na druge zakonom dozvoljene načine. Zakonom je predviđena mogućnost da se nevladina organizacija bavi privrednom djelatnošću. Uslovi su da cjelokupnu dobit upotrijebi za ostvarivanje ciljeva zbog kojih je osnovana i da to čini na teritoriji Crne Gore. Ukoliko prihod od privredne djelatnosti prelazi iznos od 4000 eura u prethodnoj kalendarskoj godini ili ukoliko taj prihod prelazi iznos od 20% od ukupnog godišnjeg prihoda u prethodnoj kalendarskoj godini, nevladina organizacija ne može obavljati privrednu djelatnost. Nvladina organizacije dužne su, radi obavljanja privredne djelatnosti, da se registruju u Centralnom registru Privrednog suda u Podgorici.

Država pruža materijalnu pomoć nevladinim organizacijama i sredstva za tu pomoć se obezbjeđuju iz budžeta Crne Gore. Zakon o nevladinim organizacijama i Zakon o igrama na sreću («Službeni list RCG», br. 52/04 i «Službeni list CG», br. 13/07), uz prateća podzakonska akta, regulišu pitanja raspodjele sredstava iz budžeta Crne Gore za finansiranje projekata NVO. U prethodnom periodu NVO su kao jedan od ključnih problema u raspodjeli isticala, između ostalog, nemogućnost učešća predstavnika NVO u radu komisija za raspodjelu sredstava, pa je Vlada Crne Gore, na inicijativu Koalicije NVO "Saradnjom do cilja" donijela novu Uredbu o kriterijumima za utvrđivanje korisnika i način raspodjele dijela prihoda od igara na sreću ("Sl. list CG", br. 45/08), kojom je stavila van snage Uredbu o bližim kriterijumima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću ("Sl. list RCG", br. 46/05). Najznačajnija novina je to što su dva člana komisije za raspodjelu sredstava predstavnici NVO-a. Inače, raspodjelu sredstava od igara na sreću vrši komisija koju imenuje Vlada Crne Gore, konkurs za raspodjelu, kao i odluka o dodjeli objavljuju se u dnevnim novinama i na sajtu Ministarstva finansija. Uredbom su definisani procenti i oblasti za koje se sredstva dodjeljuju i to: oblast socijalne zaštite i humanitarne djelatnosti – 5%; oblast zadovoljavanja potreba lica sa invaliditetom – 40%; oblast razvoja sporta – 20%; oblast kulture i tehničke kulture – 10%; oblast vaninstitucionalnog obrazovanja i vaspitanja djece i omladine – 5%; i oblast doprinosa u borbi protiv droge i svih oblasti zavisnosti – 20%.

Odluka o bližim kriterijuma, načinu i postupku raspodjele sredstava Komisije Skupštine Crne Gore za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama reguliše pitanja raspodjele sredstava iz budžeta Crne Gore za finansiranje projekata NVO. Raspodjelu vrši Komisija za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, koju imenuje Skupština Crne Gore, na predlog nadležnog radnog tijela, a na osnovu javnog konkursa koji se objavljuje u dnevnom listu čiji je osnivač Skupština Crne Gore. Komisija donosi odluku na osnovu projekta kojeg, uz prijavu za konkurs, podnose nevladine organizacije, cijeneći pri tome sljedeće kriterijume:

- doprinos projekta u ostvarivanju javnog interesa u određenoj oblasti;
- transparentnost i mogućnost kontrole realizacije projekta;
- kompatibilnost i projektna saradnja sa međunarodnim subjektima;
- preporuke eksperata iz relevantnih oblasti o ponuđenom projektu.

Zakonom o igrama na sreću je utvrđeno da će se najmanje 75% prihoda od igara na sreću, predviđenih za nevladine i druge organizacije, koristiti za finansiranje planova i programa NVO-a.

Takođe, projekti NVO-a finansiraju se i od strane pojedinih ministarstava i od strane lokalnih samouprava, na osnovu konkursa koji se objavljuju u dnevnim novinama.

Država Crna Gora je obezbijedila niz poreskih olakšica koje se tiču finansijskog aspekta djelovanja nevladinih organizacija. Zakon o porezu na dobit pravnih lica («Službeni list RCG», br. 65/01, 12/02, 80/04, i «Službeni list CG», br. 40/08) definiše neoporezivu dobit nevladinih organizacija do 4000 eura; Zakon o porezu na promet nepokretnosti («Službeni list RCG», br. 69/03, i «Službeni list CG», br. 17/07), kojim je propisano da ovaj porez ne plaćaju NVO za nepokretnosti koje im služe za obavljanje programskih aktivnosti za koje su osnovane; Zakon o administrativnim

taksama («Službeni list RCG», br. 55/03, 128/03, 46/04, 81/05, 2/06, i «Službeni list CG», br. 77/08 i 3/09), kojim su NVO oslobođene plaćanja taksi za ostvarivanje ciljeva za koje su osnovane; Zakon o porezu na dodatu vrijednost («Službeni list RCG», br. 65/01, 12/02, 38/02, 72/02, 21/03, 76/05, 4/06, i «Službeni list CG», br. 16/07), kojim su, pod određenim uslovima, oslobođene plaćanja usluge NVO.

Kada je u pitanju članstvo u nevladinim organizacijama, ne postoje pravna, a ni faktička ograničenja. Što se tiče aktivnosti nevladinih organizacija, Ustavom Crne Gore («Službeni list CG», br. 1/07) je propisano da je zabranjeno djelovanje političkih i drugih organizacija (dakle, i nevladinih) koje je usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Takođe, Zakon o nevladinim organizacijama propisuje da se taj zakon ne primjenjuje na političke organizacije, vjerske organizacije, sindikalne organizacije, sportske organizacije, poslovna udruženja, kao i organizacije i fondacije čiji je osnivač države.

### **93. Ukoliko postoje, koja su dozvoljena opravdanja za moguća ograničenja u uživanju ovih sloboda? Koji organ može nametnuti takva ograničenja?**

Ustavom Crne Gore («Službeni list CG», br. 1/07) je uspostavljeno ograničenje slobode političkog organizovanja u državnim organima kao i za određene kategorije lica, na način što: sudija Ustavnog suda, sudija, državni tužilac i njegov zamjenik, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, član Savjeta Centralne banke, član Senata Državne revizorske institucije, profesionalni pripadnik Vojske, Policije i drugih službi bezbjednosti ne može biti član političke partije. Takođe, zabranjeno je političko organizovanje i djelovanje stranaca i političkih organizacija čije je sjedište van Crne Gore.

Zabranjeno je djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Ograničenje slobode udruživanja sprovodi se na osnovu odluke o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije koju donosi Ustavni sud Crne Gore.

Postupak odlučivanja o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije, regulisan je Zakonom o Ustavnom sudu («Službeni list CG», br. 64/08), (čl. 72-75) i pokreće se predlogom koji u okviru svojih ovlašćenja mogu podnijeti: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman), Savjet za odbranu i bezbjednost, organ državne uprave nadležan za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, kao i organ nadležan za upis u registar političke partije ili nevladine organizacije.

U predlogu o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije mora biti navedeno zabranjeno djelovanje, odnosno činjenice i okolnosti neustavnog djelovanja, koje mogu biti razlog za zabranu rada političke partije ili nevladine organizacije.

Ustavni sud može zabraniti rad političke partije ili nevladine organizacije ako je njihovo djelovanje usmjereno ili ima za cilj nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih ljudskih prava i sloboda ili izazivanje rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Kad Ustavni sud zabrani rad političke partije ili nevladine organizacije, ta politička partija ili nevladina organizacija se briše iz registra.

Odluka o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije dostavlja se toj političkoj partiji ili nevladinoj organizaciji, a ima pravno dejstvo od dana dostavljanja odluke Ustavnog suda nadležnom organu za upis u registar političkih partija ili nevladinih organizacija.

**94. Je li ozakonjeno pravo pristupanja ili ne pristupanja sindikatima?**

Prava zaposlenih i poslodavaca na organizovanje po slobodnom izboru uređeno je Zakonom o radu (član 154 do 160), na način što zaposleni i poslodavci imaju pravo da po slobodnom izboru, bez prethodnog odobrenja, osnivaju svoje organizacije i da se u njih učlanjuju, pod uslovima utvrđenim statutom i pravilima tih organizacija.

Zaposlenima se jamči sloboda sindikalnog organizovanja i djelovanja, bez prethodnog odobrenja. Sindikalne organizacije upisuju se u registar sindikalnih organizacija kojivodi ministarstvo. Postupak upisa u registar, promjenu upisa i brisanje iz registra iz stava ovog člana propisuje ministarstvo.

Reprezentativna organizacija sindikata, u smislu ovog zakona, je sindikalna organizacija koja ima najveći broj članova i koja je kao takva registrovana kod ministarstva.

Uslovi za rad sindikata uređeni su članom 157 na način što:

- Sindikalna organizacija samostalno odlučuje o načinu njenog zastupanja kod poslodavca.
- Sindikalna organizacija može imenovati ili izabrati jednog sindikalnog predstavnika koji će je zastupati.
- Poslodavac je dužan da sindikalnom predstavniku omogući pravovremeno ostvarivanje prava, u smislu stava 2 ovog člana, i pristup podacima za ostvarivanje tog prava.
- Sindikalni predstavnik je dužan da obavlja sindikalne aktivnosti na način koji neće uticati na efikasnost poslovanja poslodavca.
- Sindikalna organizacija je dužna da obavijesti poslodavca o imenovanju sindikalnog predstavnika.

Zakonom je takođe propisana i obaveza Informisanja sindikalne organizacije od strane poslodavca najmanje jednom godišnje o:

- rezultatima poslovanja;
- razvojnim planovima i njihovom uticaju na položaj zaposlenih, kretanju i promjenama u politici zarada;
- mjerama poboljšanja uslova rada, bezbjednosti i zaštiti na radu i drugim pitanjima važnim za materijalni i socijalni položaj zaposlenih.

Poslodavac obavještava sindikalnu organizaciju o:

- mjerama bezbjednosti i zaštite na radu;
- uvođenju nove tehnologije i organizacionim promjenama;
- rasporedu radnog vremena, noćnom radu i prekovremenom radu;
- donošenju programa o uvođenju tehnoloških, ekonomskih i restrukturalnih promjena i programa ostvarivanja prava zaposlenih za čijim je radom prestala potreba;
- vremenu i načinu isplate zarada.

Poslodavac je dužan da blagovremeno obavijesti i dostavi akta za sindikalnu organizaciju radi prisustvovanja sastancima organa poslodavca na kojima se razmatraju inicijative i predlozi poslodavca.

Predstavnik sindikalne organizacije ima pravo da učestvuje u raspravi pred nadležnim organima poslodavca.

Sloboda ostvarivanja sindikalnih prava uređena je članom 159, na način što je:

- Poslodavac dužan da zaposlenim obezbijedi slobodno ostvarivanje sindikalnih prava.
- Poslodavac je dužan da sindikalnoj organizaciji obezbijedi uslove za efikasno obavljanje sindikalnih aktivnosti kojima se štite interesi i prava zaposlenih, u skladu sa kolektivnim ugovorom.
- Predstavnik sindikalne organizacije ima pravo da odsustvuje sa rada uz naknadu zarade radi obavljanja aktivnosti koje organizuje sindikat u skladu sa kolektivnim ugovorom.



- Poslodavac nije dužan da isplaćuje naknadu zarade predstavniku sindikata čije odsustvo sa rada nije u skladu sa kolektivnim ugovorom iz stava 3 ovog člana.
- Poslodavac mora biti obaviješten u pisanoj formi o odsustvu člana sindikalne organizacije u slučajevima iz stava 3 ovog člana, najmanje tri dana prije njegovog odsustva.
- Kolektivnim ugovorom uređuju se uslovi, način i postupak profesionalizacije rada sindikalnog predstavnika, u interesu zaštite sindikalnih prava.

#### Zaštita predstavnika sindikata

- Predstavnik sindikalne organizacije i predstavnik zaposlenih, za vrijeme obavljanja sindikalnih aktivnosti i šest mjeseci nakon prestanka sindikalnih aktivnosti, ne može biti pozvan na odgovornost u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti, proglašen kao zaposleni za čijim radom je prestala potreba, raspoređen na drugo radno mjesto kod istog ili drugog poslodavca u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti ili na drugi način doveden u nepovoljniji položaj, ukoliko postupa u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom.
- Poslodavac ne može stavljati u povoljniji ili nepovoljniji položaj predstavnika sindikalne organizacije ili predstavnika zaposlenih zbog članstva u sindikatu ili njegovih sindikalnih aktivnosti.

#### **95. Kako se uopšteno primjenjuje sloboda udruživanja (sindikati, profesionalna udruženja) u javnoj upravi, i posebno u vojsci, policiji i pravosuđu?**

Ustav Crne Gore sadrži poseban dio kojim garantuje ljudska prava i slobode i to kao: lična prava i slobode, politička prava i slobode, ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode, kao i posebna - manjinska prava. U setu političkih prava i sloboda koje Ustav garantuje, pored ostalog, odredbama člana 53 - 55 jemči i slobodu udruživanja i utvrđuje uslove zabrane organizovanja, odnosno zabrane djelovanja i osnivanja. Tako, Ustav utemeljuje slobodu političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa. Pri tome, određuje da se niko ne može prisiliti da bude član nekog udruženja i da država pomaže politička i druga udruženja, kada za to postoji javni interes. Nadalje, Ustav proklamuje zabranu političkog organizovanja u državnim organima i političkog organizovanja i djelovanja stranaca i političkih organizacija čije je sjedište van Crne Gore. Pored toga, Ustav sadrži određenje prema kome sudija Ustavnog suda Crne Gore, sudija, državni tužilac i njegov zamjenik, zaštitnik ljudskih prava i sloboda, član Savjeta Centralne banke Crne Gore, član Senata Državne revizorske institucije Crne Gore, profesionalni pripadnik Vojske Crne Gore, profesionalni pripadnik Policije i drugih službi bezbjednosti ne može biti član političke organizacije. Generalna zabrana djelovanja i osnivanja, je 1. zabrana djelovanja političkih i drugih organizacija, koje je usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti i 2. osnivanje tajnih subverzivnih organizacija i neregularnih vojski. Ovo znači da je svakom zajemčeno pravo na ostvarivanje slobode političkog, sindikalnog i drugog udruživanja, osim navedenih zabrana koje Ustav utvrđuje.

Pitanja političkog organizovanja uređena su Zakonom o političkim partijama, a pitanja postupka osnivanja, registrovanja, djelovanja, povezivanja i prestanka rada nevladinih organizacija (nevladino udruženje i nevladina fondacija) predmet su uređenja Zakona o nevladinim organizacija. Ovaj zakon se ne primenjuje na: političke organizacije, vjerske zajednice, sindikalne organizacije, sportske organizacije, poslovna udruženja i organizacije i fondacije čiji je osnivač država, kao i na nevladine organizacije koje su osnovane posebnim zakonom, jer se radi o materiji posebnih propisa. O političkim partijama i NVO više u posebnim tematskim odgovorima (na pitanje broj 84 - I Politički kriterijumi i na pitanja br. 90-93 - Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava).

Kada su u pitanju sindikati i profesionalna udruženja u organima državne uprave zaposleni u njima uživaju slobodu udruživanja na način, i pod uslovima kako to određuju propisi. Naime, državni službenici i nameštenici, slobodno odlučuju o načinu svog udruživanja u sindikat i profesionalna udruženja. Zakonom o državnim službenicima i nameštenicima određeno je pravo državnog službenika, odnosno nameštenika, na sindikalno organizovanje na način kako je to uređeno opštim

propisima o radu za sve zaposlene u Crnoj Gori - član 15, a brojne su odredbe u zaštiti prava u kojima se predviđa zastupanje interesa i ostvarivanje prava iz rada i po osnovu rada državnog službenika, odnosno namještenika od strane sindikata, kao i zaštita sindikalnog angažmana u organu državne uprave, kao i u drugim oblicima rada. Na nivou Sindikata Crne Gore državni službenici i namještenici u oblasti državne uprave su odgovarajuće organizovani.

Crna Gora je prihvatila i primjenjuje međunarodne dogovore, ugovore i konvencije u ovoj oblasti, kao unutrašnje pravo Crne Gore (npr. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda vlada država članica Savjeta Evrope, kao i praksa i stanovišta Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu) i druga brojna ratifikovana, odnosno obavezujuća dokumenta međunarodnog karaktera u oblasti rada i sindikalnog i profesionalnog organizovanja.

#### **- Postupanje sa socijalno osjetljivim i onesposobljenim licima i princip nediskriminacije**

#### **96. Priložite informacije o pravnim propisima koji se tiču postupanja sa socijalno osjetljivim i onesposobljenim licima i principu nediskriminacije.**

Ustavom Crne Gore propisano je da je socijalno osiguranje zaposlenih obavezno, te da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema srestava za život. Jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom. Članom 69 Ustava propisano je da svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Dijete i trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu. Članom 74 propisano je da dijete uživa prava i slobode primjerenom njegovom uzrastu i zrelosti. Djetetu se jemči posebna zaštita, psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja i zloupotrebe.

Postoji više zakona i podzakonskih akata koji se tiču postupanja sa socijalno osjetljivim i onesposobljenim licima, i principu nediskriminacije. Ovaj princip shodno odredbama Ustava je implementiran u svim zakonskim rješenjima.

Zakoni koji regulišu ovu oblast su:

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti; („Sl.list RCG“, broj 39/04)
- Zakon o zdravstvenom osiguranju; („Sl.list RCG“, broj 39/04)
- Zakon o zaštiti mentalno oboljelih lica; („Sl.list RCG“, broj 32/05)
- Pravilnik o načinu i postupku ostvarivanja prava na medicinsko-tehnička pomagala; ("Sl. list RCG", broj 74/06 i "Sl. list CG", broj 28/08)
- Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti; („Sl.list RCG“, broj 78/05)
- Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom; („Sl.list CG“, broj 80/08)
- Zakon o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča; („Sl.list CG“, broj 18/08)
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom; („Sl.list CG“, međunarodni ugovori, broj 2/09)
- Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti; („Sl.list RCG“, br. 69/03 i 21/08)
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju; („Sl.list RCG“, br. 54/03, 39/04, 47/07 i „Sl.list CG“, br.79/08 )
- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju; („Sl.list RCG“, br.64/02, 31/05 i 49/07)
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju; („Sl.list RCG“, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju; („Sl.list RCG“, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o Gimnaziji; („Sl.list RCG“, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o stručnom obrazovanju; („Sl.list RCG“, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama ; („Sl.list RCG“, broj 80/04)

- Pravilnik o kriterijumima za određivanje oblika i stepena nedostataka, smetnje odnosno poremećaja djece i mladih s posebnim potrebama i načinu uključivanja u obrazovne programe („Sl.list RCG“, broj 23/06)
- Zakon o radu; („Sl.list CG“, broj 49/08)
- Zakon o zapošljavanju; („Sl.list RCG“ br. 5/02, 79/04, 29/05, 12/07, 21/080 i „Sl.list CG“, broj 49/08)
- Zakon o profesionalnom osposobljavanju i zapošljavanju lica s invaliditetom; („Sl.list CG“, broj 49/08)
- Zakon o izgradnji objekata; („Sl.list CG“, broj 51/08)
- Pravilnik o obezbjeđenju pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti; („Sl.list CG“, broj 10/09)
- Porodični zakon („Sl.list CG“, broj 1/07)

**97. Koji su koraci preduzeti kako bi se spriječila diskriminacija zasnovana na pripadnosti nacionalnoj manjini, etničkom ili socijalnom porijeklu, polu, rasi, boji kože, genetskim osobinama, jeziku, vjeroispovijesti ili uvjerenju, političkom ili bilo kojem drugom mišljenju, imovini, rođenju, invalidnosti, starosti ili seksualnoj orijentaciji? (Vidjeti takođe poglavlje 19 o socijalnoj politici i zapošljavanju)**

Ustav Crne Gore u članu 8 propisuje: „Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranju uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete“.

Član 18 Ustava Crne Gore govori o rodnoj ravnopravnosti: „Država jamči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti“.

U članu 46 Ustava Crne Gore govori se o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijesti: „Svakome se jamči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima. Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostala prava zajamčena Ustavom.“

Članom 58 Ustava jamči se pravo svojine i propisuje da niko ne može biti lišen ili ograničen prava svojine, osim kada to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu. Prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi su u državnoj svojini.

Članom 69 Ustav garantovana je zdravstvena zaštita. Naime, svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Dijete, trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po drugom osnovu.

Član 68 Ustava Crne Gore jamči posebnu zaštitu lica sa invaliditetom, dok se članom 80 zabranjuje nasilna asimilacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Ustavnom sudu se uz tradicionalnu ulogu kontrole ustavnosti, dodjeljuje nadležnost da odlučuje ne samo o usaglašenosti zakona i drugih opštih akata sa Ustavom, nego i s potvrdjenim međunarodnim ugovorima, a u cilju obezbjeđenja visokog stepena zaštite ljudskih prava i sloboda uvodi se institut ustavne žalbe, kao pravnog sredstva o kome će odlučivati Ustavni sud. Članom 149 Ustava svakome se daje mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom sudu, nakon što su iscrpljena pravna sredstva pred drugim državnim organima.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br. 46/07) u članovima 2, 3 i 4 govori o rodnoj ravnopravnosti i mjerama koje treba preduzeti u tom cilju. Članom 2 navedenog zakona propisuje se da: "Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim

oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada “.

Članom 3 propisano je da su državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi) dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca”. Član 4 propisuje da je diskriminacija po osnovu pola svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno razlikovanje, privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu zbog kojeg se nekom licu otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim područjima javnog života. U navedenom smislu diskriminacijom se smatra i seksualno uznemiravanje, podsticanje drugog lica na diskriminaciju, kao i korišćenje riječi u muškom rodu kao generički neutralne forme za muški i ženski rod. Takođe treba reći da se kako je propisano navedenim zakonom diskriminacijom ne smatra pravo žena na zaštitu materинства, kao i propisanu posebnu zaštitu na radu zbog bioloških karakteristika”.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama pripadnicima manjina garantuje ravnopravnost sa drugim državljanima i uživanje jednake zakonske zaštite. Takođe, ovaj zakon zabranjuje svaku posrednu i neposrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovjesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. korišćenja zdravstvene zaštite ne podliježu lica iznad 65 godina života.

Porodičnim zakonom Crne Gore („Službeni list RCG“, broj 1/2007) u članu 178. predviđeno je da se pod starateljstvo može staviti punoljetno lice koje nije u mogućnosti da se stara o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Organ starateljstva postaviće staraoca za pojedine poslove ili određenu vrstu poslova odsutnom licu čije prebivalište, odnosno boravište nije poznato, a koje nema zastupnika, nepoznatom vlasniku imovine kad je potrebno da se neko o toj imovini stara, kao i u drugim slučajevima kad je to potrebno radi zaštite prava i interesa određenog lica. Ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno, organ starateljstva, u slučajevima predviđenim ovim zakonom, preduzeće potrebne mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa stranog državljanina, dok organ države čiji je on državljanin ne donese potrebnu odluku i ne preduzme određene mjere nad takvim licima. Članom 257 porodičnog zakona propisano je da su djeca dužna da izdržavaju svoje roditelje koji su nesposobni za rad, a nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje ili ih ne mogu ostvariti iz postojeće imovine. Izuzetno, sud može odbiti zahtjev za izdržavanje kad izdržavanje traži roditelj koji je bio lišen roditeljskog prava i nije izdržavao dijete, i ako je za to imao mogućnosti, ili ako sud, cijeneći sve okolnosti slučaja, nađe da bi to predstavljalo očiglednu nepravdu za dijete. Članom 259 propisano je da su pastorčad dužna da izdržavaju svog očuha i maćehu ako su ih ovi duže izdržavali i starali se o njima. Ako očuh i maćeha imaju djecu, ova obaveza je zajednička sa tom djecom. Član 261 porodičnog zakna propisuje da Obaveza izdržavanja postoji i između ostalih krvnih srodnika u pravoj liniji. Pravo na izdržavanje krvni srodnici ostvaruju redosljedom kojim nasljeđuju po osnovu zakona. Ako je više lica zajedno dužno da daje izdržavanje, obaveza izdržavanja između njih dijeli se prema njihovim mogućnostima. Članom 272 propisano je da se obaveza članova porodice koji su dužni da daju izdržavanje utvrđuje se srazmjerno njihovim mogućnostima, a u granicama potreba tražioca izdržavanja, te da Ukupni iznos sredstava potrebnih za izdržavanje ne može biti manji od iznosa stalne novčane pomoći koja se po propisima o socijalnoj zaštiti daje licu bez ikakvog prihoda u opštini u kojoj izdržavano lice ima prebivalište. Prilikom ocjenjivanja potreba izdržavanog lica sud uzima u obzir njegovo imovno stanje, stepen sposobnosti za rad, mogućnosti za zaposlenje, zdravstveno stanje i druge okolnosti od kojih zavisi odluka o izdržavanju.

Posebnu pažnju zavređuje odredba člana 278 kojom je propisano da organ starateljstva može, u ime starog i samohranog lica, po njegovom predlogu, ili po svojoj inicijativi da pokrene i vodi postupak za ostvarivanje njegovog prava na izdržavanje od srodnika koji su po ovom zakonu

dužni da ih izdržavaju. Ako se ovo lice tome protivi, organ starateljstva nije ovlašten da u njegovo ime pokreće postupak.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti ( „Službeni list RCG“, broj 78/2005), predviđeno je u ostvarivanju prava iz socijalne i dječije zaštite građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o zapošljavanju predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakon o radu ("Sl. list Crne Gore", br. 49/08 od 15.08.2008, 26/09 od 10.04.2009) zabranjuje svaku diskriminaciju. Član 5 propisuje da je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo". Članom 6 navedenog zakona se definiše neposredna i posredna diskriminacija. Neposredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, jeste svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 5 ovog zakona kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja.

Zakonom o radu u članu 7 je takođe definisana diskriminacija po više osnova. Tako je diskriminacija iz čl. 5 i 6 ovog zakona zabranjena u odnosu na:

- uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla;
- uslove rada i sva prava iz radnog odnosa;
- obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje;
- napredovanje na poslu;
- otkaz ugovora o radu.

Odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po nekom od osnova iz čl. 5 i 6 ovog zakona su ništave.

Ovim zakonom je u članu 10 dato pravo licima da u slučaju diskriminacije mogu tražiti zaštitu pred nadležnim sudom.

Polazeći od ovakvih ustavnih i zakonskih odredbi, može se zaključiti da u slučaju diskriminacije, lice koje smatra da je žrtva diskriminacije, može da zaštiti svoja prava prvo u upravnom, krivičnom i paničnom sudskom postupku, odnosno pred organima državne uprave i sudovima, a potom i u postupku pred Ustavnim sudom.

Konkretno, postoji pravna zaštita u upravnom i sudskom postupku u slučaju diskriminacije.

Zakonom o radu propisano je da o pravima i obavezama zaposlenih iz rada i po osnovu rada odlučuje poslodavac, u skladu sa zakonom, kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu. Zaposleni koji smatra da mu je poslodavac povrijedio pravo iz rada i po osnovu rada može podnijeti zahtjev poslodavcu da mu obezbijedi ostvarivanje tog prava. Poslodavac je dužan da odluči po zahtjevu zaposlenog, u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva. Odluka je konačna, ako zakonom nije drukčije određeno. Odluka iz stava 3 ovog člana dostavlja se zaposlenom u pisanom obliku, sa obrazloženjem i poukom o pravnom lijeku.

Zaposleni koji nije zadovoljan odlukom, ili mu odluka nije dostavljena u predviđenom roku, ima pravo da pokrene radni spor pred Osnovnim sudom za zaštitu svojih prava, u roku od 15 dana od dana dostavljanja odluke. Poslodavac je dužan da pravosnažnu odluku suda izvrši u roku od 15 dana od dana dostavljanja odluke, ako odlukom suda nije određen drugi rok.

Žrtva diskriminacije u oblasti rada i socijalnog osiguranja prvo se može obratiti Ministarstvu rada, u čijem djelokrugu poslova su i poslovi Inspekcije rada. Zakonom o inspekcijskom nadzoru propisan, članom 39 propisano je da nakon inspekcijskog nadzora inspektor donosi rješenje o mjerama, radnjama i rokovima za otklanjanje nepravilnosti.. Protiv rješenja inspektora može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave pisanog rješenja. O žalbi odlučuje ministar. Protiv konačnog rješenja Ministarstva nezadovoljna stranka može pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom.

Zakonom o državnim službenicima i namještenicima uređuju se pitanja položaja državnih službenika, odnosno namještenika koja se odnose na: zasnivanje radnog odnosa, zvanja, prava i obaveze, odgovornost, raspoređivanje, ocjenjivanje, napredovanje i utvrđivanje sposobnosti, stručno usavršavanje, prestanak radnog odnosa, zaštitu prava, upravljanje kadrovima, kao i nadzor nad njegovim sprovođenjem.

Navedenim zakonom propisano je da se na državnog službenika, odnosno namještenika primjenjuju opšti propisi o radu u pogledu prava, obaveza i odgovornosti koja ovim zakonom ili drugim propisom nijesu drukčije uređena. U zapošljavanju državnih službenika, odnosno namještenika kandidatima su, pod jednakim uslovima, dostupna sva radna mjesta.

Državni službenik, odnosno namještenik zasniva radni odnos na osnovu javnog oglašavanja, te da je zabranjeno povlašćivanje ili uskraćivanje državnog službenika, odnosno namještenika u njegovim pravima, a posebno zbog političke, nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, pripadnosti po polu ili na osnovu drugog razloga suprotno Ustavom i zakonom utvrđenim pravima i slobodama.

Zakonom o državnim službenicima i namještenicima, propisano da je Crna Gora odgovorna za štetu prouzrokovanu državnom službeniku, odnosno namješteniku na radu ili u vezi sa radom, po opštim pravilima građanskog prava. Odgovornost za štetu se odnosi i na štetu koju Crna Gora prouzrokuje državnom službeniku, odnosno namješteniku povredom prava iz rada i po osnovu rada. O visini i načinu naknade štete može se zaključiti pisani sporazum između starješine državnog organa i državnog službenika, odnosno namještenika kome je šteta nanijeta. Pisani sporazum predstavlja izvršni naslov.

Protiv odluke o izboru državnog službenika, odnosno namještenika, zbog povrede postupka izbora, može se podnijeti žalba. Po žalbi protiv odluke o pravima i obavezama iz rada i po osnovu rada državnog službenika, odnosno namještenika odlučuje Komisija za žalbe. U postupku odlučivanja po žalbi, Komisija za žalbe primjenjuje Zakon o opštem upravnom postupku, ako zakonom nije drukčije određeno. O žalbi državnog službenika i namještenika Komisija za žalbe odlučuje što prije, a najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja žalbe.

O žalbi protiv zaključka o privremenom udaljenju sa radnog mjesta Komisija za žalbe odlučuje u roku od pet dana od dana prijema žalbe. Na odluku Komisije za žalbe povodom žalbe na zaključak o privremenom udaljenju sa radnog mjesta državni službenik, odnosno namještenik nema pravo na sudsku zaštitu.

Protiv odluke Komisije za žalbe može se pokrenuti upravni spor, u roku od 30 dana od dana dostavljanja odluke. Uložena tužba ne odlaže izvršenje odluke Komisije za žalbe, osim u slučaju kada se radi o sporu povodom zasnivanja radnog odnosa. Postupak po tužbi je hitan.

Na odluku Komisije za žalbe povodom žalbe na rješenje o naknadi štete državni službenik, odnosno namještenik može pokrenuti spor pred nadležnim osnovnim sudom.

Zakon o upravnom sporu (Sl.list RCG br.60/03) članom 3 propisuje da pravo pokretanja upravnog spora ima fizičko i pravno lice, ako smatra da mu je upravnim ili drugim aktom povrijeđeno neko pravo ili na zakonu zasnovan interes. Državni organ, organizacija, naselje ili grupa lica i dr. koji nemaju svojstvo pravnog lica mogu pokrenuti upravni spor, ako mogu biti nosioci prava i obaveza o kojima se rješavalo u upravnom postupku. Ako je upravnim ili drugim aktom povrijeđen zakon u korist fizičkog lica, pravnog lica ili druge stranke, upravni spor može pokrenuti državni tužilac ili drugi nadležni organ.

U slučaju diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite, lice koje je spriječeno da ostvari svoja prava iz zdravstvene zaštite može se obratiti Ministarstvu zdravlja tj. Zdravstvenoj inspekciji koja radi u sastavu Ministarstva zdravlja. Protiv ovog rješenja lice ima pravo da izjavi žalbu ministru zdravlja koji potom donosi rješenje u drugom stepenu. Protiv konačnog rješenja može se povesti upravni spor pred Upravnim sudom Crne ore.

U slučaju diskriminacije u oblasti obrazovanja, učenik, student, roditelj, staralac, koji smatra da mu je povrijeđeno pravo iz oblasti obrazovanja, ima pravo da se obrati Prosvetnoj inspekciji koja vrši nadzor putem prosvetnih inspektora. Prosvetni inspektor donosi rješenje o mjerama, radnjama i rokovima za otklanjanje nepravilnosti. Protiv rješenja inspektora može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave pisanog rješenja. O žalbi odlučuje ministar. Nezadovoljna stranka protiv drugostepenog rješenja može povesti upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore.

Pored zaštite ovih lica u upravnom postupku pred državnim organima, parničnom postupku i upravnom sporu pred Upravnim sudom Crne Gore, lice koje smatra da je diskriminisano po bilo kom osnovu, ima pravo i na krivično pravnu zaštitu, kao i na zaštitu pred sudovima u parničnom postupku.

Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbijedena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina,

Krivično djelo - Povreda prava upotrebe jezika i pisma - propisano je u članu 158 Krivičnog zakonika je poseban oblik povrede ravnopravnosti koja se odnosi na uskraćivanje ili ograničavanje građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG. Za ovo krivično djelo zapriječena je novčana kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti – kojim je zapriječena kazna zatvora do 3 godine učiniocu koji zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti propisana je članom 160 Krivičnog zakonika koji propisuje novčanu kaznu ili kaznu do 1 godine za lice koje sprječava drugog da izražava svoju nacionalnu ili etničku pripadnost ili kulturu. Navedenom kaznom kazniće se i ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti. Ako propisano djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 161 inkriminisana je povreda slobode ispovijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda. Navedeno krivično djelo propisuje da ko sprečava ili ograničava slobodu vjerovanja ili ispovijedanja vjere, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine. Propisanom kaznom kazniće se i ko sprečava ili ometa vršenje vjerskih obreda. Ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svom vjerskom uvjerenju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Službeno lice koje učini navedeno djelo iz ovog člana, kazniće se zatvorom do tri godine.

U glavi dvadesetj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada. Tako je članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju.

Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti propisano je članom 370 Krivičnog zakonika I propisuje da ko izaziva i raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Crnoj Gori, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ako je navedeno djelo ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ko navedeno djelo vrši

zloupotrebom položaja ili ovlaštenja ili ako je usljed tih djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Crnoj Gori, kazniće se za djelo zatvorom od jedne do osam godina, a za djelo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

Rasna i druga diskriminacija inkriminisana je u članu 443 krivičnog zakonika koji propisuje da ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Navedenom kaznom kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi. Istim krivičnim djelom propisano je da Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Povreda slobode kretanja i nastanjivanja inkriminisana je u članu 163 Krivičnog zakonika Crne Gore Radnja ovog krivičnog djela odnosi se na protivpravno uskraćivanje ili ograničenje građaninu Crne Gore slobodu kretanja ili nastanjivanja na teritoriji SCG, te je zapriječena novčana kazna ili zatvor do jedne godine. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

U glavi dvadesetoj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada.

Tako je članom 224 – povreda prava iz rada - propisano da ko se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa, kolektivnih ugovora i drugih opštih akata o pravima iz rada i o posebnoj zaštiti na radu omladine, žena i invalida i time drugom uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

Članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju te je za učinioca koji svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima, propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

Članom 229 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava iz socijalnog osiguranja – te je zapriječena novčana kazna ili zatvor do dvije godine. za učinioca koji se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa ili opštih akata o socijalnom osiguranju i time uskrati ili ograniči nekom licu pravo koje mu pripada.

Članom 231 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava za vrijeme privremene nezaposlenosti – te je zapriječena se novčana kazna ili zatvor do dvije godine. za lice koje se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa ili opštih akata o pravima građana za vrijeme privremene nezaposlenosti i time drugim uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada,

Članom 269 Krivičnog zakonika – povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti- propisano je da ko zloupotrebom svog službenog položaja ili ovlaštenja ograniči slobodno ili samostalno povezivanje privrednog društva ili drugog subjekta privrednog poslovanja u obavljanju privredne djelatnosti na privrednom području Crne Gore, uskrati mu ili ograniči pravo da na određenom području obavlja privrednu djelatnost, stavi ga u neravnopravan položaj prema drugim subjektima privrednog poslovanja u pogledu uslova privređivanja ili ograniči slobodno obavljanje privredne djelatnosti, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina. Istom kaznom kazniće se ko zloupotrijebi svoj društveni položaj ili uticaj radi izvršenja navedenog krivičnog djela.

Navedena krivična djela gone se po službenoj dužnosti, od strane nadležnog državnog tužioca. U svim ovim slučajevima u krivičnom postupku potencijalna žrtva diskriminacije ima status oštećenog kao lice čije je neko lično ili imovinsko pravo ugroženo ili povrijeđeno izvršenjem krivičnog djela. Oštećeni ima pravo da prijavi krivično djelo nadležnom državnom tužiocu. Pravo podnošenja prijave nadležnom državnom tužiocu utvrđeno je članom 229 Zakona o krivičnom postupku. Ako je prijava podnesena sudu, policiji ili nenadležnom državnom tužiocu, oni će prijavu primiti i odmah dostaviti nadležnom državnom tužiocu.



Isto tako oštećeni ima pravo da, saglasno članu 59 Zakona o krivičnom postupku, preuzme odnosno nastavi gonjenje u tačno opredijeljenim slučajevima ( kad državni tužilac nađe da nema osnova da preduzme krivično gonjenje za krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti ili kada nađe da nema osnova za krivično gonjenje protiv nekog od prijavljenih saučesnika, kao i u slučaju kada sud donese rješenje o obustavi postupka usljed odustanka državnog tužioca od gonjenja. Kad državni tužilac, odnosno sud obavještava oštećenog da može preduzeti gonjenje dostaviće mu pouku i koje radnje može preduzeti radi ostvarivanja ovog prava.. Članom 62 Zakonika o krivičnom postupku propisano je da oštećeni kao tužilac ima ista prava koja ima državni tužilac, osim onih koja pripadaju državnom tužiocu kao državnom organu.

Lice koje smatra da je diskriminisano po jednom od gore navedenih osnova može tužbom pokrenuti parnični postupak u kome sud raspravlja i odlučuje u sporovima iz ličnih i porodičnih odnosa, iz radnih odnosa, kao i iz imovinskih i drugih građanskopravnih odnosa fizičkih i pravnih lica, osim ako su neki od navedenih sporova stavljeni u nadležnost drugog državnog organa. I u ovom postupku lice ima pravo na redovne i vanredne pravne lijekove, odnosno pravo da izjavi žalbu, kao i da podnese zahtjev za ponavljanje postupka iz zakonom predviđenih razloga. Kada iskoristi sve redovne i vanredne pravne lijekove može se pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom Crne Gore.

Dakle, nakon što su iscrpljena pravna sredstva pred drugim državnim organima, svakom građaninu daje se mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom sudu. Naime, zaštita ljudskih prava i sloboda pred Ustavnim sudom uređen je članom 149 Ustava Crne Gore koji propisuje da Ustavni sud odlučuje o ustavnoj žalbi zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava.

Odluka Ustavnog suda je konačna i njenim donošenjem nacionalni pravni lijekovi su iscrpljeni.

Po završetku postupaka pred domaćim pravosudnim organima, odnosno po iscrpljivanju svih pravnih sredstava, kako u upravnom tako i u sudskom postupku, nezadovoljna strana ima pravo da pokrene postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava pri Savjetu evrope. Pravo na pristup građana Crne Gore Evropskom sudu za ljudska prava proizilazi iz činjenice da je Crna Gora ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

**98. Je li Crna Gora ustanovila specijalizovane službe za suzbijanje diskriminacije? Ako jeste, koji su zakonski okvir, institucionalni kontekst, sastav, funkcije i ovlašćenja dodijeljeni tim službama?**

Crna Gora nije ustanovila specijalizovane službe za suzbijanje diskriminacije. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda je planirano da nacionalni instrument u borbi protiv diskriminacije bude u nadležnosti Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. Takođe je, Nacrtom zakona protiv diskriminacije planirano da služba za borbu protiv diskriminacije bude pri Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Planom rada Vlade Crne Gore je utvrđeno da će ovaj instrument borbe protiv diskriminacije biti u funkciji početkom 2010 godine.

**99. Da li postoji posebna zakonska zaštita prava lica s invaliditetom? Postoje li mjere predviđene za obezbjeđivanje njihove nezavisnosti i socijalne i profesionalne integracije?**

Pitanje invalidnosti definisano je odredbom Ustava Crne Gore, koja kaže da država licima sa invaliditetom jamči posebnu zaštitu ( čl. 68).

Postoje djelovi opštih zakona i podzakonskih akata, koji se odnose na različita prava osoba s invaliditetom, kao i više specifičnih zakona koji se odnose na osobe sa invaliditetom, ali važno je naglasiti da je Vlada Crne Gore je 2007. godine usvojila Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom, za period 2008. do 2016. godine. Ovaj dokument je nastao u partnerskoj saradnji između vladinih institucija, nevladinog sektora koji se bavi zaštitom osoba sa invaliditetom i

međunaraodnih organizacija, koje prate ovu oblast. Strategija tretira oblasti zdravstva zaštite, socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja, oblast obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja, pristupačnost, kulturu, sport i rekreaciju, kao oblast koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu. Strategijom su predviđene mjere i aktivnosti, koje treba preduzeti u predviđenom periodu, kako bi položaj osoba sa invaliditeom u Crnoj Gori bio u skladu sa evropskim standardima i standardima propisanim Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Strategijom je predviđeno da se akcioni planovi donose svake dvije godine, pa je u skladu sa tim Vlada usvojila prvi Akcioni plan za 2008. i 2009. godinu, kojim su određene prioritetne aktivnosti, koje treba sprovesti u svim navedenim oblastima, integrisanjem pitanja invaliditeta u sve sektore posredstvom koherentnih politika i koordiniranjem aktivnosti.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja formiralo je Radnu grupu za vršenje poslova koji se odnose na praćenje implementacije akcionih planova Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori. Radnu grupu čine predstavnici svih relevantnih ministarstava, državnih institucija i predstavnika nekoliko nacionalnih nvo, koji se bave osobama sa invaliditetom. Zadatak Radne grupe je da prati sprovođenje aktivnosti iz Akcionog plana i Strategije i da sačinjava godišnji izvještaj o realizaciji predviđenih mjera i o tome izvještava Vladu Crne Gore i širu javnost.

U nastavku je dat prikaz osnovne zakonske zaštite prava osoba sa invaliditetom:

Oblast zdravstvene zaštite u odnosu na lica sa invaliditetom tretiraju:

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl.list RCG, broj 39/04);
- Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl.list RCG, broj 39/04);
- Zakon o zaštiti mentalno oboljelih lica (Sl.list RCG broj 32/05);
- Pravilnik o načinu i postupku ostvarivanja prava na medicinsko-tehnička pomagala ("Sl. list RCG", broj 74/06 i "Sl. list CG", broj 28/08).

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, kao prioritetne mjere predviđene su zdravstvena zaštita boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata, članova njihovih porodica i korisnika prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, kao i korisnika socijalno zaštitnih prava, u skladu sa posebnim propisima, kao i zdravstvena zaštita lica ometenih u fizičkom i mentalnom razvoju.

Prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju, borci, vojni invalidi, civilni invalidi rata, članovi njihovih porodica i korisnici prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, imaju pravo na zdravstveno osiguranje, ako nijesu osigurani po drugom osnovu.

Zakonom o zaštiti mentalno oboljelih lica uređen je način obezbjeđivanja zaštite i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica, organizovanje i sprovođenje zaštite, kao i stvaranje uslova za primjenu mjera zaštite tih lica od diskriminacije.

Prema Pravilniku o načinu i postupku ostvarivanja prava na medicinsko-tehnička pomagala utvrđuju se indikacije za medicinsko tehnička pomagala, standardi za materijale od kojih se izrađuju, rokovi korišćenja pomagala, kao i uslovi za izradu novih pomagala prije isteka roka za njihovo korišćenje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava na pomagala.

Oblast socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja u odnosu na lica sa invaliditetom tretiraju:

- Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti (Sl.list RCG, broj 78/05);
- Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom (Sl.list CG, broj 80/08);
- Zakon o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča (Sl.list CG, broj 18/08);
- Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 69/03 i 21/08);
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl.list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl.list CG, br.79/08 );
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom (Sl.list CG, međunarodni ugovori, broj 2/09).

Prema Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na:

- materijalno obezbjeđenje porodice;
- ličnu invalidninu;
- njegu i pomoć drugog lica;
- smještaj u ustanovu;
- smještaj u drugu porodicu;
- pomoć za profesionalnu rehabilitaciju i radno osposobljavanje;
- zdravstvenu zaštitu;
- troškove sahrane;
- jednokratnu novčanu pomoć.
- oprema za novorođeno dijete;
- dodatak za djecu;
- naknada po osnovu rođenja djeteta;
- naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena;
- odmor i rekreacija djece.

Prema Zakonu o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom, lice sa invaliditetom ima pravo na povlasticu na putovanje u drumskom i željezničkom saobraćaju na teritoriji Crne Gore. Pravo na povlasticu na putovanje ima i pratilac lica sa invaliditetom.

Prema Zakonu o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča predviđeno je pravo slijepog lica da sa psom vodičem koristi prevozna sredstva u javnom prevozu i ima slobodan pristup na javna mjesta.

Prema Zakonu o boračkoj i invalidskoj zaštiti, borcima, porodicama palih boraca, vojnim invalidima, civilnim invalidima rata i članovima njihovih porodica obezbjeđuju se prava za slučaj:

- invalidnosti ili tjelesnog oštećenja pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti za ciljeve odbrane i bezbjednosti zemlje;
- pogibije lica pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti u ratu za ciljeve odbrane i bezbjednosti zemlje;
- pogibije lica pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti u miru za očuvanje suverenosti, teritorije, nezavisnosti i ustavnog poretka Crne Gore;
- invalidnosti, ili tjelesnog oštećenja kod civilnog stanovništva u ratu i poslijeratnom periodu od zaostalog ratnog materijala;
- smrti korisnika prava.

Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju pravo na invalidsku penziju imaju zaposleni kod kojih je nastao potpuni ili djelimični gubitak radne sposobnosti od 75% zbog promjena u zdravstvenom stanju prouzrokovanih povredom na radu, profesionalnom bolešću, povredom van rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom (član 30).

Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom podrazumijeva obavezu realizacije mjera u pogledu poboljšanja položaja lica sa invaliditetom u skladu sa navedenom Konvencijom.

Oblast obrazovanja pored toga što je tretirana u Strategiji za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, takođe je detaljno razrađena Strategijom inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori.

Zakoni i podzakonska akta, koja regulišu ovu oblast su:

- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (Sl.list RCG, br.64/02, 31/05 i 49/07);
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o Gimnaziji (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o stručnom obrazovanju (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama (Sl.list RCG, broj 80/04);

- Pravilnik o kriterijumima za određivanje oblika i stepena nedostataka, smetnje odnosno poremećaja djece i mladih s posebnim potrebama i načinu uključivanja u obrazovne programe (Sl.list RCG, broj 23/06).

U Opštem zakonu o obrazovanju i vaspitanju članovi 2 (stavovi 6 i 7), 8 i 9 odnose se na djecu s posebnim potrebama. U Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju članovi 9, 11, 14, 15 i 18 odnose se na djecu s posebnim potrebama. U Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju na djecu s posebnim potrebama odnose se: član 2 (stav 7), 9, 11, 34. U Zakonu o gimnaziji članovi 10 i 35 odnose se na učenike s posebnim potrebama. U Zakonu o stručnom obrazovanju članovi 2, 9 i 10 odnose se na učenike s posebnim potrebama.

Svi ovi Zakoni u najširem smislu daju prostor za inkluziju i pozitivno je afirmišu. Posebno Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama prati reformska rješenja kao i preporuke i standarde evropskih zakona u ovoj oblasti. Prepoznaje potrebu inkluzivnog obrazovanja i predstavlja dobru podlogu za propise koji proizilaze iz njega, a usmjereni su na razvijanje inkluzivnog obrazovanja.

Pravilnik o kriterijumima za određivanje oblika i stepena nedostataka, smetnje odnosno poremećaja djece i mladih s posebnim potrebama i načinu uključivanja u obrazovne programe, koji proizilazi iz člana 24 Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama, propisuje osnovne kriterijume na osnovu kojih se vrši usmjeravanje u obrazovne programe.

Oblast profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja regulisana je sledećim zakonima koji se odnose na osobe sa invaliditetom:

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica s invaliditetom (Sl.list CG, broj 49/08);
- Zakon o zapošljavanju (Sl.list RCG br. 5/02, 79/04, 29/05, 12/07, 21/080 i Sl.list CG, broj 49/08), i
- Zakonom o radu

Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica s invaliditetom, ova lica ostvaruju pravo na profesionalnu rehabilitaciju, radno osposobljavanje i zapošljavanje, na način i pod uslovima propisanim zakonom u skladu sa međunarodnim konvencijama. Profesionalna rehabilitacija, radno osposobljavanje i zapošljavanje lica s invaliditetom, ostvaruje se na otvorenom tržištu rada i pod posebnim uslovima.

Prema Zakonu o zapošljavanju propisana je novčana naknada za vrijeme trajanja privremene nesposobnosti za rad, utvrđene po propisima o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju, dok ta nesposobnost traje, ali najduže do roka utvrđenog tim propisima, kada se nezaposleno lice upućuje na ocjenu invalidnosti.

Zakonom o radu ( »Sl. List CG« 49/08 i 26/09 ) takođe je tretirana oblast koja se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom . Tako je članom 103 navedenog zakona propisano da zaposlena žena, zaposleni mlađi od 18 godina života i zaposlena lica sa invaliditetom imaju pravo na posebnu zaštitu, u skladu sa ovim zakonom. Članom 107 propisano je da je zaposleno lice sa invaliditetom poslodavac dužan da rasporedi na poslove koji odgovaraju njegovoj preostaloj radnoj sposobnosti u stepenu stručne spreme, u skladu sa aktom o sistematizaciji. Ako se zaposleno lice sa invaliditetom ne može rasporediti, u navedenom smislu poslodavac je dužan da mu obezbijedi druga prava, u skladu sa zakonom kojim se uređuje radno osposobljavanje lica sa invaliditetom i kolektivnim ugovorom. Ukoliko se zaposleno lice sa invaliditetom ne može rasporediti, niti mu se mogu obezbijediti druga prava u skladu sa ovim članom, poslodavac ga može proglasiti kao lice za čijim je radom prestala potreba. Lice sa invaliditetom za čijim je radom prestala potreba, u skladu sa člano 93 Zakona o radu ima pravo na otpremninu najmanje u visini 24 prosječne zarade, ako je invalidnost prouzrokovana povredom van rada ili bolešću, odnosno najmanje u visini 36 prosječnih zarada, ako je invalidnost prouzrokovana povredom na radu ili profesionalnom bolešću. Zaradom se smatra se prosječna zarada u Crnoj Gori, umanjena za poreze i doprinose koji se isplaćuju iz te zarade, ostvarena u mjesecu koji prethodi mjesecu u kojem zaposlenom prestaje

radni odnos. Visina otpremnine za zaposleno lice sa invaliditetom utvrđuje se na osnovu prosječne zarade poslodavca, ako je to za njega povoljnije.

Oblast pristupačnosti vezana za osobe sa invaliditetom regulisana je sledećim zakonom i podzakonskim aktom:

- Zakon o izgradnji objekata (Sl.list CG, broj 51/08);
- Pravilnik o obezbjeđenju pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti; (Sl.list CG, broj 10/09)

Zakonom o izgradnji objekata je predviđeno da novi objekti u javnoj upotrebi, koji se grade na osnovu odredbi ovog zakona, moraju obezbjeđivati osobama sa invaliditetom adekvatan pristup i upotrebu.

Pravilnik o obezbjeđenju pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti, koji se zasniva na evropskim standardima, utvrđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad osobama sa invaliditetom, u objektima javne, poslovne i stambene namjene.

U oblasti zakonske regulative, koja se odnosi na kulturu, sport i rekreaciju važno je istaći da je Ministarstvo kulture, sporta i medija u 2008. godini donijelo Zakon o kulturi i Zakon o kinematografiji i Zakonom o sportu čime su, pored ostalog, stvorene zakonske pretpostavke u pogledu dostupnosti kulturnih i sportskih objekata osobama sa invaliditetom.

U cilju ostvarivanja zajemčenih prava na informisanje, Ministarstvo kulture, sporta i medija, u okviru svoje nadležnosti, redovno realizuje obavezu države shodno Zakonu o radio difuziji, kojim se propisuje obezbjeđivanje sredstava za sufinansiranje programskih sadržaja nacionalnog javnog servisa RTCG, koji su od značaja za informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

U oblasti koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu u odnosu na zakonsku regulativu, važno je istaći da je donijeta nova Uredba o kriterijumima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću. Prema ovoj Uredbi za projekte vezane za oblast zadovoljavanja potreba osoba sa invaliditetom u 2008. godini odbreno je 1.179.965,00 €.

Svi ovi Zakoni u najširem smislu daju prostor za inkluziju i pozitivno je afirmišu. Posebno Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama prati reformska rješenja kao i preporuke i standarde evropskih zakona u ovoj oblasti. Prepoznaje potrebu inkluzivnog obrazovanja i predstavlja dobru podlogu za propise koji proizilaze iz njega, a usmjereni su na razvijanje inkluzivnog obrazovanja..... 276

## **100. Da li je Crna Gora ratifikovala odgovarajuće međunarodne konvencije i sporazume o zaštiti prava osoba sa invaliditetom?**

Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom, koji je Vlada CG utvrdila 18.12.2008. godine, je usvojen na sjednici Skupštine CG od 15. 7. 2009. godine i objavljen u ( „Službenom listu CG, međunarodni ugovori“, broj 2/09).

## **101. Postoji li posebna zakonska zaštita prava starijih osoba?**

Ustav (Sl. list CG, br. 1/07) kao najviši pravni akt u Crnoj Gori, u dijelu „Ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode“, definiše da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstava za život (član 67.) i da dijete, trudnica, staro lice i lice sa

invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po drugom osnovu (član 69.).

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 39/04) članom 10. propisano je da u prioritetne mjere zdravstvene zaštite spada zdravstvena zaštita (preventivna i kurativna) građana preko 65 godina života. Zakonom o zdravstvenom osiguranju („Službeni list RCG“, broj 39/2004) članom 17. propisano je da Vlada Republike Crne Gore utvrđuje obim prava i standarde zdravstvene zaštite posebno vodeći računa o nekim kategorijama lica medju kojima su i lica starija od 65 godina života. Istim Zakonom je predviđeno (član 61.) da ličnim učešćem u troškovima korišćenja zdravstvene zaštite ne podliježu lica iznad 65 godina života.

Porodičnim zakonom Crne Gore (Sl. list RCG, br 1/07) u članu 178. predviđeno je da se pod starateljstvo može staviti punoljetno lice koje nije u mogućnosti da se stara o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Organ starateljstva postaviće staraoca za pojedine poslove ili određenu vrstu poslova odsutnom licu čije prebivalište, odnosno boravište nije poznato, a koje nema zastupnika, nepoznatom vlasniku imovine kad je potrebno da se neko o toj imovini stara, kao i u drugim slučajevima kad je to potrebno radi zaštite prava i interesa određenog lica. Ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno, organ starateljstva, u slučajevima predviđenim ovim zakonom, preduzeće potrebne mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa stranog državljanina, dok organ države čiji je on državljanin ne donese potrebnu odluku i ne preduzme određene mjere nad takvim licima. Članom 257 porodičnog zakona propisano je da su djeca dužna da izdržavaju svoje roditelje koji su nesposobni za rad, a nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje ili ih ne mogu ostvariti iz postojeće imovine. Izuzetno, sud može odbiti zahtjev za izdržavanje kad izdržavanje traži roditelj koji je bio lišen roditeljskog prava i nije izdržavao dijete, i ako je za to imao mogućnosti, ili ako sud, cijeneći sve okolnosti slučaja, nađe da bi to predstavljalo očiglednu nepravdu za dijete. Članom 259 propisano je da su pastorčad dužna da izdržavaju svog očuha i maćehu ako su ih ovi duže izdržavali i starali se o njima. Ako očuh i maćeha imaju djecu, ova obaveza je zajednička sa tom djecom. Član 261 porodičnog zakna propisuje da Obaveza izdržavanja postoji i između ostalih krvnih srodnika u pravoj liniji. Pravo na izdržavanje krvni srodnici ostvaruju redosljedom kojim nasljeđuju po osnovu zakona. Ako je više lica zajedno dužno da daje izdržavanje, obaveza izdržavanja između njih dijeli se prema njihovim mogućnostima. Članom 272 propisano je da se obaveza članova porodice koji su dužni da daju izdržavanje utvrđuje se srazmjerno njihovim mogućnostima, a u granicama potreba tražioca izdržavanja, te da Ukupni iznos sredstava potrebnih za izdržavanje ne može biti manji od iznosa stalne novčane pomoći koja se po propisima o socijalnoj zaštiti daje licu bez ikakvog prihoda u opštini u kojoj izdržavano lice ima prebivalište. Prilikom ocjenjivanja potreba izdržavanog lica sud uzima u obzir njegovo imovno stanje, stepen sposobnosti za rad, mogućnosti za zaposlenje, zdravstveno stanje i druge okolnosti od kojih zavisi odluka o izdržavanju.

Posebnu pažnju zavređuje odredba člana 278 kojom je propisano da organ starateljstva može, u ime starog i samohranog lica, po njegovom predlogu, ili po svojoj inicijativi da pokrene i vodi postupak za ostvarivanje njegovog prava na izdržavanje od srodnika koji su po ovom zakonu dužni da ih izdržavaju. Ako se ovo lice tome protivi, organ starateljstva nije ovlašćen da u njegovo ime pokreće postupak.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 78/05), definiše Osnovna prava iz socijalne zaštite koja se odnose i na stara lica.

Prava iz socijalne zaštite koja može ostvariti staro lice su:

- materijalno obezbjedjenje porodice;
- lična invalidnina;
- njega i pomoć drugog lica;
- smještaj u ustanovu;
- smještaj u drugu porodicu;
- zdravstvena zaštita;
- troškovi sahrane;

- jednokratna novčana pomoć.

#### Materijalno obezbjedjenje porodice

Pravo na materijalno obezbjedjenje, kao osnovno pravo iz socijalne zaštite, je vid novčane pomoći, koju ostvaruje porodica, odnosno član porodice ako je nesposoban za rad ili sposoban za rad pod uslovima predviđenim Zakonom u zavisnosti od prihoda i imovine. Lice starije od 65 godine života smatra se nesposobnim za rad. Međutim, Zakonom je predviđeno da je svako dužan da radom, prihodima i imovinom stvori uslove za zadovoljenje životnih potreba i doprinese sprječavanju, otklanjanju ili ublažavanju socijalne ugroženosti, kao i socijalne ugroženosti članova porodice, posebno djece i drugih članova koji nijesu u mogućnosti da se sami o sebi brinu. Zakonom je takodje predviđeno da lice koje je nesposobno za rad može da izdržava srodnik, sa kojim ne živi u porodici, a koji je, u skladu sa Zakonom, dužan da ga izdržava, uz predhodno utvrđivanje mogućnosti srodnika da pruži izdržavanje, ako ta obaveza nije predhodno utvrđena odlukom suda. Pravo na materijalno obezbjedjenje može ostvariti porodica koja ima imovinu, ukoliko sa centrom za socijalni rad zaključi ugovor o doživotnom izdržavanju.

#### Lična invalidnina

Pravo na ličnu invalidninu ima lice kod kojeg je nesposobnost za samostalan život i rad nastala prije navršene 18 godine života. I ovo je vid novčane pomoći.

#### Njega i pomoć drugog lica

Pravo na njegu i pomoć drugog lica je takodje vid novčane pomoći i moguće je ostvariti lice:

- korisnik materijalnog obezbjedjenja kojem je, zbog trajnih zdravstvenih promjena ili starosti, potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba;
- korisnik lične invalidnine;
- lice sa teškom tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću, kojem je potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba.

Pravo na njegu i pomoć drugog lica može ostvariti lice pod uslovom da ovo pravo nije ostvarilo po drugom osnovu.

#### Smještaj u ustanovu i Smještaj u drugu porodicu

Penzioneri i druga stara lica koja nijesu u mogućnosti da samostalno žive u svom domaćinstvu, odnosno u porodici, kojim se usljed stambenih, zdravstvenih socijalnih ili porodičnih prilika ne može obezbijediti zaštita na drugi način obezbjedjuje se smještaj u ustanovu ili smještaj u drugu porodicu.

Troškove smještaja u ustanovu ili u drugu porodicu snosi korisnik, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika i drugo pravno ili fizičko lice koje je preuzelo plaćanje troškova smještaja.

#### Zdravstvena zaštita

Pravo na zdravstvenu zaštitu obezbjedjuje se starom licu ako je korisnik: materijalnog obezbjedjenja, lične invalidnine, smještaj u ustanovu ili smještaja u drugu porodicu, ukoliko ovo pravo nije ostvarilo po drugom osnovu.

#### Troškovi sahrane

Troškove sahrane obezbjedjuju se za staro lice ako je bilo korisnik: materijalnog obezbjedjenja, lične invalidnine, smještaja u ustanovu ili smještaja u drugu porodicu.

### Jednokratna novčana pomoć

Pravo na jednokratnu novčanu pomoć može ostvariti porodica ili pojedinac koj se, zbog posebnih okolnosti koje utiču na stambeno, materijalno i zdravstveno stanje, nadje u stanju socijalne potrebe.

U Crnoj Gori su brojna domaćinstva na selu čiji članovi su se bavili poljoprivredom kao glavnim zanimanjem a nijesu bili u mogućnosti da ostvare pravo na penziju. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede staračkim naknadama podržava nosioce poljoprivrednih gazdinstava. Staračka naknada obezbjeđuje se za jednog supružnika, ukoliko živi na selu i bavi se poljoprivredom, a nema druga primanja. Pravo na staračku naknadu mogu ostvariti muškarci stariji od 65 godina, a žene starije od 60 godina.

Država može obezbijediti i druga prava iz socijalne zaštite u skladu sa materijalnim mogućnostima. Nizom podzakonskih akata, donesenih na osnovu ovog zakona, detaljnije se regulišu uslovi i način ostvarivanja prava.

Sistem socijalne zaštite starih lica dalje će se razvijati u skladu sa Strategijom razvoja socijalne zaštite starih lica.

### - Pravo na obrazovanje

**102. Molimo pružite informacije o tome kako je i do koje mjere garantovano pravo na obrazovanje u zakonskom i praktičnom smislu. Molimo dajte komentar raspodjele sredstava i postojećeg institucionalnog okvira kojim se olakšava korišćenje ovog prava.**

Crna Gora je 2000. godine, otpočela sveobuhvatnu reformu sistema obrazovanja, koja se temelji na nekoliko principa, među kojima su najvažniji oni koji se odnose na pristup i pravo na obrazovanje, a tiču se pružanja jednakih mogućnosti i izbora u skladu sa individualnim potrebama, kako bi se ostvario cilj da se svakom građaninu u okviru obrazovnog sistema pruži ista šansa. Ovako koncipirano pravo na obrazovanje garantuje se Ustavom Crne Gore. Tako se u Ustavu Crne Gore jemči pravo na školovanje pod jednakim uslovima, a osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, broj 64/02 i 49/07), koji tretira predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (gimnazijsko i stručno), garantuje građanima Crne Gore jednakost u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo.

Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, broj 60/03) ističe dostupnost visokog obrazovanja svim licima, kao i da u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti.

Nastava se u vaspitno-obrazovnim ustanovama odvija na crnogorskom jeziku, u sredinama u kojima albansko stanovništvo čini većinsku populaciju nastava se odvija na albanskom jeziku ili dvojezično (na crnogorskom i albanskom jeziku), dok se u jednoj privatnoj osnovnoj školi za obrazovanje djece stranih državljana, nastava odvija na engleskom jeziku.

Rasporedom ustanova na teritoriji Crne Gore obezbjeđuje se građanima jednaka dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja, pri čemu je mreža ustanova osnovnog obrazovanja, koje je Ustavom Crne Gore definisano kao obavezno, najkompleksnija. U školskoj 2008/09 godini, mrežu



osnovnih škola činile su 162 javne osnovne škole i 300 područnih odjeljenja, kao i jedna privatna osnovna škola za obrazovanje djece stranih državljana.

Ustanove predškolskog obrazovanja, njih 21, postoje u svim crnogorskim opštinama, ali je zbog nedostatka prostora ovim sistemom obuhvaćeno svega oko 30% djece predškolskog uzrasta.

U svakoj od crnogorskih opština realizuju se gimnazijski i programi srednjeg stručnog obrazovanja, i to kroz mrežu od 47 javnih i 2 privatne srednje škole. Prilikom definisanja upisne politike u srednjim stručnim školama posebna pažnja posvećuje se razmatranju prioriternih oblasti, koje su neophodne za dalji razvoj svake od tri crnogorske regije (sjeverne, centralne i južne).

Visokobrazovne ustanove su dostupne studentima sve tri regije Crne Gore, sa univerzitetskim jedinicama i studijskim programima koji su organizovani na teritoriji 9 opština u državi. Akademske 2008/09 godine pravo na visoko obrazovanje moglo se ostvariti na jednom državnom univerzitetu (Univerzitet Crne Gore) u čijem sastavu je 19 univerzitetskih jedinica, jednom privatnom univerzitetu (Univerzitet „Mediteran“) sa 6 univerzitetskih jedinica, kao i na 9 privatnih samostalnih studijskih programa.

Posebna pažnja se posvećuje najranjivijim kategorijama učeničke populacije, kao što su djeca sa posebnim potrebama, na čijoj se inkluziji u redovan sistem obrazovanja insistira kad god za to postoje realni uslovi. U skladu sa ovom intencijom, donesen je i Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece (Sl. list RCG, broj 80/04) sa posebnim potrebama, kao i Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori. Istovremeno, veliki broj aktivnosti usmjeren je i na uključivanje romske djece u obrazovni sistem, ali i na podršku djeci koja potiču iz socijalno ugroženih porodica. U tom svijetlu, počev od školske 2004/05 godine obezbjeđuju se besplatni udžbenici za svu djecu čiji su roditelji korisnici materijalnog obezbjeđenja porodice (MOP), obezbjeđujući na taj način jedan od elementarnih uslova za jednak pristup obrazovanju.

Budžetska odvajanja za obrazovni sistem u Crnoj Gori iznose 9% od ukupnog Budžeta Crne Gore za 2009. godinu, dok je za pojedinačne nivoe obrazovanja distribucija sredstava namijenjenih za obrazovanje izvršena na sledeći način:

Budžetski korisnik		Iznos sredstava
Ministarstvo prosvjete i nauke	Predškolsko obrazovanje	12.016.773,94 eura
	Osnovno obrazovanje	69.029.903,38 eura
	Srednje obrazovanje	33.002.567,15 eura
	Centar za stručno obrazovanje	614.738,54 eura
	Učenički studentski standard	8.334.388,88 eura
	Nauka	2.243.194,96 eura
	Projekat za unapređenje obrazovnog sistema	55.800,00 eura
	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva	710.123,00 eura
Univerzitet Crne Gore		17.033.500,00 eura
Zavod za međunarodnu naučnu, prosvjetno – kulturnu i tehničku saradnju		667.420,79 eura

Zavod za školstvo	1.490.138,52 eura
Ispitni centar	989.704,18 eura
UKUPNO:	146.188.253,34 eura

## - Pravo na vlasništvo

**103. Molimo pružite informacije o tome kako je i do koje mjere garantovano pravo na vlasništvo u zakonskom i praktičnom smislu. Postoje li ograničenja za neke kategorije lica (npr. strance, državljane EU) ili za neke tipove imovine (npr. poljoprivredno zemljište)? Kako se obezbjeđuje pravo na vlasništvo? Koja su dozvoljena opravdanja za bilo koja moguća ograničenja u uživanju tog prava i koje tijelo može nametnuti takva ograničenja? (Vidjeti takođe poglavlje 4 o slobodi kretanja kapitala)**

Ustav Crne Gore jemči pravo svojine.

Ova materija je na cjelovit način razradjena u Zakonu o svojinsko pravnim odnosima koji je usvojen krajem februara 2009 godine i objavljen u Sl. list CG, br.19/09.

Svojina je najpotpunija vlast na stvari koja vlasniku odnosno imaocu tog prava, daje najšira ovlašćenja na stvari. Vlasniku stvari je dozvoljeno sve što mu nije zabranjeno.

Vlasnik stvari ima pravo da svoju stvar drži, da je koristi i da njome raspolaže u granicama odredjenim zakonom. Svako je dužan da se uzdržava povrede prava svojine drugog lica.

Zakon o svojinsko pravnim odnosima, regulisao je pravo svojine i druga stvarna prava, državinu na pokretnim i nepokretnim stvarima kao i način sticanja, prenosa, zaštite i prestanka ovih prava.

Zakonom o svojinsko pravnim odnosima Sl. list CG, br.19/09, regulisano je i sticanje prava svojine stranih lica ( fizičkih ili pravnih).

Po ovom Zakonu strano lice može sticati pravo svojine na pokretnim stvarima kao i domaće lice.

Strano fizičko lice na teritoriji Crne Gore može sticati pravo svojine nasljedjivanjem kao i domaće lice.

Strano lice može imati pravo dugoročnog zakupa, koncesije, BOT i drugih aranžmana privatno javnog partnerstva, na nepokretnim stvarima kao i domaće lice.

Strana lica mogu pravnim poslom prenositi pravo svojine na domaće lice, kao i na strano lice koje može sticati pravo svojine.

Što se tiče ograničenja, po ovom Zakonu strano lice ne može imati pravo svojine na prirodnom bogatstvu, dobru u opštoj upotrebi, poljoprivrednom zemljištu, šumama i šumskom zemljištu, spomeniku kulture od izuzetnog i posebnog značaja, nepokretnoj stvari u kopneno – pograničnom području u dubini od jednog kilometra i ostrvima, nepokretnoj stvari koja se nalazi na području koje je radi zaštite interesa i bezbjednosti zemlje, zakonom proglašeno područjem na kome strano lice ne može imati pravo svojine.

Izuzetak od navedenog predstavlja to što strano fizičko lice može steći i pravo svojine na poljoprivrednom zemljištu, šumama i šumskom zemljištu površine do 5.000 m<sup>2</sup> samo ako je predmet ugovora o otudjenju (kupoprodaja, poklon, razmjena idr.) stambena zgrada koja se nalazi na tom zemljištu.

Kada su u pitanju strane države, za potrebe njihovih diplomatskih i konzularnih predstavništava kao i organizacijama i specijalizovanim agencijama Organizacije UN, mogu se uz prethodnu saglasnost Ministarstva inostranih poslova, prodavati zgrade i stanovi za službene potrebe, kao i gradjevinska zemljišta u svrhu izgradnje takvih zgrada.

Shodno Zakonu o svojinsko pravnim odnosima, vlasnik može tužbom zaštititi povrijeđeno pravo. Zakon uređuje tužbu za povraćaj stvari, tužbu za povraćaj stvari po jačoj državini i tužbu zbog uznemiravanja stvari.

1) Tužba za povraćaj stvari, kojom vlasnik stvari može zahtijevati od držaoca povraćaj individualno određene stvari. Vlasnik stvari mora dokazati da na stvari, čiji povraćaj traži, ima pravo svojine, kao i da se stvar nalazi u faktičkoj vlasti tuženog (držaoca stvari). Nesavjestan držalac je dužan da plati naknadu za korišćenje stvari, dok savjesni držalac nije dužan da plati naknadu za korišćenje stvari. Takođe postoji obaveza savjesnog držaoca plodova da preda stvar vlasniku sa plodovima za povraćaj individualno određene stvari. Nesavjestan držalac dužan je preda vlasniku stvari sve plodove, takođe je dužan da naknadi vrijednost ubranih plodova koje je potrošio, otudjio ili uništio, kao i vrijednost plodova koje je propustio da ubere.

Pravo na podnošenje tužbe za povraćaj stvari ne zastarijeva, dok zastarijeva pravo vlasnika da od nesavjesnog držaoca zahtijeva predaju ubranih plodova i naknadu vrijednosti plodova koje je potrošio, otuđio, propustio da ubere ili uništio, za tri godine od dana predaje stvari;

2) Tužba za povraćaj stvari po jačoj državini, kojom lice koje je pribavilo individualno određenu stvar po pravnom osnovu i na zakoniti način, a nije znalo i nije moglo znati da nije postalo vlasnik, ima pravo da zahtijeva njen povraćaj i od savjesnog držaoca kod koga se ta stvar nalazi bez pravnog osnova ili po slabijem pravnom osnovu. Lice čija je državina podobna za sticanje prava svojine vanrednim održajem, ima pravo da zahtijeva povraćaj stvari od lica koje nema istu takvu državinu na toj stvari. Kad dva lica imaju jednaku državinu za sticanje prava svojine održajem, jači pravni osnov ima lice koje je stvar steklo teretno u odnosu na lice koje je stvar steklo besteretno. Ako su pravni osnovi ovih lica iste jačine, prvenstvo ima lice kod koga se stvar nalazi.

U pogledu uslova pod kojima savjesni držalac stvari može zahtijevati njen povraćaj i vraćanje njenih plodova, kao i uslova pod kojima držalac može zahtijevati naknadu troškova koje je imao u vezi održavanja stvari, shodno se primjenjuju odredbe o tužbi vlasnika za povraćaj stvari;

3) Tužbu zbog uznemiravanja svojine, vlasnik odnosno svojinski držalac stvari može podnijeti sudu, ako treće lice neosnovano uznemirava vlasnika ili svojinskog držaoca na drugi način, a ne oduzimanjem stvari, pa vlasnik. Savjesnost držaoca i zakonitost državine se pretpostavljaju. Tuženi je dužan da dokaže postojanje nekog svog prava čijim vršenjem ometa vlasnika stvari. Upis u javnu knjigu (katastar nepokretnosti) je dokaz o postojanju određenog prava tuženog na nepokretnosti. Kada je uznemiravanjem vršenja prava svojine prouzrokovana šteta, vlasnik ima pravo da zahtijeva naknadu štete po opštim pravilima o naknadi štete. Pravo na podnošenje tužbe zbog uznemiravanja svojine ne zastarijeva.

Zakon o svojinsko pravnim odnosima predviđa i zaštitu susvojine i zajedničke svojine.

U praksi, za suđenje u sporovima o pravu svojine i drugim stvarnim pravima nadležni su redovni sudovi, a za sporove o pravu svojine i drugim stvarnim pravima na nepokretnosti, u sporovima zbog smetanja posjeda na nepokretnosti, kao i u sporovima iz zakupnih odnosa na nepokretnosti isključivo je nadležan sud na čijem području se nepokretnost nalazi. Ako se nepokretnost nalazi na području više sudova, nadležan je svaki od tih sudova.

Zaštitu imovine predviđa i krivično zakonodavstvo Crne Gore. Naime, Krivični zakonik Crne Gore (Sl. List CG, br. 40/08) u glavi dvadesetdva propisuje više krivičnih djela čiji je zaštitni objekat imovina.

Opšti okvir ograničenja i lišenja prava svojine propisan je članom 10 Zakona o svojinsko pravnim odnosima u kome je određeno da se pravo svojine može ograničiti u skladu sa zakonom.

Niko ne može biti lišen prava svojine, osim kad to zahtijeva javni interes utvrđen zakonom ili na osnovu zakona, uz naknadu koja ne može biti niža od pravične.

Vlasnik može, u svrhu koja nije zabranjena, svoje pravo ograničiti ili opteretiti.

U skladu sa Zakonom o eksproprijaciji (Sl. List RCG, br.55/00, i Sl. List CG, br.21/08), vlasnik se može lišiti ili ograničiti prava svojine na nepokretnostima kada to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu.

Javni interes za eksproprijaciju nepokretnosti utvrđuje se zakonom ili na osnovu zakona.

Eksproprijacija može biti potpuna kada se mijenja vlasnik na ekspropisanoj nepokretnosti i nepotpuna kada može da se ustanovi i službenost na nepokretnostima i zakup na zemljištu na određeno vrijeme.

Eksproprijacija se može vršiti za potrebe države, opštine, državnih fondova i javnih preduzeća, ako zakonom nije drukčije određeno.

U postupku eksproprijacije može da se ustanovi službenost u korist građana, ako je to zakonom predviđeno, radi postavljanja vodovodnih cijevi, električnih i telefonskih kablova i sl.

Postupak eksproprijacije nepokretnosti za koju je utvrđen javni interes sprovodi nadležni organ uprave. Pravo svojine u javnom interesu se može ograničiti i oduzeti na osnovu odluke nadležnog organa o postojanju javnog interesa za oduzimanje, odnosno ograničenje prava svojine u korist određenog lica i ako se propiše da ta vrsta stvari ne može biti u svojini. Predlog za eksproprijaciju može podnijeti korisnik eksproprijacije nakon što je, u skladu sa zakonom, utvrđen javni interes za eksproprijaciju nepokretnosti. Predlog za eksproprijaciju nepokretnosti mora da sadrži naziv i sjedište korisnika eksproprijacije, nepokretnost za koju se predlaže eksproprijacija i mjesto gdje se ta nepokretnost nalazi, podatke o vlasniku nepokretnosti za koju se predlaže eksproprijacija kao i svrhu zbog koje se predlaže eksproprijacija.

Po sprovođenju postupka eksproprijacije nadležni organ uprave kao prvostepeni organ donosi rješenje o eksproprijaciji, na koje nezadovoljna strana može izjaviti žalbu drugostepenom organu odnosno Ministarstvu finansija. Troškove postupka eksproprijacije snosi korisnik eksproprijacije.

Na osnovu predloga za eksproprijaciju, nadležni organ uprave po službenoj dužnosti u katastar nepokretnosti upisuje zabilježbu eksproprijacije. Danom pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji, korisnik eksproprijacije stiče pravo da stupi u posjed ekspropisane nepokretnosti. Korisnik eksproprijacije do pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji može da odustane od predloga za eksproprijaciju.

Imovinsko – pravne odnose, između korisnika eksproprijacije i vlasnika nepokretnosti u slučaju spora, rješava redovni sud.

Takodje, pravo svojine može se ograničiti radi zaštite životne sredine, odbrane odnosno bezbjednosti države, zaštite zdravlja ljudi i životinja, ako se radi o istorijskim, kulturnim ili drugim dobrima za koja je zbog njihovog značaja propisan poseban način vršenja svojinskih ovlašćenja. Jedno od ograničenja je i pravo službenosti kao svojevrsno ograničenje u kome je vlasnik poslužnog dobra dužan da trpi službenost koja postoji u korist povlasnog dobra sve dok postoje razlozi za službenost.

**104. Koji su administrativni postupci potrebni za prenos vlasništva? Koliko je vremena potrebno za okončanje postupka za prenos vlasništva? Koje je tijelo nadležno za vođenje gradskog i zemljišnog katastra i vlasničkih knjiga? Molimo navedite informacije o postojećem katastru i zemljišnim knjigama, kao i planove za njihovu modernizaciju.**

Postupak upisa, u katastar nepokretnosti reguliše Zakon o državnom premjeru i katastru nepokretnosti ("Sl. list RCG", br.29/07), koji sadrži procedure za upis u katastar nepokretnosti.

Upis u katastar nepokretnosti vrše Područne jedinice Uprava za nekretnine.

Postupak upisa počinje prijemom zahtjeva za upis ili isprave na osnovu koje se o upisu odlučuje po službenoj dužnosti. Upis prava vrši se na zahtjev stranaka uz koji se prilažu isprave podobne za upis. Zahtjev za upis u katastar nepokretnosti treba da sadrži: naziv organa uprave – nadležne Područne jedinice, ime, ime jednog roditelja i prezime podnosioca zahtjeva, adresu i jedinstveni

matični broj građanina, naziv, sjedište i matični broj (za pravna lica), naziv katastarske opštine i sve katastarske podatke o nepokretnosti za koju se traži upis, označenje prava koje se zahtijeva.

Neuredan zahtjev i zahtjev uz koji nijesu priloženi dokazi podobni za rješavanje, odnosno odlučivanje će se odbaciti. Odbacivanje zahtjeva ne sprječava podnošenje novog zahtjeva, s tim što je za odlučivanje o novom zahtjevu za upis mjerodavno stanje u trenutku prijema urednog zahtjeva podnijetog nadležnoj Područnoj jedinici koji dobija mjesto u prvenstvenom redu koje mu pripada prema momentu podnošenja zahtjeva za novi upis. Zahtjev za upis se podnosi u pisanoj formi.

Područna jedinica pred kojom se vodi postupak upisa, dozvoliće upis, ako su ispunjeni svi uslovi u skladu sa zakonom.

O upisima u katastar nepokretnosti može se odlučivati i po skraćenom postupku (bez usmene rasprave i saslušanja stranaka). Nadležna Područna jedinica je dužna da po zahtjevu odluči bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema zahtjeva.

Zahtjev za upis u katastar nepokretnosti usvaja se rješenjem.

Protiv rješenja organa uprave može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana prijema rješenja.

Žalba na rješenje se podnosi drugostepenom organu odnosno Ministarstvu finansija, preko nadležne Područne jedinice koja je donijela prvostepeno rješenje. Ukoliko po donešenom rješenju u drugostepenom postupku ima nezadovoljnih strana, to pravo može se zaštititi pokretanjem upravnog spora podnošenjem tužbe Upravnom sudu.

Prema Zakonu o opštem upravnom postupku ("Sl. list RCG", br. 60/03) kada se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti, prvostepeni organ je dužan da donese rješenje i dostavi ga stranci najkasnije u roku od jednog mjeseca od dana predaje urednog zahtjeva, ako zakonom nije drugačije propisano.

U ostalim slučajevima, kada se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti, ako je to u interesu stranke, organ je dužan da donese rješenje i dostavi ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako zakonom nije određen kraći rok.

Kada organ koji je donio prvostepeno rješenje nađe da je podnijeta žalba dopuštena, blagovremena i izjavljena od ovlašćenog lica, a nije novim rješenjem zamijenio rješenje koje se žalbom pobija dužan je, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema žalbe, dostaviti žalbu organu nadležnom za rješavanje po žalbi.

Uz žalbu prvostepeni organ je dužan da priloži sve spise koji se odnose na predmet.

Drugostepeni organ je dužan svojim rješenjem da ukaže prvostepenom organu u kom pogledu treba dopuniti postupak, a prvostepeni organ je dužan u svemu da postupi po drugostepenom rješenju i da, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta, donese novo rješenje. Protiv novog rješenja stranka ima pravo na žalbu.

Rješenje po žalbi mora se donijeti i dostaviti stranci najkasnije u roku od dva mjeseca od dana predaje žalbe, ako posebnim zakonom nije određen kraći rok.

Organ koji je donio drugostepeno rješenje dužan je da svoje rješenje, sa spisima predmeta, dostavi prvostepenom organu, koji je dužan da ga dostavi strankama u roku od osam dana od dana prijema spisa.

Zbog složenosti vođenja ovih postupaka, vremenski okvir donošenja odluka utvrđen zakonom se produžava u zavisnosti od ažurnosti drugostepenog organa, Upravnog suda, redovnih sudova pa sve do donošenja pravosnažnog rješenja na osnovu kojeg se jedino može izvršiti upis.

Uprava za nekretnine je jedino nadležno tijelo za vođenje evidencije o nepokretnostima i pravima na njima, pa samim tim i o svim vrstama zemljišta.

Uprava za nekretnine u svom sastavu ima 21 područnu jedinicu u svim opštinama.

Zakonom o opštem upravnom postupku ("Sl. List RCG", br.60/03), predviđeno je da je u nadležnosti Uprave za nekretnine, odnosno područne jedinice, vođenje postupka kao i samostalno donošenje odluka, u okviru ovlaštenja utvrđenih zakonom, odnosno drugim propisom.

Nadležnosti Uprave za nekretnine odnose se na: vođenje podataka o vlasničkoj strukturi, vođenje upravnog postupka u oblasti imovinsko-pravnih odnosa i katastra, obezbjeđenje primjene i izvršavanja stvarno-pravnih i imovinskih propisa kao i ustrojavanje i vođenje evidencije državne imovine koja se sastoji od nepokretnosti.

Na području Crne Gore su sve do 1984 godine kada je usvojen Zakon o premjeru i katastru i upisima prava na nepokretnostima, postojale različite evidencije o nepokretnostima: knjiga tapija, sudska (zemljišna knjiga), katastarske knjige koju su vodili opštinski organi nadležni za geodetske poslove i evidencije bivše društvene svojine koju su vodili opštinski organi nadležni za imovinsko-pravne poslove.

Ovim Zakonom je po prvi put u Crnoj Gori uvedena jedinstvena evidencija o nepokretnostima i pravima na njima, odnosno vođenje evidencije o nepokretnostima na jednom mjestu od strane jednog državnog organa.

Zakonom o državnom premjeru i katastru nepokretnosti ("Službeni list RCG", broj 29/07), uređuje se državni premjer, katastar nepokretnosti i upisi prava na nepokretnostima, katastar vodova, osnovna državna karta i topografske karte, premjer državne granice i druga pitanja od značaja za državni premjer i katastar.

Ovim Zakonom propisano je da se poslovi državnog premjera i izrada i održavanje katastra nepokretnosti vrše na osnovu srednjoročnih programa i godišnjih planova rada.

Vlada Crne Gore, usvojila je Srednjoročni program radova za period od 1. januara 2008. do 1. januara 2013. godine u cilju obezbjeđivanja pouzdanih podataka o prostoru neophodnim za izgradnju svih infrastrukturnih objekata, razvoj tržišne ekonomije i uređenost države, što će se odraziti kao doprinos boljoj i bržoj integraciji prostora i ukupnom društvenom razvoju područja.

Poslovi održavanja katastarskih podataka obavljaju se u područnim jedinicama, ali postoji promjena koja se odnosi na primjenu Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti u kome je propisano da geodetske radove koji se odnose na izradu i održavanje premjera, osnovne geodetske radove, izradu katastra vodova obavljaju privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici koji su registrovani za izvođenje ovih radova i koji imaju licencu za rad (geodetske organizacije).

Na teritoriji Crne Gore u upotrebi su tri vrste evidencija i to:

- Popisni katastar – teritorija za koju nije rađen premjer, postoje podaci kao rezultat popisa i sadrže podatke o zemljištu-parceli, njenim djelovima i stvarno pravnom odnosu. Ne postoje podaci o položaju i obliku. Ova teritorija obuhvata površinu od oko 44,5 % ukupne teritorije (površine oko 611.052 ha) i neophodno je odraditi premjer.
- Katastar zemljišta – u prethodnom periodu rađen premjer i sadrži podatke o zemljištu-parceli i njenim djelovima u pogledu položaja, oblika, površine, načina korišćenja, katastarskog prihoda i stvarno pravnom odnosu. Ova teritorija obuhvata površinu od oko 2,5 % ukupne teritorije (površine 33.533 ha) i potrebno je prevođenje u katastar nepokretnosti.
- Katastar nepokretnosti - obuhvata površinu od oko 53 % ukupne teritorije (površine 731.096 ha) (pretežno urbana područja) za koji je izvršen premjer.

Katastar nepokretnosti Crne Gore je zasnovan na državnom premjeru i predstavlja osnovu evidenciju o nepokretnostima i pravima na njima.

Katastar nepokretnosti je jedinstvena javna evidencija u koju se upisuju nepokretne stvari i stvarna prava na nepokretnostima i obligaciona prava u skladu sa zakonom.

Nepokretnostima se smatra : zemljište (poljoprivredno, građevinsko, šumsko i ostalo), objekti (poslovni, stambeni, stambeno-poslovni, ekonomski i drugi objekti), posebni djelovi objekata (stanovi, poslovne prostorije, garaže, garažna mjesta i podrumi), drugi nadzemni objekti (putni objekti, objekti elektroprivrede, željeznički objekti, objekti vazdušnog saobraćaja, industrijski

objekti, objekti telekomunikacija, objekti za sport i fizičku kulturu i drugi) i podzemni objekti (garaže, rezervoari, pješački prolazi, tuneli, skloništa, metro i drugo).

Katastar nepokretnosti sadrži podatke o zemljištu, objektima, posebnim djelovima objekta, pravima na nepokretnostima i nosiocima tih prava, teretima i ograničenjima.

Katastar nepokretnosti se sastoji od elaborata premjera, radnog originala katastarskog plana, listova nepokretnosti, zbirke isprava.

List nepokretnosti je osnovni dokumenat o nepokretnostima i pravima na njima. Sadrži podatke o zemljištu-parceli (A list), imaocu prava na zemljištu-parceli (B list), objektima i posebnim djelovima objekata i imaocima prava na njima (V list), vodovima i imaocima prava na njima (V list - 1.dio), teretima i ograničenjima (G list).

List nepokretnosti obuhvata sve katastarske parcele koje pripadaju istom imaocu prava i objekte na tim parcelama u istoj katastarskoj opštini.

U cilju kompletiranja podataka za nepremjereni dio teritorije, planirano je osnivanje katastra nepokretnosti na djelovima na kojima je u upotrebi popisni katastar, kao i osnivanje katastra nepokretnosti na području gdje je u upotrebi katastar zemljišta.

Planovi za poboljšanje kako kvantiteta tako i kvaliteta podataka se odnose na nastavak poslova na dva projekta koje sprovodi Uprava za nekretnine vezanim za potrebe izgradnje autoputa Bar Boljari i jadransko-jonskog autoputa, čime se obezbjeđuju podaci kao osnova za izradu projektno-tehničke dokumentacije, sprovođenje eksproprijacije za njihovu izgradnju i istovremeno se izrađuju digitalni katastarski planovi sa visinskom predstavom i digitalni ortofoto planovi.

Ovi projekti obuhvataju površinu od oko 140 000 ha i u fazi su izlaganja podataka na javni uvid i dešifracije terena.

Pripremljena su i tri projekta osnivanja katastra nepokretnosti koje obuhvataju površinu od oko 205 000 ha čime će se obezbjeđiti podaci o nepokretnostima i pravima na njima i istovremeno izraditi digitalni katastarski planovi sa visinskom predstavom terena i digitalni ortofoto planovi neophodni kao osnovna geometrijska podloga za izradu tehničke dokumentacije kod planiranja prostora.

Uprava za nekretnine od 2007 godine, ima svoju internet stranicu na kojoj su svi zainteresovani korisnici u mogućnosti da besplatno imaju uvid u podatke koji se odnose na: informacije o vlasništvu, a od aprila 2009. godine, uvid u interaktivnu digitalnu mapu sa podacima o granici Crne Gore sa graničnim prelazima, nazivima, putnu mrežu, vodene tokove, objekte, jezera, naseljena mjesta, granice opština, digitalni model terena, satelitske snimke, reljef itd.

Dostupni su i podaci: digitalne topografske karte karte razmjere 1:25000 za 70% teritorije Crne Gore (92 lista karte) kao i digitalni ortofoto rezolucije 0.5m, snimanje 2007., koji je izuzetno bitan za nepremjereni dio teritorije.

U toku je nastavak radova na izradi karte razmjere 1:25 000 za preostalih 30 % dijela teritorije i izrada digitalnih ortofoto planova rezolucije 0.25m za dio teritorije obuhvaćen projektima osnivanja katastra nepokretnosti.

Kada se govori o modernizaciji baza podataka, koje vodi Uprava za nekretnine, treba napomenuti da su u toku 2008 godine, započeti i nastavljene aktivnosti na: izradi modela podataka, implementaciji novih softverskih rješenja za potrebe pripreme, obrade i izlaganja podataka na javni uvid u cilju uspostave katastra nepokretnosti; modernizaciji softverskog rješenja održavanja katastra nepokretnosti; izradi evidencije prostornih jedinica; formiranju registra kućnih brojeva, ulica i trgova, formiranju elektronskog arhiva, nastavku uspostave i modernizaciji državnog referentnog geodetskog sistema.

Jedan od ciljeva Srednjoročnog programa je brže i lakše pružanje usluga korisnicima, koje se bazira na e-servisima i dostupnošću na bilo kojem mjestu i u bilo kojem vremenu. Idući u tom pravcu u toku su pripreme za realizaciju projekta uspostave GeoPortala, koji će omogućiti korišćenje podataka sa kojima raspolaže Uprava za nekretnine.

Za izvršavanje svih ovih aktivnosti, Vlada Crne Gore, obezbjedila je finansijsku podršku, koja je omogućila realizaciju ovih projekata.

Bitno je napomenuti da projektom kreditiranja od strane Svjetske banke - Projekat zemljišne registracije i upravljanja (Land Administration and Management Project – LAMP) je predviđeno da Uprava koristi 71% sredstava kredita, u cilju poboljšanja kvaliteta pružanja usluga iz djelatnosti Uprave, modernizacije informacionog sistema i premjera i osnivanje katastra nepokretnosti.

**105. Denacionalizacija: Koliki je procenat imovine oduzete od strane komunističkog režima vraćen vlasnicima? (Molimo navedite precizne statističke podatke o nacionalizovanoj imovini: kuće, poljoprivredno zemljište, šume, itd., ukupan broj zvanično primljenih zahtjeva, broj obrađenih i završenih zahtjeva, prihvaćenih i odbijenih zahtjeva, ko su nadležni organi u tom procesu, itd.) Kad se procjenjuje da će Vlada završiti proces denacionalizacije?**

Prema sada raspoloživim podacima nije moguće navesti precizne statističke podatke o nacionalizovanoj imovini.

Pitanje povraćaja – restitucije poljoprivrednog zemljišta u Crnoj Gori bivšim vlasnicima realizovano je primjenom Zakona o vraćanju ranijim vlasnicima poljoprivrednog zemljišta iz društvene svojine iz aprila 1992 godine. Crna Gora je ovu obavezu realizovala u periodu od 1992 do 1996 godine. Po ovom zakonu ukupno je bilo podnijeto 6.200 zahtjeva bivših vlasnika kojima je zahtjevan povraćaj poljoprivrednog zemljišta u površini od 110.000.000 m<sup>2</sup>. Pozitivno je riješeno 4.153 (66,98%) zahtjeva na osnovu kojih je ukupno bivšim vlasnicima vraćeno 42.000.000 m<sup>2</sup> poljoprivrednog zemljišta odnosno 38,18% zemljišta čiji je povraćaj zahtjevan shodno tom zakonu. Ovaj postupak sprovodio je Republički zavod za geodetske i imovinsko-pravne poslove Crne Gore, sadašnja Uprava za nekretnine Crne Gore.

Nakon usvajanja Zakona o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju iz 2004 godine u Crnoj Gori je ukupno podnijeto 10.721 zahtjev za povraćaj oduzetih imovinskih prava i/ili obeštećenje.

Komisije za povraćaj i obeštećenje, opštinske i regionalne, donijele su odluke u ukupno 1.965 predmeta tj. 18,328% ukupnog broja podnijetih zahtjeva u Crnoj Gori. Broj pozitivno riješenih zahtjeva je 1.088 odnosno 55,368% od broja riješenih predmeta, od čega se 119 rješenja odnosno 6,055% rješenja odnosi na povraćaj oduzete stvari u naturi odnosno 824.538 m<sup>2</sup>, dok se 969 odnosno 49,313% rješenja odnosi na obeštećenje u novcu, koje ukupno iznosi 173.518.363,22€.

Broj rješenja kojima je odbijen zahtjev kao neosnovan je 414 odnosno 21,068% broja riješenih predmeta, dok je broj odluka kojima je zahtjev odbačen (kao neblagovremen ili nedozvoljen) je 463 odnosno 23,562% od broja riješenih predmeta.

Primjenom oba prednje navedena zakona u Crnoj Gori, bivšim vlasnicima je ukupno vraćeno 42.824.538 m<sup>2</sup> zemljišta i objekata.

Tabelarni prikaz:

Statistički podaci o nazionalizovanoj imovini počev od 1945 godine				
Nacionalizovane kuće	bez podataka	bez podataka	bez podataka	bez podataka
Nacionalizovano poljoprivredno zemljište nije predmet povraćaja po	6.200 je ukupan broj zahtjeva bivših vlasnika koji se odnosio na ukupnu površinu od 110.000.000m <sup>2</sup>			110.000.000m <sup>2</sup>



## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Zakonu o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju iz 2004 i 2007 godine, već ranijeg Zakona o vraćanju ranijim vlasnicima poljoprivrednog zemljišta iz društvene svojine iz aprila 1992 godine	nacionalizovanog poljoprivrednog zemljišta			
	Pozitivno je riješeno 4.153 zahtjeva (66,98%) na osnovu kojih je bivšim vlasnicima vraćeno ukupno 42.000.000m <sup>2</sup> nacionalizovanog poljoprivrednog zemljišta.			42.000.000m <sup>2</sup>
Nacionalizovane šume i šumsko zemljište	Bez podataka	bez podataka	bez podataka	bez podataka

Raspoloživi podaci ukazuju da je bivšim vlasnicima u odnosu na površinu oduzete imovine čiji su povraćaj zahtjevali Zakonom iz 1992 godine procentulano iskazano vraćeno 38,18% oduzete imovine.

Regionalne komisije za povraćaj i obeštećenje	Komisija Podgorica	Komisija Bar	Komisija Bijelo Polje	UKUPNO
Broj podnijetih zahtjeva	3596	2522	4603	10.721
Broj obradjenih zahtjeva	920 (25,583%)	374 (14,829%)	671 (14,577%)	1.965 (18,328%)
Broj završenih zahtjeva	920 (25,583%)	374 (14,829%)	671 (14,577%)	1.965 (18,328%)
Broj prihvaćenih zahtjeva	494 (53,596%)	112 (29,946%)	482 (71,833%)	1.088 (55,368%)
Broj rješenja o povraćaju imovine	31 (3,369%)	64 (17,112%)	24 (3,576%)	119 (6,055%)
Broj rješenja o obeštećenju	463 (50,326%)	48 (12,834%)	458 (68,256%)	969 (49,313%)
Broj rješenja o odbijanju zahtjeva	174 (18,913%)	142 (5,63%)	98 (14,605%)	414 (21,068%)
Broj zaključaka o odbacivanju zahtjeva	252 (27,391%)	120 (37,967%)	91 (13,561%)	463 (23,562%)
Površina vraćene imovine u m <sup>2</sup>	314.318m <sup>2</sup>	500.000m <sup>2</sup>	10.220m <sup>2</sup>	824.538m <sup>2</sup>

Procenat ukupno završenih predmeta je obračunat u odnosu na ukupan broj od 10.721 zahtjev u Crnoj Gori.

Procenti vrsta odluka su obračunati u odnosu na broj zahtjeva o kojima je donijeta odluka po komisijama.

Po Zakonu o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju (restituciji), koji je u primjeni od 2004 godine, formirane su prvo opštinske komisije za povraćaj i obeštećenje, a izmjenama Zakona iz 2007 godine, formirane su tri Regionalne prvostepene komisije za povraćaj i obeštećenje, od kojih se jedna za sjeverni dio Crne Gore nalazi u Bijelom Polju, za jug u Baru i za centralni dio u Podgorici. Ove komisije su formirane u okviru Ministarstva finansija. Drugostepeni organ u ovom postupku je Komisija za žalbe za povraćaj i obeštećenje koju je formirala Vlada Crne Gore. Protiv rješenja Komisije za žalbe i obeštećenje, nezadovoljna stranka može tužbom pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore.

Na osnovu procjene zasnovane na iskustvu u dosadašnjoj obradi zahtjeva, proces denacionalizacije će trajati još oko 8 do 10 godina.

Problemi sa kojima se nadležne komisije najčešće susreću su nedostatak potrebne validne dokumentacije za donošenje pravilne i zakonite odluke. Radi se o imovini koja je bivšim vlasnicima oduzimana od 1945 do 1968 godine, pa stranke često nijesu u mogućnosti da dostave traženu dokumentaciju, jer je ne posjeduju ( izgubljena, uništena i dr.). Takodje, značajan problem predstavlja i nemogućnost identifikacije oduzetih nepokretnosti zbog nevođenja ili nepostojanja odgovarajuće katastarske evidencije u momentu oduzimanja, kao i činjenice da veliki broj lica

kojima je izvršeno oduzimanje imovinskih prava više nije u životu, što dodatno otežava postupak donošenja odluka po zahtjevima za povraćaj i/ili obeštećenje.

## - Jednakost polova i prava žena

### **106. Postoji li opšti nacionalni okvir za promovisanje jednakosti polova?**

Ustavna zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu bliže se razrađuje u više novodonijetih propisa.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, koji je usvojen u julu 2007 godine dat je snažan osnov za unaprijeđenje položaja žena i postizanje rodne ravnopravnosti, kao i za afirmaciju zabrane diskriminacije po osnovu polne pripadnosti.

U Crnoj Gori su, do sada, osnovana dva institucionalna mehanizma koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti. Odbor za ravnopravnost polova Skupštine Republike Crne Gore je osnovan 11.jula 2001.godine, kao stalno radno tijelo Skupštine sa mandatom da razmatra i prati ostvarivanje Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina koja se odnose na ravnopravnost polova. Kancelarija za ravnopravnost polova je osnovana na sjednici Vlade Crne Gore 27. marta 2003.godine i funkcionisala je u okviru Generalnog sekretarijata Vlade do aprila 2009. godine. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava određeno kao nadležno za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti. S tim u vezi, kao jedna od organizacionih jedinica Ministarstva je osnovano i Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti (april 2009) koje je nadležno za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, praćenje sprovođenja međunarodnih konvencija iz ove oblasti, saradnju sa mehanizmima za rodnu ravnopravnost u regionu, kao i saradnju sa nevladinim organizacijama. Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti organi državne uprave imenovali su službenike/ce koji/e obavljaju poslove koordinatora/ki aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz svoje nadležnosti, i učestvuju u sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti.

Vlada Crne Gore je, jula 2008. godine, usvojila Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2008-2012) koji predstavlja razvojni dokumenat za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Plan aktivnosti definiše sledeće oblasti koje su proritetne: evropske integracije, obrazovanje, zdravlje, nasilje nad ženama, ekonomija i održivi razvoj, politika i odlučivanje, mediji i kultura i institucionalni mehanizmi za kreiranje i sprovođenje politike rodne ravnopravnosti. U Vladi je osnovana Kancelarija za rodnu ravnopravnost, radi implementacije politike rodne ravnopravnosti, koja je uobličena u planskom dokumentu za 2008-2012 godine, a koji je pripremljen u saradnji sa ženskim nevladinim organizacijama. Kancelarija kontinuirano radi na postizanju opšteg nivoa svijesti o rodnoj ravnopravnosti.

### **107. Molimo navedite detalje o pravnim mjerama koje obezbjeđuju jednakost između muškaraca i žena, posebno komentarišući jednakost u područjima kao što su zapošljavanje, rad i plate.**

Ustavom Crne Gore je utvrđeno da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). S tim u vezi je i ustavno načelo zabrane svake neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kom osnovu. Pri tome, neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštitu lica koja su po bilo kojem osnovu u nejednakom položaju. Posebnu pažnju i u ovoj oblasti zavređuje ustavno određenje po kojem su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.(član 9).

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Sl.list RCG br. 46/07) predstavlja prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori i najznačajniji mehanizam za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola i uspostavljanja rodne ravnopravnosti. Zakonom je, kao najvažniji institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, ustanovljen organ državne uprave nadležan za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti - Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti su propisani efikasni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti, uzimajući u obzir ne samo odredbe ovog Zakona, već i odredbe zakona kojima su u sistem državne uprave uvedene antidiskriminacione norme. U cilju eliminacije diskriminacije po osnovu pola i postizanja rodne ravnopravnosti, Zakonom su utvrđene obaveze državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova, javnih preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja, radi postizanja cilja postavljenog ovim Zakonom. U Zakonu je istaknuta i uloga civilnog sektora i dat značajan prostor za djelovanje nevladinih organizacija u ukupnim aktivnostima na postizanju rodne ravnopravnosti.

Kada je u pitanju ravnopravnost u područjima kao što su zapošljavanje, rad i plata ona je regulisana Zakonom o radu («Službeni list CG», br. 49/2008), Zakonom o državnim službenicima i namještenicima i Zakonom o zapošljavanju («Službeni list RCG», br. 5/2002, 21/2008).

Zakonom o radu zabranjuje se neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo. Neposredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, jeste svako postupanje uzrokovano nekim od naprijed navedenih osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja.

Diskriminacija u smislu ovog zakona zabranjena je u odnosu na: a) uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; b) uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; c) obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; d) napredovanje na poslu; e) otkaz ugovora o radu. Odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po nekom od navedenih osnova su ništave. Članom 8 Zakona o radu zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom. Uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od navedenih osnova, kao i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, neugodno, agresivno ili uvredljivo okruženje. Zaposleni ne može trpjeti štetne posljedice u slučaju prijavljivanja, odnosno svjedočenja zbog uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja na radu i u vezi sa radom.

Odredbe zakona, kolektivnog ugovora i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti lica sa invaliditetom, žena za vrijeme trudnoće i porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi njege djeteta, odnosno posebne njege djeteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja, ne smatraju se Diskriminacijom.

U slučajevima diskriminacije, u smislu ovog zakona, lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.

Prava zaposlenih, a između ostalih i pravo na zaradu definisano je takođe zakonom o radu. Tako član 11 propisuje da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, bezbjednost i zaštitu života i zdravlja na radu, stručno osposobljavanje i druga prava u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom. Zaposlena žena ima pravo na posebnu zaštitu za vrijeme trudnoće i porođaja. Zaposleni ima pravo na posebnu zaštitu radi njege djeteta u skladu sa ovim zakonom. Zaposleni mlađi od 18

godina života i zaposleno lice sa invaliditetom imaju pravo na posebnu zaštitu u skladu sa ovim zakonom.

Članom 77 propisuje se da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu. Zarada se uvećava u skladu sa kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu za: rad duži od punog radnog vremena (prekovremeni rad i dežurstvo); noćni rad; rad u dane državnih i vjerskih praznika koji su zakonom utvrđeni kao neradni dani; minuli rad i za druge slučajeve utvrđene kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu.

Zakonom o zapošljavanju uređuje se zapošljavanje, osiguranje za slučaj nezaposlenosti, prava nezaposlenih lica i uslovi i postupak za njihovo ostvarivanje, način obezbjeđivanja sredstava i druga pitanja od značaja za organizovano i produktivno zapošljavanje. Zapošljavanjem, u smislu ovog zakona, smatra se posredovanje u zapošljavanju i preduzimanje mjera i aktivnosti u postupku sprovođenja aktivne politike zapošljavanja. Zapošljavanje je djelatnost od javnog interesa. Članom 3 navedenog zakona propisano je da su nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o državnim službenicima I namještenicima "Sl. list CG", br. 50/2008 uređuju se pitanja položaja državnih službenika, odnosno namještenika koja se odnose na: zasnivanje radnog odnosa, zvanja, prava i obaveze, odgovornost, raspoređivanje, ocjenjivanje, napredovanje i utvrđivanje sposobnosti, stručno usavršavanje, prestanak radnog odnosa, zaštitu prava, upravljanje kadrovima, kao i nadzor nad njegovim sprovođenjem. Na državnog službenika, odnosno namještenika primjenjuju se opšti propisi o radu u pogledu prava, obaveza i odgovornosti koja ovim zakonom ili drugim propisom nijesu drukčije uređena. Članom 8 definiše se jednaka dostupnost. Tako je u zapošljavanju državnih službenika, odnosno namještenika kandidatima su, pod jednakim uslovima, dostupna sva radna mjesta. Državni službenik, odnosno namještenik zasniva radni odnos na osnovu javnog oglašavanja. Takođe, državni službenik, odnosno namještenik ima pravo na napredovanje u službi. Napredovanje u službi zavisi od stručnih i radnih sposobnosti, kvaliteta rada i ostvarenih rezultata rada. Članom 11 zakona o državnim službenicima I namještenicima izričito je zabranjeno povlašćivanje ili uskraćivanje državnog službenika, odnosno namještenika u njegovim pravima, a posebno zbog političke, nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, pripadnosti po polu ili na osnovu drugog razloga suprotno Ustavom i zakonom utvrđenim pravima i slobodama.

Zakon o zaradama državnih službenika I namještenika propisuje da državni službenik, odnosno namještenik ostvaruje pravo na zaradu, naknadu i druga primanja, na način i pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Državni službenik, odnosno namještenik ostvaruje zaštitu prava na zaradu, naknadu i druga primanja u skladu sa propisom o državnim službenicima i namještenicima.

Član 5 navedenog Zakona propisuje da su podaci o zaradama državnih službenika, odnosno namještenika dostupni javnosti, a član 6 da sena zarade, naknade i druga primanja državnih službenika, odnosno namještenika primjenjuju se opšti propisi o radu u pogledu pitanja koja, ovim zakonom ili drugim propisom, nijesu drukčije uređena.

Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbijedena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina. Tako je članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti – kojim je zapriječena kazna zatvora do 3 godine učiniocu koji zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Član 443 – rasna i druga diskriminacija propisuje da ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Navedenom kaznom kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi. Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili

propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

U glavi dvadesetoj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada.

Tako je članom 224 – povreda prava iz rada - propisano da ko se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa, kolektivnih ugovora i drugih opštih akata o pravima iz rada i o posebnoj zaštiti na radu omladine, žena i invalida i time drugom uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

Članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju te je za učinioca koji svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima, propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

Članom 229 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava iz socijalnog osiguranja – te je zapriječena novčana kazna ili zatvor do dvije godine. za učinioca koji se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa ili opštih akata o socijalnom osiguranju i time uskrati ili ograniči nekom licu pravo koje mu pripada.

**108. Da li je Crna Gora ratifikovala odgovarajuće međunarodne konvencije? Molimo vas da pojasnite kada je je svaka od konvencija ratifikovana?**

Crna Gora je sukcesorskim postupkom 23. oktobra 2006. godine pristupila setu Konvencija Ujedinjenih nacija, među kojima su one koje se odnose i na ravnopravnost žena i muškaraca: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije (CEDAW), Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju. Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i Protokole br. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14.

**109. Postoje li druge praktične mjere i mehanizmi za podršku jednakosti polova?**

Pored dva nacionalna mehanizma za rodnu ravnopravnost (objašnjeno u odgovoru na pitanje 106.) radi se na uspostavljanju lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u deset opština sa kojima Vladin mehanizam za rodnu ravnopravnost ima potpisan Memorandum o saradnji (Nikšić, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Cetinje, Kotor, Budva, Bar, Herceg Novi i Ulcinj). U tim opštinama su imenovana lica koja su zadužena za rodnu ravnopravnost i koja rade na sprovođenju ovog načela u svojim opštinama. U toku je izrada lokalnih akcionih planova za postizanje rodne ravnopravnosti u navedenim opštinama.

Druge praktične mjere uključuju niz aktivnosti kao što su organizovanje radionica i seminara, kampanje za podizanje svijesti javnosti, aktivnosti nevladinih organizacija, obrazovanje, istraživanje, treninzi, saradnja sa regionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost, akademskim institucijama, međunarodnim organizacijama.

Takođe treba naglasiti ulogu medija u podizanju svijesti u javnosti o različitim aspektima rodne ravnopravnosti. Na primjer, mediji su veoma otvoreni da izvještavaju o kampanji 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, koja se svake godine obilježava u Crnoj Gori u periodu 25. novembar do 10. decemba.

**110. Pružite pregled postojećih podsticaja u privatnom i javnom sektoru za uzdržavanje od diskriminatorske prakse pri zapošljavanju.**

Ustav Crne Gore („Sl.list Crne Gore“,br.01/07) u članu 62 jemči da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti.

Zakon o radu („Sl.list Crne Gore“,br.49/08) u članu 5 propisuje da je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rodjenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo.

Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti ( Sl.list Crne Gore br. 46/07) obezbeđuje se ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora.

U tom smislu, a radi postizanja rodne ravnopravnosti, prilikom donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ,državni organi, organi državne uprave I druga pravna lica dužni su da ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.

Imajući u vidu Zakon o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list Crne Gore“,br.50/08) poslovi u državnom organu vrše se politički neutralno i nepristrasno u skladu sa javnim interesom. Prilikom zapošljavanja svim kandidatima, pod jednakim uslovima, dostupna su sva radna mjesta.

Uprava za kadrove je, u skladu sa članom 117 pomenutog zakona, nadležna za praćenje sprovođenja mjera u cilju postizanja srazmjerne zastupljenosti manjinskih naroda I drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, pa se zainteresovani kandidati mogu, u prijavi na interni, javni oglas ili javni konkurs izjasniti o svojoj nacionalnoj pripadnosti.

Prilikom zapošljavanja državnih službenika i namještenika u državnim organima, primjenjuju se osnovna načela sadržana u Zakonu o državnim službenicima i namještenicima, a koja garantuju jednaku dostupnost radnih mjesta pod jednakim uslovima i političku neutralnost i nepristrasnost u vršenju poslova u skladu sa javnim interesom.

Postupak zapošljavanja je transparentan i javan. Isto se postiže na način što se svi interni i javni oglasi i javni konkursi objavljuju na sajtu Uprave za kadrove, a svi javni oglasi i javni konkursi i na sajtu Zavoda za zapošljavanje i u dnevnoj štampi, koja se objavljuje na teritoriji Crne Gore.

Popuna slobodnih radnih mjesta u državnim organima može se izvršiti iz internih resursa, što podrazumijeva sprovođenje internog oglasa u skladu sa Uredbom o uslovima i postupku sprovođenja internog oglasa za popunu radnog mjesta u državnim organima ( Sl.list RCG 73/04 ). Ukoliko se popuna slobodnog radnog mjesta ne vrši na ovaj način, sprovodi se javni oglas za radna mjesta koja su sistematizovana , slobodna i za koja su obezbijeđena finansijska sredstva.

Svaki javni oglas ima obaveznu sadržinu (naziv državnog organa i mjesto vršenja posla, naziv radnog mjesta, uslove za zasnivanje radnog odnosa, dokaze koje kandidat mora priložiti uz prijavu, rok i adresu i ime lica koje je zaduženo da daje informacije).

U državnom organu može da zasnuje radni odnos lice koje ispunjava opšte uslove propisane Zakonom o državnim službenicima ii namještenicima i posebne utvrđene aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji.

Javni oglas se objavljuje u skladu sa opštim propiosima o radu, a rok za podnošenje prijava ne može biti kraći od 8 ni duži od 15 dana od dana objavljivanja javnog oglasa. Uprava za kadrove na osnovu prijava sačinjava listu kandidata koji ispunjavaju uslove javnog oglasa u kojoj su uvršteni kandidati koji su predali potpunu i blagovremenu dokumentaciju kojom potvrđuju ispunjenost opštih i posebnih uslova za zasnivanje radnog odnosa.

Kandidati koji ispunjavaju uslove javnog oglasa podliježu obaveznoj provjeri sposobnosti Postupak obavezne provjere sposobnosti sprovodi se u skladu sa Pravilima o obliku i načinu provjere sposobnosti za vršenje poslova radnog mjesta, koje je utvrdila Uprava za kadrove.

Postupak obavezne provjere se može obaviti u više faza u kojima se broj kandidata postepeno smanjuje. Postupak se može obaviti putem provjere u pisanom obliku, usmenim intervjuom ili na drugi odgovarajući način, u prisustvu Komisije obrazovane za isti, a koju čine 3 člana; jedan predstavnik Uprave za kadrove, predstavnik organa za čije potrebe se sprovodi provjera i još jedan predstavnik iz drugog državnog organa.

Nakon sprovedene provjere, Uprava za kadrove sačinjava Listu za izbor kandidata koji su postigli zadovoljavajuće rezultate u postupku provjere sposobnosti, kao i Izvještaj sa svim podacima ( broj osvojenih poena na svim sprovedenim testovima ).

Lista za izbor dostavlja se starješini državnog organa po čijem zahtjevu je sprovedena naprijed objašnjena procedura javnog oglasa.

O izboru državnog službenika, odnosno namještenika odlučuje starješina državnog organa, Odlukom o izboru, koju je obavezan donijeti i dostaviti Upravi za kadrove u roku od 30 dana od dana prijema Liste za izbor.

Ukoliko ne izvrši izbor između kandidata sa liste za izbor, dužan je da Upravu za kadrove obavijestio o razlozima za takvu odluku. U tom slučaju javni oglas se može ponoviti.

Protiv odluke o izboru, zbog povrede postupka izbora može se podnijeti žalba , u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list Crne Gore“,br.50/08). Po žalbi protiv odluke o pravima i obavezama iz rada i po osnovu rada, odlučuje Komisija za žalbe.

Državni službenik odnosno namještenik radni odnos zasniva rješenjem, na određeno ili neodređeno vrijeme.

Radni odnos na određeno vrijeme zasniva se radi; zamjene privremeno odsutnog radnika, obavljanje projektnih zadataka, vršenje privremeno povećanog obima poslova i obuka pripravnika za period trajanja pripravnčkog staža.

Uprava za kadrove sprovodi javne konkurse za zasnivanje radnog odnosa rukovodećih lica. Rukovodeća lica su ; u ministarstvu, sekretar ministarstva i pomoćnik ministra, u organu uprave, pomoćnik starješine organa uprave, a u službi koju obrazuje Vlada, pomoćnik starješine službe.

U postupku sprovođenja javnog konkursa primenjuje su odredbe zakona, koje uređuju javni oglas.

Postupak provjere sposobnosti vrši se putem usmenog intervjua, kojem obavezno prisustvuje starješina državnog organa u kome se zasniva radni odnos.

Na listu za izbor kandidata, koju Uprava za kadrove dostavlja državnom organu, starješina organa utvrđuje predlog za imenovanje, odnosno postavljenje.

Predlog za imenovanje odnosno postavljenje dostavlja se Vladi Crne Gore.

Rješenje o imenovanju, postavljenju i razrešenju rukovodećih lica donosi Vlada Crne Gore.

Rukovodeća lica imenuju se odnosno postavljaju na period od 5 godina i po isteku tog roka može biti ponovo imenovano, odnosno postavljeno.

### **111. Kako se u vašem zakonodavstvu i sudskoj praksi tretira nasilje zasnovano na polu?**

Ustavom Crne Gore (»Sl. list CG«, br. 1/07) propisano je da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. S tim u vezi je i ustavno načelo zabrane svake neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kom osnovu. Pri tome, neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštitu lica koja su po bilo kojem osnovu u nejednakom položaju.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen je 27. jula 2007. godine (»Sl.list RCG«, br. 46/07) i predstavlja prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori i najznačajniji mehanizam za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola i uspostavljanje rodne ravnopravnosti. Zakonom je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života.

Ravnopravnost u područjima kao što su zapošljavanje i rad regulisana je Zakonom o zapošljavanju (»Sl. list RCG«, br. 5/2002, 79/2004, 21/2008) i Zakonom o radu (»Sl. list CG«, br. 49/2008). Shodno odredbama Zakona o zapošljavanju nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka, bez obzira na pol. Zakonom o radu zabranjuje se neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol. Diskriminacija u smislu ovog zakona zabranjena je u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla, uslove rada i sva prava iz radnog odnosa, obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje, napredovanje na poslu i otkaz ugovora o radu. Istim zakonom zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (»Sl. List RCG«, br.39/2004) propisana je jednakost građana u cilju ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, osnovno stanje i drugo lično svojstvo.

Pored toga što je diskriminacija u pravnom poretku Crne Gore zabranjena u zakonima iz različitih oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava, inkriminisana je i u krivičnom zakonodavstvu i predstavlja realizaciju ustavnog principa pravne jednakosti i ravnopravnosti građana.

Krivičnim zakonikom Crne Gore (»Sl. list RCG«, br.70/03, 13/04, 47/06 i »Sl. list CG«, br.40/08) propisana je kazna zatvora do tri godine u slučaju uskraćivanja ili ograničavanja prava čovjeka i građanina utvrđenih Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili u slučaju davanja povlastica ili pogodnosti na osnovu nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva. Teži oblik ovog djela postoji onda kada djelo izvrši službeno lice u vršenju službe.

Istim zakonikom propisano je i krivično djelo povrede ravnopravnosti u zapošljavanju, koje djelo čini onaj ko svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima.

Nadalje istim zakonikom propisano je krivično djelo rasna i druga diskriminacija, koje pruža potpuniju i širu krivičnopravnu zaštitu u ovoj oblasti, u odnosu na prethodna krivična djela. Inkriminacija ovog djela sadrži opštu zabranu kršenja međunarodno priznatih ljudskih prava na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu, ili nekom drugom ličnom svojstvu. Inkriminisano je i proganjanje onih, (bilo organizacija bilo pojedinaca), koji se zalažu za ravnopravnost ljudi.

Za ostvarivanje rodne ravnopravnosti značajno je ustavno određenje po kojem su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka.

Crna Gora je sukcesorskim postupkom 23. oktobra 2006. godine pristupila setu Konvencija Ujedinjenih nacija, među kojima su one koje se odnose i na ravnopravnost žene i muškarca i to Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije, Opcioni protokol uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju.

Takođe, Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, kao i Protokole br. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14.

Krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonikom Crne Gore, a da je žrtva u taj položaj došla isključivo zbog pola, u sudskoj praksi nije bilo.



## - Prava djeteta

### 112. Poblje opište postojeće zakonske i upravne strukture kojima se obezbjeđuje djelotvorna zaštita prava djeteta.

U grupi ljudskih prava i sloboda koje jemči Ustav Crne Gore, posebno mjesto zauzima zaštita prava djeteta, u smislu da su roditelji obavezni da brinu o djeci, da ih vaspitavaju i školuju, da djeca rođena van braka imaju ista prava i obaveze kao djeca rođena u braku, da djeca uživaju prava i slobode primjereno njihovom uzrastu i zrelosti, kao i da se djetetu jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe, pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na školovanje pod jednakim uslovima.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta A/ Rezol /44/25 usvojena 1989. godine, bila je prvi obavezujući međunarodni instrument koji je sadržao niz odredbi relevantnih za prava djece u sukobu sa zakonom. Ratifikovanjem Konvencije decembra 1990. godine, Crna Gora je u obavezi da podržava i da uključi odredbe Konvencije u sve zakone, postupke i procedure koje se tiču djece.

Crna Gora ratifikovala je sljedeće opcione protokole i konvencije kojima se osigurava djelotvorna zaštita prava djeteta:

- Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima 31.januar 2003.
- Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o trgovini djecom, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji 10. oktobar 2002.
- Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njene protokole,
- Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i protokol uz Konvenciju,
- Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka kažnjavanja sa dva protokola,
- Konvencija UN o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala 2000. i Protokol protiv trafikinga emigranata kopnom, morem i vazduhom i Protokol za sprečavanje , suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bicima,posebno ženama i djecom,
- Konvencija o građanskopravnim vidovima međunarodne otmice djece, potpisana u Hagu 25.oktobra 1980, Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/91-19,

Započete su pripreme na planu ratifikacije potpisanih Konvencija i to:

- Međunarodne konvencije o zaštiti prava radnika migranata i članova njihovih porodica,
- Konvencije SE o pristupu zvaničnim dokumentima,
- Konvencije SE o zaštiti djece od seksualnog iskoriscavanja i zlostavljanja,
- Revidirane Evropske konvencije o usvajanju djece,
- Evropske konvencije o uzivanju dječjih prava.

U nacionalnom zakonodavstvu prava i interesi djeteta štite se kroz niz zakonskih propisa donijetih u krivičnopravnoj oblasti, oblasti porodičnih odnosa, socijalne i dječje zaštite, oblasti obrazovanja, zdravstva i radnih odnosa a to su:

- Porodični zakon CG("Sl.list RCG",br.01/07 ),
- Krivični zakonik ("Sl. list RCG",br. 70/03, 47/06,.),
- Zakonik o krivičnom postupku ("Sl.list RCG",br.71/03, 47/06 ),
- Zakon o prekršajima ("Sl.list RCG",br. 25/94 , 29/94, 48/99),
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija ("Sl. list RCG",br. 25/94 , 29/94 , 69/03 , 65/04 ),
- Zakon o zdravstvenom osiguranju ("SL.list RCG",br. 39/04 ,13/07 ),
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Sl.list RCG",br.39/04 ),

- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Sl.list RCG",br.78/05 ),
- Zakon o matičnim registrima ("Sl. list Crne Gore", br. 47/08),
- Zakon o licnom imenu ("Sl. list Crne Gore", br. 47/08 od 07.08.2008),
- Zakon o radu ("Sl.list Crne Gore",br.49/08 ),
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitavanju ("Sl. list RCG",br. 64/02 ,49/07 ),
- Zakon o osnovnoj školi ("Sl. list RCG", br. 34/91, 48/91, 17/92, 56/92, 32/93, 27/94, 2/95, 20/95, 64/02)
- Zakon o policiji ("Sl.list RCG",br. 28/05 ),
- Zakon o manjinskim pravima i slobodama ("Sl. list RCG", br. 31/06, 51/06, 38/07 ),
- Zakon o javnom redu i miru ("Sl.list SRCG",br.41/94),
- Zakon o vojsci Crne Gore ("Sl. list CG", br. 47/07)

Prikaz osnovnih zakonskih rješenja kojima se posebno štite prava djeteta.

### Porodični odnosi

Porodičnim zakonom Crne Gore- propisano je da se odnosi roditelja i djece zasnivaju na obostranim pravima i dužnostima, posebno roditelja da se staraju o zaštiti interesa i dobrobiti djece i njihovoj odgovornosti za podizanje, vaspitanje i osposobljavanje za samostalan život, i djece da se staraju o svojim roditeljima i da se prema njima odnose sa poštovanjem .

Svako je dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta u svim aktivnostima koje se tiču djeteta, kao i dužnost države da poštuje i unapređuje prava djeteta i preuzima sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od zanemarivanja, zlostavljanja i eksploatacije.

S spekta zaštite prava djeteta, u odnosu na institut bračne zajednice i utvrđivanje očinstva i materinstva zakon propisuje da zajednica života muškarca i žene koja traje duže-vanbračna zajednica izjednačena je sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinskopravnih odnosa,

Brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18 godina života. Izuzetno, sud može dozvoliti sklapanje braka maloljetnom licu starijem od 16 godina, na njegov zahtjev. Pri tome će sud na pogodan način ispitati sve okolnosti koje su od značaja za utvrđivanje da li postoji slobodna volja i želja maloljetnika da zaključi brak, kao i da li je maloljetno lice dostiglo tjelesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku. Dijete koje zaključi brak uz dozvolu suda istovremeno stiče potpunu poslovnu sposobnost.

Očinstvo može priznati muškarac sposoban za rasuđivanje koji je navršio 16 godina života . Potrebna je saglasnost djeteta koje je starije od 16 godina ako neko lice želi da ga prizna kao svoje djetete. Za usvojenje djeteta starijeg od 10 godina potreban je njegov pristanak .

Dijete ima pravo da zna ko su mu roditelji, dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasudjivanje može izvršiti uvid u matičnu knjigu rođenih i u drugu dokumentaciju koja se odnosi na njegovo porijeklo.

Dijeteta ima pravo da živi sa roditeljima. Roditelji imaju pravo i dužnost da se staraju o djetetu. Staranje o djetetu obuhvata –cuvanje, podizanje, vaspitavanje, obrazovanje, zastupanje, izdržavanje kao i upravljanje i raspolaganje imovinom djeteta.

Dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasudjivanje može odlučiti sa kojim će roditeljem živjeti. Pravo djeteta da živi sa roditeljima može biti ograničeno samo sudskom odlukom kada je to u najboljem interesu djeteta. Sud može donijeti odluku o odvajanju djeteta od roditelja ako postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici.

Pravo djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne žvi može biti ograničeno samo sudskom odlukom kada je to u najboljim interesu djeteta i kada postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici.

Dijete ima pravo da održava lične odnose i sa srodnicima i drugim licima sa kojima ga vezuje posebna bliskost ako je to u njegovom najboljem interesu.

Dijete ima pravo na obezbjedjenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za svoj pravilan i potpun razvoj. Dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasudjivanje može dati pristanak za preduzimanje medicinskog zahvata.

Punoljetstvo se stiče sa navršenom 18 godinom života.

Dijete ima pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima. Dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može odlučiti koju će srednju školu pohađati .

Dijete koje je navršilo 14 godina života može preduzimati pravne poslove uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja, odnosno saglasnost organa starateljstva kad treba otuđiti ili opteretiti nepokretne stvari ili vrijednije pokretne stvari i prava iz imovine djeteta. Sa navršenih 15 godina života dijete može preduzimati pravne poslove kojima upravlja i raspolaže svojom zaradom ili imovinom koju je steklo sopstvenim radom .

Pravo na nasljeđivanje stiče se rođenjem, ali se i začeto dijete smatra nasljednikom, pod uslovom da se živo rodi. Dijete određenog uzrasta može testamentom raspolagati svojom imovinom mortis causa. Shodno Zakonu o nasljeđivanju testament može napraviti svako lice sposobno za rasuđivanje koje je navršilo 15 godina života .

Zakon propisuje odredbe i o tome da roditelji roditeljsko pravo vrše zajednički i sporazumno kada vode zajednički živor, ali i kada ne mogu voditi zajednički život, roditelji roditeljsko pravo vrše zajednički i sporazumno ako zaključe sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava i ako sud procjeni da je taj sporazum u najboljem interesu djeteta. Samo na osnovu odluke suda ili osnovu sporazuma roditelja koji je po ocjeni suda u interesu djeteta, roditeljskopravo vrsi jedan roditelj.

Roditelji su bezuslovno dužni da izdržavaju svoju maloljetnu djecu. Prema mogućnostima džni su da izdržavaju i punoljetnu djecu do isteka vremena trajanja školovanja u odgovarajućoj školi, odnosno fakultetu, a ako je školovanje iz opravdanih razloga produženo, najkasnije do navršene 26-godine života.

Posebne mjere za zaštitu prava djeteta—

U sporovima za zastitu prava djeteta i u sporovima za vrsnje, odnosno ograničenje i lišenje roditeljskig prava sud je uvijek dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta.

Organ starateljstva dužan je da roditeljima pruži odgovarajuće oblike pomoći i podrške u preduzimanju potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavjestenja. Ako opravdani interesi djeteta to zahtjevaju organ starateljstva upozoriće roditelje na greške i propuste u podizanju i vaspitanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih uputiti da se sami ili sa djetetom obrate odredjenom savjetovalistu, zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi.

U opravdanim slučajevima organ starateljstva može da zahtjeva od roditelja polaganje računa o upravljanju imovinom djeteta. Takode organ starateljstva može tražiti da sud u vanparničnom postupku, radi zaštite imovinskih prava djeteta, dozvoli sredstva obezbjedenja na imovinu roditelja, a može i radi zaštite imovinskih interesa djeteta, zahtjevati da sud odluči da roditelji u pogledu upravljanja imovinom djeteta imaju ulogu staraoca.

Kad je roditeljima potrebna trajnija pomoć i usmjeravanje u vrsenju roditeljskih prava i dužnosti ili je neophodno neposredno praćenje stanja i uslova u kojima dijete živi, organ starateljstva odrediće nadzor nad vršenjem roditeljskog prava u pogledu djece ili u pogledu djeteta.

Sud u vanparničnom postupku može, po službenoj dužnosti, ili na predlog roditelja, odnosno staratelja ili drugog lica kome je dijete povjereno na čvanje i vaspitanje, organa starateljstva, donjeti odluku kojom će dijete uputiti u odgovarajuću ustanovu za vaspitanje ili drugu porodicu ako je došlo do poremećaja u ponašanju djeteta koji zahtjeva organizovan vaspitni uticaj i izdvajanje djeteta iz sredine u kojoj živi. Sud će odrediti i vrijeme trajanja ove mjere, koja ne može biti duža od godinu dana, a sud može i prije isteka vremena po službenoj dužnosti ili na predlog roditelja, organa starateljstva, produžiti vrijeme trajanja ove mjere ili izreći drugu mjeru za zaštitu prava djeteta. Odluku o upućivanju sud će bez odlaganja dostaviti organu starateljstva

koji će na osnovu nje donijeti rješenje o upućivanju djeteta u odgovarajuću ustanovu ili drugu porodicu.

Sud odlukom u vanparničnom postupku može roditelju koji nesavjesno vrši prava ili dužnosti prema djetetu ograničiti roditeljsko pravo.

Smatra se da roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta naročito ako ne brine dovoljno o ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj pomoci, redovnom pohađanju škole, ne sprecava dijete u stetnom druženju, skitnji, prosjacenju ili kradi.

Postupak za ograničnje roditeljskog prava pokreće sud po službenoj dužnosti, na predlog organa starateljstva, drugog roditelja ili djeteta. Ograničenje roditeljskog prava se određuje u trajanju od godinu dana.

Prije isteka navedenog roka sud će ispitati sve okolnosti slučaja i u najboljem interesu djeteta novom odlukom vratiti roditeljima ograničeno pravo, produžiti trajnje izrečene mjere ili izreći drugu mjeru za zaštitu najboljeg interesa djeteta.

Roditelj koji zloupotrebljava vršenje roditeljskog prava ili grubo zanemaruje vršenje roditeljske dužnosti, lišava se roditeljskog prava.

Zloupotreba prava postoji naročito ako roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dijete, izrabljuje dijete prisiljavajući ga na pretjerani rad, ili na rad koji ugrozava moral, zdravlje ili obrazovanje djeteta, odnosno na rad koji je zabranjen zakonom, postiče dijete na vršenje krivičnih djela, razvija loše navike i sklonosti i sl.

Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito ako roditelj napusti dijete ili se uopšte ne stara o osnovnim životnim potrebama djeteta sa kojim živi, izbjegava da izdržava dijete ili da održava lične odnose sa djetetom sa kojim živi, odnosno sprečava održavanje ličnih odnosa djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, ako s namjerom i neopravdano izbjegava da stvori uslove za zajednicki zivot sa djetetom koje se nalazi u ustanovi socijalne i dječje zastite .

Odluku o lišenju roditeljskog prava donosi nadležni sud u vanparničnom postupku. Ako organ starateljstva dozna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost zbog zanemarivanja roditeljskih dužnosti, dužan je da hitno preduzme mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa djeteta.

Postupak u sporovima za zaštitu prava djeteta

Tužbu za zaštitu prava djeteta mogu podnijeti: dijete, roditelji djeteta, državni tužilac i organ starateljstva. Ako između djeteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi, dijete zastupa kolizijski staratelj. Dijete koje je navršilo 10 godina života i koje je sposobno za rasudjivanje može samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove zatražiti od organa starateljstva da mu postavi kolizijskog staratelja. Takođe, dijete koje je navršilo 10 godina života i koje je sposobno za rasudjivanje može samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove zatražiti od suda da mu postavi privremenog zastupnika zbog postojanja suprotnih interesa između njega i njegovog zakonskog zastupnika.

Ako sud utvrdi da je u sporu za zaštitu prava djeteta ili u sporu za vršenje roditeljskog prava stranka dijete koje je sposobno da formira svoje mišljenje, dužan je da : 1. se stara da dijete blagovremeno dobije sva obavještenja koja su mu potrebna, 2. dozvoli djetetu da neposredno izrazi svoje mišljenje i da mišljenju djeteta posveti dužnu pažnju u skladu sa godinama i zrelošću djeteta, 3. mišljenje djeteta utvrdi na način i na mjesu koje je u skladu sa njegovim godinama i zrelošću, osim ako bi to bilo u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta.

Postupak za zaštitu prava djeteta je hitan; prvo ročište zakazuje se tako da se održi u roku od osam dana od dana kada je tužba primljena u sudu; drugostepeni sud dužan je da donese odluku u roku od 15 dana od dana kada mu je dostavljena žalba.

Prije nego što donese odluku o zaštiti prava djeteta ili o vršenju roditeljskog prava, sud je dužan da zatraži nalaz i stručno mišljenje od organa starateljstva, porodičnog savjetovališta ili druge specijalizovane ustanove.

U sporu za zaštitu prava djeteta i u sporu za vršenje roditeljskog prava ne može se donijeti presuda zbog propuštanja niti presuda na osnovu priznanja ili odricanja; niti stranke mogu da zaključe sudsko poravnanje

Osnovni vidovi porodično –pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, prema Porodičnom zakonu su usvojenje i smještaj u drugu porodicu.

Usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djeteta bez roditelja ili odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. U postupcima za usvajanje i za hraniteljstvo predviđeno je da se dijete može usvojiti, odnosno da se hraniteljstvo može zasnovati samo ako je to u njegovom najboljem interesu.

U Crnoj Gori usvojenje se može zasnivati kao potpuno i nepotpuno. Dijete ima pravo da zna da je usvojeno; usvojenje se može zasnovati samo ako je to u najboljem interesu usvojenika; ne može se usvojiti srodnik po krvi u pravoj liniji, ni brat ili sestra; staratelj ne može usvojiti svog sticenika dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staratelja.

Usvojioци su dužni da upoznaju dijete da je usvojeno najkasnije do njihove 7 godine života odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja, ako je usvojeno starije dijete i da o tome obavijesti organ starateljstva;

Ne može se usvojiti dijete prije proteka tri mjeseca od njegovog rođenja, niti se može usvojiti dijete maloljetnih roditelja. Izuzetno, ovo se dijete može usvojiti po proteku jedne godine od njegovog rođenja, ako nema izgleda da će se ono podizati u porodici roditelja odnosno drugih bližih srodnika;

Dijete čiji su roditelji nepoznati može se usvojiti po proteku tri mjeseca od njegovog napuštanja. Usvojiti može samo lice koje je u starosnom dobu od 30 do 50 godina i da je starije od usvojenika najmanje 18 godina.

Usvojioци koji zajednički usvajaju isto dijete, mogu usvojiti i ako samo jedan od njih ispunjava navedene uslove. Ako postoje naročito opravdani razlozi, usvojilac može biti i lice starije od 50 godina, ali starosna razlika usvojioца i usvojenika ne smije biti veća od 50 godina. Ako usvojioци usvajaju i djecu koja su sestre i braca, ili sestre i braca po majci ili ocu, usvojiti mogu i ako jedan od njih ispunjava uslove u pogledu godina samo u odnosu na jedno dijete.

Potpuno se može usvojiti dijete do navrsene 10 godine života; potpuno mogu usvojiti dijete bračni drugovi zajednički, kao i maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Potpuno mogu usvojiti dijete i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici duže vremena. Potpunim usvojenjem se između usvojilaca i njegovih srodnika s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka s druge strane zasniva neraskidiv odnos srostva jednak krvnom srostvu. U matičnu knjigu rođenih usvojioци se upisuju kao roditelji usvojenika.

Nepotpuno se može usvojiti dijete do navrsene 18 godine života; Za usvojenje djeteta starijeg od 10 godina i sposobnog da shvati značenje usvojenja potreban je njegov pristanak. Nepotpuno mogu usvojiti dijete, bračni drugovi zajednički, jedan bračni drug uz pristanak drugog i maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Lice koje nije u braku i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici kraće vrijeme mogu nepotpuno usvojiti dijete ako za to postoji naročito opravdani razlozi.

Za vodenje postupka zasnivanja usvojenja nadležan je organ starateljstva mjesta prebivališta, odnosno boravišta djeteta, ako se njegovo prebivalište može utvrditi. U postupku zasnivanja usvojenja isključena je javnost.

Usvojenje između stranog državljanina kao usvojioца i domaćeg državljanina kao usvojenika ne može se zasnovati. Izuzetno, strani državljanin može usvojiti dijete ako se ne može naći usvojilac među domaćim državljanima; Za usvojenje potrebna je saglasnost ministarstva nadležnog za poslove socijalnog staranja. Saglasnost za usvojenje daje se na osnovu mišljenja stručne komisije koju čine lica koja imaju profesionalno iskustvo u radu sa maloljetnim licima.

Prioritet zbrinjavanja daje se smještaju djece u drugu porodicu, u odnosu na smještaj u ustanovu socijalne zaštite. O smještaju u drugu porodicu odlučuje organ starateljstva, ako je to u najboljem

interesu djeteta; organ starateljstva vrši svestrano razmatranje svakog pojedinačnog slučaja, kako bi svako rješenje bilo u skladu sa potrebama djeteta.

Porodični smještaj djeteta koji ima oba roditelja određuje se uz predhodnu saglasnost roditelja; organ starateljstva je dužan da, prije određivanja porodičnog smještaja, omogući djetetu da slobodno izrazi svoje mišljenje u vezi sa porodičnim smještajem, i da to mišljenje cijeni u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta; polazeći od principa najboljeg interesa djeteta.

Ukoliko je dijete ometeno u fizičkom i psihičkom razvoju ili vaspitno zapušteno može se smjestiti u drugu porodicu samo ako je utvrđeno da su članovi te porodice, po svojim ličnim svojstvima, sposobni za čuvanje, njegu i vaspitanje takvog djeteta.

Smjestaj se obavlja preko nadležnih centara za socijalni rad. U Crnoj Gori organizovano je 10 Centara za socijalni rad, koji sa svojim specijalizovanim stručnim službama za savjetovanje u oblasti porodičnih odnosa, obuhvataju 21 opštinu.

Pravna zaštita djece društveno neprihvatljivog ponašanja

Krivični zakonik CG sadrži odredbe koje se primjenjuju prema maloljetnicima. Djetetom se smatra lice koje nije navršilo četrnaest godina, a maloljetnik je lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest.

Prema licu koje u vrijeme izvršenja, protivpravnog djela određenog u zakonu kao krivično djelo nije navešilo četrnaest godina (dijete) ne mogu se primijeniti krivične sankcije.

Maloljetnicima za učinjena krivična djela mogu se izreći krivične sankcije: vaspitne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere bezbjednosti.

Maloljetniku, koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio četrnaest godina, a nije navršio šesnaest godina (mladji maloljetnik) mogu se izreći vaspitne mjere:

- disciplinske mjere: ukor i upućivanje u vaspitni dom za maloljetnike,
- mjere pojačanog nadzora: pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staroca, pojačan nadzor nad od strane organa starateljstva i pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje maloljetnika,
- zavodske mjere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječnje i osposobljavanje ..

Maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio šesnaest, a nije navršio osamnaest godina (stariji maloljetnik) mogu se izreći vaspitne mjere, a izuzetno mu se može izreći kazna maloljetničkog zatvora.

Maloljetniku se mogu izreći i mjere bezbjednosti, pod određenim uslovima.

Maloljetniku se ne mogu izreći uslovna osuda i sudska opomena.

Svrha vaspitnih mjera i maloljetničkog zatvora je da se, pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učiniocima krivičnih djela, vršenjem nadzora nad njima, stručnim osposobljavanjem i razvijanjem lične odgovornosti, obezbijedi njihovo vaspitanje, prevaspitanje i pravilan razvoj. Svrha maloljetničkog zatvora je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetne učinioce da ubuduće ne vrše krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela.

Za učinjeno krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora preko pet godina kazniti se može samo stariji maloljetnik.

Maloljetnički zatvor ne može biti kraći od šest mjeseci niti duži od osam godina, izuzetno za krivično djelo za koje je kao najmanja mjera kazne propisana kazna zatvora od deset godina može se izreći maloljetnički zatvor u trajanju od deset godina.

Maloljetnički zatvor se izriče na pune godine i mjesece,

Maloljetnički zatvor stariji maloljetnici izdržavaju u posebnim kazneno-popravnim domovima u kojima mogu ostati do navršene dvadeset treće godine, a ako do tada ne izdrže kaznu, uputiće se u kazneno-popravnu ustanovu u kojoj punoljetna lica izdržavaju kaznu zatvora. Izuzetno, u kazneno popravni dom za maloljetnike može ostati lice koje je navršilo dvadeset tri godine, ako

je to potrebno radi završetka njegovog školovanja ili stručnog osposobljavanja, ali ne duže od navršenih dvadeset pet godina.

Lice kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora sud može uslovno otpustiti sa izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora, ako je izdržao trećinu izrečene kazne, ali nemanje od jedne godine.

Prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga za krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Vaspotni nalog prema maloljetniku može izreći sud po sopstvenoj proceni ili na predlog nadležnog državnog tužioca.

Uslovi za primjenu vaspitnog naloga su: priznanje krivičnog djela od strane maloljetnika i njegov odnos prema krivičnom djelu i oštećenom.

Svrha vaspitnih naloga je da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku ili da se obustavi postupak, odnosno da se primjenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela.

Vaspitni nalozi su:

- poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u cjelini ili djelimično stetne posljedice djela,
- redovno pohađanje škole ili redovno odlazanje na posao,
- uključivanje bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pica ili opojnih droga,
- uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savjetovalištu.

Pri izboru vaspitnog naloga nadležni državni tužilac i sud, u skadu sa svojim ovlašćenjima, uzeće u obzir interes maloljetnika i oštećenog, vodeći računa da se primjenjivanjem jednog ili više vaspitnih naloga ne ometa školovanje ili zaposlenje maloljetnika.

Vaspitni nalog može da traje najduže šest mjeseci, a u tom roku može se zaamjeniti drugim vaspitnim nalogom ili ukinuti.

Izbor i primjena vaspitnog naloga vrši se u saradnji sa roditeljima ili staraocem maloljetnika i nadležnim organom starateljstva.

Sud maloljetniku može izreći jednu ili više posebnih obaveza, ako ocijeni da je odgovarajućim zahtjevima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponasanje.

Sud može maloljetniku izreći obavezu: da se izvini oštećenom, da u okviru sopstvenih mogućnosti nadoknadi štetu koju je prouzrokovao; da redovno pohađa skolu ili ne izostaje sa posla; da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima; da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove ako svojim radom ostvaruje prihode ili ima sopstvenu imovinu; da se bez naknade uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pica ili opojnih droga; da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savjetovalištu; da postupa po programima rada koji su za njega sacinjani u tim ustanovama; da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje; da ne može da napusti mjesto prebivališta ili boravista bez saglasnosti suda.

Prilikom izbora pojedinih posebnih obaveza sud će posebno voditi računa da one budu prilagodjene ličnosti maloljetnika i prilikama u kojima živi, cijeliti njegovu spremnost da saraduje u njihovom ostvarivanju. Pri određivanju obaveza sud će posebno ukazati maloljetniku i njegovim roditeljima, da se u slučaju neispunjenja jedne ili više posebnih obaveza one mogu biti zamjenjene nekom drugom posebnom obavezom odnosno drugom vaspitnom mjerom.

Krivičnim zakonikom CG sistematizovana su u posebni dio krivična djela protiv:

- života i tijela –ubistvo djeteta pri rođenju cl.146, navodjenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu cl.149 st 3,4, nedozvoljen prekid trudnoce cl.150,
- slobode i prava covjeka i gradjanina - otmica cl. 164 st 3,
- polne slobode- silovanje cl.204 st 3, 4,obljuba nad nemocnim licem cl.205 st 2,3,obljuba nad djetetom cl.206 st 2,3, obljuba zloupotrebom sluzbenog polozaia cl.207 st 2,3,nedozvoljene polne radnje cl.208 st2, podvodjenje i omogucavanje vrsenja polnog odnosa cl.209, posredovanje u vrsenju prostitucije cl.210 st 2, prikazivanje pornografskog materijala cl. 211,
- braka i porodice- vanbracna zajednica sa maloljetnikom cl.216, oduzimanje maloljetnog lica cl.217, promjena porodicnog stanja cl. 218, zapustanje i zlostavljanje maloljetnog lica cl. 219, nasilje u porodici ili u porodicnoj zajednici cl. 220, nedavanje izdrzavanja cl. 221, krsenje porodicnih obaveza cl.222, rodoskrvnjenje cl.223,
- zdravlja ljudi- nedozvoljeno presadjivanje djelova tijela cl. 294, nedozvoljeno uzimanje djelova tijela radi presadjivanja cl.295, omogucavanje uzivanja opojnih droga cl. 301 st 2,
- čovječnosti i drugih dobara zasticebih medjunarodnim pravom- trgovina djecom radi usvojenja cl.445.

Krivični zakonik Crne Gore ne predviđa smrtnu kaznu kao vrstu kazne.

Zakonik o krivičnom postupku - sadrži odredbe koje se odnose na postupak prema maloljetnicima. Odredbe ovog zakonika primjenjuju se i u postupku prema licima koja su izvršila krivično djelo kao maloljetnici, a u vrijeme pokretanja postupka, odnosno sudjenja nijesu navrsila dvadeset jednu godinu.

Kada se u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio četrnaest godina, krivični postupak ce se obustaviti i o tome ce se obavjestiti organ starateljstva,

Maloljetniku se ne može suditi u odsustvu. Pri preduzimanju radnji kojima prisustvuje maloljetnik, a naročito pri njegovom saslušanju, učesnici u postupku dužni su da postupaju obzirivo, vodeći racuna o duševnoj razvijenosti, osetljivosti, licnim svojstvima i privatnosti maloljetnika, kako vodjenje krivicnog postupka nebi stetno uticalo na razvoj maloljetnika.

Maloljetnik mora imati branioca prilikom prvog saslusanja, kao i tokom citavog postupa, ako sam maloljetnik ili njegov zakonski zastupnik ne uzmu branioca, branioca ce po sluzbenoj duznosti postaviti sudija za maloljetnike, branioc maloljetnika moze da bude samo advokat, koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prestupnistva mladih.

Niko ne moze biti oslobodjen da svjedoci o okolnostima potrebnim za ocjenjivanje zrelosti maloljetnika, upoznavanje njegove licnosti i prilika u kojima živi.

Mogucnost razdvajanja i spajanja postupka- kada je maloljetnik ucestvovao u izvršenju krivicnog djela zajedno sa punoljetnim licem, postupak prema njemu ce se razdvojiti. Postupak prema maloljetniku moze se spojiti sa postupkom protiv punoljetnog lica, samo ako je spajanje postupka neophodno za svestrano razjasnjenje stvari.

Jedinstvenost postupka –kad postoji osnovana sumnja da je lice ucinilo neko krivično djelo kao maloljetno, a neko kao punoljetno, po pravilu ce se sprovesti jedinstveni postupak pred vijecem koji sudi maloljetnim licima, ukoliko to lice u vrijeme pokretanja postupka nije navrsilo dvadeset jednu godinu.

U postupku prema maloljetnicima, organ starateljstva ima pravo da se upozna sa tokom postupka, da stavlja predloge i ukazuje na cinjenice i dokaze koji su od vaznosti za donosenje pravilne odluke, o svakom pokretanju postupka prema maloljetniku drzavni tuzilac ce obavjestiti nadlezni organ starateljstva.

Pozivanje maloljetnika i dostavljanje odluka i pismena - Maloljetnik se poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika, osim ako to nije moguće zbog potrebe hitnog postupanja ili drugih okolnosti. Kad se maloljetnik dovodi ovu mjeru sprovode ovlasčena sluzbena lica policije vodeći racuna da to cine na neupadljiv način. Maloljetniku se pismena nece dostavljati isticanjem na oglasnoj tabli.



Bez dozvole suda ne smije se u sredstvima javnog informisanja objavljivati podaci o krivičnom postupku prema maloljetniku, kao ni odluka donesena u tom postupku. Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno dio odluke donesene u postupku prema maloljetnicima za koji postoji odobrenje, ali se ne smije navesti ime maloljetnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se mogao otkriti identitet maloljetnika,

Dužnost hitnog postupanja.

Sastav suda- postupak prema maloljetniku u prvom stepenu vodi se pred sudijom za maloljetnike i vijećem za maloljetnike nadležnog suda. U drugom stepenu nadležno je vijeće za maloljetnike neposredno višeg suda. Sudija za maloljetnike i sudije vijećaza maloljetnike moraju biti lica koja su stekla posebna zvanja iz oblasti prava djeteta i prestupništva mladih.

Mjesno nadležan je po pravilu za postupak prema maloljetniku, sud njegovog prebivalista, a ako maloljetnik nema prebivaliste ili ono nije poznato- sud boravista maloljetnika.

Isključiva nadležnost državnog tužioca- Krivični postupak prema maloljetniku pokreće se za sva krivična djela samo po zahtjevu državnog tužioca.

Ako državni tužilac ne podnese zahtjev za pokretanje postupka prema maloljetniku, obavestice o tome u roku od osam dana ostecenog. Osteceni ne može preuzeti krivično gonjenje, ali ima pravo da u roku od osam dana od dana prijema obavštenja državnog tužioca, zahtjevati da vijeće za maloljetnike neposredno višeg suda odluci o pokretanju postupka.

Primjena nacela oportuniteta- za krivična djela za koje je kao glavna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina državni tužilac može odlučiti da ne zahtjeva pokretanje krivičnog postupka iako postoje dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja daje maloljetnik učinio krivično djelo, ako državni tužilac za maloljetnike smatra da ne bi bilo cjelishodno da se void postupak prema maloljetniku obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegova licna svojstva.

Državni tužilac može zatražiti misljenje od organa starateljstva o cjelishodnosti pokretanja postupka prema maloljetniku, a može prikupljanje tih podataka povjeriti i strucnom licu .

Državni tužilac može odluku o nepokretanju postupka usloviti pristankom maloljetnika, i njegovih roditelja, usvoioaca ili staraoca, kao i spremnoscu maloljetnika da prihvati i ispuni jedan ili vise vaspitnih naloga.

Za primjenu vaspitnog naloga neophodan je pristanak oštećenog. Ako maloljetnik u potpunosti ispuni preuzeti vaspitni nalog, o cemu izvjestaj podnosi organ starateljstva, državni tužilac će donjeti resenje o odbacivanju krivične prijave, odnosno predloga ostecenog za pokretanje postupka.

Ako maloljetnik ne izvrši preuzeti vaspitni nalog ili ga izvrši samo djelimicno, ali u mjeri koja opravdava pokretanje postupka, državni tužilac podnosi zahtjev za pokretanje pripremnog postupka sudiji za maloljetnike.

Državni tužilac podnosi zahtjev za pokretanje pripremnog postupka sudiji za maloljetnike nadležnog suda. Ako se sudija za maloljetnike ne složi sa zahtjevom, zatražice da o tome odluci vijeće za maloljetnike višeg suda..

Sudija za maloljetnike može povjeriti organu untrasnjih poslova da izvrši naredbu o pretresanju stana ili o privremenom oduzimanju predmeta.

Zakonik propisuje odredjivanje pritvora maloljetniku samo kao krajnju mjeru, odnosno sudija za maloljetnike može, izuzetno, po službenoj dužnosti ili na predlog državnog tužioca, odrediti pritvor prema maloljetniku, kad za to postoje razlozi za pritvor određeni zakonikom. Ako se sudija za maloljetnike ne složi sa predlogom državnog tužioca za određivanje pritvora, zatražiće da o tome odluči vijeće za maloljetnike istog suda. Na osnovu rjesenja koje je donio sudija za maloljetnike, pritvor u pripremnom postupku može trajati najduže mjesec dana. Vijeće za maloljetnike istog suda može, iz opravdanih razloga, produžiti pritvor najduže za još mjesec dana. Nakon zavrsetka pripremnog postupka pritvor prema starijem maloljetniku može da traje najduže do šest mjeseci, a prema mladjem maloljetniku najduže cetiri mjeseca.

Maloljetnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoljetnih lica. Izuzetno, sudija za maloljetnike može odrediti da maloljetnik bude u pritvoru zajedno sa punoljetnim licem, koje na njega ne bi štetno uticalo, a u suprotnom bi usamljenje maloljetnika duže trajalo i ostavilo štetne posljedice po razvoj njegove ličnosti.

Sudija za maloljetnike je dužan da posebno vodi računa o ličnim svojstvima pritvorenog maloljetnika i potrebama zaštite njegove ličnosti tokom boravka u pritvoru.

Kad se sudi maloljetniku uvijek će se isključiti javnost. Vijeće može dozvoliti da glavnom pretresu prisustvuju lica koja se bave zaštitom i vaspitanjem maloljetnika ili suzbijanjem prestupništva mladih.

Maloljetnik protiv svih odluka ima pravo žalbe, može se podići zahtjev za zaštitu zakonitosti, kako u slučaju kada je sudskom odlukom povrijeđen zakon, tako i u slučaju kada je prema maloljetniku nepravilno izrečena kazna ili vaspitna mjera.

**Prekršajno pravna zaštita**

Zakon o prekršajima propisuje nemogućnost primjene prekršajnog zakonodavstva prema djeci, odnosno da se ne može voditi prekršajni postupak ako u vrijeme izvršenja prekršaja maloljetnik nije navršio 14 godina (dijete).

Prema maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 14, a nije navršio 16 godina (mlađi maloljetnik) mogu se izreći samo vaspitne mjere. Maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 16 godina, a nije navršio 18 godina (stariji maloljetnik) može se izreći vaspitna mjera ili kazna.

Zaštitna mjera može se izuzetno izreći maloljetniku uz vaspitnu mjeru, ako je zbog prirode prekršaja to neophodno.

Zakonom se može odrediti da će se roditelj, usvojlac, ili staralac maloljetnika koji je izvršio prekršaj kazniti ako je učinjeni prekršaj posledica njegovog propuštanja dužnog nadzora nad maloljetnikom, a u mogućnosti je da takav nadzor vrši.

Maloljetnim učiniocima prekršaja mogu se izreći sljedeće vaspitne mjere:

- disciplinske mjere (ukor i upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike),
- mjere pojačanog nadzora.

Ukor će se izreći maloljetniku prema kojem nije potrebno preduzeti trajnije vaspitne mjere, a naročito kad je prekršaj izvršio iz lakomislenosti ili nepromišljenosti.

Pri izricanju ukora maloljetniku će se ukazati na štetnost njegovog postupka.

Upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike izreći će se maloljetniku kad je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim vaspitnim mjerama izvrši uticaj na njegovu ličnost i vladanje. Takođe se određuje se da se maloljetnik upućuje u disciplinski centar na određeni broj sati u praznične dane i to najviše četiri uzastopna praznična dana ili na određeni broj sati u toku dana, ali najduže 15 dana ili na neprekidni boravak za određeni broj dana, ali ne duže od 10 dana.

Pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca izriče se ako su roditelji, usvojioci ili staraoci propustili nadzor nad maloljetnikom, a u mogućnosti su da takav nadzor vrše. Ako roditelj, usvojlac ili staralac maloljetnika nije u mogućnosti da nad njim vrši nadzor, maloljetnik će se predati drugoj porodici koja je voljna da ga primi i koja ima mogućnosti da nad njim vrši pojačan nadzor.

Kod izricanja vaspitne mjere uzimaju se u obzir sve okolnosti koje su od značaja za izbor one vaspitne mjere kojom će se najbolje postići svrha prevaspitanja. Kad se posle donošenja odluke kojom je izrečena vaspitna mjera pojave okolnosti kojih nije bilo u vrijeme donošenja odluke ili se za njih nije znalo, a one bi bile od uticaja na donošenje odluke, izvršenje izrečene mjere može se obustaviti ili se izrečena mjera može zamijeniti drugom vaspitnom mjerom.

Starijem maloljetniku se može izreći kazna zatvora samo ako je u vrijeme izvršenja prekršaja, prema svojoj duševnoj razvijenosti, mogao shvatiti značaj svoje radnje i upravljati svojim postupcima i ako zbog težih posledica prekršaja ili većeg stepena prekršajne odgovornosti ne bi bilo opravdano primijeniti vaspitnu mjeru.

Kazna zatvora prema starijem maloljetniku može se izreći izuzetno, imajući u vidu prirodu prekršaja, lične osobine i ponašanje maloljetnika. Kazna zatvora koja se izrekne prema

maloljetniku ne može biti duža od 15 dana, niti se novčana kazna može zamijeniti zatvorom u trajanju dužem od 15 dana.

Ako je maloljetnik postao punoljetan prije donošenja rješenja o prekršaju, područni organ za prekršaje neće izreći vaspitnu mjeru. Ako je maloljetnik postao punoljetan poslije donošenja rješenja o prekršaju kojim je bila izrečena vaspitna mjera, područni organ za prekršaje će obustaviti izvršenje te mjere.

Prekršajni postupak prema maloljetniku je hitan.

U postupku prema maloljetniku uvijek će se isključiti javnost.

Prije izricanja vaspitne mjere ili kazne prema maloljetniku pribaviće se mišljenje nadležnog organa starateljstva. Kod preduzimanja radnji prema maloljetnom učiniocu prekršaja u njegovom prisustvu, a naročito pri njegovom ispitivanju, lica koja učestvuju u postupku dužna su da postupaju obazrivo, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti i ličnim svojstvima maloljetnika.

Maloljetnik se poziva preko roditelja ili staratelja, osim ako to nije moguće zbog potrebe hitnog postupanja ili iz drugih opravdanih razloga. Ako se maloljetnik ne poziva preko roditelja ili staratelja, prvostepeni organ koji vodi prekršajni postupak obavjestiće ih o pokretanju postupka.

Niko ne može biti oslobođen od dužnosti da svjedoči o okolnostima potrebnim za ocjenjivanje duševne razvijenosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi.

Kad je maloljetnik učestvovao u izvršenju prekršaja zajedno sa punoljetnim licima, postupak prema njemu će se izdvojiti i sprovesti po odredbama ove glave. Postupak prema maloljetniku može se voditi zajedno sa postupkom protiv punoljetnih lica i sprovesti po opštim odredbama ovog zakona, samo ako je spajanje postupka neophodno za svestrano razrješenje stvari.

U postupku prema maloljetnicima, organ starateljstva i roditelji, ili staralac maloljetnika imaju pravo da se upoznaju sa tokom postupka, da u toku postupka stavljaju predloge i da ukazuju na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke.

Sudija za prekršaje obustaviće prekršajni postupak kad utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja prekršaja nije imao navršenih 14 godina života. Takode, može odlučiti da se ne pokrene prekršajni postupak protiv maloljetnika, ili da se pokrenuti postupak obustavi ako smatra da to ne bi bilo cjelishodno zbog prirode prekršaja, ranijeg života maloljetnika i njegovih ličnih svojstava.

Rješenjem će se odbaciti zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka sa obrazloženjem zbog čega je zahtjev odbačen, a o izvršenom prekršaju obavijestiće se roditelji maloljetnika, ili staralac i organ starateljstva radi preduzimanja mjera u okviru njihovih ovlašćenja.

#### Izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija propisano je da punoljetna i maloljetna lica izdržavaju kaznu zatvora i maloljetničkog zatvora, po pravilu, odvojeno. U istoj prostoriji ne mogu se smjestiti lica koja su na izdržavanju kazne zatvora sa licima koja su u pritvoru.

Za osuđena lica, a naročito za maloljetnike i mlađa punoljetna lica koja nemaju završenu osnovnu školu, organizuje se nastava za osnovno obrazovanje, a može se organizovati i nastava za stručno obrazovanje. Osuđenom licu se može omogućiti polaganje ispita van prostorija organizacije.

Osuđenom maloljetnom licu koje se primjerno ponaša i zalaže u učenju i radu starješina organizacije može odobriti odsustvo radi posjećivanja roditelja i drugih bliskih srodnika. Odsustvo se može dati najviše dva puta u toku jedne godine i može trajati svaki put do 14 dana. Osuđenom maloljetnom licu ne može se ograničiti dopisivanje sa roditeljima i drugim bliskim srođnicima.

Osuđenom maloljetnom licu može se izuzetno izreći disciplinska kazna upućivanja u samicu do 10 dana, a ako je u toku izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora maloljetnik postao punoljetan ova kazna može trajati do 30 dana.

Svrha izvršenja vaspitnih mjera je da se pružanjem zaštite, pomoći i nadzora maloljetnim učiniocima krivičnih djela obezbijedi njihovo vaspitanje, prevaspitanje i pravilan razvoj, kao i sprečavanje u vršenju krivičnih djela. U izvršavanju vaspitnih mjera sa maloljetnicima treba da se postupa čovječno, uz poštovanje njegove ličnosti, dostojanstva i na način koji odgovara njihovom psiho-fizičkom razvoju.

U toku izvršenja vaspitnih mjera maloljetnicima će se obezbijediti sticanje osnovnog obrazovanja i po mogućnosti stvoriti uslovi za sticanje stručnog obrazovanja do nivoa II i III stepena stručne

spreme. Za izvršenje vaspitnih mjera nadležni su organi socijalne zaštite, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Upućivanje maloljetnika radi izvršenja vaspitne mjere upućivanja maloljetnika u vaspitno-popravni dom vrši osnovni sud na čijem se području nalazi prebivalište ili boravište maloljetnika. Upućivanje maloljetnika na izvršenje druge vaspitne mjere vrši organ uprave nadležan za poslove socijalne zaštite na čijem se području nalazi prebivalište ili boravište maloljetnika ili ustanove u koju je smješten.

Izvršnu odluku o vaspitnoj mjeri sud će najkasnije u roku od tri dana od dana kada je postala izvršna, dostaviti organu nadležnom za izvršenje. Uz odluku sud će dostaviti i sve važnije podatke o ličnosti maloljetnika koje je pribavio u toku postupka.

Kontrolu nad zakonitim izvršavanjem vaspitne mjere vrši sud koji je izrekao vaspitnu mjeru. Nadzor nad izvršavanjem vaspitnih mjera vrši organ uprave nadležan za poslove socijalnog staranja.

Zavodske mjere izvršavaju se u vaspitnoj ustanovi, vaspitno-popravnom domu i posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje.

Organ starateljstva upućuje maloljetnika kome je izrečena neka od zavodskih mjera u ustanovu za izvršenje određene zavodske mjere, ukoliko roditelj, usvojlac ili staralac nije preuzeo obavezu da maloljetnika sam dovede. Ustanova u kojoj se izvršava zavodska mjera obavještava sud i organ starateljstva o prijemu maloljetnika i danu početka izvršavanja zavodske mjere.

Ako sa izvršenjem zavodske mjere ne može da se otpočne ili ne može da se nastavi zato što je maloljetnik u bjekstvu ili što odbija izvršenje zavodske mjere, organ starateljstva o tome odmah obavještava sud koji je mjeru izrekao u prvom stepenu i nadležni organ unutrašnjih poslova po prebivalištu ili boravištu maloljetnika.

Početak izvršenja zavodske mjere može se, na molbu maloljetnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca ili organa starateljstva, odložiti. O odlaganju početka izvršenja zavodske mjere rješava sudija za maloljetnike.

Sud koji je izrekao zavodsku mjeru u prvom stepenu može maloljetniku iz posebno opravdanih razloga na njegovu molbu, molbu roditelja, usvojioca ili staraoca ili na zahtjev organa starateljstva ili starješine ustanove u kojoj se izvršava zavodska mjera, dozvoliti prekid izvršenja zavodske mjere do tri mjeseca. Prekid izvršenja zavodske mjere dozvoliće se i na zahtjev državnog tužioca ako je podignut zahtjev za zaštitu zakonitosti.

Izvršenje zavodske mjere prekinuće se maloljetnici-trudnici ili porodilji ako je osiguran smještaj, izdržavanje i njega za maloljetnicu i dijete, s tim što prekid može trajati najduže do navršene jedne godine djeteta. Vrijeme prekida se ne računa u vrijeme izvršenja zavodske mjere.

Na zahtjev maloljetnika, roditelja, usvojioca, staraoca, ustanove u kojoj se izvršava mjera ili nadležnog organa starateljstva sud koji je izrekao zavodsku mjeru u prvom stepenu može premjestiti maloljetnika u drugu ustanovu. Maloljetnik se otpušta sa izdržavanja zavodske vaspitne mjere kad protekne zakonom predviđeno najduže trajanje vaspitne mjere ili kad sud donese odluku o prestanku ili zamjeni mjere.

Kad se maloljetnik nalazi u završnom razredu škole ili pri kraju stručnog obrazovanja, a otpuštanjem iz vaspitne ustanove bi se onemogućio završetak školovanja ili stručnog obrazovanja, ustanova može maloljetniku, na njegov zahtjev, omogućiti završetak školovanja ili stručnog obrazovanja. U tom slučaju na maloljetnika se ne primjenjuju vaspitne mjere propisane ovim zakonom.

Za vrijeme izvršenja zavodskih vaspitnih mjera nadležni organ socijalnog staranja održava stalnu vezu sa maloljetnikom, sa njegovom porodicom i sa ustanovom u kojoj se mjera izvršava, kako bi se maloljetnik što bolje pripremio za vraćanje svojoj porodici i uključio u redovan život.

Ustanova je obavezna da najmanje tri mjeseca prije otpuštanja maloljetnika obavijesti nadležni organ socijalnog staranja o otpuštanju maloljetnika iz ustanove i predloži mjere koje bi trebalo preduzeti za prihvatanje maloljetnika. Da bi se po izvršenju zavodskih mjera što bolje organizovalo prihvatanje maloljetnika u sredinu u koju će se vratiti, nadležni organ socijalnog staranja je obavezan da se posebno brine o maloljetniku koji nema roditelja, ili čije su porodične prilike nesređene.

Nadležni organ socijalnog staranja posebno će se brinuti za smještaj, ishranu, odjeću, liječenje, sređivanje njegovih porodičnih prilika, zapošljavanje i organizovanje dovršenja započetog stručnog osposobljavanja i školovanja.

Ako je maloljetnik koji se otpušta bolestan, a nije sposoban za putovanje, ustanova u kojoj se izvršavala vaspitna mjera smjestiće ga u najbližu zdravstvenu ustanovu radi liječenja. Roditelj ili staralac maloljetnika, nakon što je maloljetnik otpušten sa izvršenja zavodske mjere i izlaska iz ustanove, obavezan je da ga prijavi nadležnom organu socijalnog staranja u mjestu prebivališta ili boravišta.

Nadležni organ socijalnog staranja obavezan je da pruža pomoć maloljetniku sve dok se steknu uslovi da maloljetniku pomoć i zaštita više nije potrebna.

### Zdravstvena zaštita

Zakon o zdravstvenom osiguranju propisuje da dijete ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, do završetka obaveznog školovanja po propisima iz oblasti obrazovanja, a ako je na redovnom ili vanrednom školovanju, do kraja roka propisanog za redovno školovanje, a najkasnije do navršene 26. godine života.

Dijete koje je zbog bolesti opravdano prekinulo školovanje, ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i za vrijeme trajanja te bolesti, a ako nastavi školovanje ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i poslije utvrđene starosne granice, ali najduže onoliko vremena koliko je trajao prekid školovanja zbog bolesti.

Ako dijete postane nesposobno za samostalan život i rad, u smislu posebnih propisa, prije isteka roka za redovno školovanje (prije navršene 15. godine života), ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i za vrijeme dok takva nesposobnost traje.

Pravo na obavezno zdravstveno osiguranje pripada i djetetu koje postane trajno nesposobno za samostalan život i rad u smislu posebnih propisa i poslije uzrasta utvrđenog (prije navršene 15. godine života) zakonom, ako nema sopstvenih sredstava za izdržavanje. Pravom iz obaveznog zdravstvenog osiguranja obuhvaćena su djeca rođena u braku ili van braka, usvojena, pastorčad i djeca prihvaćena na izdržavanje.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti kao prioritetne mjere zdravstvene zaštite, propisuje zdravstvenu zaštitu djece i mladih do kraja propisanog redovnog školovanja, zaštitu žena u vezi sa planiranjem porodice, trudnoćom, porođajem i materinstvom, kao i zdravstvenu zaštitu lica ometenih u fizičkom i mentalnom razvoju. Zdravstvena djelatnost na primarnom nivou obuhvata i zdravstvenu zaštitu majke i djeteta i planiranje porodice, kao i rehabilitaciju djece i mladih s poremećajima u tjelesnom razvoju i zdravlju.

Pravo na zdravstvenu zaštitu, između ostalog, obuhvata prevenciju, preglede i liječenje bolesti, stomatološke preglede i liječenja, rehabilitaciju, lijekove i medicinska sredstva i medicinsko-tehnička pomagala.

### Socijalna zaštita

Zakonom o socijalno i dječjoj zaštiti. obuhvaćena su i prava djece bez roditeljskog staranja i djece sa posebnim potrebama. U sistemu socijalne zaštite djeca mogu biti korisnici svih prava od opšteg interesa i to: materijalno obezbjeđenje porodice, lična invalidnina, njega i pomoć drugog lica, smještaj u ustanovu, smještaj u drugu porodicu, pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim potrebama .

Uslovi za ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje porodice su propisani u odnosu na lični status i u odnosu na materijane prilike. Kada je u pitanju lični status porodica, odnosno član porodice može ostvariti pravo ako je: nesposoban za rad ili sposoban za rad pod zakonom propisanim uslovima (trudnica, samohrano lice, roditelj koji izdržava maloljetno dijete ili punoljetno dijete nesposobno za rad, lice koje je završilo školovanje po obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem ili posebnom obrazovnom programu i dijete bez roditeljskog staranja do zasnivanja radnog odnosa na neodređeno vrijeme ili određeno vrijeme duže od šest mjeseci.

Pravo na ličnu invalidninu ostvaruje dijete kod koga je nesposobnost za samostalan život i rad nastala prije 18 godine života. Pravilnikom o medicinskim indikacijama za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite propisana su oboljenja koja su osnov za ostvarivanje navedenog prava.

Pravo na njegu i pomoć drugog lica ostvaruje dijete koje koristi pravo na ličnu invalidninu i dijete sa teškom tjelesnom, mentalnom ili senzorskom ometenošću kojem je potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba. Pravilnikom o medicinskim

indikacijama za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite propisana su oboljenja koja su osnov za ostvarivanje navedenog prava.

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite i u drugu porodicu. Ima: dijete bez roditeljskog staranja, djeca i mladi sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću i dijete sa poremećajima u ponašanju. Smještaj se vrši preko centara za socijalni rad.

U cilju obezbjeđivanja prava djeteta na životni standard, propisana su osnovna prava iz dječje zaštite i to: oprema za novorođeno dijete, dodatak za djecu, naknada po osnovu rođenja djeteta, naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena i odmor i rekreacija djece.

Roditelj ima pravo na naknadu za opremu za svako novorođeno dijete. Roditelj može ostvariti naknadu do navršene jedne godine života djeteta. Naknada se isplaćuje jednokratno i iznosi 100 €.

Pravo na dodatak za djecu može ostvariti: dijete korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice, dijete sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću koje se može osposobiti za samostalan život i rad, dijete sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću koje se ne može osposobiti za samostalan život i rad i dijete bez roditeljskog staranja. Pravo na dodatak za djecu ostvaruje se do navršene 18 godine života, a ako je dijete na redovnom školovanju u srednjoj školi, do kraja roka propisanog za to školovanje.

Naknada po osnovu rođenja djeteta - pravo na naknadu zarade, ima zaposleni za vrijeme porodijskog odsustva. Pravo na naknadu zarade zaposleni ostvaruje kod poslodavca. Lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću kao jedini zaposleni pravo ostvaruje kod centra za socijalni rad. Visina naknade zarade je zarada koju bi zaposleni ostvario na poslovima i zadacima na kojima je raspoređen. Visina naknade zarade ne može se utvrditi u iznosu manjem od najniže cijene rada, u skladu sa zakonom i Opštim kolektivnim ugovorom.

Naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena - pravo na naknadu zarade za vrijeme odsustva sa rada za rad sa polovinom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta, odnosno radi staranja o oboljelom djetetu, u skladu sa zakonom, zaposleni ostvaruje kod poslodavca. Lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću kao jedini zaposleni, naknadu zarade ostvaruje kod centra za socijalni rad u visini 50% od osnovice na koju su plaćeni porezi i doprinosi.

Pravo na odmor i rekreaciju ima dijete korisnika materijalnog obezbjeđenja i dijete smješteno u ustanovu ili u drugu porodicu, radi sportsko-rekreativnih, kulturno-zabavnih i vaspitno-obrazovnih aktivnosti. Pravo se realizuje upućivanjem u ustanovu za odmor i rekreaciju djece.

Prema Pravilniku o bližim uslovima u pogledu standarda, normative i načina ostvarivanja primarne zdravstvene zaštite preko izabranog tima doktora, ili izabranog doktora, formiraju se Dnevni centri za djecu s posebnim potrebama i namijenjeni su djeci do 15 godina starosti. Trenutno postoje 3 ovakva centra u Crnoj Gori.

Zakonom o matičnim registrima rođenje djeteta upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj je dijete rođeno. Ako je dijete rođeno u saobraćajnom sredstvu upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj se završilo putovanje majke.

Rođenje djeteta čiji su roditelji nepoznati upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj je dijete nađeno. Upis se vrši na osnovu rješenja organa starateljstva koje sadrži: ime, prezime, pol i mjesto rođenja. Kao mjesto rođenja upisuje se mjesto u kojem je dijete nađeno. Rješenje se donosi se na osnovu zapisnika o nalasku djeteta. Zapisnik se, uz rješenje, dostavlja matičaru.

Rođenje se prijavljuje u roku od tri dana od dana rođenja djeteta. Rođenje mrtvorodenog djeteta prijavljuje se u roku od 24 časa od rođenja mrtvog djeteta. Ako je dijete rođeno u porodilištu ili drugoj zdravstvenoj ustanovi prijavu za upis podnosi zdravstvena ustanova, po pravilu, elektronskim putem.

Rođenje djeteta van zdravstvene ustanove obavezan je da prijavi otac djeteta, odnosno majka ako je u mogućnosti. U slučaju da ova lica nijesu u mogućnosti da prijave rođenje djeteta, rođenje djeteta je obavezno da prijavi lice koje je porođaj obavilo ili koje je prisustvovalo porođaju, odnosno lice u čijem je stanu dijete rođeno.

Zakonom o ličnom imenu utvrđeno je pravo i propisan postupak za promjenu ličnog imena. Lično ime ili samo prezime ili samo ime može se promijeniti nakon promjene porodičnog ili ličnog statusa (usvojenje, utvrđivanje očinstva ili materinstva, sklapanje, razvod ili poništenje braka) ili po zahtjevu.

Za promjenu ličnog imena djeteta potrebna je saglasnost roditelja. Ako se mijenja lično ime maloljetnog lica, koje je napunilo deset godina, potrebna je njegova saglasnost, ukoliko je sposobno da izrazi svoje mišljenje.

Ako promjenu ličnog imena zahtijeva staralac maloljetnog lica, potrebno je odobrenje nadležnog organa starateljstva. Prilikom usvojenja usvojenik dobija zajedničko prezime usvojlaca, a ako usvojioci nemaju zajedničko prezime, sporazumno će odrediti prezime usvojenika.

Lično ime djeteta određuju roditelji sporazumno. Ako jedan od roditelja nije poznat, nije živ ili ne može vršiti roditeljsko pravo, određivanje ličnog imena vrši drugi roditelj. Dijete može dobiti prezime jednog ili oba roditelja.

Ako roditelji djeteta nijesu živi ili su u nemogućnosti da vrše roditeljska prava, lično ime djeteta određuje staralac po prethodnom odobrenju nadležnog organa starateljstva. Lično ime djeteta čiji su roditelji nepoznati određuje nadležni organ starateljstva.

Ako je dijete čiji su roditelji nepoznati usvojeno prije određivanja ličnog imena, lično ime djeteta određuje usvojlac. Ako se roditelji ne sporazumiju o ličnom imenu djeteta ni uz pomoć organa starateljstva, o ličnom imenu odlučiće sud u vanparničnom postupku na prijedlog jednog ili oba roditelja ili organa starateljstva.

Zakon o radu propisuje da ugovor o radu može zaključiti lice koje ispunjava opšte i posebne uslove zakonom, drugim propisima i aktom o sistematizaciji. Opšti uslovi su da je lice navršilo najmanje 15 godina života i da ima opštu zdravstvenu sposobnost. Lice sa invaliditetom, koje je zdravstveno osposobljeno za rad na odgovarajućim poslovima, može zaključiti ugovor o radu pod uslovima i na način utvrđen ovim zakonom, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

Ugovor o radu može se zaključiti sa licem mlađim od 18 godina života, uz pisanu saglasnost roditelja, usvojioca ili staraoca, ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom. Lice mlađe od 18 godina života može da zaključi ugovor o radu samo na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje njegova sposobnost za obavljanje poslova za koje zaključuje ugovor o radu i da takvi poslovi nijesu štetni za njegovo zdravlje.

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo. U slučajevima diskriminacije lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.

Zaposleni mlađi od 18 godina života ne mogu da rade na radnom mjestu na kojem se pretežno obavljaju naročito teški fizički poslovi, radovi pod zemljom ili pod vodom, niti na poslovima koji bi mogli štetno i s povećanim rizikom da utiču na njihovo zdravlje i život.

Zaposlenom mlađem od 18 godina života ne može se odrediti da radi duže od punog radnog vremena, niti noću. Kolektivnim ugovorom kod poslodavca, zaposlenom se može utvrditi radno vrijeme kraće od punog radnog vremena. Izuzetno, zaposleni mlađi od 18 godine života može biti raspoređen na rad noću, kad je neophodno da se nastavi rad prekinut usljed elementarnih nepogoda, odnosno da se spriječi šteta na sirovinama ili drugom materijalu.

### Obrazovanje

Zakonom o osnovnoj školi propisuje da sva djeca od sedme do petnaeste godine života obavezna su da pohađaju osnovnu školu, kao i da je sticanje osnovnog obrazovanja i vaspitanja besplatno.

Osnovno obrazovanje lica starijih od 15 godina ostvaruje se u posebnim odjeljenjima osnovne škole, ili u osnovnim školama za obrazovanje

Postojeći sistem obrazovanja djece i omladine sa smetnjama u razvoju organizovan je u tri osnovna oblika: ustanove za djecu sa smetnjama u razvoju, posebna odjeljenja pri redovnim školama, odjeljenja redovnih škola.

U prva dva oblika sistem je organizovan tako da se djeca s istom vrstom ometenosti izdvajaju u posebne škole ili posebna odjeljenja. Ostala djeca sa smetnjama ili nekom drugom vrstom posebnih potreba nalaze se u odjeljenjima redovnih škola zajedno sa ostalom djecom, s obezbijeđenom stručnom podrškom.

Pri Zavodu za školstvo su organizovani specijalizovani mobilni timovi, koji podrazumijevaju aktiviranje stručnjaka iz resursa posebnih ustanova i onih iz redovnog sistema, koji su edukovani za oblast inkluzivnog obrazovanja. Oni se uključuju u rad u redovnim školama u kojima se školuju djeca sa smetnjama u razvoju, u zavisnosti od vrste

U Crnoj Gori postoje 4 posebne ustanove za školovanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju.

Ostvarivanje prava na osnovno obrazovanje i vaspitanje regulisano je Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i obavezno je za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina života. Roditelj ili staratelj mora obezbijediti da njegovo dijete ispuni osnovnoškolsku obavezu, koja je ispunjena nakon devet godina pohađanja škole. Osnovno obrazovanje i vaspitanje traje devet godina i besplatno je.

Učenici srednjih škola u Crnoj Gori mogu sticati srednje opšte i srednje stručno obrazovanje u srednjim školama koje su organizovane kao gimnazije, srednje mješovite škole (istovremeno realizuju gimnazijske obrazovne programe i obrazovne programe srednjeg stručnog obrazovanja) i srednje stručne škole. Kako bi se srednješkolcima pružila mogućnost izbora, u svakoj od 21. crnogorske opštine realizuju se i gimnazijski i programi srednjeg stručnog obrazovanja.

Zaštitu maloljetnih lica od upotrebe alkoholnih pića predviđa Zakon o javnom redu i miru u smislu da je kažniva prodaja alkoholnog pića maloljetniku.

Zakon o policiji propisuje da pri preduzimanju radnji prema maloljetnom licu, a naročito pri njegovom saslušanju, policijski službenik je dužan da postupa obazrivo, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti, ličnim svojstvima i privatnosti maloljetnika. Prema maloljetnom licu policijska ovlašćenja se, po pravilu, primjenjuju u prisustvu roditelja ili zakonskog zastupnika.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Pravo djeteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci-prema Zakonu o proizvodnji i stavljanju u promet opojnih droga, proizvodnja i promet istih mogu se vršiti samo u medicinske, veterinarske, nastavne, laboratorijske i naučne svrhe na osnovu odobrenja, dozvole nadležnog organa. Zakonom su propisani uslovi za proizvodnju ovih supstanci, evidenciju koja se o tome vodi i postupak nadležnih organa sa oduzetom drogom.

Prema Zakonu o vojsci vojna obaveza nastaje početkom kalendarske godine u kojoj vojni obveznik navršava 18 godina života. Vojnoj obavezi podliježu svi crnogorski državljani za vrijeme vanrednog ili ratnog stanja. Za vrijeme mira vojni obveznici se mogu, na principu dobrovoljnosti, pozivati na obuku radi sticanja neophodnih znanja i za obavljanje dužnosti u ratu, u trajanju od najduže 15 dana u toku kalendarske godine.

U pripremi su Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o maloljetničkom pravosuđu, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti ljudskih prava i sloboda, Zakon o prekršajima).

Osim predhodno navedenog zakonskog okvira, pitanje zaštite prava djeteta tretirano je i kroz niz strateških dokumenata koje je usvojila Vlada Crne Gore.

To se odnosi na Strategiju razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007), Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010), Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponasanja djece i mladih u



Crnoj Gori ( 2004-2006), Strategiju za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005-2008), Strategiju za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori(2005-2008), Nacionalni akcioni plan za Dekadu uključenja Roma 2005-2015 u Republici Crnoj Gori, Strategiju za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-20011), Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori ( 2008-2012), Strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012), Strategiju integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016), Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009), Strategiju inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012), Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012), Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog strateškog odgovora na droge (2008-2009).

Nacionalni plan akcije za djecu u Crnoj Gori (NPA) od 2004-2010. godine predstavlja okvirni document za aktivnosti, programe i strategije koje će država i građansko društvo prihvatiti da bi u Crnoj Gori do 2010. godine stvorili svijet prilagodjen djeci.

Vlada CG je formirala 2007. godine Savjet za prava djeteta, sa zadatkom da prati implementaciju Nacionalnog plana akcije za djecu od 2004-2010. godinu, štiti i unapređuje prava djeteta u oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, vaspitanja i obrazovanja i drugim oblastima od značaja za zaštitu prava i interesa djeteta, prati primjenu propisa koji se odnose na zaštitu prava djeteta, prati izvršavanje obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava djeteta, inicira donošenje propisa za unapređenje i zaštitu prava djeteta, unapređuje saradnju sa nevladinim organizacijama u procesu implementacije i zaštite prava djeteta, unapređuje saradnju sa lokalnom samoupravom u procesu implementacije i zaštite prava djeteta, upoznaje javnost sa pravima djeteta i obavještava o stanju prava djeteta.

### **113. Kako se u vašem zakonodavstvu i sudskoj praksi tretira porodično nasilje nad djecom?**

U Crne Gore, Ustav jemči da, porodica, majka i dijete uživaju posebnu zaštitu. Roditelji su obavezni da brinu o djeci, da ih vaspitavaju i školuju, a djetetu se jemci posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Potvrđivanjem odnosno ratifikovanjem, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencije o pravima djeteta i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda postale su sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, što je uslovalo usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva, između ostalog, i u vezi pitanja zaštite od nasilja u porodici .

U tom smislu, preduzete su aktivnosti na pripremi Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kojim će se urediti način zaštite od nasilja u porodici, zaštitne mjere, postupak za određivanje zaštitnih mjera kao i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici.

Važećim Porodicnim zakonom Crne Gore ( Sl. list br.01/07 ), u dijelu kojim se uređuju prava djeteta ostavljena je mogućnost sudu da u slučaju nasilja u porodici donese odluku o odvajanju djeteta od roditelja. Takođe, u slučaju nasilja u porodici sud može donijeti odluku o ograničavanju prava djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi.

Roditelji ne smiju podvrgavati dijete ponizavajućim postupcima i kaznama koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo djeteta i dužni su da dijete štite od takvih postupaka drugih lica.

Organ starateljstva dužan je da roditeljima pruža ogovarajuće oblike pomoći i podrške i preuzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Organi pravosuđa, drugi organi, medicinska, obrazovna i druga ustanova, nevladine organizacija i građani dužni su da obavijeste organ starateljstva čim saznaju da roditelj nije u mogućnosti da vrši roditeljsko pravo.

Ako opravdani interesi djeteta to zahtjevaju organ starateljstva upozoriće roditelje na greshe i propuste u vaspitavanju i podizanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih

uputiti da se sami ili sa djetetom obrate savjetovalištu, zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi.

Kada je roditeljima potrebna trajnija pomoć i usmjeravanje u vršenju roditeljskih prava i dužnosti ili je neophodno neposredno praćenje stanja i uslova u kojima dijete živi, organ starateljstva odrediće nadzor nad vrsnjem roditeljskog prava u pogledu djece ili u pogledu pojedinog djeteta.

Sud može odlukom u vanparničnom postupku roditelju koji nesavjesno vrši prava i dužnosti prema djetetu, ograničiti roditeljsko pravo.

Sud će roditelju oduzeti pravo da živi sa djetetom ako u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta ili zbog prilika u porodici postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta. Sud po službenoj dužnosti, na predlog organa starateljstva, drugog roditelja ili djeteta, pokreće postupak za ograničenje roditeljskog prava. Ograničenje roditeljskog prava se određuje u trajanju do godinu dana. Prije isteka roka sud ispituje sve okolnosti slučajja u najboljem interesu djeteta i novom odlukom može vratiti roditeljima ograničeno pravo, produžiti trajanje izrecne mjere ili izreći drugu mjeru za zaštitu najboljeg interesa djeteta.

Roditelj koji zloupotrebljava vršenje roditeljskog prava ili grubo zanemaruje vršenje roditeljskih dužnosti, lišava se roditeljskog prava.

Zloupotreba prava postoji naročito ako roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dijete, izrabljuje dijete prisiljavajući ga na pretjerani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje djeteta, odnosno na rad koji je zabranjen zakonom: podstiče dijete na vršenje krivičnih djela, razvija loše navike i sklonosti i sl.

Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito ako roditelj- napusti dijete ili se uopšte ne stara o osnovnim životnim potrebama djeteta sa kojim živi-izbjegava da izdržava dijete ili da održava lične odnose sa djetetom sa kojim ne živi, odnosno sprečava održavanje ličnih odnosa djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, ako sa namjerom i neopravdano izbjegava da stvori uslove za zajednički život sa djetetom koje se nalazi u ustanovi socijalne i dječje zaštite.

Odluku o lišenju roditeljskog prava donosi nadležni sud u vanparničnom postupku. Ako organ starateljstva sazna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti dužan je da hitno preduzme mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa djeteta.

Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica (cl.219), kao i nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (cl.220. stav 1 ), tretiraju se kao krivična djela protiv braka i porodice, i propisana su Krivičnim zakonom RCG ( Sl. list br.70/03, 47/06 i 40/08 ).

Kazniće se zatvorom do tri godine roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitavanja zapusti maloljetno lice o kojem je dužno da se stara.

Roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinudjava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjacenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj – kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine, ko primjenom nasilja ugrožava tjelesni ili duševni integritet članova svoje porodice ili porodične zajednice.

Ako je pri izvršenju ovog djela korišćeno oružje, opasno opuđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo tesko povrijedi ili zdravlje tesko naruši, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine, a kaznom zatvora od jedne do pet godina kazniće se ako je usled djela nastupila teska tjelesna povreda ili tesko narušavanje zdravlja ili su učnjena prema maloljetnom licu.

U slučaju da nastupi smrt član porodice ili porodicne zajednice, učinilac će se kazniti zatvora od tri do dvanaest godina.

Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.

U nastavku odgovora slijedi tabelarni pregled ukupnog broja pravosnažno presuđenih predmeta i to za svaki stav člana 220 Krivičnog zakonika za period od 2006-2008. godine, kao i pregled izrečenih krivičnih sankcija.

Vezano za stav 1 navedenog krivičnog djela u 2006. godini ukupno je pravosnažno presuđeno 197 predmeta; u 2007. godini 230 i u 2008. godini 247 predmeta, u kojima su donijete 544 osuđujuće presude, 66 odbijajućih presuda, 61 oslobađajuća presuda i 3 obustave postupka.

U odnosu na stav 2 navedenog krivičnog djela u 2006. godini pravosnažno presuđenih predmeta je 80, u 2007. godini 67 i u 2008. godini 79, odnosno ukupno 190 osuđujućih presuda, 18 odbijajućih presuda, 15 oslobađajućih presuda i 3 obustave postupka za navedene tri godine.

U odnosu na stav 3 navedenog člana u 2006. godini pravosnažno je presuđeno 50 predmeta, u 2007. godini 35 i u 2008. godini 44 predmeta, u kojima je za ove tri godine donijeto 109 osuđujućih presuda, 15 odbijajućih, 4 oslobađajuće presude i 1 obustava postupka.

U pogledu izrečenih sankcija za svaki od navedenih stavova i za svaku godinu u tabelarnom pregledu je dat ukupan broj zatvorskih kazni, uslovnih osuda, novčanih kazni, mjera bezbjednosti i sudskih opomena

## STAV I

GODIN A	VRSTA ODLUKE				SANKCIJA						
	osu dj.	odbij aj.	oslo b.	obusta va	zatvor			uslovn a	novca na	mje re b.	suds ka o.
					ukup no	do 3 mjese ca	od 3 mjese ca				
2006	150	23	22	2	19	14	5	104	14	4	9
2007	189	18	23	0	23	21	2	124	26	13	3
2008	205	25	16	1	29	26	3	142	4	1	2
UKUP NO	544	66	61	3	71	61	10	370	44	18	14

## STAV II

GODIN A	VRSTA ODLUKE				SANKCIJA						
	osu dj.	odbij aj.	oslo b.	obusta va	zatvor			uslovn a	novca na	mje re b.	suds ka o.
					ukup no	do 3 mjese ca	od 3 mjese ca				
2006	68	4	6	2	15	8	7	47	3	2	1
2007	52	10	5	0	13	9	4	34	3	1	1
2008	70	4	4	1	17	12	5	49	2	2	0
UKUP NO	190	18	15	3	45	29	16	130	8	5	2

## STAV III

GODINA	VRSTA ODLUKE				SANKCIJA							
	osudj.	odbijaj.	oslob.	obustava	zatvor			uslovna	novcana	mjerab.	sudska o.	
					ukupno	do 3 mjeseca	od 3 mjeseca					
2006	43	7	0	0	18	7	11	24	0	1	0	
2007	28	6	1	0	6	3	3	17	1	4	0	
2008	38	2	3	1	13	9	4	24	0	1	0	
UKUPNO	109	15	4	1	37	19	17	65	1	6	0	

## 2006

SUD	STAV			ODLUKA				SANKCIJA						
	1	2	3	osudj.	odbijaj.	oslob.	obust.	zatvor			uslovna	novcana	mjerab.	sudska o.
								ukupno	do 3 mjeseca	od 3 mjeseca				
Kolasin	0	1	2	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bar	22	4	1	19	4	4	0	5	4	1	11	0	1	2
Kotor	16	5	5	23	1	0	1	6	1	5	13		2	2
Danilov grad	3	1	2	5	1	0	0	0	0	0	3	2	0	0
Pljevlja	15	8	0	20	2	1	0	0	0	0	15	3	0	2
Berane	28	8	0	30	0	6	0	2	2	0	22	5	1	1
Plav	1	3	1	4	1	0	0	0	0	0	4	0	0	0
Zabljak	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Rozaje	14	0	0	12	2	0	0	0	0	0	10	2	0	0
Nikšić	8	8	6	19	3	0	0	6	3	3	12	1	0	0

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Cetinje	7	1	4	11	0	1	0	3	3	0	7	0	0	1
Bijelo Polje	15	1	7	18	5	9	1	11	8	3	7	0	0	0
Ulcinj	6	1	0	5	0	2	0	0	0	0	5	0	0	0
H.Novi	4	1	2	7	0	0	0	0	0	0	3	0	2	2
Podgorica	55	2	2	86	12	5	0	19	8	11	64	2	1	1
UKUPNO	196	8	5	262	34	28	2	52	29	23	176	17	1	11

2007

SUD	STAV			ODLUKA				SANKCIJA						
	1	2	3	osu dj	odbij aj.	osl ob	obu st.	zatvor			uslov na	novc ana	mje ra b.	sud ska o.
								ukup no	do 3 mjes eca	od 3 mjes eca				
Kolasin	1	3	2	3	3	0	0	1	1	0	1	1	0	0
Bar	8	3	4	9	1	5	0	1	1	1	7	0	1	0
Kotor	25	1	8	34	0	0	0	7	6	1	22	2	3	0
Danilov grad	4	3	1	8	0	0	0	0	0	0	5	2	0	1
Pljevlja	12	7	0	19	0	0	0	10	10	0	6	3	0	0
Berane	31	7	2	32	0	8	0	3	3	0	15	11	3	0
Plav	3	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0
Zabljak	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rozaje	16	1	0	14	1	2	0	1	1	0	11	2	0	0
Nikšić	7	3	0	8	2	0	0	1	0	1	6	1	0	0
Cetinje	10	4	0	10	1	3	0	1	1	0	9	0	0	0
Bijelo Polje	8	7	4	13	6	0	0	3	2	1	8	1	1	0
Ulcinj	3	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

H.Novi	5	2	0	7	0	0	0	0	0	0	4	1	1	1
Podgorica	95	26	13	104	19	10	1	12	7	5	79	4	9	0
UKUPNO	229	67	34	266	34	29	1	40	31	9	175	30	18	3

2008

SUD	STAV			ODLUKA				SANKCIJA						
	1	2	3	osu dj	odbij aj.	osl ob	obu st.	zator			uslov na	novc ana	mje ra b.	sud ska o.
								ukup no	do 3 mjes eca	od 3 mjes eca				
Kolasin	1	0	2	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Bar	14	3	6	20	1	1	1	5	3	2	10	5	0	0
Kotor	15	4	4	22	1	0	0	4	4	0	14	2	2	0
Danilov grad	3	3	0	6	0	0	0	1	1	0	3	2	0	0
Pljevlja	9	4	2	14	0	1	0	5	5	0	7	2	0	0
Berane	15	7	3	22	0	2	1	5	5	0	11	6	0	0
Plav	3	3	0	3	1	2	0	0	0	0	3	2	0	0
Zabljak	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Rozaje	17	0	0	15	2	0	0	2	2	0	12	1	0	0
Niksic	7	9	3	18	1	0	0	6	6	0	12	0	0	0
Cetinje	12	2	0	9	0	5	0	4	3	1	5	0	0	0
Bijelo Polje	11	10	7	22	4	2	0	10	6	4	10	2	0	0
Ulcinj	13	3	1	10	1	6	0	1	1	0	7	2	0	0
H.Novi	16	1	2	18	0	0	1	0	0	0	15	0	1	2
Podgorica	113	32	14	133	18	6	2	16	9	7	105	9	3	0
UKUPN	25	8	4	31	31	25	5	59	45	14	214	34	6	2

O	1	1	4	5										
---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Izvor: podaci dobijeni od Vrhovnog suda.

#### **114. Kako je u vašem zakonodavstvu obrađen dječiji rad i kakvo je praktično iskustvo sa njegovom primjenom?**

Prema Zakonu o radu minimum starosne dobi za zapošljavanje je najmanje 15 godina života, te lice mlađe od 15 godina života ne može biti radno angažovano.

Rad djece ispod 15 godina života (zbog zloupotrebe različite prirode) je u Crnoj Gori sankcionisan krivičnim zakonodavstvom.

Krivičnim zakonikom (član 224) propisano je krivično djelo Povreda prava iz rada kojim se propisuje novčana kazna ili zatvor do dvije godine za lice koje se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa, kolektivnih ugovora i drugih opštih akata o pravima iz rada i o posebnoj zaštiti na radu omladine, žena i invalida i time drugom uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada,

#### **Proceduralne zaštitne mjere**

##### **- Sloboda i bezbjednost**

#### **115. Kako obezbjeđujete da fizička i pravna lica iz zemalja članica EU budu zaštićena od diskriminacije u pristupu vašim sudovima u poređenju sa vašim državljanima?**

Ustavom Crne Gore zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu, koja se takođe odnosi na zabranu od diskriminacije u pristupu sudovima stanih fizičkih i pravnih lica u odnosu na domaća lica.

Ustavom je takođe zagarantovano pravo svakog na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma. Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Svako ima pravo obraćanja međunarodnim organizacijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajemčenih Ustavom. Jednak pristup domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica pred sudovima podrazumijeva i jednakost prava na pravnu pomoć koje Ustav svakom garantuje.

Crna Gora je potpisnica niza multilateralnih i bilateralnih ugovora kako sa zemljama Evropske unije tako i sa drugim zemljama, kojima je uređeno pitanje slobodnog pristupa sudovima kao što su Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Haške konvencije o građanskom postupku iz 1905. i 1954. i Haška konvencija o olakšanju međunarodnog pristupa sudovima iz 1980.godine, Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine, Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka iz 1948.godine, bilateralni ugovori o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima sa Češkom i Slovačkom iz 1964.godine, Alžinom iz 1982.godine, Bosnom i Hercegovinom iz 2005.godine, Hrvatskom iz 1997.godine, Irakom iz 1986.godine, Kiprom iz 1984.godine, Makedonijom iz 2004.godine, Mongolijom iz 1981.godine, Poljskom iz 1962.godine, Rusijom iz 1962.godine, Austrijom iz 1954.godine, Belgijom iz 1971.godine, Bugarskom iz 1956.godine, Grčkom iz 1959.godine, Mađarskom iz 1982.godine, Rumunijom iz 1960.godine, Italijom iz 1960.godine, Turskom iz 1934.godine i Velikom Britanijom iz 1936.godine kao i posebni

sporazumi o olakšanju primjene Haške konvencije o građanskom postupku iz 1954.godine koji su zaključenisa Francuskom 1969.godine i Švedskom 1990.godine.

U maju 2009. godine Crna Gora i Republika Srbija zaključila su tri ugovora u oblasti pravosudne saradnje Ugovor o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, Ugovor o izručenju i Ugovor o međusobnom izvršavanju sudskih odluka u krivičnim stvarima.

Ako ne postoji međunarodni ugovor Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih država propisuje da strani državljani imaju pravo na oslobođenje od parničnih troškova pod uslovom uzajamnosti. Pored fizičkih lica slobodan pristup sudovima imaju i strana pravna lica koja u Crnoj Gori uživaju u tom pogledu nacionalni tretman. Za stranačku i parničnu sposobnost fizičkog lica mjerodavno je pravo države čiji je ono državljanin.

Zakonom o sudovima propisano je pravo svakog lica na slobodno obraćanje sudu radi ostvarivanja svojih prava i jednakost pred sudom. Zakon o parničnom postupku, takođe, propisuje jednakost stranaka i obavezuje sud da svakoj stranci pruži mogućnost da se izjasni o zahtjevima i navodima protivne stranke. Stranka u postupku može da bude svako fizičko i pravno lice. Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku obezbijediće im se, na njihov zahtjev, usmeno prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju svih podnesaka i pisanih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi.

Zakonom je propisano da će se stranke i drugi učesnici u postupku poučiti o pravu da usmeni postupak pred sudom prate na svom jeziku posredstvom tumača. Stranke i drugi učesnici u postupku koji ne razumiju ili ne govore jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu imaju pravo da se služe svojim jezikom ili jezikom koji razumiju.

Zakonom o insolventnosti predviđeno je da strana pravna i fizička lica imaju pravo neposrednog obraćanja sudovima u Crnoj Gori.

## 116. Pritvor

### a) Koliko je prosječno trajanje pritvora?

Prema podacima Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija Crne Gore, prosječno trajanje pritvora u 2008. godini je 7 mjeseci i 6 dana, a u 2009. godini (do 20.08.2009.) je 5 mjeseci i 2 dana.

### b) Molimo opišite pravila i postupke koji regulišu pritvor i posebno pravila o produženju pritvora. Koja pravila regulišu reviziju odluke o pritvoru (automatski ili po zahtjevu osobe kojoj je određen pritvor)? Koliko dugo osumnjičeno lice može biti lišeno slobode prije otpočinjanja sudskog razmatranja? Postoji li maksimalni vremenski rok za ukupno trajanje pritvora?

Ustavom Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07) propisano je, da za lice za koje postoji sumnja da je izvršilo krivično djelo, može na osnovu odluke nadležnog suda, biti pritvoreno i zadržano u pritvoru samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka. Pritvorenom licu mora se uručiti obrazloženo rješenje u času pritvaranja ili najkasnije u roku od 24 sata od pritvaranja. Protiv rješenja o pritvoru, pritvoreno lice ima pravo žalbe, o kojoj sud odlučuje u roku od 48 časova. Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme.

Ustav, propisuje da trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće nužno vrijeme, sadrži i vremenska ograničenja trajanja pritvora, time što je predvidjeno da pritvor može trajati, po odluci prvostepenog suda najduže 3 mjeseca od dana pritvaranja i da se ovaj rok može produžiti odlukom



Višeg suda za još 3 mjeseca, a ako se do isteka tih rokova ne podigne optužnica, okrivljeni se pušta na slobodu.

Zakonik o krivičnom postupku određuje osnovanu sumnju kao početni uslov za određivanje pritvora. Takav nivo sumnje da je određeno lice izvršilo krivično djelo bitan je uslov ne samo za određivanje pritvora već i za vođenje krivičnog postupka protiv nekog lica. Naime, istraga, kao početna faza krivičnog postupka pokreće se protiv određenog lica kada postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo, što znači skup ozbiljnih indicija koje ukazuju da je osumnjičeni izvršio krivično djelo. Samim tim što se bez postojanja osnovane sumnje ne može pokrenuti krivični postupak, ne može se ni odrediti pritvor protiv nekog lica. U Zakoniku o krivičnom postupku propisano je pet razloga zbog kojih se može odrediti pritvor ako postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo: 1. ako se lice krije ili ako se ne može utvrditi njegova istovjetnost ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva; 2. ako postoje okolnosti koje ukazuju na to da će lice uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela, ili ako osobite okolnosti upućuju na zaključak da će ometati postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače; 3. ako postoje okolnosti koje ukazuju na to da će lice ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo, ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti; 4. ako su u pitanju krivična djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna, ako je to opravdano zbog posebno teških okolnosti djela; 5. ako uredno pozvani okrivljeni očigledno izbjegava da dodje na glavni pretres.

Prema Zakoniku o krivičnom postupku, ovlašćeni službenici policije mogu lišiti slobode neko lice ako postoje razlozi za određivanje pritvora, ali su dužni da to lice bez odlaganja predaju istražnom sudiji i da obavijeste istražnog sudiju o razlozima i o vremenu lišenja slobode. Ukoliko je, zbog neotklonjivih smetnji, sprovođenje lica lišenog slobode trajala duže od osam sati, dužni su da to posebno obrazlože, o čemu će istražni sudija sačiniti zabilješku u koju će unijeti i izjavu lica lišenog slobode o vremenu i mjestu lišenja slobode.

Pritvor u istrazi određuje se rješenjem istražnog sudije i može trajati najduže mjesec dana, a po odluci Vijeća od tri sudije istog suda može biti produžen za još 2 mjeseca. Ako se postupak vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora od preko pet godina ili teža kazna, pritvor se može produžiti najviše za još 3 mjeseca, ukoliko postoje važni razlozi, o čemu odlučuje vijeće Vrhovnog suda.

Ukupno trajanje pritvora u istrazi, računajući i vrijeme trajanja lišenja slobode prije donošenja rješenja o pritvoru ne može preći šest mjeseci, i za slučaj da se u tom roku ne podigne optužnica, pritvoreno lice će se pustiti na slobodu. U toku istrage, istražni sudija može ukinuti pritvor u saglasnosti sa ovlašćenim tužiocem. Ako se između istražnog sudije i ovlašćenog tužioca ne postigne saglasnost, istražni sudija će tražiti da o tome odluči vijeće, koje je dužno da donese odluku u roku od 48 sati.

Nakon podignute optužnice pritvor se može odrediti ili ukinuti samo rješenjem vijeća nadležnog suda. Vijeće je dužno, po predlogu stranaka, odnosno po službenoj dužnosti, da ispita da li još postoje razlozi za pritvor i da donese rješenje o produženju, ili ukidanju pritvora, po isteku svakih 30 dana do stupanja optužnice na pravnu snagu, a svaka dva mjeseca nakon stupanja optužnice na pravnu snagu. Od podizanja optužnice pritvor može trajati najduže tri godine, a ako optuženom za to vrijeme ne bude dostavljena prvostepena presuda, pritvor će biti ukinut, a optuženi pušten na slobodu. Nakon dostavljanja prvostepene presude pritvor može trajati najduže još godinu dana, a ako za to vrijeme ne bude dostavljena drugostepena presuda kojom se prvostepena presuda preinačuje ili potvrđuje, pritvor će biti ukinut i okrivljeni pušten na slobodu. Ako u roku od godinu dana optuženom bude dostavljena drugostepena odluka kojom se prvostepena odluka ukida, pritvor može trajati najduže još jednu godinu od dostavljanja odluke drugostepenog suda.

Skraćeni postupak se može voditi za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine. Takođe, skraćeni postupak se može voditi i za krivična djela za koja je propisana kazna do pet godina na predlog ovlašćenog tužioca i uz izričit pristanak okrivljenog. U slučajevima kada se vodi skraćeni krivični postupak, pritvor se može odrediti u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka, protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo: 1. ako se krije ili ako se ne može utvrditi njegova istovjetnost, ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva; 2. ako je u pitanju krivično djelo za koje se može izreći kazna

zatvora u trajanju od 3 godine, a osobite okolnosti ukazuju na to da će okrivljeni izvršiti pokušano krivično djelo, ili da će izvršiti djelo kojim prijeti. Prije podnošenja optužnog predloga pritvor može trajati samo onoliko koliko je potrebno da se sprovedu istražne radnje, ali ne duže od 8 dana. Nakon podnošenja optužnog predloga, vijeće je dužno da svakih mjesec dana ispita da li postoje razlozi za pritvor. Protiv rješenja o određivanju ili produženju pritvora može se izjaviti žalba, o kojoj je sud dužan da odluči u hitnim rokovima.

Zakonik o krivičnom postupku određuje da se maloljetnik može izuzetno staviti u pritvor, ukoliko postoji neki od razloga koji Zakonik predviđa za određivanje pritvora. Na osnovu rješenja koje je donio sudija za maloljetnike, pritvor u pripremnom postupku može trajati najduže mjesec dana.

Vijeće za maloljetnike istog suda, može iz opravdanih razloga, produžiti pritvor najduže za još mjesec dana. Nakon završetka pripremnog postupka, pritvor prema starijem maloljetniku može da traje najduže do šest mjeseci, a prema mlađem maloljetniku najduže do četiri mjeseca.

U slučajevima produžavanja pritvora, Vijeće za maloljetnika je dužno da svakih mjesec dana ispita da li postoje razlozi za pritvor i da donese rješenje o ukidanju ili produžavanju pritvora.

Rješenje o pritvoru, bilo da se radi o određivanju ili produženju pritvora, može se pobijati žalbom.

Skupština Crne Gore na sjednici od 27 .07.2009 godine usvojila je novi Zakonik o krivičnom postupku, zakon je stupio na snagu 13.08.2009, a njegova primjena će početi godinu dana od dana stupanja na snagu. Ovim zakonom unaprijeđena su dosadašnja rješenja koja se odnose na osnove za određivanje pritvora, i rokove za odlučivanje o pritvoru.

**c) Kako policija, pravosuđe, organi gonjenja i sistem za izvršenje krivičnih sankcija obezbjeđuju humane i bezbjedne uslove za pritvorenike (uz poštovanje međunarodnih standarda ljudskih prava)? Kakve se mjere preduzimaju ukoliko se takvi standardi ne poštuju?**

Osnovu humanog i bezbjednog postupanja prema licima koja su zadržana od strane policije, i licima kojima je od strane suda određen pritvor, čini normativni okvir koji reguliše zadržavanje, odnosno pritvor, to jest odgovarajući zakonski i podzakonski propisi, a svakako i vršenje nadzora nad primjenom tih propisa.

Prema Zakonu o policiji, prostorije namjenjene za zadržavanje lica lišenih slobode moraju ispunjavati neophodne higijensko-tehničke uslove, a naročito u pogledu kubature vazduha, minimalne površine, osvjetljenja i provjetravanja. Pravilnikom o uslovima koje moraju ispunjavati prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode („Službeni list RCG“, br.57/06) propisani su neophodni higijensko-tehnički uslovi koje moraju ispunjavati prostorije namijenjene za zadržavanje lica lišenih slobode u pogledu odgovarajuće površine, opštih higijensko-sanitarnih zahtjeva, kubature vazduha, osvjetljenja, provjetravanja, zagrijanosti i odgovarajućeg namještaja.

Nakon donošenja pomenutog Pravilnika, u područnim organizacionim jedinicama Uprave policije CG, izvršena je temeljna rekonstrukcija prostorija za zadržavanje. Građevinski i tehnički zahvati su se odnosili na obezbjeđenje opštih uslova: površine, kubature vazduha, osvjetljenja, provjetravanja i zagrijanosti, kao i obezbjeđenja sanitarnih sadržaja u istoj prostoriji ili kao aneks prostorijama za zadržavanje. Tamo gdje je to bilo tehnički izvodljivo, obezbijeđen je pristup čistoj vodi neposredno u prostorijama za zadržavanje i dnevna svjetlost postavljanjem tzv. "anti vandal" stakla–prozora. U svim prostorijama postavljen je sistem za ventilisanje i uduvanje toplog i hladnog vazduha, drveni ležajevi i sušeraste podloške, a obezbijeđena je i funkcionalnost sanitarnih sadržaja.

Rekonstrukciju prostorija za zadržavanje ozbiljno otežava opšta (ne)uslovnost objekata policije, a prije svega nemogućnost preprojektovanja prostorija, odnosno adaptacije postojećih objekata za policijske potrebe uslovljene opštom konstrukcijom objekta i sl. Naime, veći broj objekata policije je građen nenamjenski i bez postojanja normativa koji bi se odnosio na prostorije za zadržavanje. Prilikom izgradnje novih objekata normativi se u potpunosti poštuju, a u slučajevima nemogućnosti poštovanja svih normi prilikom adaptacije postojećih objekata, nastojimo ispoštovati i primijeniti standarde u što većoj mjeri.

U svim područnim organizacionim jednicama, odnosno u prostorijama za zadržavanje instaliran je video nadzor, kao tehnička podrška nadgledanju zadržanih lica. Korišćenjem video nadzora je omogućeno monitorisanje zadržanih lica i mogućnost elektronskog snimanja, arhiviranja, pretraživanja i eksploatacije memorisanog video materijala. Paralelno sa video nadzorom omogućena je funkcija interfonске veze (»panik taster«) između zadržanih lica i policijskih službenika.

Osim održavanja dnevne higijene, u svim prostorijama periodično se obavlja higijensko krećenje i osvježavanje prostorija neutralnim bojama, kao i dubinsko čišćenje namještaja i prostora.

Uprava policije obezbijedila je dvadesetčetvoročasovno dežurstvo kako bi se zadržanim licima obezbijedio obrok u redovnim intervalima (dostavom »lanč paketa«) a shodno njihovim vjerskim uvjerenjima. U onim organizacionim jedinicama Uprave policije koje nemaju zaposlenih koji su zaduženi za pružanje smještaja i ishrane, ishrana je obezbijeđena preko lokalnih prodajnih objekata dostavom adekvatnih obroka.

U cilju zaštite lica lišenih slobode i njihovih prava, obezbjeđenja zakonitosti postupanja u odnosu na njih, ustanovljen je Zapisnik o zadržavanju lica lišenog slobode, koji sadrži podatke o svim aspektima zadržavanja lica, od prihvata lica u policijskim jedinicama do predaje zadržanih lica nadležnim organima (Zavod za izvršenje sankcija, nadležni sudovi, drugi organi unutrašnjih poslova): prihvata lica u dežurnoj službi, smještaj u prostorije za zadržavanje, oduzimanje ličnih stvari i predmeta, obezbjeđivanja obroka, podatke o eventualnom pružanju ljekarske pomoći, žalbi na rješenje o zadržavanju, zapaženim povredama prilikom primopredaje lica, kao i podatke koji se odnose na predaju zadržanog lica nadležnim organima na dalje postupanje. Zapisnik je osnova dosijea za svako zadržano lice, a dosije sadrži rješenje o zadržavanju s pozivom na pravni osnov, zapisnik o alkotestiranju lica (ukoliko je lice alkotestirano), nalaz ljekara ukoliko je zadržano lice pregledano, primjerak eventualne žalbe zadržanog lica na rješenje o zadržavanju i rješenje o ukidanju zadržavanja.

Svakom zadržanom licu uručuje se tzv. »Informativni list za zadržano lice« čiji prijem zadržano lice potvrđuje svojeručnim potpisom, a isti je štampan na crnogorskom, engleskom, francuskom, njemačkom, ruskom i albanskom jeziku. Cilj je da se zadržano lice ponovo upozna sa svojim pravima, to jest da na njegovom jeziku ili jeziku koji razumije bude upoznat sa razlozima lišenja slobode, da nije dužan ništa da izjavi, da može angažovati branioca kojeg odabere, da o lišenju slobode na njegov zahtjev budu obaviješteni njegovi najbliži, da može zahtijevati ljekarsku pomoć od ljekara kojeg angažuje policija ili zadržano lice o sopstvenom trošku, da u redovnim intervalima dobija obrok u skladu sa njegovim vjerskim uvjerenjima i da mu je obezbijeđen pristup vodi za piće.

Sva zadržana lica smještaju se u prostorije za zadržavanje primjerene ljudskom dostojanstvu, uz permanentno nadgledanje ponašanja zadržanih lica i njihovog zdravstvenog stanja. U istu prostoriju ne mogu se smjestiti lica istog pola.

Kroz medijsku kampanju (TV spotovi, flajeri, komplement kartice) posebno je afirmisana uloga telefona za predstavke i prigovore građana na postupke policije, sa naglaskom na podnošenje prigovora od strane građana koji smatra da je nezakonito lišen slobode ili je prema njemu primijenjena tortura.

Ustavna nadležnost, i osnovna zakonska dužnost (Zakonik o krivičnom postupku) državnog tužioca je gonjenje učinilaca krivičnih djela. Shodno tome, za krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti državni tužilac je nadležan: da rukovodi prekrivičnim postupkom, da zahtijeva sprovođenje istrage i usmjerava tok prethodnog krivičnog postupka u skladu sa zakonikom, da podiže i zastupa optužnicu, odnosno optužni predlog pred nadležnim sudom, da izjavljuje žalbe protiv nepravosnažnih sudskih odluka i da podnosi vanredne pravde lijekove protiv pravosnažnih sudskih odluka.

Radi vršenja prethodno navedenih ovlašćenja, svi organi koji učestvuju u prekrivičnom postupku dužni su da prije svake preduzete radnje, osim u slučaju hitnosti, obavijeste nadležnog državnog tužioca. Organi policije i drugi državni organi nadležni za otkrivanje krivičnih djela dužni su da postupe po svakom zahtjevu nadležnog državnog tužioca.

Kod svih krivičnih djela kod kojih je zaštitni objekat sloboda i prava čovjeka i građanina, a izvršilac je službeno lice, gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti.

Izvršenje pritvora, odnosno postupanje sa pritvorenicima, uređuje Zakonik o krivičnom postupku i Pravilnik o kućnom redu za izdržavanje pritvora, a na izvršenje pritvora shodno se primjenjuju i odredbe Pravilnika o načinu vršenja službe obezbjeđenja, naoružanju i opremi službenika obezbjeđenja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija („Sl.list RCG“, br. 68/06).

Osnovu postupanja sa pritvorenicima u smislu odredaba Zakonika o krivičnom postupku, čini prije svega zabrana vrijeđanja ličnosti i dostojanstva pritvorenika, uz isključenje mogućnosti da se prema pritvoreniku primijene druga ograničenja, osim onih koja su potrebna da se spriječi bjekstvo, podstrekavanje trećih lica da unište, sakriju, izmijene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog djela i neposredni ili posredni kontakti pritvorenog lica usmjereni na svjedoke, saučesnike i prikrivače.

Po prijemu u zatvorsku jedinicu Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvorenik se informiše o osnovnim pravima i dužnostima koje ima za vrijeme trajanja pritvora, omogućava mu se komunikacija sa porodicom i braniocem, a obavezno se vrši opšti ljekarski pregled pritvorenika. Pritvorenici su odvojeni od osuđenika, a zabranjeno je da u istoj prostoriji budu zatvorena lica različitog pola. Maloljetnici se odvajaju od punoljetnih lica. Smještaj pritvorenika treba da odgovara higijenskim zahtjevima, a prostorije u koje se smještaju pritvorenici ne smiju biti vlažne, moraju biti osvijetljene, redovno se provjetravati, i zagrijavati zavisno od klimatskih uslova. Higijena smještaja pritvorenika podliježe kontroli, radi čega se preduzimaju potrebne mjere.

Shodno pravima koja imaju po Zakoniku o krivičnom postupku, pritvorenici imaju mogućnost:

- neprekidnog noćnog odmora u trajanju od najmanje 8 sati,
- boravka na otvorenom prostoru u trajanju od najmanje 2 sata,
- nošenja svoje odjeće i korišćenja svoje posteljine, nabavljanja o svom trošku i korišćenja hrane, knjiga, stručne publikacije, štampe, pribora za pisanje i crtanje i drugih stvari koje odgovaraju njihovim redovnim potrebama, osim predmeta podobnih za nanošenje povreda, narušavanje zdravlja ili pripremu bjekstva,
- posjete bliskih srodnika, ljekara i drugih lica,
- posjete predstavnika domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava, kao i diplomatskih i konzularnih predstavnika,

Pritvoreniku se moraju obezbijediti uslovi za održavanje odjeće ili za njenu zamjenu prilikom posjete. Pritvoreniku koji nema svoju odjeću, obezbjeđuje se odjeća koja odgovara klimatskim prilikama i godišnjem dobu. U slučaju da pritvorenik nema novčanih sredstava, a ne raspolaže stvarima za ličnu higijenu, obezbijediće mu se najpotrebnije stvari. Zdravstvena zaštita pritvorenika obezbjeđuje se na nivou zatvorske zdravstvene službe, kao i na nivou javnih zdravstvenih ustanova.

O bezbjednosti pritvorenih lica dužna se starati služba obezbjeđenja Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, što obuhvata i obavezu čuvanja pritvorenih lica u Zavodu i van njega, kao i održavanje unutrašnjeg reda i discipline pritvorenih lica. Kontrola vršenja poslova obezbjeđenja u nadležnosti je nadređenog starješine, a vrši se u obliku neposrednog obilaska, raporta, izvještaja, kao i na drugi način.

Nadzor nad izvršenjem pritvora je u nadležnosti predsjednika suda koji je na to ovlašćen, pri čemu je predsjednik ili sudija koga odredi, dužan da najmanje jedanput mjesečno obiđe pritvorenike i da se, ako nađe za potrebno i bez prisustva nadzornika i stražara, obavijesti kako se pritvorenici hrane, kako se snadbijevaju drugim potrebama i kako se sa njima postupa. Predsjednik, odnosno sudija koga on odredi dužan je da preduzme mjere da se otklone nepravilnosti uočene prilikom obilaska zatvora. Predsjednik suda i istražni sudija mogu u svako doba da obilaze sve pritvorenike, da sa njima razgovaraju i da od njih primaju pritužbe.

Istražni sudija, odnosno predsjednik vijeća može pritvoreniku za disciplinske prestupe izreći disciplinsku kaznu ograničenja posjeta, a to ograničenje ne odnosi se na opštenje pritvorenika s braniocem. Protiv rješenja o izricanju disciplinske kazne pritvorenik ima pravo žalbe vijeću suda u roku od 24 časa od dana prijema rješenja, a vijeće je dužno o žalbi odlučiti u roku od 3 dana od dana prijema žalbe.

Unapređenje i razvoj zatvorskog sistema predmet je strateških dokumenata Vlade Crne Gore (Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa, Akcioni plan za prevenciju torture), čime se nastoje poboljšati smještajni uslovi za zatvorenike, odnosno dostići veći nivo standarda iz ove oblasti.

U tom smislu, realizovano je niz aktivnosti kako na planu izgradnje novih zatvorskih objekata, tako i na planu rekonstrukcije postojećih zatvorskih objekata.

Naime, u prethodnom periodu završena je izgradnja i opremanje četiri nova zatvorska objekta i to: objekat za smještaj osuđenih muških lica (površine 1250 m<sup>2</sup>, kapaciteta za 144 lica), objekat za smještaj maloljetnika, ženskih lica i stranaca (površine 1250 m<sup>2</sup>, kapaciteta za 56 lica), objekat za izvršenje kratkih kazni zatvora - do 6 mjeseci (površine 1250 m<sup>2</sup>, kapaciteta za 92 lica), kao i objekat za izvršenje disciplinske kazne – samice (8 zasebnih prostorija). Takođe je završena rekonstrukcija i adaptacija dva postojeća objekta namijenjena za smještaj osuđenih muških lica, a završeno je i opremanje zatvorske bolnice.

Svakako da su određene mjere i aktivnosti predviđene i za unapređenje tretmana za pritvorenike, a riječ je o konkretnim mjerama koje imaju za cilj rješavanje problema prenatrpanosti postojećih zatvorskih kapaciteta, a to kroz izgradnju dva nova zatvorska objekta za smještaj pritvorenika, kao i o mjerama za unapređenje sistema obezbjeđenja, i unapređenje zdravstvenog tretmana lica lišenih slobode.

Akcionim planom za prevenciju torture takođe su predviđene mjere kojima je cilj unaprijediti vršenje policijskih poslova, kao što su implementacija standarda kojima se obezbjeđuje zaštita od torture lica zadržanih od strane policijskog organa, unapređenje sistema vršenja kontrole zakonitosti i efikasnosti obavljanja policijskih poslova, i obezbjeđivanje da prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode zadovoljavaju potrebne higijensko-tehničke uslove.

### **d) Prolaze li policijski, zatvorski i drugi službenici obuku o ljudskim pravima, uključujući i pravima žena i manjina?**

Pitanje stručnog usavršavanja i osposobljavanja državnih službenika i namještenika, među koje se svrstavaju policijski i zatvorski službenici, zakonski je tretirano, i to u osnovi Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list RCG“, br.27/04 i 31/05), a takođe i Zakonom o policiji („Sl.list RCG“, br.28/05), kao i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.list RCG“, br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04).

Prema Zakonu o državnim službenicima i namještenicima, stručno usavršavanje je pravo i obaveza državnog službenika, odnosno namještenika, a starješina državnog organa stara se o obezbjeđenju uslova za stručno usavršavanje. Državni službenik, odnosno namještenik stručno se usavršava u skladu sa programom stručnog usavršavanja, kojeg utvrđuje organ za upravljanje kadrovima, a tim programom određuje se naročito sadržina usavršavanja i visina sredstava potrebnih za realizaciju programa. Kada je to od značaja za rad državnog organa, državni službenik, odnosno namještenik ima pravo da se kandiduje za posebno usavršavanje.

Poslove uprave koji se odnose na pripremanje i utvrđivanje programa i planova stručnog usavršavanja državnih službenika i namještenika vrši poseban organ uprave – Uprava za kadrove.

Stručno osposobljavanje i usavršavanje policijskih službenika se prema Zakonu o policiji vrši u okviru posebne organizacione jedinice. Obuka i stručno osposobljavanje policijskih službenika tretirano je i u okviru Kodeksa policijske etike („Sl. list RCG“, br. 1/06), prema kojem se obuka policijskih službenika zasniva na osnovnim vrijednostima demokratije, vladavini prava i zaštiti ljudskih prava i sloboda. Osnovu policijske obuke na svim nivoima, čini obuka o upotrebi sredstava prinude i ograničenja u vezi sa tim, u odnosu na uspostavljene principe zaštite ljudskih prava i građanskih sloboda, kao i borbi protiv ksenofobije. Stručno osposobljavanje, kao i usvajanje društvenih vrijednosti i posebnih vrijednosti policijskog zvanja, stalni je zadatak policijskog službenika.

Policijska akademija u svom redovnom godišnjem programu obuka planira i realizuje obuku službenika policije iz oblasti ljudskih prava. U tu svrhu, na Policijskoj akademiji je uz učešće Savjeta Evrope, Policijske akademije TADOC iz Turske, Policijske akademije «Vaxjo» iz Švedske i Tima austrijske policije iz Beča, realizovano niz seminara koji su imali za cilj da se službenici upoznaju sa ciljevima, programima i aktivnostima Savjeta Evrope u vezi zaštite ljudskih prava: prava na život i prava manjina, prava na slobodu izražavanja, tehnika obavljanja informativnih razgovora, i dr.

Od 2007.godine vrši se i stalna obuka službenika Uprave policije kroz program stručnog usavršavanja službenika i namještenika koji donosi Uprava za kadrove, a u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima.

Shodno Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, obavezno je stalno stručno obrazovanje i provjera znanja za službenike Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, u skladu sa planovima i programom obuke, stručnog obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja. Obuka, specijalistički kursevi i ostali vidovi stručnog osposobljavanja vrše se u posebnoj organizacionoj jedinici Zavoda - Centru za obrazovanje kadrova. Planove, program obuke stručnog obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, kao i akte o načinu polaganja i sastavu ispitne komisije, donosi starješina Zavoda na predlog rukovodioca Centra.

Prije zasnivanja stalnog radnog odnosa kandidati su obavezni da u Centru pohađaju specijalistički kurs u trajanju od 4 mjeseca, a u obavezi su svi zaposleni da se stalno obrazuju i provjeravaju znanje. Nastavni plan i program ne sadrži kao poseban nastavni predmet Ljudska prava, ali se izučavaju u okviru nastavnih predmeta penologije i pravila službe. U organizaciji SE, 10 službenika je završilo obuku za trenera o ljudskim pravima u zatvorima. Stečena znanja i vještine treneri prenose na ostale zaposlene u Zavodu. Dvadeset službenika Zavoda pohađalo je seminar kojeg je organizovala Uprava za kadrove, a jedna od tema seminara bila je zaštita ljudskih prava i sloboda. Programom obrazovanja kadrova uključena su i prava žena i manjinskih grupa kao ranjivih grupa lica lišenih slobode.

Kontinuirano stručno obrazovanje, usavršavanje i provjera znanja službenika Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, tretirano je i kao poseban cilj u okviru Strategije reforme pravosuđa (2007-2012), a mjere za ostvarenje ovog cilja (sprovođenje stručne obuke shodno redovnom programu rada, i unapređivanje programa obuke) imaju karakter stalnosti.

Osim policijskih i zatvorskih službenika, pravo i obavezu da se stručno usavršavaju imaju i nosioci pravosudne funkcije (sudije i državni tužioci), a to shodno Zakonu o edukaciji u pravosudnim organima („Sl.list RCG“ br.27/06). Edukacija u pravosudnim organima obavlja se u okviru posebne organizacione jedinice Vrhovnog suda Crne Gore - Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije. Edukacija se organizuje kao inicijalna i kontinuirana, a na osnovu godišnjeg programa, i posebnih programa edukacije koji, između ostalog, obuhvataju i upoznavanje, odnosno poznavanje najznačajnijih oblasti međunarodnog prava, međunarodnih standarda i preporuka, uključujući pravo Evropske unije i pitanje ljudskih prava.

**e) Koje su mjere uvedene kako bi se spriječile pojave mučenja ili drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja?**

U svrhu sprečavanja pojave mučenja ili drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, osim stručnog usavršavanja službenika i nadzora nad izvršenjem pritvora, postoje sledeće mjere:

- raspoređivanje pritvorenika,
- pravo na dopisivanje s licima van zatvora, odnosno pravo pisanog obraćanja braniocu, domaćim organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, međunarodnim sudovima,
- pravo diplomatskih i konzularnih predstavnika strane države da obilaze i bez nadzora razgovaraju sa pritvorenicima koji su državljanji njihove države,
- mogućnost posjete predstavnika domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava,

- mogućnost posjete sudije koji vrši nadzor,
- mogućnost razgovora sa zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, bez prisustva službenih lica,
- mogućnost razgovora sa braniocem, i sudijom koji vrši nadzor,
- pravo na podnošenje pritužbe nadležnom sudiji,
- pravo na podnošenje pritužbe zaštitniku ljudskih prava i sloboda, u zapečaćenoj koverti,
- zabrana da službenik obezbjeđenja sam ulazi noću u prostorije u kojima borave lica lišena slobode,
- vezivanje se ne može primjenjivati u svrhu kažnjavanja, već samo iz bezbjednosnih razloga, i to radi sprečavanja bjekstva lica lišenog slobode prilikom njegovog sprovođenja, fizičkog napada na drugo lice, otpora koji se na drugi način ne može savladati, samopovređivanja, samoubistva, prouzrokovanja materijalne štete i sl.
- obaveza službenika obezbjeđenja da o upotrebi sredstava prinude odmah sačini pismeni izvještaj,
- obaveza starješine organizacije nadležne za izvršenje krivičnih sankcija da o upotrebi sredstava prinude dostavi pismeni izvještaj Ministarstvu pravde, kao i predsjedniku suda koji vrši nadzor u pogledu zakonitog postupanja prema pritvorenicima.

Takođe, kroz predstavke građana i lica lišenih slobode, te konstantnim mjerama unutrašnje kontrole i nadziranja primjene ovlašćenja, Unutrašnja kontrola Uprave policije uočava eventualne slučajeve prekoračenja ovlašćenja i slučajeve torture, i obezbjeđuje procesuiranje slučajeva, bez izuzetka.

Medijskim kampanjama (TV spotovi, flajeri, komplement kartice) promoviše se uloga telefona i elektronske adrese Uprave policije, čiji je cilj da građanin, odnosno lice lišeno slobode od strane organa policije može podnositi predstavke i prigovore, posebno u slučajevima kada smatra da je nezakonito lišen slobode ili je prema njemu primjenjena tortura.

Na ulazima u objekte policije, na vidnim i lako uočljivim mjestima postavljeni su posterii „Izgradimo povjerenje - Smatrate li da je policajac postupio nepravilno i neprofesionalno“, kojim se lice lišeno slobode od strane organa policije upozna sa mogućnošću podnošenja prigovora telefonom, faksom ili elektronskom poštom, ukoliko smatra da je protivpravno lišen slobode ili je žrtva torture ili drugog ponižavajućeg ili nehumanog postupka.

## 117. Zatvor

### a) Koja je odnos zatvorskih kazni u poređenju sa alternativnim kaznama?

U toku 2008. godine, kod Osnovnih sudova u 26,55 % presuda izrečene su zatvorske kazne, u 9,64 % novčane kazne, a u 63,42 % uslovne osude.

U toku 2008. godine, kod Viših sudova u 94,4 % osudjujućih presuda izrečene su zatvorske kazne, u 0,44 % novčane kazne, a u 5,14 % uslovne osude.

**b) Da li se preduzimaju dalji koraci nakon istraživanja slučajeva i navoda o zlostavljanju zatvorenika? Ako se preduzimaju, kako se to čini? Šta se čini kao bi se obezbjedio temeljan, transparentan i nezavisan postupak?**

Postupanje koje se kvalifikuje kao zlostavljanje zatvorenika od strane zatvorskog službenika, podliježe vođenju disciplinskog postupka koji je regulisan Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl.list RCG“, br.27/04 i 31/05). Prema ovom zakonu, u teže disciplinske prekršaje svrstava se i zloupotreba službenog položaja ili prekoračenje ovlašćenja.

Vođenje disciplinskog postupka, kao i predlaganje odluke, u nadležnosti je disciplinske komisije koju imenuje starješina državnog organa. Starješina državnog organa zaključkom pokreće disciplinski postupak, na koji se shodno primjenjuju i odredbe zakona kojim se uređuje opšti upravni postupak, za ona pitanja koja nijesu uređena Zakonom o državnim službenicima i namještenicima. U disciplinskom postupku mora se održati rasprava, a državni službenik ima pravo na odbranu, odnosno može se braniti sam, preko advokata, zastupnika ili predstavnika sindikata. Na predlog disciplinske komisije, starješina državnog organa izriče disciplinsku mjeru protiv državnog službenika, odnosno namještenika. Protiv odluke starješine može se izjaviti žalba Komisiji za žalbe, a protiv odluke Komisije može se pokrenuti upravni spor.

Postoji i mogućnost privremenog udaljenja sa radnog mjesta državnog službenika, odnosno namještenika protiv koga je pokrenut disciplinski postupak (do okončanja disciplinskog postupka), o čemu odlučuje starješina državnog organa. Ovo u situaciji kada je disciplinski postupak pokrenut zbog težeg disciplinskog prekršaja, ako bi prisustvo državnog službenika, odnosno namještenika, štetilo interesu državnog organa ili ako bi ometalo tok disciplinskog postupka.

Osim disciplinske odgovornosti, zlostavljanje zatvorenika od strane zatvorskog službenika podliježe i krivičnoj odgovornosti, ukoliko su u radnjama službenika stečeni elementi krivičnog djela. I međusobno zlostavljanje zatvorenika podliježe vođenju disciplinskog postupka, a takođe i vođenju krivičnog postupka.

**c) Koji je prosječan broj zatvorenika po ćeliji? Da li su zatvori pretrpani?**

Prosječan broj zatvorenika na dan 20.08.2009. godine, po objektima je:

Naziv objekta	Kapacitet	Broj soba	Površina	Brojno stanje
Paviljon A	100	11	998	76
Paviljon B	100	24	998	118
Paviljon C	24	8	272	17
Paviljon D	144	36	1200	138
Disciplinsko odjelenje	8	8	420	6
Odjelenje «E»	40	6	260	18
Poluotvoreno	102	23	1250	102
Specijalna bolnica	30	8	770	31



Objekat za žene, strance i maloljetnike	56	19	1250	18
UKUPNO	604	143	7418	524

Zatvor Podgorica	Kapacitet	Broj soba	Površina m2	Brojno stanje
Pritvoreni	350	54	2100 m2	493
Prekršajno kažnjeni i osuđeni	160	20	1680m2	142
UKUPNO	510	74	3780m2	635

Zatvor Bijelo Polje	Kapacitet	Broj soba	Površina m2	Brojno stanje
Pritvoreni	90	10	290	59
Prekršajno kažnjeni i osuđeni	60	7	240	63
UKUPNO	150	17	530	122

Evidentna je prenatrpanost jedino u pritvorskoj jedinici Zatvor Podgorica.

**d) Je li posebna pažnja posvećena zatvorenicama i mladim prestupnicima? Ako jeste, pružite detaljan opis.**

U Kazneno popravnom domu Podgorica postoji zasebno odjeljenje u kojem kaznu zatvora izdržavaju osuđena ženska lica. U istom objektu, takođe kao zasebna cjelina sa posebnim ulazom postoji i odjeljenje za maloljetnike u kojem se izvršava kazna maloljetničkog zatvora.

Osim smještaja odvojenog od osuđenih muškaraca, zatvorenicama se posvećuje posebna pažnja obzirom na njihove fizičke, socijalne i psihološke potrebe. Zatvorenice zajedno izdržavaju kaznu zatvora, bez obzira na dužinu izrečene kazne. Za njihovo unutrašnje obezbjeđenje zadužene su pripadnice sektora obezbjeđenja ženskog pola. Trudnicama i porodicama sa djecom omogućava se da u posebnim prostorijama imaju potrebne uslove za njegu i odgajanje djece do navršene jedne godine života, sve o trošku Zavoda.

Maloljetni izvršioци krivičnih djela predstavljaju posebnu strukturu, koja zahtijeva i poseban pristup u tretmanu i resocijalizaciji. U načelu tretman prema maloljetnicima se odvija na sličnim principima kao i tretman prema odraslim licima, ali sa prilagođenim pristupima u sadržaju primijenjenih metoda, zavisno od uzrasta. Maloljetna lica koja kaznu zatvora izdržavaju u Zavodu uživaju sva ljudska prava koja su obezbjeđena odraslima, i nikada nisu podvrgnuta bilo kakvom fizičkom kažnjavanju. Disciplinski postupci se vode uz poštovanje ljudskih prava i dostojanstva ličnosti maloljetnika, a disciplinska kazna upućivanja u samicu zbog počinjenog disciplinskog prekršaja ograničena je na najviše 10 dana. Kaznu zatvora izdržavaju odvojeno od odraslih, a obezbjeđena im je potpuna komunikacija sa porodicom putem posjeta, pisama i telefonskih razgovora. Evidencija o maloljetniku na izvršenju kazne zatvora čuva se kao povjerljiva. Zavisno od uzrasta maloljetnika, organizuje se nastava za osnovno obrazovanje, a može se organizovati i nastava za

stručno obrazovanje Troškove školovanja snosi Zavod. U prostorijama u kojima se nalaze maloljetnici službenici obezbjeđenja ne nose oružje, a o svim promjenama u tretmanu maloljetnog lica roditelji se blagovremeno obavještavaju.

**e) Izrađuju li se ili već postoje alternativne mjere služenju zatvorske kazne? Ako postoje, opišite ih.**

U krivičnopravnom sistemu Crne Gore postoje određene sankcije i mjere koje po svojoj prirodi predstavljaju alternativu izricanju ili izvršenju kazne zatvora. Propisane su Krivičnim zakonikom Crne Gore („Sl.list RCG“, br.70/03, 47/06 i 40/08), i to su: rad u javnom interesu, novčana kazna, uslovna osuda, sudska opomena, i uslovni otpust.

Kao vrsta kazni, rad u javnom interesu egzistira od 2003. godine, a to je svaki onaj društveno koristan rad kojim se ne vrijeđa ljudsko dostojanstvo i ne vrši se u cilju sticanja dobiti. Može se izreći za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do 3 godine, u rasponu ne kraće od 40 časova niti duže od 240, a vrijeme za koje se određuje ne može biti kraće od 30 dana, niti duže od 6 mjeseci. Rad u javnom interesu izriče se uz pristanak učinioca krivičnog djela, i ne može biti duži od 40 u toku jednog mjeseca, a prilikom izricanja sud vodi računa o vrsti učinjenog krivičnog djela, kao i o ličnosti učinioca.

Izvršenje kazne rada u javnom interesu reguliše Zakon o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.list RCG“, br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04), na način da sud koji je izrekao tu kaznu, po službenoj dužnosti pokreće postupak izvršenja pred nadležnom javnom službom za zapošljavanje, ili nadležnom agencijom za zapošljavanje koji, radi izvršenja sudske odluke, posreduju između lica osuđenog na kaznu rada u javnom interesu i poslodavca, a u obavezi su da prate izvršenje ove kazne, da o tome obavještavaju sud, kao i da vode propisane evidencije.

Posebnu vrstu kazni predstavlja i novčana kazna, koja se može izreći i kao glavna i kao sporedna kazna. Za određena krivična djela, novčana kazna je propisana kao jedina kazna, dok se za određena krivična djela (za koja se može izreći kazna zatvora do 3 godine) učinilac može kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora. Novčana kazna ne može biti manja od dvije stotine eura, niti veća od dvadeset hiljada eura, a za krivična djela učinjena iz koristoljublja veća od sto hiljada eura. Neplaćena novčana kazna može se, umjesto kaznom zatvora, zamijeniti kaznom rada u javnom interesu, tako što će se za svakih započetih dvadeset pet eura novčane kazne odrediti osam časova rada u javnom interesu, s tim da rad u javnom interesu ne može biti duži od dvije stotine četrdeset časova.

Uslovna osuda je mjera upozorenja, kojom sud učiniocu krivičnog djela utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti, ako osuđeni za vrijeme koje odredi sud (vrijeme provjeravanja) ne učini novo krivično djelo. Vrijeme provjeravanja ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina. Uslovna osuda se može izreći kad je učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju do dvije godine. Za krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna ne može se izreći uslovna osuda. Uslovna osuda se ne može izreći ako nije proteklo više od pet godina od pravosnažnosti osude kojom je učiniocu izrečena kazna za umišljajno krivično djelo.

Kada sud izrekne uslovnu osudu, može odrediti da se za određeno vrijeme u toku vremena provjeravanja, učinilac stavi pod zaštitni nadzor, ako se, s obzirom na njegovu ličnost, raniji život, držanje poslije izvršenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela i okolnosti izvršenja djela, može očekivati da će se zaštitnim nadzorom potpunije ostvariti svrha uslovne osude. Zaštitni nadzor određuje sud u presudi kojom izriče uslovnu osudu i određuje mjere zaštitnog nadzora, njihovo trajanje i način njihovog ispunjavanja. Zaštitni nadzor obuhvata zakonom predviđene mjere pomoći, staranja, nadzora i zaštite, odnosno može obuhvatiti jednu ili više od sljedećih obaveza:

- javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi,

- osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje,
- prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima učinioca,
- ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza,
- uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih djela,
- blagovremeno obavještanje o promjeni mjesta boravka, adrese ili radnog mjesta,
- uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pića,
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi,
- posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovaništa ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima,
- otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela.

Sudska opomena je takođe mjera upozorenja, koja se može izreći za krivična djela za koja je propisan zatvor do jedne godine ili novčana kazna, a koja su učinjena pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ih čine naročito lakim. Za određena krivična djela i pod uslovima predviđenim zakonom, sudska opomena se može izreći i kad je propisan zatvor do tri godine.

Sudska opomena se može izreći i za više krivičnih djela učinjenih u sticaju, ako prethodno navedeni uslovi postoje za svako od tih djela. Svrha uslovne osude i sudske opomene je da se prema učiniocu koji je kriv ne primijeni kazna za lakša krivična djela, kad to nije nužno radi krivičnopravne zaštite i kad se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju kazne (uslovna osuda) ili samo upozorenje (sudska opomena) dovoljno uticati na učinioca da više ne vrši krivična djela.

Uslovni otpust je mjera koja se vezuje za izvršenje kazne zatvora, a predstavlja suspenziju daljeg izvršenja kazne zatvora. Do primjene uslovnog otpusta može doći kada je osuđeni izdržao dvije trećine, a izuzetno polovinu kazne zatvora ili kazne zatvora od četrdeset godina, ako se u toku izdržavanja kazne osuđeni tako popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo. Pri tome se uzima u obzir vladanje osuđenog za vrijeme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza, s obzirom na njegovu radnu sposobnost, kao i druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja. Ako uslovni otpust ne bude opozvan, smatra se da je osuđeni izdržao kaznu.

Postupak uslovnog otpusta osuđenih lica regulisan je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.list RCG“, br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04), a može se pokrenuti na osnovu predloga organizacije nadležne za izvršenje kazne zatvora – Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, molbe osuđenog ili člana njegove uže porodice. O uslovnom otpustu osuđenih lica odlučuje Komisija za uslovni otpust, koju obrazuje ministar pravde. Komisiju koja ima predsjednika i šest članova sačinjavaju predstavnici: Vrhovnog suda Crne Gore, Državnog tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja, ministar pravde i direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Takođe, i direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija ima pravo da osuđeno lice koje se primjerno ponaša, zalaže na radu i aktivno učestvuje u drugim korisnim poslovima, uslovno otpusti do šest mjeseci prije isteka kazne, ako je već izdržao tri četvrtine kazne, a to prema Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija.

Osim prethodno navedenih sankcija i mjera kao alternativa izricanju i izvršenju kazne zatvora, postoji i mogućnost odlaganja krivičnog gonjenja prema maloljetnom licu, što je predviđeno Zakonikom o krivičnom postupku („Sl.list RCG“, br.71/03 i 47/06).

Naime, za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna, državni tužilac može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka iako postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo, ako smatra da ne bi bilo cjelishodno da se vodi postupak prema maloljetniku, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva. Radi utvrđivanja ovih okolnosti, državni tužilac može zatražiti

obavještenja od roditelja, odnosno staraoca maloljetnika, drugih lica i ustanova, a kad je to potrebno, može ova lica i maloljetnika pozvati radi neposrednog obavještanja. Državni tužilac može zatražiti mišljenje od organa starateljstva o cjelishodnosti pokretanja postupka prema maloljetniku.

Ako za donošenje odluke da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka, treba da se ispituju lična svojstva maloljetnika, državni tužilac može, u sporazumu sa organom starateljstva, uputiti maloljetnika u prihvatilište ili u ustanovu za ispitivanje ili vaspitanje, ali najduže na mjesec dana.

Kada je izvršenje kazne ili vaspitne mjere u toku, državni tužilac može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka za drugo krivično djelo maloljetnika, ako s obzirom na težinu tog krivičnog djela, kao i na kaznu, odnosno vaspitnu mjeru koja se izvršava, ne bi imalo svrhe vođenje postupka i izricanje krivične sankcije za to djelo.

Kad državni tužilac u prethodno navedenim slučajevima ocijeni da nije cjelishodno da se pokrene postupak prema maloljetniku, obavijestiće o tome, uz navođenje razloga, organ starateljstva i oštećenog, koji mogu u roku od osam dana zahtijevati od vijeća za maloljetnike da odluče o pokretanju postupka.

Za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna, državni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu, odnosno sud na predlog državnog tužioca obustaviti krivični postupak za izricanje krivične sankcije prema maloljetniku i izreći vaspitni nalog pod uslovima propisanim u Krivičnom zakoniku, a ti uslovi su: priznanje krivičnog djela od strane maloljetnika i njegov odnos prema krivičnom djelu i oštećenom.

**118. Kolika je prosječna dužina vremena na koje osoba može biti lišena slobode bez izvođenja pred nadležan pravni organ? Kolika je prosječna dužina vremena između zakonitog hapšenja i lišavanja slobode neke osobe i suđenja toj osobi? (Vidjeti i odjeljak o pravosuđu).**

Shodno Zakoniku o krivičnom postupku („Sl.list RCG“, br.71/03 i 47/06), ovlašćeni policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode, ako postoji bilo koji razlog za određivanje pritvora koji je predviđen Zakonikom, ali je obaveza policijskih službenika da to lice, bez odlaganja, uz krivičnu prijavu sprovedu nadležnom istražnom sudiji. U slučaju da je, zbog neotklonjivih smetnji, sprovođenje lica lišenog slobode trajalo duže od 8 sati, ovlašćeni policijski službenik je dužan da istražnom sudiji posebno obrazloži takvo zakašnjenje, o čemu istražni sudija sačinjava zabilješku, odnosno zapisnik, u koji će unijeti i izjavu lica lišenog slobode o vremenu i mjestu lišenja slobode.

Lice lišeno slobode na osnovu razloga za određivanje pritvora, kao i lice koga policija poziva u svojstvu osumnjičenog, organ policije može izuzetno zadržati, radi prikupljanja obavještenja ili saslušavanja, najduže 48 sati od časa lišenja slobode, odnosno odazivanja na poziv.

O zadržavanju policija odmah, a najkasnije u roku od 2 sata, donosi i uručuje rješenje zadržanom licu i braniocu. Protiv tog rješenja osumnjičeni i branilac imaju pravo žalbe, koja se sa spisom predmeta odmah dostavlja istražnom sudiji, koji je dužan odlučiti o žalbi u roku od 4 sata od kada je žalbu primio.

Policija je dužna da o zadržavanju odmah obavijesti istražnog sudiju i državnog tužioca, a istražni sudija može zahtijevati da mu policija odmah sprovede zadržano lice. Ukoliko policija u roku od 48 sati ne podnese krivičnu prijavu i sprovede zadržano lice istražnom sudiji, dužna je zadržano lice da pusti na slobodu.

Ovlašćeni policijski službenik ima i pravo da lice zatečeno na mjestu izvršenja krivičnog djela zadrži na tom mjestu do dolaska istražnog sudije, ako bi to lice moglo dati podatke važne za krivični postupak i ako je vjerovatno da se njegovo saslušanje docnije ne bi moglo izvršiti ili bi bilo skopčano sa znatnim odugovlačenjem ili drugim teškoćama. Zadržavanje ovih lica na mjestu izvršenja krivičnog djela ne može trajati duže od 6 sati.

Lice koje je zadržano u smislu prethodno navedenog ima pravo da podnese pritužbu nadležnom državnom tužiocu ili neposredno višem organu policije.

Odmah poslije saslušanja lica lišenog slobode i dovedenog od strane ovlašćenih policijskih službenika, istražni sudija će odlučiti da li će to lice pustiti na slobodu ili će mu odrediti pritvor. Ako istražni sudija licu lišenom slobode odredi pritvor, dužan je da o tome odmah obavijesti državnog tužioca i da mu u roku od 2 sata dostavi spise.

Na osnovu rješenja istražnog sudije, odnosno rješenja vijeća od trojice sudija prvostepenog suda (u slučaju kada se istražni sudija ne složi sa predlogom državnog tužioca o određivanju pritvora), okrivljeni se može zadržati u pritvoru najviše mjesec dana od dana lišenja slobode, a poslije tog roka okrivljeni se može zadržati u pritvoru samo na osnovu rješenja o produženju pritvora. Na obrazloženi predlog istražnog sudije ili državnog tužioca pritvor se može produžiti rješenjem vijeća sudija prvostepenog suda, najviše za 2 mjeseca, a ako se postupak vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora preko 5 godina ili teža kazna, rješenjem vijeća Vrhovnog suda može se produžiti pritvor, najviše za još 3 mjeseca.

Ako se do isteka prethodno navedenih rokova ne podigne optužnica, okrivljeni će se pustiti na slobodu.

Prema podacima dobijenim od sudova u svim pritvorskim predmetima (koji su završeni i koji nijesu završeni) primljenim u rad u toku 2008. godine u toku te godine, pritvor je od dana zakonitog lišenja slobode do prvog suđenja prosječno trajao 77,71 dan.

Prema Zakonu o policiji („Sl. list RCG“, br.28/05), ovlašćeni policijski službenik može, izuzetno, lišiti slobode lice koje narušava javni red i mir ili ugrožava bezbjednost saobraćaja, ako se javni red i mir ili bezbjednost saobraćaja ne mogu uspostaviti na drugi način. U ovim slučajevima lišenje slobode ne može trajati duže od 6 časova. Izuzetno, lišenje slobode može trajati do 12 časova i to: ako je potrebno utvrditi identitet lica, a identitet se ne može utvrditi bez lišenja slobode, ako je lice izručio inostrani organ radi predavanja nadležnom organu, i ako ugrožava bezbjednost drugog lica ozbiljnom prijetnjom da će napasti na njegov život ili tijelo.

Lišenje slobode u smislu prethodno navedenog određuje se rješenjem o zadržavanju koje donosi starješina organizacione jedinice policije, a rješenje se donosi i uručuje zadržanom licu odmah, a najkasnije u roku od 2 časa od početka zadržavanja. Protiv rješenja o zadržavanju, lice lišeno slobode može izjaviti žalbu nadležnom Ministarstvu, u roku od 6 časova od časa uručivanja rješenja, odnosno u roku od 12 časova ako je lišenje slobode trajalo do 12 časova. Nadležno Ministarstvo, kao drugostepeni organ, dužno je da po žalbi zadržanog lica donese rješenje u roku od 6 časova od prijema žalbe, odnosno u roku od 12 časova, ako je lišenje slobode trajalo do 12 časova.

### - Pravo na pravično suđenje

#### 119. Kako je pravo na pravično suđenje uključeno i zaštićeno pravnim propisima?

U skladu sa članom 6 Evropske konvencije za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda kojim se garantuje pravo na pravično suđenje to je pravo uključeno i zaštićeno pravnim propisima u Crnoj Gori kroz garantovanje raznih elemenata ovog prava.

Ustavom se garantuje kao lično pravo pravo na pravično i javno suđenje koje podrazumijeva da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Takođe Ustavom je propisano da je rasprava pred sudom javna i presude se izriču javno. Izuzetno, sud može isključiti javnost sa rasprave ili njenog dijela iz razloga koji su nužni u demokratskom društvu, samo u obimu koji je potreban: u interesu morala; javnog reda; kada se sudi maloljetnicima; radi zaštite privatnog života stranaka; u bračnim sporovima; u postupcima u vezi sa starateljstvom ili usvojenjem; radi čuvanja vojne, poslovne ili službene tajne i zaštite bezbjednosti i odbrane Crne Gore.

Ustavom se garantuje pretpostavka nevinosti da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Okrivljeni nije dužan da dokazuje svoju nevinost. Sumnju u pogledu krivice sud je obavezan da tumači u korist okrivljenog. Takođe ustavom se garantuje

svakome pravo na odbranu, a posebno da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe; da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sam izabere. Isto tako Ustavom se garantuje pravo na pravnu pomoć da svako ima pravo na pravnu pomoć koju pruža advokatura, kao nezavisna i samostalna profesija i druge službe, kao i da pravna pomoć može biti besplatna u skladu sa zakonom.

Ova ustavna načela odnosno garantovana prava kao aspekti prava na pravično suđenje razrađena su Zakonom o sudovima, Zakonom o parničnom postupku, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u skladu sa Ustavom i relevantnim međunarodnim standardima prava na pravično suđenje. U pogledu upravnih sporova kada je riječ o pravu na pravično suđenje shodno se primjenju odredbe Zakon o parničnom postupku i Zakon o sudovima.

Zakonom o sudovima propisana su kao osnovna načela rada sudova nezavisnost i samostalnost, obaveznost i dostupnost sudova, ravnopravnost stranaka, javnost i nepristrasnost. U skladu sa navedenim načelima sudija sudi i odlučuje samostalno i nezavisno. Sudijska funkcija se ne smije vršiti ni pod čijim uticajem. Niko ne smije da utiče na sudiju u vršenju sudijske funkcije. Sud je dužan da zakonito, objektivno i blagovremeno odlučuje u pravnoj stvari za koju je nadležan. Svako ima pravo da se obrati sudu radi ostvarivanja svojih prava. Svi su jednaki pred sudom. Rad suda je javan, izuzev u slučajevima predviđenim zakonom. Svako ima pravo na nepristrasno suđenje u razumnom roku i da u njegovoj pravnoj stvari, nezavisno od stranaka i svojstva pravne stvari, sudi sudija određen slučajem. Takođe, u skladu sa Zakonom o sudovima sudovi su organizaciono postavljeni tako da osiguravaju građaninu da se koristi ovim pravom obzirom da je mreža sudova uspostavljena da stranke mogu na brz i jednostavan način pristupiti sudu.

Zakonom o parničnom postupku u osnovnim odredbama propisano je da sud odlučuje o tužbenom zahtjevu na osnovu usmenog, neposrednog i javnog raspravljanja. Izuzetno sud može o tužbenom zahtjevu odlučuje na osnovu pisano izvedenih pravnih radnji i posredno izvedenih dokaza, ako zakon tako određuje. Glavna rasprava je javna i jasnost se može isključiti samo u skladu sa zakonom. Sud će svakoj stranci da pruži mogućnost da se izjasni o zahtjevima i navodima protivne stranke. Samo kad je to zakonom određeno, sud je ovlašćen da odluči o zahtjevu o kome protivnoj stranci nije bila pružena mogućnost da se izjasni.

Sud je dužan da nastoji da se postupak sprovede bez odugovlačenja, u razumnom roku, sa što manje troškova i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku. Ako stranke, umješaci, njihovi zakonski zastupnici i punomoćnici, sa namjerom da naškode drugome ili s ciljem koji je u suprotnosti sa dobrim običajima, savjesnošću i poštenjem, zloupotrebljavaju prava koja su im priznata zakonom, sud može izreći novčanu kaznu ili druge mjere koje su određene ovim zakonom. Prema Zakonu o parničnom postupku sud će donijeti presudu najkasnije u roku od 30 dana od dana zaključenja glavne rasprave. Kao vrijeme donošenja presude podrazumijeva se dan kada je presuda pisano izrađena. Nakon zaključenja glavne rasprave sud će prisutne stranke da obavijesti o datumu donošenja presude. Stranke, odnosno njihovi zastupnici ili punomoćnici su dužni sami da podignu presudu u zgradi suda. Presuda mora da sadrži uvod, izreku, obrazloženje i pouku o pravnom lijeku. Isto tako Zakon o sudovima propisno je pravo svakom ko ima opravdan interes da izvrši uvid u sudske spise pa je samim tim i presuda javna i dostupna.

Zakonikom o krivičnom postupku propisano je da okrivljeni ima pravo da, u najkraćem roku, bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja i da je sud dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku. Krivični postupak se odvija po načelu otužbe što će reći da se krivični postupak može pokrenuti samo po zahtjevu ovlašćenom tužioca. Krivični postupak vodi se na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu. Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik. Ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbijediće se usmeno prevođenje, kao i prevođenje isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. O pravu na prevođenje poučiće se lice koje se može odreći tog prava, ako zna jezik na kome se vodi postupak. Prevođenje se povjerava tumaču. Troškovi prevođenja na jezik koji nije u službenoj upotrebi u sudu, koji nastaju primjenom prava stranaka, svjedoka i drugih lica koja učestvuju u postupku na upotrebu svog jezika, neće se naplaćivati od lica koja su dužna da naknade troškove krivičnog postupka.

Pretpostavka nevinosti u smislu Zakonika o krivičnom postupku je takođe garantovana u smislu da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo utvrdi pravosnažnom odlukom

suda I da su državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužni da se pridržavaju pretpostavke nevinosti i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. Okrivljeni već na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega I mora mu se omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Okrivljeni nije dužan iznositi svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja. Okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata Okrivljeni ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac. Prije prvog saslušanja, okrivljeni će se poučiti o pravu da uzme branioca, da se sa braniocem dogovori o načinu odbrane i da branilac može da prisustvuje njegovom saslušanju. On će biti upozoren da sve što izjavi može biti upotrijebljeno protiv njega kao dokaz. Ako okrivljeni sam ne uzme branica, sud će postaviti okrivljenom branioca, kad je to obavezno po zakonu.. Kad ne postoje uslovi za obaveznu odbranu, a postupak se vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko tri godine, a u ostalim slučajevima, ako to zahtijevaju interesi pravičnosti, okrivljenom se, na njegov zahtjev, može postaviti branilac, ako prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove odbrane. Okrivljenom se mora osigurati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane. Sumnju o postojanju činjenice koja čini obilježje krivičnog djela ili od koje zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva sud rješava na način koji je povoljniji za okrivljenog. Okrivljeni ima pravo da postavlja pitanja svjedocima I da prisustvuje saslušanju svjedoka I optužbe I odbrane Presuda se objavljuje tako šro u prisustvu stranaka, njihovih zakonskih zastupnika, punomoćnika i branioca predsjednik vijeća javno pročitati izreku i saopštiti ukratko razloge presude.Presuda će biti objavljena i kad stranka, zakonski zastupnik, punomoćnik ili branilac nije prisutan. Vijeće može narediti da optuženom, koji je odsutan, presudu usmeno saopšti predsjednik vijeća ili da mu se presuda samo dostavi.Ako je javnost na glavnom pretresu bila isključena, izreka presude će se uvijek pročitati u javnom zasijedanju. Vijeće će odlučiti da li će isključiti javnost prilikom objavljivanja razloga presude. Zaštita prava na pravično suđenje je obezbijeđena kroz mogućnost izjavljivanja pravnih ljekova I to redovnih I vanrednih na odluke krivičnih I građanskih sudova.obzirom da nepoštovanje prethodno navedenih garantovanih prava kao aspekata prava na pravično suđenje predstavljau bitne povrede odredaba postupka zbog kojih se mogu izjaviti pravni ljekovi u građanskom I krivčnom postupku. U pogledu zaštite prava na suđenje u razumnom roku kao jendog od aspekata prava na pravično suđenje donijet je poseban Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku kojim se predviđaju dva pravna sredstva za zaštitu tog prava I to zahtjev za ubrzanje postupa I tužba za pravično zadovoljenje u cilju obezbjeđivanja djelotvornije zaštite na nacionalnom nivou u skladu sa članom 13 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava I sloboda. Takođe Ustavom je predviđena mogućnost izjavljivanja ustavne žalbe zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava što predstavlja posljednje nacionalno sredstvo zaštite svih ljudskih prava I sloboda garantovanih Ustavom, pa I prava na pravično suđenje.

**120. Kako se obezbjeđuje djelotvoran pristup besplatnoj pravnoj pomoći u krivičnim predmetima? Može li se besplatna pravna pomoć dobiti i u građanskim parnicama? Molimo detaljno opišite kriterijume na osnovu kojih se prima pravna pomoć u građanskim parnicama?**

U crnogorskom pravnom sistemu svako ima pravo na pravnu pomoć i ovo pravo zagaranotovano je Ustavom. U skladu sa Ustavom pravo na pravnu pomoć ima svako. Pravnu pomoć može pružati advokatura, a i druge službe i ona se može pružati besplatno u skladu sa zakonom. Takođe, Ustavom je zagaranotovano je pravo na odbranu. Ovdje se posebno naglašava da se pravo na odbranu garantuje svakom i u dijelu prava na branioca. Besplatna pravna pomoć u krivičnim stvarima regulisana je odredbama Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore ("Službeni list RCG" broj 71/2003, 7/2004 i 47/2006.) Zakonik propisuje da okrivljeni ima pravo na branioca u toku cijelog krivičnog postupka. Osumnjičeni ima pravo na branioca od samog momenta lišavanja slobode i pravo na povjerljivi razgovor sa advokatom, koj se može kontrolisati samo posmatranjem, a ne i slušanjem. Pravo na pravnu pomoć, Zakonikom o krivičnom postuku je određeno kroz

odredbe o obaveznoj odbrani, pravu na branioca zbog slabog imovnog stanja i o oslobađanju plaćanja stoškova postupka.

Zakonik o krivičnom postupku predviđa obavezu suda da okrivljenom i protiv njegove volje postavi branioca kada je to predviđeno ovim zakonom, dakle u slučaju obavezne odbrane, kao i obavezu pružanja dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane okrivljenog.

Stručna odbrana je pravo okrivljenog što znači da od njega zavisi hoće li je koristiti ili ne, odnosno okrivljenom se ne može nametnuti da angažuje branioca. Međutim, postoje odstupanje od ovog pravila, gdje Zakonik o krivičnom postupku propisuje slučajeve kada je obavezna stručna odbrana bez obzira na volju okrivljenog, jer to zahtijeva ili priroda krivičnog djela ili svojstvo okrivljenog. Obavezna odbrana je propisana za slučaj ako je okrivljeni nijem, gluv ili nesposoban da se sam uspješno brani ili ako se postupak vodi zbog krivičnog djela za koje se može izreći najduža zatvorska kazna, okrivljeni mora imati branioca već prilikom prvog saslušanja. Zatim, poslije podignute optužnice zbog krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina, okrivljeni mora imati branioca u vrijeme dostavljanja optužnice. Okrivljeni prema kome je određen pritvor mora imati branioca dok je u pritvoru, i takođe okrivljeni kome se sudi u odsustvu mora imati branioca čim sud donese rješenje o suđenju u odsustvu. Ukoliko okrivljeni, u prethodno naznačenim slučajevima, sam ne uzme branioca, predsjednik suda će mu postaviti branioca po službenoj dužnosti za dalji tok krivičnog postupka do pravnosnažnosti presude, a ako je izrečena najduža zatvorska i za postupak po vanrednim pravnim ljekovima. Troškovi obavezne odbrane isplaćuju se iz sredstava suda, stim što sud kada oglasi okrivljenog krivim obavezuje ga da naknadi troškove postupka koji su unaprijed isplaćeni iz sredstava suda. Međutim sud može osloboditi okrivljenog od dužnosti da naknadi troškove postupka aako bi njihovo plaćanje ugrozilo njegovo izdržavanje i izdržavanje lica koja je on dužan da izdržava.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da ukoliko ne postoje uslovi za obaveznu odbranu, a to zahtijevaju interesi pravičnosti okrivljenom se, na njegov zahtjev, može postaviti branilac ako prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove odbrane. Ova odbrana se razlikuje od obavezne odbrane, jer ona ne nastupa ex officio tj. po službenoj dužnosti i po inicijativi državnih organa, već se uvijek odnosi na traženje okrivljenog da ima branioca, i poslije toga dolazi do procjene situacije ineresa pravičnosti i imovnog stanja okrivljenog. O zahtjevu koji postavi okrivljeni odlučuje istražni sudija, predsjednik vijeća, odnosno. sudija pojedinac, a branioca postavlja predsjednik suda. Umjesto postavljenog branioca okrivljeni može sam uzeti drugog branioca. U tom slučaju razriješiće se postavljeni branilac. Za branioca se može uzeti samo advokat, a njega može zamijeniti advokatski pripravnik, ako se postupak vodi za krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju do pet godina. Pred Vrhovnim sudom branilac može biti samo advokat.. Branilac se određuje po redosljedu, sa spiska advokata koji Advokatska komora dostavlja sudu. Postavljeni branilac može samo iz opravdanih razloga tražiti da bude razriješen. O razrješenju branioca odlučuje prije glavnog pretresa istražni sudija, sudija pojedinac, odnosno predsjednik vijeća, na glavnom pretresu vijeće, a u žalbenom postupku predsjednik prvostepenog vijeća, odnosno vijeće nadležno za odlučivanje u postupku po žalbi i protiv ovog rješenja nije dozvoljena žalba. Predsjednik suda, takođe, može razriješiti postavljenog branioca koji neuredno izvršava dužnost. Umjesto razriješenog branioca, predsjednik suda će postaviti drugog branioca. O razrješenju branioca obavijestiće se Advokatska komora.

Odredbe o besplatnoj pravnoj pomoći u građanskom postupku sadržane su u Zakonu o parničnom postupku („Službeni list RCG”, br. 22/04 i 76/06).

U građanskom postupku punomoćnik može biti svako lice koje je potpuno poslovno sposobno, osim lica koje se bavi nadripisarstvom. Kako se kao punomoćnik u parnici može javiti svako lice pa i ono koje nije kvalifikovano, propisano je da će sud upozoriti stranku koje parnične radnje može preduzeti u slučaju da nema kvalifikovanog punomoćnika i da se iz neznanja ne koristi pravima koja joj pripadaju po zakonu. Na ovaj način sud daje pravni savjet neukoj stranki koje pravne radnje da preduzme u cilju zaštite svojih interesa. Pravo na besplatno zastupanje postavljeno je u kontekstu oslobođenja od plaćanja troškova postupka koje Zakon o parničnom postupku detaljno uređuje. Tako je propisano da će sud osloboditi od plaćanja troškova postupka stranku koja nije u mogućnosti da snosi troškove bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice. Sud će na zahtjev stranke odrediti da je zastupa kvalifikovani punomoćnik, ako je to nužno radi zaštite



opravdanog interesa stranke i kada stranka prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove kvalifikovanog punomoćnika. Stranka kojoj je postavljen punomoćnik oslobađa se od plaćanja stvarnih izdataka i nagrade postavljenom punomoćniku. Stvarni izdaci i nagrada postavljenog punomoćnika isplaćuju se iz sredstava suda. Odluku o oslobođenju od plaćanja troškova postupka donosi prvostepeni sud na predlog stranke. Stranka je dužna da uz predlog podnese uvjerenje nadležnog organa o imovnom stanju. U uvjerenju o imovnom stanju mora se naznačiti iznos poreza koji plaća domaćinstvo i pojedini članovi domaćinstva, kao i drugi izvori njihovih prihoda i uopšte imovno stanje stranke kojoj se izdaje uvjerenje. Kad je to potrebno i sam sud može, po službenoj dužnosti, pribaviti potrebne podatke i obavještenja o imovnom stanju stranke koja traži oslobođenje, a može o tome saslušati i protivnu stranku. Protiv rješenja suda kojim se usvaja predlog stranke nije dozvoljena žalba.

U toku je priprema Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći kojim će se na cjelovit način urediti oblici besplatne pravne pomoći, korisnici, pružaoci, službe za besplatnu pravnu pomoć i finansiranje besplatne pravne pomoći.

**121. Poblje opišite postojeće pravne strukture koje obezbjeđuju djelotvoran pristup pravnoj pomoći, komentarišući i djelokrug i sredstva kojima raspolaže služba besplatne pravne pomoći.**

Postojeće pravne strukture koje obezbjeđuju djelotvoran pristup pravnoj pomoći uređene su Zakonom o advokaturi („Službeni list RCG”, broj 79/06) i Zakonom o lokalnoj samoupravi („Službeni list RCG”, br. 42/03, 28/04, 75/05 i 13/06).

U skladu sa Zakonom o advokaturi sadrži Advokatska komora može organizovati pružanje besplatne pravne pomoći građanima samostalno ili na osnovu ugovora koji zaključi sa državnim organom ili organom lokalne samouprave koji obezbjeđuje materijalne i druge uslove za pružanje pomoći. Iz ovakvog određenja besplatne pravne pomoći proizilazi da Advokatska komora sama procjenjuje da li će pružiti nekome pravnu pomoć *pro bono*. Takođe, Advokatska komora može zaključiti ugovor o pružanju besplatne pravne pomoći sa državnim organom ili organom lokalne samouprave s tim da oni obezbijede materijalne i druge uslove za pružanje pomoći.

Zakon o lokalnoj samoupravi propisuje da opština, između ostalog, vrši i poslove koji se odnose na organizovanje pružanja pravne pomoći građanima. Dakle, u cilju obezbjeđenja uslova za potpunije pružanje pravne pomoći opština može organizovati pružanje pravne pomoći građanima. Svaka opština prema procjeni svojih potreba i shodno finansijskim mogućnostima može organizovati ovaj vid pravne pomoći. Aktom o organizaciji službe pravne pomoći opština određuje položaj službe pravne pomoći, njenu unutrašnju organizaciju, uslove pod kojima se pruža pravna pomoć, visinu naknade za pružanje pravne pomoći, slučajeve u kojima se pravna pomoć pruža bez naknade, kao i način finansiranja službe pravne pomoći.

Službe koje već postoje pri pojedinim opštinama uglavnom pružaju pravnu pomoć koja se odnosi na davanje pravnih savjeta, sastavljanje podnesaka i sastavljanje isprava o pravnim poslovima. Većina usluga je besplatna ili pristupačnija građanima lošeg imovnog stanja jer se nudi po tarifama koje su manje od advokatskih. Ne postoji ograničenje u pogledu pristupa ovim službama pa im se svaki građanin može obratiti sa zahtjevom za pružanje pravne pomoći. Službe pravne pomoći u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi organizovane su u Glavnom gradu Podgorica, Opštini Herceg Novi i Opštini Bijelo Polje.

U toku je izrada novog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći kojim će se na cjelovit način urediti oblici besplatne pravne pomoći, korisnici, pružaoci, službe za besplatnu pravnu pomoć i finansiranje besplatne pravne pomoći.

U pogledu izdvojenih sredstava za naknade za zastupanje po službenoj dužnosti iz budžetskih sredstava suda isplaćeno je za 2007. 2008. i prvu polovinu 2009. godine 2.060.996,18 eura.

**122. Kakve garancije postoje radi obezbjeđivanja javnosti sudskog postupka? Navedite detalje okolnosti u kojima se mogu nametnuti ograničenja javnom proglašenju presude i u kojoj mjeri do toga dolazi.**

Ustav Crne Gore propisuje da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Takođe, Ustavom je utvrđeno da je rasprava pred sudom javna i presude se izriču javno. Izuzetno, sud može isključiti javnost sa rasprave ili njenog dijela iz razloga koji su nužni u demokratskom društvu, samo u obimu koji je potreban: u interesu morala; javnog reda; kada se sudi maloljetnicima; radi zaštite privatnog života stranaka; u bračnim sporovima; u postupcima u vezi sa starateljstvom ili usvojenjem; radi čuvanja vojne, poslovne ili službene tajne i zaštite bezbjednosti i odbrane Crne Gore. Javnost sudskog postupka obezbjeđena je u skladu sa ustavom i Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku.

Zakonik o krivičnom postupku ("Sl. list RCG" br.71/03, 7/04 i 47/06) propisuje da je glavni pretres javan. Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa vijeće može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno radi čuvanja tajne, čuvanje javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnika ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, oštećenog, njihove zastupnike i branioca. Vijeće može dozvoliti da glavnom pretresu na kome je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica i naučni radnici, a na zahtjev optuženog, može to dozvoliti i njegovom bračnom drugu i njegovim bliskim srodnicima i licu sa kojim živi u vanbračnoj zajednici. Predsjednik vijeća upozorit će lica koja prisustvuju glavnom pretresu na kome je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju sve ono što su na pretresu saznala i ukazaće im da odavanje tajne predstavlja krivično djelo. Odluku o isključenju javnosti donosi vijeće rješenjem, koje mora biti obrazloženo i javno objavljeno. Takođe je propisano da ako je javnost na glavnom pretresu bila isključena, izreka presude će se uvijek pročitati u javnom zasjedanju. Vijeće će odlučiti da li će isključiti javnost prilikom objavljivanja razloga presude.

Bitna povreda odredaba krivičnog postupka postoji ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnom pretresu, što uvijek dovodi do ukidanja presude u slučajevima nezakonito isključene javnosti.

Zakonom o parničnom postupku („Službeni list RCG”, br. 22/04 i 76/06), propisano je da je glavna rasprava javna. Raspravi mogu prisustvovati samo punoljetna lica. Sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio, ako to zahtijevaju interesi čuvanja državne, službene, poslovne ili lične tajne, interesi javnog reda ili razlozi morala. Sud može isključiti javnost i u slučaju kad se mjerama za održavanje reda ne bi moglo obezbijediti nesmetano održavanje rasprave. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, njihove zakonske zastupnike, punomoćnike i umješake. Sud može dozvoliti da glavnoj raspravi na kojoj je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica kao i naučni i javni radnici, ako je to od interesa za njihovu službu, odnosno naučnu ili javnu djelatnost. U slučaju isključenja javnosti, na zahtjev stranke, sud može dozvoliti da raspravi prisustvuju najviše dva lica koja ona označi. Sud će upozoriti lica koja prisustvuju raspravi na kojoj je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju sve ono što su na raspravi saznala i ukazaće im na posljedice odavanja tajne. O isključenju javnosti odlučuje sud rješenjem koje mora biti obrazloženo i javno objavljeno. Protiv rješenja o isključenju javnosti nije dozvoljena posebna žalba.

Bitna povreda odredaba parničnog postupka postoji ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnoj raspravi što predstavlja razlog za izjavljivanje žalbe i uvijek dovodi do ukidanja presude u slučajevima nezakonito isključene javnosti.

**123. Je li u centru vašeg krivičnog pravnog sistema pretpostavka nevinosti te, ako jeste, kako se to primjenjuje u praksi?**

Pretpostavka nevinosti je u centru krivičnog pravnog sistema Crne Gore. Tako je Ustavom Crne Gore propisano da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost. Sumnju u pogledu krivice sud je obavezan da tumači u korist okrivljenog.

Pretpostavka nevinosti takođe je garantovana Zakonikom o krivičnom postupku da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužni su da se pridržavaju pretpostavke nevinosti i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. Sumnju o postojanju činjenice koja čini obilježje krivičnog djela ili od koje zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva sud rješava na način koji je povoljniji za okrivljenog. Osumnjičeni već na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega. Okrivljenom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Osumnjičeni, odnosno okrivljeni nije dužan iznositi svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja. Takođe, optuženi nije dužan da se izjasni o optužbi niti da iznosi svoju odbranu, pretpostavlja se da je nevin. Teret dokazivanja krivice je na strani tužioca. Ako državni ili privatni tužilac na kojima je teret dokazivanja u krivičnom postupku ne uspiju dokazati krivicu optuženom, sud će donijeti presudu kojom se optuženi oslobađa krivice zbog nedostatka dokaza da je učinio djelo za koje je optužen, što predstavlja neposrednu primjenu pretpostavke nevinosti u praksi.

Ustavnim načelom garantuje se pravo na naknadu štete zbog nezakonitog postupanja, te lice nezakonito ili neosnovano lišeno slobode ili neosnovano osuđeno ima pravo na naknadu štete od države. Pravo na naknadu štete zbog neosnovane osude ima lice prema kome je bila pravosnažno izrečena krivična sankcija ili koje je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne, a docnije je povodom vanrednog pravnog lijeka novi postupak pravosnažno obustavljen ili je pravosnažnom presudom oslobođeno od optužbe ili je optužba odbijena, osim ako je do obustave postupka ili presude kojom se optužba odbija došlo zbog toga što je u novom postupku oštećeni kao tužilac, odnosno privatni tužilac odustao od gonjenja, a do odustanka je došlo na osnovu sporazuma sa okrivljenim, ili ako je u novom postupku rješenjem optužba odbačena zbog nenadležnosti suda, a ovlašćeni tužilac je preuzeo gonjenje pred nadležnim sudom. Osuđeni, odnosno oslobođeni nema pravo na naknadu štete, ako je svojim lažnim priznanjem u pretkrivičnom postupku ili na drugi način prouzrokovao vođenje krivičnog postupka, odnosno takvim izjavama u postupku prouzrokovao svoju osudu, osim ako je na to bio prinuđen. U slučaju osude za krivična djela u sticaju, pravo na naknadu štete može se odnositi i na pojedina krivična djela u pogledu kojih su ispunjeni uslovi za priznanje naknade. Pravo na naknadu štete zastarijeva za tri godine od dana pravosnažnosti prvostepene presude kojom je okrivljeni oslobođen od optužbe ili kojom je optužba odbijena, odnosno pravosnažnosti prvostepenog rješenja kojim je postupak obustavljen, a ako je povodom žalbe rješavao viši sud - od dana prijema odluke višeg suda. Prije podnošenja sudu tužbe za naknadu štete oštećeni je dužan da se sa svojim zahtjevom obrati Ministarstvu pravde, radi postizanja sporazuma o postojanju štete i vrsti i visini naknade. Ako zahtjev za naknadu štete ne bude usvojen ili po njemu Ministarstvo pravde ne donese odluku u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, oštećeni može kod nadležnog suda podnijeti tužbu za naknadu štete. Ako je postignut sporazum samo u pogledu dijela zahtjeva, oštećeni može tužbu podnijeti u pogledu ostatka zahtjeva. Tužba za naknadu štete podnosi se protiv Crne Gore. Nasljednici nasljeđuju samo pravo oštećenog lica na naknadu imovinske štete. Ako je oštećeni već stavio zahtjev, nasljednici mogu nastaviti postupak samo u granicama već postavljenog zahtjeva za naknadu imovinske štete. Nasljednici oštećenog lica mogu poslije njegove smrti nastaviti postupak za naknadu štete, odnosno pokrenuti postupak, ako je oštećeno lice umrlo prije isteka roka zastarjelosti i od zahtjeva se nije odreklo, u skladu sa pravilima o naknadi štete propisanim Zakonom o obligacionim odnosima. Osim prava na naknadu štete licu kome je zbog neosnovane

osude ili neosnovanog lišenja slobode prestao radni odnos ili svojstvo osiguranika socijalnog osiguranja priznaje se radni staž, odnosno staž osiguranja kao da je bilo na radu za vrijeme za koje je zbog neosnovane osude ili neosnovanog lišenja slobode staž izgubilo. U staž se uračunava i vrijeme nezaposlenosti do koje je došlo zbog neosnovane osude ili neosnovanog lišenja slobode, a koja nije nastala krivicom tog lica.

Pretpostavka nevinosti je lično pravo i zbog kršenja ovog prava moglo bi se govoriti i o pravu na naknadu nematerijalne štete u skladu sa Zakonom o o obligacionim odnosima.

U skladu sa zakonom o obligacionim odnosima u slučaju povrede prava ličnosti, sud može narediti na trošak štetnika objavljivanje presude odnosno ispravke ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Takođe, zakono o obligacionim odnosima propisuje da će sud za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti ili prava ličnosti i zbog pretrplejnog straha dosuditi pravičnu novčanu naknadu. U dosadašnjoj sudskoj praksi nije bilo takvih slučajeva.

**124. U pogledu prava na odbranu, molimo pružite informacije o tome kako se garantuju sljedeća prava u zakonskom i praktičnom smislu. (Molimo komentarišite postojeću raspodjelu sredstava i institucionalni okvir koji olakšava korišćenje tih prava.)**

**a) Pravo branjenika da bude pravovremeno informisan na jeziku koji on/ona razumije o prirodi i razlogu optužbe protiv njega/nje.**

Ustavom Crne Gore propisano je da se svakome jemči pravo da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe, da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da osumnjičeni na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega. Okrivljenom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Osumnjičeni prilikom prvog saslušanja, odnosno okrivljeni mora biti upoznat da ne mora da daje nikakve izjave niti da odgovara na postavljena pitanja, a da sve što izjavi može biti upotrijebljeno kao dokaz.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da lice lišeno slobode mora biti odmah obaviješteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode, istovremeno poznato da nije dužno ništa da izjavi, da ima pravo da uzme branioca koga sam izabere i da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti njegova porodica, kao i da okrivljeni već na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovama sumnje protiv njega.

Postupanje suprotno navedenom predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka i za sobom povlači ukidanje odluke u postupku po žalbi.

**b) Pravo branjenika na odgovarajuće vrijeme i obezbjeđivanje ostalih uslova za pripremu njegove/njene odbrane;**

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da se okrivljenom mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete kao i da iznese sve činjenice i dokaze koju mu idu u korist. Nadalje, Zakonik o krivičnom postupku propisuje da se okrivljenom mora osigurati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane.

Ukoliko je okrivljeni zadržano ili pritvoreno lice isti se sasluša odmah nakon privodjenja istražnom sudiji. Prije saslušanja okrivljeni ima pravo na povjerljivi razgovor sa braniocem. Razgovor mu se omogućava u posebnoj prostoriji. Ovlašćeno službeno lice može samo da posmatra, ali ne i sluša taj razgovor. Ukoliko pak okrivljeni nije zadržano ili pritvoreno lice, saglasno zakonskim odredbama od dana uručjenja poziva do dana saslušanja mora mu se ostaviti najmanje osam dana radi pripremanja odbrane.

Poslije donošenja rješenja o sprovođenju istrage ili poslije neposrednog podizanja optužnice, a i prije toga ako je osumnjičeni saslušan po odredbama o saslušanju okrivljenog, branilac ima pravo da razmatra spise i da razgleda prikupljene predmete koji služe kao dokaz. Kada je u pitanju pozivanje na glavni pretres, optuženom se poziv mora dostaviti tako da između dostavljanja poziva i dana glavnog pretresa ostane dovoljno vremena za pripremanje odbrane, a najmanje osam dana. Na predlog optuženog, odnosno tužioca, a po pristanku optuženog ovaj rok se može skratiti.

Okrivljeni se sasluša usmeno i ima pravo da se pri saslušanju koristi svojim zabilješkama, kao i prilikom saslušanja okrivljenom treba omogućiti da se u neometanom izlaganju izjasni o svim okolnostima koje ga terete i da iznese sve činjenice koje mu služe za odbranu.

Okrivljeni, odnosno osumnjičeni, kad je saslušan po odredbama o saslušanju okrivljenog ili poslije neposrednog podizanja optužnice ima pravo da razmatra i razgleda prikupljene predmete koji služe kao dokaz. U slučaju podnošenja optužbe, sud je dužan da okrivljenom i braniocu do održavanja glavnog pretresa obezbijedi dovoljno vremena za pripremanje odbrane, a na njihov zahtjev, ako je to potrebno isto se može tražiti i u slučaju izmjene optužbe.

Zakon o sudovima propisuje da je sud dužan da omogući strankama i njihovim zastupnicima razgledanje, prepisivanje i kopiranje sudskih spisa odmah po obraćanju, a najkasnije u roku od tri dana; da stranka ili drugo lice kojem je uskraćeno pravo na razgledanje spisa, ima pravo da se predstavkom obrati predsjedniku suda, koji je dužan da u roku od tri dana odluči da se spisi stave na uvid zainteresovanim stranama.

### **c) Pravo branjenika da po svom izboru sam sebe brani ili da koristi pravnu pomoć.**

Ustavom Crne Gore se svakome jemči pravo na odbranu i da okrivljeni ima pravo da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere Zakonik o krivičnom postupku, propisuje da okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata. O tom pravu okrivljeni se mora upozoriti prilikom prvog saslušanja, te poučiti da ima pravo da se sa braniocem dogovori o načinu odbrane, da branilac može da prisustvuje njegovom saslušanju, takvo upozorenje se unosi u zapisnik o saslušanju okrivljenog i njegovo izjašnjenje stoji u vezi.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje slučajeve kada je obavezna stručna odbrana bez obzira na volju okrivljenog, jer to zahtijeva ili priroda krivičnog djela ili svojstvo okrivljenog. Okrivljeni mora imati branioca u sledećim slučajevima:

- Ako je okrivljeni nijem, gluv ili nesposoban da se sam uspješno brani ili ako se postupak vodi zbog krivičnog djela za koje se može izreći najduža zatvorska kazna, okrivljeni mora imati branioca već prilikom prvog saslušanja.
- Poslije podignute optužnice zbog krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina, okrivljeni mora imati branioca u vrijeme dostavljanja optužnice.
- Okrivljeni prema kome je određen pritvor mora imati branioca dok je u pritvoru.
- Okrivljeni kome se sudi u odsustvu mora imati branioca čim sud donese rješenje o suđenju u odsustvu.

Ukoliko okrivljeni, u prethodno naznačenim slučajevima, sam ne uzme branioca, predsjednik suda će mu postaviti branioca po službenoj dužnosti za dalji tok krivičnog postupka do pravnosnažnosti presude, a ako je izrečena najduža zatvorska i za postupak po vanrednim pravnim ljevovima. Za

branioca će se postaviti advokat, po redosljedu sa spiska koji predsjedniku prvostepenog suda dostavlja Advokatska komora Crne Gore. Predsjednik suda može razriješiti postavljenog branioca koji neuredno izvršava dužnosti i umjesto ranije postavljenog, postaviti drugog branioca

O postavljanju branioca po službenoj dužnosti okrivljeni se obavještava. U slučajevima kada je okrivljenom postavljen branilac po službenoj dužnosti okrivljeni ima pravo da sam angažuje branioca, u kojem slučaju prestaju prava i obaveze branioca po službenoj dužnosti

Optužnica se dostavlja okrivljenom koji je na slobodi bez odlaganja, a ako se nalazi u pritvoru, u roku od 24 časa od potvrđivanja optužnice. Predsjednik vijeća će odrediti glavni pretres najkasnije u roku od dva mjeseca nakon potvrđivanja optužnice.

Kada to zahtijevaju interesi pravičnosti okrivljenom se na njegov zahtjev može postaviti branilac ako prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove odbrane. O zahtjevu okrivljenog za postavljanje branioca zbog slabog imovnog stanja odlučuje istražni sudija, predsjednik vijeća, odnosno sudija pojedinac u zavisnosti od faze postupka, odnosno vrste postupka u kojem se odluka donosi.

**d) Pravo branjenika da ispita svjedoke optužbe ili da se svjedoci ispitaju za njega/nju te da mu/joj bude omogućeno prisustvo i ispitivanje svjedoka koji svjedoče u njegovu/njenu korist pod istim uslovima pod kojim je to omogućeno svjedocima protiv njega/nje.**

U skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku okrivljeni ima pravo da predlaže saslušanje svjedoka, vještaka, kao i da postavlja pitanja saokrivljenim, svjedocima, vještacima. Pitanja se postavljaju preko predsjednika vijeća ili nepsoredno uz njegovo odobrenje. Predsjednik vijeća ima pravo da zabrani pitanje ili odbije odgovor na već postavljeno pitanje ili nedozvoljeno pitanje ili na pitanje koje se ne odnosi na predmet sudjenja. Ako predsjednik vijeća zabrani postavljanje pitanja ili davanje odgovora okrivljeni može zahtijevati da o tome odluči vijeće. Okrivljenom mora se omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koje ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koje mu idu u korist. Takva zakonska odredba podrazumijeva pravo okrivljenog da predlaže provodjenje dokaza, pa i saslušanjem svjedoka. Sa ovim pravom okrivljeni mora biti upoznat prilikom prvog saslušanja, a takva pouka mu se mora dati i prije početka glavnog pretresa. Saglasno toj odredbi optuženi se prije početka glavnog pretresa obavještavaju o svom pravu da postavlja pitanja, stavlja primjedbe i daje objašnjenja u pogledu iskaza saoptuženih, svjedoka i vještaka.

**e) Pravo na besplatnu pomoć tumača ako branjenik ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi na sudu.**

Zakonikom o krivičnom postupku propisano je da se krivični postupak vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu. Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik. Ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbijediće se usmeno prevođenje onoga što ono, odnosno drugi iznosi, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. O pravu na prevođenje poučiće se lice koje ima pravo na to i koje se može odreći tog prava, ako zna jezik na kome se vodi postupak. U zapisniku će se zabilježiti da je data pouka i izjava učesnika. Prevođenje se povjerava tumaču. Troškovi prevodjenja padaju na teret budžetskih sredstava suda

Sva ova materija regulisana i novim Zakonikom o krivičnom postupku, koji je objavljen u "Službenom listu Crne Gore", a primjenjivaće se nakon isteka jedne godine od dana stupanja na snagu.

**125. Pružite informacije o razradi i sprovođenju zakona u odnosu na sljedeće pravne koncepte:**

**a) Princip po kojem osoba ne može biti pravno gonjena za nešto što u vrijeme izvršenja ne predstavlja krivično djelo u nacionalnom zakonodavstvu ili međunarodnom pravu.**

Ustavom Crne Gore je propisano da niko ne može biti kažnjen za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo propisano zakonom kao kažnjivo djelo, niti mu se može izreći kazna koja za to djelo nije bila predviđena. Saglasno navedenoj ustavnoj odredbi krivičnim zakonikom je propisano da se kazna ili druga krivična sankcija može izreći samo za djelo koje je, prije nego što je učinjeno, bilo zakonom određeno kao krivično djelo i za koje je bila zakonom propisana kazna.

Na ovaj način predstavljeno, načelo zakonitosti u crnogorskom krivičnom pravnom sistemu u punoj mjeri izražava svoja četiri segmenta, i to:

- da zakon mora biti pisan i objavljen što znači da krivična djela i krivične sankcije mogu se određivati, odnosno propisivati samo zakonom.
- zabranu retroaktivne (povratne) primjene krivičnog zakona, što znači da se krivično odgovara samo za ono djelo koje je u vrijeme izvršenja bilo određeno u zakonu koji je tada bio na snazi. Ovim segmentom načela zakonitosti isključuje se mogućnost da se krivično odgovara za djelo koje je predviđeno kao krivično djelo u zakonu koji je na snazi u vrijeme suđenja, ali nije bilo inkriminisano zakonom koji je bio na snazi u vrijeme njegovog izvršenja. Međutim, ako novi zakon djelo više ne predviđa kao krivično djelo, on će biti primijenjen.
- zahtjev da zakon, odnosno krivičnopravne norme u što većem stepenu budu određene i precizne, kao treća komponenta načela zakonitosti ukazuje na obavezu da mjere krivičnopravne prinude koje se mogu izreći učiniocu krivičnog djela (kazne i druge krivične sankcije) moraju biti unaprijed propisane zakonom i da moraju biti propisani opšti uslovi za njihovu primjenu. To se ostvaruje na sljedeća tri načina: prvo, zakon mora propisati sistem krivičnih sankcija i učiniocu krivičnog djela može se izreći samo neka od tih sankcija propisanih u zakonu koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Drugo, za svako krivično djelo mora biti propisana kazna, po vrsti i mjeri, bez obzira koji je način propisivanja kazne primijenjen i da li je riječ o jednoj ili više kazni
- zabrana stvaranja prava putem analogije, to jest isključivanje mogućnosti primjene analogije u krivičnom pravu, jer se samo zakonom može propisati koje i kakvo ljudsko ponašanje predstavlja krivično djelo, tako da ni jedan organ koji primjenjuje krivični zakon ne može u slučaju sumnje u pogledu postojanja nekog obilježja krivičnog djela primijeniti zakonsku ili pravnu analogiju i uzeti da po sličnosti ili na osnovu opštih pravnih principa u predmetnom slučaju postoji krivično djelo, iako njegova obilježja nijesu ostvarena na način kako je u zakonu određeno.

**b) Neprimjenjivanje teže kazne od one koja je bila primjenjiva u vrijeme kad je krivično djelo počinjeno.**

Ustavom Crne Gore je propisano da se krivična i druga kažnjiva djela utvrđuju i kazne za njih izriču po zakonu koji je važio u vrijeme izvršenja djela, osim ako je novi zakon blaži za učinioca. Saglasno navedenoj ustavnoj odredbi Krivičnim zakonikom je propisano da se na učinioca

krivičnog djela primjenjuje zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Ako se u toku izvršenja krivičnog djela izmijeni zakon primijeniće se zakon koji je važio u vrijeme dovršenja djela. Ako je poslije izvršenja krivičnog djela izmijenjen zakon, jednom ili više puta, primijeniće se zakon koji je najblaži za učinioca.

Dakle, na učinioca krivičnog djela ne može se primijeniti teža kazna od one koja je bila propisana u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Naprotiv na učinioca se primjenjuje blaža kazna od one koja je bila propisana u vrijeme izvršenja krivičnog djela, ako je zakonom kasnije donijetim propisana blaža kazna.

### **c) Srazmjera težine kazne i krivičnog djela.**

U skladu sa Krivičnim zakonikom opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom. U okviru ove opšte svrhe krivičnih sankcija svrha kažnjavanja je sprječavanje učinioca da čini krivična djela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična djela; uticanje na druge da ne čine krivična djela; izražavanje društvene osude za krivično djelo i obaveze poštovanja zakona; i jačanje morala i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti.

Zakonodavac je prilikom donošenja Krivičnog zakonika propisujući vrstu i visinu kazni vodio računa o srazmjernosti kazne i krivičnog djela.

Krivičnim zakonikom sudu je dato ovlašćenje da izreče kaznu u granicama koje su za to djelo zakonom propisane, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.

Sud može učiniocu krivnog djela izreći kaznu ispod granice propisane zakonom, ili blažu vrstu kazne kada:

- zakon predviđa da se učinilac može blaže kazniti,
- zakon predviđa da se učinilac može osloboditi od kazne,
- utvrdi da postoje naročito olakšavajuće okolnosti i ocijeni da se i sa ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja.

Prilikom ublažavanja kazne ispod granice propisane zakonom sud je vezan zakonom propisanim granicama ublažavanja kazne (član 46 Krivičnog zakonika).

Za krivično djelo učinjeno sa umišljajem za koje je propisana kazna zatvora sud može izreći strožu kaznu od propisane, pod sljedećim uslovima:

- ako je učinilac ranije bio dva ili više puta osuđivan za krivična djela sa umišljajem na kaznu zatvora od najmanje jednu godinu i pokazuje sklonost za vršenje krivičnih djela;
- ako od dana otpuštanja učinioca sa izdržavanja ranije izrečene kazne do izvršenja novog krivičnog djela nije proteklo pet godina.

Stroža kazna ne smije preći dvostruku mjeru propisane kazne ni dvadeset godina zatvora. Pri ocjeni da li će izreći kaznu strožu od propisane sud će naročito uzeti u obzir broj ranijih osuda, srodnost učinjenih krivičnih djela, pobude iz kojih su učinjena, okolnosti pod kojim su učinjena, kao i potrebu da se radi ostvarivanja svrhe kažnjavanja izrekne takva kazna.



**126. Molimo navedite detalje o tome kako se u vašem zakonodavstvu tumači pravo osobe da joj se dva puta ne sudi ili da dva puta ne bude kažnjena u krivičnom postupku za isto krivično djelo.**

Pravo osobe da joj se ne sudi dva puta ( ne bis in idem ), propisano je i zagantovano u členu 36 Ustava Crne Gore na način da se nikome ne može ponovo suditi niti može biti ponovo osuđen za isto kažnjivo djelo. Takođe, Zakonikom o krivičnom postupku ( "Sl. list RCG" broj 71/03; 7/04: 47/06 ) propisana je zabrana ponovnog sudjenja ( ne bis in idem ), da niko ne može biti ponovo sudjen za krivično djelo za koje je pravosnažnom odlukom osuđen ili oslobođen optužbe, osim u slučaju predviđenim tim Zakonikom. Isto tako novi Zakonik o krivičnom postupku (Službeni list CG“, broj 57/09) propisuje zabranu ponovnog suđenja da nikome ne može biti ponovo suđeno za krivično djelo za koje je pravosnažnom odlukom osuđen ili oslobođen optužbe. Ova zabrana ne sprječava ponavljanje krivičnog postupka u skladu sa ovim zakonikom. Tako krivični postupak okončan pravosnažnom presudom može se ponoviti u korist okrivljenog ako je nekom za isto krivično djelo više puta suđeno. Kad sud u novom postupku donese presudu, odlučice da se ranija presuda djelimično ili u cjelini stavlja van snage ili da se ostavlja na snazi.

Zakon o saradnji sa međunarodnim krivičnim sudom („Sl.list.CG“ broj 53/09) u členu 18 propisuje da okrivljenom o čijoj je krivici odlučio Međunarodni krivični sud ne može se za isto djelo suditi u Crnoj Gori, niti se može izvršiti presuda suda u Crnoj Gori koja se odnosi na isto krivično djelo. Na zahtjev državnog tužioca ili okrivljenog o čijoj krivici je odlučio Međunarodni krivični sud staviće se van snage presuda u Crnoj Gori za isto krivično djelo ,shodnom primjenom naredaba Zakonika o krivičnom postupku koje se odnose na ponavljanje krivičnog postupka (nepravo ponavljanje).

#### - Prava manjina i kulturna prava

**127. Molimo vas navedite statističke podatke o broju pripadnika etničkih, vjerskih i jezičkih manjinskih grupa u vašoj zemlji. Molimo vas navedite izvor ovih podataka (popis ili neki drugi).**

Stanovništvo prema nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti – Prema popisu 1991. i 2003<sup>3</sup>.godine

	1991	2003	struktura	
			1991	2003
UKUPNO	615 035	620 145	100.0	100.0
Crnogorci	380 467	267 669	61.9	43.2
Srbi	57 453	198 414	9.3	32.0
Jugosloveni	26 159	1 860	4.3	0.3
Albanci	40 415	31 163	6.6	5.0
Bosnjaci	-	48 184	-	7.8
Egipćani	-	225	-	0.0
Italijani	58	127	0.0	0.0

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Makedonci	1 072	819	0.2	0.1
Mađari	205	362	0.0	0.1
Muslimani	89 614	24 625	14.6	4.0
Njemci	124	118	0.0	0.0
Romi	3 282	2 601	0.5	0.4
Rusi	118	240	0.0	0.0
Slovenci	369	415	0.1	0.1
Hrvati	6 244	6 811	1.0	1.1
Ostali	437	2 180	0.1	0.4
Neizjasnjeni- neopredjeljeni	1 944	26 906	0.3	4.3
Regionalna pripadnost	998	1 258	0.2	0.2
Nepoznato	6 076	6 168	1.0	1.0

Izvor: MONSTAT

<sup>1</sup> Pri korištenju popisnih rezultata, treba voditi računa o tome da ne postoji potpuna uporedivost definicija stalnog, odnosno ukupnog stanovništva u popisu 2003. i ranijim popisima. U popisu 1991. godine pored stanovništva u zemlji, u stalno stanovništvo su ubrajani i crnogorski građani na privremenom radu u inostranstvu, kao i članovi porodice koji su s njima boravili u inostranstvu.

U skladu s međunarodnim preporukama, u popisu 2003. godine, osim stanovništva u zemlji, u sastav stalnog stanovništva ulaze crnogorski građani čiji je rad, odnosno boravak u inostranstvu kraci od godinu dana, kao i strani državljani koji u Crnoj Gori rade ili borave u svojstvu članova porodice duže od godinu dana.

### Stanovništvo prema vjeroispovjesti – Prema popisu 1991. i 2003<sup>1</sup>. godine

	1991	2003	struktura	
			1991	2003
UKUPNO	615 035	620 145	100.0	100.0
Islamska	118 016	110 034	19.2	17.7
Judaistička	156	12	0.0	0.0
Katolička	27 153	21 972	4.4	3.5
Pravoslavna	425 133	460 383	69.1	74.2
Protestantska	853	383	0.1	0.1
Proorijentalni kultovi	71	58	0.0	0.0
Druge vjeroispovjesti	8 780	2 424	1.4	0.4
Neizjasnjen	180	13 867	0.0	2.2
Nije vjernik	9 850	6 003	1.6	1.0
Nepoznato	24 843	5 009	4.0	0.8

Izvor: MONSTAT

### Stanovništvo prema maternjem jeziku - Prema popisu 1991. i 2003<sup>1</sup>. godine

	1991	2003	struktura	
			1991	2003
UKUPNO	615 035	620 145	100.0	100.0
Srpski	510 291	393 740	83.0	63.5
Crnogorski	-	136 208	-	22.0

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

Bosanski	-	14 172	-	2.3
Bosnjacki	-	19 906	-	3.2
Mađarski	-	255	-	0.0
Makedonski	628	507	0.1	0.1
Njemački	-	126	-	0.0
Slovenački	447	232	0.1	0.0
Hrvatski		2 791	0.0	0.5
Albanski	43 894	32 603	7.1	5.3
Bugarski	117	-	0.0	-
Romski	3 099	2 602	0.5	0.4
Vlaski	4	-	0.0	-
Ostali	49941	3 101	-	0.5
Nije se izjasnio	-	13 902	-	2.2
Nepoznato	6 614	-	1.1	-

Izvor: MONSTAT

### 128. Kakav je pravni status vjerskih i etničkih manjina koje žive u Crnoj Gori?

Ustav Crne Gore je jasno definisao Crnu Goru kao građansku državu u kojoj su vjerske zajednice odvojene od države (član 14). Vjerske zajednice su ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova.

Osnovni naponi Vlade Crne Gore i Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava u proteklom periodu išli su u pravcu normativne zaštite manjinskih zajednica u Crnoj Gori, te jačanju postojećih i uspostavljanju novih institucionalnih oblika unapređenja položaja manjina. Ustav Crne Gore je dao široku lepezu prava i garancija za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Ističem dvije veoma značajne ustavne kategorije:

- zabranu posredne i neposredne diskriminacije, odnosno jasno određene afirmativne akcije;
- primat međunarodnog zakonodavstva u odnosu na domaće;

Takođe, Ustavom je omogućeno donošenje propisa i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, te da se ti propisi i mjere neće smatrati diskriminacijom (pozitivna diskriminacija, afirmativna akcija). Ove posebne mjere imaju ograničeno temporalno dejstvo, tj. mogu se primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete. Članom 17 Ustava propisana je jednakost pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Ustavom je svakom garantovano pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19). Izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu Ustav je izričito zabranio (član 7). Ograničenje ostvarivanja pojedinih ljudskih prava i sloboda za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja se ne smije činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva (član 25). Članom 50 Ustava definisano je da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi, između ostalog, i spriječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Takođe, Ustav je zabranio djelovanje političkih i drugih organizacija čije je djelovanje usmjereno na izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Crna Gora je prihvatila većinu međunarodnih ugovora za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda. Prema Ustavu Crne Gore, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, a po pravnoj snazi su

iznad zakona. U području suzbijanja diskriminacije, Crna Gora je stranka sljedećih najvažnijih međunarodnih dokumenata: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965.godine, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.godine, Konvencija o pravima djeteta iz 1989.godine, Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda iz 1973.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 100) o jednakim platama za muškarce i žene iz 1951.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 111) o zabrani diskriminacije u zvanju i zapošljavanju iz 1958.godine, UNESCO konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju iz 1960.godine, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.godine, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995.godine.

Uz Ustav i međunarodne ugovore, nacionalno zakonodavstvo sadrži niz zakona čijim odredbama se zabranjuje diskriminacija, promoviše jednakost i utvrđuju anti-diskriminacione mjere. Najznačajniji zakonski akti u pravnom sistemu Crne Gore kojim se zabranjuje diskriminacija i promoviše jednakost su:

- *Zakon o manjinskim pravima i slobodama* pripadnicima manjina garantuje ravnopravnost sa drugim državljanima i uživanje jednake zakonske zaštite. Takođe, ovaj zakon zabranjuje svaku posrednu i neposrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovjesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.
- *Zakonom o zapošljavanju* predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- *Zakonom o radu* je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.
- *Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti* predviđeno je u ostvarivanju prava iz socijalne i dječije zaštite građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.
- *Zakonom o zdravstvenoj zaštiti* propisano je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- *Zakonom o rodnoj ravnopravnosti* je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života
- Sadržaji seta zakona iz oblasti *obrazovanja* (Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjoj školi, Zakon o visokom obrazovanju), kao i set zakona iz oblasti *medija* (Zakon o medijima, Zakon o radiodifuziji, Zakon o javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore), takođe sadrže nediskriminatorski pristup u ostvarivanju prava iz ovih oblasti.

Krivični zakonik -Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakonodavstvom. Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbijeđena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina.

Krivično djelo - Povreda prava upotrebe jezika i pisma - propisano je u članu 158 Krivičnog zakonika i poseban je oblik povrede ravnopravnosti koja se odnosi na uskraćivanje ili ograničavanje građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG. Za ovo krivično djelo zapriječena je novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti, kojim je propisano da ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine. Ako je navedeno djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti propisana je članom 160 Krivičnog zakonika koji propisuje novčanu kaznu ili kaznu do 1 godine za lice koje sprječava drugog da izražava svoju nacionalnu ili etničku pripadnost ili kulturu. Navedenom kaznom kazniće se i ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti. Ako propisano djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 161 inkriminisana je povreda slobode ispovijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda. Navedeno krivično djelo propisuje da ko sprečava ili ograničava slobodu vjerovanja ili ispovijedanja vjere, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine. Propisanom kaznom kazniće se i ko sprečava ili ometa vršenje vjerskih obreda. Ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svom vjerskom uvjerenju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Službeno lice koje učini navedeno djelo iz ovog člana, kazniće se zatvorom do tri godine.

U glavi dvadesetoj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada. Tako je članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju.

Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti propisano je članom 370 Krivičnog zakonika I propisuje da ko izaziva i raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Crnoj Gori, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ako je navedeno djelo ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ko navedeno djelo vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usljed tih djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Crnoj Gori, kazniće se za djelo zatvorom od jedne do osam godina, a za djelo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

Rasna i druga diskriminacija inkriminisana je u članu 443 krivičnog zakonika koji propisuje da ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Navedenom kaznom kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi. Istim krivičnim djelom propisano je da ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Navedena krivična djela gone se po službenoj dužnosti, od strane nadležnog državnog tužioca. U svim ovim slučajevima u krivičnom postupku potencijalna žrtva diskriminacije ima staus oštećenog

kao lice čije je neko lično ili imovinsko pravo ugroženo ili povrijeđeno izvršenjem krivičnog djela. Oštećeni ima pravo da prijavi krivično djelo nadležnom državnom tužiocu. Pravo podnošenja prijave nadležnom državnom tužiocu utvrđeno je članom 229 Zakona o krivičnom postupku. Ako je prijava podnesena sudu, policiji ili nenadležnom državnom tužiocu, oni će prijavu primiti i odmah dostaviti nadležnom državnom tužiocu.

#### Strateška dokumenta

Među najznačajnijim su strategijama na ovom planu usvojene su: Strategija manjinske politike (2008-2012); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012), kao i Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori.

Napori za poboljšanjem položaja manjina posebno se akcentuju na položaj RAE populacije. Nije Vlada zažmurila ni pred evidentno teškim položajem Roma u Crnoj Gori. Odgovor Vlade Crne Gore problemima RAE populacije je počeo još poslije regionalne konferencije »Romi u proširenoj Evropi« poslije čega je i Crna Gora prihvatila projekat »Dekada romske inkluzije 2005-2015«. Vlada Crne Gore je u januaru 2005.god. usvojila svoj Akcioni plan za implementaciju Dekade, sa težnjom da projektima iz ovog Akcionog plana prekine začarani krug siromaštva i isključenosti Roma iz društvenog života Crne Gore. Usvojili smo krajem 2007.godine i Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012. I nije samo implementacija Strategije preokupacija Vlade na planu poboljšanja položaja Roma. I u okvirima drugih ministarstava, pa i njihovim ne malim finansijskim izdvajanjima, čine se napori da se romska populacija uključi u savremene tokove crnogorskog društva. Ne mogu zaobići aktivnosti Ministarstva prosvjete i nauke, Ministarstva kulture, sporta i medija, Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja, aktivnosti lokalnih Centara za socijalni rad ili Domova zdravlja, aktivnosti pojedinih lokalnih samouprava i drugih. Sve su to napori vrijedni pažnje i napori koji iz dana u dan efektuiraju boljoj socijalnoj inkluziji Roma i smanjenju ugroženosti ove populacije.

- i. *Vlada Crne Gore* – sva ministarstva i drugi organi državne uprave, iz domena svoje nadležnosti i djelovanja, u sprovođenju normativnih akata imaju imepartiv garancija jednakosti i nediskriminacije. Suzbijanjem diskriminacije, kao osnovom za ukupno poštovanje garantovanih ljudskih prava i sloboda, najdirektnije se bave Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo kulture, sporta i medija, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, Uprava policije, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica, Zavod za zapošljavanje, Uprava za kadrove, itd. S obzirom na osjetljivost pitanja položaja manjinskih nacionalnih zajednica (pogotovu Roma) i rodne ravnopravnosti, u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava oformljena su dva nezavisna odjeljenja, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije.
- ii. *Skupštinski Odbor za ljudska prava i slobode* - razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unapređivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti.
- iii. *Zaštitnik ljudskih prava i sloboda* - štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. To je organ kojem se građani mogu lako, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti za brzu i efikasnu intervenciju ali, takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv i niko ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi Zaštitnik ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj. Sa svojim nalazima, stavovima i

mišljenjima on upoznaje Parlament i širu javnost, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Parlamentu, Vladi, javnosti i građanima. Prema sadašnjim normativnim rješenjima Zaštitnik ima dva zamjenika, od kojih se jedan bavi zaštitom manjinskih prava.

- iv. *Pravosudni sistem* - U Crnoj Gori sudsku vlast vrši 15 Osnovnih sudova, dva Viša, dva Privredna, Apelacioni, Upravni i Vrhovni sud. Ustavnom sudu se najvišim pravnim aktom, uz tradicionalnu ulogu kontrole ustavnosti, dodjeljuje nadležnost da odlučuje, ne samo o usaglašenosti zakona i drugih opštih akata sa Ustavom, već i sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, a u cilju obezbjeđenja visokog stepena zaštite ljudskih prava i sloboda uvodi se institut ustavne žalbe, kao pravnog sredstva koje je zagantovano Ustavom Crne Gore koji propisuje pravo na ustavnu žalbu. Svakome se daje mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom sudu, nakon što su iscrpljena pravna sredstva pred drugim državnim organima.

**129. Kako se obezbjeđuje poštovanje principa nediskriminacije i ravnopravnog tretiranja manjina? Molimo navedite detalje ustavnih i zakonskih odredaba.**

USTAV CRNE GORE zabranjuje diskriminaciju. Član 8 kaže: „Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranju uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete“.

Ustav Crne Gore u odjeljku 5. POSEBNA - MANJINSKA PRAVA obezbjeđuje poštovanje principa nediskriminacije i ravnopravno tretiranje manjina sa posebnim osvrtom na zaštitu identiteta u članu 79 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima:

- a) na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;
- b) na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;
- c) na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;
- d) na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- e) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudski organi vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- f) da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;
- g) da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama;
- h) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- i) na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;
- j) na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;
- k) na informisanje na svom jeziku;
- l) da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno- istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja;

m) na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Ustav Crne Gore propisuje zabranu asimilacije pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Država je dužna da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije (član 80).

Pored navedenog, Ustav sadrži niz manjinskih prava i sloboda. Ako ovim ustavnim novinama dodamo rješenja iz domaćeg zakonodavstva, pogotovu iz Zakona o manjinskim pravima i slobodama, možemo slobodno reći da u normativnom smislu Crnoj Gori nedostaje još samo mali korak u zaokruženju svog pravnog sistema po pitanju manjinskih prava.

U institucionalnom smislu, Vlada Crne Gore, odnosno postojanje Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i drugih resora koji se u svom domenu djelovanja bave unapređenjem položaja manjina, zatim Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda i niz kvalitetnih nevladinih organizacija, još jedan su garant opredjeljenosti Crne Gore da unapređuje svoj multietnički sklad. Moramo napomenuti da smo u protekloj godini uspjeli da formiramo i u funkciji stavimo i tri nove institucije, veoma značajne za unapređenje položaja manjina, pa i romske manjine u Crnoj Gori.

1 Zakonom o manjinskim pravima i slobodama propisano je da su pripadnici manjina ravnopravni sa drugim državljanima i uživaju jednaku zakonsku zaštitu, te da je protivzakonita i kažnjiva svaka povreda prava manjina. Manjinama i njihovim pripadnicima, pored prava predviđenih opšte prihvaćenim međunarodnim pravilima i ratifikovanim međunarodnim ugovorima, ovim zakonom obezbjeđuje se puno uživanje prava koja ne mogu biti manja od dostignutih, pod jednakim uslovima u cilju obezbjeđivanja njihove stvarne jednakosti sa ostalim državljanima. Republika s drugim državama zaključuje međunarodne sporazume o zaštiti prava pripadnika manjina. Prilikom zaključivanja međunarodnih sporazuma Republika će se zalagati da se njima stvaraju i unapređuju uslovi potrebni za održavanje, razvijanje i zaštitu nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Vlada Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada) donosi Strategiju manjinske politike.

U cilju obezbjeđivanja uslova za nesmetano uživanje i njegovanje nacionalnih ili etničkih posebnosti manjina i njihovih pripadnika, državni organi su dužni da, u skladu sa Strategijom manjinske politike, preduzimaju odgovarajuće mjere. Strategijom će se posebno definisati mjere za sprovođenje ovog zakona i unapređivanje uslova života manjina i unapređenje mjera i aktivnosti, kao i što veću integraciju Roma u društveni i politički život Republike.

Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo izražavanja, čuvanja, razvijanja, prenošenja i javnog ispoljavanja nacionalnog, etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičkog identiteta, kao dijela njihove tradicije. Republika će razvijati i unapređivati izučavanje istorije, tradicije, jezika i kulture manjina. U skladu sa ovim zakonom i prihvaćenim međunarodnim obavezama, nadležni organi obezbjeđuju zaštitu kulturne baštine manjina i njihovih pripadnika. U cilju očuvanja i razvoja nacionalnog ili etničkog identiteta, manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju ustanove, društva, udruženja i nevladine organizacije u svim oblastima društvenog života.

U finansiranju navedenih organizacija učestvuje i Republika, u skladu sa materijalnim mogućnostima. Pripadnici manjina imaju pravo da se samostalno i slobodno nacionalno određuju, pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena i imena svoje djece, kao i pravo na upisivanje tih imena u matične knjige i lična dokumenta na svom jeziku i pismu. Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo na upotrebu svog jezika i pisma.

U jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjine čine većinu ili značajan dio stanovništva, prema rezultatima poslednjeg popisa, u službenoj upotrebi je i jezik te manjine.

Službena upotreba jezika manjina, u smislu ovog zakona, podrazumijeva naročito: korišćenje jezika u upravnom i sudskom postupku i u vođenju upravnog i sudskog postupka, kod izdavanja javnih isprava i vođenje službenih evidencija, na glasačkom listiću i drugom izbornom materijalu i u radu predstavničkih tijela. Na teritorijama lokalne samouprave imena organa koji vrše javna ovlašćenja, naziv jedinice lokalne samouprave, naziv naseljenih mjesta, trgova i ulica, ustanova, poslovnih i drugih firmi i toponima ispisuju se i na jeziku i pismu manjine.

Manjinama i njihovim pripadnicima obezbjeđuje se sloboda informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Pripadnici manjina imaju pravo na slobodno osnivanje medija i nesmetan rad zasnovan na: slobodi izražavanja mišljenja, istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja



informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija.

Nadležni upravni i programski organi medija čiji je osnivač Republika obezbjeđuju odgovarajući broj časova radi emitovanja informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog zabavnog programa na jezicima manjina i njihovih pripadnika, kao i programske sadržaje koji se odnose na život, tradiciju i kulturu manjina i obezbjeđuju finansijska sredstva za finansiranje tih programskih sadržaja.

Sadržaji koji se odnose na život, kulturu i identitet manjina emituju se najmanje jednom mjesečno, na službenom jeziku, preko javnih servisa.

Republika može, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, obezbijediti prevođenje (titlovanje) programa sa manjinskih jezika na službeni jezik.

Manjine i njihovi pripadnici imaju prava na školovanje na svom jeziku i na odgovarajuću zastupljenost svog jezika u opštem i stručnom obrazovanju, u zavisnosti od broja učenika i finansijskih mogućnosti Republike. Ova prava ostvaruju se u svim stepenima vaspitanja i obrazovanja. Prava se ostvaruju se kroz posebne škole ili posebna odjeljenja u redovnim školama. Nastava se izvodi u cjelosti na jeziku manjine. Kada se nastava izvodi na jeziku manjine obavezno se uči službeni jezik i pismo. Učenici i studenti koji ne pripadaju manjinama mogu da uče jezik manjine sa kojom zajedno žive. Odjeljenje sa nastavom na jeziku i pismu manjine može se osnivati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za rad te ustanove, a koji ne može biti manji od 50% broja učenika predviđenih zakonom. Vaspitni i obrazovni rad u školskoj ustanovi ili posebnom odjeljenju redovne škole sa nastavom na jeziku manjine obavljaju nastavnici iz reda te manjine koji imaju aktivno znanje jezika manjine, odnosno nastavnici koji nijesu iz reda odnose manjine, a imaju aktivno znanje jezika i pisma te manjine.

Radi punog uživanja manjinskih prava, Univerzitet Crne Gore, na predlog Savjeta manjine, može svake školske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjina, u skladu sa aktom Univerziteta.

Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo na upotrebu nacionalnih simbola, u skladu sa zakonom. Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da obilježavaju značajne datume, događaje i ličnosti iz svoje tradicije i istorije.

Pripadnici manjina imaju pravo da se slobodno udružuju, u skladu sa zakonom i načelima međunarodnog prava o slobodi udruživanja.

Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo na ispoljavanje svojih interesa, djelotvorno učešće u vršenju vlasti i u javnoj kontroli vlasti.

Manjine i njihovi pripadnici mogu, radi ostvarivanja zajedničkih interesa, sarađivati sa vladinim i nevladinim organizacijama u zemlji i inostranstvu. .

U cilju implementacije Zakona o manjinskim pravima i slobodama, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je donijelo Pravila za prve izbore savjeta manjina i Uputstvo o jedinstvenim obrascima za sprovođenje izbora za članove savjeta. Ovim aktima stvorene su pravne pretpostavke za izbor prvih savjeta manjina. Shodno zakonskim rješenjima, do sada su održane elektorske skupštine za izbor članova šest savjeta, a Romski savjet je svoju elektorsku skupštinu održao 22.03.2008.godine, znači prije godinu dana. Održane su Konstitutivne sjednice savjeta, a savjeti su registrovani kod Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Od avgusta 2008.godine rad savjeta se finansira preko ovog Ministarstva u mjesečnim iznosima za svaki savjet od po 5.000 eura.

2. Na predlog Vlade Crne Gore, Skupština je u februaru 2008.godine donijela Odluku o osnivanju Fonda za manjine. Fond za manjine je osnovan radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etičkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. U julu 2008.god. je izabran petnaestočlani Upravni odbor, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Budžetu Crne Gore za 2008.godinu dodijeljena su sredstva za rad Fonda u iznosu od 422.125 eura. Za ovu godinu budžetom je opredjeljeno 1.018.000 eura.

3. Kultura i zaštita kulturnog nasljeđa je jedan od osnovnih segmenata zaštite ukupnog nacionalnog identiteta. Prepoznajući značaj interkulturalnosti i crnogorsku kulturnu šarolikost, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je preduzelo aktivnosti na profunkcionisanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina. Poslije usvajanja izmjena Odluke o osnivanju Centra

za očuvanje i razvoj kulture manjina, imenovan je četveročlani Upravni odbor, obezbjeđen je adekvatan prostor za obavljanje djelatnosti i neophodna materijalno-tehnička sredstva za rad. Izabran je direktor ove institucije, obezbjeđena budžetska sredstva za rad, tako da je početak 2009.godine dočekan sa svim pretpostavkama za normalno funkcionisanje ove institucije.

Zakonom o zapošljavanju predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o radu je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti predviđeno je u ostvarivanju prava iz socijalne i dječije zaštite građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisano je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života

Sadržaji seta zakona iz oblasti obrazovanja (Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjoj školi, Zakon o visokom obrazovanju), kao i set zakona iz oblasti medija (Zakon o medijima, Zakon o radiodifuziji, Zakon o javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore), takođe sadrže nediskriminatorski pristup u ostvarivanju prava iz ovih oblasti.

Krivični zakonik -Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakonodavstvom. Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbjeđena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina.

Krivično djelo - Povreda prava upotrebe jezika i pisma - propisano je u članu 158 Krivičnog zakonika i poseban je oblik povrede ravnopravnosti koja se odnosi na uskraćivanje ili ograničavanje građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG. Za ovo krivično djelo zapriječena je novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti, kojim je propisano da ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva

te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine. Ako je navedeno djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti propisana je članom 160 Krivičnog zakonika koji propisuje novčanu kaznu ili kaznu do 1 godine za lice koje sprječava drugog da izražava svoju nacionalnu ili etničku pripadnost ili kulturu. Navedenom kaznom kazniće se i ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti. Ako propisano djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 161 inkriminisana je povreda slobode ispovijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda. Navedeno krivično djelo propisuje da ko sprečava ili ograničava slobodu vjerovanja ili ispovijedanja vjere, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine. Propisanom kaznom kazniće se i ko sprečava ili ometa vršenje vjerskih obreda. Ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svom vjerskom uvjerenju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Službeno lice koje učini navedeno djelo iz ovog člana, kazniće se zatvorom do tri godine.

U glavi dvadesetj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada. Tako je članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju.

Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti propisano je članom 370 Krivičnog zakonika I propisuje da ko izaziva i raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Crnoj Gori, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ako je navedeno djelo ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ko navedeno djelo vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usljed tih djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Crnoj Gori, kazniće se za djelo zatvorom od jedne do osam godina, a za djelo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

Rasna i druga diskriminacija inkriminisana je u članu 443 krivičnog zakonika koji propisuje da ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Navedenom kaznom kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi. Istim krivičnim djelom propisano je da ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

**130. Koje su mjere preduzete za obezbjeđivanje adekvatnog budžetskog dodjeljivanja sredstava za postizanje ciljeva ravnopravne zastupljenosti? Molimo navedite koja se tačno budžetska sredstva izdvajaju u te svrhe.**

Fond za manjine je osnovan radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etičkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. U julu 2008.god. je izabran petnaestočlani Upravni odbor, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Budžetu Crne Gore za 2008.godinu dodijeljena su sredstva za rad Fonda u iznosu od 422.125 eura. Za ovu godinu budžetom je opredjeljeno 1.018.000 eura. Rebalansom Budžeta Crne Gore Fondu za

manjine je opredijeljeno 975.704,76 eura. Upravni odbor raspoređuje sredstva na osnovu javnog oglasa koji se objavljuje u svim štampanim i elektronskim medijima.

**131. Molimo pružite statističke informacije, ukoliko njima raspolazete, o pristupačnosti zapošljavanju u javnom i privatnom sektoru, obezbjeđivanju smještaja, zdravstvenih usluga, itd, uključujući i podatke koji se tiču situacije u kojoj se nalaze pripadnici manjina u odnosu na većinsko stanovništvo, a imajući u vidu:**

**Stopa zaposlenosti i nezaposlenosti**

Crna Gora	2006	2007	2008
1. stopa zaposlenosti	34.5	41.7	43.2
muškarci	41.0	49.1	50.8
žene	28.7	34.8	36.1
2. stopa nezaposlenosti	29.6	19.4	16.8
muškarci	29.1	18.1	15.9
žene	30.1	20.9	17.9

Izvor: MONSTAT

**učesće u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju;**

**Stopa (procentualno učesće) stanovništva u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju**

Crna Gora	2006/07	2007/08	2008/09
Osnovno obrazovanje	12.0	11.9	11.8
Srednje obrazovanje	5.1	5.0	4.9
Visoko obrazovanje	2.6	3.1	3.6

Izvor: MONSTAT - Stope su dobijene na osnovu broja upisanih (osnovno, srednje i visoko obrazovanje) za školsku 2006/07; 2007/08 i 2008/09 godinu i procijenjenog broja stanovnika sredinom godine, tako da je npr. školske 2006/07.god. osnovnu školu pohađalo 12% stanovnika Crne Gore.

**- novorođenačku smrtnost i očekivani životni vijek.**

**Smrtnost odojčadi, očekivano trajanje života po polu, Crna Gora za period 2000-2008**

Indikator	2006	2007	2008
Smrtnost odojčadi	11.0	7.4	7.5
Očekivano trajanje života- muskarci	70.7	71.2	71.2
Očekivano trajanje života- žene	74.8	76.1	76.1

Izvor: MONSTAT

**- stopu zaposlenosti i nezaposlenosti;**

**Stopa zaposlenosti i nezaposlenosti**

Crna Gora	2006	2007	2008
1. stopa zaposlenosti	34.5	41.7	43.2

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

muškarci	41.0	49.1	50.8
žene	28.7	34.8	36.1
2. stopa nezaposlenosti	29.6	19.4	16.8
muškarci	29.1	18.1	15.9
žene	30.1	20.9	17.9

Izvor: MONSTAT

### - učešće u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju;

Stopa (procentualno učešće) stanovništva u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju

Crna Gora	2006/07	2007/08	2008/09
Osnovno obrazovanje	12.0	11.9	11.8
Srednje obrazovanje	5.1	5.0	4.9
Visoko obrazovanje	2.6	3.1	3.6

Izvor: MONSTAT

Stope su dobijene na osnovu broja upisanih (osnovno, srednje i visoko obrazovanje) za školsku 2006/07; 2007/08 i 2008/09 godinu i procijenjenog broja stanovnika sredinom godine, tako da je npr. školske 2006/07.god. osnovnu školu pohađalo 12% stanovnika Crne Gore.

### - novorođenačku smrtnost i očekivani životni vijek.

Smrtnost odojčadi, očekivano trajanje života po polu, Crna Gora za period 2006-2008

Indikator	2006	2007	2008
Smrtnost odojčadi	11.0	7.4	7.5
Očekivano trajanje života- muskarci	70.7	71.2	71.2
Očekivano trajanje života- žene	74.8	76.1	76.1

**132. Koji su programi ustanovljeni radi postizanja ravnopravnog predstavljanja svih zajednica na svim nivoima u snagama bezbjednosti, zajedno sa odgovarajućim fazama njihove primjene i planovima za budućnost? Molimo navedite koja su tačno budžetska sredstva izdvojena u te svrhe u posljednjih pet godina.**

Osnovne odredbe Ustava sadrže tri odredbe, suštinske za uživanje ljudskih prava i sloboda. Članom 6 data je opšta garancija zaštite ljudskih prava i sloboda, kao nepovrjedivih kategorija. Član 7 propisuje zabranu izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, a član 8 propisuje zabranu diskriminacije, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda. Tačnije, u članu 8 jemči se zabrana svake »posredne ili neposredne diskriminacije po bilo kom osnovu«, a takođe » neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere se mogu primjenjivati, samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete«, što ostavlja prostor za uspostavljanje dodatnih mehanizama zaštite i unapređenja prava manjina, odnosno integraciju manjina sa očuvanjem svoje posebnosti.

Ustav u čl. 79 i 80 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči prava i slobode, koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima, kao i zabranjuje asimilacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, među kojima je i pravo na srazmernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Ovo pravo detaljnije je razrađeno u više posebnih i sistemskih zakona, od kojih izdvajamo:

Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Sl. list RCG, br.31/06, 51/06 i 38/07), kojim se na bliži način uređuje set manjinskih prava i mehanizmi zaštite tih prava. Tekst Zakona je usklađen sa:

- Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima;
- Deklaracijom o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkim vjerskih i jezičkih manjina;
- Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina;
- Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima;
- Preporukama iz Haga, Osla i Lunda (OSCE);
- Smjernicama za učešće nacionalnih manjina u izbornom procesu (OSCE);

Zakon o državnim službenicima i namještenicima (»Službeni list CG«, broj 50/08) kojim je pored ostalih proklamovani principi: transparentnosti, jednakih mogućnosti i napredovanja i zapošljavanja, zavisno od stručnih i radnih sposobnosti, kvaliteta rada i ostvarenih rezultata rada. Uprava za kadrove, u smislu čl.117 i 118 ovog zakona, vrši i poslove praćenja i sprovođenja mjera u cilju postizanja srazmjerne zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima i vodi Centralnu kadrovsku evidenciju o državnim službenicima i namještenicima koja obuhvata podatke o ličnosti: ime i prezime, nacionalnost i maternji jezik. Na ovaj način, Zakonom je obezbjeđena obaveza vođenja kadrovske evidencije koja sadrži i podatke o manjinskom aspektu zaposlenih u Upravi policije. Kadrovske evidencije vođene po ranijem Zakonu o državnim službenicima i namještenicima su sadržale rubriku o nacionalnoj pripadnosti, ali ona nije bila obavezna za popunjavanje, što je bilo u skladu s ranijim ustavnim određenjem da građanin nije dužan da se nacionalno izjašnjava.

Projektom reforme obrazovanja crnogorske policije, utvđena je obaveza Policijske akademije da postupak regrutacije i selekcije kandidata za upis sprovodi transparentno i na način kojim se obezbjeđuje ravnopravna polna i etnička struktura stanovništva tako da sastav odabranih kandidata odražava i sastav društva uopšte. Posljednjih tri godine kandidati koji su upisani na Policijsku Akademiju odražavaju učešće i zastupljenost pripadnika manjinskih i dugih nacionalnih zajednica proporcionalno svom učešću u ukupnom broju stanovništva.

Pri ovim činjenicama, ustavna i zakonska rješenja predstavljaju solidan zakonski okvir za dalju implementaciju prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, uključujući i ovo dodatno pravo. Međutim, ovaj koncept je potrebno dograditi ustanovljavanjem posebnih programa, ustanovljenih radi postizanja ravnopravnog predstavljanja svih zajednica u bezbjednosnim snagama na svim nivoima. Prethodno, sistem obrazovanja i edukacije treba iskoristiti za stvaranje kadrovske osnove za ispunjenje ovog standarda, uz jednako vezivanje za etničku pripadnost, stručnost i referentnost kao ciljeve ukupne reforme. To se posebno odnosi na oblasti u kojima je koncept edukacije i usavršavanja službenika i nosilaca javnih funkcija zaživio i na nivou zakona (pravosuđe, uprava i sl.). Ne postoje pouzdani statistički podaci, koji bi pokazali faktičko stanje zastupljenosti manjina. Vidi detaljnije u odgovoru na pitanje 104 u potpoglavlju Ljudska prava.

### **133. Koje su mjere preduzete u vezi sa upotrebom zastava i simbola zajednica?**

Zakon o upotrebi nacionalnih simbola (Objavljen u "Sl. listu RCG", br. 55/00) jasno definiše upotrebu simbola manjina.

Članom 1 Zakona o upotrebi nacionalnih simbola propisano je da Pripadnici nacionalnih i etničkih grupa u Republici Crnoj Gori (u daljem tekstu: Republika), imaju pravo na upotrebu i isticanje nacionalnih simbola, na način i pod uslovima utvrđenim tim zakonom.

U tom smislu, nacionalnim simbolima, smatraju se simboli koje pripadnici nacionalnih i etničkih grupa upotrebljavaju za izražavanje svog nacionalnog identiteta.

Članom 3 navedenog zakona propisano je da je slobodna i upotreba nacionalnih simbola, osim u sljedećim slučajevima:

- ispred i u objektima Skupštine Republike Crne Gore, predsjednika Republike Crne Gore, Vlade Republike Crne Gore, Ustavnog suda Republike Crne Gore, Vrhovnog suda Republike Crne Gore, Državnog tužioca Crne Gore, drugih državnih organa i organizacija koje obavljaju javnu službu i organa lokalne samouprave;
- prilikom međunarodnih susreta, političkih, naučnih, kulturno umetničkih, sportskih i drugih skupova na kojima je predstavljena Republika;
- prilikom proslava, svečanosti, sportskih, kulturnih i drugih manifestacija u organizaciji Republike ili organa lokalne samouprave;
- u drugim slučajevima predviđenim zakonom.

Članom 5 propisano je da u jedinicama i neposrednim oblicima lokalne samouprave u kojima pripadnici nacionalnih i etničkih grupa čine većinsko stanovništvo, u danima državnih praznika Republike Crne Gore, ispred objekata organa lokalne samouprave, pored državnih simbola, ističu se i nacionalni simboli.

Kada se nacionalni simboli upotrebljavaju, odnosno ističu uz državne simbole, državni simbol zauzima počasno mjesto.

Izmjene i dopune Zakona o upotrebi nacionalnih simbola očekuju se u sljedećoj godini tako da ćemo do kraja 2010 godine imati novi zakon koji će preciznije definisati upotrebu simbola manjinskih naroda.

#### **134. U kojim procentima studenti univerziteta pripadaju nacionalnim manjinama? Da li upisna procedura na državnim univerzitetima podrazumijeva i pravila ili programe za podsticanje kandidata koji pripadaju nevećinskim zajednicama i kako se oni sprovode?**

Zakonom o visokom obrazovanju ( „Službeni list RCG“, broj 60/03) je regulisano da je visoko obrazovanje dostupno svim licima, pod uslovima koji su propisani Zakonom i statutom ustanove, kao i da u ostvarivanju ovog prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija. U skladu sa članom 6 Zakona u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti.

Upis studenata na studijske programe državnog Univerziteta vrši se u skladu sa Pravilnikom o uslovima, kriterijumima i postupku upisa u prvu godinu studija. Upis se vrši na konkurentskoj osnovi u skladu sa rezultatima koji su postignuti na prethodnom školovanju. Konkurs za upis na studijske programe raspisuje Univerzitet Crne Gore u skladu sa svojim statutom.

Konkurs se raspisuje za svaki upisni rok.

Prvi upisni rok organizuje se u drugoj polovini mjeseca juna tekuće godine. U slučajevima kada je u prvom upisnom roku broj kvalifikovanih kandidata za upis manji od utvrđenog broja za upis organizuje se drugi, odnosno treći upisni rok.

Drugi upisni rok organizuje se u prvoj polovini mjeseca jula tekuće godine.

Treći upisni rok organizuje se u drugoj polovini mjeseca avgusta tekuće godine.

Senat Univerziteta može u odluci o raspisivanju konkursa predvidjeti da se utvrđeni ukupni broj studenata upiše u dva upisna roka sa procentualnim odnosom 90:10%.

Dakle, ne postoje posebna pravila za upis nacionalnih manjina, niti posebnih programa za upis kandidata koji pripadaju nacionalnim manjinama.

**135. Je li ratifikovana Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i kako se ona sprovodi?**

Crna Gora je, nakon obnove nezavisnosti, pismom ministra inostranih poslova RCG od 06. juna 2006. godine, izjavila da prihvata sve obaveze koje proizilaze iz konvencija i sporazuma Savjeta Evrope koje je potpisala ili ratifikovala bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora. Dodjeljujući status posmatrača Crnoj Gori, Komitet ministara Savjeta Evrope je još u pretprijemnom periodu priznao Crnoj Gori članstvo u konvencijama i protokolima otvorenim za pristup država nečlanica, kao i sukcesorski status u određenom broju tzv. zatvorenih konvencija, između ostalih i Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina.

Republika Crna Gora je 11. maja 2007. godine postala punopravna članica Savjeta Evrope, a članstvo u Okvirnoj konvenciji joj je priznato od 06. juna 2006. (datuma izjave o sukcesorskom statusu u konvencijama i protokolima SE, kojih je strana ili potpisnica bila bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora).

Na osnovu odredbe iz člana 25 stav 1 Okvirne konvencije, ugovorne strane su dužne da u roku od godinu dana od njenog stupanja na snagu, dostave Generalnom sekretaru Savjeta Evrope puna obavještenja o zakonodavnim i drugim mjerama preduzetim radi ostvarivanja načela utvrđenih Okvirnom konvencijom. Crna Gora je podnijela svoj Prvi državni izvještaj o sprovođenju ove konvencije u junu 2007.godine. Ovaj Izvještaj je sačinila Radna grupa koju su činili predstavnici resornih ministarstava na koje se odnose odredbe Okvirne Konvencije i dva predstavnika nevladinog sektora.

Savjetodavni komitet Okvirne konvencije je Crnoj Gori uputio Listu tačaka za dopunsko informisanje u odnosu na podnijeti Izvještaj, a u oktobru 2007.godine su prosljeđeni odgovori na ova dopunska pitanja. Delegacija Savjetodavnog komiteta je posjetila Crnu Goru u periodu od 4. do 8. decembra 2007.godine, da bi dobila dodatne informacije od predstavnika Vlade, NVO sektora i drugih nezavisnih izvora u vezi sprovođenja Okvirne konvencije. Savjetodavni komitet je usvojio svoje mišljenje o Crnoj Gori na svom 31. sastanku, 28.02.2008. godine - ACFC/OP/I(2008)001.

Sprovođenje Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina vrši se kroz usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa ovim međunarodnim dokumentima i praktičnom primjenom tih odredaba. Nadzor nad sprovođenjem ovih dokumentata vrši Vlada Crne Gore kroz Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Takođe, s obzirom na obaveznost podnošenja periodičnih izvještaja o sprovođenju konvencija Savjeta Evrope, specijalizovani Savjetodavni komitet Okvirne konvencije daje svoja mišljenja i preporuke prilikom podnošenja periodičnih izvještaja.

**136. Molimo dajte pregled (uključujući statističke podatke) o situaciji sa Romima i o planovima Vlade za njihovu integraciju (donošenje i sprovođenje, uključujući i detalje o finansiranju, s primjerima konkretnih rezultata).**

Niska ekonomska moć, nizak stepen obrazovanja, veoma mali broj uposlenih, neadekvatni stambeni uslovi, socijalna neprihvaćenost sa reslovima etničkih stereotipija i predrasuda, neintegrisanost u načine življenja modernih društava, često mijenjanje mjesta boravka, te sam način života Roma, samo su neki od uzroka njihovog teškog položaja u društvu.

Odgovor Vlade Crne Gore ovim problemima je uslijedio poslije regionalne konferencije »Romi u proširenoj Evropi« poslije čega je i Crna Gora prihvatila projekat »Dekada romske inkluzije 2005-2015«. Vlada Crne Gore je u januaru 2005.god. usvojila svoj Akcioni plan za implementaciju Dekade, sa težnjom da projektima iz ovog Akcionog plana prekine začarani krug siromaštva i



isključenosti Roma iz društvenog života Crne Gore. Akcioni plan predstavlja okvir za aktivnosti usmjerene ka punoj integraciji romske populacije u crnogorsko društvo, ali bez ikakvih naznaka asimilacionog procesa. Ovaj dokument je u punoj kompatibilnosti sa strateškim dokumentima koje je usvojila Vlada i sa tim dokumentima predstavlja izvjesnu cjelinu. U prvom redu se misli na Strategiju razvoja i redukcije siromaštva, Agendu ekonomskih reformi, Strategiju za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica i Nacionalni akcioni plan za djecu.

S obzirom da je Akcioni plan imao ograničeno polje djelovanja, te da nije preciziran izvor i kvantitet sredstava za njegovo sprovođenje, na predlog Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Vlada Crne Gore, na sjednici od 08. novembra 2007.godine, je usvojila Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012. Strategija predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti u narednom četvorogodišnjem periodu pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog, urbanističko-komunalnog, obrazovnog, kulturno-informativnog, zdravstvenog i svakog drugog neophodnog karaktera, njihovih nosilaca, rokova i finansijskih troškova. Pored osnovnih ciljeva i namjera koje se žele postići implementacijom ovog dokumenta, u Strategiji su definisana područja djelovanja, prioritetni zadaci, metodi realizacije, trajanje strategije, mehanizmi evaluacije itd. Kao prioritna područja djelovanja izdvajaju se: izrada baze podataka o RAE populaciji, rješavanje pravnog statusa RAE populacije (registracija i rješavanje problema ličnih dokumenata), obrazovanje, očuvanje kulture i tradicije, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječija zaštita, poboljšanje uslova stanovanja i učešće u javnom i političkom životu. U svakoj oblasti poseban akcenat je dat rodnoj ravnopravnosti.

Za 2008.godinu, pored sredstava namjenjenih za poboljšanje položaja Roma u okvirima pojedinih resora, Vlada je izdvojila 400.000 eura. Za realizaciju programa i projekata iz ove Strategije, za 2009.godinu obezbjeđena su sredstva u iznosu od 600.000 eura. Odlukom Vlade od 20.12.2007.godine formirana je Komisija za praćenje implementacije ove Strategije. Komisiju čine predstavnici resornih ministarstava, na nivou pomoćnika ministara, koji učestvuju u implementaciji Strategije (ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, ministarstvo prosvjete i nauke, ministarstvo kulture, sporta i medija, ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja), predstavnik Sekretarijata za evropske integracije, predstavnik Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica, Nacionalni koordinator za implementaciju Akcionog plana za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ i predstavnik romskih NVO-a. Ova Komisija koordinira aktivnosti na realizaciji Strategije, vrši nadzor nad sprovođenjem projekata, ocjenjuje postignute rezultate i predlaže mjere za eliminisanje uočenih nedostataka, obavještava Vladu Crne Gore o svojim aktivnostima.

Prema postojećim podacima iz posljednjeg popisa u Crnoj Gori provedenog 2003.godine, 2601 lice se izjasnilo da pripada romskoj nacionalnosti ili 0,42 % od ukupnog stanovništva. Populacija Egipćana broji 225 lica, odnosno 0,04 % od ukupnog stanovništva, dok romskim kao maternjim jezikom govori 2602 lica. Prema nezvaničnim podacima baziranim na različitim sociološkim istraživanjima nevladinih organizacija, Roma - RAE u Crnoj Gori ima preko 20 hiljada. Najveći broj stanuje u prigradskim naseljima centralnog i primorskog dijela Crne Gore, dok ih u većini opština na sjeveru države skoro nema. Raseljenih lica RAE populacije, uglavnom sa Kosova, u Crnoj Gori ima 4316, što čini oko 26 % od ukupnog broja raseljenih lica u Crnoj Gori.

Jedan od prvih koraka u implementaciji ove Strategije je bio izrada zvaničnog, statističko-analičkog dokumenta sa relevantnim podacima o broju Roma - RAE u Crnoj Gori, njihovoj starosnoj, polnoj, obrazovnoj strukturi, uslovima života, problemima i svim drugim relevantnim podacima neophodnim za poboljšanje i unaprijeđenje njihovog položaja, odnosno primjenu mjera Strategije. Zavod za statistiku-MONSTAT je, u toku oktobra 2008.godine, sproveo istraživanje za potrebe izrade baze podataka RAE populacije u Crnoj Gori. Istraživanje je sprovedeno na teritoriji cijele Crne Gore, a u saradnji sa Romskim savjetom i Koalicijom NVO „Romski krug“. Prema rezultatima ovog sveobuhvatnog istraživanja, broj pripadnika RAE populacije u Crnoj Gori (domicilnih i interno raseljenih) je 11001, od čega je 9943 lica prisutno u Crnoj Gori, a 1058 se nalazi u inostranstvu.

#### a) OBRAZOVANJE

Ministarstvo prosvjete i nauke u sklopu reforme obrazovnog sistema, značajnu pažnju posvjećuje integraciji Roma u formalni obrazovni sistem, sa ciljem da se za ovu populaciju obezbijedi kvalitetno osnovno obrazovanje i time pomogne njihova ukupna integracija u crnogorsko društvo.

Kada je u pitanju školovanje romske manjine i izučavanje romskog maternjeg jezika u Crnoj Gori, može se konstatovati da postoje značajni problemi u integraciji ove manjine u formalni obrazovni sistem. Problemi školovanja Roma ogledaju se u sljedećem:

- nedostatak potrebnog nastavnog kadra;
- romski jezik nije standardizovan i Romi u Crnoj Gori govore različitim dijalektima koji su veoma različiti;
- ne postoje potrebni udžbenici za izvodjenje nastave na romskom jeziku;
- veliki broj Roma su raseljena lica sa Kosova i ne poznaju službeni jezik (oko 5000 Roma su raseljena lica);
- nedostatak prikladne garderobe i adekvatnog smještaja u romskim porodicama;
- slaba ekonomska moć porodice;
- tradicionalni - nomadski način života;
- nezainteresovanost porodice za školovanje djece, i drugo.

Romi prema obavljenim istraživanjima u Crnoj Gori i šire, predstavljaju najsiromašniji sloj stanovništva, pri čemu je kao jedan od osnovnih uzroka njihovog ekstremnog siromaštva, u sprovednim istraživanjima, označena njihova visoka nepismenost (iznad 50%), što je značajno više od nepismenosti domicilnog stanovništva u Crnoj Gori (2,35% nepismenih, popis stanovništva iz 2003.god.). Ministarstvo prosvjete i nauke je u okviru šire podrške obrazovanju Roma i smanjenju njihovog ukupnog siromaštva, preduzelo niz značajnih mjera kako bi se povećala obuhvatnost romske djece u formalni obrazovni sistem, i to:

- u zadnje dvije godine dodijelilo je besplatne udžbenike i pribor svim, romskim učenicima koji su se upisali u prvi razred osnovne škole;
- u cilju stvaranja šire podrške društva za integraciju romske djece, u osnovnim školama od strane Ministarstva prosvjete i nauke je organizovana široka medijska kampanja pod sloganom »SVI ZAJEDNO U ŠKOLU«;
- takođe, u cilju obezbjeđenja potrebne materijalne podrške romskoj djeci, u svim osnovnim školama u kojima ima romske djece, organizovano je prikupljanje udžbenika, odjeće i obuće za romske učenike. Akcija se odvijala pod sloganom »Knjiga i odjeća za druga«;
- na fakultetu u Nikšiću, radi obezbjeđenja romskog nastavnog kadra, upisano je 6 romskih studenata na odsjeku za vaspitače;
- u osnovnim školama i vrtićima (opštine Podgorica, Nikšić i Berane obuhvaćenim projektom Romska obrazovna inicijativa-REI), uvedeni su Romski asistenti u nastavni proces;
- u okviru projekta »Romska obrazovna inicijativa«, ministarstvo je uspostavilo i posebnu bazu podataka preko koje prati brojno stanje i postignuća romskih učenika u određenim osnovnim školama u Crnoj Gori;

Ministarstvo prosvjete i nauke, u koordinaciji sa Zavodom za školstvo, je putem edukacije nastavnog i vaspitnog kadra u školskim ustanovama (vrtići i osnovne škole) stvorilo povoljan ambijent i uslove za integraciju i socijalizaciju romske djece. Integraciju ove djece sa posebnom pažnjom prate uprave školskih ustanova, pedagoško - psihološka služba, kao i stručne službe Ministarstva i Zavoda za školstvo.

Svakako najznačajniji projekat u oblasti obrazovanja RAE populacije koji se realizuje u Crnoj Gori je „Romska obrazovna inicijativa“, uz podršku REF-a (Romskog obrazovnog fonda), koji partnerski realizuju Ministarstvo prosvjete i nauke i Pedagoški centar Crne Gore. Pored raznih trening seminara za nastavno osoblje, dodatne/dopunske nastave za REA djecu, rada sa porodicama, baze podataka za djecu koja su u sistemu obrazovanja, po projektu su uvedeni i romski asistenti, koji su imali ulogu sponse između porodice i škole, kao i prevazilaženje jezičkih barijera kod djece koja ne govore službenim jezikom. Projekat je u trogodišnjem periodu realizacije pokazao značajne rezultate poboljšanja na polju obrazovanja REA populacije.

i) Predškolsko obrazovanje

Prema podacima statističkog istraživanja u projektu "Izrada baze podataka RAE populacije u Crnoj Gori", urađenog od strane Zavoda za statistiku Crne Gore – MONSTAT (okotobar 2008. godine), u Crnoj Gori je ukupno predškolskim obrazovanjem obuhvaćeno 14% RAE djece. Tokom školske 2007/2008 godine u ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje je bilo uključeno ukupno 99 djece, a u školskoj 2008/2009 te ustanove pohađalo 114 djece RAE populacije. U Crnoj Gori postoji generalni problem o niskoj obuhvatnosti sve djece predškolskim obrazovanjem (svega je obuhvaćeno oko 22% djece). Razlog niskoj obuhvatnosti djece predškolskim obrazovanjem u Crnoj Gori jeste nedostatak prostora i veća ulaganja u ovaj vid obrazovanja.

#### ii) Osnovno obrazovanje

Zadnjih godina, zahvaljujući sprovedenim mjerama Ministarstva, kao i pomoći međunarodnih donatora, došlo je do značajnog povećanja broja romskih učenika u osnovnom obrazovanju Crne Gore. U poslednje 3 godine broj romske djece u osnovnom obrazovanju, godišnje se povećavao po stopi od oko 20%. U školskoj 2007/2008. godini osnovne škole u Crnoj Gori su pohađala 1.263 učenika RAE populacije, a u školskoj 2008/2009. godini osnovne škole u Crnoj Gori pohađa 1.461 učenik RAE populacije. Komparacija podataka o broju učenika pokazuje povećanje od 15,40 %, što je u kvantitativnom smislu veliki pomak.

S obzirom da Osnovnu školu „Božidar Vuković“ u Podgorici pohađa 638 RAE učenika, a što čini oko 44% ukupnih RAE učenika u osnovnom obrazovanju, u sljedećoj tabeli je dat prikaz uspjeha ovih učenika na kraju nastavne 2008/09. godine:

#### Matična škola

Razred	Ukupno učenika	Odličan	Vrlo dobar	Dobar	Dovoljan	Pozitivan uspjeh	%	Negativan uspjeh	%	Popravni ispit	Napustilo
I	79	-	-	-	-	72	91,14	1		-	6
II ref.	25	-	-	-	-	22	88,00	3		-	-
II	80	-	7	21	46	74	93,75	2		-	4
III	46	2	1	7	29	39	84,78	2		-	5
IV	31	2	5	13	11	31	100,00	-		-	-
VI ref	68	-	-	4	8	12	48,53	21		21	14
VI	16	-	-	-	-	-	31,25	2		5	9
VII	14	-	1	1	1	3	64,29	-		6	5
VIII	6	-	-	2	2	4	100,00	-		2	-

## 23 Pravosuđe i osnovna prava

I-VIII	365	4	14	48	97	257	79,7 3	31	8,4 9	34	43 11,78
--------	-----	---	----	----	----	-----	-----------	----	----------	----	-------------

## Područno odjeljenje – „Konik Kamp 2“

Razred	Ukupno učenika	Odličan	Vrlo dobar	Dobar	Dovoljan	Pozitivan uspjeh	%	Negativan uspjeh	%	Napustilo
I	85	-	-	-	-	61	71,77	5	5,88	19 (22,35)
II	68	7	12	21	16	56	82,35	3	4,41	9 (13,23)
III	64	2	11	12	11	36	56,25	17	26,56	11 (26,56)
IV	56	-	5	3	19	27	48,21	13	23,21	16 (28,57)
I - IV	273	9	28	36	46	180	65,93	38	13,93	55 (20,14)

## iii) Srednje obrazovanje

U školskoj 2008/2009. godini srednje škole u Crnoj Gori je pohađalo 30 učenika. Svim srednjoškolcima obezbjeđena je stipendija u mjesečnom iznosu od 70,00 eura. Na početku školske godine, za nabavku udžbenika, im doniran iznos od po 100,00 eura. Njihov rad i uspjeh se prati, a pruži im se i dodatna pomoć u savladavanju nastavnog plana i programa. Stipendiranje je obezbjeđeno za srednjoškolce i u 2009/2010. godini, a biće im obezbjeđena i računarska oprema. U sljedećoj tabeli dat je prikaz srednjoškolaca po gradovima i razredima:

r.br.	Opštine	I razred	II razred	III razred	IV razred
1.	Kotor	-	-	1	-
2.	Herceg Novi	3	1	-	-
3.	Cetinje	1	-	2	-
4.	Podgorica	6	1	6	1
5.	Nikšić	5	1	1	-
6.	Bijelo Polje	-	-	1	-
	U k u p n o	15	3	11	1

## iv) Visoko obrazovanje

U školskoj 2008/2009. godini u Crnoj Gori studiralo je 8 pripadnika RAE populacije. Bliži podaci su navedeni u sljedećoj tabeli:

r.br.	Prezime i ime	Naziv univerzitetske jedinice:
-------	---------------	--------------------------------

	studenta:	
1.	Beganaj Kumrija	Filozofski fakultet, katedra za Predškolsko vaspitanje i obrazovanje
2	Jaha Samir	Filozofski fakultet, katedra za Predškolsko vaspitanje i obrazovanje
3.	Zećiri Anita	Pravni fakultet
4.	Ramović Behija	Fakultet političkih nauka, smjer socijalni rad
5.	Alković Biljana	Fakultet političkih nauka, smjer novinarstvo
6.	Nuraj Teuta	Fakultet političkih nauka, smjer diplomatija
7.	Jefkaj Emrah	Filozofski fakultet, katedra za psihologiju
8.	Delija Miljaim	Ekonomski fakultet- smjer menadžment

Svi studenti primaju mjesečne stipendije u iznosu 150,00 eura, a obezbjeđena je i finansijska pomoć od po 150,00 eura dodijeljena na početku školske godine za nabavku udžbenika. Studenti su, kao donaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, dobili računarsku opremu. Takođe, za četiri studenta je plaćana zakupnina stana, a za dva putni troškovi (4.200,00 eura). Stipendiranje je obezbjeđeno za studente i u 2009/2010. godini

#### b) KULTURA I INFORMISANJE

Informisanje romske populacije u Crnoj Gori realizuje se i kroz programe nacionalnog javnog radio-difuznog servisa. Realizacija ugovora zaključenog između Ministarstva kulture, sporta i medija i RTCG o sufinansiranju programskih sadržaja koji se, pored ostalog, odnose i na programe od značaja za informisanje na jezicima pripadnika nacionalnih i etničkih grupa i to: Emisija o Romima (24 emisije u trajanju po 30 minuta), na radiju Crne Gore i Glas Roma (5 emisija u trajanju po 30 minuta), na TVCG. Emisije su posvećene integraciji romskog stanovništva u Crnoj Gori. Pripremaju ih novinari romske nacionalnosti koji su završili novinarsku školu Instituta za medije. Do sada je bilo zaposleno honorarno troje Roma, a od nedavno radi jedan novinar. Inače, veoma je teško naći novinare romske nacionalnosti sa visokim obrazovanjem, a interni propisi upravo te uslove predviđaju. U sklopu programa pod nazivom „Putevima života“, javni servis Televizija Crne Gore emituje jednom mjesečno polusatnu emisiju posvećenu romskoj tematici. Ovaj program se emituje na Prvom kanalu petkom, a repriza se emituje nedjeljom. Takođe, satelitski kanal redovno preuzima ovu emisiju. Navedeni program se ne emituje na romskom jeziku, niti se titluje.

Kao doprinos unapređenju informisanja na romskom jeziku na Anteni M se emituje redovna nedjeljna emisija pod nazivom "Romi govore - O Roma vakeren". Ovu emisiju priprema i realizuje nevladina organizacija Demokratski romski centar, uz podršku Ministarstva kulture, sporta i medija i međunarodnih organizacija.

Ministarstvo kulture sporta i medija u skladu sa obavezama na medijskoj prezentaciji Dekade Roma, definisanim Akcionim planom Dekade, uradilo je sljedeće:

- u 2005. godini finansiran je TV spot Dekada Roma 2005-2015;
- u saradnji sa resornim ministarstvima u oblasti zaštite manjina, obrazovanja, rada, zdravlja i socijalne politike, kao i predstavnicima romskih nevladinih organizacija organizovani su seminari za lokalne javne radio-difuzne servise i komercijalne medije o značaju medija u promociji i afirmaciji projekta Dekade;
- sufinansirani su određeni projekti romskih nevladinih organizacija u cilju podizanja nivoa svijesti, odnosno edukaciji Roma kao doprinos realizaciji projekta Dekade;
- već dvije godine se realizuje konkurs za novčanu novinarsku nagradu (u iznosu od 1.000,00 eura) za najbolji istraživački prilog na temu socijalne integracije Roma u Crnoj Gori.

Početkom oktobra 2008.godine TV Vijesti je počela prikazivati emisije „Romi govore“. Polučasovnom emisijom se prezentuje kultura i običaji Roma, kao i problemi u socijalnoj inkluziji.

TV „MBC„-Podgorica je tokom 2008. godine emitovala 12 kolažnih TV emisija u serijalu „ Pruži ruku „ u trajanju od po 40 minuta iz oblasti obrazovanja, očuvanja kulture i tradicije RAE manjine, kroz koje je željela upoznati većinsku populaciju sa kulturnim i drugim specifičnostima romske manjinske grupe i sa svim problemima sa kojim ona danas živi u Crnoj Gori. Ovaj serijal je finansiran u sklopu implementacije Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 u iznosu od 10.500,00 eura.

Radio „Skala“ Kotor i radio „Mojkovac„ iz Mojkovca su takođe kroz odgovarajuće projekte, podržane od Ministarstva za ljudska i manjinska prava (8.000,00 eura), u nešto manjoj mjeri doprinijeli popularizaciji i očuvanju kulture, tradicije i običaja RAE populacije.

Takođe, i štampani mediji daju svoj doprinos informisanosti o pitanjima RAE populacije. Po analizi medija u periodu jun-decembar 2008.godine, tri dnevna lista su prenijela 133 priloga o RAE populaciji.

Broj objavljenih priloga i broj stranice :

Mjeseci :	Broj objavljenih priloga listu :			Objavljeno na stranicama broj:			
	„Pobjeda“	„ D a n „	„Vijesti „	Br.stranice	„Pobjeda“	„ Dan „	„Vijesti
J u n	4	4	5	do 5 str.	1	-	1
J u l	6	11	8	od 6-10 str	16	11	7
A v g u s t	4	10	5	od 11-15 s.	3	27	8
Septembar	8	9	5	iza 16 str.	12	23	24
Oktobar	2	2	3				
Novembar	5	15	7				
Decembar	3	10	7				
Ukupno:	32	61	40				

Na specifičan, ali izuzetno osmišljen način, očuvanjem kulture, tradicije i običaja REA populacije bavili su se i studenti Katedre za predškolsko vaspitanje Filozofskog fakulteta iz Nikšića, koji su u saradnji sa kolegama iz RAE populacije sa Fakulteta iz Podgorice i glumcima amaterima iz Podgorice i Nikšića, pod vođstvom pisca, koscenariste i nosioca glavne uloge, prof. Sokolja Beganaja za 8. April- Svjetski dan Roma izveli izuzetno posjećenu lutkarsku predstavu za djecu i komad „Dnevnik“ . Premijera je prikazana u KIC „Budo Tomović“, a predstave su izvedene i u Nikšiću i Herceg Novom. Finansijsku podršku proslavi 8.aprila i pozorišnim predstavama pružilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (2.500,00 eura).

### c) ZAPOŠLJAVANJE

Zavod za zapošljavanje Crne Gore je nosilac aktivnosti na izradi i implementaciji Akcionog plana iz oblasti zapošljavanja. Zavod za zapošljavanje sprovodi aktivnu politiku zapošljavanja i realizacijom takvih mjera i razvojnih projekata, koji podrazumijevaju otvaranje novih radnih mjesta pokušava da utiče na smanjenje broja nezaposlenih.

Vlada Crne Gore je u aprilu mjesecu 2007. godine usvojila Nacionalnu strategiju za period 2007 – 2010.godine kojom su definisani ciljevi za navedeni period. Svi ciljevi, mjere i aktivnosti definisane su u skladu sa opštim odredjenjima i smjernicama politike zapošljavanja Evropske Unije. Jedan od ciljeva Strategije je razvijanje posebnih programa i specijalizovanih izvodjača za rad sa teže zapošljivim grupama u koje spadaju i pripadnici romske populacije, kao i povećanje njihove zaposlenosti.

Zavod za zapošljavanje kreirao je nekoliko programa i projekata namijenjenih romskoj populaciji i to:

- kursevi opismenjavanja,
- obuka za zanimanja iz oblasti zanatstva po kraćenim programima;
- stručno osposobljavanje,
- javni radovi (lokalni i državni ) zasnovani na socijalnom korisnom- neprofitnom radu;
- Projekat „Romi vidljivi na tržištu rada“;
- Projekat „Druga šansa“;
- Projekat „Smanjenje socijalne ugroženosti domicilne RAE populacije“

U saradnji sa opštinama, javnim institucijama i nevladinim sektorom realizovana su 72 lokalna javna rada u 7 crnogorskih opština. Uključeno je 848 lica sa evidencije Zavoda za zapošljavanje. Radovi su se izvodili u trajanju od jednog do dvanaest mjeseci, a odnosili su se na borbu protiv bolesti zavisnosti, pružanje usluga djeci i mladima sa teškoćama u razvoju, podsticanje razvoja ruralnog i primorskog turizma, izradu suvenira, sredjivanje bibliotekarske gradje, uredjenje nacionalnih i gradskih parova, korita i obala rijeka, uslužni servis zanatskih radova i dr.

Projekatom „Romi vidljivi na tržištu rada“ sprovedena je anketa o obrazovnom i radnom statusu radno sposobnih Roma koji se nalaze na evidenciji Zavoda. Istraživanje koje je sprovedeno u okviru Projekta pokazalo je da je 60% lica koja su učestvovala u istraživanju bilo zainteresovano da se registruju na evidenciju Zavoda, u tom trenutku registrovanih lica je bilo 23%. U skladu sa ovim istraživanjem, najveća stopa nezaposlenosti je u dobu između 15-24 godine (59%), kao i među licima preko 55 godina (58%). Oko 60% domicilnih Roma nije nikada radilo, a učešće nezaposlenih žena je 61%. Oko 56% lica romske populacije, koji su registrovani na tržište rada, nema obrazovanja. Projekat je realizovan u roku od 2 mjeseca i rezultirao je boljom informisanošću o Akcionom planu zapošljavanja i značaju evidentiranja kod oko 3000 lica RAE populacije, povećanim brojem tih lica koja su registrovana kod Zavoda za zapošljavanje.

Projektom „Druga šansa“ obuhvaćeno je nekoliko grupa Roma i Egipćana iz Podgorice i iz Nikšića radi funkcionalnog opismenjavanja i stručnog osposobljavanja, čime bi se uz neke dodatne sadržaje (vozačka i informatička obuka) povećala njihova zapošljivost i mogućnost trajnijeg i kvalitetnijeg zaposlenja. Selektovano je 90 polaznika starosti od 15 do 30 godina (učešće žena 40%). Polaznici su uglavnom bili nepismeni ili imali završena najmanje od ri razreda osnovneškole. Lica koja su uredno pohađala program imala su mjesečnu stipendiju i mogućnost besplatne obuke za dobijanje vozačke dozvole, kao i kurs računara (sticanje osnova informatičke pismenosti). Uspješno je završilo pohađanje programa i položilo završne ispite 61 lice romske populacije iz Podgorice i Nikšića uzrasta od 15 do 40 godina. Obuka koju su završili odnosi se na zanimanja iz oblasti građevinarstva, ugostiteljskih i ličnih usluga. Završnu provjeru znanja iz jezičke i matematičke pismenosti zajednički su realizovali Ispitni centar Crne Gore, Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje.

Projekat „Smanjenje ugroženosti domicilne RAE populacije u Crnoj Gori“ koji zajednički realizuju Zavod za zapošljavanje i UNDP Predstavlja pokušaj unapredjenja profesionalnih kvalifikacija Roma i stvaranje šansi za njihov bolji uspjeh na tržištu rada. Lokacija projekta su biroi rada: Bar, Berane i Nikšić. Ciljna grupa projekta su pripadnici RAE populacije koji su registrovani na evidenciji biroa rada u kojima se projekat sprovodi a koji ispunjavaju kriterijume predviđene projektom. Zanimanja za koja su se kandidati obučavali su nižeg stepena stručnosti i odnose se na pomoćna zanimanja, poput krojača, bravara, frizera, servira, keramičara, automehaničara i kuvara. Nakon završene obuke sedam osoba je našlo zaposlenje kod izvodjača (13% od ukupnog broja obučanih lica).

Imajući u vidu potrebe tržišta rada kao i sposobnosti i ineteresovanja RAE populacije u 2008.godini projektom je finansirana izrada standarda i programa obuka za 5 zanimanja: pomoćnik dimnjačara, autoperač-podmazivač, vulkanizer, vešerka, pomoćnik autolakirera.

Što se tiče podrške razvoju preduzetništva postojalo je veliko interesovanje za otpočinjanje sopstvenog biznisa. U proteklom periodu dodijeljeno je 6 grantova od po 6.000,00 eura, i to: jedan u opštini Bar, tri u opštini Nikšić i dva u opštini Berane. Korisnici su dobili elementarna znanja o preduzetništvu i biznisu i upoznali se sa svim barijerama i prednostima privatnog biznisa. Realizacijom ovih ideja otvoreno je 12 radnih mjesta. Finansirane su sledeće projektne ideje: bravarska radionica, frizerski salon (2), radionica za izradu romskih nošnji, servis za opravku hladnjaka za automobile, servis za opravku i održavanje drumskih vozila.

U vezi sa unapređivanjem kapaciteta institucija koje rade sa RAE populacijom, održano je nekoliko seminara u opštinama u kojima se realizuje projekat. Seminari su uključivali predstavnike iz biroa rada, centara za socijalno staranje, i predstavnike RAE populacije iz lokalnih NVO. Seminar je obuhvatio predavanja o specifičnostima RAE populacije i o dosadašnjim iskustvima u radu sa njom, povezanosti relevantnih institucija koje rade sa RAE, razmjenu iskustava, informacije i metoda, kao i prezentaciju glavnih ciljeva "Strategije za unapređenje položaja RAE populacije u Crnoj Gori".

Dosadašnji efekti projekta (2007 i 2008. godina):

- 63 osobe iskoristilo neki vid APZ;
- 19 osoba našlo zaposlenje (7 nakon završene obuke, 12 kroz dodijeljene grantove) – 30% od ukupnog broja lica koja su učestvovala u projektnim aktivnostima;
- unapređeno je znanja zaposlenih u ZZZ i centrima za socijalni rad u vezi rada sa RAE populacijom;
- poboljšana je kvaliteta socijalnog partnerstva;
- povećan stepen informisanosti RAE populacije o mogućnostima koje Zavod nudi.

Programom „ javnih radova„ je tokom 2008. godine obuhvaćeno 160 lica REA populacije, sa područja Crne Gore.

Kroz projekat „Nabavka poljoprivredne mehanizacije za RAE populaciju u Nikšiću, Beranama i Pljevljima“, kojeg je realizovala „Fondacije Fors Montenegro“, a sredstva u iznosu od 48.764,00 eura donirana iz sredstava za implementaciju Strategije, obezbjeđeno je uposlenje za 10 porodica iz Berana i 3 porodice iz Pljevalja (obezbijeđeno 13 motokultivatora sa prikolicama, za sakupljanje i transport sekundarnih sirovina), kao i jednu porodicu iz Nikšića (1 motokultivator sa kosilicom, 1 muzilica za ovce, 1 roto-freza kao priključni element motokultivatoru i 1 raonik kao priključak za korisnika). Takođe, dobrovoljnim radom prikupljeno je i 63,9 tona otpada i sekundarnih sirovina.

Kroz projekat „Neka budu čisti“ realizovan od strane NVO „Dimnjičar“, a podržan od sredstava iz Strategije, za 10 dimnjičara iz RAE populacije, koji su se obučili posredstvom Zavoda za zapošljavanje, su obezbijeđena sredstva (4.835,00 eura) za nabavku opreme i vozila. Ovom donacijom je 10 REA porodica obezbijedilo uslove za egzistenciju.

#### d) ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Na ostvarivanju ciljeva zacrtanih strateškim dokumentima, iz domena zdravstvene zaštite pripadnika RAE populacije u 2008. godini, pored resornog ministarstva i javnih zdravstvenih ustanova, u velikoj mjeri su uticale nevladine organizacije i organizacije Crvenog krsta. Najznačajniji realizovani projekti Ministarstva zdravlja u prethodnoj godini su:

- Unapređenje i očuvanje zdravlja romskih žena,
- Brošura sačuvajte zdravlje – pomoć romskim ženama na očuvanju i unapređenju zdravlja,
- Imunizacija djece.

U saradnji sa zdravstvenim ustanovama ili sa zdravstvenim radnicima, različiti subjekti su realizovali više projekata, a najznačajniji su :

Naziv projekta :	Realizator:	Donator :
„Podizanje nivoa zdravstvene prosvjećenosti kod romske populacije,“	Fondacija za prevenciju narkomanije- Nikšić	Komisija za praćenje implementacije Strategije (4.230,00 €)



## 23 Pravosuđe i osnovna prava

„Prevenција zaraznih bolesti kod romske populacije u Nikšiću, koje se prenose u nehigijenskim uslovima života „	OO Crvenog krsta-Nikšić	Komisija za praćenje implementacije Strategije (2.810,00 €)
„ Prevenција od zaraznih bolesti „	Visan CG – d.o.o.	Komisija za praćenje implementacije Strategije (6.000,00 €)
„Vakcinacija djece REA populacije uzrasta 0- 5 godina „	SOS telefon Nikšić u saradnji sa Dječjim dispanzerom Nikšić	Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja
„Reproduktivno zdravlje„	Centar za romske inicijative Nikšić	Koalicija Romski krug Crne Gore
„Prevenција zdravlja REA populacije u naselju Budo Tomović„	NVO „Budo Tomović „Nikšić	Koalicija Romski krug Crne Gore
„Zdravstvena zaštita pripadnika REA populacije„	NVO „ Romsko srce „ Nikšić	Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja
„Kroz edukaciju protiv droge i opojnih supstanci„ ( realizacija projekta je počela krajem 2008 godine )	NVO „ Djeca su naša budućnost „ Podgorica	Vlada Crne Gore-Komisija za raspodjelu sredstava od igara na sreću .

### e) SOCIJALNA I DJEČIJA ZAŠTITA

U cilju prikupljanja relevantnih podataka o broju i vrstama ostvarenih socijalno-zaštitnih prava porodica i pojedinaca iz RAE populacije tokom 2008. godine Kancelarija Koalicije „Romski krug“ se obratila Centrima za socijalni rad opština u kojima žive i pripadnici RAE populacije i dobila slijedeće podatke:

Opština:	Socijalno zaštitna prava :				
	Materijalno obezbjeđenje porodice	Dječji dodatak	Porodični smještaj ili smještaj u Ustanovu	Pravo na pomoć i njegu od strane drugog lica	Lična invalidnina
Bar i Ulcinj	31 porodica	59 djece	-	4 lica	1 lice
Herceg Novi	11 porodica	20 djece	-		
Nikšić	56 porodica	65 djece	2 lica i 3 djece	9 lica	2 lica
Bijelo Polje	58 porodica	97 djece	-	2 lica	-
Berane	49 porodica	33 djece	-	1 lice	-
Rožaje	4 porodice	12 djece			

Pljevlja	5 porodica	15 djece			
----------	------------	----------	--	--	--

Takođe, podaci pokazuju da je veći broj porodica RAE populacije tokom 2008. godine od Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja, a posebno od Užeg kabineta Predsjednika Vlade dobijao veće trenutne novčane pomoći u rasponu od 100,00 do 1.500,00 €. Pošto se ne posjeduju kompletni podaci navodimo podatke da je u opštini Nikšić takvu vrstu pomoći dobilo 57, a u opštini Bijelo Polje 68 porodica.

U cilju realizacije zacrtanih ciljeva iz Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012, realizovano je nekoliko značajnih projekata, i to:

Organizacija	Naziv projekta .	Donator :
NVO „Djeca-Enfants“ Berane	„Adekvatna socijalna zaštita, bolja integracija „	Komisija za praćenje implementacije Strategije (3.100,00 €)
Zavod za zbrinjavanje izbjeglica-Crne Gore	„Pomoć porodiljama i novorođenčadima“	Komisija za praćenje implementacije Strategije (15.000,00 €)
JPU „Đina Vrbica „Podgorica	„Participacija za doručak romskoj đeci koja pohađaju predškolsku ustanovu,„	Komisija za praćenje implementacije Strategije (20.800,00 €)
JU Centar za socijalni rad za opštine Bar i Ulcinj i Zavod za izbjeglice Crne Gore	„Dječiji dodatak za djecu RAE populacije iz familija raseljenih lica sa Kosova,„	Komisija za praćenje implementacije Strategije (2.773,00 €)
Multinacionalno udruženje žena „ Luč „ Nikšić	„I mi smo ljudi, pomognite nam“	Komisija za praćenje implementacije Strategije (5.223,00 €)
NVO „ Humanitarac „ Nikšić	„Pomognimo im da zbog gole egzistencije ne moraju prebirati kontejnere,„	Komisija za raspodjelu sredstava NVO u opštini Nikšić
NVO „ Humanitarac „ Nikšić	„Pomoć najugroženijim porodicama izbjeglica i interno raseljenih lica sa područja opštine Nikšić,„	Komisija Skupštine Crne Gore za raspodjelu sredstava NVO
IOM	„Program romske humanitarne pomoći, kroz otvaranje odgovarajućih Klubova u Baru, Podgorici i Nikšiću,„	Vlada Savezne Republike Njemačke

Dječji dodaci su regulisani za svu djecu predškolskog uzrasta i djecu školskog uzrasta do navršene 18 godine života (koja redovno pohađaju nastavu), a potiču iz porodica RAE kojima je

regulisano pravo na MOP ili imaju značajnijih smetnji u psiho-fizičkom razvoju. Tokom 2008. godine realizovani i slijedeći oblici neposredne dječje zaštite:

- U Dječjem odmaralištu „Lovćen„-Bečići i Domu solidarnosti Crvenog krsta u Sutomoru obezbijedeno besplatno sedmodnevno ljetovanje (zajedno sa učenicima ostalih nacionalnosti), za 217 učenika osnovnoškolskog uzrasta, koji potiču iz RAE porodica sa područja Crne Gore,
- Obezbijedeni novogodišnji pokloni od raznih donatora za oko 1.600 djece,
- Obezbijedeni novogodišnji pokloni od „Rotari klubova„ za oko 1.000 djece RAE populacije,
- Uz pomoć NVO „Mladi Romi „ Herceg Novi obezbijedeni su novogodišnji pokloni za 255-oro djece sa područja Kotora i Herceg Novog, kao i 7 novčanih nagrada za primjeren uspjeh u školi za RAE učenike iz Kotora. Takodje, ista organizacija je obezbjedila školski pribor za 70 –oro romske djece iz Herceg Novog , kao i udžbenike za većinu njih.

#### f) USLOVI STANOVANJA

Kroz odgovarajuće projekte u 2008.godini adekvatno je riješeno stambeno pitanje za 56 porodica sa područja Crne Gore:

- i) „Rješavanje stambenih problema REA u naselju „Talum“ opština Berane- za 27 porodica interno raseljenih RAE izgrađene su 24 stambene jedinice. Projekat su partnerski realizovali: Njemačka humanitarna organizacija „Help“, lokalna samouprava , UNHCR- kancelarija u Crnoj Gori i Zavod za zbrinjavanje izbjeglica Crne Gore. Useljenje je obavljeno polovinom 2008.godine.
- ii) „Izgradnja naselja za 10 romskih porodica“ koji su partnerski realizovali: Opština Pljevlja, UNHCR, Njemačka humanitarna organizacija „ HELP“ i Zavod za zbrinjavanje izbjeglica Crne Gore- izgrađeno je naselje sa 10 montažnih kuća, ukupne površine 420 m/2. Ukupna cijena investicije je iznosila 271.237,51 €. Plac i infrastrukturne priključke je obezbijedila opština Pljevlja, iznos od 32.500,00 € Komisija Ministarstva za ljudska i manjinska prava, a preostala sredstva Vlada SR Njemačke posredstvom „HELP-a“. Ključeve kompletno opremljenih stanova za 10 porodica REA sa ukupno 42 člana 10. decembra 2008. godine je uručio ambasador SR Njemačke u Crnoj Gori g-din Piter Plate.
- iii) Opština Podgorica je tokom 2008. godine iz sopstvenih sredstava finansirala izgradnju 9 stanova za socijalno najugroženije RAE porodice. Stanovi su raspodijeljeni po odgovarajućoj proceduri i useljeni.
- iv) „ Regulisanje stambenog pitanja za dvije najugroženije REA porodice sa područja opštine Nikšić“, koji su partnerski realizovali: Opština Nikšić, Udruženje Roma „Početak“ i JU Centar za socijalni rad opština Nikšić, Šavnik i Plužine. Projektom je bila planirana izgradnja 2 montažna objekta, ali je opština Nikšić, u skladu sa LPA za uključenje RAE, odlučila da pored obezbjeđenja placa, izrade projektne dokumentacije i obezbjeđenja besplatnih priključaka, sama finansira izgradnju trećeg stana, namijenjenog zaslužnom sportisti. Ukupna investicija je iznosila 72.500,00 €. Komisija Ministarstva za ljudska i manjinska prava je obezbijedila 33.728,00 €, a preostala sredstva opština Nikšić.
- v) Opština Nikšić je i za 6 porodica RAE repatriranih sa područja zemalja Zapadne Evrope obezbijedila i uredila adekvatne placeve, a uz to za 4 kuće, koje su završene i useljene polovinom 2008. godine, obezbijedila 30 % građevinskog materijala: blokove, šljunak, pijesak, armaturne mreže, daske i dr.

- vi) „Stanovanjem do bolje integracije“ realizovanim od strane Udruženja Roma- Bar, a iznosom od 8.000,00 €, podržanim od Komisije Ministarstva za ljudska i manjinska prava i uz učešće opštine Bar, bila je planirana izgradnja montažnog objekta za šesnaestočlanu porodice Nerda iz Bara. Zbog objektivnih okolnosti projekat još nije realizovan, ali je pored obezbijeđenog placa i priključaka, što je učešće opštine Bar, nabavljen građevinski materijal i očekuje se nastavak realizacije projekta i adekvatno rješavanje stambenog pitanja ove porodice.

#### g) UČEŠĆE ROMA U JAVNOM I POLITIČKOM ŽIVOTU

I na planu većeg uključivanja RAE populacije u politički i javni život postignuti su određeni veoma značajni rezultati. Kroz sredstva na ime implementacije Strategije, koaliciji „Romski krug“ dodijeljeno je 23.491,00 euro na ime projekta koji podrazumijeva jačanje kapaciteta romskih NVO i monitoringa politika prema RAE populaciji u Crnoj Gori. Kao najznačajnije efekte u ovoj oblasti izdvajamo:

- Jedna od odbornica lokalnog parlamenta Podgorice je romske nacionalnosti;
- U Komisiji za praćenje implementacije Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori se nalazi i predstavnik Koalicije „Romski krug“;
- Krajem decembra 2007. godine je uz podršku RPP iz Budimpešte, u Podgorici otvorena kancelarija Koalicije „Romski krug“, čime je ispunjen jedan od osnovnih preduslova za aktivniju društvenu komunikaciju pripadnika RAE populacije u Crnoj Gori;
- U skladu sa odredbama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, kroz propisanu proceduru, 15. marta 2008. godine formiran je Romski nacionalni savjet. Savjet je sastavljen od 17 članova/ ica. U toku prošle godine, Romski savjet je dobio značajna sredstva za svoj rad, i to od Fonda za manjine u iznosu od 33.374,58 €, od Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i sloboda u iznosu od 25.000,00 €, od Komisije za raspodjelu dijela sredstava od igara na sreću u iznosu od 7.800,00 € (na ime projekta) i od Fonda za manjine u iznosu od 1.600,00 € (na ime projekta).
- NVO „Centar za romske inicijative“ iz Nikšića je okviru projekta podržanog od OSI iz Budimpešte 25. i 26. septembra 2008. godine, veoma uspješno organizovao Prvu nacionalnu konferenciju na temu „Žene Romkinje u Crnoj Gori 2005 – 2015“ što predstavlja veliki napredak kad je u pitanju početak društvenog uključivanja žena RAE populacije.
- Kada je u pitanju odnos lokalnih samouprava prema pitanjima RAE populacije došlo je do značajnih pozitivnih promjena u svim sredinama. Većina lokalnih parlamenata je uvela institut „prazne stolice“ koju je pri usvajanju LPA u opštini Nikšić, koristio predstavnik Udruženja Roma „Početak „.

Pozitivan primjer predstavlja odnos opštine Herceg Novi, koja za rad NVO „Mladi Romi“ u Herceg Novom otvorila kancelariju „Romski centar“. Kancelarija je adekvatno opremljena, a ugovorom je predviđeno finansiranje osnovnih troškova kancelarije: zakup i materijalni troškovi (struja, voda, telefon). Ugovor je potpisan i za 2009. godinu. U kancelariji rade dva volontera, a okupljaju se redovno svi članovi NVO.

#### **137. Molimo opišite postojeće propise o upotrebi jezika manjina i programima za njihovo učenje. Je li jezičko zakonodavstvo u skladu s preporukama Savjeta Evrope?**

Za opstanak i razvoj svake manjine od neprocenjivane važnosti je postojanje školstva na njenom jeziku ili bar mogućnost učenja maternjeg kao posebnog predmeta. Ova su prava od ranije bila zajamčena ustavima ( ex- SRJ i ex- RCG), a nedavno usvojeni Ustav Crne Gore ponavlja odredbu Ustava iz 1992 i jamči pravo „osnivanja prosvetnih, kulturnih i vjerskih udruženja uz materijalnu pomoć državae ( član 79 tačka 4), što znači da je materijalna pomoć države izvjesna te proširena i na vjerska udruženja.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama („Sl. list RCG“; br. 31/06 od 12. 05. 2006, 51/06 od 04. 08 2006) ovoj materiji posvjećuje veliki prostor(član 13-20); gdje su ispunjeni standardi utvrđeni čl 12-14 Okvirne konvencije. U Crnoj Gori politika obrazovanja počiva na principima demokratije, poštovanja građanskih i ljudskih prava i obezbjeđenja jednakih mogućnosti za sve. Imperativ reforme obrazovanja u Crnoj Gori jeste postići kvalitetno obrazovanje za sve. U skladu sa tekućim društveno - ekonomskim promjenama i tendencijom globalizacije i ukidanja granica, škola treba da mlade ljude pripremi za život u multikulturnoj Evropi i demokratskom društvu. S toga, reformisani obrazovni sistem u Crnoj Gori svoja polazišta bazira na ključnim relevantnim međunarodnim dokumentima Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju i Evropske unije. Crna Gora je 2001. godine objavila KNJIGU PROMJENA, koja predstavlja osnovni dokument koji sadrži ciljeve i smjernice na kojima se temelji reforma obrazovnog sistema u Crnoj Gori.

Nakon toga, donijet je set zakona iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, i to:

- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o gimnaziji
- Zakon o stručnom obrazovanju
- Zakon o obrazovanju odraslih
- Zakon o visokom obrazovanju
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji
- Zakon o naučno – istraživačkoj djelatnosti

Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava je usvojen u Skupštini Crne Gore 26.12.2007.godine. Ovim zakonom je skraćeno vrijeme u vrednovanju-nostrifikaciji obrazovnih isprava, znatno smanjen novčani iznos za postupak nostrifikacije, ukinute su postojeće barijere u procesu nostrifikacije, uspostavljena je saradnja sa ENIC centrima u okruženju koji se bave ovom problematikom. I u Crnoj Gori je, u okviru TEMPUS programa, formiran centar koji razmjenjuje potrebne informacije sa centrima u okruženju. Sada je veoma lako provjeriti nastavne planove i programe pojedinih fakultetskih profila i uporediti ih sa postojećim planovima i programima u Crnoj Gori. Ovo je velika olakšica za sve građane koji žele izvršiti vrednovanje svojih obrazovnih isprava, pa i za pripadnike manjina.

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju obezbeđuje se dostupnost i jednakost svih građana u sticanju obrazovanja i vaspitanja. Rasporedom ustanova na teritoriji Crne Gore, obezbeđuje se građanima jednaka dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja (član 8). Građani Crne Gore su jednaki u ostvarivanu prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo (član 9).

Takođe, navedenim zakonom i posebnim zakonima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, predviđeni su, između ostalih, i sljedeći ciljevi obrazovanja i vaspitanja: razvijanje svijesti, potrebe i sposobnosti za očuvanje i unapređenje ljudskih prava, pravne države, prirodne i društvene sredine, multietičnosti i različitosti; razvijanje svijesti o nacionalnoj pripadnosti, kulturi, istoriji i tradiciji; obezbeđivanje osnovnog obrazovanja svim građanima; vaspitavanje za poštovanje nacionalnih vrijednosti istorije i kulture, kao i za uvažavanje kulturnih i ostalih osobenosti drugih naroda; razvijanje demokratskih stavova, tolerancije i kooperacije (u školi i izvan nje) i poštovanja prava drugih; vaspitavanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti, saradnju sa drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu.

Zakonom o visokom obrazovanju u članu 7, propisano je da u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti

nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom, osnovu, položaju ili okolnosti. Takođe, Pravilnikom o sadržaju i obliku dipolome i dopune diplome (supplement), vođenju matične knjige studenata, evidenciji i sadržaju javnih isprava koje izdaje univerzitet i ustanove visokog obrazovanja je članom 6, stav 2 rečeno da "kada se nastava određenog studijskog programa izvodi na jeziku nacionalne manjine, odnosno na nekom od stranih jezika, diploma se štampa i na jeziku na kojem se nastava izvodi".

Kada je u pitanju obrazovanje nacionalnih manjina u Crnoj Gori, može se sa sigurnošću reći da je Crna Gora zadnjih godina napravila značajan pozitivan iskorak u tom pravcu, kako po pitanju donošenja i usvajanja nove zakonske regulative koja definiše ovu oblast, tako i u pristupu rješavanju ovog pitanja.

Obrazovanje manjina je dio ukupnog državnog integralnog obrazovnog sistema koji uvažava specifičnost nacionalnih manjina i garantuje im mogućnost obrazovanja na svom maternjem jeziku uz očuvanje njihovog nacionalnog i kulturnog identiteta.

U novim obrazovnim programima koji su urađeni u sklopu reforme obrazovanja, iz oblasti maternjeg jezika, poznavanja društva, istorije, muzičke i likovne kulture, u značajnoj mjeri su ugrađeni i integrisani sadržaji koji reprezentuju jezik, stvaralaštvo, istoriju i kulturu manjinskih naroda u Crnoj Gori.

U okviru Savjeta za opšte obrazovanje formirana je stručna Komisija za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa, koja ima zadatak da posebno prouči i da mišljenje Savjetu o novim obrazovnim programima koji su bitni za očuvanje identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Za realizaciju obrazovnih programa na albanskom jeziku koji se implementiraju u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, za najveći broj predmetnih programa obezbijeđeni su udžbenici na maternjem albanskom jeziku. Za predmete koji zbog malog tiraža nijesu urađeni udžbenici na albanskom jeziku, nadležni Savjet je na prepruku Komisije za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa odobrio korišćenje udžbenika iz regiona (Kosovo, Albanija).

Ostvarujući principe multikulturalnosti i etničke tolerancije u Crnoj Gori, novi reformisani obrazovni programi sadrže i jednu značajnu novinu, a to je njihova otvorenost. Ovim izmjenama, omogućeno je da škola i lokalna zajednica mogu predložiti i urediti 15 do 20% obrazovnog programa u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima.

Obrazovanje ostalih manjina, prije svega Bošnjaka, Muslimana i Hrvata u Crnoj Gori, sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema i realizuje se kroz koncept zajedničkih predmetnih programa, jer jezik kojim iste govore je dio jedinstvenog jezičkog sistema. Pored integrisanih sadržaja u redovne predmetne programe, manjinske zajednice imaju i dodatnu mogućnost da u novim predmetnim programima od značaja za njihovo školovanje, predlože i urede još oko 20% ukupnog sadržaja ovih programa, koje će posebno izučavati u skladu sa svojim bližim potrebama i interesovanjima.

Upoznavanjem sa maternjim jezikom i sa drugim jezicima, odnosno čitanjem književnih tekstova nacionalne književnosti i književnosti drugih naroda, razvijaju se osjećaji kulturnog identiteta učenika i osjećaj poštovanja i tolerancije prema drugim narodima i njihovoj kulturi. Osnovna premisa učenja maternjeg jezika jeste: INTEGRACIJA BEZ ASIMILACIJE!

Značajnu novinu u reformi obrazovanja, predstavljaju i novi urađeni obrazovni programi iz istorije u osnovnom i srednjem obrazovanju. Ovi programi uvažavaju istorijske činjenice i iz istih su odstranjeni sadržaji koji imaju elemente nacionalnog zanosa i uvredljivi su za druge narode.

Sa aspekta različitosti maternjeg jezika nacionalnih manjina u Crnoj Gori prepoznatljive su dvije manjinske nacionalne zajednice odnosno dva manjinska naroda: Albanci i Romi.

#### Obrazovanje na albanskom maternjem jeziku:

Kada je u pitanju organizovanje nastave na albanskom maternjem jeziku u Crnoj Gori, može se konstatovati da je Crna Gora u najvećoj mjeri ispoštovala i ostvarila domaće i međunarodne standarde u pogledu organizovanja i izvođenja nastave na albanskom maternjem jeziku.

U Crnoj Gori, u skladu sa Ustavom i zakonom, škole koje izvode nastavu na albanskom jeziku čine dio jedinstvenog školskog sistema. Nastava na maternjem albanskom jeziku, u sredinama u kojima

značajan dio stanovništva čine pripadnici albanske nacionalne zajednice organizovana je po nivoima:

- predškolskog vaspitanja i obrazovanja,
- osnovnog obrazovanja i
- srednjeg obrazovanja.

Takodje, na Univerzitetu Crne Gore organizovane su učiteljske studije na albanskom jeziku za potrebe školovanja nastavnog kadra. Studije su osnovane u skladu sa važećim normativima nacionalnog sistema kvaliteta u visokom obrazovanju.

U predškolskim ustanovama vaspitno – obrazovni rad na albanskom maternjem jeziku je organizovan u opštinama Ulcinj i Podgorica;

U osnovnom obrazovanju nastava na albanskom jeziku organizovana je i izvodi se u 5 opština: Ulcinj, Bar, Podgorica, Plav i Rožaje. U toku školske 2003/04. godine ovu nastavu je pohađalo 3.458 učenika ili 4,7% učenika ukupne populacije u osnovnom obrazovanju Crne Gore.

U srednjem obrazovanju nastava na albanskom jeziku je organizovana u tri opštine: Ulcinj, Podgorica i Plav. Ovu nastavu je u toku 2003/04. godine pohađalo 1.062 učenika ili 3,34% učenika ukupne populacije srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori.

Može se reći da je obrazovanje na albanskom maternjem jeziku u Crnoj Gori posvećena odgovarajuća pažnja i da predstavlja dio jedinstvenog školskog sistema.

### Obrazovanje Roma

Ministarstvo prosvjete i nauke u sklopu reforme obrazovnog sistema, značajnu pažnju posvećuje integraciji Roma u formalni obrazovni sistem, sa ciljem da se za ovu populaciju obezbijedi kvalitetno osnovno obrazovanje i time pomogne njihova ukupna integracija u crnogorsko društvo.

Kada je u pitanju školovanje romske nacionalne manjine i izučavanje romskog maternjeg jezika u Crnoj Gori, može se konstatovati da postoje značajni problemi u integraciji ove nacionalne manjine u formalni obrazovni sistem. Problemi školovanja Roma ogledaju se u sljedećem:

- nedostatak potrebnog nastavnog kadra;
- romski jezik nije standardizovan i Romi u Crnoj Gori govore različitim dijalektima koji su veoma različiti;
- ne postoje potrebni udžbenici za izvodjenje nastave na romskom jeziku.

Romi prema obavljenim istraživanjima u Crnoj Gori i šire, predstavljaju najsiromašniji sloj stanovništva, pri čemu je kao jedan od osnovnih uzroka njihovog ekstremnog siromaštva, u sprovednim istraživanjima, označena njihova visoka nepismenost (iznad 50%), što je značajno više od nepismenosti domicilnog stanovništva u Crnoj Gori (2,35% nepismenih, popis stanovništva iz 2003.god.).

Ministarstvo prosvjete i nauke je u okviru šire podrške obrazovanju Roma i smanjenju njihovog ukupnog siromaštva, preduzelo niz značajnih mjera kako bi se povećala obuhvatnost romske djece u formalni obrazovni sistem, i to:

- u zadnje dvije godine dodijelilo je besplatne udžbenike i pribor svim, romskim učenicima koji su se upisali u prvi razred osnovne škole;
- u cilju stvaranja šire podrške društva za integraciju romske djece, u osnovnim školama od strane Ministarstva prosvjete i nauke je organizovana široka medijska kampanja pod sloganom »SVI ZAJEDNO U ŠKOLU«;
- takođe, u cilju obezbjeđenja potrebne materijalne podrške romskoj djeci, u svim osnovnim školama u kojima ima romske djece, organizovano je prikupljanje udžbenika, odjeće i obuće za romske učenike. Akcija se odvijala pod sloganom »Knjiga i odjeća za druga«;

- na fakultetu u Nikšiću, radi obezbeđenja romskog nastavnog kadra, upisano je 6 romskih studenata na odsjeku za vaspitače;
- u osnovnim školama i vrtićima (opštine Podgorica, Nikšić i Berane obuhvaćenim projektom Romska obrazovna inicijativa-REI), uvedeni su Romski asistenti u nastavni proces;
- ministarstvo je uspostavilo i posebnu bazu podataka preko koje prati brojno stanje i postignuća romskih učenika;
- u jednom broju srednjih škola u Crnoj Gori, izvršen je upis romskih učenika po principu afirmativne akcije.

Ministarstvo prosvjete i nauke, u koordinaciji sa Zavodom za školstvo, je putem edukacije nastavnog i vaspitnog kadra u školskim ustanovama ( vrtići i osnovne škole) stvorilo povoljan ambijent i uslove za integraciju i socijalizaciju romske djece. Integraciju ove djece sa posebnom pažnjom prate uprave školskih ustanova, pedagoško - psihološka služba, kao i stručne službe Ministarstva i Zavoda za školstvo.

Značajan broj nastavnog kadra, zapošljenog u ustanovama u kojima nastavu pohađaju romska djeca, prošao je seminare projekata »ZA MIR I TOLERANCIJU« i »Step Bay Step«, što je doprinijelo boljem razumijevanju potreba romske populacije.

Zadnjih godina, zahvaljujući sprovedenim mjerama Ministarstva, kao i pomoći međunarodnih donatora, došlo je do značajnog povećanja broja romskih učenika u osnovnom obrazovanju Crne Gore. U poslednje 3 godine broj romske djece u osnovnom obrazovanju, godišnje se povećavao po stopi od oko 20%.

**138. U praktičnom smislu, može li osoba komunicirati sa regionalnom ili sa glavnom kancelarijom centralne vlasti na bilo kojem od zvaničnih jezika? Koja su rješenja prihvaćena kako bi se obezbjedilo pisano i usmeno prevođenje?**

U skladu sa Ustavom Crne Gore ograničenja ostvarivanja pojedinih ljudskih prava i sloboda ne smije se činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vrjere, jezika, etničkog ili drugog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva. U tom smislu svako ima pravo da se na jeziku koji je u službenoj upotrebi, pojedinačno ili zajedno sa drugima obrati državnom organu ili organizaciji koja vrši javna ovlašćenja i da dobije odgovor.

Ustavom je propisano da je službeni jezik u Crnoj Gori crnogorski jezik, a da su u službenoj upotrebi i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik. Osim toga posebnim odredbama Ustava pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih i nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima. Među tim pravima je i pravo na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi.

Prema Zakonu o državnoj upravi, organi državne uprave dužni su na zakoniti način i blagovremeno postupati po zahtjevima građana koji se podnose radi ostvarivanja prava i izvršavanja obaveza. Organi državne uprave obezbjeđuju pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica ostvarivanja prava na upotrebu svog jezika i pisma u službenoj upotrebi kao i na vođenje postupka i na njihovom jeziku u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu.

Zakonom o opštem upravnom postupku propisano je pravo stranaka i drugih učesnika u postupku koji nijesu državljani Crne Gore da tok postupka na njihov jezik prate preko tumača, kao i dostavljanje poziva i drugih pismena na njihovom jeziku i pismu.

Iz navedenog proizilazi da centralna vlast ima ustanovljenu obavezu na komunikaciju sa svima na službenim jezicima, a samim tim i obavezu na davanje odgovora u vezi prava lica koja se obrate državnim organima.



**139. Da li je pravo na prevođenje svih postupaka i dokumenata u krivičnom i građanskom sudskom postupku obezbijedeno u skladu sa odgovarajućim dokumentima Savjeta Evrope? Ako jeste, na koji način je to učinjeno?**

Zakonikom o krivičnom postupku ( Sl.list RCG, br. 71/03, 7/04 i 47/06), propisano je da se krivični postupak vodi se na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu. Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku, imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik. Ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbijediće se usmeno prevođenje onoga što ono, odnosno drugi iznosi, kao i isprava i drugog dokaznog materijala. O pravu na prevođenje poučiće se lice koje na to ima pravo i koje se može odreći tog prava, ako zna jezik na kome se vodi postupak. U zapisniku će se zabilježiti da je data pouka i izjava učesnika. Prevođenje se povjerava tumaču. Pozivi, odluke i druga pismena upućuje sud na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu. Ako je u sudu u službenoj upotrebi i jezik nacionalne manjina, sud će na tom jeziku dostavljati sudska pismena licima koja su pripadnici te nacionalne manjine, a u postupku su se služila tim jezikom. Ta lica mogu zahtijevati da im se pismena dostavljaju na jeziku na kome se vodi postupak. Okrivljenom koji je u pritvoru, na izdržavanju kazne ili na izvršenju mjere bezbjednosti u zdravstvenoj ustanovi dostaviće se i prevod pismena na jeziku kojim se služi u postupku.

Takođe, novim Zakonikom o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09), koji će početi da se primjenjuje u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu, propisano je da je u krivičnom postupku službeni jezik crnogorski jezik. U sudu na čijem području značajan dio stanovništva čine pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u službenoj upotrebi u krivičnom postupku je i njihov jezik, u skladu sa zakonom. Krivični postupak vodi se na crnogorskom jeziku. Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. O pravu na prevođenje poučiće se lice, koje se može odreći tog prava ako zna jezik na kojem se vodi postupak. U zapisniku će se zabilježiti da je data pouka i izjava učesnika u postupku. Prevođenje se povjerava tumaču. Tužbe, žalbe i drugi podnesci upućuju se sudu na crnogorskom jeziku. Lice lišeno slobode može upućivati sudu podneske na svom jeziku ili na jeziku koji razumije. Pozive, odluke i druga pismena upućuje sud na crnogorskom jeziku. Ako je u sudu u službenoj upotrebi i jezik manjine, sud će na tom jeziku dostavljati sudska pismena licima koja su pripadnici te manjine, a koja su se u postupku služila tim jezikom. Ta lica mogu zahtijevati da im se pismena dostavljaju na crnogorskom jeziku. Okrivljenom koji je u pritvoru, na izdržavanju kazne ili u zdravstvenoj ustanovi u kojoj se izvršava mjera bezbjednosti dostaviće se i prevod pismena na jeziku kojim se služi u postupku.

Troškovi prevođenja koji nastaju primjenom odredaba Zakonika o krivičnom postupku o pravu stranaka, svjedoka i drugih lica koja učestvuju u postupku na upotrebu svog jezika, neće se naplaćivati od lica koja su po odredbama ovog zakonika dužna da naknade troškove krivičnog postupka, već padaju na teret budžetskih sredstava suda.

Zakon o parničnom postupku (Sl.list RCG, br. 22/04 i 76/06) propisuje da se parnični postupak vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu. Stranke i drugi učesnici u postupku imaju pravo da prilikom učestvovanja na ročištima i prilikom usmenog preduzimanja drugih procesnih radnji pred sudom upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u postupku, obezbijediće im se na njihov zahtjev usmeno prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju, svih podnesaka ili pismenih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi. Prevođenje obavljaju tumači. Troškovi prevođenja na jezik nacionalnih manjina koji nastaju primjenom odredaba Ustava i Zakona o parničnom postupku o pravu pripadnika nacionalnih manjina na upotrebu svog jezika, padaju na teret sredstava suda.

Postupanje suprotno prethodno navedenom predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka i za sobom povlači ukidanje odluke u postupku po žalbi.

**140. Mogu li građanima koji govore zvaničnim jezikom koji nije jezik većine biti izdavana zvanična lična dokumenta na tom jeziku? Koja su rješenja u tom smislu prihvaćena?**

Svi crnogorski državljani su ravnopravni i jednaki u ostvarivanju prava i obaveza za pribavljanje putnih isprava i ličnih identifikacionih dokumenata.

Nijesu propisana shodno odredbama Zakona o putnim ispravama («Sl.list CG», broj 21/08 i 25/08) i Zakona o ličnoj karti («Sl.list CG» broj 12/07) nikakva ograničenja po osnovu nacionalne, vjerske, rasne, polne ili druge pripadnosti u pogledu ostvarivanja prava na regulisanje putnih isprava i lične karte.

Radi ostvarivanja prava na upotrebu jezika i pisma, članom 15 Zakona o putnim ispravama, propisano je, da se na zahtjev državljanina ime i prezime pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u obrascu putne isprave unosi na jeziku i pismu manjine kojoj pripada. Takođe na zahtjev podnosioca, prezime i ime unosi se i ćirilčnim pismom.

Takođe, radi ostvarivanja prava na upotrebu jezika i pisma, članom 7 Zakona o ličnoj karti, propisano je za građane koji u službenoj upotrebi koriste srpski, bosanski, albanski ili hrvatski jezik sadržaj obrasca lične karte unosi se na crnogorskom jeziku i na tim jezicima, osim imena i prezimena koji se unose na jeziku i pismu podnosioca zahtjeva, ako to on zahtjeva.

**141. Da li je posebnim sporazumima obezbjeđeno državno finansiranje visokoškolskog obrazovanja na jezicima koje govori najmanje 20 % stanovništva?**

Ne postoji takav sporazum. Studijski programi koji se realizuju na ustanovama visokog obrazovanja u Crnoj Gori izvodi se na crnogorskom jeziku.

Na Univerzitetu Crne Gore studijski program Obrazovanje učitelja na albanskom jeziku izvodi se na jeziku albanske nacionalne manjine, koja čine 5, 03% državne populacije.

**142. Postoje li bilo kakva profesionalna ograničenja za manjine (de iure ili de facto)?**

Ustavom Crne Gore zabranjena je svaka neposredna i posredna diskriminacija i garantovano da svako ima jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Takođe, Ustavom je omogućeno donošenje propisa i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, te da se ti propisi i mjere neće smatrati diskriminacijom (pozitivna diskriminacija, afirmativna akcija). Ove posebne mjere imaju ograničeno temporalno dejstvo, tj. mogu se primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete. Članom 17 Ustava propisana je jednakost pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Ustavom je svakom garantovano pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19).

Kao značajne ustavne novine u sveri zaštite ljudskih prava i sloboda, treba naglasiti uvođenje novih ustavnih kategorija, i to: zaštitnika ljudskih prava i sloboda, kao samostalnog i nezavisnog organa koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Ustavnom sudu se najvišim pravnim aktom, uz tradicionalnu ulogu kontrole ustavnosti, dodjeljuje se nadležnost da odlučuje, ne samo o usaglašenosti zakona i drugih opštih akata sa ustavom, već i sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, a u cilju obezbjeđenja visokog stepena zaštite ljudskih prava i sloboda uvodi se i institut ustavne žalbe, kao pravnog sredstva o kome će odlučivati Ustavni sud. Svakome se daje mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom sudu, nakon što su iscrpljena pravna sredstva pred drugim državnim organima.

Posebnu pažnju zavređuje ustavno opredjeljenje da su međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio međunarodnog pravnog poretka, da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i da se neposredno primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od od unutrašnjeg zakonodavstva. Ovim određenjem se verifikuje pravno dejstvo međunarodnih ugovora time što se oni smatraju dijelom unutrašnjeg pravnog poretka uz suprematiju u odnosu na domaće zakonodavstvo.

Polazeći od ovakvih ustavnih odredbi, može se zaključiti da u slučaju diskriminacije u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne sigurnosti, profesionalnog angažovanja, lice koje smatra da je žrtva diskriminacije, može da zaštiti svoja prava prvo u upravnom, krivičnom i paničnom sudskom postupku, odnosno pred organima državne uprave i sudovima, a potom i u postupku pred Ustavnim sudom.

Zakonom o radu je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lica koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.

Konkretno, postoji pravna zaštita u upravnom i sudskom postupku u slučaju diskriminacije, u kojima kao potencijalna žrtva diskriminacije može da se pojavi lice koje traži zaposlenje ili radnik koji je diskriminisan s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo.

Žrtva diskriminacije u oblasti rada i socijalnog osiguranja prvo se može obratiti Ministarstvu rada, u čijem djelokrugu poslova su i poslovi Inspekcije rada. Zakonom o inspekcijском nadzoru propisan, članom 39 propisano je da nakon inspekcijского nadzora inspektor donosi rješenje o mjerama, radnjama i rokovima za otklanjanje nepravilnosti. Protiv rješenja inspektora može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave pisanog rješenja. O žalbi odlučuje ministar. Protiv konačnog rješenja Ministarstva nezadovoljna stranka može pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom.

Po žalbi protiv odluke o pravima i obavezama iz rada i po osnovu rada državnog službenika odnosno namještenika odlučuje Komisija za žalbe koju imenuje i razrješava Vlada na predlog Ministarstva nadležnog za poslove uprave. Protiv odluke Komisije za žalbe, državnog službenika odnosno namještenika može pokrenuti Upravni spor u roku od petnaest dana od dana dostavljanja odluke. Uložena tužba ne odlaže izvršenje odluke Komisije za žalbe, osim u slučaju kada se radi o sporu povodom zasnivanja radnog odnosa. Spor koji nastane u vezi sa radom i po osnovu rada može se rješavati putem arbitraže, shodno opštim propisima o radu.

U slučaju diskriminacije u oblasti obrazovanja, učenik, student, roditelj, staralac, koji smatra da mu je povrijeđeno pravo iz oblasti obrazovanja, ima pravo da se obrati Prosvetnoj inspekciji koja vrši nadzor putem prosvetnih inspektora. Prosvetni inspektor donosi rješenje o mjerama, radnjama i rokovima za otklanjanje nepravilnosti. Protiv rješenja inspektora može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave pisanog rješenja. O žalbi odlučuje ministar. Nezadovoljna stranka protiv drugostepenog rješenja može povesti upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore.

Dakle, Zakon o upravnom sporu ( Sl. list RCG br.60/03) članom 3 propisuje da pravo pokretanja upravnog spora ima fizičko i pravno lice, ako smatra da mu je upravnim ili drugim aktom

povrijeđeno neko pravo ili na zakonu zasnovan interes. Državni organ, organizacija, naselje ili grupa lica i dr. koji nemaju svojstvo pravnog lica mogu pokrenuti upravni spor, ako mogu biti nosioci prava i obaveza o kojima se rješavalo u upravnom postupku. Ako je upravnim ili drugim aktom povrijeđen zakon u korist fizičkog lica, pravnog lica ili druge stranke, upravni spor može pokrenuti državni tužilac ili drugi nadležni organ...

Pored zaštite ovih lica u upravnom postupku pred državnim organima i upravnom sporu pred upravnim sudom Crne Gore, lice koje smatra da je diskriminirano po bilo kom osnovu, ima pravo i na krivično pravnu zaštitu, kao i na zaštitu pred sudovima u parničnom postupku.

Krivično pravna zaštita relevantna za ova pitanja je obezbijedena u Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi petnaestoj – krivična djela protiv čovjeka i građanina,

Krivično djelo - Povreda prava upotrebe jezika i pisma - propisano je u članu 158 Krivičnog zakonika je poseban oblik povrede ravnopravnosti koja se odnosi na uskraćivanje ili ograničavanje građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG. Za ovo krivično djelo zapriječena je novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Članom 159 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda ravnopravnosti – kojim je zapriječena kazna zatvora do 3 godine učiniocu koji zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Ako navedeno djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

U glavi dvadesetj Krivičnog zakonika krivičnim djelima 224-232 propisana su krivična djela protiv prava iz rada.

Tako je članom 224 – povreda prava iz rada - propisano da ko se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa, kolektivnih ugovora i drugih opštih akata o pravima iz rada i o posebnoj zaštiti na radu omladine, žena i invalida i time drugom uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

Članom 225 propisano je krivično djelo – povreda ravnopravnosti u zapošljavanju te je za učinioca koji svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima, propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

Članom 229 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava iz socijalnog osiguranja – te je zapriječena novčana kazna ili zatvor do dvije godine. za učinioca koji se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa ili opštih akata o socijalnom osiguranju i time uskrati ili ograniči nekom licu pravo koje mu pripada.

Članom 231 Krivičnog zakonika propisano je krivično djelo - povreda prava za vrijeme privremene nezaposlenosti – te je zapriječena se novčana kazna ili zatvor do dvije godine. za lice koje se svjesno ne pridržava zakona ili drugih propisa ili opštih akata o pravima građana za vrijeme privremene nezaposlenosti i time drugim uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada,

Članom 269 Krivičnog zakonika – povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti- propisano je da ko zloupotrebom svog službenog položaja ili ovlašćenja ograniči slobodno ili samostalno povezivanje privrednog društva ili drugog subjekta privrednog poslovanja u obavljanju privredne djelatnosti na privrednom području Crne Gore, uskrati mu ili ograniči pravo da na određenom području obavlja privrednu djelatnost, stavi ga u neravnopravan položaj prema drugim subjektima privrednog poslovanja u pogledu uslova privređivanja ili ograniči slobodno obavljanje privredne djelatnosti, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina. Istom kaznom kazniće se ko zloupotrijebi svoj društveni položaj ili uticaj radi izvršenja navedenog krivičnog djela.

Zloupotreba monopolističkog položaja koja je inkriminisana u članu 270 Krivičnog zakonika I propisuje da Odgovorno lice u privrednom društvu ili u drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica ili preduzetnik, koji zloupotrebom monopolističkog ili dominantnog položaja na tržištu ili zaključivanjem monopolističkog sporazuma izazove poremećaj na tržištu ili taj subjekat dovede u povlašćen položaj u odnosu na druge, tako da ostvari imovinsku korist za

taj subjekt ili za drugi subjekt ili nanese štetu drugim subjektima privrednog poslovanja, potrošačima ili korisnicima usluga, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Dakle, ne postoje ni de iure ni de facto profesionalna ograničenja za manjine, naprotiv postoji afirmativna akcija kao princip koji je u Crnoj Gori odavno zaživjeo i pokazao se kao efikasno sredstvo u domenu zaštite i unapređenja prava manjina.

**143. Postoji li Ombudsman za prava manjina ili bilo kakvo drugo zvanično tijelo koje štiti prava manjina u vašoj zemlji? Molimo navedite takođe koji je/su organ/i Vlade nadležan za pitanja manjina.**

Ustavom iz 2007. godine propisano je da je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Zaštitnik vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora pridržavajući se i načela prava i pravičnosti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) ustanovljen je Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda („Službeni list RCG“ broj 41/2003, od 10.07.2003. godine), kao samostalan i nezavisan organ koji štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. Oktobra iste godine Skupština RCG je imenovala prvog Zaštitnika. Po Zakonu o Zaštitniku, Zaštitnik ima najmanje jednog zamjenika Zaštitnika, a odluku o broju zamjenika Zaštitnika donosi Skupština Crne Gore, na predlog Zaštitnika. Jedan od zamjenika Zaštitnika po tom Zakonu bavi se i zaštitom manjinskih prava. Trenutno Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima tri zamjenika.

U procesu usaglašavanja zakonodavstva Crne Gore sa zakonodavstvom EU, ka i Ustavom Crne Gore, te u viđajući potrebu da se obuhvate sve oblasti iz domena zaštite ljudskih prava i sloboda, u procesu smo donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Nacrtom Zakona predviđeno je da Zaštitnik ima najmanje četiri zamjenika i da prilikom specijalizacije zamjenika za određene oblasti posebno se vodi računa o zaštita prava lica lišenih slobode, zaštiti prava pripadnika manjinskih prava i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, zaštiti prava djeteta, ravnopravnosti polova, zaštiti prava lica sa invaliditetom i zaštiti o diskriminaciji. Ovim Zakonom Zaštitnik će se odrediti kao nacionalni mehanizam sa sprečavanja i mučenja i drugih oblika nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, kao i nacionalni mehanizam za zaštitu o diskriminacije.

**144. Žive li u Crnoj Gori “osobe bez državljanstva” koje su to postale raspadom SFRJ i Državne zajednice Srbije i Crne Gore?**

Evropski sistem sticanja državljanstva, a time i sistem FNRJ, SFRJ, SRJ, itd, poznaje sledeće načine sticanja državljanstva:

- porijeklom, na osnovu državljanstva roditelja djeteta u trenutku rođenja djeteta (osnovni način sticanja),
- rođenjem na teritoriji države djeteta čiji su roditelji nepoznati, nepoznatog državljanstva ili su bez državljanstva (rijetko se javlja u praksi),
- prijemom stranca u državljanstvo, o čemu odlučuju ministarstva unutrašnjih poslova,
- na osnovu zaključenog i ratifikovanog međunarodnog sporazuma i ugovora.

Prva dva načina sticanja državljanstva znače da se državljanstvo stiče momentom rođenja – de jure, bez donošenja rješenja, jer se sama prijava za upis u matičnu knjigu rođenih smatra prijavom

za upis u knjigu državljana koju vode organi lokalne uprave, a za ostala da se odlučuje po zahtjevu i donosi rješenje.

S obzirom na dosadašnje postojanje saveznog i republičkog državljanstva, kao i činjenicu da je jedno lice moglo imati samo jedno republičko državljanstvo, savezni propisi o državljanstvu sadržali su i kolizione norme koje rješavaju pitanje sukoba republičkih zakona o državljanstvu u pogledu sticanja državljanstva porijeklom.

Tako npr. Zakonom o državljanstvu SFRJ («Sl. list SFRJ» br. 58/76) propisano je:

- republičko državljanstvo djeteta određuje se po zakonu republike čije državljanstvo imaju oba roditelja u trenutku njegovog rođenja (član 22.stav 1).
- - dijete čiji roditelji u trenutku njegovog rođenja imaju različito republičko državljanstvo stiče državljanstvo po zakonu republike na čijoj je teritoriji rođeno, ako to republičko državljanstvo ima jedan roditelj, a roditelji mogu sporazumno da odrede da dijete stiče republičko državljanstvo po zakonu republike čiji je državljanin drugi roditelj (član 22.stav2).
- - dijete čiji roditelji u trenutku njegovog rođenja imaju različito republičko državljanstvo, a rođeno je na teritoriji republike čije državljanstvo nemaju roditelji, stiče republičko državljanstvo po zakonu republike na čijoj teritoriji je rođeno, ako roditelji sporazumno ne odrede da dijete stiče republičko državljanstvo po zakonu republike čije državljanstvo ima jedan od roditelja (član 22.stav3).

Slične odredbe sadrži i Zakon o jugoslovenskom državljanstvu («Sl.list SRJ» br. 33/96) u poglavlju V – Rješavanje sukoba republičkih zakona o državljanstvu (član 27).

Sistem evidentiranja državljanstva stečenog porijeklom (republike a time i saveznog državljanstva FNRJ, SFRJ, SRJ itd. ) bio je različit u određenim periodima:

- prva evidencija državljana u bivšoj zajedničkoj državi ustanovljena je 1948/49 godine po tzv. zavičajnosti, što je, u osnovi značilo da je državljanin republike (a time i savezne države) u kojoj je imao prebivalište u trenutku popisa ( od tada pa sve do danas, evidenciju o državljanima vode opštinski organi uprave),
- - kasnije, upis u evidenciju državljana za novorođenu djecu, koja su stekla državljanstvo porijeklom (prema državljanstvu roditelja) vršen je u evidenciji državljana one opštine u kojoj je upisan jedan roditelj, po pravilu, otac djeteta,
- - od 1974/75 upis u evidenciju državljana za novorođenu djecu vršen je u opštini u kojoj je dijete rođeno.

Za ona lica koja su državljanstvo stekla prijemom, a o čemu su odluku donosila nadležna ministarstva za unutrašnje poslove, upis činjenice državljanškog statusa po pravilu je vršen po mjestu prebivališta ( u periodu postojanja SRJ, od januara 1997.god. do februara 2003. god. rješenja o prijemu u jugoslovensko državljanstvo ( i istovremeno u državljanstvo ili Republike Srbije ili Republike Crne Gore) donosilo je Savezno ministarstvo za unutrašnje poslove, a upis činjenice državljanstva vršio se u Knjigu jugoslovenskih državljana koju je vodio bivši SMUP, a koju je nakon ukidanja ovog organa preuzelo Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije).

Shodno navedenom, za vrijeme postojanja bilo kojeg oblika zajedničke države, svako lice koje je na jedan od zakonom propisanih načina steklo savezno državljanstvo, sticalo je i jedno republičko državljanstvo, a za ona lica koja zbog određenih propusta nijesu bila upisana u knjige državljana, svi dosadašnji zakoni o državljanstvu su u prelaznim odredbama propisivali mogućnost utvrđivanja državljanstva i naknadnog upisa u knjige državljana.

Zakonom o crnogorskom državljanstvu (« Sl.listCrne Gore», br. 13/08), u prelaznim odredbama se, prije svega, uređuje pravni kontinuitet crnogorskog državljanstva, koji nužno proizilazi iz državno-pravnog kontinuiteta Crne Gore. Sa tog razloga predviđa se rješenje da se svako lice, koje je steklo crnogorsko državljanstvo u skladu sa dosadašnjim propisima, smatra crnogorskim državljaninom ako je upisano u evidenciju državljana u Crnoj Gori (član 39 Zakona).

Ako lice, koje je crnogorsko državljanstvo steklo u skladu sa propisima, nije upisano u evidenciju državljana Crne Gore vođenu po dosadašnjim propisima, nadležni organ utvrdiće državljanstvo tog

lica na njegov zahtjev (član 40 Zakona). Iako ne postoji obaveza primjene Evropske konvencije u dijelu koji se odnosi na sukcesiju država, postojala je potreba da se licima, koja su na dan proglašenja nezavisnosti Crne Gore, dakle 03. juna 2006. godine, imala prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori, a imala su državljanstvo republika bivše SFRJ, omogućiti sticanje crnogorskog državljanstva pod povoljnijim uslovima od ostalih stranaca (ne traži se 10 godina zakonitog boravka, ne traži se znanje crnogorskog jezika), ali se traži otpust iz državljanstva druge države. Rok za podnošenje zahtjeva po ovom osnovu, kao i rok za podnošenje zahtjeva za utvrđivanje crnogorskog državljanstva onih lica koja nijesu upisana u evidencije u Crnoj Gori, ograničen je na godinu dana od dana početka primjene ovog Zakona. (član 41 stav 2 Zakona) – Zakon je počeo da se primjenjuje 05.05.2008.god.

Nakon isteka navedenog roka, lice može biti primljeno po članu 41, odnosno može mu se utvrditi crnogorsko državljanstvo po članu 40, samo ako ostaje bez državljanstva i ako podnese zahtjev u roku od tri godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Shodno navedenom, raspadom SFRJ i Državne zajednice Srbija i Crna Gora, nije dolazilo do gubitka postojećeg državljanstva i stvaranja apatrida kod onih lica koja su u Crnoj Gori zakonito boravila i imala jedno od republičkih državljanstava bivše SFRJ, bez obzira koje su državljanstvo imala prije sticanja nezavisnosti Crne Gore. Postavlja se jedino pitanje, da li će ova lica aplicirati za prijem u crnogorsko državljanstvo i ispuniti propisane uslove za prijem (jedan od uslova je otpust iz državljanstva druge države) ili će se pak odlučiti da u Crnoj Gori nastave da žive i svoj dalji status regulišu u skladu sa Zakonom o strancima.

## - Mjere protiv rasizma i ksenofobije

### 145. Kakav je pravni i institucionalni okvir za mjere protiv rasizma i ksenofobije?

Ustavom Crne Gore predviđen je širok korpus ljudskih prava i sloboda radi, između ostalog, suzbijanja svih oblika diskriminacije. Osnovnim odredbama Ustava Crne Gore propisano je da Crna Gora jemči i štiti prava i slobode, da su prava i slobode nepovredivi i da je svako obavezan da poštuje prava i slobode drugih; Zabranjeno je izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu i zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu. Pretežni dio Ustava koji obuhvata ljudska prava i slobode propisuje takođe da se prava i slobode ostvaruju na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma i da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo; Svako ima pravao na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda; Jemči se pravo na slobodu kretanja i nastanjanja, kao i pravo napuštanja Crne Gore; Kretanje i boravak stranaca uređuje se zakonom; Stranac koji osnovano strahuje od progona zbog svoje rase, jezika, vjere ili pripadnosti nekoj naciji ili grupi ili zbog političkih uvjerenja može da traži azil u Crnoj Gori. Stranac se ne može protjerati iz Crne Gore tamo gdje mu, zbog rase, vjere, jezika ili nacionalne pripadnosti, prijete osuda na smrtnu kaznu, mučenje, neljudsko ponižavanje, progon ili ozbiljno kršenje prava koja jemči Ustav. Stranac se može protjerati samo na osnovu odluke nadležnog organa i u zakonom propisanom postupku; Svako se jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sâm ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima; Zabranjeno je djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno, između ostalog i na kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti; Strano lice može biti subjekat prava svojine u skladu sa zakonom;

Pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima: na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti; na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika; na upotrebu svog jezika i

pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi; na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudski organi vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države; da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama; da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i da topografske oznake budu ispisane i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije; na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave; na informisanje na svom jeziku; da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno-istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja; na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava; Zabranjena je nasilna asimilacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Država je dužna da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama se na bliži način uređuje set manjinskih prava i mehanizmi zaštite tih prava, očuvanje nacionalnog identiteta manjina, odnosno zaštitu od asimilacije manjina, kao i omogućavanja djelotvornog učešća u javnom životu.

Zakonom o azilu propisuju se uslovi i postupak za davanje azila, priznavanje statusa izbjeglica i odobravanje dodatne i privremene zaštite, organi nadležni za odlučivanje, prava i zaštita, kao i razlozi za prestanak i ukidanje statusa izbjeglice i dodatne zaštite.

Značajno je naglasiti da je Zakonom o ličnom imenu pojedincima garantovano pravo da svoje ime zavedu na svom jeziku u javnim registrima i dokumentima.

Pored zakona koji štite prava manjina iz drugih oblasti – obrazovanja, mediji, informisanje, kultura, lokalna samouprava i dr, Crna Gora je prihvatila i značajne međunarodne dokumente iz ove oblasti, između ostalog, Okvirnu konvenciju Savjeta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina i Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima

U Crnoj Gori u onosu na pitanja zaštitom prava i unapređenjem položaja manjina nadležno je Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. U Skupštini Crne Gore osnovano je stalno radno tijelo – Odbor za ljudska prava i slobode koji razmatra pitanja naročito normativne predloge iz oblasti ljudskih i manjinskih prava. Odlukom Skupštine iz 2008 godine osnovan je Fond za manjine radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etičkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda i ovlašćen je da ispita i razmatra individualne žalbe koje se tiču rasne diskriminacije.

U cilju zaštite svih navedenih ljudskih prava i sloboda zajemčenih Ustavom, Krivičnim zakonikom je u okviru poglavlja krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina propisano niz krivičnih djela.

Rasizam i ksenofobija u užem smislu pretpostavlja svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti rase i mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i nasilje sa rasističkom pozadinom i u Krivičnom zakoniku sankcionisana su krivičnim djelima

- Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje (član 370)-Osnovni oblik ovog djela je izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, a teži oblik ovog djela je ukoliko je djelo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova. Revizijom Krivičnog zakonika biće predviđeno i kažnjavanje lica koje javno odobrava, negira ili značajno umanjuje krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.



- Rasna i druga diskriminacija (član 443) Ovo djelo propisuje kažnjavanje lica koje na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi, širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju.

Procesnim zakonima dosljedno su sprovedene ustavne odredbe koje garantuju zabranu diskriminacije—da lice mora biti odmah obavješteno na svom jeziku o razlozima lišenja slobode i istovremeno obavješteno da nije dužno ništa da izjavi, da ima pravo da uzme branioca koga sam izabere i zahtjeva da se o lišenju slobode obavjeste njegovi najbliži, pravo na upotrebu svog jezika u postupku, pravo na odbranu, na pravni lijek, da se sudska odluka ne može zasnivati na dokazima koji su pribavljeni povredama ljudskih prava i osnovnih sloboda zajemčenih Ustavom i potvrđenim međunarodnim ugovorima i dr.

Ovo bi u najkraćem predstavljalo normativni okvir za rasizam i ksenofobiju sa ustavog i krivičnog aspekta. Imajući u vidu da da ovo pitanje zadire u gotovo sve oblasti društvenog života napominjemo i da:

Zakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen 2007 godine predstavlja prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori i najznačajniji mehanizam za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola i uspostavljanje rodne ravnopravnosti. Zakonom je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života.

Ravnopravnost u područjima kao što su zapošljavanje i rad regulisana je Zakonom o zapošljavanju i Zakonom o radu. Shodno odredbama Zakona o zapošljavanju nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka, bez obzira na pol. Zakonom o radu zabranjuje se neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol. Diskriminacija u smislu ovog zakona zabranjena je u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla, uslove rada i sva prava iz radnog odnosa, obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje, napredovanje na poslu i otkaz ugovora o radu.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisana je jednakost građana u cilju ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, osnovno stanje i drugo lično svojstvo.

U toku je izrada Zakona o zabrani diskriminacije.

#### **146. Kakvo je praktično iskustvo sa njegovim sprovođenjem u Crnoj Gori?**

U periodu od 2004. do 2009. godine, pred sudovima u Crnoj Gori bila su četiri predmeta zbog krivičnog djela izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz čl. 370 Krivičnog zakonika, a krivičnih djela rasna i druga diskriminacija iz čl. 443 Krivičnog zakonika, nije bilo.

U prvom predmetu, otužena su dva lica ženskog pola, starosti 46 i 25 godina, po nacionalnosti crnogorke, a žrtve su bile dva lica (muškarac i žena) po nacionalnosti muslimani, državljani Crne Gore. Donijeta je oslobađajuća presuda koja je pravosnažna.

U drugom predmetu, bilo je optuženo jedno lice, muškog pola, starosti 68 godina, po nacionalnosti srbin, državljanin Crne Gore, a žrtve su dva lica muškog pola, starosti 62 i 56 godina, po nacionalnosti albanci, državljani Crne Gore. Izrečena je uslovna osuda i spisi predmeta se nalaze pred drugostepenim sudom, radi donošenja odluke po žalbi državnog tužioca i optuženog.

U trećem predmetu, optuženo je jedno lice muškog pola, po nacionalnosti srbin, državljanin Crne Gore, star 22 godine, a žrtve su bile neindetifikovana grupa ljudi albanske nacionalnosti. Izrečena je kazna zatvora u trajanju od sedam mjeseci.

U četvrtom predmetu, optužena su dva lica, jedno muškog, jedno ženskog pola, po nacionalnosti srbi, državljani Srbije, a žrtva je bilo jedno lice crnogorske nacionalnosti. Postupak pred provostepenim sudom je u toku.

Podaci dobijeni od Vrhovnog suda

#### **147. Postoje li posebne politike, programi, strategije itd za borbu protiv rasizma i ksenofobije?**

Vlada je usvojila više strategija i akcionih planova u različitim oblastima koje su od značaja za suzbijanje diskriminacije i borbe protiv rasizma i ksenofobije.

Među najznačajnijim su: Strategija manjinske politike (2008-2012); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Crnoj Gori; Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012); Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007); Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011); Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010); Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006); Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008); Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011); Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016); Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori ( 2008-2009); Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija reforme pravosuđa 2007-2012 i Akcioni plan za implementaciju strategije reforme pravosuđa itd.

Imajući u vidu da se veći broj navedenih strategija samo djelimično odnosi na pitanja borbe protiv rasizma i ksenofobije daje se opširniji pregled strategija, koje je Vlada usvojila, a u tijesnoj vezi su sa postavljenim pitanjem:

Strategija manjinske politike - U skladu sa uporedno-pravnim međunarodnim standardima, ovom Strategijom su definisane mjere za sprovođenje Zakona o manjinskim pravima i slobodama i unapređivanje uslova života manjina u cjelini, koje su državni organi dužni postepeno da realizuju u periodu implementacije dokumenta. U tom pogledu Strategija predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti u narednom desetogodišnjem periodu pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog kulturno-informativnog, obrazovnog i svakog drugog karaktera, kao i definisanje nosilaca, rokova i finansijskih troškova, prije svega resora Vlade Crne Gore, u cilju opšteg poboljšanja položaja manjina i njihove bolje integracije u društvene tokove. Strategijom se stvaraju preduslovi za implementaciju politike zaštite i unapređenja manjinskih prava u Crnoj Gori, što podrazumijeva konkretnu primjenu međunarodno-pravnih i na njima zasnovanih ustavnih i zakonskih standarda koji se odnose na ljudska i manjinska prava. Strategija takođe podrazumijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore i aktivnosti Vlade Crne Gore, na finansijskom i svakom drugom planu, međunarodne zajednice i organizovanog civilnog sektora u Crnoj Gori (posebno različitih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem ljudskih i manjinskih prava).

Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 - Strategija predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti u narednom četvorogodišnjem periodu pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog, urbanističko-komunalnog, obrazovnog, kulturno-informativnog, zdravstvenog i svakog drugog neophodnog karaktera, njihovih nosilaca, rokova i finansijskih troškova. Pored osnovnih ciljeva i namjera koje se žele postići implementacijom ovog dokumenta, u Strategiji su definisana područja djelovanja, prioritetni zadaci, metodi realizacije, trajanje strategije, mehanizmi evaluacije itd. Kao prioritena područja djelovanja izdvajaju se: izrada baze podataka o RAE populaciji, rješavanje pravnog statusa RAE populacije (registracija i rješavanje problema ličnih dokumenata), obrazovanje, očuvanje kulture i tradicije, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječija zaštita, poboljšanje uslova stanovanja i učešće u javnom i političkom životu. U svakoj oblasti poseban akcenat je dat rodnoj ravnopravnosti.

Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008)- Nacionalna strategija sa ciljem da se, u zavisnosti od ekonomskih mogućnosti Crne Gore, imajući u vidu međunarodne standarde i principe izrade optimalno moguća rješenja za izbjeglice i interno raseljena lica.

Institucija za neposrednu primjenu politike zbrinjavanja izbjeglica i zaštitu njihovih prava je Zavod za zbrinjavanje izbjeglica koji je nadležan za ukupnu problematiku raseljenih lica a u skladu sa Zakonom o azilu i za poslove lica koja traže azil, kojima je priznat status izbjeglice i odobrena dodatna ili privremena zaštita. Zbrinjavanje obuhvata pomoć u ostvarivanju prava na smještaj, obrazovanje, pravnu pomoć, zdravstvenu zaštitu, socijalu zaštitu, slobodu vjeroispovjesti, pristup humanitarnim i nevladinim organizacijama, humanitarnu pomoć, spajanje porodice, uključivanje u društvo i dr.

**148. Molimo pružite statističke podatke, ukoliko njima raspolazete, o žrtvama i počiniocima zločina počinjenim iz mržnje, rasističkih i ksenofobičnih pobuda.**

Statistički podaci prikazani u okviru pitanja 146 iz ovog poglavlja, ukazuju da su u periodu od 2004. do 2009. godine, bila četiri predmeta zbog krivičnog djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz člana 370 Krivičnog zakonika.

U prvom predmetu, otužena su dva lica ženskog pola, starosti 46 i 25 godina, po nacionalnosti crnogorke, a žrtve su bile dva lica (muškarac i žena) po nacionalnosti muslimani, državljani Crne Gore. Donijeta je oslobađajuća presuda koja je pravosnažna.

U drugom predmetu, bilo je optuženo jedno lice, muškog pola, starosti 68 godina, po nacionalnosti srbin, državljani Crne Gore, a žrtve su dva lica muškog pola, starosti 62 i 56 godina, po nacionalnosti albanci, državljani Crne Gore. Izrečena je uslovna osuda i spisi predmeta se nalaze pred drugostepenim sudom, radi donošenja odluke po žalbi državnog tužioca i optuženog.

U trećem predmetu, optuženo je jedno lice muškog pola, po nacionalnosti srbin, državljani Crne Gore, star 22 godine, a žrtve su bile neindetifikovana grupa ljudi albanske nacionalnosti. Izrečena je kazna zatvora u trajanju od sedam mjeseci.

U četvrtom predmetu, optužena su dva lica, jedno muškog, jedno ženskog pola, po nacionalnosti srbi, državljani Srbije, a žrtva je bilo jedno lice crnogorske nacionalnosti. Postupak pred prvostepenim sudom je u toku.

**- Agencija EU za fundamentalna prava**

**149. Koje korake (pravne, institucionalne i druge) je Crna Gora preduzela/planira da preduzme kako bi se osposobila da u svojstvu posmatrača učestvuje u radu Agencije?**

Crna Gora planira da u narednom periodu preduzme odgovarajuće korake za članstvo u Agenciji EU za fundamentalna prava, saglasno utvrđenoj proceduri.

**- Zaštita ličnih podataka**

**150. Zaštita privatnih podataka: Molimo navedite informacije ili bilo koje zakonske propise ili druga pravila koji regulišu ovu oblast, kao i prilagođenost tih pravila međunarodnim konvencijama. Što je preduzeto kako bi se obezbjedila djelotvorna zaštita ličnih podataka?**

Ustavom Crne Gore jemči se zaštita podataka o ličnosti i zabranjuje upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni, kao i da svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe.

Zaštita podataka o ličnosti obezbjeđuje se Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list CG“, br. 79/08). Skupština Crne Gore je na zasijedanju od 13.10.2009.godine donijela Zakon o dopunama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. Dopune zakona odnose se na trajanje mandata predsjednika i članova Savjeta Agencije, mandat predsjedniku i članovima Savjeta Agencije traje pet godina sa mogućnošću da još jednom mogu biti birani, kao i da za svoj rad odgovaraju Skupštini Crne Gore.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti u najvećoj mogućoj mjeri usaglašen je sa: Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta o zaštiti građana u vezi sa obradom ličnih podataka ( 95/46 od 24.10.1995.godine), Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta u vezi obrade ličnih podataka i zaštite privatnosti u elektronskom komunikacionom sektoru ( 2002/58 FC od 121 jula 2002.), Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta o zadržavanju generisanih ili obrađenih podataka u vezi sa obradom u javnosti raspoloživih elektronskih komunikacionih servisa ili javne komunikacione mreže i dopune Direktive 2000/58/EC (2006/24) EC od 15. marta 2006. i Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka ( ETSNo 108).

Vlada Crne Gore donijela je u julu 2008.godine, Strategiju o zaštiti podataka o ličnosti i Akcionim planom za primjenu strategije, kojom je planirana prva promjena Zakona u cilju njegovog daljeg usklađivanja sa Direktivom 95-46/EZ i 2002-58EZ i Direktivom Data Retention u junu 2010.godine.

Posebni zakoni kojima se, između ostalog, reguliše zaštita podataka o ličnosti su: Zakon o putnim ispravama („Službeni list CG“, br. 21/08), Zakon o registrima prebivališta i boravišta („Službeni list CG“, br. 13/08), Zakon o ličnoj karti („Službeni list CG“, br. 12/08), Zakon o centralnom registru stanovništva („Službeni list CG“, br. 49/07), Zakon o matičnim registrima („Službeni list CG“, br.47/08), Zakon o crnogorskom državljanstvu („Službeni list CG“, br. 13/08), Zakon o strancima („Službeni list CG“, br. 82/08), Zakon o državnim službenicima i namještenicima („Službeni list CG“, br. 27/04 i 31/05), Zakon o azilu („Službeni list CG“, br. 45/06) Zakon o policiji („Službeni list CG“, br. 28/05), Zakon o ratifikaciji Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi („Službeni list CG“, br. 1/08), Zakon o nadzoru državne granice („Službeni list CG“, broj 72/05), Zakon o zaštiti svjedoka („Službeni list CG“, br. 65/04), Zakon o bezbjednosti sabračaja na putevima („Službeni list CG“, br.72/05 i 27/06), Zakon o oružju („Službeni list C G“, br.49/04 i 49/08), Zakon o zaštiti i spašavanju („Službeni list CG“, br. 13/07), Zakon o eksplozivnim materijama („Službeni list CG“, br. 13/07) („Službeni list CG“, br. 49/08), Zakon o krivičnom postupku („Službeni list CG“, br.57/09). Pored navedenih zakona i svi ostali zakoni koji su doneseni i odnose se, a tretiraju lične podatke, sadrže odredbe o zaštiti podataka o ličnosti najčešće upućivanjem na primjenu Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

**151. Da li postojeći pravni propisi predviđaju sankcije u slučaju povrede ovih odredaba?**

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti sadrži kaznene odredbe kojim propisuje kazne za prekršaj za organ, pravno lice, preduzetnika, odgovorno lice u pravnom licu, odgovorno lice u državnom i drugom organu i fizičko lice koje je određeno kao rukovalac zbirke ličnih podataka, obrađivač ili korisnik ličnih podataka ukoliko prekrši odredbe ovog zakona.

Posebним propisima kojima se reguliše oblast zaštite podataka predviđene su pekršajne kazne za organ ili pravno lice i fizičko lice ukoliko prekrše odredbe ovih zakona.

Krivični zakonik propisuje kao krivično djelo protiv slobode i prava čovjeka i građanina, između ostalih, i krivično djelo neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka.

**152. Da li su postojeći pravni propisi uspjeli da pomire pravo na privatnost i zaštitu ličnih podataka sa pravilima koja regulišu slobodu izražavanja?**

Ustav Crne Gore jemči: Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti obezbjeđuje se zaštita ličnih podataka svakom licu, bez obzira na državljanstvo, prebivalište, rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.

Zakonom o slobodnom pristupu informacijama propisano je: Da pravo na pristup informacijama u posjedu organa vlasti ima svako domaće i strano pravno i fizičko lice. Pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Pristup informacijama ograničava se, između ostalog, informacijama koje su obuhvaćene posebnim zakonom o tajnosti podataka.

Zakonom o medijima propisano je da su mediji slobodni i da Crna Gora obezbjeđuje i jemči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Ako mediji objave programski sadržaj kojim se narušava zakonom zaštićen interes lica na koje se informacija odnosi ili kojim se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistiniti navodi o njegovom životu, zainteresovano lice ima pravo na tužbu nadležnom sudu, što predpostavlja da sredstva javnog informisanja ne mogu pod pojmom "slobode informisanja" iznositi podatke koji se u smislu Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, kao i posebnih zakona koji regulišu oblast zaštite podataka o ličnosti smatraju zaštićenim podacima.

Smatramo da su Zakon o zaštiti podataka o ličnosti i Zakon o medijima uspjeli da obezbijede pravo na privatnost lica, u pogledu njihovih zaštićenih podataka, a da pri tome ne ugroze slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

**153. Da li postojeći pravni propisi o zaštiti podataka obezbjeđuju mogućnost ograničenja nekih principa zaštite podataka i prava onih kojih se podaci tiču po osnovu značaja za javni interes. Ukoliko obezbjeđuju, molimo objasnite.**

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, ne primjenjuje se na obradu ličnih podataka za potrebe odbrane, nacionalne i javne bezbjednosti i u predkrivičnom i krivičnom postupku, ukoliko posebnim zakonom nije drugačije propisano. Pravo lica čiji se podaci obrađuju, mogu se ograničiti samo kada je to neophodno radi vođenja predkrivičnog i krivičnog postupka i samo za vrijeme trajanja tih postupaka.

Obrada ličnih podataka vrši se bez saglasnosti lica ako je to neophodno radi obavljanja poslova od javnog interesa ili u vršenju javnih ovlašćenja koja su u djelokrugu rada, odnosno nadležnosti rukovoca zbirke ličnih podataka ili korisnika ličnih podataka, zaštite života ili zdravlja lica koje nije u mogućnosti da da lično saglasnost.

Lični podaci iznose se iz Crne Gore bez predhodno pribavljene saglasnosti nadzornog organa kad je prenos ličnih podataka neophodan radi ostvarivanja javnog interesa ili radi ostvarivanja ili zaštite pravnih interesa lica na koje se podaci odnose.

**154. Da li je postojećim pravnim propisima pokriveno prenošenje ličnih podataka preko granice? Da li pravni propisi o zaštiti podataka sadrže princip kojim se protok podataka izvan granica države omogućava samo ukoliko država u koju podaci stižu ima određene standarde o zaštiti (adekvatnosti) podataka?**

Lični podaci koji se obrađuju mogu se iznositi iz Crne Gore u drugu državu ili davati na korišćenje međunarodnoj organizaciji, koja primjenjuje adekvatne mjere zaštite ličnih podataka propisane zakonom, na osnovu prethodno pribavljene saglasnosti nadzornog organa.

Adekvatnost mjera zaštite procjenjuje se na osnovu konkretnih okolnosti u kojima se sprovodi postupak prenosa ličnih podataka ili postupak prenosa skupa tih podataka, pri čemu se posebno uzima u obzir: priroda ličnih podataka, svrha i trajanje predloženog postupka ili postupka obrade, država porijekla i država krajnjeg odredišta, zakonom propisana pravila koja su na snazi u državi u koju se iznose podaci i pravila profesije i bezbjedonosne mjere koje se moraju poštovati u toj zemlji. Za iznošenje ličnih podataka radi povjeravanja pojedinih poslova obrade neophodna je saglasnost nadzornog organa.

Saglasnost nadležnog organa nije obavezna kada se iznose podaci u države članice Evropske Unije i evropskog ekonomskog prostora ili države koje se nalaze na listi Evropske Unije, koje imaju adekvatan stepen zaštite podataka o ličnosti.

**155. Postoji li nadzorno tijelo odgovorno za praćenje primjene odredaba o zaštiti podataka? Ukoliko postoji, molimo vas da navedete informacije o pravnim i praktičnim mjerama preduzetim kako bi se obezbjedila njegova potpuna nezavisnost, kao i o organizaciji nadzornog tijela, uključujući broj ljudi koji u njemu rade a naročito inspektora.**

Za vršenje poslova nadzornog organa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti predviđeno je osnivanje Agencije za zaštitu podataka o ličnosti, koja je u vršenju poslova iz svog djelokruga samostalna i nezavisna. Kao organi Agencije predviđeni su Savjet Agencije i direktor. Savjet Agencije ima predsjednika i dva člana, koje imenuje Skupština Crne Gore.

Agencija će vršiti nadzor u skladu sa zakonom preko zaposlenih lica u tom organu, a koja su ovlašćena za obavljanje poslova nadzora, tj. preko kontrolora.

Izbor predsjednika i članova Agencije je u skupštinskoj proceduri i po njihovom imenovanju i imenovanju direktora Agencije izvršiće se procedura zapošljavanja inspektora.

**156. Ima li nadzorno tijelo istražne nadležnosti, kao što su pristup podacima koji predstavljaju predmet operacija procesuiranja ili pravo prikupljanja svih neophodnih informacija za izvođenje nadzornih obaveza? Može li nadzorno tijelo da sasluša tvrdnje bilo koje osobe u vezi sa procesuiranjem ličnih podataka?**

Kontrolor ima pravo pristupa ličnim podacima sadržanim u zbirkama ličnih podataka, bez obzira da li se evidencije o tim zbirkama vode u Registru, kao i pravo pristupa spisima i drugoj dokumentaciji koja se odnosi na obradu ličnih podataka i sredstvima elektronske obrade ličnih podataka. Pravo pristupa ličnim podacima kontrolor u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti ima bez obzira na stepen tajnosti podataka.

Rukovalac zbirke ličnih podataka, korisnik ili obrađivač ličnih podataka obavezni su da omoguće pristup zbirkama, spisima i drugoj dokumentaciji, kao i sredstvima elektronske obrade i da, na zahtjev kontrolora dostave tražene spise i drugu dokumentaciju. O izvršenom nadzoru kontrolor sačinjava zapisnik i dostavlja ga rukovaocu zbirke ličnih podataka u roku od 15 dana od dana

izvršenog nadzora. Kad se nadzor vrši po zahtjevu lica koje smatra da mu je povrijeđeno pravo kontrolor je dužan da sprovede postupak i sačini zapisnik odmah ili najkasnije u roku od osam dana od dana podnošenja zahtjeva i dostavi ga podnosiocu zahtjeva i rukovaocu zbirke ličnih podataka.

Svako može za svoje podatke podnijeti inicijativu za pokretanje postupka nadzora u vezi sa obradom ličnih podataka.

Na postupak i način vršenja nadzora, obaveze i ovlašćenja kontrolora i druga pitanja od značaja za vršenje nadzora shodno se primjenjuju odredbe Zakona o inspekcijskom nadzoru.

Shodno ovom zakonu, kontrolor vrši nadzor neposrednim uvidom kod subjekta nadzora, ovlašćen je da preduzme upravne mjere i radnje kad se preventivnom funkcijom ne može obezbijediti svrha i cilj nadzora. Rad kontrolora je javan i vodi se po službenoj dužnosti. Obaveze i ovlašćenja kontrolora u otklanjanju nepravilnosti su: da ukaže na utvrđene nepravilnosti i odredi rok za njihovo otklanjanje, naredi preduzimanje odgovarajućih mjera i radnji u roku koji odredi.

### **157. Da li Nadzorno tijelo ima neke od sljedećih ovlašćenja za intervenisanje:**

Agencija za zaštitu ličnih podataka: daje mišljenje u vezi sa primjenom ovog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti; daje saglasnost u vezi sa uspostavljanjem zbirke ličnih podataka; daje mišljenje u slučaju kad postoji sumnja da li se određeni skup ličnih podataka smatra zbirkom u smislu ovog zakona.

Agencija za zaštitu ličnih podataka vrši nadzor, u skladu sa ovim zakonom, preko zaposlenih lica u tom organu, koja su ovlašćena za obavljanje poslova nadzora tj. preko kontrolora.

Na obaveze i ovlašćenja kontrolora primjenjuju se odredbe Zakon o inspkcijskom nadzoru. Shodno odredbama ovog zakona, kontrolor vrši nadzor, kao službenik sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima. U vršenju inspekcijskog nadzora kontrolor je naročito obavezan da: razmotri inicijativu za pokretanje postupka nadzora i o tome obavijesti podnosioca inicijative; obavijesti odgovorno lice subjekta nadzora o početku obavljanja inspekcijskog pregleda, legitimise se subjektu nadzora; ukaže subjektu nadzora na prava koja može koristiti u postupku vršenja nadzora, o izvršenom nadzoru sačini zapisnik. U vršenju inspekcijskog nadzora kontrolor ima ovlašćenja da: pregleda dokumentaciju; utvrdi identitet subjekta nadzora, naredi preduzimanje odgovarajućih mjera i radnji radi obezbjeđenja vršenja nadzora; Kontrolor je dužan da se legitimise, subjektu nadzora. Kontrolor na licu mjesta sačinjava zapisnik.

Kontrolor može biti lice koje, pored opštih uslova propisanih zakonom, ispunjava i sledeće uslove: ima visoku stručnu spremu; ima pet godina radnog iskustva; ima položen stručni ispit za rad u državnim organima; nije osuđivan za krivično djelo koje ga čini nepodobnim za vršenje službe u državnom organu; protiv koga se ne vodi krivični postupak.

Kontrolor odgovara za povredu službene dužnosti u skladu sa propisima o državnim službenicima.

Krivični zakonik propisuje kao Krivično djelo protiv slobode i prava čovjeka i građanina, između ostalih, i krivično djelo Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka. Odredba ovog zakona propisuje: Ako službeno lice u vršenju službe, podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni, kazniće se zatvorom do tri godine.

#### **a) davanja mišljenja prije izvođenja operacije procesuiranja podataka?**

**b) naređivanja blokiranja, brisanja ili uništenja podataka?**

U vršenju nadzora Agencija je ovlašćena da rješenjem: naredi da se nepravilnosti u obradi ličnih podataka otklone u određenom roku, privremeno zabrani obradu ličnih podataka koji se obrađuju suprotno odredbama zakona, naredi brisanje ličnih podataka prikupljenih bez pravnog osnova, zabrani iznošenje ličnih podataka iz Crne Gore ili davanje na korišćenje ličnih podataka korisnicima ličnih podataka suprotno odredbama ovog zakona, zabrani povjeravanje poslova obrade ličnih podataka kada obrađivač ličnih podataka ne ispunjava uslove u pogledu zaštite ličnih podataka, ili je povjeravanje navedenih poslova sprovedeno suprotno odredbama ovog zakona.

**c) nametanja privremene ili konačne zabrane procesuiranja?**

U vršenju nadzora Agencija je ovlašćena da rješenjem: naredi da se nepravilnosti u obradi ličnih podataka otklone u određenom roku, privremeno zabrani obradu ličnih podataka koji se obrađuju suprotno odredbama zakona, naredi brisanje ličnih podataka prikupljenih bez pravnog osnova, zabrani iznošenje ličnih podataka iz Crne Gore ili davanje na korišćenje ličnih podataka korisnicima ličnih podataka suprotno odredbama ovog zakona, zabrani povjeravanje poslova obrade ličnih podataka kada obrađivač ličnih podataka ne ispunjava uslove u pogledu zaštite ličnih podataka, ili je povjeravanje navedenih poslova sprovedeno suprotno odredbama ovog zakona.

**d) sankcionisanja kontrolora?**

U vršenju nadzora Agencija je ovlašćena da rješenjem: naredi da se nepravilnosti u obradi ličnih podataka otklone u određenom roku, privremeno zabrani obradu ličnih podataka koji se obrađuju suprotno odredbama zakona, naredi brisanje ličnih podataka prikupljenih bez pravnog osnova, zabrani iznošenje ličnih podataka iz Crne Gore ili davanje na korišćenje ličnih podataka korisnicima ličnih podataka suprotno odredbama ovog zakona, zabrani povjeravanje poslova obrade ličnih podataka kada obrađivač ličnih podataka ne ispunjava uslove u pogledu zaštite ličnih podataka, ili je povjeravanje navedenih poslova sprovedeno suprotno odredbama ovog zakona.

**158. Da li je nadzorno tijelo nadležno da pokreće pravni postupak u slučaju povrede odredaba o zaštiti podataka?**

Lice koje smatra da su mu povrijeđena prava propisana Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, može podnijeti zahtjev za zaštitu prava Agenciji za zaštitu ličnih podataka. Agencija za zaštitu ličnih podataka dužna je da po zahtjevu odluči rješenjem, u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva. Kontrolor ima pravo pristupa ličnim podacima sadržanim u zbirka ličnih podataka, bez obzira da li se evidencije o tim zbirka vode u Registru, kao i pravo pristupa spisima i drugoj dokumentaciji koja se odnosi na obradu ličnih podataka i sredstvima elektronske obrade ličnih podataka. Pravo pristupa ličnim podacima sadržanim u zbirka ličnih podataka, kontrolor u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti ima bez obzira na stepen tajnosti podataka. Rukovalac zbirke ličnih podataka korisnik ili obrađivač ličnih podataka obavezni su da omoguće pristup zbirka, spisima i drugoj dokumentaciji, kao i sredstvima elektronske obrade i da na zahtjev kontrolora, dostave tražene spise i drugu dokumentaciju. O izvršenom nadzoru kontrolor sačinjava zapisnik i dostavlja ga rukovaocu zbirke ličnih podataka u roku od 15 dana od dana izvršenog nadzora. Kada se nadzor vrši po zahtjevu za zaštitu prava lica koje smatra da su mu povrijeđena prava kontrolor je dužan da sprovede postupak i sačini zapisnik odmah a najkasnije u roku od



osam dana od dana podnošenja zahtjeva. Zapisnik se dostavlja podnosiocu zahtjeva za zaštitu prava i rukovaocu zbirke ličnih podataka.

Lice koje smatra da su mu povrijeđena prava propisana ovim zakonom i rukovaoc zbirke ličnih podataka, na zapisnik o izvršenom nadzoru, mogu Agenciji za zaštitu ličnih podataka podnijeti prigovor. Ukoliko Agencija za zaštitu ličnih podataka utvrdi da je prigovor rukovaoca zbirke ličnih podataka na zapisnik kojim su konstatovane nezakonitosti i nepravilnosti prilikom obrade ličnih podataka neosnovan izreći će rješenjem sljedeće mjere: narediće da se nepravilnosti u obradi ličnih podataka otklone u određenom roku; privremeno će zabraniti obradu ličnih podataka koji se obrađuju suprotno Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti; narediće brisanje ličnih podataka prikupljenih bez pravnog osnova; zabraniće iznošenje ličnih podataka iz Crne Gore ili davanje na korišćenje ličnih podataka kada obrađivač ličnih podataka ne ispunjava uslove u pogledu zaštite ličnih podataka ili je povjeravanje navedenih poslova sprovedeno suprotno Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti.

Agencija ima pravo da istovremeno, podnese i zahtjev za pokretanjem prekršajnog postupka.

**159. Da li je nadzorno tijelo nadležno da skreće pažnju sudskih vlasti u slučaju povrede odredaba o zaštiti podataka? Da li odluke koje je donijelo nadzorno tijelo a na koje su uložene žalbe mogu biti sudski osporene?**

Protiv rješenja Agencije za zaštitu ličnih podataka o izricanju navedenih mjera, u vršenju nadzora, može se voditi upravni spor.

U upravnom sporu sud odlučuje, između ostalog, i o zakonitosti drugog pojedinačnog akta kada je to zakonom određeno. Drugi pojedinačni akt, u konkretnom slučaju, je rješenje Agencije za zaštitu ličnih podataka. Upravni spor rješavaju Upravni sud Crne Gore i Vrhovni sud Crne Gore. Upravni sud Crne Gore, primjenom Zakona o upravnom sporu može odlučiti na sledeći način: ukoliko lice odustane od tužbe donosi rješenje o obustavi postupka; rješenjem može odbaciti tužbu kao neblagovremenu, usvojiti tužbu, poništiti rješenje i predmet vratiti Agenciji za zaštitu ličnih podataka na ponovni postupak i odlučivanje, meritorno odlučiti ili tužbu odbaciti, kao neosnovanu. Protiv odluke Upravnog suda Crne Gore stranka koja je učestvovala u upravnom sporu i državni tužilac ili drugi državni organ može podnijeti zahtjev za vanredno preispitivanje sudske odluke. O zahtjevu za vanredno preispitivanje sudske odluke odlučuje Vrhovni sud Crne Gore. Samim tim što se protiv rješenja Agencije za zaštitu ličnih podataka može voditi upravni spor znači da rješenja Agencije za zaštitu ličnih podataka mogu biti osporena. Odluke donijete u upravnom sporu su obavezne.

Ukoliko Agencija za zaštitu ličnih podataka utvrdi da je prigovor rukovaoca zbirke ličnih podataka na zapisnik u kojem su konstatovane nezakonitosti i nepravilnosti prilikom obrade ličnih podataka neosnovan podnijet će zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka i donijeti rješenje o izricanju sljedećih mjera: narediće da se nepravilnosti u obradi ličnih podataka otklone u određenom roku; privremeno će zabraniti obradu ličnih podataka koji se obrađuju suprotno ovom zakonu; narediće brisanje ličnih podataka prikupljenih bez pravnog osnova; zabraniće iznošenje ličnih podataka iz Crne Gore ili davanje na korišćenje ličnih podataka korisnicima ličnih podataka suprotno zakonu; zabraniće povjeravanje poslova obrade ličnih podataka kada obrađivač ličnih podataka ne ispunjava uslove u pogledu zaštite ličnih podataka ili je povjeravanje navedenih poslova sprovedeno suprotno zakonu.

**160. Da li je pravnim propisima o zaštiti podataka predviđeno obavještanje nadzornog tijela o operacijama procesuiranja?**

Rukovalac zbirke ličnih podataka obavezan je da prije uspostavljanja zbirke ličnih podataka obavijesti nadzorni organ i pribavi saglasnost nadzornog organa na evidenciju podataka koja sadrži: naziv zbirke ličnih podataka; pravni osnov za obradu ličnih podataka; lično ime, odnosno

naziv rukovaoca zbirke, njegovo sjedište odnosno prebivalište ili boravište i adresu; svrhu obrade ličnih podataka; kategorije lica; vrste ličnih podataka sadržanih u zbirci ličnih podataka; način prikupljanja i čuvanja ličnih podataka; rok čuvanja korišćenja ličnih podataka; lično ime odnosno naziv korisnika zbirke ličnih podataka, njegovo sjedište odnosno prebivalište ili boravište i adresu; podatke o iznošenju ličnih podataka iz Crne Gore sa naznakom države u koju se podaci iznose, odnosno međunarodne organizacije ili drugog stranog korisnika ličnih podataka, svrhu iznošenja utvrđenu potvrđenim međunarodnim ugovorom i zakonom, odnosno određenu pisanom saglasnošću lica; interna pravila obrade i zaštite ličnih podataka rukovaoca zbirke, koja omogućavaju predhodnu analizu adekvatnosti mjera u cilju obezbjeđivanja bezbjednosti obrade

### **161. Šta je učinjeno kako bi se obezbjedila djelotvorna zaštita podataka na polju policijske i sudske saradnje?**

Pristupi podacima koji se vode u zbirci ličnih podataka koji se odnose na lična dokumenta, prelazak državne granice i kaznene evidencije policiji i drugim organima državne uprave je ograničen i uslovljen obavljanjem poslova i ovlašćenja iz okvira njihove nadležnosti, koji su regulisani posebnim priopisima, i to: Zakon o putnim ispravama, Zakon o ličnoj karti, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o nadzoru državne granice.

Krivičnim zakonikom je propisano da se podaci iz kaznene evidencije mogu dati samo sudu, državnom tužiocu i organu unutrašnjih poslova u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica koje je ranije bilo osuđeno, organu za izvršenje krivičnih sankcija i organu koji učestvuje u postupku davanja amnestije, pomilovanja, rehabilitacije ili odlučivanja o prestanku pravnih posljedica osude, kao i organima starateljstva, kad je to potrebno za vršenje poslova iz njihove nadležnosti. Podaci iz kaznene evidencije mogu se, na obrazložen zahtjev, dati i državnom organu, privrednom društvu, drugoj organizaciji ili preduzetniku, ako još traju pravne posljedice osude ili mjere bezbjednosti i ako za to postoji opravdani interes zasnovan na zakonu. Niko nema prava da traži od građanina da podnosi dokaz o svojoj osuđivanosti ili neosuđivanosti. Građanima se, na njihov zahtjev, mogu davati podaci o njihovoj osuđivanosti ili neosuđivanosti samo ako su im potrebni radi ostvarivanja njihovih prava u inostranstvu.

## **D. Prava građana EU**

### **Pravo glasa i kandidovanja na opštinskim izborima**

### **162. Koje pravne mjere bi bile potrebne kako bi se omogućilo građanima EU da glasaju i da se kandiduju na opštinskim izborima u vašoj zemlji?**

Da bi se crnogorsko zakonodavstvo u potpunosti uskladilo sa evropskom normativom potrebno je uskladiti odredbe Ustava, zakona i drugih propisa koji regulišu ostvarivanje biračkog prava građana Crne Gore sa pravnim nasljeđem EU, a naročito Direktivom Savjeta br. 94/80/EC od 19. decembra 1994. kojom se detaljno utvrđuje postupak ostvarivanja prava glasa i kandidovanja na opštinskim izborima<sup>4</sup> za građane EU koji borave u državi članici čiji nisu državljani.

---

<sup>4</sup> U smislu ove Direktive, termin „opštinski izbori“ se odnosi samo na izbore u predstavnički organ opštine, a ne i u izvršni.

U tu svrhu, slijedeće intervencije u pravnoj regulativi Crne Gore će biti neophodne:

- Dopuniti Ustav Crne Gore (čl.45) kako bi se građani EU izjednačili sa građanima Crne Gore u pogledu ostvarivanja prava da glasaju i da budu birani, ukoliko ispunjavaju propisani rezidencijalni uslov, s tim što se navedenim amandmanom treba precizirati da se takvo izjednačavanje ograničava na izbore odbornika u skupštini opštine, *odnosno na izbore za Evropski parlament (vidi pitanje 163)*.
- U skladu sa dopunama Ustava, izmijeniti i dopuniti Zakon o izboru odbornika i poslanika kako bi se građanima EU, koji imaju odobren stalni boravak na teritoriji Crne Gore u skladu sa Zakonom o strancima u trajanju najmanje 24 mjeseca prije održavanja izbora, odnosno na teritoriji opštine najmanje 12 mjeseci prije održavanja izbora, i koji ispunjavaju ostale zakonske uslove omogućilo da glasaju i da budu birani za odbornike u skupštini opštine. Izuzetno, moguće je pooštriti rezidencijalne uslove za građane EU na period od najviše 4 godine u pogledu aktivnog biračkog prava (dužina trajanja jednog odborničkog mandata), odnosno 8 godina u pogledu pasivnog biračkog prava (dužina trajanja 2 odbornička mandata) ukoliko njihov udio u procentu stanovništva date opštine bude 20% i više.
- Takođe, Zakon o izboru odbornika i poslanika izmijeniti i dopuniti u svim drugim odredbama koje će omogućiti ostvarivanje biračkog prava građana EU pod istim uslovima koji važe i za građane Crne Gore (postupak kandidovanja, podnošenja izbornih lista, članstva u organima za sprovođenje izbora itd.), uključujući i pravo na ulaganje prigovora i žalbi povodom akata opštinske izborne komisije, državne izborne komisije, te pravo na žalbu Ustavnom sudu. Međutim, potrebno je propisati da građaninu EU sa prebivalištem u Crnoj Gori nadležna opštinska izborna komisija može odbiti zahtjev za podnošenje izborne liste, tj. da ostvari svoje pasivno biračko pravo, naročito ako propusti da u postupku podnošenja izborne liste dostavi ovjerenu izjavu ili potvrdu da pojedinačnom presudom u krivičnom postupku ili presudom u parničnom postupku nije lišten prava na kandidovanje u državi članici čiji je državljanin. Prema tome, Crna Gora ima pravo poduzeti svaku potrebnu mjeru kako bi licu, kojem je uskraćeno pravo da bude biran u skladu sa zakonom njegove matične države članice EU, bilo onemogućeno da ponovo ostvari to pravo samo na osnovu pukog prebivališta u drugoj državi članici, u ovom slučaju kada ta država postane Crna Gora.
- Uskladiti podzakonske akte organa za provođenje izbora (pravilnike, poslovnike, uputstva itd.) kao i organa koji odlučuju u prvom i drugom stepenu o zaštiti biračkog prava, sa gore navedenim izmjenama Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na izjednačavanje građana EU sa crnogorskim građanima u pogledu biračkog prava. Tim aktima potrebno je propisati da prilikom podnošenja izbornih lista za odbornike, kandidati iz članica EU moraju dostaviti iste dokaze i uvjerenja kao i crnogorski kandidati. Osim toga, od građana EU može se tražiti da dostave formalno ovjerenu izjavu u kojoj navode njihovo državljanstvo i adresu na kojoj imaju prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori.
- Obzirom da se izjednačavanje građana EU u pogledu biračkog prava na opštinskim izborima sa građanima Crne Gore odnosi samo na izbore odbornika u skupštini opštine, a ne i na izbore za izvršnu vlast u opštini, nije potrebno usklađivati Zakon o izboru predsjednika opštine sa gore navedenom Direktivom.
- Izmijeniti i dopuniti Zakon o biračkom spisku na način da se omogući građanima EU da pod istim uslovima kao i građani Crne Gore budu automatski i u dovoljno dugom periodu pred izbore upisani u birački spisak opštine u kojoj imaju prebivalište, odnosno brisani iz biračkog spiska ako više ne ispunjavaju date uslove; da ostvaruju sva prava koja proističu iz upisa u birački spisak uključujući i pravo na pravni lijek protiv odluke nadležnog organa za vođenje biračkog spiska. Dodatno, Zakonom o biračkom spisku, ili unutrašnjim aktom nadležnog organa za vođenje biračkog spiska može se propisati da građani EU prilikom upisa dostave važeću ličnu kartu zajedno sa ovjerenom izjavom u kojoj navode državljanstvo i adresu na kojoj imaju prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori.
- Važenje odredbi Zakona o konfliktu interesa, odnosno Zakona o lokalnoj samoupravi kojima se regulišu zabrane vršenja nespojivih funkcija i slučajevi konflikta interesa odbornika proširiti i na građane EU koji su izabrani kao odbornici u skupštini opštine u Crnoj Gori. U tom pogledu, u navedene zakone će biti moguće uvesti i odredbe prema kojima vršenje odborničke funkcije u Crnoj Gori ne može biti spojivo sa vršenjem bilo koje druge funkcije u državama članicama EU, pa i u matičnoj državi, koja je i po crnogorskom zakonu nespojiva sa odborničkom funkcijom.

- Opštinske izborne komisije će morati, u skladu sa svojim internim pravilima i podzakonskim aktima, blagovremeno i na odgovarajući način obavijestiti birače i kandidate za odbornike u skupštini opštine koji su građani EU, a stekli su biračka prava u Crnoj Gori o uslovima i detaljnim postupcima ostvarivanja prava glasa i kandidovanja na opštinskim izborima.
- Postoji obaveza svih organa da prilikom usklađivanja propisa sa navedenom Direktivom izvrše izričito pozivanje na istu u zakonima, podzakonskim aktima ili administrativnim uputama, bilo u postupku usvajanja propisa (obrazloženje) ili prilikom objavljivanja u Službenom listu.

S obzirom da sve ove aktivnosti, posebno izmjena Ustava, zahtijevaju dosta vremena i podrazumijevaju čitav niz povezanih aktivnosti, potrebno je početi njihovu realizaciju najkasnije dvije godine prije samog pristupanja, u finalnoj fazi procesa pregovora o pristupanju, odnosno dvije godine prije stupanja na snagu Ugovora o pristupanju Crne Gore u EU.

### **163. Koje pravne mjere bi bile potrebne kako bi se omogućilo građanima EU da glasaju i da se kandiduju na izborima za Evropski parlament u vašoj zemlji?**

Da bi se crnogorsko zakonodavstvo u potpunosti uskladilo sa evropskom regulativom koja normira izbore za Evropski parlament, a naročito sa Direktivom Savjeta br. 93/109/EC od 6. decembra 1993., kojom se detaljno utvrđuje postupak ostvarivanja prava glasa i kandidiranja na izborima za Evropski parlament za građane EU koji borave u državi članici čiji nisu državljani, potrebno je najprije uskladiti odredbe Ustava koje regulišu biračko pravo, zatim donijeti poseban Zakon o izboru članova u Evropski parlament, s tim da se u pojedinim poglavljima (organi za sprovođenje izbora, finansiranje kampanje itd.) mogu shodno primjenjivati odredbe važećeg izbornog zakonodavstva.

U tu svrhu, slijedeće intervencije u pravnoj regulativi Crne Gore će biti neophodne:

- Dopuniti Ustav Crne Gore (čl.45) kako bi se građani EU izjednačili sa građanima Crne Gore u pogledu ostvarivanja prava da glasaju i da budu birani, ukoliko ispunjavaju propisani rezidencijalni uslov, s tim što se navedenim amandmanom treba precizirati da se takvo izjednačavanje ograničava na izbore članova za Evropski parlament, *odnosno na izbore odbornika u skupštinu opštine (vidi pitanje 162)*. Ustav može propisati da će se postupak i način izbora članova iz Crne Gore u Evropski parlament urediti posebnim zakonom.
- Na osnovu pomenutih izmjena Ustava, donijeti Zakon o izboru članova u Evropski parlament iz Crne Gore koji će inkorporirati gore pomenute evropske propise u dijelu koji se odnosi na postupak i način izbora. Zakonom će se urediti, *inter alia*, da članove u Evropski parlament mogu birati pod jednakim uslovima koji važe za državljane Crne Gore, i građani EU koji imaju odobren stalni boravak u Crnoj Gori u skladu sa Zakonom o strancima, ako nadležnom organu koji vodi birački spisak podnesu zahtjev za upis u birački spisak u skladu sa Zakonom o biračkom spisku. *Za prava i obaveze građana EU u odnosu na birački spisak koji glasaju na izborima za Evropski parlament, po analogiji na pitanje 162 izvršiti izmjene i dopune Zakona o biračkom spisku.*
- Zakon će takođe propisati da u Evropski parlament može biti biran građanin EU – državljanin druge države članice EU, kojem je odobren stalni boravak u Crnoj Gori u skladu sa Zakonom o strancima ako zadovoljava uslove za ostvarivanje prava kandidovanja propisane ovim Zakonom i pod uslovom da mu u Crnoj Gori i njegovoj matičnoj državi članici EU, nije pravosnažnom sudskom presudom oduzeta poslovna sposobnost, odnosno da pojedinačnom presudom u krivičnom postupku ili presudom u parničnom postupku nije lišen prava na kandidovanje. Prilikom prijave liste kandidata državna izborna komisija može tražiti formalno ovjerenu izjavu od kandidata – građanina EU kojom se potvrđuje nepostojanje ove i drugih zabrana kandidovanja.
- Zakonodavac može, ako to smatra opravdanim, uvesti ograničenja u odnosu na jednakost biračkog prava između građana EU i Crne Gore, tako što će pooštriti rezidencijalni uslov na 5 godina za birače iz država EU (jedan mandat Evropskog parlamenta), odnosno 10 godina

za kandidate iz država EU (2 mandata Evropskog parlamenta) ako se utvrdi da njihov udio u procentu stanovništva u zemlji u kojoj žele ostvariti biračko pravo iznosi 20% i više. Međutim, ova ograničenja se ne primjenjuju ukoliko su državljani drugih članica EU izgubili pravo glasa u matičnoj državi samo iz razloga što su odlučili da se nastane u Crnoj Gori ili zato što je dužina njihovog boravka van matične države prouzrokovala brisanje iz biračkog spiska.

- Zakon o izboru članova u Evropski parlament iz Crne Gore takođe mora predvidjeti da građani EU koji ostvare biračko pravo u Crnoj Gori za Evropski parlament ne mogu dva puta glasati na istim izborima u njihovoj matičnoj ili nekoj drugoj državi članici. Iz toga proizilazi obaveza državnoj izbornoj komisiji da obavijesti, na način propisan svojim internim pravilima i aktima, druge države članice EU o tome koji se njihovi državljani kandiduju na izborima za Evropski parlament u Crnoj Gori.
- U odnosu na korišćenje pravnog lijeka protiv odluka organa za sprovođenje izbora, ovim Zakonom bi trebalo propisati da u slučaju odbijanja kandidata, navedeni državljanin druge države članice EU ima pravo ulaganja prigovora i žalbe pod istim uslovima kako to predviđa država prebivališta, Crna Gora, za svoje građane.
- Na sva pitanja koja nisu izričito regulisana ovim posebnim Zakonom o izboru članova u Evropski parlament iz Crne Gore, može se shodno primjenjivati važeće izbornu zakonodavstvo.
- Tako, na primjer, shodnom primjenom Zakona o izboru odbornika i poslanika u dijelu koji se odnosi na organe za sprovođenje izbora mogu se dati ovlaštenja državnoj izbornoj komisiji i opštinskim izbornim komisijama da sprovedu izbore i za Evropski parlament, a naročito da utvrđuju pravoaljanost izbornih lista sastavljenih od kandidata iz drugih članica EU.
- Postoji obaveza svih organa da prilikom usklađivanja propisa sa navedenom Direktivom izvrše izričito pozivanje na istu u zakonima, podzakonskim aktima ili administrativnim uputama, bilo u postupku usvajanja propisa (obrazloženje) ili prilikom objavljivanja u Službenom listu.

Kao i kod pitanja 162, početak ovih aktivnosti planira se najkasnije dvije godine prije stupanja na snagu Ugovora o pristupanju, u finalnoj fazi pregovora o pristupanju.

## **Pravo na slobodu kretanja i prebivanja**

### **164. Koja dokumenta trebaju građanima EU i članovima njihovih porodica kako bi ušli u Crnu Goru?**

Uredba o viznom režimu (Sl. list CG, br. 18/09) predviđa da državljani država članica EU mogu ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 90 dana, sa važećim pasošem bez vize.

Takođe, državljani država članica EU mogu ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 30 dana sa važećom ličnom kartom, odnosno drugom ispravom na osnovu koje se može utvrditi njihov identitet i državljanstvo.

**165. Koje isprave moraju da imaju građani EU koji se ne bave privrednom djelatnošću, i koja je naknada koja se od njih naplaćuje za boravišnu dozvolu?**

Uredba o viznom režimu (Sl. list CG, broj 18/09) predviđa da državljani država članica EU mogu ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 90 dana, sa važećim pasošem bez vize. Takođe, državljani država članica EU mogu ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 30 dana sa važećom ličnom kartom, odnosno drugom ispravom na osnovu koje se može utvrditi njihov identitet i državljanstvo.

U Zakonu o administrativnim taksama (Sl. list RCG, broj 55/03 i 81/05 i Sl. list CG, broj 22/08, 77/08 i 3/09) predviđeno je da dozvolu za privremeni boravak ne plaćaju državljani država članica EU, a da se za dozvolu za stalno nastanjenje plaća taksa u iznosu od 200,00€ (dvijestotine eura). Zakon o administrativnim taksama propisuje da državljani država članica EU koji su u braku sa državljanima Crne Gore ili im je neko od članova uže porodice u braku sa državljanima Crne Gore, plaćaju 20% od propisane takse za dozvolu za stalno nastanjenje.

**166. Koji su razlozi odbijanja ulaska ili boravišta građanima EU?**

Razlozi za odbijanje ulaska ili boravišta propisani su u Zakonu o strancima (Sl. list CG, br. 82/08). Neće se dozvoliti ulazak ili boravište u Crnoj Gori državljanima država članica EU ako:

- nemaju važeću putnu ispravu, odnosno važeću ličnu kartu na osnovu koje se može utvrditi njihov identitet i državljanstvo;
- nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje za vrijeme boravka u Crnoj Gori i za povratak u državu iz koje su došli ili za putovanje u treću državu;
- su u tranzitu, a ne ispunjavaju uslove za ulazak u treću državu;
- je na snazi zaštitna mjera udaljenje, mjera bezbjednosti protjerivanja ili mu je otkazan boravak;
- to zahtijevaju razlozi nacionalne bezbjednosti, javnog poretka ili javnog zdravlja;
- se u odgovarajućim evidencijama vodi kao međunarodni prestupnik.

**Diplomatska i konzularna zaštita**

**167. Koje mjere (pravne, institucionalne i ostale) bi bile potrebne kako bi se omogućilo građanima EU da iskoriste zaštitu diplomatskih i konzularnih predstavništava Crne Gore (uključujući izdavanje putne isprave po hitnom postupku)?**

Potrebno je da Crna Gora sa odgovarajućom državom članicom EU zaključi sporazum o pružanju diplomatske zaštite i konzularnih usluga državljanima država članica EU. Na osnovu takve vrste sporazuma, diplomatsko-konzularna predstavništva Crne Gore mogu se ovlastiti da pružaju diplomatsku zaštitu i konzularne usluge državljanima država članica EU, uključujući izdavanje putne isprave u hitnim slučajevima - putni list (emergency travel document).

**Aneksi:**

Error! No index entries found.